بسم الله الرحمن الرحيم

مُقَدِّمَة

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا ونبينا وحبيبنا رسول الله ، أما بعد.

އޭ مُسْلِمُ أَخُ އައްޔާ. އަދި އޭ مُسْلِمُ أُخْت އައްޔާ. الله ތަޢާލާ ތިޔަބޭފުޅާއަށް رَحْمَة ލައްވާށިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ހަތަރު މަސްއަލައެއް ދަސްކޮށް ދެނެގަތުން އަޅުގަނޑުމެންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

1 ފުރަތަމަ: ދެނެގަތުމެވެ. އެއީ الله مَعْرِفَة ކުރުން ދެނެގަތުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ مَعْرِفَة ކުރުން ދެނެގަތުމެވެ. އަދި إِسْلاَم دِيْن مَعْرِفَة ކުރުން ދެނެގަތުމެވެ. ވީމާ. ދީނުގެ އެއްވެސް އިލްމެއްނެތި ޖާހިލުކަމުގައި الله އަށް އަޅުކަން ކުރުން ހައްދުނުވާނެއެވެ. ފަހެ އެގޮތަށް އަޅުކަން ކުރާ ގޮތަކީ ގުމުރާހީ ވެގެންވާ ގޮތެކެވެ. އެގޮތަކީ އިލްމުނެތި نَصَارَى އަޅުކަންކުރާ ގޮތެވެ.

2 ދެވަނަ: عَمَلُ ކުރުމެވެ. އެބަހީ عَمَلُ ނުކޮށް ދެނެގަތުމަކީ يَهُوْدِي ންގެ ސިފައެކެވެ. އެކަމަކު ދެނެގަތުމަށްފަހު عَمَلُ ނުކުރާ މީހާއަށް الله ގެ حَضْرَةُ ގައި عُذْرُ އެއް ނުވާނެއެވެ. شَيْطَانُ އަށް ... حُجَّة قَائِمُ ވެއްޖެއެވެ. (ދެނެގަނެފައި عَمَلُ ނުކުރާ މީހާއަކަށް عُذْرُ އެއް ނެތެވެ.) އަދި އެއީ نُوْحُ عليه السلام ގެ قَوْمُ ގެ ސިފައެވެ. (جَعَلُوْا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوا ثِيَابَهُمْ) سورة نُوح : (މާނައީ ...) ... نُوح عليه السلام ... حُجَّة قَائِمُ ...

3 ތިންވަނަ: މިކަމަށް ... دَعْوَة ދީ ... ދިނުމެވެ. ދީނީ عَالِمُ ންނަށް ... نَبِي ... بَنُو إِسْرَائِيْلُ ގެ ... الله لَعْنَة ... مُنْكَرَاة ... (كَانُوا لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) المائدة : ... مُنْكَرَاة ...

ފަހެ دَعْوَة ދީ ... كِفَايَةُ ގެ فَرْضُ އެކެވެ. ...

4 ހަތަރުވަނަ: ... عَمَلُ ކުރުމާއި އަދި دَعْوَة ދީ ... ކެތްތެރިވުމެވެ.

... شَرْعِي عِلْمُ ... عِلْمُ ... قُرْآن كَرِيْمُ ... حَاصِلُ ...

... رَسُولُ الله صلى الله عليه وآله وسلم ... صَحَّ ... خَبَرُ ... الله تَعَالَى ... ذَاتُ ... خَاصَّ ... الله تَعَالَى ގެ حَضْرَةُ ... صَحَّ ... شَيْطَانُ ... الله ... رَسُولُ ... صَحَّ ... الله رَحْمَة ... الله ... دُعَاء ... عَمَلُ ... الله ... ثَوَابُ ...

وَاللهُ أَعْلَمُ .. وَصَلَّى اللهُ وسلَّم عَلَى سيّدنا وَنَبِيِّنا مُحمَّد وآله وصحبه أجمعيْن .

mald@tafseer.info www.tafseer.info

قُـرْآن ކިޔެވުމުގެ މާތްކަން

قرآن އަކީ الله ގެ ބަސްފުޅެވެ. އެބަސްފުޅުގެ މާތްކަން الله ގެ خَلْقُ ތަކުންގެ ނިސްބަތުގައި އެކަލާނގެ މާތްކަން ފަދައެވެ. އަދިއެއީ ކިޔެވުމުން ދެއްކޭ حَرَكَاة އަކީ އަދަކުރާ އެއްޗެހީގެ حَرَكَاة އެވެ.

قرآن އުގެނުމާއި އަދި އުގަންނައި ދިނުމާއި އަދި އޭގެ ކިޔެވުމުގައި ޒިކުރުވެގެންވާ މާތްކަންތައްތަކެއް ވެއެވެ. އޭގެތެރޭގައި:-

❁ **قرآن އުގެނުމާއި އަދި އުގަންނައި ދިނުމުގެ މާތްކަން:** رَسُولُ الله ‘ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَه) البخاري .. މާނައީ : ކަލޭމެން ކުރެން އެންމެ ހެޔޮމީހާ قرآن އުގެނި އަދި އުގަންނައިދޭ މީހާއެވެ. މިއެވެ.

❁ **قرآن ކިޔެވުމުގެ ދަރުމަ:** رَسُولُ الله ‘ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ الله فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا) الترمذي މާނައީ: الله ގެފޮތުން އެއްއަކުރު ކިޔާމީހާއަށް ހެޔޮކަމެއް ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެހެޔޮކަން އެ ދިހަގުނަ ކުރެވޭނެއެވެ. މިއެވެ.

❁ **قرآن އުގަންނައި ދިނުމާއި ދަސްކުރުމާއި އަދި ކިޔެވުމުން ކުރިއަރާދެވުމުގެ މާތްކަން:** رَسُولُ الله ‘ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (مَثَلُ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ حَافِظٌ لَهُ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ وَمَثَلُ الَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَتَعَاهَدُهُ وَهُوَ عَلَيْهِ شَدِيدٌ فَلَهُ أَجْرَانِ) متفق عليه މާނައީ : قرآن ދަސްކޮށްގެންހުރެ قرآن ކިޔަވާމީހާގެ މިސާލަކީ މާތް ޙާލުގައިވާ ކީރިތި މަލާއިކަތުންނާއި އެކުގައެވެ. އަދި ކިޔެވުން ތަދުވާހާލު ދަސްކުރަން އުޅޭ މީހާއަށް ދެ ދަރުމަ ލިބިގެންވެއެވެ. މިއެވެ. އަދިވެސް حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنْزِلَتَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرَؤُهَا) الترمذى • މާނައީ : قرآن ގެއަހުލުވެރިއާއަށް قِيَامَة ދުވަހުން ނިދާއިރު ވިދާޅުވާނެއެވެ. ކިޔަވާށެވެ. މަތިވެރިވާށެވެ. ދުނިޔޭގައި ކިޔަވަމުން ދިޔަ ގޮތަށް تَرْتِيل ކޮށް ކިޔަވާށެވެ. ކަލޭގެ މަންޒިލަކީ ކިޔަވާ އެންމެފަހު އާޔަތް ނިމޭހިސާބެވެ. މިއެވެ.

الخَطَّابِي ވިދާޅުވިއެވެ. އަސަރުގައި ވާގޮތުގައި ސުވަރުގެއިން ވިއްސުރެފުވިއެވެ. قرآن ގެއާޔަތްތަކުގެ އަދަދުގެ ސުވަރުގެ ދަރަޖަ ތަކުގެ އަދަދެވެ. ފަހެ قِيَامَة ދުވަހުން قرآن ކިޔަވާމީހާއަށް ކިޔަވާށެވެ. ސުވަރުގެ ދަރަޖަތަކުން ކިޔަވަމުން ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ފަހެ قرآن ގެ ހުރިހާ އާޔަތެއް ކިޔެވުމުން ސުވަރުގެ އެންމެ މަތީ ދަރަޖައަށް ވާސިލުވާނެއެވެ. އަދި قرآن ގެ ބައެއް ކިޔެވިއަކަސް އެ ކިޔެވި މިންވަރަކަށް ދަރަޖައަށް ފެންނާނެއެވެ. ދެން އޭނާގެ ސަވާބު އޮންނާނީ އޭނާ ކިޔެވި މިންވަރަށް ބަލާފައެވެ. މިއެވެ.

❁ **މިފަދައެއް قرآن އުގެނުމުގެ މަގުން ކަމާބެހޭ ދަރަޖަ:** رَسُولُ الله ‘ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَتَعَلَّمَهُ وَعَمِلَ بِهِ أُلْبِسَ وَالِدَاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَاجًا مِنْ نُورٍ ضَوْؤُهُ مِثْلَ ضَوْءِ الشَّمْسِ وَيُكْسَى وَالِدَاهُ حُلَّتَيْنِ لاَ يَقُومُ لَهُمَا الدُّنْيَا ، فَيَقُولاَنِ : بِمَ كُسِينَا هَذِهِ؟ فَيُقَالُ بِأَخْذِ وَلَدِكُمَا الْقُرْآن) الحاكم..... މާނައީ : قرآن އުގެނި އަދި އޭގައިވާގޮތަށް عَمَلُ ކުރިމީހާގެ މައިންބަފައިންގެ ބޮލުގައި قِيَامَة ދުވަހުން ނޫރުގެ ތާޖެއް އަޅުވާނެއެވެ. އޭގެއަލިކަން އިރުގެ އަލިކަންފަދައެވެ. އަދިއެކަމުގެ މައިންބަފައިންގެ ގައިގައިދުލާން ލައްވާނެއެވެ. ދުނިޔެވެސް އޭގެއަގުހުރިހާ ނުވާނެއެވެ. ދެން އެދެމީހުން ވިދާޅުވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ކޮންކަމަކާހެދޭ މިދުލާން ލައްވައިދެއްވީ؟ ދެން އެދެމީހުންނަށް އަންގަވާނެއެވެ. އެއީ ތިޔަދެމީހުންގެ ދަރިފުޅު قرآن އުގެނުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. މިއެވެ.

آخِرَة ދުވަހުން قرآن ގެ އަހުލުވެރިންނަށް قرآن شَفَاعَة ކުރާނެ: رَسُولُ الله ﷺ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. (اقْرَءُوْا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يأتي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيْعًا لِأَصْحَابِهِ).. مسلم. މާނައީ: ކަލޭމެން قرآن ކިޔަވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން قِيَامَة ދުވަހުން قرآن އައީ އެކުވެރިންނަށް شَفَاعَة ކުރި ވާން އަންނާނެއެވެ. މިއެވެ. އަދި އެހެންحَدِيْث އެއްގައިވެއެވެ. (الصِّيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) أحمد والحاكم. މާނައީ : ރޯދައާއި قرآنއާއި قِيَامَة ދުވަހުން އަޅާއަށް شَفَاعَة ކުރި ވާނެއެވެ. މިއެވެ.

قرآن ކިޔަވުމާއި قرآن ދިރާސާކުރުމަށް ޖަމާވުމުގެ ދަރުމަ: رَسُولُ الله ﷺ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. (مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ الله تَعَالَى يَتْلُونَ كِتَابَ الله وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمْ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمْ الله فِيمَنْ عِنْدَهُ) أبو داود : މާނައީ : الله ގެ ގެތަކުގެތެރެއިން ގެއެއްގައި (މިސްކިތެއްގައި) الله ގެ ފޮތް ކިޔަވާ دِرَاسَة ކުރަމުންދާނަމަ އެމީހުންގެމައްޗަށް ހަމަޖެހުންތެރިކަން އަރާ، އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް رحْمَة އުފުލިފައި ދާނެއެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންވެސް އެމީހުންގެ ވަށައިގެންވާނެއެވެ. އަދި اللهُ تَعَالَى އެކަލާނގެ حَضْرة ގައިވާ މަލާއިކަތުންގެ ތެރޭގައި އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންގެ ذِكْر ހުށަހަޅުއްވާނެއެވެ. މިއެވެ.

ކިޔަވުމުގެ އަދަބުތައް: ابْنُ كَثِيْر ވިދާޅުވީ އަދަބުތަކުގެ ބައެއް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެގޮތުގައި އެއިންބައި: ✱ طَاهِرުވެގެންނޫނީ قرآن ގައި ނުބޭހުމާއި ނުކިޔުން. ✱ ކިޔަވާން ފެށުމުގެ ކުރިން ދަތް އުގުޅުން. ✱ ރީތި ހެދުމެއް އެޅުން. ✱ قِبْلَة އަށް ކުރިމަތިލާގެން އިށީނދެ ކިޔަވުން. ✱ އަޢޫޛުބިއްލާހި ކިޔުމަށްފަހު ކިޔަވަން ފެށުން. ✱ ކިޔަވަމުން ދާއިރު ހުއްޓާލައިގެން ވާހަކަ ނުދެއްކުން. ✱ حَاضِرކަމާއެކު ކިޔަވުން. ✱ وَعْد ގެއާޔަތަކާއި وَعِيْدُ ގެ އާޔަތަކާއި ދިމާވާއިރު ހުއްޓިގެން ދުޢާ ކުރުން. ✱ مُصْحَف ހުޅުވާލާފައި ނުބެހެއްޓުން. ✱ އަދި مُصْحَف މަތީގައި އެއްޗެއް ނުބެހެއްޓުން. ✱ ކިޔަވާއިރު ބާރަށް އަޑުގަދަކޮށް ނުކިޔުން. އަދި ބާޒާރާއި ވިޔަފާރިކުރާ ތަންތަނުގައި ނުކިޔުން.

قرآن ކިޔެވީ ކިހިނެއް؟ نَبِيُّ الله ﷺ ގެ ކިޔެވުން ހުރީ ކިހިނެއްތޯ أَنَس رَضِيَ الله عَنْه އާއި ސުވާލު ކުރެވުނެވެ. ދިގުކޮށް ދަމައިގެން ކިޔަވާއެވެ. އަދި ބިސްމިއްލާ ކިޔަވާއިރު ދަމައި ކިޔަވައެވެ. بِسمِ الله ދަމާ ކިޔަވާއެވެ. އަދި الرَّحْمن ދަމާ ކިޔަވާއެވެ. އަދި الرَّحِيْم ދަމާ ކިޔަވާއެވެ. މިއެވެ. (البُخارى)

ކިޔަވުމުގެ ދުރުގަ ވިސްނުން: إِخْلَاص ތެރިކަމާއެކު ކިޔަވާ ކަންތައް ދުރުކުރުން. ހިތް حَاضِر ކޮށްގެން އަދި ކިޔަވާ މާނަ ވިސްނާ ކިޔަވުން ...

ދަރުމަ ލިބޭ ގޮތުގައި ކިޔަވާނީ ކިހިނެއް: نَبِيُّ الله ﷺ ގެ أصحاب ބޭކަލުން قرآن ކިޔަވާނީ خَاصَّ ގޮތަކަށެވެ. އެހެން ... قرآن خَتِمُ ކުރައްވައެވެ. އަދި ... خَتِمُ ކުރުން ...

بِسْــــــمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢﴾ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤﴾ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧﴾

سُوْرَةُ الْفَاتِحَة

ކީރިތި قرآن ހުޅުވާލެވޭ سُوْرَةُ الْفَاتِحَة އަކީ މުސްހަފުގެ ފުރަތަމަ ސޫރަތެވެ. ހަމަ قرآن ލިޔެވިފައިވާ مُصْحَفُ ގެ ފުރަތަމަ ސޫރަތަކީ ވެސް މިސޫރަތެވެ. އަދި عِزَّة ވަންތަ الله ގެ ހަޒްރަތުން ނާޒިލްވި ފުރަތަމަ ފުރިހަމަ ސޫރަތަކީ ވެސް މިސޫރަތެވެ. ނަމަވެސް އެއީ قرآن ގެ ފުރަތަމަ ބާވައިލެވުނު އާޔަތެއް ނޫނެވެ. ބުނެވޭ ގޮތުގައި މި مكيَّة ސޫރަތެކެވެ. ބައެއް مَدَنِيَّة ސޫރަތެކޭ ބުނެއެވެ. މި ސޫރަތަށް فَاتِحَةُ الكِتَاب (ފޮތް ފަށާ ސޫރަތް) ކިޔައެވެ. އަދި أُمُّ الكِتَاب (ފޮތުގެ މަތިވެރި/އަސްލު) މިނަމުން ކިޔައެވެ. السَّبْعُ المَثَانِي (ތަކުރާރުވާ ހަތް އާޔަތް) މިނަމުން ކިޔައެވެ. سُوْرَةُ الْحَمْد (ޙަމްދުކުރުމާއި تِعْرِيْف އާއި ثَنَاء ގެ ސޫރަތް) މިނަމުން ކިޔައެވެ. އަދި سُوْرَةُ الصَّلَاة (ނަމާދުގެ ސޫރަތް) މިނަމުން ކިޔައެވެ. އަދި الْوَاقِيَة (ރައްކާތެރިކުރާ ސޫރަތް) މިނަމުން ކިޔައެވެ. އަދި މި ސޫރަތުގެ މަތިވެރިކަމާ حَدِيْث ތަކުގައި ވާރިދުވެފައި އެބައެވެ. އެގޮތުގައި އައިސްފައިވާ حَدِيْث ވެސް ވެއެވެ. (الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيْم الَّذِى أُوْتِيْتُهُ) البخارى وأحمد. މާނައަކީ: އެއީ الْحَمْدُ لله رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ކިޔާ ސޫރަތެވެ. އަދި އެއީ السَّبْعُ الْمَثَانِي އެވެ. އަދި އެއީ މިއަޅާއަށް ދެއްވިފައިވާ ބޮޑުވެގެންވާ قرآن އެވެ. މިއެވެ.

(1) (بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْم) [އެންމެހާ خَلْقُ ތަކުންނަށް ދުނިޔޭގައި رَحْمَة ލައްވާ އަދި آخِرَة ދުވަހުން مُؤْمِنُ ތަކުންނަށް خَاصَّ ކޮށްގެން رَحْمَةُ ލައްވާ اللهُ ގެ ނަންފުޅުން ފަށަމެވެ.] بِسْم އަކީ قرآن ގެ ކޮންމެ ސޫރަތެއްގެ ފެށުމުގައި ލިޔެވިފައިވާ އާޔަތެކެވެ. އަދި ކަލާމުގައި ފަސޭހަކަމެވެ. އެއީ ކޮންމެ ސޫރަތެއްގެ ފުރަތަމަ ކިޔުމަށް ލިޔެވިފައިވާ ލިޔުމެކެވެ. تَوْبَة ސޫރަތުގެ ފެށުމުގައި ނުކިޔުމަކީ مُسْتَحَبُّ ކަމެކެވެ. އަދި تَوْبَة ސޫރަތުގެ ތެރޭގައި ކިޔުމަކީ مَكْرُوْه އެވެ. (الله) މި لَفْظُ އަކީ عَلَمُ ނަމެކެވެ. ކޮންމެހެން خَاصّ ކޮށް ދެއްވިފައިވާ الله ގެ ނަންފުޅެވެ. އެ لَفْظُ ގެ ނަންފުޅަކީ ގޮތްތަކުން ނިސްބަތްވެގެން ނޫނެވެ. އެ لَفْظُ ގެ އަސްލަކީ الإِلٰهُ އެވެ. حَذْف ކުރުމުގެ ކުރިން حَقُّ إِلٰهُ އަކަށް ނިސްބަތް ކޮށް އަދި بَاطِلُ إِلٰهُ އަކަށް ނިސްބަތް ކުރެވެއެވެ. ދެން އެއްވެސް حَقُّ إِلٰهُ އަކަށް ނޫނެވެ. عَامُّ ވެއެވެ. (الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْم) މިދެ رَحْمَةُ މިނިވަންކަމުގެ ނަންތަކެވެ. الرَّحِيْم މިނަންފުޅަށްވުރެ الرَّحْمٰن މިނަންފުޅު رَحْمَةُ ގެ ކޮޅުން މާބޮޑެވެ. އަދި الله تَعَالَى ގެ ނަންފުޅަށް ފިޔަވާ الرَّحْمٰن މިނަންފުޅު إِسْتِعْمَالُ ނުކުރެވޭނެއެވެ.

(2) (الْحَمْدُ لله) [އެންމެހާ ޙަމްދާ ސަނާއަށް خَاصَّ ވެ حَقُّ ވެގެންވަނީ ހަމަ الله تَعَالَى އަށެވެ.] الْحَمْدُ މިލަފުޒުގެ މާނައަކީ ތައުރީފެވެ. ތައުރީފު ކުރުމަކީ ޙަމްދު إِخْتِيَارُ ގައި ދެއްކެވުމެވެ. مَدَحَ އާއި ثَنَاء އެވެ. الْحَمْدُ لَفْظُ އަދި ތައުރީފު ދެއްވުމެވެ. އަދި شُكْرُ މި لَفْظُ ދެއްވުމާއި އަދި ގެންނަ ވާހަކައެވެ. شُكْرُ ކުރަނީ نِعْمَة އަކާ مُقَابِلُ ގައެވެ. އަދި الْحَمْدُ މި لَفْظُ އަކީ حَمْدُ އާއި ތަޢުރީފު ކުރުމަށް ކުރިން ބުނެވޭ ބަހެކެވެ. ބަހުގެ لَفْظُ އަކީ نِعْمَةއަކާމُقَابِلُގައި ނުކުރެވޭ ކަމެއްވެސް ހިމެނޭ ބަހެކެވެ.

حَمْدُ އާއި شُكْرُ އަށް خَاصَّ ވެގެންވަނީ ހަމަ الله تَعَالَى އަށެވެ.

(رَبِّ الْعَالَمِيْنَ) [އެއީ عَالَم ތަކުގެ ހުރިހާ ބައެއްގެ ހެއްދެވި ރަސްކަލާނގެ ކަލާނގެ ގެއެވެ.] الرَّبُّ މިނަންފުޅަކީ الله ގެ ނަންފުޅުތަކުގެ ތެރެއިން ނަންފުޅެކެވެ. ކަލާނގެ ކަމުގައި ހުރިހާ ކަމެއް ކުރައްވާ ގޮތުގެ މާނައިން ކަލާނގެ ނަންފުޅު ބޭނުންކުރެއެވެ. އޭގެ މާނައަކީ ހެއްދެވި ކަލާނގެ ރَبُّ ކަލާނގެ ކަމެވެ. الرَّبُّ ގެ އަސްލު މާނައަކީ ތަރުބިޔަތު ދެއްވާ ކަލާނގެ ކަމެވެ. الرَّبُّ އަކީ އަދި ވެރި ކަލާނގެ ކަމެވެ. السَّيِّد އެވެ. الرَّبُّ އަކީ ތަދުބީރުކުރައްވާ إِصْلَاحُ ކުރައްވާ އަދި تَدْبِيْرُ ކުރައްވާ ކަލާނގެ އެވެ. الرَّبُّ އަކީ އަޅުގަނޑުމެން ވަރަށް ބޮޑަށެވެ. الْعَالَمِيْنَ އަކީ عَالَم ގެ ޖަމްޢެވެ. عَالَم އަކީ الله ފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ އެއްޗެކެވެ. عَالَم އަކީ ބައި ބައިގެ އެތައް އެއްޗެކެވެ. އެއީ އިންސާނުން - ޖިންނިން - މަލާއިކަތުން - شَيْطَانُ ން ފަދައެވެ.

(3) (الرَّحْمٰن الرَّحِيْم) [ދުނިޔޭ ގާތްގައި ނިޢުމަތް ދެއްވާ އެކަލާނގެއެވެ.] ވަކި الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެންމެހައި عَالَم ތަކުގެ ރَبُّ ގެ ނަމާ ތަޢުރީފުކޮށް ފަސޭހަކުރާތީ، ކަލާނގެ حَضْرَة އަށް ބެހޭ ވާހަކަ ކުރެއްވުމަށް އެދުވެވުމުގެ ގޮތުން އެވެ. އެއީ الرَّحْمٰن الرَّحِيْم އާއި ގުޅިގެން ދެއްކެވުމެވެ. އެގޮތުން ބޮޑުވަމުގެ އެކަލާނގެ رَحْمَةُ އަށް އިޙުސާނު ވާނެ ކަމަށް ދެއްކެވުމަށެވެ. ވިސްނުން އެކަލާނގެ އަށް ތަޢުރީފު ކުރުމަށް އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކާ އިޙުސާނު ލިބުނުއެވެ.

(4) (مَٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ) [އެއީ ހިސާބު ބެލުމާ ދީނުގެ ދުވަހުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.] އެއީ އެކަލާނގެ ވެރިކަމާ ވެރިރަސްކަމެއް ގައި އަދި ذَاتُ ގެ ސިފަތައް ހަދައްވައި ދެއްކެވުމެވެ. قَتَادَةُ ވިދާޅުވިއެވެ. يَوْمِ الدِّيْن އަކީ الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ހިސާބު ބެލުމާ ޖަޒާ ދެއްވުމުގެ ދުވަހެވެ.

(5) (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ) [ކަލޭގެފާނަށް އަޅުކަން ކުރަނީ ހަމައެކަނި ތިމަންމެން ކަލޭގެފާނަށް އަޅުކަން ކުރަމެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އެހީތެރިކަން ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނުގެ حَضْرَة އިންނެވެ.] އަޅުކަން ކުރުމަކީ ކަލޭގެފާނަށް خَاصَّ ކުރެއްވި ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނަށް ކުރެވޭ ކަމެކެވެ. އަދި ވަގުތުގައި ކަލޭގެފާނަށް خَاصَّ ކުރެއްވި ކަލޭގެފާނަށް ހަމައެކަނި އަޅުކަން ކުރަމެވެ. ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނަށް ކުރެވޭ ފަދަ އަޅުކަން ނުކުރަމެވެ. ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނުގެ حَضْرَة ން މަދަދު އެދެމެވެ. (الْعِبَادَةُ އަކީ އަޅުކަން) އެއީ ނިކަމެތިވުމުގެ ގުޅުމެވެ.

ފުޤަހާއުންގެ ނަޒަރުގައެވެ. شَرِيْعَةُ ގެ اصْطِلاَحُ ގައި އެއީ
ތަޢުލީމާތުގައި ފުޤަހާތުގައި އަޙްކާމުތަކާއި ޢަމަލީކަންކަމެވެ
ދީނުގެ ކަންތައްތަކާއި ޙުކުމްތަކެވެ. މިސާލަކަށް ފަރުޟުތައް
ވާޖިބުތަކާއި ސުންނަތްތަކާއި ޙަރާމްތަކާއި ނޫނީ ދީނީ ޙުކުމްތަކާއި
ފަރުޟުތައް ޝަރުޢުކޮށްދެއްވީ އެކަލާނގެ ވަޙީއެވެ. ابن عَبَّاس ގެ ބަސްފުޅު
وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ މިއާޔަތުގެ ތަފްސީރުގައި އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވީ
އަޅުގަނޑުމެން ربُّ އެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން
ޢިބާދަތްކުރަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެދެމެވެ
حَضْرَة އަށެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ޢިބާދަތް ކުރަނީ. وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެހީތެރިކަމަށް އެދެނީ ހަމައެކަނި އެކަލާނގެ
ޙަޟްރަތުން އެވެ. މިހެންވެ ދެވަނަ ބަސްފުޅު حَضْرَة ނުން އެދެމެވެ.

6 (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) [އަޅުގަނޑުމެން ސީދާވެގެންވާ
މަގުގެ ދަރުމަވަންތަކުރައްވާށެވެ.] هِدَايَةُ އަކީ މަގު ދެއްކުމާއި ތަންފީޒުކުރުމެވެ.
މިތަނުގައި هِدَايَةُ تَوْفِيْقُ ކަމުގައިވެއެވެ. އެއީ ހަމައެކަނި الله އަށް
خَاصَّ ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެއީ ހިދާޔަތުގެ ވަގުތުގައި ކަމެވެ.
(إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ...) މިއާޔަތުގައި
މިކަލަމުގެ މާނައަކީ ތެދެވެ. މާނައީ: (رَسُولُ الله އެވެ.) ކަލޭގެފާނު
ލޯބިވާ ބޭފުޅަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްވުމަށް ވާނީ ނުކުޅެދުންތެރިކަމެވެ.
އެހެނަސް އެކަލާނގެ اللهُ އެއީ ހިދާޔަތް ދެއްވާ ބާރުވެރި
މަގުދައްކަވާއަވެ. މިއެވެ. هِدَايَةُ ގެ އަނެއް މާނައަކީ هِدَايَةُ الدِّلاَلَةِ
وَالإِرْشَاد އެވެ. އެއީ މަގުދައްކަވައިދިނުމާއި إِرْشَاد ދެއްވުމުގެ هِدَايَةُ އެވެ.
މަގުދެއްކެވުމެވެ. އެއީ ނަބީބޭފުޅުންނާއި ދީނުގެ تَبَعَ ވެރިންނާއި
عَالِمُ ންނަށް ހިދާޔަތް ދިނުމުގެ دَعْوَةُ ދިނުމާއި ކަންތައް ކުރުމުގެ
ނަސޭހަތް هِدَايَةُ އެވެ. މަގުދެއްކުމެވެ. (وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ) މިއާޔަތުން މިކަން ދޭހަވެއެވެ. މިބަސްފުޅުގެ
މާނައީ، އަދި ކަލޭގެފާނު ސީދާ މަގަށް މަގު ދައްކަވާ ބޭފުޅެކެވެ.
ކަލޭގެފާނު އެ ސީދާމަގަށް ދަޢުވަތު ދެއްވާށެވެ. މިއާޔަތުން هِدَايَةُ ގެ
ދަޢުވަތު ދިނުމުގެ މާނައިގައެވެ. ދެން ހިދާޔަތުގެ تَوْفِيْقُ
ދެއްވުން ހަމަ الله އެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބާރުން އާއި
ރަޙްމަތުން ހިދާޔަތް ދެއްވާ ބޭފުޅުންނަށް ހިދާޔަތް ދެއްވައެވެ.
ސީދާވެގެންވާ މަގުގެ ބޭނުން އެއީ އިސްލާމް ދީނެވެ. އެއީ ދުނިޔެ
ވެވެ. އެގޮތުގެ މަގުގެ ކުރިއަށް ދެމިހުރުމެވެ.

7 (صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) [މާނަ: އެބޭފުޅުންގެ މަގަށް
ކަލޭގެފާނު نِعْمَة ދެއްވި ބޭފުޅުންގެ މަގެވެ.] އެއީ (وَمَنْ يُطِعِ الله
وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقاً) މިއާޔަތުގައި
ނަބީބޭފުޅުން އެވެ. ނުވަތަ ބޭފުޅުންނާއި صِدِّيقُ ންނާއި شَهِيْدُ ންނާއި
صَالِحُ ންނެވެ. އެއީ މާނައީ اللهُ އެއީ އެބޭފުޅުންނަށް ރުއްސެވިއެވެ
ކަލޭގެފާނު ވެސް ދީނުގެ الله އެބޭފުޅުންނަށް نِعْمَة ދެއްވި ނަބީ
ބޭފުޅުންނާއި صِدِّيقُ ންނާއި شَهِيْدُ ންނާއި صَالِحُ ންނާއި އެކުގައެވެ.
އަދި އެބޭފުޅުންނާއި އެކު އެއްކޮށް ރަފީޤުންގެ ގޮތުގައެވެ. މިއެވެ.

(غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ) [އެބޭފުޅުންގެ މަގަކީ ކޯފާ ލިބި
ޚިޔާނާތްތެރިންގެ މަގެއް ނޫނެވެ.] އެއީ ޔަހޫދީންނެވެ. އެމީހުން
އެމީހުން حَقُّ އެގި ދެނެ ހުރެ حَقُّ ދޫކޮށްލިއެވެ. އެމީހުން ކޯފާ ލިބޭން
الله ގެ ކޯފާއާއި ލަޢުނަތް ލިބުނު حَقُّ ވިދާޅުވެއެވެ. أَحْمَدُ އާއި ابْنُ مَاجة ރިވާކުރައްވާފައި
ވާ ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ. نَبِيُّ اللهُ ، حَدِيْث ފުޅެއްގައިވެއެވެ. (ما
حسدتكم اليهود على شيئ ماحسدتكم على السلام والتأمين)
(މާނައަކީ: ސަލާމް ކިޔުމާއި އާމީން ކިޔުމުގެ މައްޗަށް ޔަހޫދީން ތިޔަބައިމީހުންނާ
ޙަސަދަ ކުރާ ފަދައަކަށް ޔަހޫދީން ތިޔަބައިމީހުންނާ حَسَدَ ވެރިނުވާނެއެވެ.) يَهُوْدِي ންނަށް
އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް حَسَدَ ވެރިކަން ވެއެވެ. މިއެވެ.
(وَلاَ الضَّالِّينَ) [އަދި މަގު ފުރެދުނު މީހުންގެ މަގެއް ނޫނެވެ.]
އެއީ نَصَارَى ންނެވެ. އެހެނީ نَصَارَى ންގެ މީހުން ޢިލްމު ނެތި حَقُّ
އާއި ދުރުވިއެވެ. عِيْسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ އާއި މެދު އެމީހުން ވަނީ
ބަލިކަށިވެގެން މަގު ފުރެދިގެންނެވެ. آمِيْن މިބަސްފުޅުގެ މާނައީ
އަޅުގަނޑުމެންގެ އިލްތިމާސް ޤަބޫލުކުރައްވާށެވެ. މިއެވެ.

سُوْرَةُ الْمُجَادَلَة

1 (قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) [މާނައީ:
އަނބިފުޅާގެ ފިރިމީހާއާއި މެދު ކަލޭގެފާނާއި ޖަދަލުކުރި އަންހެނާގެ
ބަސް ހަމަކަށަވަރުން الله އަޑުއައްސަވައިފިއެވެ.] އޭނާގެ ފިރިމީހާގެ
ކަންތައްތަކާއި މެދު ކަލޭގެފާނާ ބަސްބަހާ ދެއްކި ބަހެވެ. (وَتَشْتَكِي إِلَى اللهِ)
[އަދި الله تَعَالَى ގެ حَضْرَة އަށް ޝަކުވާ ދަންނަވައެވެ.] عَائِشَة
ގެ ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘެއްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކޮންމެ
އަޑެއްގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ އަޑުއަހުއްވުން ފުޅާވެގެންވާ ވެރިރަސްކަލާނގެ
ކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ތަޢުރީފު ވެރިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. خولة بنت ثعلبة ގެ ބަސް
ޖަދަލު ކުރިއިރު ކަލޭގެ އަޑުއަހުއްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެ ވިދާޅުވި ބަހެއް
ވަރަށް ތިޔަބާވަތަކުން ނުވާއިރުވެއެވެ. އިހުވާނީ ފެނިފައިވާ ގޮތުގައެވެ.
ޝަކުވާ އެކަލޭގެ ފިރިކަލުންގެ ޝަކުވާ رَسُولُ الله ، ގެ
ޙަޟްރަތަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. އެކަލޭގެ ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ رَسُولُ الله
އޭނާ ތިބާގެ ކަލުންގެ ޒުވާނުކަން ކެއްމުކީ އެވެ. އަދި އޭނާގެ ކަލުންގެ
ބަނޑުގައި ދަރިން ވެސްގުޅިގެން. ދެން ތިބާ ކަލުން ވަކިކޮށްލިއެވެ
ދޫކޮށްލައިފިން އަހަރެން ތިބާގެ މަދަދަކަށް އެދޭ ކަމެއް ނުކުރެވޭ. އޭ
ކަލާނގެ الله އެވެ! މިއަށް އިބަޔަށް ޝަކުވާކުރަނީ ޝަކުވާ
ދަންނަވަމުއެވެ. عَائِشَة ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މި އާޔަތްތަކާއިގެން
جِبْرِيل ވަޙީ ގެނެސްދެއްވަނީ އޭނާގެ ޝަކުވާ ދަންނަވާލުމުން
ފިރިހެނުން ހަނދުމަވިއެވެ. އެ އާޔަތަކީ (قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِي
تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) މިއެވެ. އަނބިމީހާގެ ފިރި ކަލޭގެފާނުގެ أوس
بن الصَّمات އެވެ. އެއީ انصارى ބޭފުޅެކެވެ. (وَاللهُ يَسْمَعُ
تَحَاوُرَكُمَا) [އަދި الله ތިޔަ ދެމީހުންގެ مُرَاجَعَة އަޑުއަހު
ވޮޑިގެންވެއެވެ.] (އެއީ رَسُولُ الله ، އާއި خولة އާއި ދެމެދުގެ
ވާހަކަ ދައްކާވާހަކަ.)

2 (الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ) [އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ
ތެރެއިން އަނބިންނާ ظِهَارُ ކުރާމީހުން ދަންނަވައެވެ.] ظِهَارُ އަކީ ބުނީ
ބަހެއް މާނައީ ފިރިހެނަކު އަނބިމީހާއަށް ބުނާ ބަސް "ކަލޭ ބަހަކީ
އަހަރެންނަށް އަހަރެންގެ މަންމަގެ ފުރަގަހެވެ." މިހެން ބުނުމެވެ. އެބަހަށް
ބަލާއިރު ބުނާމީހާ ބަލާއިރު ބަލަން ކެނޑިނޭޅި އެއްވެސް ވާހަކައެވެ.
އެހެން ބަސްބަހުން ظِهَارُ ކުރާމީހާ ޙަލާލް ކުރާ ގޮތުގެ خِلاَف އަށް ނުވާނެވެ. (مَا
هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ) އެމީހުން ގެއަންބިން އެމީހުންގެ މައިން ކަމުގައި

سُورَةُ المُجَادَلَة

ترتيبها ٥٨ — آياتها ٢٢

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِي تُجَٰدِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعُۢ بَصِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمْۖ إِنْ أُمَّهَٰتُهُمْ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔي وَلَدْنَهُمْۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُواْ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّاۚ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّاۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًاۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ كُبِتُواْ كَمَا كُبِتَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْۚ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٍۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓاْۚ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟ ۖ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نُهُوا۟ عَنِ ٱلنَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَيَتَنَٰجَوْنَ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا تَنَٰجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلنَّجْوَىٰ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ لِيَحْزُنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا۟ فِى ٱلْمَجَٰلِسِ فَٱفْسَحُوا۟ يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْ ۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُوا۟ فَٱنشُزُوا۟ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ دَرَجَٰتٍ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

ހެއްކަށް حجة ޤާއިމުކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. (أَحْصَاهُ الله) (އެކަންކަމެއް ދޫނުކުރައްވާ) الله އެކަށައަޅުއްވައި ގުނުއްވައި ހިފެހެއްޓެވިއެވެ. (وَنَسُوهُ) އަދި (އެކަން އެމީހުން ހަނދުނެއް ނެތި ހަނދާން ނައްތާލީއެވެ) އެމީހުންގެ ޢަމަލުތަކުގައި حاضر ވެ ތިބި ބަލަހައްޓަވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. (وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ) އަދި الله އީ ހުރިހާ ކަމަކަށް ހެކިވެ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.

(7) (أَلَمْ تَرَ أَنَّ الله يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ) [އޭ ނަބިއްޔާ ބަލާށެވެ! ތިމާގެ ހިތުން الله ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަން ދަންނަވާށެވެ. އުޑުތަކުގައިވާ ކަންތައްތަކާއި ބިމުގައިވާ ކަންތައްތަކެވެ.] ދެނެވޮޑިގެންވާ އެއްޗެއް ނެތެވެ. އެކަލާނގެ ވަނީ ދެނެވޮޑިގެންވެގެންނެވެ. (مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلاَثَةٍ) ތިންމީހުންގެ ސިއްރު ވާހަކައެއް ދައްކާ ނުހުރެއެވެ. (إِلاَّ هُوَ رَابِعُهُمْ) އެކަލާނގެ އެމީހުންގެ ހަތަރުވަނައަކަށް ނުވެ (އެބަހީ އެމީހުންގެ ސިއްރު ދެނެވޮޑިނުގަންނަވައި) ނުހުރެއެވެ.) (وَلاَ خَمْسَةٍ إِلاَّ هُوَ سَادِسُهُمْ) [އަދި ފަސްމީހުންގެ ސިއްރު ވާހަކައެއް ނުދައްކައެވެ. އެމީހުންގެ ހަވަނައަކަށް އެކަލާނގެ ވެވޮޑިނުގެންނެވުމެއް.] މިހެން الله تَعَالَى ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ދެކަނބަލުން ސިއްރުން ވާހަކަ ދައްކާތީ ވެސް އެވެ. ކަލޭގެފާނު ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. ސިއްރު ވާހަކަ އެއްވެސް ކަމަކާ ދެމެދު ނުކޮށްވާކަމެވެ. ސިއްރިޔާ ފުއްޕާ އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެން ވެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް ސިއްރެއް ނުވެއެވެ. (وَلاَ أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلاَ أَكْثَرَ) އަދި އޭގެ ދަށްވުރެ މަދު ބަޔަކު ނުވަތަ ގިނަ ބަޔަކު ޝަރީޢަތަށް ދޭ ސިއްރު ވާހަކަ އަކީ ނުބަލާނެ ސިއްރެއް ނޫނެވެ. (إِلاَّ هُوَ مَعَهُمْ) އެކަލާނގެ އެމީހުންނާ އެކުގައި ނުވާނޭ ބަޔަކު ނުވެއެވެ. އެބަހީ ކަލޭގެ عَدَد އެއްގޮތް ނުވީ ނަމަވެސް އެކަލާނގެ އެމީހުންނާ އެކުގައި ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. އެއީ ދެނެވޮޑިގެން ވާކަމުން އެކަލާނގެއަށް ވަކިކަމެއް ނުވެއެވެ. (أَيْنَ مَا كَانُوا) އެމީހުން ކޮންތާކު ތިބިޔަސް (ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ) ދެން އެކަލާނގެ އެމީހުންނަށް خَبَرُ ދެއްވާނެއެވެ. (بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ) [قِيَامَةِ ދުވަހުން އެމީހުން ކުރި عَمَلُ ގެ] އެއީ އެމީހުންގެ ސިއްރު ޢަމަލުތަކުގެ ކަމުގައި ހެކިވާނެ ޝަރީޢަތުގެ ހުކުމެވެ. އަދި އެންމެހައި ކަމެއް ދެނެވޮޑިގެން ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މައްޗަށް حُجَّة قَائِمُ ކުރައްވައެވެ.

(8) (أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ) [އެއީ ސިއްރު ވާހަކަ ދެއްކުމުން ނަހީކުރެވުނު ބަޔަކު އެކަމަށް އަނބުރާ] إِعَاد ވުމަށް ކަލޭގެފާނު ދެކެވޮޑިނުގަންނަވަނީ ހެއްޔެވެ؟] އެއީ ޔަހޫދީން ހިތްވަރާއި މުސްލިމުންނާ ދެމެދު އެމީހުންގެ ގޮތުން ހިޔާލު ދެމުން ގެންދާ ސިއްރު ވާހަކައާއި ބެހޭ ކަމެކެވެ. އަދި މުސްލިމުންނަށް ނުބައި ގޮތުގައި ދެކޭ މުސްލިމުން ދެކޭގޮތް ބަލަހައްޓަމުން ގެންދިޔައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ الله تَعَالَى ވެސް އެމީހުންނަށް އެކަން ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުން އެކަން ނުހުއްޓުވާ އެވެ. ދެން އެކަމަށް ބަލާ ގޮތުން އަނބުރާ ދިޔައެވެ. (وَيَتَنَاجَوْنَ بِالإِثْمِ) [އެމީހުން ފާފަވެރިކަމާއި ސިއްރު ވާހަކަ ދައްކައެވެ.] އެބަހީ ދޮގުހަދާ ދިނުމާއި ހުތުރު ބަސްތަކާއި ކަންތައްތަކެވެ. މިފަދަ ކަމަކީ ގެއްލުން ދެނިވި ސިއްރު ކަމަކީ مؤمن ންނަށް غيب ގައި ހުރިގޮތަށް އެކަން ކުރެއެވެ.

(وَالْعُدْوَانِ) އަދި مؤمن ންނަށް عَدَاوَة ކުރުމުގައެވެ. (وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ) އަދި رَسُول ގެ އަމުރަށް ޚިލާފުވުމުގައެވެ. (وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ الله) [އަދި އެމީހުން ކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް އަތުވެއްޖެ ހިނދު ކަލޭގެފާނަށް الله ކަލޭގެފާނަށް ސަލާމް ނުކުރައްވާ ސަލާމަކުން ސަލާމް ކުރެއެވެ.] އެމީހުން ބުނެއެވެ السَّامُ عَلَيْكَ ކިޔައިގެންނެވެ. އެމީހުން ބުނާ ގޮތަކީ ސަލާމް ކުރާ ކަމަށް ހައްދާގެންނެވެ. އެމީހުން އެމީހުންގެ ސަލާމްކުރިއެވެ. (السَّامُ މަރުވާށި ކިޔާ) ދެން نَبِيُّ الله ވެސް އެމީހުންނަށް ޖަވާބުގައި وَعَلَيْكُم ކިޔައިގެންނެވެ.

(وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ) [އަދި އެމީހުން އެމީހުންނަށް ބުނެއެވެ.] (لَوْلاَ يُعَذِّبُنَا الله بِمَا نَقُولُ) [އަދި އެމީހުން އެމީހުންގެ ދެމެދު ބުނެއެވެ. އަހަރުމެން ބުނާ ބަހެއް ސަބަބުން އަހަރުމެންނަށް الله ޢަޛާބު ނުދެއްވާ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟] އެބަހީ محمد ގެފާނަކީ حَقُّ ނަބިއްޔަކު ނަމަ އަހަރުމެން ބުނާ ބަހުން ބަލައި الله އަހަރުމެންނަށް عَذَابُ ނުދެއްވާނީ ކީއްވެހެއްޔެވެ. އަދި ބަލާށެވެ. ކަލޭގެފާނު ނަބިއްޔަކު ކަމަށް ކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނަށް وَعَلَيْكُم ކިޔައިގެން ވަދުވާތީ އަހަރުމެން ދެކެނީއެވެ. (حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ) [އެމީހުންނަށް ނަރަކަ ފުދިގެންވެއެވެ.] އެބަހީ ދުނިޔޭ ގައިވެސް ދެއްވާ ދުނިޔެވީ ނަރަކައިގެ عَذَابُ ފުދެންވާނެއެވެ. (يَصْلَوْنَهَا) އެމީހުން އޭގެ ހޫނުގައި ވަންނާނެއެވެ. (فَبِئْسَ الْمَصِيرُ) އެއީ ގޮސްވާން ހުރި ބަދުކަމުގެ ތަނެވެ. އެއީ ނުބައި ތަނެވެ.

(9) (يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلاَ تَتَنَاجَوْا بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ) މަޖްލިހެއްގައި ސިއްރުން ވާހަކަދައްކައިފިނަމަ. އެއީ ފާފައާއި ޢަދުވެރިކަމާ [އެއީ ފާފައާއި ޢަދުވެރިކަމާއި] ރަސޫލާއަށް ނުކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ވާހަކަތަކެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ދެކޮޅު ހަދާ ވާހަކަ ދައްކައިގެން ނުވާނެއެވެ. ދެއްކިދާނީ ذِكْرُ ހާދިސާއެއް ނުވަތަ خُطْبَة ފަދަ ސިއްރު ނޫން ވާހަކަތަކެވެ. ހަމައެހެންމެ حَقُّ ނުވާ ވާހަކަ ދައްކަމުން ދިޔުމާއި، މީސްތަކުންގެ މެދުގައި عَدَاوَة އުފެދޭފަދަ ވާހަކަތަކުން ދުރުވެ ތިބުމަށް އަންގަވާފައިވެއެވެ. އެއީ ހުރިހާ މީސްތަކުންނަށް އެކަށީގެންވާ ގޮތުން ދެއްކޭ ވާހަކަތަކެވެ. މިއީ عَامُّ مَجْلِس ތަކުގެ قَوَاعِدُ އެވެ. نَبِيُّ الله ‘ حَدِيث ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

(وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى) އަދި ހެޔޮކަމާއި تَقْوَى ވެރިކަމުގެ ވާހަކަ ދައްކާށެވެ. (لا يُقِيمُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ مِنْ مَقْعَدِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا) ހަމައެކަނި ތިޔަބައިމީހުން ޖާގަ ދީ ތަނުވަސް ކުރާށެވެ. (وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) [އެކަލާނގެ حَضْرَة އަށް ތިޔަބައިމީހުން محشر ވާނެ] އެ الله އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. (وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا) ތެދުވާށޭ ކިޔައިފިނަމަ ތެދުވާށެވެ. عَمَلُ ގެ ޖަޒާ ދެއްވާނެއެވެ.] އަދި علمى

(10) (إِنَّمَا النَّجْوَى) ސިއްރު ވާހަކަތައް ދެއްކުމުގައި عَدَاوَة ހުރި މީސްތަކުން ދެކޮޅު ހަދާ ކަންކަމުގެ ވާހަކަ ދެއްކުމަކީ (مِنَ الشَّيْطَانِ) އެއީ شَيْطَان ގެ ކަންތައްތަކެކެވެ. (يَرْفَعِ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ) ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އީމާންވީ މީހުންނާއި، علم ދެއްވުނު أهل ވެރިން الله މަތިވެރި ކުރައްވާނެއެވެ.

(لِيُحْزِنَ الَّذِينَ آمَنُوا) އެއީ އީމާންވި މީހުން ހިތާމަ ކުރުވުމަށެވެ. އަދި މުއުމިނުން ކަންބޮޑުވާ ގޮތަށް ދައްކާ ވާހަކަތަކެވެ. (إِنَّهُ لَفْظ ...) (وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا) އަދި އެ شَيْطَان ގެ ކަންތައްތަކުން އެމީހުންނަށް އެއްވެސް ގެއްލުމެއް ނުދެއެވެ. جمع ކުރައްވާނީ الله تعالي އެވެ. حَقِيقَةُ ގައި (إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ) الله ގެ إذن އާއި ނުލައި ގެއްލުމެއް ނުދެއެވެ. (وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) [އަދި الله އަށް مُؤْمِنُ ން وَكِيلُ ކުރާށެވެ.] އަދި مجلس ގައި ދެ މީހުން ސިއްރު ވާހަކަ ދައްކާ ވާހަކަ. شَيْطَان އާއި ގެ ހިތްވަރު ދެއެވެ.

(12) (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً) އެ ސިއްރުވާހަކައަށް ކުރިން ޞަދަޤާތެއް ދޭށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން الله ގެ رَسُول ގެ حَضْرَة އަށް ގޮސް ސިއްރު ވާހަކަ ދައްކާނަމަ، އެއަށް ކުރިން ތިޔަބައިމީހުން صدقة ދޭށެވެ. بُخَارِي އާއި بَاطِلُ ގެ أَهْلُ ވެރިން نَبِيُّ الله ‘ ގެ ޙަޟްރަތަށް ގޮސް ސިއްރު ވާހަކަ ދެއްކީއެވެ. مُسْلِم އާއި ابْنُ مَسْعُود ގެ ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. އަދި مُؤْمِنُ ންނަށް ހިތާމަ ކުރުވާ ކަމެކެވެ. نَبِيُّ الله ‘ حَدِيث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ صدقة (إِذَا كُنْتُمْ ثَلاَثَةً فَلاَ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ) ތިން މީހުން ތިބި ތަނެއްގައި ތިންވަނަ މީހާ ދޫކޮށް ދެމީހުން ސިއްރު ވާހަކަ ނުދައްކާށެވެ. އެއީ އެމީހާ ހިތާމަ ކުރުވާ ކަމެކެވެ. މިއީ الله تعالي އަމުރުކުރެއްވި ކަމެކެވެ. (ذَلِكَ) އެއީ صدقة ދިނުން (خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮ ގޮތާއި طَاهِرُ ގޮތެވެ. އަދި الله އަށް ކުރާ ޢިބާދަތެކެވެ. (فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް صدقة އަށް ދޭނެ އެއްޗެއް ނުފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން الله تعالي ފާފަ ފުއްސަވާ رَحْمَة ލައްވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.

(11) (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ) [އެއީ މަޖްލިސްތަކުގައި ތަނުވަސް ކުރާށޭ] ބުނެވިއްޖެނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން ތަނުވަސް ކޮށްދޭށެވެ. الله ﷻ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތަނުވަސް ކުރައްވާނެއެވެ.

(13) (أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ) ތިޔަބައިމީހުންގެ ސިއްރު ވާހަކައަށް ކުރިން صدقة ދިނުމަށް ތިޔަބައިމީހުން ބިރުގަތީހެއްޔެވެ. قَتَادَةُ ގެ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ. مُقَاتِلُ ވިދާޅުވިއެވެ. أَصْحَابُ ބޭކަލުން نَبِيُّ الله ‘ ގެ ޙަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ދިން ކަމެވެ. ދެން މި ޙުކުމް مَنْسُوخُ ވިއެވެ. (فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا) [ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެކަން ނުކުރިއިރު] — ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން صدقات ދިނުމަށް ނުކުޅެދުނީ (فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللهُ لَكُمْ) ނަމަ الله ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތަނުވަސް ކުރައްވާނެއެވެ. (وَتَابَ اللهُ عَلَيْكُمْ) [الله ތިޔަބައިމީހުންގެ تَوْبَة ޤަބޫލު ކުރެއްވިއެވެ.] އެއީ މި ޙުކުމް مَنْسُوخُ ވުމެވެ. (فَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ) ފަހެ ނަމާދު ޤާއިމުކޮށް (صَدَقَاة ދޭށެވެ

އެމީހުންގެ ގޮވިގަތުން ފިޔަވައި އެއްވެސް ނުބައިވެ ކަލާނގެއަށް.] އެމީހުންނަކީ بَنُو النَّضِيْر ވަންހައިގެ މީހުންނެވެ. އަދި هَارُوْنُ ގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުން އައިސްފައިވާ يَهُوْدِي ނަސްލުގެ ޤަބީލާއެކެވެ. އެމީހުން المَدِيْنَة އަށް އައީ بَنُو إِسْرَائِيْل ގެ ފިތުނާގެ ތެރޭގައެވެ. ވަޑައިގެން النَّبِيِّ ، އާއި عَهْدُ ހަދައި ކަނޑައެޅި އެކަށައަޅާ ޢަހުދު ކަނޑައި އެ عَهْدُ ފުޅާކޮށް خِيَانَة ވެރިވިއެވެ. އެމީހުންގެ މުޝްރިކުންނާއި އެކުގައެވެ. ދެންފަހު رَسُوْلُ اللهِ ، އެބައިމީހުންގެ އަތުން حَصَارُ ކުރެއްވީ އެމީހުން މަދީނާއިން އެރައްޓެހިވުމުން އެއްބަސްވެ ފުރަތަމަ ބަޔަކު ޤަބީލާތަކެއް ހިފާއިގެންވެއެވެ. الكَلْبِي ގެ ބަސްބަހުން ވެއްޖެއެވެ. މަދީނާއިން އެއްފަހަރު عَرَب ކަރައިން އެރަށްތެރެއިން أَهْلُ كِتَابٌ ނެރުއްވިއެވެ. ދެން އެމީހުންގެ އެއްބައި ބަޔަކު عُمَرُ ގެ ޚިލާފަތުގައި އެރަށް ދޫކޮށްލީއެވެ. މަދީނާ ޝާމަށް އެރަށުގެ ފުރަތަމަ ދުވަސް الْمَدِيْنَة އިން ބޭރުކުރި ވިއްޔެވެ. ދެން އެއްފަހަރު ބައިގެ އެރަށް ދެވަނަ عُمَرُ ގެ ޒަމާނުގައެވެ. އެޖަމާޢަތްތަކެވެ. އެމީހުން އެއްފަހަރު ގެ ޒަމާނުގެ އެއްވެސް އެއްބައެއް ހިއްސާ ކަމަށް مَحْشَرُ އަށް ފޮނުއްވެވީއެވެ. (مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا) [އެމީހުން المَدِيْنَة އިން ނުނިކުންނާނެ ކަމަށް ހީކުރެއްވީމު.] އެބައި އެ ސަބަބުން بَنُو النَّضِيْر ވަންހައިގެ މީހުން އެމީހުންގެ ވަޒަނުން ނުނިކުންނާނެ ކަމަށް ހީކުރިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ عِزَّة ވެރިކަމާއި ބާރުގަދަކަމާއި ޤަވާއިދުން އެއްޗެއް ހިމާޔަތް ކުރާނެ ކިލާތަކެއް އޮތެވެ. އަދި ގޮވާތަކުގައި ފުރިހަމަ ޤާނޫނަކީ ގޮތުގެ އެކިއެކި ކަންކަމެވެ. އަދި މީހުންގެ ހިތްހިތްގައި ގަދަވެފައި ހުރި ވާހަކަ ސަލާމަތުގެ ބޭނުމެއް އެތަނުގައި ވިއެވެ. (وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ) بَنُو النَّضِيْر ވަންހައިގެ މީހުން ހިތާ އެމީހުންގެ ކިލާތައް الله ގެ ޙަޟްރަތުން އެމީހުން ދިފާޢު ކުރާނެ ކަމަށް ހީކުރިއެވެ. (فَأَتَاهُمُ اللهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا) އެމީހުންނަށް الله ގެ ޢަޛާބު އައީ އެމީހުން ނުހީކުރާ ފަރާތަކުންނެވެ. އެއީ الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى ނަބިއްޔާގެ ފަރާތުން ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގަތުމެވެ. އަދި އެމީހުން އެކަމެއް ހީވެސް ނުކުރެއެވެ. އެއީ ކުޅަދާނަކަމާއި ކުރިމަތިލާން އެމީހުން ހަނގުރާމައަށް ނުނިކުތެވެ. އެމީހުން ހިތްތަކުގައި ބިރު ވެރިވިއެވެ. عِزَّة ވެރިވެ މެދުވެރިވިއެވެ. (وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ) [އަދި އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ބިރުވެރިކަން ވައްޓާލެއްވިއެވެ.] رُعْبُ އަކީ އެއްގޮތަކަށް ބިރުވެރިވުމެވެ. رَسُولُ اللهِ ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيْرَةَ شَهْرٍ. މާނައީ: ކަލޭގެފާނު ހިތްވަރު ބިރުވެރިކަމުން ވަރަށް ދުރުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ކުރެވޭ ގޮތަށް نصر ލިބިވަޑައިގަތީއެވެ. މިއީއެވެ. (يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ) [އެމީހުންގެ ގެތައް އެމީހުންގެ އަތްތަކުން އަދި މުއުމިނުންގެ އަތްތަކުން ހަލާކުކުރަމުންދިޔައެވެ.] އެބައިމީހުން ފަސްޖެހުން އެމީހުން އެއްބައިމީހުންނަށް ދޫކޮށްލަން ގެތަކުގެ ދޮރުތަކާއި ލަކުޑިތައް ފަޅުއަރުވައި ހަލާކުކުރެވެ. އެމީހުންގެ حَسَدَ ވެރިވިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ގެތަކަށް مُسْلِمُ ން ދިރިއުޅުމެވެ. އެހެންވެ އެމީހުން

އެއްޗެހިގެ ފުރަތަން ގެތައް އެއްގަމުން ހަލާކު ކުރަނީއެވެ. އަދި مُسْلِمُ ންގެ އަތުން އެއްގެއްލި ހަލާކުކުރަމުންދިޔައެވެ. الزُّهْرِيْ އާއި عُرْوَةُ ابْنُ الزُّبَيْر ގެ ރިވާޔަތުން ފެނިގެންދެއެވެ. النَّبِيِّ ، އާއި އެމީހުންނާއި ދެމެދު އެމީހުން ނުކުންނަ ގޮތަށް ބޮޑެތި ޤަބީލާއެއް ވަކިކުރެއްވި ގޮތަށް صُلْحَ ވެވުނީއެވެ. ގެންގުޅެ ހިފާނެ ތަކެތި ކަނޑައަޅައި ދިރިއުޅުމަށް ގެންދިޔުމަށް އެމީހުންނަށް ހުއްދަ ލިބުނެވެ. ފަހެ ގޮތް އެކުލެވިގެން އެހެން ތަކެތި އެމީހުން ގެއްލިގެން ހުރިއެވެ. ދެން މަދީނާއިން އެކަނި ވަގުތުގައި ބޭނުން ކުރާ އަރަބި ގޮތުން ދުރުކޮށްލިއެވެ. (فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ) [އޭ ފެނުމުގެ ވެރިންނޭ ހަދާން ކުރާށެވެ. ހަދާނުން عِبْرَة حَاصِلُ ކުރާށެވެ.] ބުނެ ދެނީ އެވެ. ކަލޭމެން ވިސްނާށެވެ. الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى އާއި ދެމެދު ހެދި عَهْدُ ކަނޑައިލައިގެން غَدَرُ ކުރި މީހުން ހިމެނިގެން ދިޔައީ ކިހިނެއް ކަމެވެ. ދެން الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى އެމީހުންނަށް ނިސްބަތްކުރެއްވީއެވެ.

(3) (وَلَوْلاَ أَنْ كَتَبَ اللهُ عَلَيْهِمُ الْجَلاَءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا) الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى އެމީހުންގެ މައްޗަށް އެމީހުންގެ ވަޒަނުން ނެރެ ފޮނުއްވުން (އެއްވައިލުން) ކަނޑައަޅުއްވާފައި ނުވާނަމަ ދުނިޔޭގައި ޢަޛާބު ދެއްވީހެވެ. އެމީހުން قَتْلُ ކޮށްގެން ހަދައިލެއްވުމުގެ عَذَابُ އެމީހުންނަށް ދެއްވީހެވެ. އަދި بَنِيْ قُرَيْضَة ގެ މީހުންނަށް ދެއްވި ފަދައިންނެވެ.

(4) (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللهَ وَرَسُولَهُ) [އެކަމަކީ އެމީހުން الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ދެކޮޅު ހެދި ކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.] ފަހެ އެމީހުން الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއި عَدَاوَة ވެރިވެ ކަމުގެ ސަބަބުން އެކަލާނގެ ފަރާތުން عَهْدُ ފުޅާ ކަނޑައިގެން ސަބަބުން އެމީހުންނަށް عَذَابُ حقُّ ވިއެވެ.

(5) (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللهِ) [ކަލޭމެން ކަނޑާލި ކަދުރު ގަހެއް ނުވަތަ ދޫކޮށްލާ ބިމުގައި ތެދުވެ ހުރި ގަސްތަކެއް ވީނަމަވެސް އެއީ الله ގެ ހުއްދައިންނެވެ.] މުސްލިމުން بَنُو النَّضِيْر ވަންހައިގެ ގަސްތަކާއި ހިމާޔަތް ކުރާނޭ ގޮތުން ކަނޑާލުމަށް ފެށިއެވެ. އަދި އެމީހުން ފަސްޖެހުނީއެވެ. بَنُو النَّضِيْر ވަންހައިގެ މީހުން ބުނެއްޖެއެވެ. (އަދި أَهْلُ كِتَابٌ ންނެވެ.) ނ مُحَمَّدُ އެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ އެމީހުންނަށް إِصْلاَحُ ކުރުމަށް ނަބިއްޔަކަށް ކަމަށެވެ. ކަލޭގެ އަރިހުގައި ގަސްތައް ކަނޑާލުމަކީ إِصْلاَحُ ތޯއެވެ؟ ކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެއްވި وَحِي ގެ ތެރެއިގައި ގަސްތައް ކަނޑާލުމަށް ނޫނީ ބޭރުކުރުމަށް ހުއްދަ ލިބިފައިވޭތޯއެވެ؟ ދެން رَسُولُ اللهِ ، ގެ ސަހާބީންނަށް އެވާހަކަ ބޮޑު ކަމަކަށް ވެއްޖެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ކަނޑާލި ގަސް ބޭނުމެއް އެކަމުގައި ވީތޯއެވެ. އެކަމަށް ގޮތެއް ފެނިގެން ނުދިޔައެވެ. (وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ) އަދި الله ގެ ހުއްދައިން ފާސިޤުން ރުޅިއައުމަށް ނިކަމެތިކުރެއްވުމަށެވެ. އެމީހުންނަކީ يَهُوْدِي ންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ނިކަމެތިކޮށް އެމީހުންގެ ބޮޑާވުން ކަނޑައިގެން ހުރެއެވެ. ދެން ކަލޭމެން ކަނޑާލި ގަސްތައް ބިމުގެ ބާކީ ދޫކޮށްލާ ގަސްތަކަށް ވިސްނައި އެމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ވިސްނުން ލިބިގެންދެއެވެ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١﴾ إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءٗ وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ﴿٢﴾ لَن تَنفَعَكُمۡ أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٣﴾ قَدۡ كَانَتۡ لَكُمۡ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذۡ قَالُواْ لِقَوۡمِهِمۡ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُاْ مِنكُمۡ وَمِمَّا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرۡنَا بِكُمۡ وَبَدَا بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةُ وَٱلۡبَغۡضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَحۡدَهُۥٓ إِلَّا قَوۡلَ إِبۡرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسۡتَغۡفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمۡلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۖ رَّبَّنَا عَلَيۡكَ تَوَكَّلۡنَا وَإِلَيۡكَ أَنَبۡنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱغۡفِرۡ لَنَا رَبَّنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٥﴾

ކަލޭމެންނަށް ފަރުވާ ނުކުރެވޭނެ ހުރިހާ ކަމެއް ދެނެވޮޑިގަންނަވައެވެ.

3 (لَنْ تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلاَ أَوْلاَدُكُمْ) ކަލޭމެންގެ ގާތްތިމާގެ ކަރާމާތްތެރިންނާއި އަދި ކަލޭމެންގެ ދަރިންގެ ކިބައިން އެއްވެސް ފައިދާއެއް ކަލޭމެންނަށް ނުކުރާނެއެވެ. ކަލޭމެން އެމީހުންނާއި ކާފިރުންނާ މެދު ރަހުމަތްތެރިކަން ބާއްވައި އެމީހުންނާއި مُوَالاَةُ ކަނޑައެޅުމުގައި މާތްވެގެން ނުދާނެއެވެ. އެއީ حَاطِبُ ގެ حَادِثَة ގެ ސަބަބުންނެވެ. އެދި ކަލޭމެން ތިމާގެ ގާތްތިމާގެ الله އަށް ކުރާ އަޅުކަމާއި ރަހުމަތްތެރިކަމަށް عَدَاوَة ތެރިކަން ބާއްވައި އެމީހުންނާއި ދިމާލުގައި ފާޅުކުރުމަށް مُوَالاَةُ ކުރުން ނުހުއްދަވެއެވެ. (يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ) قِيَامَة ދުވަހުން ކަލޭމެންގެ ދެމެދު ވަކިކުރައްވާނެއެވެ. އެބާރުން ކާފިރުންނާއި އަޅުން ސުވަރުގެއަށެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު ކާފިރުންނާ ނަރަކައަށެވެ.

4 (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭމެންނަށް ރަނގަޅު ނަމޫނާއެއް އޮތެވެ. (فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ) [إِبْرَاهِيم ގެ ގާތުގައި އަޅުގަނޑުމެން ތަބާވެގެން ހުރިމީހުންގެ ކިބައިގާ] އެ حَاطِبُ އެވެ. ކަލޭމެން إِبْرَاهِيم ގެ ގާތުގައި إِقْتِدَاء ނުކުރަނީ ކީއްވެގެންތޯ. އަދި إِبْرَاهِيم ގެ ބަސް އަޅުގަނޑުމެންގެ قَوْمُ ގޮވިންނާއި ފަރާތުން ދުރުވެވުނު ގޮތަށް ބަރީއަވެގެން ކަލޭމެންނަށްވެސް ކަލޭމެންނަށް ދުރުވެގެން ނުވަނީ ކީއްވެގެންތޯ؟ (إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ) އަޅުގަނޑުމެންގެ قَوْمُ ގޮވިއްޖެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނީ ކަލޭމެންގެ ކިބައިން ދުރުން ބަރީއަވެގެންނެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭމެންގެ ދީނާއި ނުވެއެވެ. އަދި ކަލޭމެން އަޅުގަނޑުމެންގެ ދެރައިންނުވެއެވެ. އަދި ކަލޭމެން الله އަށްވުރެ ވާހަކަބަސްބުނެވެ. (وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ الله) [ކަލޭމެން الله ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރާ ތަކެތިންނާއި] އަދި ބަރީއަވެވެ. (كَفَرْنَا بِكُمْ) [އަޅުގަނޑުމެން ކަލޭމެންގެ ދީނަށް ކާފިރުވެއްޖެ ކަމާއި ކަލޭމެންގެ عَمَلُ ތަކަށް] ދުރުވެއްޖެއެވެ. (وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَداً) [އަދި އަޅުގަނޑުމެންނާއި ކަލޭމެންނާއި ދެމެދު ރުޅިވެރިކަމާއި عَدَاوَة ތެރިކަން އަބަދުވެސް] ކަލޭމެން ކަނޑައެޅުމުގައި ދުވަހަކު ހިނދުކުރާހާ އަޅުގަނޑުމެންގެ ތެރެއިން ދާދެއެވެ. (حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللهِ وَحْدَهُ) [އެކަލާނގެ الله އަށް ކަލޭމެން އީމާންވާންދެން] އަދި ކަލޭމެންގެ ތެރޭގައި ދިމާކުރާ ދުވަހަކުއްނަމަ. ކަލޭމެން އެކަމަށް ޝަރީއަތުގެ އަށް عَدَاوَة ތެރިކަން ބާއްވާނެއެވެ. އަދި އެ ރުޅިވެރިކަން ދެމިގެން ކަލޭމެން ފައިދާވާހާ ދުވަހަކު ދާނެއެވެ. (إِلاَّ قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ) [إِبْرَاهِيم ގެ ބަސް އަޅުގަނޑުމެން ބައްޕައަށް ކަލޭގެ ފަރާތުން ދުޢާކުރާނަމެވެ. ބަސްފުޅު ނުހިމެނެއެވެ.] އެބަހީ إِبْرَاهِيم ގެ ބައްޕައަށް ބަސްބުނެވި މަސްތޫރާ ނާމަ إِبْرَاهِيم ގެ ހަދާ ބަސްތައް ކަލޭމެން ގަބޫލުކުރަނީ ނުނިމިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ބަސްތަކަކީ ކަލޭމެން ފާހަގަކުރާށެވެ. އަދި އަބަހުން މުޝްރިކުންގެ ފާފަތަކަށް ދުޢާކުރުމަށް ކަލޭމެން ނުހުއްދަވެއެވެ. އެއީ ހަމައެކަނި ވަރަކަށް ވާދަވެސް ހުންނަކަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ކަރާމާތް وَعْدُ އެވެ. "ނުހުވާ އަބަދުވެސް الله އަށް عَدَاوَة ތެރިއެއްކަން އަޅުގަނޑުމެން ހަމައެކަނި ވާހަކަ ކީއްތޯ ބައެއް ބަލާލާށެވެ." (وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ) [އަދި الله ގެ حَضْرَةُ ން އެއްވެސް ކަމެއް ކަލޭގެ ބަދަލުގައި] عَذَابُ އެއް ކަލޭގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑަށް ދުރުކޮށްނުދެވޭނެއެވެ.

5 (رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا) [އައްޔާއިން رَبُّ އެވެ، ކާފިރުންނަށް ފިތުނައެއް ނުކުރައްވާށެވެ!] مُجَاهِدُ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ހިމެނޭ އެއްޗަކީ އަޅުގަނޑުމެން عَذَابُ ނުދެއްވުމެވެ. އަދި ތިބާރަކާތްތެރިވި حَضْرَةُ ން އަޅުގަނޑުމެން عَذَابُ ނުދެއްވުމެވެ. އެކަމަކަށް ފަހު އެމީހުން حَقُّ ގައި ނެތް އެއްޗެއް ވީމާ عَذَابُ ނުދެއްވުމެވެ.

6 (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) إِبْرَاهِيم ގެ ގާތުގައި ކަލޭމެންނަށް ރަނގަޅު ނަމޫނާއެއް އޮތެވެ. (لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللهَ وَالْيَوْمَ الآخِرَ) އެބަހީ ހަމަގައިމު آخِرَةُ ގައި الله ގެ حَضْرَةُ ން ރަހުމަތް ދޭނެކަމަށް އުއްމީދުކުރާ މީހަކަށެވެ. (وَمَنْ يَتَوَلَّ) އަދި އެކަލާނގެ އަމުރަށް ތަބާނުވެ ފުރަގަސްދީފިނަމަ. [އެކަލާނގެ الله އަށް ބޭނުންވާ ކަމެއް ނެތެވެ.] (اللهُ هُوَ الْغَنِيُّ) އެހެނީ الله އަކީ خَلْقُ ތަކުން ބޭނުންތެރިކަމެއް ނެތް ކަލާނގެއެވެ. (الْحَمِيدُ) ތަޢުރީފު ކުރެވިވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ.

އަދި ފިރިހެނުންނާ ދެކޮޅަށް ސަލާމަތްވާން ހިޖުރަކުރާ ކަމުގައި ވިޔަސް އެކަމަކީ
އިލާހީ ދީނުގެ ހައްޤުގައި އިޚުލާޞްތެރިކަމާއެކު ވާ ހިޖުރައެއްކަން ކަށަވަރުކުރުމަށް. އަދި
ނިޔަތް ހެޔޮވުމަށް. الله އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ލޯބިވުމުގެ ސަބަބުން
އިސްލާމްވުމުގެ މަޤްޞަދުގައި ހިޖުރަކޮށްފިކަމަށް. ދެން އެއީ
އެގޮތުގައި ހުވާކުރުވުން ލާޒިމުކުރި النَّبِيُّ ، އެކަލޭގެފާނު ފިރިހެނުން
އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިގައި ބަޔާން ކުރެއްވި ވާހަކަ ދަންނަވާ ފަރާތުން خَرَدُ
ދިނުމަށް. އަދި އެކަމާ ގުޅިގެން އެކަލޭގެފާނު އެދުނު ހުވާކުރުވުމެވެ.
(اللهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ) [الله އެކަލާނގެ އެމީހުންގެ އީމާންކަން ދެނެވޮޑިގެންވެ
ގެވެ.] އެބަހީ އެކަލާނގެ حَقِيقَة ދެނެވޮޑިގެންވަނީ ހަމައެކަނި
الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى އެވެ. ކަލޭމެން ކުރާ އެ އިމްތިޙާނު إِمْتِحَانُ
ކުރެވޭނީ ބޭރުފުށުން ފާޅުވާ ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށެވެ.
އެއީ ސަލާމަތާއި އެކަލާނގެ شَوْق ލިބިގަތުމަށް ހިޖުރަކުރި
ދައުވާ دَعْوَى ގެ ތެދުކަން ބަލައި ހާމަކުރުމަށެވެ.
ދެންފަހެ ހުވާކުރުވުމަށްފަހު ދެނެގަނެވޭތީ (فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ)
ފަހެ ކަލޭމެން އެމީހުން މުއުމިނުން ކަމަށް ދެނެގަތްނަމަ
ހުވާކުރުމުން އެމީހުން ކާފިރުންގެ ކައިރިއަށް
ނުފޮނުވާށެވެ. (فَلاَ تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ) ފަހެ އެމީހުން ކާފިރުންނަށް
އެނބުރި ނުފޮނުވާށެވެ. އެއީ ކާފިރުންގެ ތެރެއަށް ރުޖޫޢަ ކުރުވުމެވެ.
(لاَ هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلاَ هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ) [އެމީހުން ކާފިރުންނަށް ޙަލާލެއް ނޫނެވެ.
حَلاَلُ ނުވެއެވެ. އަދި ކާފިރުން މުއުމިނާ އަންހެނުންނަށް
ޙަލާލެއް ނުވެއެވެ.] ފަހެ އެ ދެ ބައިމީހުން ދެމެދު ކައިވެނި
حَلاَلُ ނުވެއެވެ. އިސްލާމްދީނާއި ކާފިރުކަމުގެ ތަފާތުވުމާއެކު
ކައިވެނި ފަސްކުރެވޭނެއެވެ. އަދި هِجْرَة ކުރުމުގެ ސަބަބުން ކައިވެނި ފަސްކުރެވޭނެއެވެ.
(وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا) [އަދި އެމީހުން ޚަރަދުކުރި މިންވަރު އެމީހުންނަށް ދޭށެވެ.
ދިނުމެވެ.] އެބަހީ ކާފިރުން މަހުރުގެ ގޮތުގައި ދިން ޚަރަދު
ކާފިރުންނަށް އަނބުރާ ދިނުމެވެ. ނަމަވެސް މުސްލިމުން ދޭނީ
ޚަރަދުކުރި މިންވަރަށް ބަލައިގެންނެވެ. الشَّافِعِي ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ ފަހަރެއްގައި
ވާޖިބުކުރެވުނު ހުކުމެކެވެ. އަދި މިހާރު މި ހުކުމެއް ނުވެއެވެ.
(وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ) [އަދި ކަލޭމެން އެމީހުން ކައިވެނިކުރުމުގައި
ކަލޭމެންގެ މައްޗަށް ކުށެއް ނުވެއެވެ.] އެބަހީ އެމީހުންގެ
عِدَّة ހަމަވުމަށްފަހު ކައިވެނިކުރުމުގައި ކުށެއް ނުވެއެވެ.
(إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ކަލޭމެން އެމީހުންނަށް އެމީހުންގެ މަހުރު ދީފިނަމައެވެ.
[އެމީހުންގެ މަހުރުތައް ދީފިނަމައެވެ.] އެބަހީ
އެމީހުންގެ ކައިވެނީގެ މަހުރު ދީފިނަމައެވެ. (وَلاَ تُمْسِكُوا بِعِصَمِ
الْكَوَافِرِ) [އަދި ކާފިރު އަންހެނުންގެ ކައިވެނީގެ ގުޅުމުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ.]
އެބަހީ ކާފިރު އަނބިން އެހެން ދީނެއްގައި ތިބިއިރު
ކައިވެނީގައި ދެމެހެއްޓުމެވެ. އަދި އެ ހުކުމަކީ
މުޝްރިކު އަނބިންނާ ގުޅޭ ހުކުމެކެވެ. ދެން
މި ހުކުމަކީ مَنْسُوخُ ވެއެވެ. އެއީ ފަހުން ނާޒިލުވި އާޔަތުން
أَهْلُ كِتَابُ ގެ އަންހެނުން ޙަލާލުވާ ގޮތުން ބާތިލުވެއެވެ. (وَاسْأَلُوا مَا
أَنْفَقْتُمْ) [ކަލޭމެން ޚަރަދުކުރި މިންވަރު އެދޭށެވެ.] އެބަހީ ކާފިރުންގެ
ކައިރިއަށް ދިޔަ މުރުތައްދު އަނބިންނަށް ކަލޭމެން ޚަރަދުކުރި
މިންވަރު ކާފިރުންގެ އަތުން އެދޭށެވެ. (وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا) [އަދި
ޚަރަދުކުރި މިންވަރު އެމީހުން އެދެއެވެ.] ކާފިރުން އެދޭ ގޮތަށެވެ.

ކާފިރުންނަށް ދޭނީ ޚަރަދުކުރި މިންވަރެވެ. އެބަހީ مُرْتَدُّ ވެގެން އެމީހުންގެ ކައިރިއަށް
ދިޔަ ކާފިރު އަނބިންގެ ސަބަބުން ޚަރަދުވި މިންވަރު ކާފިރުން އަދާކުރުމަށެވެ. އަދި
ކާފިރުންނަށް ދިނުމަކީ ވާޖިބު ކަމެއް. އެއީ އިނސާފު ހިފެހެއްޓުމުގެ ސަބަބުން
ޙުކުމެއް. ސުލްޙަވުމުގެ ޙުކުމަށް ހުރީ ހަމައެކަނި مُرْتَدُّ އަދި ކާފިރުން ދޭ ޚަރަދު
އެގޮތަށް އިނސާފުވެރިކަމާއެކު ހަމަކުރުމަށެވެ. (ذَلِكُمْ) އަދި އެބަހީ ދެން ވިދާޅުވި
އެއީ ކަލޭމެންނަށް ލާޒިމުކުރެވިފައިވާ ޙުކުމެކެވެ. (حُكْمُ اللهِ) [الله ގެ حُكْمُ އެވެ.]
ދެވިފައެވެ. އެކަލާނގެ ޙުކުމެއް. އެބަހީ ހުދައިބިއްޔާ صُلْحُ الْحُدَيْبِيَّة އާއި އެ عَهْدُ ގެ ޙުކުމެވެ.
ވަޙީގެ ޢާންމު ޙުކުމެއް ކަމަށް ވަނީ حُكْمُ އެވެ. އެއީ ސުލްޙަގެ عَهْدُ އާއި އެކު
ވަޙީގެ ޙުކުމަކީ خِلاَفُ އެއްނޫނެވެ. ފަހެ އެ حُكْمُ مَنْسُوخُ ވެއެވެ.
قُرْطُبِي ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ خَاصّ ޙުކުމެއް ކަމަށް އެކި ބަސްތަކުން
އެވެއެވެ. އެބަހީ ހުދައިބިއްޔާގެ ބައިއަދީގެ އެވެއެވެ. ދެން އެ
އެއީ އިސްލާމްވުމަށްފަހު ދިޔަ ފިރިހެނުންގެ މައްސަލައެވެ.
⑪ (وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ) [ކަލޭމެންގެ
އަނބިންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ކާފިރުންގެ ކައިރިއަށް ދިޔައީއޭ] އަދި މުސްލިމުން
އަނބިންތަކުން ކާފިރުންގެ ކައިރިއަށް ދިޔައީއޭ، (أَهْلُ كِتَابُ
ނޫން ގޮތުން ދިޔައީއޭ) (فَعَاقَبْتُمْ) ފަހެ ކަލޭމެން ކާފިރުންނާ ހަނގުރާމަކޮށް غَنِيمَة
ލިބުނީއޭ. (فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا)
[ދެންފަހެ އެމީހުންގެ އަނބިން ދިޔަ މީހުންނަށް ޚަރަދުކުރި މިންވަރު
ދޭށެވެ] އެއީ ކާފިރުންގެ ކިބައިން ލިބުނު غَنِيمَة ގެ މުދަލުން ދޭށެވެ.
ދިނުމެވެ. ކަލޭމެން ޚަރަދުކުރި މިންވަރުގެ ބަދަލުގައި ދޭށެވެ.]
އަނބިންނާ ގުޅޭ މުދާ ކަލޭމެންނަށް ދިނުމަށް ޙަލާލުވެއެވެ.
ދެވެއެވެ. ކަލޭމެންގެ ޙައްޤަށް
ދޭށެވެ. (وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ) [އަދި
ކަލޭމެން އީމާންވާ الله އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. ކަލޭމެން
ބިރުވެތިވާށެވެ.] އެބަހީ ކަލޭމެންނަށް عُقُوبَة ލިބިދާނެ ކަންކަމުން
ދުރުހެލިވެ ބިރުވެތިވާށެވެ.
⑫ (يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ) [އޭ ނަބިއްޔާއެވެ.
މުއުމިނު އަންހެނުން (އިސްލާމްވުމަށްފަހު ހިޖުރަކޮށް) ކަލޭގެފާނަށް
بَيْعَةُ ހިފުމަށް ކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް އައިސްފިނަމަ (عَلَى أَنْ لاَ يُشْرِكْنَ
بِاللهِ شَيْئًا) [އެއްވެސް އެއްޗެއް الله އާ ޝަރީކު ނުކުރުމުގެ މައްޗަށެވެ.]
ވީއިރު، މި އާޔަތް مَكَّة فَتَحُ ކުރެއްވި ދުވަހު ނާޒިލުވިއެވެ. އަދި مَكَّة ގެ
އަންހެނުން رَسُولُ اللهِ ، ގެ ގާތަށް بَيْعَةُ ހިފުމަށް އައެވެ. ފަހެ
الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى ގެ އަމުރުފުޅާއެކު بَيْعَةُ ހިއްޕެވިއެވެ.
އަދި އެކަލާނގެއާ ޝަރީކުނުކުރުމާއި އެކު الله އަށް ޝަރީކު
ނުކުރުމެވެ. (وَلاَ يَقْتُلْنَ أَوْلاَدَهُنَّ) [އަދި އެމީހުންގެ ދަރިން
ނުމަރާށެވެ.] އަދި ޖާހިލިއްޔަތުގައި ކުރި ގޮތަށް
ކަނބަލުން ފެތޭ ގޮތަށް ނުވާށެވެ. (وَلاَ يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ
أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ) [އަދި އެމީހުންގެ އަތްތަކާއި ފައިތަކާ ދެމެދު
އޮޅުވާލާ ދޮގު ނުގެނައުމެވެ.] އެބަހީ އެމީހުންގެ
ފިރިންނަށް ނިސްބަތް ކުރުމެވެ. ދެން އެ ދަރިން
ނިސްބަތް ކުރުމެވެ. الْفَرَّاء ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ
ފިރިހެނުން ނުފެނޭ ކުދިން
ނިސްބަތްކުރުމެވެ. އެބަހީ ދޮގުން ކަމެވެ.
ފިރިހެނާ ކަމެއް ނުދަންނަ ގޮތަށެވެ. ابْنُ عَبَّاس ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ އެހެން މީހެއްގެ

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ ۖ فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

[illegible] (وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ) [illegible] (فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ) [illegible]

6 (وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ) [illegible] (وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ) [illegible] (فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ) [illegible]

7 (وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الإِسْلاَمِ) [illegible] (وَاللهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) [illegible]

8 (يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللهِ بِأَفْوَاهِهِمْ) [illegible] (وَاللهُ مُتِمُّ نُورِهِ) [illegible]

9 (هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ) [illegible] (وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ) [illegible]

10 (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ) [illegible]

ވިޔަފާރިއެއްގެ މަތީގައެވެ. އެގޮތަކީ ވިޔަފާރިގައި ފައިދާވާގޮތަށް عَمَلُ ކުރުމުގައި ފައިދާވާނެއެވެ. އެއީ އީމާންވުމާއި ޖިހާދުކުރުމެވެ. ނަމަވެސް ސަވާބު ލިބުމަށް ފަހެ ... އެވެ. އެހެން ... الله ގެ حَضْرَةُ ން ސަވާބު ލިބޭނެއެވެ. އެއީ ... ވިޔަފާރިއެވެ.

(12) (يَغْفِرْ) އެކަލާނގެ ފުއްސަވާނެއެވެ. (لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ) [ކަލޭމެންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ.] ... ވަޢުދު ... (وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ) އަދި قَائِمُ ވެތިބޭ ... (ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) ... [... އެއީއެވެ.] ...

(13) (تُحِبُّونَهَا) ... خَصِيلَةٌ ... (نَصْرٌ مِنَ اللهِ) އަދި الله حَضْرَةُ ން ... نَصْرُ އެވެ. (وَفَتْحٌ قَرِيبٌ) [އަދި ... فَتَحَ އެވެ.] އެއީ قُرَيْشُ ންގެ މައްޗަށް ... نَصْرُ އާއި މައްކާ فَتَحَ ވުމެވެ. عَطَاء ... އަދި فَارِس އާއި رُوْم ... فَتَحَ ވުމެވެ. (وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ) [... خَبَرُ ...] އެއީ އޭ مُحَمَّدُ ގެފުޅާއެވެ. ... نَصْر އާއި فَتَح ... آخِرَةُ ގައި ... خَبَرُ مُؤْمِن ންނަށް ... އެވެ.

(14) (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنصَارَ اللهِ) ... الله ގެ نَصْر ... الله ގެ ދީނަށް نَصْر ދެއްވާ ... (كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللهِ) مَرْيَمُ ގެ ދަރިކަލުން عِيسَى ގެފާނު حَوَارِي ންނަށް ... (مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللهِ) الله އަށް نَصْر ދޭނީ ކޮންބައެއްތޯ؟ ... (نَحْنُ أَنصَارُ اللهِ) ... الله އަށް نَصْر ދޭނީ ... حَوَارِي ންނަކީ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ نَصْر ދީގެންނެވެ. ... إِخْلَاص ... أَصْحَابُ ންނެވެ. ... (فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ) ... بَنِي إِسْرَائِيل ... (وَكَفَرَتْ) އަދި (طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ) ... حَقُّ ... بَاطِلُ ... (فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ) ...

ترتيبها ٦٢ — سُورَةُ الجُمُعَةِ — آياتها ١١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

سُورَةُ الْجُمْعَة

(1) (الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ) الْقُدُّوس ... އެވެ.

(2) (هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ) [... أُمِّيّ ... رَسُوْلُ ... އެވެ.] الْأُمِّيِّينَ އަކީ عَرَبِي ންނެވެ. ... أَهْلُ كِتَاب ންނެވެ. أُمِّيّ ... عَرَبِي ން ... (يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ) [... އެވެ.] ... أُمِّيّ ... قُرْآن ... (وَيُزَكِّيهِمْ) ... أَخْلَاقُ ... طَاهِرُ ... طَاهِرُ ... އެވެ.

(وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ) [... حِكْمَة ...] ... قُرْآن އެވެ. حِكْمَة އަކީ ... حِكْمَة

އަޔަ ދީނުގައި فِقْهُ ވެރިވުމެވެ. އަދި أَنَس ابْنُ مَالِك ވެސް ވިދާޅުވެގެންވެ.
(وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلاَلٍ مُبِينٍ) [އަދި އޭގެކުރީގައި އެމީހުން
ބަޔާންވެގެންވާ މަގުފުރެދުމުގައި ވެއްޓިފައެވެ. އެބަހީ ޝިރުކާއި އަދި
حَقُّ ގެ ގޮތުގައި ދީނެއް ހެދުމުގައިވެސް އެވެ.

(3)(وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ) [އަދި އެމީހުންގެ ތެރެއިން ނުގުޅޭ
ބަޔަކަށް] އެބަހީ އެވަގުތު އަދި އެމީހުން ގުޅިގެން ނުވާ ބައެކެވެ.
އެމީހުންނައި މިހިން ظَاهِرُ ކުރައްވާނެއެވެ. މިބުނެވުނީ صَحَابِي
ންގެ ފަހުން قِيَامَة އާއި ހަމައަށްދާންދެންވެސް عَرَبِ إِسْلاَمُ ން ގެ ތެރެއިން
އަދި އެހެން މީހުންގެ ތެރެއިން އިސްލާމްވާ ބައެވެ. أَبُوهُرَيْرَة ގެ އަރިހުން
البُخَارِي ނަގަލުކުރައްވާ ހަދީޘެއްގައި ވެއެވެ. ތިމަންބޭކަލުން
رَسُولُ الله ، ގެ އަރިހުގައި އަޅުގަނޑުމެން ތިއްބަވަނިކޮށް سُورَةُ الْجُمْعَة
ބާވައިލެވުނީއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ސުވާލުކުރީމު
ކަލޭގެފާނު ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ (وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ)
މިއާޔަތުގައި ބުނެވުނު މީހުން ކަލޭގެފާނުއެވެ. ދެން رَسُولُ الله އެވެ.
އަރިހުގައިވީ އަދި ސަލްމާން ކަމުނުވާ ކަލޭބޭފުޅުއެވެ؟ ދެންފަހު
سَلْمَانُ الفَارِسِي ގެ އަތުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ އަތްޖަހައި ބޭއްވެވިއެވެ.
އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ހުރި ފަރާތް ކަލޭގެފާނު
އަތުގައިވާ ކަލޭގެފާނު ގަސަމްކުރައްވަމެވެ. އީމާންކަން
ކަތިވަނީ ސުރައްޔާ ތަރީގެ ކައިރީގައި ވިޔަސް މިމީހުންގެ ރިޖާލުން ހޯދާނެއެވެ. (وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ) އަދި ކަލާނގެއީ عِزَّة ވަންތަ حِكْمَة ވަންތަ އެއް
ކަލާނގެ ވެގެންވާ ކަލާނގެއެވެ.

(5)(مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ) تَوْرَاةَ ގައިވާ ގޮތަށް عَمَلُ
ކުރުމަށް މަސްއޫލުވެ އުފުލުމަށް ޒިންމާ ދެވުނު މީހުންގެ (މިސާލަކީ.)
އެމީހުންނަކީ يَهُودِيْن އެވެ. އެމީހުން تَوْرَاةَ އާއި عَمَلُ ކުރުން
ދޫކޮށްލިއެވެ. (ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا) ދެން އެމީހުން އޭގައިވާ ގޮތަށް
عَمَلُ ނުކުރިއެވެ. އަދި އެއީ އޭގެ ބުރަ އުފުލާ ނުލިބުނު
ކަމެއްފަދައެވެ. (كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا) [އެމީހުންގެ
މިސާލަކީ ފޮތްތައް އުފުލާ حِمَارُ އެއްގެ މިސާލެވެ.] أَسْفَار އަކީ سِفْرُ
ގެ ޖަމްޢެވެ. އެއީ ބޮޑެތި ފޮތެވެ. حِمَارُ އަށް އެ ފޮތްތަކުގެ ފައިދާއެއް
ނުކުރާނެއެވެ. އެހެނީ އެއީ ކޮން ފޮތެއް ކަމެއް ނޭނގޭތީއެވެ. (بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰه) [اللّٰه ގެ އާޔަތްތައް ދޮގުކުރި މީހުންގެ މިސާލު
ވަރަށް ނުބައި މިސާލެކެވެ.] މިމީހުންނަކީ ދަސްކޮށްފައިވާ
އެއްކަލަ حِمَارُ އެވެ. އެހެނީ يَهُودِيْ ންނަށް حَقُّ އެނގެއެވެ. އެހެނަސް
يَهُودِيْن ނުވަ ހެދުމަކަށް ރުހޭތީއެވެ. އަދި ދީނުން އެމީހުން ބޭރުވެގެން
ދިޔައީއެވެ. އެމީހުން ހެޔޮމަގު ދެއްކެވުމަށް ނުވިއެވެ. اللّٰه
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ދެއްވި އިލްމުން ފައިދާ ނުކުރިއެވެ. رَسُولُ اللّٰه ، ކުރައްވާ
ޖުމްޢާ ދުވަހުގެ خُطْبَة އަޑުއަހާ ނުލާ ކަނޑައެޅިގެން
ނުވާނެއެވެ. ވިދާޅުވެ ވިސްނައިދެއްވައި ކަނޑައަޅުއްވައި
އިށީނދެ ކޮއްވިއެވެ. خُطْبَة ކިޔެވުމުގައި އެކަމަށް ސަމާލުނުވެ
އެހެން ކަމެއްގައި ތިބުމަކީ مَشْغُولُ ވެ ތިބުމެވެ. އެއީ وَعِيدُ
ލިބިދާނެ ކަމެކެވެ. النَّبِيُّ ، حَدِيث ކުރައްވައެވެ. (مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ
الجُمْعَةِ وَالإِمَامُ يَخْطُبُ فَمِثْلُهُ كَمَثَلِ الحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارا وَالَّذِى
يَقُولُ لَهُ أَنْصِتْ لَيْسَ لَهُ جُمْعَةٌ) މާނައީ: ކަލޭގެފާނު އިމާމު خُطْبَة
ކިޔަމުންދަނިކޮށް ވާހަކަދައްކާ މީހާއަކީ ފޮތްތައް އުފުލާ حِمَارُ އެއްފަދައެވެ.

ވެ. އަދި އެމީހުން އިހުލާސްތެރިކަމާއެކު ކަލާނގެއަށް ބިރުވެތިވެ ތިބެން
ދެކެވުނެވެ. ވީއެވެ.

(6)(قُلْ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ
النَّاسِ) [އޭ رَسُولُ اللّٰه އެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ يَهُودِيْ
ންނެވެ. ކަލޭމެންނީ އެހެން މީހުންނަށްވުރެ ހާއްސަ ގޮތުގައި اللّٰه ގެ
حَضْرَةُ ގައި އެކަލާނގެ وَلِيُّ ންނެވެ ކަމަށް ކަލޭމެން ދަޢުވާކުރާނަމަ] (فَتَمَنَّوْا
الْمَوْتَ) މަރުވުމަށް އެދިލާށެވެ. އެއީ ކަލޭމެން يَهُودِيْ ން
دَعْوَى ކުރާ އެއްޗަކީ ތެދެއް ނަމަ ކަލޭމެން ދެކޭގޮތުގައި ކަލޭމެން
ކަމުގައިވާނީ. އެހެން މީހުންނަށްވުރެ ހާއްސަކޮށް اللّٰه ގެ وَلِيُّ
ންނަކީއެވެ. އަދި އެމީހުންނަކީ اللّٰه ގެ ދޮސްތުންނަމަ އެކަލާނގެ
ކައިރިއަށް ދިއުމަށް ލޯބިވާނެއެވެ. ދެން އެމީހުންގެ بَاطِلُ دَعْوَى ގެ ސަބަބުން
اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ رَسُول އާއި އެކުގައި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވުމަށް އަމުރު
ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެމީހުން ހެޔޮކަމެއް އެމީހުންނަށް كَرَامَةُ އާއި
ވާސިލުވުމަށް ބޭނުންވެއެވެ. (إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) [ކަލޭމެން ތެދުވެރިން
ކަމުގައިވާނަމަ] ދުނިޔެ ދޫކޮށް ސުވަރުގެ އަށް ދިއުމަށް ވުރެ
އެގެއަށް މުޅިން ދުރުވާން ފަރުވާލުމަށް ކުރިއަށް ދިޔުމެވެ.

(7)(وَلاَ يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَداً بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ) އެމީހުން ކުރިޔަށް
ކުރެއްވި ކުފުރާއި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އެމީހުން ދުވަހަކުވެސް
ނޭދޭނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ކުށްތަކާއި އެކަލާނގެ ބަލައިގަތުމަށް އަދި
އޭގެ ބަދަލު ދެއްވާނެ ކަމަށް ބިރުގަނެއެވެ.

(8)(قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلاَقِيكُمْ) [އޭ رَسُولُ اللّٰه
އެވެ.) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ކަލޭމެން އެމީހުން ދުރަށް ފިލަމުންދާ
މަރަކީ ކަލޭމެނަށް ބައްދަލުވާނެ ކަމެކެވެ.] ކަލޭމެން
އެކަމާ ދުރަށް ފިލާފިނަމަވެސް އެކަން ކަލޭމެނަށް ބައްދަލުވާނެއެވެ.
ކަލޭމެނަށް ވާއަހަރަ ދުވަހު ދަނީ ކަލޭމެނަށް ހަމަޖެހޭނެއެވެ. (ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ) [ދެން ސިއްރާއި ފާޅު އެނގިވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެ حَضْرَةُ އަށް
ކަލޭމެން ރައްދުކުރައްވާނެއެވެ.] އަދި قِيَامَة ދުވަހުންނެވެ. (فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) ދެން ކަލޭމެން ކުރިކަންތައްތަކަށް ނަގައި عَمَلُ ތަކުގެ
ޖަޒާދެއްވާނެއެވެ.

(9)(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلاَةِ) [އޭ
އީމާންވި މީހުންނޭވެ. ނަމާދަށް ގޮވައިލެވިއްޖެއްޔާ]
ޖުމްޢާ ދުވަހު خُطْبَة ކިޔެވުމަށް އިމާމު މިންބަރަށް
އަރައިގަތުމަށް ފަހު ބަންގިއެވެ. ދެން رَسُولُ اللّٰهِ ، ގެ ޒަމާނުގައި
އެއްބަނގި އެކަނިއެވެ. ކަލޭގެފާނު މިންބަރުގައި ޖަލްސާ
ކުރެއްވުމުން الْمَدِيْنَة މިސްކިތުގައި أَصْحَاب ބޭކަލުން حَاضِرُ ވުމަށް
عُثْمَانُ ގެފާނު އިތުރުކުރެއްވި ބަންގިއެވެ. (فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللّٰه)
ދެން اللّٰه ގެ ذِكْرُ އަށް ކަލޭމެން އަވަސްވެގަންނާށެވެ. އެއީ
خُطْبَة އަހުމަށް ހިނގާވަޑައިގަތުމެވެ. ހަމަ އަދި ސަމާލުވާށެވެ. އަދި
ހެދުން ހެދުމާއި وُضُوءُ ހެދުމާ އަދި ބޭނުންވާ ކަންކަމުގައި مَشْغُولُ
ވުމެވެ. (وَذَرُوا الْبَيْعَ) އަދި ގަތުން ވިއްކުން ދޫކޮށްލާށެވެ. އަދި
އެހެން އެކަމުގައި مُعَامَلَة ދޫކޮށްލާށެވެ. ޖުމްޢާ ނަމާދު ކިޔެވުމަށް
ބަންގި ދެވުމުން ގަތުމާއި ވިއްކުމަކީ حَلاَلُ ނުވާ ކަމެކެވެ.
(ذَلِكُمْ) އެކަން އެބަހީ اللّٰه ގެ ذِكْرُ އަށް އަވަސްވުމާއި
ގަތުން ދޫކޮށްލުން (خَيْرٌ لَكُمْ) ކަލޭމެނަށް ހެޔޮވެގެން ވެއެވެ.

އެމީހުންނަކަށް ނުވެސްނެއެވެ. އެމީހުން ހިދާޔަތަށް މުއުމިނުންނަށް الله ދެއްވާ ނަސްރު ނުލިބޭނެއެވެ.

(يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ) [އެމީހުން ބުނެއެވެ. އަހަރެމެން މަދީނާއަށް އެނބުރި އައުމުން ހަމަކަށަވަރުން مَدِينَة ގައިވާ عِزَّة ވެރިންވެގެން އުޅޭ މީހުން ނިކަމެތިން އެތަނުން ނެރެދޭނެއެވެ.] މިބަސް ބުނެފައިވަނީ مُنَافِق ންގެ ވެރިޔާކަމުގައިވާ عَبْدُالله بْنُ أُبَيُّ އެވެ. عِزَّة ވެރިންކަމުގައި އޭނާބަލައިގެން އުޅުނީ އޭނާގެ ޤައުމެވެ. އަދި އޭނާ ދެކުނު ނިކަމެތިން ކަމަށް رَسُولُ اللهِ ، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނެވެ. އެ ބަސް އަހަރެމެން ކުރިމަތީގައި ނިކަމެތިން އަހައިލުމެވެ. زَيْدُ بْنُ أَرْقَم ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން النَّبِيُّ ، ގެ އަރިހަށް ގޮސް ދަންނަވައިލީމެވެ. ދެން عَبْدُالله بْنُ أُبَيُّ ގެނެސްފައި އަހަރެން ދަންނަވައިލި مَدِينَة ގައިވާ عِزَّة ވެރިންވެގެން އުޅޭ އަދި ނިކަމެތިން އެތަނުން ނެރެދޭނެއެވެ. އަޅުގަނޑު ނިޔާވެ ދަންނަވަން النَّبِيُّ ، ގެ އަރިހަށް އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވަން ވިދާޅުވިއެވެ. عَبْدُالله بْنُ أُبَيُّ ހުވާކުރިއެވެ. އޭނާ ނުބުނާ ކަމަށް. އަދި އޭނާ ބުނެފައިވާ ކަމަށް ނުވަތަ ދޮގުކަމަށް. زَيْدُ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އަހަރެންގެ ޤައުމުގެ މީހުން އަހަރެން ބޮޑުވެރިވެއްޖެއެވެ. ކީއްވެގެން ހަދާ ކަމެއްތޯ؟ زَيْدُ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އަހަރެންގެ ހިތުގައި އޮތް ގޮތް ނުވަތަ ދަރަޖަ. ދެން نَبِيُّ ، އަހަރެން ބަލާ ގެންދެވުމަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި حَدِيث ކިޔައިދެއްވިއެވެ. الله تَعَالَى އަހަރެންގެ عُذْرُ ބާވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އަހަރެންގެ ބަސް ތެދުކަމަށް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އަދި މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ.

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلاَ أَوْلاَدُكُمْ عَنْ ذِكْرِ الله) [އޭ މުއުމިނުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާއި ދަރިން الله ގެ ذِكْر ން – الله ހަނދާންކުރުމުން – ތިޔަބައިމީހުން غَافِلُ ނުކުރާހުށިކަމެވެ.] الله تَعَالَى مُنَافِق ންގެ أخْلاَق އާއި ދުރު މުއުމިނުން ބަރީއަވުމަށް ދަންނަވާހެވެ. އެ مُنَافِق ންނަކީ ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގައި ހަމަ ފޮހެން الله ގެ ذِكْر ން غَافِلُ ވެގެންވާ މީހުންނެވެ. الله ގެ ذِكْر އަކީ ނަމާދާއި ދުޢާ ފަދަ فَرْض ކަންތައްތަކެވެ. ނުވަތަ قُرْآن ކިޔެވުމެވެ. (وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ) އަދި ދުނިޔޭގެ ކަންކަމަށްޓަކައި الله ގެ ذِكْر ން غَافِلُ ވާމީހުން ބަލާށެވެ. (فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ) ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ގެއްލުންވެރިންނެވެ.

(وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވި ރިޒުޤުން ހޭދަކުރާށެވެ. ހެޔޮގޮތުގައި ހޭދަކުރާށެވެ. އަދި ބަހައްޓާށެވެ. މިއީ فَرْض زَكَاة ގެ ވާހަކައެވެ. (مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ) [ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެއްމީހަކަށް މަރުގެ] އަދި މަރުގެ عَلاَمَة ތައް ފެނިގެން ދާނީއެވެ. (فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلاَ أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ) އަހަރެން އިޙްސާންތެރިވާނެއެވެ. ކަލާކު ގެއްލުމެއް ނުލިބޭނެ ކުޑަ މުއްދަތަކަށް. [ކަލާކު ކޮޅަށް ފަސްކޮށްދެއްވާނަމަ ދީލަތިވެ ހެޔޮ ކަމުގައި ހޭދަކުރީމެވެ.] (فَأَصَّدَّقَ) ދެން އަހަރެން އަހަރެންގެ މުދަލުން ޞަދަޤާތްދީ (وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ) [އަދި މިއަޅާ صالِح މީހުންގެ ތެރެއިން ވީމެވެ.]

(وَلَنْ يُؤَخِّرَ الله نَفْساً إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا) އެއްވެސް ނަފްސެއްގެ އަޖަލު ހަމަވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ އަޖަލު ފަސްކޮށްދެއްވާނީ ނޫނެވެ. الله ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމަލުތައް ދަންނަވައެވެ. (وَالله خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ކަންތައްތަކާމެދު الله ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެއްވެސް ކަމެއް ވަންހަނާކުރެވޭނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކޮންމެ عَمَلُ އެއްގެ ޖަޒާ ދެއްވާނެއެވެ.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

(هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ) [ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވީ ކަލާނގެއެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ކާފިރުންވެސް ވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި މުއުމިނުންވެސް ވެއެވެ.] الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى كَافِرُ އާއި އޭނާގެ ކުފުރު ހެއްދެވިއެވެ. އަދި އޭނާގެ عَمَلُ އެވެ. އޭނާގެ ހޮވުމުގެ އިޚްތިޔާރެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ مُؤْمِنُ އާއި އޭނާގެ إيْمَان ހެއްދެވިއެވެ. އާއި އޭނާގެ عَمَلُ އެވެ. އޭނާގެ ހޮވުމެވެ. ކާފިރު ކާފިރުވީ ކާފިރުކަން إخْتِيَارُ ކުރީމައެވެ. އަދި مُؤْمِنُ ވީ އީމާންވުމަށް إخْتِيَارُ ކުރީމައެވެ. ހިދާޔަތާއި ގުމުރާހީ الله ގެ އިރާދަފުޅުންނެވެ. الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. (وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّ العَالَمِيْنَ)

(وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ) [އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ސޫރަ ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ސޫރަ ރީތިކުރެއްވިއެވެ.] ހަމަކަށަވަރުން الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى ތިޔަބައިމީހުން އެންމެ ރީތި ސޫރައެއްގައި ހެއްދެވިއެވެ. އަދި އިންސާނާ ޖިސްމާނީ ސިފައިގައި ހެއްދެވިއެވެ. އަދި ގުޅުން އެންމެ ރަނގަޅު ކަމުގައި ރީތި ސޫރައަކުން ހެއްދެވިއެވެ. ކިޔަވައިދޭ ސޫރައަކަށް ހެއްދެވުމެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވި خَالِقُ ކަލާނގެ ރަނގަޅު ވަތް ދިރުމުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ حِكْمَة ވަނީ ބަޔާންކޮށްފައެވެ. ވަސީލަތްތަކާއި ބާރުތަކާއި ގަދަފަދަ ކަމަށް. އަދި އިންސާނާ ޖިސްމުގެ ސިފަތަކުގައި ހުރި ޢަޖައިބުތައް ބަލާ. ބިމުގައި ޙިކުމަތްތެރި އަދި ރީތި ސިފައިގައި ހެއްދެވުމުގެ حِكْمَة ވަނީ ވަރަށް ބޮޑެވެ. الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. (وَفِي الأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ*وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلاَ تُبْصِرُونَ)

(أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ) [މީގެ ކުރިން ކާފިރުވި މީހުންގެ خَبَرُ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނާންނަނީތޯ؟] އަދި نُوْحُ އަދި عَادُ އަދި ثَمُوْد ފަދަ قَوْمُ ތަކުގެ ވާހަކައެވެ. الله وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން قُرْآن ގައި އެމީހުންގެ خَبَرُ ތަކާއި ވާހަކަތައް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ކުށްތަކުގެ ވާހަކައެވެ. އެމީހުންނަށް الله ގެ ޢަޒާބު ލިބުނު ސަބަބު ކަމުގައިވާ އެމީހުން رَبِّ ނާ މެދު ކާފިރުވުމާއި ރަސޫލުން ދޮގުކުރުމާއި ބޮޑާވުމެވެ. އަދި ކާފިރުންނަކީ ބޮޑާވެގެން ތިބި މީހުންނެވެ. އަދި ހަމަ ޤައުމުގައި ކާފިރުން ރަނގަޅު ކަންތައްތަކުން މުއުމިނުން ދުރުކުރިއެވެ. ނޫނީ ސިފަތަކުގެ ވާހަކަތަކާ مُؤْمِنُ ނަށް ނަސޭހަތެކެވެ. (فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ) [އެމީހުންގެ ކަމުގެ ނުބައި]

ޖެހި قَدَرُން قَضَا އަހަރެންނާ ދެން އެގޮތަށެވެ. ދެން އެކަމަށް ކެތްތެރިވެ رُجُوعَ ވާނެއެވެ. އަދި އެކަމަކީ ހަމަ إمْتِحَانُ އެއް ކަމުގައި ދެކި ޝުކުރުކުރާނެއެވެ. އަދި نِعْمَةُ އާއި ދިމާވާއިރު ޝުކުރު ކުރާނެއެވެ. (وَالله بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٍ) [الله ހުރިހާ ކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ.] އެކަލާނގެ އެންގެވުމަށް ވުރެ ފޮރުވިގެންވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ.

(12) (وَأَطِيعُوا الله وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ) [ކަލޭމެން الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. އަދި ކަލޭމެން ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ.] އެބަހީ الله އާއި ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި مَشْغُوْلُ ވާށެވެ. (فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ) [ފަހެ ކަލޭމެން އެނބުރި ފުރަގަސްދީފިއްޔާ] އެބަހީ ކަލޭމެން ކިޔަމަންތެރިނުވެ އެނބުރި ފުރަގަސްދީފިނަމަ އެކަލޭގެފާނު އިންނެވީ ހަމަކަލޭމެންނަށް އަންގަވާށެވެ. رَسُوْلُ އާގެ މައްޗަށް ގެއްލުމެއް ނުވާނެއެވެ. (فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلاَغُ الْمُبِينُ) [ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން رَسُوْلُ އާގެ މައްޗަށް އޮތީ ބަޔާންކުރެވިގެންވާ ގޮތުގައި ފޮނުއްވުމެވެ.] ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭމެންގެ އަމަލުތަކުގެ ޖަވާބު ކަލޭމެންނަށް ވާނެއެވެ.

(14) (عَدُوًّا لَّكُمْ) [ކަލޭމެންގެ عَدُوّ ންނެވެ.] އެގޮތަށް އަނބިން ކަލޭމެން ކަލޭމެންގެ ދީނުގެ ކަންކަމުން مَشْغُوْلُ ކުރުވައިފާނެއެވެ. މިއާޔަތުގެ سَبَبُ النُّزُوْلُ އަކީ ހަމަކަށަވަރުން މައްކާގެ ބައެއް މީހުން އިސްލާމްވެއެވެ. ދެން އެމީހުން ހިޖުރަކުރަން ދެން ގަސްދުކުރިއެވެ. އަނބިދަރިން އެމީހުން ދޫކޮށް ނުދާން ހިޖުރަކުރުމުން ހުރަސްއެޅިއެވެ. އަދި މިހެން ވަކިވާން ނުދިނެވެ. الله ގެންގުޅުއްވާ ބަޔަކަށް ކުރިމަތިވާ عَدَاوَة ތަކުގެ ތެރެއިން ޢަދާވާތެއް މިއީ ވެއެވެ. އަނބިދަރިންނާ ކަލޭމެން ބޭނުންވާތީ މާލު ބައްޓަން ހިންގައި حَرَامُ މަގުން ރިޒުގު ހޯދައެވެ. (فَاحْذَرُوهُمْ) [އެމީހުންނާމެދު ބިރުވެތިވާށެވެ.] އެބަހީ އެމީހުންގެ ނުބައިކަމުން އަމާން ވުމަށް ބަލާށެވެ. އެމީހުންގެ ސަބަބުން الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވާ ކަމުން ގެއްލުނުވާށެވެ. ބައެއް މީހުން ބަލަހައްޓާށެވެ. އަދި އިސްލާމްގެ ރިޒުގުގަ الله ގެ އަމުރުފުޅާއި ޚިލާފަށް އަމަލު ނުކުރާށެވެ. (وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا) [އަދި ކަލޭމެން عَفُوء ކޮށް معَافُ ކޮށް ދޫކޮށްލައިފިއްޔާ] އެބަހީ އެމީހުން އެހެން ކަމަކުން عَفُوء ކޮށް އެކަން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ އަދި ވަކިވެދާން ކުރިމަތިލާ ކަމެއްގެ ސަބަބުން (فَإِنَّ الله غَفُورٌ رَحِيمٌ) އެކަލާނގެ ފާފަ ފުއްސަވައެވެ. އަދި ކަލޭމެންނަށް الله ގެ رَحْمَةُ ލިބޭނެއެވެ. އަދި ބަޚީލުކަމަށް ފުރަގަސްދިނުމުގައި ހެޔޮކަން ލިބޭނެއެވެ. ހެޔޮ އަމަލުތަކުގެ ޘަވާބު ލިބޭނެއެވެ. ގޮތުން ހިތް ފިޔަވަ فِقْهُ ވަންތަކަން ލިބުމެވެ.

(15) (إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلاَدُكُمْ فِتْنَةٌ) [ކަލޭމެންގެ މުދަލާއި ދަރިން ހަމައެކަނި ފިތުނައެކެވެ.] އެބަހީ إمْتِحَانُ އަކާއި ބަލާލުމެކެވެ. އެހެނީ ގިނަ ފަހަރަށް ކަލޭމެން حَرَامُ މަގުން ރިޒުގުގަ ތަކެތި ހޯދަނީ އެކަމުގެ ސަބަބުން الله ގެ حَقُّ ގެ މައްޗަށް ކުރިއަރުވާނީ މުދަލާއި ދަރިންގެ ކަމަށެވެ. (وَالله عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ) [الله ގެ حَضْرَةُ ގައި ބޮޑުވެގެންވާ ثَوَابُ ވެއެވެ.] އެބަހީ މުދަލާއި ދަރިންނަށް ވުރެ ކަލޭމެން ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި الله ގެ حَضْرَةُ ގައި ބޮޑު ثَوَابُ ވެއެވެ.

(16) (فَاتَّقُوا الله مَا اسْتَطَعْتُمْ) ކަލޭމެންނަށް ކުޅެދޭ ވަރަކުން ކަލޭމެން الله އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. (وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا) އަދި الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ އަމުރުފުޅުތައް އަޑުއަހާ ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. (وَأَنْفِقُوا خَيْراً لِأَنْفُسِكُمْ) އަދި ކަލޭމެންނަށް الله ދެއްވި ރިޒުގުން ހެޔޮމަގުގައި ޚަރަދުކުރާށެވެ. އެއީ ކަލޭމެންނަށް ހެޔޮވާނެ ކަމެކެވެ. ދުނިޔޭގެ ނަފްސުގެ ހިތްވަރު ކަލޭމެން ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. (وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَائِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) [އަދި ދުނިޔޭގެ ބަޚީލުކަމުން ސަލާމަތްވި މީހުންނީ] الله ސަލާމަތްކުރެއްވި މީހުންނެވެ. الله ގެ މަގުގައި ޚަރަދުކުރުމަށް ދުނިޔޭގެ ނަފްސު ކުރިމަތިލާ ކުރިއެރުމެއް ލިބޭ ގޮތަށް ހުށަހަޅުއްވާ ކަލޭމެންނަށް ކާމިޔާބު ލިބޭނެއެވެ.

(17) (إِنْ تُقْرِضُوا الله قَرْضاً حَسَناً) الله އަށް ހެޔޮ ދަރަނި ކަލޭމެން ދީފިއްޔާ އެބަހީ إِخْلاص ކަމާއެކު ހެޔޮމަގުގައި ޚަރަދުކޮށްފިއްޔާ (يُضَاعِفْهُ لَكُمْ) [އޭގެ ޘަވާބު ކަލޭމެންނަށް ގުނަ ގުނައަށް އިތުރުކުރައްވާނެއެވެ.] ކަލޭމެން ދިން ދަރަނީގެ ބަދަލު ދިހަ ގުނައިން ހަތްސަތޭކަ ގުނައަށް އިތުރުކުރައްވާނެއެވެ. (وَيَغْفِرْ لَكُمْ) އަދި އަދި ކަލޭމެންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ. (وَالله شَكُورٌ حَلِيمٌ) އަދި الله އީ އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވާ މީހުންނަށް ދަރުމަދެއްވާ ކަލާނގެއެވެ. އަދި ނުކިޔަމަންތެރިވާ މީހުންނަށް عُقُوْبَة އަވަސް ނުކުރައްވާ ކަލާނގެއެވެ.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

ترتيبها ٦٥ — سُورَةُ الطَّلَاقِ — آياتها ١٢

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحۡصُواْ ٱلۡعِدَّةَۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ رَبَّكُمۡۖ لَا تُخۡرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخۡرُجۡنَ إِلَّآ أَن يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدۡ ظَلَمَ نَفۡسَهُۥۚ لَا تَدۡرِي لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحۡدِثُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ أَمۡرٗا ١ فَإِذَا بَلَغۡنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمۡسِكُوهُنَّ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ فَارِقُوهُنَّ بِمَعۡرُوفٖ وَأَشۡهِدُواْ ذَوَيۡ عَدۡلٖ مِّنكُمۡ وَأَقِيمُواْ ٱلشَّهَٰدَةَ لِلَّهِۚ ذَٰلِكُمۡ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا ٢ وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُۚ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمۡرِهِۦۚ قَدۡ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَيۡءٖ قَدۡرٗا ٣ وَٱلَّٰٓـِٔي يَئِسۡنَ مِنَ ٱلۡمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمۡ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشۡهُرٖ وَٱلَّٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَۚ وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ٤ ذَٰلِكَ أَمۡرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعۡظِمۡ لَهُۥٓ أَجۡرًا ٥

سُوْرَةُ الطَّلَاقِ

1 (يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِسَاءَ) ފުރަތަމަވެސް ދެންނެވީ النَّبِيُّ އަށް مُخَاطَبُ ކުރައްވައިފައިވަނީ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ شَرَفُ އަށެވެ. ދެންފަހެ مُخَاطَبُ ކުރައްވައިފިއެވެ އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށެވެ. މާނައީ: ކަލޭމެން އަނބިން ވަރިކުރާނަމަ (فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ) އަނބިންނަށް عِدَّة އަށް ވަރިކުރާށެވެ. އެބަހީ އަނބިންނަށް حَيْض ން طَاهِرُ ވެގެންވާ جِمَاعُ ނުވާ ވަރިކުރާށެވެ. ދެން އަނބިންނަށް عِدَّة ފަށާނެ ގޮތަށެވެ. ފަހެ އަނބިމީހާ ވަރިކުރުމަށް ހަދާ عِدَّة ގެއެވެ. ابْنُ عُمَر ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަނބިކަނބަލުން حَيْض ގައި ވަރިކުރެއްވިއެވެ. ދެން عُمَرُ ގެފާނު رَسولُ اللهِ ، އަށް ދެންނެވިއެވެ. ދެން رَسولُ اللهِ ، އަޑުއެހެވިއްވާ ފަހު ތިމަރެސްކޮށްވަނީ އެކަމަނާއާ رَجُوعَ ކުރައްވާށެވެ. ދެން އެކަމަނާ طَاهِرُ ވެގެން ހުންނަމަ ތިބުމަށެވެ. ދެން އެކަމަނާ حَيْض ވެގެން طَاهِرُ ވެގެން ދެން އޭރުން ވަރިކުރުން އެކަމަށް ގެންގުޅުއްވާނަމަ ވަރިކުރަން ނުވަތަ جِمَاعُ ނުވާ طَاهِرُ ކަމުގައި ވަރިކުރާށެވެ. އެއީ ތިމަރެސްކޮށް الله އަމުރުކުރައްވާ عِدَّة އެވެ. (وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ) އަދި عِدَّة ގުނާށެވެ ފުރިހަމަކޮށް ގުނުމަކީ ކަލޭމެންނަށް ވާޖިބެއްކަމުގައިވެއެވެ.

އެއީ ރުޖޫޢަ ކުރުމާ އަދި ނަފަގާ ހޯދުމަށެވެ. ކަލޭމެން مُخَاطَبُ ވެގެންވެއެވެ ފިރިހެނުންނަށެވެ. (وَاتَّقُوا اللهَ رَبَّكُمْ) [އަދި ކަލޭމެންގެ رَبُّ ކަލާނގެ الله އަށް ކަލޭމެން ބިރުވެތިވާށެވެ.] އެކަލާނގެ ކަލޭމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވި ކަންކަމުގައި ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނަހީކުރެއްވި ކަމުން ދުރުވާށެވެ. (لاَ تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ) [އަނބިންނަށް ނުކުމެދިނުމަށް ގެއިން ނެރެނުލާށެވެ.]

އެބަހީ އަނބިންބަހައްޓާ ވަރިކުރެވިގެން އެއްވަގުތުގައި އަނބިން ދިރިއުޅުނު ގެއިން عِدَّة ހަމަވާންދެން ބޭރުނުކުރާށެވެ. މިއީ އަނބިން ދިރިއުޅުނު ވަރިކުރި ފިރިހެނުންގެ ގެއިންނެވެ. އަނބިމީހާ ދިރިއުޅުމާއި ގެއިން ނުކުތުމަކީ ވަރިކުރިމީހާގެ عِدَّة ހަމަވާންދެން އަނބިމީހާގެ ގެއިން حَقُّ ވާކަމެވެ. އަދި އަނބިންނަށް ގެއިން ނުކުތުމުން ހަރާމްކަމުގައި ނަހީވެގެންވެއެވެ. (وَلاَ يَخْرُجْنَ) އަދި އަނބިން ގެއިން عِدَّة ހަމަވުމަށް ހަމަވާނެ ضَرُوْرِي ކަމަކަށް ނޫނީ ނުނިކުމޭ ހިނދެވެ. (إِلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ) އަނބިން ފާހިޝްކަމުގައިވާ فَاحِشُ ކަމެއް ކުރާނަމަ ފެނިގެންވާ ނަމައެވެ. އެއީ ޒިނޭކުރުމާއި ނުވަތަ ބަދުބަސްބުނުމެވެ. (وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ) މިއެއްޗެއް ވަނީ حُكْمُ ތަކަކީ الله އަނބިންނާ އެގޮތަށް ކަނޑައެޅުއްވި ކަނޑައެޅުއްވި حَدُّ ތަކެވެ. އެ حَدُّ ތައް ފުރަތަމަ ކުރުމަކީ އެކަލާނގެ ކަނޑައެޅުއްވި ކަންކަމެވެ. އަދި حَرَامُ ވަނީއެވެ. (وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ) [އަދި الله ގެ حَدُّ ތައް ފުރަތަމަ ހަދައިފިމީހާ ފަހެ ކަލޭގެ ނަފްސަށް ނުތަނަވަސްކަން ކަމުގައި ޒާލިމު ވެއްޖެއެވެ.] އެއީ ފާފަވެރިކަމުގައި ޤާބިލުވެއްޖެއެވެ. (لاَ تَدْرِي لَعَلَّ اللهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْراً) [ކަލޭގެފާނަށް ނޭނގޭނެއެވެ. ފަހުން ނުވަތަ ކަމެއް] الله އުފައްދަވާނެ ކަންކަމެއް އެހެންވެސް [އޭގެ ފަހުން ވެދާނެއެވެ.] އެބަހީ އަނބިމީހާގެ މަތިން ފިރިމީހާ ހިތްވަރަށް ހިތުގައި ލޯބިވެވި އެނބުރި رَجُوعَ ކުރުމުގެ ކަމެއް ވެދާނެއެވެ.

2 (فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ) [އަނބިންގެ عِدَّة ހަމަވުމާ ކައިރިވެއްޖެއްޔާ] (فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) [ހެޔޮގޮތުގައި އަނބިން ހިފަހައްޓާށެވެ.] އެބަހީ އަނބިން ފިރިހެނުން ރަނގަޅު މުޢާމަލާތް ދިނުމުގައި ހެޔޮގޮތުގައި مُعَامَلَة ކޮށް ކަލޭމެން ފިރިހެނުން އެމީހުންނާ رَجُوعَ ކުރާށެވެ. (أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) [ނުވަތަ ހެޔޮގޮތުގައި އަނބިން ދޫކޮށްލާށެވެ.] އެބަހީ އަނބިން عِدَّة ހަމަވުމަށް ދޫކޮށްލާށެވެ. ފިރިހެނުން އަނބިން ވަރިކުރުމަށްފަހު ކުރަންޖެހޭ حَقُّ ތަކަށް ފިރިހެނުން އަނބިން ދޫކޮށްލާށެވެ. މިއީ ރުޖޫޢަ ނުކުރާނަމައެވެ. عِدَّة ހަމަވުމުން ހެޔޮގޮތުގައި ދޫކޮށްލުމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. ފިރިހެނުން ހެޔޮގޮތުގައި ދޫކޮށްލުމަކީ ނުކަތުކުރުމާއި حَقُّ ތަކާ ހަވާލުކޮށް ދޫކޮށްލުމެވެ. حَلاَلُ ގޮތުގައިވެސް ވެއެވެ. (وَأَشْهِدُوا ذَوَي عَدْلٍ مِنْكُمْ) [ކަލޭމެންގެ ތެރެއިން عَدْلُ ވެރި ދެމީހަކު ހެކިކުރާށެވެ.] އެބަހީ رَجُوعَ ކުރުމުގައި ނުވަތަ ދޫކޮށްލުމުގައެވެ.

އަދުލުވެރި ދެމީހަކު ހެކިކޮށްލާށެވެ. އަދި ވަރިކުރުމުގައްޔާއި ރަޖުޢަކުރުމުގައި ހެކިވެރިން ހުރުމަކީ ފަހުން ދެބަސްވުމެއް ނުއުފެދުމަށްޓަކައި ރައްކާތެރިވުމެވެ. (وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ) [އަދި ހެކިބަސް اللهُ އަށްޓަކައި ހަމަހަމައަށް އަދާކުރާށެވެ.] މިއީ ހެކިވެރިންނަށް އެވީ އަމުރެކެވެ. އެއީ ހެކިބަސް ދޭއިރު اللهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ގޮތުން حَقّ ގޮތުގައި ހެކިބަސް ދިނުމެވެ. (ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ) [الله އާއި آخِرَة ދުވަހަށް އީމާންވާ މީހުންނަށް وَعْظ އާއި نَصِيحَة ދެއްވަނީ މިކަމުގައެވެ.] މިއީ خَاصّ ކޮށް މުއުމިނުން ނަސޭހަތްލިބި ފައިދާކުރާނީ އެމީހުން ކަމުގައިވާތީއެވެ. (وَمَنْ يَتَّقِ اللهِ) އަދި اللهُ ގެ حَدُّ ތަކަށް އަރައިގަނެ ނުލާ اللهُ އަށް تَقْوَى ވެރިވާ މީހާއަށް (يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً) [އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ނިކުމެވޭނެ މަގެއް ހައްދަވާނެއެވެ.] އެބަހީ އޭނާއަށް ދަތިވެފައިވާ ކަންކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް މަގު ފަހިކޮށް ދެއްވާނެއެވެ.

(وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ) [އަދި އޭނާ ހީނުކުރާ ގޮތަކުން އޭނާއަށް رِزْق ދެއްވާނެއެވެ.] އެއީ ހިތަށް ނުއަރާ ގޮތަކުން ރިޒުޤު ލިބިގަންނަވާނެއެވެ. ފަހެ ވަރިކުރެވުނު އަނބިމީހާ އަނބުރާ رَجُوع ކުރުމާއި ގުޅޭގޮތުން ކުރާ ކަންކަމުގައި އޭނާއަށް ގެއްލުމެއް ނުދީ ސަލާމަތްކުރެއްވުން الله ކަނޑައަޅުއްވާނެއެވެ. އަދި އަނބިމީހާއަށް ގެއްލުންދިނުމުގެ ގޮތުން ވަރިކުރުމާއި ނުވަތަ رُجُوع ކުރުމަކީ الله ގެ حُكْم ތަކާއި خِلَاف ވާ ކަމެކެވެ. (وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ) އަދި الله އަށް ބަރޯސާވާ މީހާއަށް [ފަހެ އެކަލާނގެ އޭނާއަށް ފުދިވޮޑިގަންނަވައެވެ.] އެކަލާނގެ އޭނާގެ ކަންކަން ފުދުއްވައިދެއްވާނެއެވެ. (إِنَّ اللهَ بَالِغُ أَمْرِهِ) [الله އެކަލާނގެ ކަން ނިންމަވައިދެއްވާނެއެވެ.] އެއީ އެކަލާނގެ އިރާދަކުރެއްވި ކަމެއް ފުރިހަމަކުރައްވާނެއެވެ. (قَدْ جَعَلَ اللهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْراً) [ކޮންމެ ކަމަކަށް الله މިންވަރެއް ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ.] ދަތިކަމާއި ފަސޭހަކަމަށް ވެސް الله މިންވަރެއް ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ. السُّدِّى ވިދާޅުވީ ކަމަށް ވަނީ حَيْض އާއި عِدَّة ގެ މިންވަރެވެ.

(وَاللاَّئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ) [ތިޔަބައިމީހުންގެ އަންހެނުންގެ ތެރެއިން حَيْض ވުމުން مَايُوْس ވެއްޖެ އަންހެނުން] އެއީ ބޮޑުވުމާ ހެދި حَيْض ވުން ހުއްޓިފައިވާ އަންހެނުންނެވެ. (إِنِ ارْتَبْتُمْ) ތިޔަބައިމީހުން ޝައްކުވެއްޖެނަމަ އެމީހުންގެ عِدَّة ގެ ވާހަކައިގައި. (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلاَثَةُ أَشْهُرٍ وَاللاَّئِي لَمْ يَحِضْنَ) ފަހެ އެމީހުންގެ عِدَّة އަކީ ތިން މަސްދުވަހެވެ. އަދި حَيْض ވުމުގެ އުމުރަށް ނުފޯރާ އަންހެނުންގެ عِدَّة ވެސް ތިން މަސްދުވަހެވެ. (وَأُولاَتُ الأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) ބަލިވެ އިނދެ ވަރިކުރެވޭ އަންހެނުންގެ عِدَّة އަކީ ދަރިމީހާ ވިހެއުމެވެ. އެ އަންހެނުންގެ عِدَّة ހަމަވާނީ ވިހެއުމުންނެވެ. (وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْراً) [އަދި الله އަށް تَقْوَى ވެރިވާ މީހާއަށް އޭނާގެ ކަމުގައި ފަސޭހަކަން ލައްވާނެއެވެ.] الضَّحَّاكُ ވިދާޅުވިއެވެ. الله އަށް تَقْوَى ވެރިވެ ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް ވަރިކުރާ މީހާއަށް رُجُوع ކުރުމުގައި އެމީހާއަށް ފަސޭހަކަން ލައްވާނެއެވެ. މިއީ.

(وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْراً) އަދި (آخِرَة ދުވަހުން) އޭނާއަށް ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމަ އެކަލާނގެ ދެއްވާނެއެވެ. އަދި ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ.

(أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ) [ތިޔަބައިމީހުން ދިރިއުޅޭ ތަނުން އެ އަންހެނުން ދިރިއުޅުއްވާށެވެ.] މިއީ ވަރިކުރެވުނު އަންހެނުންނަށް ގެއާއި ނަފަޤާ ދިނުމަށް ވަރިކުރި ފިރިހެނުންނަށް އަމުރުކުރައްވާ ކަމެކެވެ. (مِنْ وُجْدِكُمْ) ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުޅަދާނަކަމުގެ މިންވަރަށް. (وَمِنْ رُجْعِي) ވަރިކުރެވުނު ވަރިން އަނބުރާ ގެނެވޭ އަންހެނުންނަށެވެ. ނަމަވެސް މުޠަލްލަޤާ ބާއިން އަންހެނުންނަށް ގޭގެ ޙައްޤު ނުވާ ކަމަށް ވަނީ ރިވާވެފައެވެ. (وَلاَ تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ) [އަދި އެ އަންހެނުންނަށް ދަތިކޮށްލުމަށްޓަކައި އެމީހުންނަށް ގެއްލުން ނުދޭށެވެ.] އެއީ އެމީހުންގެ ދިރިއުޅުމަށް ދަތިކޮށްލުމަށް ނުވަތަ ނަފަޤާގައި ދަތިކޮށްގެންނެވެ. (وَإِنْ كُنَّ أُولاَتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) [އަދި އެ އަންހެނުން ބަލިވެ އިނދެއްޖެނަމަ، އެމީހުން ވިހާންދެން އެމީހުންނަށް ނަފަޤާ ދޭށެވެ.] ވަރިކުރެވުނު އަނބިމީހާ ބަލިވެ އިނދެއްޖެނަމަ ބާއިން ވަރިއަކުން ވަރިކުރެވިފައިވިޔަސް ނަފަޤާ ދިނުމަކީ عِلْم ވެރިންގެ ދެމެދުގައި خِلَاف ނެތް ކަމެކެވެ. (فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ) އަދި އެ އަންހެނުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިންނަށް ކިރުދީފިނަމަ (فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) [ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެ އަންހެނުންނަށް އުޖޫރަ ދޭށެވެ.] އެއީ އެ އަންހެނުންގެ ޙައްޤެކެވެ. (وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ) [ރަނގަޅު ގޮތުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި މަޝްވަރާކުރާށެވެ.] މިއީ ވަރިކުރެވުނު ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުންނާ ދެމެދު الله مُخَاطَب ކުރައްވާ ކަމެކެވެ. އެބަހީ ރަނގަޅު ގޮތެއްގައި ދަރިފުޅުގެ ކަމުގައި މަޝްވަރާކުރާށެވެ. އަދި ދަރިފުޅަށް ގެއްލުމެއް ނުވާނެ ގޮތެއްގައި ކަންކުރާށެވެ. މިއީ الله تَعَالَى وَحِي ކުރެއްވި އަމުރެކެވެ. (فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا) (وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ) [ތިޔަބައިމީހުން ދެމީހުން ދަތިކޮށްފިނަމަ] އެއީ ކިރުދިނުމުގެ އުޖޫރައިގައި އެއްބަސްނުވެއްޖެނަމަ، އަދި މަންމަ ކިރުދިނުމަށް ބޭނުން ނުވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ބައްޕަ ބޭނުން ނުވާ އުޖޫރައެއް އެދިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ބައްޕަ އުޖޫރަ ދޭން قَبُوْل ނުކުރެއްޖެނަމަ. (فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى) [ފަހެ އެހެން އަންހެނަކު އޭނާގެ ދަރިފުޅަށް ކިރުދޭނެއެވެ.] އެބަހީ އެހެން އަންހެނަކު ދަރިފުޅަށް ކިރުދިނުމަށް ހޯދާށެވެ.

(لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ) [މުއްސަނދިކަން ލިބިފައިވާ މީހާ އޭނާގެ މުއްސަނދިކަމުގެ މިންވަރަށް ޚަރަދުކުރާށެވެ.] މިއީ ވަރިކުރެވުނު އަންހެނުންނަށާއި ދަރިންނަށް ޚަރަދުކުރުމުގެ މިންވަރެވެ. (وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ) އަދި އޭނާގެ ރިޒުޤު ދަތިކުރެވިފައިވާ މީހާ (فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللهُ) ފަހެ އޭނާއަށް الله ދެއްވި އެއްޗަކުން ޚަރަދުކުރާށެވެ. އޭނާގެ ކުޅަދާނަކަމުގެ މިންވަރަށް ޚަރަދުކުރާށެވެ. (لاَ يُكَلِّفُ اللهُ نَفْساً إِلاَّ مَا آتَاهَا) [އެއްވެސް ނަފްސަކަށް ދެއްވި މިންވަރަށް މެނުވީ الله އެކަމެއް ނުލައްވައެވެ.] ދަތިމީހާއަށް ބޮޑު ޚަރަދު ލާޒިމުކުރައްވާނެ ނުވެއެވެ. (سَيَجْعَلُ اللهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْراً) [ނިކަމެތިކަމުގެ ފަހުން ފަސޭހަކަން الله ލައްވާނެއެވެ.]

أَسۡكِنُوهُنَّ مِنۡ حَيۡثُ سَكَنتُم مِّن وُجۡدِكُمۡ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُواْ عَلَيۡهِنَّۚ وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمۡلٖ فَأَنفِقُواْ عَلَيۡهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ فَإِنۡ أَرۡضَعۡنَ لَكُمۡ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأۡتَمِرُواْ بَيۡنَكُم بِمَعۡرُوفٖۖ وَإِن تَعَاسَرۡتُمۡ فَسَتُرۡضِعُ لَهُۥٓ أُخۡرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنفِقۡ ذُو سَعَةٖ مِّن سَعَتِهِۦۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيۡهِ رِزۡقُهُۥ فَلۡيُنفِقۡ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَاۚ سَيَجۡعَلُ ٱللَّهُ بَعۡدَ عُسۡرٖ يُسۡرٗا ﴿٧﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرۡيَةٍ عَتَتۡ عَنۡ أَمۡرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبۡنَٰهَا حِسَابٗا شَدِيدٗا وَعَذَّبۡنَٰهَا عَذَابٗا نُّكۡرٗا ﴿٨﴾ فَذَاقَتۡ وَبَالَ أَمۡرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمۡرِهَا خُسۡرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمۡ عَذَابٗا شَدِيدٗاۖ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۚ قَدۡ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيۡكُمۡ ذِكۡرٗا ﴿١٠﴾ رَّسُولٗا يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٖ لِّيُخۡرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۚ وَمَن يُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعۡمَلۡ صَٰلِحٗا يُدۡخِلۡهُ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ قَدۡ أَحۡسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزۡقًا ﴿١١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ وَمِنَ ٱلۡأَرۡضِ مِثۡلَهُنَّۖ يَتَنَزَّلُ ٱلۡأَمۡرُ بَيۡنَهُنَّ لِتَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدۡ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عِلۡمَۢا ﴿١٢﴾

ފަގީރުކަމުގެ ފަހުން ތަނަވަސްކަން އަތުވެދެއްވާނެއެވެ.

(8) (وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ) ވަރަށް ގިނަ ރަށްރަށުގެ އަހުލުވެރިން އެބައިމީހުންގެ رَبُّ ގެ އަމުރުފުޅާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލުންގެ އަމުރުފުޅާ ދެކޮޅުހަދައިފިއެވެ.

(فَحَاسَبْنَاهَا حِسَاباً شَدِيداً) ދުނިޔޭގައި ވަރަށް ހަރުކަށި ޙިސާބެއް އެމީހުން ދުނިޔޭގައި ކުރި عَمَلُ ތަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ވަރަށް ގަދަކަމާއެކު ހިސާބުކޮށްފީމުއެވެ. (وَعَذَّبْنَاهَا عَذَاباً نُكْراً) [އަދި އެމީހުންނަށް ވަރަށް ހަރުކަށި ނުބައި ވަރަށް ގަދަ عَذَاب آخِرَةُ ގައި ދެއްވާނޫއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ބިރުވެރި ހާލަތުގައި ގެންގުޅުއްވައި ތަފާތު އަނެއް ބާވަތްތަކުގެ عَذَاب ދެއްވާނޫއެވެ.

(9) (فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا) އެމީހުންގެ ކުށްތަކުގެ ފައިދާ ބަލައިލިއެވެ. ތަކުލީފާއި އެކަމުގެ ނުބައިކަން ތަޖުރިބާކުރިއެވެ. (وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْراً) އެމީހުންގެ ކަންތައްތަކުގެ ނިމުން ގެއްލުމެއްގައިވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ގެއްލުމެވެ. ދެން އޮތީ آخِرَةُ ގެ عَذَاب އެވެ. އެކަމަށް އެމީހުންގެ މައްޗަށް އެބަ ދިމާވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ނަފްސުތަކަށް ގެއްލުން ގެނުވައިދިނެވެ.

(10) (11) (أَعَدَّ اللهُ لَهُمْ عَذَاباً شَدِيداً) [الله އެމީހުންނަށް ގަދަ عَذَاب ތައްޔާރުކުރައްވައިފިއެވެ.] އެއީ ނަރަކައިގެ عَذَاب އެވެ. (فَاتَّقُوا اللهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ) [ބުއްދިވެރިންނޭވެ. ކަލޭމެން الله އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ.] އެއީ مُحَمَّدُ ގެފާނުގެ أُمَّة ގެމީހުންނެވެ. (الَّذِينَ

آمَنُوا) [އެއީ އީމާންވެވުނުމީހުންނެވެ.] އެބުނީ އެއީ الله އަށް އީމާންވާ مُحَمَّدُ ގެފާނަށް تَبَعَ ވެވުނުމީހުންނެވެ. އެމީހުންނީ އެމީހުންގެ އީމާންކަމުގައި ތެދުވެރިންނަށްވުރެ ތަކުވާވެރިވެ ހުރިމީހުނެވެ. މިފަދަ މީހުނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ ގެންދަވާ އެކަމަށް ވަރުގަދަ ޢަޛާބުން ނުބައިބެއް ދެއްވާނޫއެވެ. އަދި އެފަދަ ގަދަ عَذَاب ދެއްވާނޫއެވެ. (قَدْ أَنزَلَ اللهُ إِلَيْكُمْ ذِكْراً) ހަމަކަށަވަރުން الله ކަލޭމެނަށް ذِكْر ބާވައިލެއްވިއެވެ. ذِكْر އަކީ މިތާގައި قُرْآن އެވެ. ނަސޭހަތެވެ. މި ذِكْر މިތަނުގައި ތަޢުލީމެވެ. އަދި الله تَعَالَى (رَسُولاً) މާތްރަސޫލު وَحِي ކުރައްވައިގެން. (يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللهِ مُبَيِّنَاتٍ) [ކަލޭމެނަށް الله ގެ ބަޔާންވެގެންވާ އާޔަތްތައް ކިޔަވައިދެއްވައެވެ.] އަދި ދީނުގެ ކަންކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ. حُكُم ތައް ކަލޭމެންނަށް ދީނުގެ ކަންކަން ކިޔަވައިދެއްވައެވެ.

(لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ) އަދި އީމާންވެ صَالِحُ عَمَلُ ކުރާމީހުން އަނދިރިކަމުން އަލިކަމަށް ނެރުއްވުމަށެވެ. އެއީ ކުފުރުގެ އަނދިރިކަމުން ދީނުގެ އަލިކަމަށެވެ. އަދި ކާފިރުކަމުގެ އަނދިރިން އީމާންކަމުގެ އަލިކަމަށެވެ.

(12) (اللهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ) الله އަކީ ހަތް އުޑު ހެއްދެވި ކަލާނގެއެވެ. އަދި ބިމުން ހަމަ އެހެން ހަތް ބިމެއް ހެއްދެވިއެވެ. އެބަހީ ބިމުގެ ހަތް ބިމެއް ހެއްދެވިކަމުގައިވެއެވެ. صَحَّ ކަމަށް مَرْفُوعُ ގޮތުގައި އައިސްފައިވާ ނަބަވީ حَدِيْث އަކުން ބަޔާނެވެ. އެއީ (مَنْ ظَلَمَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ) ވަނީ އަނިޔާވެރިކަމުގައި ބިމުން އަތްލަވައެއް ބިމެއް ނަގައިފިމީހާގެ ކަރުގައި ހަތް ބިމެއް އަޅުވާނެއެވެ. މާނައީ. (يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ) އަދި މުޅި އަމުރުފުޅު އެކަލާނގެ ބާވައިލައްވައެވެ. އެއީ. ހަމަ ހިތުން އަމުރުފުޅު ހަމަ ބާވައިލައްވައެވެ. އަމުރުފުޅު ހެއްދެވިއެވެ. އެއީ ޤަދަރުވެރިކަމެވެ. ބިންތަކުގެ މައްޗަށް ޤުދުރަތެވެ. އަދި ޢިލްމު އެކަލާނގެ ގެންނަވައެވެ. ހުރިހާ ކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވާ ގޮތުންނެވެ.

سُوْرَةُ التَّحْرِيْمِ

(1) (يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكَ) [އޭ ނަބިއްޔާއެވެ. الله ކަލޭގެފާނަށް حَلَالُ ކުރައްވައިފައިވާ ކަލޭގެފާނު حَرَامُ ކުރައްވަނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ.] رَسولُ اللهِ ، زَيْنَبُ بِنْتِ جَحْشُ ގެ އަރިހުން މާމުއި ބޯފުޅުވަޑައިގަތުމެވެ. ދެންފަހު عَائِشَةُ ގެފާނާއި حَفْصَةُ ގެފާނާއި ދެބޭކަލުން زَيْنَبُ ގެފާނު ކަންފުޅުން ޖަވާބުދާރީވެވުން އެއްބަސްވެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ އެދެބޭކަލުންގެ އަރިހަށް رَسولُ اللهِ ، ވަޑައިގެންނެވުމުން ކަލޭގެފާނުގެ މަރުގެފުޅުން ވާސިލުވާ އެދެބޭކަލުން އެދެއްޖެ ރޭހެޅިއެވެ. އެއީ "ކަލޭގެފާނުގެ ކަރުން ކުރެއްވުނު ނުބަލާ ވަޅުހުރޭއެވެ." ދެން. ކޮންމެފަސް އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނު ދެއްނެވުމުން އަދި މާމުއި حَرَامُ ކުރައްވާއިޒުނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ހޯއްދަވައިދެއްވުމަށް ކުރައްވައި ވިއެވެ. (تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ) [ކަލޭގެފާނުގެ އަނބި އަނބިކަނބަލުން ރުއްސަވާލުމަށް] الله ކަލޭގެފާނަށް حَلَالُ ކުރައްވައިފައިވާ ކަލޭގެފާނު حَرَامُ ކުރައްވައެވެ. (وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) [އަދި الله އީ ގެފުއްސަވާ ޒާތެވެ. رَحْمَة ލައްވާ ބަޔާނުގެ ގޮތުން ކަލޭގެފާނަށް. ކަލޭގެފާނުގެ

سُورَةُ التَّحْرِيمِ

ترتيبها ٦٦ — آياتها ١٢

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ ۖ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَن بَعْضٍ ۖ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنبَأَكَ هَٰذَا ۖ قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾ إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۖ وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾ عَسَىٰ رَبُّهُ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

ފަހަތުގައި ހުރުމުން އެކަން ހަމަޖެހިއްޖެއެވެ. ބުނެވުނެވެ. އެކަމާ ކުރިމަތިލާގޮތަށް ރަސޫލާ الله އަށް ވަޙީގެ ނުވާގޮތުން عِتَابُ ކުރައްވައެވެ.

(2) (قَدْ فَرَضَ اللهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ) ކަލޭމެންގެ ހުވައިހުރި ކަންކަން حَلَالُ ކުރުމަށް اَللهُ شَرْعُ ކުރައްވައިފިއެވެ. އެއީ كَفَّارَة ދިނުމަށެވެ. އެއީ اللهُ تَعَالَى وَحِى ކުރައްވައިފައިވާ ގޮތުގެމަތިންނެވެ. (فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ) މާނައީ: އޭގެ كَفَّارَة އަކީ ކަލޭމެންގެ އަހުލުވެރިންނަށް ކާންދެއްވާ ބޮޑުކަމުން ދިރުމަށް ސާޅީސްނަށް ކާންދިނުމެވެ. ނުވަތަ އެ މީހުންނަށް ހެދުންދިނުމެވެ. ނުވަތަ އަޅަކު މިނިވަން ކުރުމެވެ. އެއްޗެއް ނުފެނިއްޖެނަމަ ތިންދުވަހު ރޯދަ ހިފުމެވެ. މިއީ. (މިކަމުގެ تَفْصِيلُ މާއިދާ ސޫރަތުގައި ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.) ދީނުގައި اللهُ حَلَالُ ކުރައްވާ އެއްޗެއް حَرَامُ ކުރުމަކީ އެކަހަލަ ކަމެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން ވަކި ކަމަކަށް އެއްވެސް عَقْدُ ވާން ނުވާނެއެވެ. ޒާތީ حَلَالُ ކަމެއް حَرَامُ ކުރުމަކީ اللهُ تَعَالَى އަށް ބޮޑުވުމެވެ. ނަމަވެސް މިހާރުގެ ދީނަށް ހާސްކުރާ ކަމުގެ ޒާތުގައި ނުވާ ބައެއް ކަމެއް ސިފަވާ އަށް ނިސްބަތްވާ الله حَلَالُ ކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް حَرَامُ ކުރުމަށް ބެހޭ فِقْهُ ވެރިންގެ ދިމާވެ އުޅޭ ރާއްޖޭގައި ބައެއް ހުށަހަޅާއެވެ. އެއީ ބައެއް ކަމެއް حَرَامُ ކުރުމަކީ ގެންގުޅެފައިވާ ހުވާ ކަމަށް ބަލައި كَفَّارَة ދިނުން ލާޒިމުވާ ކަމެކެވެ. ދެން ބައެއް كَفَّارَة ދިނުމުގެ ޙުކުމެއް ނެތް ކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. މިގޮތުން އެބައިމީހުން ދެކެނީ حَرَامُ ކުރުމަކީ ހަމަ ބުނުމުގެ ބޭނުމެއް ނެތް ކަމެވެ. އެހެންވީމާ ހަމައެކަނި حَرَامُ ކުރާ ބަސްތައް ބުނުން ނޫން ކަމެވެ. وَاللهُ أَعْلَمِ (وَاللهُ مَوْلاَكُمْ) އަދި الله އީ ކަލޭމެންގެ ސަލާމަތްތެރިޔާއެވެ. ނަސްރުދެއްވާ ފަރާތެވެ. (وَهُوَ الْعَلِيمُ) އަދި އެކަލާނގެއީ ކަލޭމެންނަށް صُلْحَ ވެވޭނެ ކަންކަން ރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވާ ފަރާތެވެ. (الْحَكِيمُ) (އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ކުރައްވާ ކަންތައްތަކުގައި حِكْمَة ވަންތަ ކަލާނގެއެވެ.

(3) (وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثاً) [النَّبى ، ގެފާނުގެ ބައެއް އަނބިކަނބަލުން ކައިރީ ސިއްރުކޮށް ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވިހިނދު] އެއީ حَفْصَةُ ގެފާނެވެ. އެބަސްފުޅަކީ މާރިޔާ حَرَامُ ކުރެއްވި ބަސްފުޅެވެ. الْكَلْبِى ވިދާޅުވާގޮތުގައި އެ ސިއްރުބަސްފުޅަކީ ކަލޭގެފާނުގެ ބަފައިގެ عَائِشَةُ ގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅާއި ދަރިކަލުންގެ ބައްޕާފުޅު ޚަލީފާކަމުގައި ކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން خَلِيْفَة ކަމުގައި ވާނެކަމެވެ. (فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِه) ދެން އެ ދަރިކަނބަލުން އެ ސިއްރު خَبَرُ ދީފުމުންނާއި (الله ކަލޭގެފާނަށް އެކަން ފަޅާއަރުއްވައިދެއްވުމުން) (قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا) ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް މިއީ خَبَرُ ދިނީ ކާކުތޯއެވެ؟ (قَالَ نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިކަލޭގެފާނަށް އެ خَبَرُ ދިނީ خَبَرُ ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ. ކަލާނގެއެވެ. ސިއްރުވެސް އެނގޭ ފަރާތެވެ.

(4) (إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا) މިއާޔަތުގެ مُخَاطَبُ ވެގެންވަނީ عَائِشَةُ ގެފާނާއި حَفْصَةُ ގެފާނެވެ. މާނައީ ތިޔަދެބޭކަލުން ތައުބާވެވަޑައިގަންނަވާނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަދެބޭކަލުންގެ ހިތްތައް النَّبى ، ގެފާނަށް ކަމުދާ ކަމަކަށް އިސްކަންދީ ދެކޭ ގޮތަށް ތިޔަ ދެބޭކަލުން ތައުބާވުމަކީ ތިޔަ ދެބޭކަލުންނަށް ހެޔޮކަމެކެވެ. (وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ) އަދި ތިޔަދެބޭކަލުން ކަލޭގެފާނާ ދެކޮޅަށް އެހީތެރިވެވަޑައިގަތުމަށް غِيرَة ގެ ސަބަބުން އެއްބާރުލުން ދޭ ކަމަށް ވާނަމަ ފުރިހަމަ (فَإِنَّ اللهَ هُوَ مَوْلاَهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ) ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ ސަލާމަތްތެރިޔާ الله އާއި جِبْرِيلُ ގެފާނާއި مُؤْمِنُ ންގެ صَالِحُ ބޭކަލުންނެވެ. أَبُوبَكْرُ ގެފާނާއި عُمَرُ ގެފާނެވެ. ބޭކަލުންނެވެ. އެހެންވީމާ ކަލޭގެފާނަށް ނަސްރުދެއްވާނޭ އެހީތެރިޔާއެއްގެ ފުރިހަމަކަން. (وَالْمَلاَئِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ) އަދި އޭގެފަހުން الله އާއި جِبْرِيلُ ގެފާނާއި مُؤْمِنُ ންގެ صَالِحُ ބޭކަލުން ފިޔަވައި ދުނިޔޭގެ مَلاَئِكَةُ ބޭކަލުން (ظَهِيرٌ) އެއީ ކަލޭގެފާނަށް އެހީތެރިވާ ނަސްރުދެއްވާ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި ބޭކަލުންނެވެ. عَائِشَةُ ގެފާނާއި حَفْصَةُ ގެފާނު ދެކަނބަލުން ކަލޭގެފާނާއި ދިމާކުރެއްވި نَفَقَةُ އާއިގުޅޭ حُكْمُ ކުރެއްވުމުގައެވެ.

(5) (عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجاً خَيْراً مِنْكُنَّ) الله سُبْحَانَه وتَعَالَى ކަލޭގެފާނަށް ވަޙީކޮށް ތިޔަ އަނބިން ވަރިކޮށް ފިނަމަ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާނެ ތިޔަ ބޭކަލުންނަށް ވުރެ خَيْرُ ދަރިކަނބަލުން ހަމަކަށަވަރުން

ﷲ ގެ حَضْرَةُން ދުރުކުރެއްވުމުން އެ ދެކަނބަލުންނަށް އެ ދެ ނަބިއްޔުންގެ ފަރާތުން
އަދި عَذَابُ دِفَاعُ ނުކުރެވުނެވެ. (وَقِيلَ ادْخُلاَ النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ)
[އަދި އެދެކަނބަލުންނަށް ކިޔެވުނެވެ. ނަރަކައަށް ވަދެތިބި މީހުންނާއެކު ނަރަކައަށް ވަދޭށެވެ. އެ ދެމީހުން
ވަނީ ކާފަރުން ކަމުގައިވާ ހިނދު ނަބިއްޔުންގެ އަނބިން ކަމުގައިވުމުގެ ފައިދާއެއް ނުވާނެއެވެ.

11 (وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ) [އަދި މުއުމިނުން
ކަމުގައިވާ މީހުންނަށް فِرْعَوْن ގެ އަނބިކަނބަލުންގެ މިސާލު ﷲ
ޖައްސަވައިފިއެވެ.] فِرْعَوْن ގެ އަނބި ކަނބަލުންނަކީ ކާފަރުންގެ
ގައިން ނަސޭހަތް ލިބިގަނެ ﷲ އަށް އީމާންވި ޞާލިޙު އަންހެނެކެވެ. މިސަރު فِرْعَوْن
ގެ އަނބިކަނބަލުން އަދި ﷲ ގެ ދީނަށް ދަޢުވަތު ދެއްވާ ނަބިއްޔުންނަށް
އީމާންވެ ވަޒީފާ ނުދިނުމުން އެކަމަނާ ލިބިވަޑައިގަތް
ބޮޑު ނިޢްمَة މަތީގެ ސުލޫކުގެ މިސާލެވެ. (إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ
لِي عِنْدَكَ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ)[އެކަމަނާ ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އޭ ތިމަން رَبُّ އެވެ. މަ
ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ސުވަރުގޭގައި ކަލޭގެފާނުގެ ގާތުގައި ގެއެއް ބިނާކުރައްވާނދޭވެ.
އެ ބޭފުޅާގެ رَحْمَة ން މަޤާމަށް ތަކުރާރު ކުރައްވާނދޭވެ. ބަލައި
ދެއްވާށެވެ. (وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ) އަދި فِرْعَوْن ގެ ޒާލިމު
ކަންތައްތަކުން އަދި ޝިރުކުގެ عَمَلُ ތަކުން މަށް ސަލާމަތް
ކުރައްވާނދޭވެ. (وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) އަދި އަނިޔާވެރި قَوْمُ
ގެ ބަޔަކުން މަށް ސަލާމަތް ކުރައްވާނދޭވެ. އެއީ قِبْطِي ކާފަރުންނެވެ.

12 (وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ) [އަދި عِمْرَان ގެ ދަރިކަނބަލުން مَرْيَم
ގެ މިސާލު ވެސް މުއުމިނުންނަށް ﷲ ޖައްސަވައިފިއެވެ.] ﷲ تَعَالَى އެކަމަނާއަށް
ދުނިޔެއާއި آخِرَةُ ގެ ކަރާމާތް ޖައްސަވައި ދެއްވިއެވެ. އަދި އެއްފަދަ
އަންހެނުންނަށް ވުރެ އެކަމަނާގެ ގޮތުގައި خَاصَّ ކުރައްވައި إِخْتِيَارُ
ކުރައްވައިފިއެވެ. އެކަނި ނަބީއަކު ބައްޕައެއް ނެތި ދަރިއަކު ލިބުމެވެ.
(الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا) އެކަމަނާ އެކަމަނާގެ ފުރަގަސް ބަދު فَاحِش
ކަންތަކުން ރައްކާތެރިކުރެއްވި ކަނބަލެކެވެ. (فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا)
ދެން އެކަމަނާގެ ފުރަގަހަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ رُوْحُ ން
ފުމެލެއްވީމެވެ. އެއީ جِبْرِيْلُ عليه السلام އެކަމަނާގެ ފުރަގަހަށް ފުމެލެއްވުން
ފުމެލެއްވީމެވެ. ދެން އެކަމަނާ عِيْسَى عليه السلام އަށް ބަނޑު
އުފުލެއްވިއެވެ. (وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا) އަދި އެކަމަނާ އެކަމަނާގެ رَبُّ ގެ
كَلِمَة ތަކަށް ތެދުކުރެއްވިއެވެ. އެބަހީ އެކަމަނާގެ ރަސްކަލާނގެ
އެކަމަނާއަށް ފޮނުއްވެވި شَرِيْعَة އެވެ. އަދި جِبْرِيْلُ عليه السلام
އެކަމަނާއަށް ވިދާޅުވި ބަސްތަކެވެ. "ތިމަންނަކީ ތިބާގެ
ރަސްކަލާނގެ رَبُّ ގެ ރަސޫލެކެވެ." އަދި عِيْسَى عليه السلام އަކީ މާތް
ﷲ ގެ ކަލިމައެކެވެ. ޢިލްމާއި ޙިކުމަތަށް ބަރަކާތްލައްވާނެއެވެ.
އަދި އެއީ ނަބިއްޔެއް ކަމުގައި ތިމަން ބޭފުޅާއަށް ނަޞީބުކުރައްވާ
ދީނެއްކަމެވެ (وَكُتُبِهِ) އަދި އެކަމަނާގެ ފޮތްތަކަށް، އެއީ ނާޒިލްކުރެއްވި ފޮތްތަކަށް
ތެދުކުރެއްވިއެވެ. (وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ)އަދި އެކަމަނާވީ އަބަދުވެސް
رَبُّ އަށް ކިޔަމަންތެރިވި ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިންނެވެ. އެކަމަނާ
އަޅުކަމުގައި ވެސް ކިޔަމަންތެރިވެ صُلْحَ ވެރިކަމުގެ ބައިކަލެވެ.

سُوْرَةُ الْمُلْكِ

1 (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) [އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައި މުޅިވެރިކަން
ވާ ބޭފުޅާ ބަރަކާތްތެރިވެވަޑައިގެންވެއެވެ.] تَبَارَكَ: މާތް މަތިވެރި
ﷲ ގެ ހެޔޮކަން ގިނަވުމެވެ. އެ ބޭފުޅާ ދެއްވުމެވެ. الْمُلْكُ އަކީ ދުނިޔެއާއި

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٍ ۖ فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ ٱلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا لِّلشَّيَٰطِينِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَآ أُلْقُوا۟ فِيهَا سَمِعُوا۟ لَهَا شَهِيقًا وَهِىَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلْغَيْظِ ۖ كُلَّمَآ أُلْقِىَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا۟ بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَٱعْتَرَفُوا۟ بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾

آخِرةُ ގެ އެއްވެސް އެއްޗެއްގެ ބާރު ވެރިކަމެވެ.

2 (الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ) [އެކަލާނގެއީ ދިރުމާއި މަރު
މަޚްލޫޤުކުރެއްވި ކަލާނގެ އެވެ.] މަރަކީ: ހަށިގަނޑުން ފުރާނަ ވަކިވުމެވެ.
ދިރުމަކީ ހަށިގަނޑުގައި ފުރާނަ ހުރުމެވެ. حَيَاة އަކީ ބައެއް ކަންކަމުގެ
އިޙްސާސް ހުރުމާއި ހަރަކާތް ކުރުމެވެ. (لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ
أَحْسَنُ عَمَلاً) އެއީ تَكْلِيْفُ ޖެއްސެވުމަށް ތިޔަ إِمْتِحَانُ
ކުރެއްވުމަށެވެ. ތިޔަ އަޅުން ޢަމަލުތަކުގައި. މި إِمْتِحَانُ ގެ މަޤްޞަދު
މީސްތަކުންގެ إِحْسَان ތެރިކަން ތަފާތު إِحْسَان ކަން ފާހަގަކުރެއްވުމެވެ
ކިޔަމަންތެރިވާ މީހުންނާއި ނުކިޔަމަންތެރިވާ މީހުން ފާހަގަކުރެއްވުމެވެ.

3 (الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقاً)އެކަލާނގެއީ ހަތް އުޑު ތަޅުތަޅަށް
ހެއްދެވި ކަލާނގެއެވެ. (مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ) [رحْمَن
ވަންތަ ކަލާނގެ ހެއްދެވުމުގައި އެއްވެސް ތަފާތެއް އެއްވެސް
ގޮޅަކާއި އަދި އެއްވެސް ހުސްތަނެއް ނުފެންނާނެއެވެ.] އަދި
ކަނޑައަޅައިފި. އެއްވެސް ސިފައިން ހުރިހާތަން ރަނގަޅެވެ. ހައްދަވާ
ވަރުތައް ތަރުތީބުން ހިފެހެއްޓެވެ. (فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ)
ބެލޭތޯ ތިބާ އިތުރަށް ބަލާލާށެވެ ހަރުކަށި ބިނާކޮށްފަވާ. އަދި ބަލާލާން
ވެސް ފެނޭތޯ ހިނދެއް ފަޅުވެފައި. އެއްގޮތް ބޮޑުވެފައި ތިބާއަށް ފެނޭތޯއެވެ
އެއްވެސް ފަޅުވުމެއް އެއްވެސް ތަފާތެއް އެބަފެނޭތޯއެވެ؟

4 (ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ) ދެން އަދި ދެފަހަރަށް ބަލާށެވެ
އަލުން ހިފާ އަނބުރާ ބަލާލައި ބަލާބަލާށެވެ. އަދި حُجَّة قَائِمُ

ކުރުމުގެ ގޮތުން ގެނައުމަކަށް عُذُر އެއް ނުފެނިގެންނެވެ. (يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئاً)[އެބަހީ އަނބުރާ ބަލާލުމުން ނުބައިވެސް ހޯދާފައިވާ ގޮތުގައެވެ.] އެއީ އެޒަރުދުވެގެއި އެއްވެސް ބާރެއް އޮތް އަދި އެސްކަލައި އަޚިޝް ނުފުދުނުގެ ސަބަބުން ނުބައި ނުކުތުމެވެ. (وَهُوَ حَسِيرٌ) އެއީ ހުވާކުރެވޭ ނުފުދޭގޮތުން ވަނީ ގޮސްފައިވާ ބާރުގައެވެ.

5 (وَجَعَلْنَاهَا رُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ) ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެތަރިތަކުން އެބަހީ އެތަރިތަކުން شَيْطَانُ ނުންނަ އަހަރެންނަށް ކަލާގެ ޚަބަރު ކަމުގައިވާ ގޮތެވެ. މިއީ އެތަރިތަކުން ދުރުކުރުމުގެ ޖިންނީންނާއި ޚަބަރު ކަމުގައި އޮތީއެވެ. قَتَادَةُ ކިޔާފައިވެއެވެ. الله تَعَالَى މިތަރިތަކުން ހުރިގޮތަށް ހިނގާފައިވާ އެއީ ދުނިޔާގެ އުޑުގެ ޒީނަތަކަށް ހެދުމެވެ. شَيْطَانُ ނުންނަ ޝައިޠާނުންނަށް ފަހަރު ދޫކުރެވޭ ނިޝާނެވެ. އަދި މިނިވަން ތަރިތައްވެސް ހަދާފައި ވާކަމެވެ. (وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ) އެބަހީ އެ شَيْطَانُ ނުންނަށް ދުނިޔޭގައި އެހާލު ދިމާކުރާނޭ آخِرَةُ ގައި އަނގަޔާ ފަރާތުން ނަރަކައިގެ عَذَاب ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތައްޔާރުކޮށްފައެވެ.

7 (إِذَا أُلْقُوا فِيهَا) އެބަހީ ނަރަކައިގެ ތެރެއަށް އެމީހުން އަޅުވައިލެވޭހިނދު (سَمِعُوا لَهَا شَهِيقاً) އަޑުއަހައިފިއެވެ. ޙިމާރުގެ އަޑުފަދަ ބޮޑުވާލު ގަދަ އަޑެއް އެމީހުން އަޑުއަހައެވެ. އެއީ نَهِيقُ އެވެ. (وَهِيَ تَفُورُ) އަދި ގޮވަމުން ކަރާއްޖެހިގެން ފުރިއުތުރެމުން އެދަނީ އެމީހުން ނުކުމެގެން ހިނދެއް ކަމަށްވެއެވެ.

8 (تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ) އަނގަބަލަ ކެހިދުރެގެ ރަހުމަތުން ފަޅައި ގޮސް ކަނޑަކަނޑަ ވެއެވެ. ނޫނީ އެކަހަކަށް ބެލުމަށް ފަހު ގޮވާ ގަތިވާއެވެ. (كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ) އެގޮތަށް ބަލަހައްޓާ އެއާއަރާ ބަޔަކު ކަފިރުންގެ ދަރިންނަށް (سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا) ނަރަކައިގެ ބަހައްޓަވާ މަލާއިކަތުން އެބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރެއެވެ. (أَلَمْ يَأْتِكُمْ) ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ނުއައިސްހެއްޔެވެ. (نَذِيرٌ) ބިރުދައްކަވާ ރަސޫލަކު ބަޔާންކުރައްވަމުން،

9 (قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ) އެމީހުން ބުނެއްޖެއެވެ. އާނއެކެވެ. ތިމަންމެން ގާތަށް ރަސޫލުން އައިސްފިއެވެ. އާޔަތްތަކުގެ رَبُّ އެވެ. ބިރުދައްކަވައިދެއްވައިފިއެވެ. ކަލަލާހާރެހެން ރަސޫލުން ބަޔާންކުރައްވައިދިނެވެ. (فَكَذَّبْنَا) ދޮގުކުރީމެވެ. (وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ) އަދި ތިމަންމެން ބުނީމެވެ. [އެބަހީ ރަސޫލުން ވެސް غَيْبُ ކަންތަކާއި آخِرَةُ ގެ ޚަބަރެއް ދަރުސްކަމަށް الله އެއްވެސް އެއްޗެއް ބާވައިލާފައެއް ނުވެއެވެ.] ފަހަރެއްގައިވެސް شَرِيعَة ގެ އެއްވެސް ޙުކުމެއް ބާވައިލާކަށް ނުވެއެވެ. ފަހަރު ރަސޫލުންނާ މެދު ކިޔާފައިވެއެވެ. (إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ فِي ضَلاَلٍ كَبِيرٍ) ތިޔަބައިމީހުން ހަމައެކަނި ބޮޑު މަގުފުރެދުމެއްގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ. حَقُّ މަގުން ދުރުވެފައިވާ ބޮޑު މަގުފުރެދުމެކެވެ.

10 (وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ) އަދި އެމީހުން ބުނެއްޖެއެވެ. ތިމަންމެން އަޑުއަހައިފިނަމަ ނުވަތަ ވިސްނައިފިނަމަ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރޭގައި ނުވާނެއެވެ.

11 (فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ) އެމީހުން ފާފަތަކަށް عَذَابُ حَقُّ ވިކަމުގައި އެމީހުން إِعْتِرَف ވިއެވެ. އެމީހުންގެ އެކުރި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން ނަރަކައިގެ عَذَاب ގެ ހައްޤުވެރިން ކަމުގައިވާކަމެވެ. (فَسُحْقاً لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ) الله އެއީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންނަށް ދުރުވުން ވާނެއެވެ. رَحْمَة އިން ދުރުވުމެވެ! އެބަހީ އެމީހުން ފާފަތަކަށް إِعْتِرَف ވި ނަމަވެސް الله ގެ عَذَابُ އެމީހުންނަށް ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ. އެއީ އެމީހުންގެ މައްޗަށް حُجَّة قَائِمُ ވިއެވެ. އެމީހުންނަށް ދައްކާނެ عُذْرُ އެއް ނެތެވެ.

13 (وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ) [ތިޔަބައިމީހުން ބަސް ސިއްރު ކޮށްފިނަމަވެސް ނުވަތަ ފާޅުކޮށްފިނަމަވެސް.] އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ. މުޝްރިކުން ރަސޫލާގެ ފަރާތުން ނުބައިބަސް ބުނެއެވެ. އެއާމެދު ޖިބްރީލް ފަރާތުން ރަސޫލާއަށް ޚަބަރު ދެއްވައެވެ. (إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) ހިތްތަކުގައިވާ ކަންތައް ވެސް ރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ.

14 (أَلاَ يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ) ރަސޫލާގެ ބަސް ނުދަންނަވާ ކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ހެއްދެވި ތަކެތީގެ ގޮތް ދެނެވޮޑިގެންނުވޭ ހެއްޔެވެ. ހެދި ތަކެތީގެ ބަޔަކަށް ނުވަތަ ހުރިހާ ތަކެތީގެ ގޮތް ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. ވީމާ ރަސޫލާ ނޭނގޭވަރު އެއްޗެއް ނެތެވެ.

(وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) ރަސޫލާގެ ޢިލްމު ދެނެވޮޑިގެންވާ ތަކެތި ފުށުއަރައިދިއުމަށް ނުކުރެވޭ ގޮތްތަކެވެ. އަދި ވަރަށް ފުން ކަންކަމުގެ ހަޤީޤަތް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ އެކަމެއް އެނގިވޮޑިގެންވެއެވެ.

15 (هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولاً) ބިންގަނޑު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނިކަމެތިކޮށް قَرَارُ ވެވޭ ގޮތަށް ހެދި ރަސޫލާއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހިނގާ ގޮތަށް އަދި ހިތަށް ރާޅުގޮތަށް ހެއްދެވިއެވެ. (فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا) ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގެ ބައިބަޔަށް ހިނގާށެވެ. (وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ) [އަދި ރަސޫލާގެ ރިޒުޤުން ކާށެވެ.] އެބަހީ ރަސޫލާ ދެއްވާ ރިޒުޤުން ވިޔަފާރިކޮށް ކާށެވެ. الله تَعَالَى ރަސޫލާގެ ރިޒުޤު ދެއްވާ ފަރާތެވެ. އެބަހީ ހުރިހާ ރިޒުޤެއް ބިމުގައި ރަސޫލާ حَاصِل ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ ދުނިޔޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ދިރިއުޅުމަށް ކުރައްވާ ކަންކަމެވެ. (وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) وَحِي ކުރެއްވުން އަދި ނިޔަލަ ކަލާނގެ ރަސޫލާގެ حَضْرَةُ އަށް ރުޖޫޢަވާނެއެވެ.

16 (أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ) އުޑުގައިވާ ރަސޫލާގެ ކިބައިން ތިޔަބައިމީހުން ރައްކާތެރިވެއްޖެ ހެއްޔެވެ؟ (أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ) އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގެ ތެރެއަށް ކަނޑުވާލައްވައިފިނަމައެވެ. އެހެން قَارُوْنُ އާއި އެކު ބިމުގެ ތެރެއަށް ކަނޑުވާލެއްވިއެވެ. (فَإِذَا هِيَ تَمُورُ) ހަމަ އެހިނދުން އެ ބިން ތިޔަބައިމީހުން ހިއްލާލައި ތަޅުވާލައިފިއެވެ.

17 (أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِباً) [ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުން އުޑުގައިވާ ރަސޫލާގެ ކިބައިން ހިލަ ވާރޭ ވެއްސަވައިދެއްވުމުން ރައްކާތެރިވެއްޖެ ހެއްޔެވެ.] އެއީ لُوط قَوْمُ ގެ މީހުންނަށް ފޮނުއްވި ގޮތަށް ފަދައިންނެވެ. فِيلُ ވެރިންގެ މައްޗަށް ފޮނުއްވި ގޮތަށެވެ. އަދި

وَأَسِرُّواْ قَوْلَكُمْ أَوِ ٱجْهَرُواْ بِهِۦٓ ۖ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولًا فَٱمْشُواْ فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزْقِهِۦ ۖ وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ ٱلْأَرْضَ فَإِذَا هِىَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْاْ إِلَى ٱلطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَٰٓفَّٰتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍۭ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ ٱلْكَٰفِرُونَ إِلَّا فِى غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُۥ ۚ بَل لَّجُّواْ فِى عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِى مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِى سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

ބޮޑުވާނެއެވެ. އެގައުމުތަކުގައި ގޮތުގައި ކުރިއަށްވެސް ދުނިޔޭގައި ފޮނުއްވާނެތީ ހަމައެވެ. (فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ) ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވާ އިންޒާރު ވެގެންދާނީ ކިހިނެއްކަން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގޭނެއެވެ. އެކަލާނގެ ނޫން އަވަސް އެއްޗެއް ކަނޑައެޅިގެން ނުވާނެއެވެ.

18 (فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ) އެމީހުންނަށް އަރުވި عَذَابُ ދެއްވުނީ އެމީހުންގެ މައްޗަށް ފޮނުއްވި ކޮންފަދަ ގޮތަކަށް އެކަލާނގެ ކޯފާ ފޮނުއްވާ ކަމަށްވިއެވެ؟

19 (أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ) [އެމީހުންގެ މަތީގައި ފިޔަތަކާއި ސިފައިގެ ހުދުއްޔާ ދިގުފިޔަ ފަތާ އެތިބޭ ނޫފަތިތަކުގައި] އަދި އެދޫނި ފިޔަތައް ހަމަޖައްސާ ހިފަހައްޓާ ކަމެވެ. (وَيَقْبِضْنَ) އަދި އެދޫނި ފިޔަތައް ހަކުރާލަމުން. (مَا يُمْسِكُهُنَّ) އެދޫނިތައް ފިޔަތަކުގެ ދެމެދުގައި އަދި ހިފަހައްޓަވަނީ (إِلاَّ الرَّحْمَنُ) ރަޙްމާން ވަންތަ ކަލާނގެ ފިޔަ ރަހުމަތުން ކެނޑިނުގޮސްވާ. رَحْمَنُ ވަންތަ ކަލާނގެ މެނުވީ (إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ) އެކަލާނގެ ހުރިހާ އެއްޗެއް ބައްލަވާވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ އެއްވެސް އެއްޗެއް ފޮރުވިގެން ނުވެއެވެ.

20 (أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَكُمْ يَنصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ) رَحْمَنُ ވަންތަ الله ފިޔަވައި އެކަލާނގެ عَذَابُ ނުވާތުން ސަލާމަތްކޮށްދޭނީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ. الله ގެ عَذَابُ ނުވާތުން ސަލާމަތްކޮށްދޭނީ އެކަލާނގެ رَحْمَة ލިބިގެން އެކަނި އެވެ. (إِنِ الْكَافِرُونَ إِلاَّ فِي غُرُورٍ) ކާފިރުން ނުވެއެވެ. ހަމައެކަނި (شَيْطَانُ ގެ ހަދާގެން) ހުޅުވާލާ ދޮގެއްގައި އެވެ.

21 (أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ) الله ތަޢާލާ ރިޒުޤު ހިފެހެއްޓެވުމުން ތިޔަބައިމީހުނަށް ރިޒުޤު ދޭނީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟ (بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ) އަދި ކާފަރުންނެވެ. އެމީހުން ބޮޑާވެ ދުރަށް ފިލައިގަތުމުގައި ހަމަޖެހިގެން حَقُّ ގެ ދެކޮޅަށް. އެމީހުން އެބޮޑުވެ ތެދު ނުބަލައެވެ عِبْرَة ނެގުމަށް ނުކުމެވެ.

22 (أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبّاً عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى) މޫނުމަތިން ފުރަގަސް ދީގެން ހިނގާ މީހާ ތެދުމަގުގައި ހުރިކަމަށްވަނީތޯ؟ ނުވަތަ (أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيّاً) ތެދުވެ ހަމަޖެހިގެން ހިނގާ މީހާތޯ (عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) ތެދުމަގުގެ މަތިން، ހަމަ ދިރިހުރުމުގައި الله ގެ مَنْهَجُ ގެ މަތިން ދިރިއުޅޭމީހާ. ދެން آخِرَة ގައިވެސް ތެދުމަގުގެ މަތިން ހިނގާ މީހާ އެވެ.

24 (قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ބިމުގައި އުފައްދަވައި ފަތުރުއްވައި ހިތްހަމަ ކުރެއްވީ ކަމެވެ.

26 (قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. قِيَامَة ގެ عِلْمُ ވަނީ އެކަމުގެ އެންގެވުން ހުރީ الله ގެ حَضْرَة ގައެވެ. އެކަލާނގެ ފިޔަވައި އެކަމެއް ނޭނގެއެވެ. (وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަޔާން ކޮށްދޭ އިންޒާރުވެރިޔަކު ކަމުގައި މެނުވީ ނޫނެވެ. ވަގުތު ބަޔާން ކުރެއްވުމަކީ ހަމައެކަނި ވަޙީއާއި ގުޅިގެން ވާ ކަމެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން الله ތަޢާލާއަށް އިތުރަށް އެހެނުނެވެ. قِيَامَة ވާނީ ކޮން ދުވަހަކުންކަމެއް ނޭނގެއެވެ.

27 (فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَة) ދެން عَذَابُ ކައިރިވެގެން ދިޔުމުން ފެނުމުން (سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا) ކާފިރުންގެ މޫނުތައް ނުބައިވެ ދިޔައެވެ. އެމީހުންގެ މޫނުމަތިން ހިތާމަވެރިކަން ފެނިގެން ދިޔައެވެ. (وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ) އަދި ބުނެވޭނެއެވެ. ކާފިރުން ދުނިޔޭގައި އަވަސްކޮށް އެދުނު ކަމަކީ މިއީއެވެ.

28 (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. الله ތަޢާލާ އަހުރެން ހަލާކު ކުރައްވައިފިނަމަ — ކާފިރުން އެދޭ ގޮތަށް قَتْلُ ކޮށްލައިފިނަމަ (وَمَنْ مَعِيَ) އަހުރެންނާއެކު ތިބި މުއުމިނުން (أَوْ رَحِمَنَا) ނުވަތަ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތްލައްވައިފިނަމަ. ޝަހީދުންނަށް قَتْلُ ނުކޮށް رَحْمَة ލައްވައިފިނަމަ. (فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ) ވޭންދެނިވި عَذَابُ އިން ކާފިރުން ސަލާމަތްކޮށްދޭނީ ކާކުތޯ؟ އެބަހީ އެމީހުން ސަލާމަތްކުރާނެ ކަލާނގެއެއް ނެތެވެ. ވީމާ ކާފިރުން ސަލާމަތްވާން الله އަށް ތައުބާވާން ވާނެއެވެ.

30 (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْراً) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ الله ދެއްވި ފެން ބިމުގެ ފުންމިނަށް ފޯވެގެން ގޮސް ނުފެނި ގޮސްފިނަމަ

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَقِيلَ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِىَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍ ﴿٣٠﴾

سُورَةُ الْقَلَمِ

(ترتيبها ٦٨) (آياتها ٥٢)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نٓ ۚ وَٱلْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّواْ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

އަޅުގަނޑު ހެދުމަށް ހަމަ ވިސްނާލާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯފެން ބިމަށް ފޭބިއްޖެ ނަމަ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހިނގާ ފެން ގެނެސްދޭނީ ކާކު ހެއްޔެވެ؟ (فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ) ދެން ކާކުތޯ ހިނގާ ސާފު ފެން ކަލޭމެންނަށް ގެނެސްދޭނީ؟

سُورَةُ الْقَلَمِ

1 (ن) މިއަކުރު އަރަބި ބަހުގެ އަކުރުތަކުގެ ތެރެއިން އަކުރެކެވެ. އޭގެ މާނައަކީ ކޮބައިކަން الله އަށް މާތް ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އެކަނި ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ.

(وَالْقَلَمِ) قَلَم ގެ ދަލީލުން الله ގެ ވަޙީ ލިޔުއްވެވިއެވެ. އަދި އެކަމާ ބެހޭ ހުރިހާ ކަމެއް ލިޔުއްވެވިއެވެ. އަދި މިއީ ކަލާނގެ قَلَم އަށް ހުވައިކުރެއްވުމެވެ. (وَمَا يَسْطُرُونَ) އަދި عِلْمُ ލިޔާ قَلَم ން ލިޔާ ލިޔުންތަކަށް ހުވައިކުރައްވައެވެ؛

2 (مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނަކީ الله ގެ نِعْمَةُ ގެ ސަބަބުން ކަލޭގެފާނަކީ މޮޔައެއް ނޫނެވެ. އެ نِعْمَةُ އަކީ ނަބީކަމާއި އިސްލާމް ދީނެވެ.

3 (وَإِنَّ لَكَ لَأَجْراً) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނަށް ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމައާއި ثَوَابُ ވެއެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނު އުފުލާވަޑައިގަތް ނަބީކަމުގެ ބުރައާއި ދީނަށް ދެއްވި ދަޢުވަތުގެ ބަދަލުގައެވެ. (غَيْرَ مَمْنُونٍ) ކަނޑައެއް ނުދާ، މިންނެތް ކަލޭގެފާނަށް އަބަދުމެ ކަލޭގެފާނަށް ވާނެ ޘަވާބެކެވެ.

4 (وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުވަނީ ބޮޑުވެގެންވާ خُلُق ތެރޭގައެވެ. އެބަހީ ކަލޭގެފާނުވަނީ ކީރިތި قُرآنُ ގައި الله ކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރައްވާ خُلُق ތެރޭގެ މަތީގައެވެ. صَحِيْحُ ގައި ސާބިތުވެގެން ވެއެވެ. رَسُولُ الله ގެ خُلُق ތެރެއިމުގެ عَائِشَةُ رَضِيَ الله عَنْها އާއި ސުވާލުކުރެވުމުން އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ خُلُق ތެރެއީ قُرآنُ އެވެ.

5 6 (فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ*بِأَيِّيكُمُ الْمَفْتُونُ) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ހަރަކާތްތެރިވާ حَقُّ ތެރެވިފާ ދީނުން ބަދަލުވެގެން މުރުތައްދުވީ ދުވަހު ކަނޑައެޅިގެން ކަލޭ ކަލޭގެފާނާއި އެމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ދެކެނީ އެހެންނަމަވެސް އެގޮތެއް ނޫނެވެ. އަދި قِيَامَة ދުވަހުގެ. މިއީ مُحَمَّدُ ގެފާނާއި ދެކޮޅުހެދި މީހުން ވެސް ދަނެގަންނާނެ ދުވަހެވެ. ހިތާމަކުރާ ދުވަހެވެ.

7 (إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ) ހަމަކަށަވަރުން حَقِيْقَةُ ގައި މަގުފުރެދިގެންވާ ކަލޭގެ ފާނާއި ނުވަތަ ކަލޭގެފާނުގެ އަދުއްވުވެރިން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ދަންނަވާ ތެދުވެރިކަމެވެ. އެދި ކަމެއް ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. މަގުފުރެދިގެންވުން ހަމައެކަނިވެ އެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި آخِرَةُ ގައިވެސް އެމީހުންނަށް ފައިދާކުރާ ކަންތައް ކަލޭގެފާނަށް ހުރިހާ ކަމެއް ކިޔައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެސެއްވެސް އެމީހުންނަށް ގެއްލުމެއް ނުވާނެއެވެ. އެމީހުން إِخْتِيَارُ ކުރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. (وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ) އަދި ދުނިޔޭގައި آخِرَةُ ގެ ބައިތިބިކަމުގެ ވާހަކަތަކުގެ ހުރިހާ ކަމެއް އެކަލާނގެ ދަނެވޮޑިގެން ވެއެވެ.

9 (وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ) އެމީހުން ލޯބިވާނީ ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނާ ކައިރިވުމަށެވެ. އެހެން އެމީހުންވެސް ކަލޭގެފާނާ ކައިރިވުމަށެވެ. އެދިބޮޑުވެއެވެ. އެގޮތުގައި ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް ދަހިވެތިވާނަމަ. އަދި އެމީހުން ކަލޭގެފާނަށް ދަހިވެތިވާނެއެވެ. އެހެން އެމީހުން ކަލޭގެފާނާ ކައިރިވުމަށް ތެދުވާނެއެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނު އެމީހުންގެ ތެރެއަށް ވަދެވޭނެއެވެ.

10 (وَلاَ تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ) އަދި ގިނައިން بَاطِلُ ހުވާކުރާ އެމީހަކަށް ކިޔަމަން ނުވާށެވެ. ތިޔަ މީހުންނަށް ދިނުމުން ނިކަމެތި މީހުންނެވެ. (مَهِينٍ) ނިކަމެތި.

11 (هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ) އަދި މީހުންގެ ފުރައްސާރަކުރާ ގިނައިން ޢައިބު ކިޔާ މީހެކެވެ. އަދި މީހުންގެ މެދުގައި ނަމީމާގެ ބަސް ފަތުރާ މީހެކެވެ. އަދި މީސްމީހުންގެ މެދުގައި ފަސާދަ ހިންގުމަށްޓަކައި ބަސްހިންގާ މީހެކެވެ. (މީހުންގެ މެދުގައި ފިތުނަ ހިންގާ ބަސްބުނާ މީހުންނެވެ.)

13 (عُتُلٍّ) އަދި އޮޅުވާލާ ހަރުކަށި ރަޙްމަތެއްނެތް أَخْلاَقُ ނުބައި فَاحِشُ ކަލޯއެކެވެ. (بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ) އަދި އެއާއެކު އޭނާގެ ނަސަބު ހަމަނޫން قَوْمُ އާއި ގުޅިފައިވާ މީހެކެވެ: އެބަހީ އޭނާއަކީ ހަމަ ބިރުނުގަންނަ، އަދި قَوْمُ އާއި ގުޅިފައިވާ ބަޔަކު ނޫނެވެ. قَوْمُ ގެ އަސްލުގެ މީހެއް ނޫނެވެ.

14 (أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ) [އޭނާއަށް ދުނިޔޭ މުދަލާއި ދަރިން ގިނަވުމުގެ ސަބަބުން] އެބަހީ އޭނާގެ މުދަލާއި ދަރިން ގިނަވެގެން ކަލޭގެފާނަށް އިސްތަށިވެއެވެ. އޭނާ ބޮޑާވެއެވެ. މިއީ އެކަލާނގެ ދެއްވި الله ގެ ނިޢުމަތަށް ޝުކުރު ނުކުރުމުގެ ނިޢުމަތުގެ ...

(މިސްކީނުންނަށް އެމީހުންގެ حَقُّ ނުދިނުމަށް ކަލޭމެން ނިންމި ވަގުތު، އަހަރެން ކަލޭމެންނަށް ބުނީމެއް ނޫންހެއްޔެވެ.) މިބަސްފުޅާއި އެމީހުން ބަރަކާތްތެރިކުރާ ނަންނަމިނުން އައި އެބަސް އަހާލާށެވެ. ބަސްފުޅުގެ
މާނައަކީ އެމީހުން ކަނޑައެޅި ގޮތް ދޫކޮށްލައި ބޭނުންވީ ނުނިކުމެ މާތްވެގެންވާ يَقِيْن ކުރުމަށް ޓަކައި
ވިދާޅުވުމެވެ. تَسْبِيْح ކުރުމަށް އެއީ ތަޢާލާގެ ފަރާތަށް ރުޖޫޢަވެ...

(29)(قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ) އެމީހުން ދެންނެވޫއެވެ. އަހުރެމެންގެ رَبُّ ގެ ފާނަށް طَاهِرُ ވެގެންވާ ކަމަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެމެން ވީ ފަރާތެއް ކަމަށެވެ. އެބައިމީހުން އަހުރެމެން ޢަމަލުކުރި ނުކިބަކީ ... حَقُّ ނުދިނުމުގެ ސަބަބުން އަހުރެމެން ފާފަކުރަނިވި މީހުންނެވެ.

(32)(إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ) ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެމެން ރަބ ގެ ރަޙްމަތާއި عَفُوْء ކުރެއްވުމަށް އެދި ޤަޞްދުކުރާ އެވެ ... ރަހުމަތް ދެއްވުމެވެ.

(33)(كَذَلِكَ الْعَذَابُ) [عَذَابُ އޮތީ މިގޮތަށެވެ.] އެއީ ދުނިޔޭގެ عَذَابُ އެވެ ... ކަމުގައިވާ ... ދޫކޮށްލެވުމެވެ.

(وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) [އަދި އެމީހުން ދަނެއްނަމަ آخِرَةُ ގެ عَذَابُ މާބޮޑު ކަމުގައިވެއެވެ.] ... އެމީހުން ދަނެއްނަމަ ...

(35)(أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ) [އަހުރެމެން މުސްލިމުން ... ކުރައްވާނަމުތޯ.] قُرَيْش ންގެ ... مُحَمَّدُ ގެފާނާއި ... އާޚިރަތުގައި ... آخِرَةُ ގައި ... ހަމަހަމަ ނުކުރައްވާނެއެވެ.

(36)(مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ) ކަލޭމެންނަށް ވީ ކީކޭތޯ؟ ކަލޭމެން ... ޙުކުމް ކުރަނީ ކިހިނެއްތޯ؟

(37)(أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ) [ނުވަތަ ކަލޭމެންނަށް ... ފޮތެއް ވޭތޯ؟] އެއީ ... ކަލޭމެން ކިޔަވާ ...

(38)(إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ) އެއީ آخِرَةُ ގައި ކަލޭމެންނަށް ... ޚިޔާރުކުރާ އެއްޗެއް ވާނޭކަމަށްތޯ؟

(39)(أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ) ނުވަތަ اللّٰهُ ގެ حَضْرَةُ ގައި ކަލޭމެންނަށް عَهْدُ އެއް ... قِيَامَةُ ދުވަހާ ހަމައަށް ... ކަލޭމެން ... حُكْم ކުރާ ...

(40)(سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ) [އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ.] ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް ... ބޭނުންވާނީ ...

ބަސްފުޅު ... އެއީ ކާކުތޯ ...

(41)(أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ) ނުވަތަ (މިފަދަ ... آخِرَةُ ދުވަހުން اللّٰهُ ގެ حَضْرَةُ ގައި ...) ... ހާޒިރުކުރާށެވެ.

(42)(يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ) [ކަކުލުގެ ...] ؛ أَبُو سَعِيْد ގެ ރިވާޔަތުން الْبُخَارِى ... رَسُولُ اللّٰه ... رَبُّ ... سَجِدَة ... سَجِدَة ... سَجِدَة ... (وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ) [އަދި سَجِدَة އަށް ... ނުކުޅެދޭނެއެވެ.] ... خَلْقُ ... اللّٰه ... سَجِدَة ... سَجِدَة ... اللّٰه ... آخِرَةُ ... سَجِدَة ...

نِعْمَةُ ... اللّٰهُ ... ﷻ ...

(43)(تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ) ... (وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ) ... سَجِدَة ... (وَهُمْ سَالِمُونَ) ... عَدْل ... إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِي ... قِمَّت ...

(44)(فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ) [...] ... مَشْغُوْل ... قُرْآنُ ... (سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ) [...] ... عَذَاب ... إِسْتِدْرَاجُ ... نِعْمَة ...

حُكْم ...

(45)(وَأُمْلِي لَهُمْ) ...

وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَن قَبۡلَهُۥ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ بِٱلۡخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوۡاْ رَسُولَ رَبِّهِمۡ فَأَخَذَهُمۡ أَخۡذَةٗ رَّابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَآءُ حَمَلۡنَٰكُمۡ فِي ٱلۡجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجۡعَلَهَا لَكُمۡ تَذۡكِرَةٗ وَتَعِيَهَآ أُذُنٞ وَٰعِيَةٞ ﴿١٢﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ ﴿١٤﴾ فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ ﴿١٦﴾ وَٱلۡمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرۡجَآئِهَاۚ وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ رَبِّكَ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَئِذٖ ثَمَٰنِيَةٞ ﴿١٧﴾ يَوۡمَئِذٖ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٞ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقۡرَءُواْ كِتَٰبِيَهۡ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهۡ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٖ رَّاضِيَةٖ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٖ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٞ ﴿٢٣﴾ كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا بِمَآ أَسۡلَفۡتُمۡ فِي ٱلۡأَيَّامِ ٱلۡخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾ وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي لَمۡ أُوتَ كِتَٰبِيَهۡ ﴿٢٥﴾ وَلَمۡ أَدۡرِ مَا حِسَابِيَهۡ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيۡتَهَا كَانَتِ ٱلۡقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ ٱلۡجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلۡسِلَةٖ ذَرۡعُهَا سَبۡعُونَ ذِرَاعٗا فَٱسۡلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ﴿٣٤﴾

ދުވަސްތަކުގައި މަޑުނުވެ ކެނޑުމެއްނެތި ގަނޑުވެރިކަމާއެކު ދެމިގެން ދިޔައެވެ. އެބަހީ ހުރިހާ ދުވަސްތަކެއްގައި ކެނޑުމެއްނެތި ދެމިގެން ދިޔައެވެ. (حُسُوماً) އެބަހީ ހުރިހާ ކަންތައްތައް ފޮހެލައްވައިފިއެވެ. (فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا) ފަހެ އެ قَوْمُ ގެމީހުން އެމީހުންގެ ގެދޮރުތަކުގައި ވެއްޓިފައި ހުރިކަން (صَرْعَى) މަރުވެގެން ބިންމައްޗަށް ދަތުވެ އެއްކޮޅަށް ވެއްޓިފައިވާކަން (كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ) އެމީހުން ވަނީ ހިސްވެފައިވާ ރުއްގަހުގެ ކަށިތަކެއްފަދައިންނެވެ.

(8) (فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ) ފަހެ އެމީހުންގެ ތެރެއިން ބާކީވެ ތިބި އެއްވެސް ނަފްސެއް ކަލޭގެފާނަށް ފެނެނީތޯއެވެ؟ އެބަހީ އެމީހުން ހަލާކުވެ ނިމިގެންދިޔައެވެ.

(9) (وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ) އަދި ފިރުޢައުނާއި قَوْمُ ތަކެއް ފިރުޢައުނާ އެއްފަދައިން ކާފަރުވެ އުޅުނެވެ. (وَالْمُؤْتَفِكَاتُ) އަދި لُوطُ ގެ قَوْمُ ގެމީހުންނާއި (بِالْخَاطِئَةِ) ނުބައި عَمَلُ ތަކާއިގެން. އެބަހީ ޝިރުކު ކުރުމާއި އަދިވެސް ނުބައިކަންތަކުން އެމީހުން ކުށްވެރިވިއެވެ.

(10) (فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً) ފަހެ އެމީހުން ގަދަވެގެން ހިފެއްވިއެވެ. ކަލާނގެ އެމީހުން ހިފުއްވީއެވެ. އެއީ އެމީހުންނަށް ކަލާނގެ ގެ އަޒާބު ބޮޑުވެގެން ހިނގައިގެން އެމީހުން ހަލާކުވީއެވެ.

(11) (إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ) ފެން ހަދުދުފަހަނަޅައި ގޮސް އުފުލިގެން ދިޔައިރު (حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ) [މިންރަސްކަލާނގެ ކަލާނގެން ބަރަކާތްތެރިކަމުގައި ކަލާނގެން ނަގުއްވައިދެއްވީމުއެވެ.] އެބަހީ ކަލާނގެން ތިޔަބައިމީހުން

ބަރަކާތްތެރިކަމުގައި ކަލާނގެން ވަރުގަދަ މިންރަސްކަލާނގެ ކަލާނގެން އުފުއްލަވައިދެއްވީމުއެވެ. جَارِيَة އަކީ نُوحُ ގެފާނުގެ ނައުކާއެވެ. އެނައުކާގެ އަރިހުން طُوفَانُ ގެތެރޭ ފުރަގަސްދީގެން ދުއްވައިލީއެވެ.

(12) (لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ) އެ مُحَمَّدُ ގެފާނުގެ أُمَّةُ ގެމީހުނަށެވެ. نُوحُ ގެފާނުގެ قَوْمُ ގެމީހުން ހަލާކު ކުރެއްވި ވަރަކަ ކަލާނގެންނަށް މިންރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތްތަކުގެ (تَذْكِرَةً) ހަނދާނަށް وَعْظُ نَصِيحَةُ އެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެއީ اللهُ ގެ ކުދުރަތުގެ ކަމާއި ދާނެގޮތް ބަދަލު ހިތުގައިވާ ގޮތުގެ ދަރުމަވަންތަކަމުގައި ކަލާނގެން ދޭނެގޮތުގައިވާށެވެ. (وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ) އަދި ކަންފަތްގޮސް އައިސްދެއްކުމަށް ހަދާކަށް ކަންތައްގަނޑު ކަންފަތްތަކަށް އައިރު މިނިވަން ކަމުގައިވާ ދެއްވާށެވެ.

(14) (فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً) (ބިމާއި ފަރުބަދަތައް) ތަޅާލެވި ބިނދި އަވަދިވެގެން ތަޅާލެވިގެން ދިޔައެވެ.

(15) (فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ) ފަހެ އެދުވަހުން قِيَامَة قَائِمُ ވާނެއެވެ.

(16) (وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ) (އުޑުފަޅައިގެން ގޮސް ވިއްސި ވަރުދެރަވެ ދެކަނޑަކަށް ވާނެއެވެ) އެދުވަހުން އުޑު ދެކަނޑަކަށް ފަޅައިގެން ގޮސް ވަރުބަލިވެ ދަތުވާނެއެވެ. ނުވަތަ ضَعِيفُ ވާނެއެވެ.

(17) (وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا) އަދި مَلاَئِكَة ބައިތިބޭނެ އުޑުގެ ފަރާތްފަރާތުގައި ހުންނާނެއެވެ. އެއީ އަރިހުގައި رَبُّ ގެ އަމުރަކަށް އިންތިޒާރުކުރަމުންނެވެ. ދުނިޔޭގެ ބިން އަޅަމުން ބިން ފަޅައިގެން ބިން ބިންމައްޗަށް ބިމާގެ ވަށައިގެން ދުނިޔެ ލައިފިއެވެ. (وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ) އެދުވަހުން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ عَرْشُ ފަށް އުފުލާނީ އަށް مَلاَئِكَة ބޭކަލުންނެވެ.

(18) (يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ) އެދުވަހުން ހިސާބަށް ބައްދަލުކުރުވެވޭނެއެވެ. اللهُ ގެ حَضْرَةُ އަށް ތިޔަބައިމީހުން ހުށަހެޅޭނެއެވެ. (لاَ تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ) އެދުވަހުން ކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެއްވެސް ސިއްރެއް ވަންހަނާވެގެން ނުވާނެއެވެ.

(19) (فَيَقُولُ هَاؤُمْ) ފަހެ އޭނާ ބުނާނެއެވެ. ކަލާނގެން އައިސް ބަލާށެވެ. (اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ) ކަލާނގެން މަގޭ ފޮތް ކިޔާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދައްކަމެވެ. (އެއީ ރަނގަޅު إِعْتِقَادُ އާއި صَالِحُ عَمَلُ ގެ ސަބަބުން ހިނގި ރަނގަޅު ގޮތެވެ.)

(20) (إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلاَقٍ حِسَابِيَهْ) آخِرَة ދުވަހުން އަހަރެންނަށް ހިސާބު ބެލެވޭނެކަން ދެނެގަނެ އަހަރެން ޔަގީނުން ނުދަނެ ތިބީމެވެ.

(21) (فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ) ފަހެ އޭނާވަނީ ރުހިގެންވާ އުޅުމެއްގައެވެ. އެއީ ހިތްހަމަޖެހުމާއި އުފާވެރިކަމުގައި ނިމިގެންވާށެވެ.

(22) (فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ) އުސްވެގެންވާ ސުވަރުގޭގައެވެ. އެއީ މަތިވެރިވެ މަތިވެރިކަމުގައެވެ. ނުވަތަ އެއީ ދަރަޖަ އުސް ސުވަރުގޭގައެވެ. قَدَرُ މަތިވެރިވެ ތިބޭނެ ދަރަޖައެވެ.

(23) (قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ) އޭގެ މޭވާތައް ކައިރިވެގެންވެއެވެ. ކަނޑައި ހިފުމަށް ފަސޭހައެވެ. އަދި ކޮންމެ ގޮތަކަށް ވެސް ހިފުމަށް ފަސޭހަވާނެއެވެ.

(24) (بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الأَيَّامِ الْخَالِيَةِ) އެއީ ކުރީގެ ދުވަސްތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ކުރި صَالِحُ عَمَلُ ތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ.

(25)(وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ) [އަދި އޭނާގެ ފޮތް ވާތްއަތުގައި ދެވިގެން ދިޔަ މީހާ] އޭގައި ނަބަވިއްޖެވެ. ފައިޓުން ބުނާނެއެވެ. ކޮށްވިތޯ (فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ) އާނއެކޭ. އަހުރެންނަށް އަހުރެންގެ ފޮތް ނުދެއްވިނަމައެވެ.

(26)(وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ) އަދި އަހުރެންގެ ހިސާބަކީ ކޮބައިކަން ނޭނގުނުނަމައެވެ. އަހުރެންގެ ޙިސާބުގެ ނަތީޖާ ނޭނގުނުނަމައެވެ.

(27)(يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ) މަރުވެ މަރުވުން އައީ އަހުރެންގެ ހަލާކުގެ ކަމުގައި ވީނަމަ ނިމުނުނަމައެވެ. އަދި އަހުރެން އަލުން ދިރުވިއްޖެ ނުވީނަމައެވެ. ދެން އަލުން ދިރުވައި މަޙްشަރަށް ނުގެންދެވޭނަމައެވެ. އަދި އެންމެ ބޮޑު ޙިސާބުގެ ނުބައި ކަންތައްތަކާއި عَذَابُ ގެ ބޮޑުކަން ފެނުނީއެވެ.

(28)(مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ) އަހުރެންގެ މުދާ އަހުރެންނަށް ބޭނުން ނުވިއެވެ. اللهُ ގެ عَذَابُ ން ސަލާމަތްވުމަށް އަހުރެންގެ މުދަލުން ފައިދާއެއް ނުވިއެވެ.

(29)(هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ) އަހުރެންގެ ބާރުފުޅާކަން ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ حُجَّة އާއި ދަލީލު ހުސްވެއްޖެއެވެ. ނުވަތަ އަހުރެންގެ قَدَرُ އާއި عِزَّة އާއި ވެރިކަން ނެތިދިޔައެވެ. އެހެނީ اللهُ އަށް ވަކިކުރެވިފައިވާ ނިޔަލަށް وَحِي އައިސްފިއެވެ.

(30)(خُذُوهُ ، فَغُلُّوهُ) މީހާ ހިފާ ބަނދެ ކަށަވަރުކޮށްލާށެވެ. ބަނދެލާށެވެ. އޭނާގެ ކަރާއި ދެއަތް ގުޅާލާ ބަނދެލާށެވެ.

(31)(ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ) ދެން ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގައި އޭނާ ވައްދާށެވެ.

(32)(ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعاً فَاسْلُكُوهُ) ދެން ހަތްދިހަ ރިޔާއު ދިގު ލޯހަ ޒަންޖީރެއް ތެރޭގައި ވައްދާށެވެ. سُفيَانُ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެ ކޮންމެ ރިޔާއަކީ ހަތްދިހަ ރިޔާއެވެ.

(35)(فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ) ފަހެ މިއަދު މިތާ قِيَامَة ދުވަހުން އެމީހާއަށް މިތާކުގައި ރަޙްމަތްތެރިއެއް ނުވެއެވެ. شَفَاعَة ކޮށްދޭނެ ރަޙްމަތްތެރިއެއް ނުވާނެއެވެ. އޭނާ ދުނިޔޭގައި ގޮތްލެއްވި ކަމެއްގައި ރަޙްމަތްތެރިއެއް ނުވެއެވެ.

(36)(وَلاَ طَعَامٌ إِلاَّ مِنْ غِسْلِينٍ) އަދި غِسْلِين މެނުވީ އެހެން ކާނެތަކެއްވެސް ނުލިބޭނެއެވެ. غِسْلِين އަކީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ހަށިން ފޭދޭ ދިޔައެވެ.

(37)(لاَ يَأْكُلُهُ إِلاَّ الْخَاطِئُونَ) ކުށްވެރިން މެނުވީ އެއްޗެއް ކާއެއް ނުވެއެވެ.

(38)(39)(فَلاَ أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ * وَمَا لاَ تُبْصِرُونَ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފެންނަ އެއްޗަކާއި ފެނިނުވާ އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް ހުވާކުރައްވަމެވެ. ނުވަތަ ދުނިޔޭގައި ފެންނަ ތަކެއްޗާއި ނުފެންނަ ތަކެއްޗާއި وَحِي ކުރެއްވިތަކެއްޗެވެ.

(40)(إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ) ހަމަކަށަވަރުން قُرْآن އަކީ ޝަރަފުވެރި رَسُوْلُ ބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅެވެ. އެއީ مُحَمَّد ، އެވެ. ނުވަތަ އެއީ ޝަރަފުވެރި رَسُوْلُ ބޭކަލެއް ކަމުގައިވާ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ އެވެ.

(41)(وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ)އަދި އެއީ ޝާޢިރެއްގެ ބަހެއްވެސް ނޫނެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އީމާންވާ މިންވަރަކީ (قَلِيلاً مَاتُؤْمِنُونَ)ކުޑަކުޑަ މިންވަރެކެވެ.

(42)(وَلاَ بِقَوْلِ كَاهِنٍ) އަދި ކަހާނަތްތެރިއެއްގެ ބަހެއްވެސް ނޫނެވެ. (قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ) ތިޔަބައިމީހުން وَعْظُ نَصِيْحَة ގަބޫލުކުރާ މިންވަރަކީ ކުޑަކުޑަ މިންވަރެކެވެ.

(43)(تَنزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ޝަރަފުވެރި رَسُوْلُ ބޭކަލަކަށް ބާވައިލެވިފައިވާ ތަކެއްޗެވެ. އެއީ އެންމެހާ عَالَم ތަކުގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ ން ބާވައިލެއްވި ބަސްފުޅެވެ.

(44)(وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الأَقَاوِيلِ) އަދި އެ رَسُوْلُ ބޭކަލަކު އަޅަގަނޑުމެންގެ މައްޗަށް ދޮގުހަދައި ބަހެއް ބުނެފިނަމަ، ނުވަތަ مُحَمَّد ގެފާނު ނުވަތަ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ އަޅަގަނޑުމެންގެ މައްޗަށް ދޮގުހަދައި ބަހެއް ބުނެފިނަމަ،

(45)(لأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ) ހަމަކަށަވަރުން އެބޭކަލާގެ ކަނާއަތުގައި ހިފާ ބާރާއި ގުދުރަތުން ހިފާނީމުއެވެ.

(46)(ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ) ދެން އެބޭކަލާގެ ބޮޅުގެ ނާރު ކަނޑާލާނީމުއެވެ. ހިތާއި ގުޅިފައިވާ ނާރެވެ. އެއީ ނާރު ކަނޑާލެވުމުން އޭނާ މަރުވެއެވެ.

(47)(فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ) އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެއްވެސް މީހަކު އެބޭކަލާގެ ކިބައިން އެ عَذَاب ދުރުކޮށްދޭނެ މީހަކު ނުވެއެވެ. ނުވަތަ އެބޭކަލާގެ ކިބައިން އެ عَذَاب ދުރުކޮށްދޭނެ ކަސްރަތެއް ނުވެއެވެ.

(48)(وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ) އަދި ހަމަކަށަވަރުން މި قُرْآن އަކީ تَقْوَى ވެރިންނަށް وَعْظُ نَصِيْحَةُ އެކެވެ. އެއީ އެމީހުން މަންފާ ލިބޭ އެއްޗެކެވެ.

(49)(وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ) އަދި ހަމަކަށަވަރުން މި قُرْآن ދޮގުކުރާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ތިބި މީހުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދޮގުކުރާ މީހުން ދަންނަވަމެވެ.

(50)(وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ) އަދި މި قُرْآن އަކީ قِيَامَة ދުވަހުން ކާފިރުންގެ މައްޗަށް ހިތާމަޔަށްޓަކައިވާ ކަމެކެވެ.

(51)(وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ) އަދި قُرْآن އަކީ ޔަޤީން ކަށަވަރު حَقُّ އެއްޗެކެވެ. ހަމަ މި قُرْآن އަކީ اللهُ ﷻ ގެ حَضْرَةُ ން ބާވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެއީ ޝައްކެއް ނެތް ޔަޤީން އެއްޗެކެވެ. އަދި ޝައްކު ނެތް ޔަޤީނުކަމެއްކަމެވެ.

سُوْرَةُ الْمَعَارِجِ

(1)(سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ) ވާނުވާހަކަ ސުވާލުކުރީއެވެ. عَذَاب އައުމަށް ހޯދީއެވެ. އެއީ ސުވާލުކުރި މީހަކީ ކާފިރެކެވެ. ބުނެވެނީ އެމީހަކީ النَّضْرُبْنُ الحَارِث އެވެ. އޭނާ އަސްމާނުން وَحِي ކުރެއްވިކަމަށް މިعِبَارَةُ ބުނިއެވެ. (اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) މާނައީ އޭ اللهُ އެވެ. މި قُرْآن އަކީ

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

سُورَةُ الْمَعَارِجِ

ترتيبها ٧٠ — آياتها ٤٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾

ހަރަކާތްތެރިވާ حَضْرَةُ ނުވާ حَقُّ އެއްކަލާނގެ ކަލާގެއި ވަންޏާ މިއަށްގެނެސްދޭން އެދުނު ހަމަތަކާ ވެއްސެވޭނެއެވެ. ނުވަތަ އެވިޔަފާރިވާ ވަނީހާވެ عَذَاب އެއް ޖެހޭނެއެވެ. ދާއިމީ.

(2) (لِلْكَافِرِينَ) ކާފިރުންނަށް (لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ) އެއްވެސް ދިފާޢުކުރާނެ އެ عَذَاب ދުރުކުރާނެ ކަސްނުވެއެވެ.

(3) (مِنَ اللهِ ذِي الْمَعَارِجِ) މަތިވެރިކަމާ ބާއްޖަވެރިކަމާ އަރިހަށް އަރާތަނުގެ ސަރަހައްދުތަކުގެ ވެރި الله حَضْرَةُ ނުވާ، ނޫނީ عِزَّة ވަންތަ ދަރަޖަތަކުގެ ވެރި الله حَضْرَةُ ނުވާ:

(4) (تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ) އެ مَلاَئِكَة ބޭކަލުން އަދި ރޫޙު ކަމަށްވާ جِبْرِيْلُ عليه السلام އެކަލާނގެ حَضْرَةُ އަށް އަރާވަޑައިގަންނަވައެވެ. (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) އެދުވަހަކީ ފަންސާސް ހާސް އަހަރުގެ މިންވަރުގެ ދުވަހެކެވެ. އަދި ވިދާޅުވެއްޖެ ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ ޤިޔާމަތްދުވަސް ކާފިރުންނަށް ދިގުވާ ދުވަހެކެވެ. މުއުމިނުންނަށް ކުރުވާނެ ދުވަހެކެވެ.

(5) (فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا) ފަހެ ރީތި ކެތްތެރިކަމެއް ކުރައްވާށެވެ. އެއީ ހިތްހަމަޖެހުމާއެކު ކުރައްވާ ކެތެކެވެ.

(6) (إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا) ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުން އެ عَذَاب ދުރުކަމަށް

އެމީހުން ވަރަށް ދުރު ކަމަށް ދެކެތެވެ، ނަމަވެސް އަހަރެމެން ގާތްކަމަށް ދެކެމެވެ.

(8) (يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ) އުޑުވަނީ ފިލާވެފައިވާ ރަތްލޮހެއްފަދައިން ކަމަށްވާ ދުވަހު. ނުވަތަ ތެލުގެ ފުލާފަދައިން ވާދުވަހު. ނުވަތަ ތެލުގެ ގަދަކާފަދައިން ވާދުވަހު.

(9) (وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ) އަދި ފަރުބަދަތައް ކުލަކުލައިގެ ފަޅާލެވިފައިވާ ކަށިފަތިފަދަ ވާދުވަހު.

(10) (وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا) އަދި ގާތްތިމާގެ ބޭކަލަކު ގާތްތިމާގެ ބޭކަލަކާ ސުވާލުނުކުރާނެއެވެ. އެއީ އެމީހުންނަށް ވާ ވަރަށް ބިރުވެރި ހާލަތުގެ ސަބަބުންނެވެ.

(11) (12) (يُبَصَّرُونَهُمْ) ކޮންމެ މީހަކަށް ގާތްތިމާގެ މީހާ ދައްކާދެވޭނެއެވެ. عِزَّة ވަންތަ ވަންތަކަމުން ބަލަންވާ އެކި ބައި ދިމާވާ ކަމުގެ ސަބަބުން. ނަމަވެސް އަމިއްލަ ނަފްސުގެ ކަންތަކުގައި مَشْغُول ވެގެންނެވެ. (يَوَدُّ الْمُجْرِمُ) ކުށްވެރިޔާ حَقُّ ވެގެން ދޫކޮށް ހިނގާ އެދޭނެއެވެ (لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ) އެދުވަހު ޤިޔާމަތް ދުވަހުގެ عَذَاب ން ސަލާމަތްވުމަށް ފިދުޔާދީފާނަމަ. (بِبَنِيهِ) އޭނާގެ ދަރިންނާ (وَصَاحِبَتِهِ) އަދި އަނބިމީހާ (وَأَخِيهِ) އަދި އޭނާގެ أَخ އެއީ، ބޭބެ ނުވަތަ ކޮއްކޮ، އަދި އޭނާގެ ގާތް عِزَّة ތެރި ބޭބޭކަލުން ފިދުޔާކޮށްދީގެން. އެއީ ޖީބުޖަހާނެއެވެ. ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި، ބޭނުންވާ عَذَاب ން ސަލާމަތްވުމަށް ކެތްވެސް ނުކުރެވިގެންނެވެ.

(13) (وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ) އަދި އޭނާ ކައިރިކޮށްދޭ ޢާއިލާތަކާ ސަލާމަތްކުރުމަށް ބާރުދެއްވާ އާއިލާގެ މީހުންނާ ގާތްތިމާގެ މީހުން.

(14) (وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا) އަދި ބިމުގައިވާ އެންމެހައި މީސްތަކުންނާ ދުނިޔޭގެ مُجْرِم ކުށްވެރިޔާ ސަލާމަތްވުމަށް ފިދުޔާކޮށްދޭން އެދޭނެއެވެ. (ثُمَّ يُنْجِيهِ) ދެން އޭނާ عَذَاب ން ސަލާމަތްކުރުމަށް މިބަދަލަކަށް ބަދަލުވާނެއެވެ.

(15) (إِنَّهَا لَظَى) ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ލަޒާ ކިޔާ ނަރަކައެވެ.

(16) (نَزَّاعَةً لِلشَّوَى) އޭގެ ހަމުގެ ތަންތަން ފަޅާލަދޭ ނަރަކައެވެ.

(17) (تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ) ދުޢާކުރާނެ حَقُّ އާއި ދުރަށްގޮސްފިމީހުން ގޮވާލާނެއެވެ.

(وَتَوَلَّى) އަދި އެނބުރި ދިޔަ މީހުން ގޮވާލާނެއެވެ.

(18) (وَجَمَعَ فَأَوْعَى) އަދި އެއްކޮށް ރައްކާކޮށް ހިފެހެއްޓި މީހުން الله ގެ މަގުގައި ހޭދަނުކޮށް.

(19) (إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا) ހަމަކަށަވަރުން އިންސާނާ ހެއްދެވީ ހިތްދަތި ފިތުނަތަކަށް ވާވަރަކަށް ކެތްނުވާ ގޮތަށެވެ.

(20) (إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا) އޭނާއަށް ނުބައި ކަމެއް ޖެހިއްޖެނަމަ ފާޑަކަށް ހިތްދަތިވެ ހަމަ ހިތްވަރު ދޫކޮށްލަނީ ކެތްތެރިކަމާނުލައި.

(21) (وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا) އަދި އޭނާއަށް ހެޔޮކަމެއް ޖެހިއްޖެނަމަ ހުއްޓުވާ މީހަކު ކަމުގައި ވެއެވެ. އަދި އެއަށް ހޭދަކުރަން ނުކެރިގެން ބަހައްޓައިގަނެއެވެ.

(22) (إِلَّا الْمُصَلِّينَ) ނަމާދު ކުރާ މީހުން މެނުވީ. އެބަހީ ނަމާދު ކުރާމީހުން އެކަހަލަ ގޮތަކަށް ނުވެއެވެ.

ދީލަތިކަމާއެކު ހިތާމަކުރުމަށް ނުދިނުމަށް ހަރަކާތްތެރިވާނެއެވެ.

23 (الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ) އެއުރެންނަކީ فَرْض ނަމާދު ކަށަވަރުކޮށް ދުވަހަކުވެސް ދޫކޮށްނުލާ މީހުންނެވެ. އެކަމުގައި އެނޫން ކަމަކާ مَشْغُوْل ނުވާނެއެވެ.

24 (وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ) އަދި އެއުރެންނަކީ އެއުރެންގެ މުދަލުގައި ކަނޑައެޅިގެންވާ حَقٌّ އެއް ވާ މީހުންނެވެ. އެއީ فَرْض ޒަކާތާއި ނަފްލު ޞަދަޤާތެވެ.

25 (لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ) ސުވާލުކުރާ މީހުންނާއި مَحْرُوْم ވެގެންވާ މީހުންނަށް (މީގެ ތަފްސީރު ذَارِيَات ސޫރަތުގައި އިސްވެދިޔައެވެ.)

26 (وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ) އަދި އެއުރެންނަކީ އާޚިރަތް ޝައްކެއްނެތި އިތުބާރުކުރާ قِيَامَة ދުވަސް ތެދުކުރާ މީހުންނެވެ.

27 (وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ) އަދި އެއުރެންނަކީ އެއުރެންގެ ރަސްކަލާނގެ ކިބައިން ބިރުވެތިވާ މީހުންނެވެ. ކާފަރުންނަށް ވާ عَذَاب އަށް ބިރުވެތިވާ މީހުންނެވެ.

28 (إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ) ހަމަކަށަވަރުން އެއުރެންގެ ރަސްކަލާނގެ عَذَاب އަކީ ރައްކާތެރިވެވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. ކޮންމެހެން حَقٌّ ވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

29 (وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ) ފަރުޖުތައް ރައްކާކުރާ (هُمُ الْعَادُوْنَ) މީހުންނެވެ. އަދި އެއުރެންނަކީ ހަލާލު ގޮތުން މެނުވީ ހާލަތެއްގައި ޒިނޭގެ ކަމުގައި ނުވަންނަ މީހުންނެވެ. (މީގެ ތަފްސީރު مؤمنون ސޫރަތުގައި އިސްވެދިޔައެވެ.)

32 (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ) [އަދި އެއުރެންނަކީ އެއުރެންނަށް ވުޖޫބުވާ އަމާނާތްތަކާއި عَهْد ތަކާއި ރައްކާތެރިވާ މީހުންނެވެ.] އެބަހީ އެއުރެންނަށް އަމާނާތް ކުރެވިފައިވާ އެއްޗެއް ނުވަތަ ކަމެއް ޚިޔާނާތްނުކޮށް ރައްކާތެރިކޮށް ހިފެހެއްޓޭނެއެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވާ عَهْد ތަކާއި ވަޢުދުތައް ފުއްދާ މީހުންނެވެ.

33 (وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ) އަދި އެއުރެންނަކީ ޝަހާދަތުގައި ތެދުގައި ހުރި މީހުންނެވެ، ކައިރިވެރި މީހުން ކަމުގައިވިޔަސް، ދުރުމީހުން ކަމުގައިވިޔަސް އަދި ބޮޑު މީހުން ކަމުގައިވިޔަސް ކުޑަ މީހުން ކަމުގައިވިޔަސް ޝަހާދަތް ދޭނީ ތެދުގައެވެ. އަދި ޝަހާދަތް ފޮރުވުމެއް ނުވަތަ ބަދަލުކުރުމެއް ނުކުރާނެއެވެ.

34 (وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ) އަދި އެއުރެންނަކީ އެއުރެންގެ ނަމާދުތައް ވަގުތުގައި ރައްކާތެރިކޮށް ކުރާ މީހުންނެވެ. ނަމާދު بَاطِلُ ވެދާނެ ކަންކަމުން އަދި ނަމާދުގެ ثَوَابُ ކެނޑިދާނެ ކަންކަމުން ރައްކާތެރިވެ ނަމާދުގެ ތެރޭގައި އެހެން ކަމަކާ مَشْغُوْلُ ނުވެ ނަމާދުގައި ހިތްޖަމާކުރާ މީހުންނެވެ.

35 (أُوْلَائِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ) އެއުރެންނީ ސުވަރުގެތަކުގައި ކަރާމާތްތެރިވާ މީހުންނެވެ. އެބަހީ ސުވަރުގޭގައި كَرَامَة ލިބިގެން قَرَارُ ވެގެންވާ މީހުންނެވެ.

36 (فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ) (އޭ رَسُولُ اللهِ އެވެ.) ކާފަރުވީ މީހުންނަށް ކިހިނެއްވީ ހެއްޔެވެ؟ ތިބާގެ ކުރިމަތީގައި ބޯދިއްކޮށް ދުވެފައި

يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾

يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ ٱلْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾
وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ ٱلَّتِى تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ
جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا۟
مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰٓ ﴿١٨﴾ ۞ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا
﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا
ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ فِىٓ
أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ
بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ
رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ
أَزْوَٰجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبْتَغَىٰ وَرَآءَ
ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِأَمَٰنَٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَٰعُونَ
﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ
﴿٣٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ
﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ
أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

ތިބީ ކީއްވެގެން ހެއްޔެވެ؟ ނަބިއްޔާގެ ބަސްފުޅު އަހަން ނޫން ކަމަށްޓަކައި ތިބާއަށް ފުރައްސާރަކުރުމަށްޓަކައި ތިބީ ކީއްވެގެން ހެއްޔެވެ؟

37 (عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ) ކަނާތްފަރާތުންނާއި ވާތްފަރާތުން ބައިބަޔަށް ބެހިގެން ޖަމާވެގެން.

39 (كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ) އެއީ އެގޮތެއް ނޫނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެން ހެއްދެވީ އެއުރެން ދަންނަ އެއްޗަކުންނެވެ. އެއީ ނިޠުފާއެވެ. އިންސާނާ ހެއްދެވީ ނިކަމެތި ފެނެއްގެ ތެރެއިންނެވެ. أَحْمَدُ އާއި ابْنُ مَاجَه އަދި ابْنُ سَعْد ނަގާފައިވާ حَدِيْث އެއްގައި ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رَسُوْلُ اللهِ މި އާޔަތް ކިޔަވާލެއްވިއެވެ. (فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ)... (كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ) ދެން رَسُوْلُ اللهِ އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްތިލަފަތުގައި ތުފާލެއްވިއެވެ. އަދި އިނގިލިފުޅު އެއަށް ބާއްވާލެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ وَحِي ކުރައްވައެވެ. އޭ އާދަމުގެ ދަރިފުޅާއެވެ. ކަލޭ މިތިމަންރަސްކަލާނގެ އުފައްދަވައިފިން. ކަލޭ މިތިމަންރަސްކަލާނގެ ކިހިނެއް ވީ ކަމުގައިވެސް ތިމަނަށް ނުކުޅެދޭނެ ކަމަކަށްނުވެއެވެ.

40 (فَلَا أُقْسِمُ) ފަހެ މިތިމަންރަސްކަލާނގެ ހުވާ ކުރައްވަމެވެ. (بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ) مَشْرِقُ ތަކާއި مَغْرِبُ ތަކުގެ رَبُّ
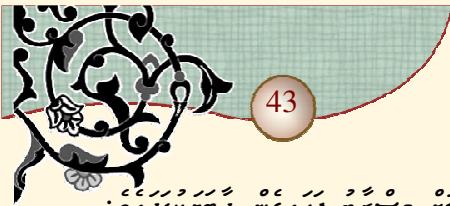
فَلَآ أُقۡسِمُ بِرَبِّ ٱلۡمَشَٰرِقِ وَٱلۡمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرۡهُمۡ يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوۡمَ يَخۡرُجُونَ مِنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ سِرَاعٗا كَأَنَّهُمۡ إِلَىٰ نُصُبٖ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۚ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمُ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

سُورَةُ نُوحٍ

ترتيبها ٧١ — آياتها ٢٨

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ أَنۡ أَنذِرۡ قَوۡمَكَ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغۡفِرۡ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُؤَخِّرۡكُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمًّىۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُۚ لَوۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوۡتُ قَوۡمِي لَيۡلٗا وَنَهَارٗا ﴿٥﴾ فَلَمۡ يَزِدۡهُمۡ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارٗا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوۡتُهُمۡ لِتَغۡفِرَ لَهُمۡ جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمۡ فِيٓ ءَاذَانِهِمۡ وَٱسۡتَغۡشَوۡاْ ثِيَابَهُمۡ وَأَصَرُّواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ ٱسۡتِكۡبَارٗا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوۡتُهُمۡ جِهَارٗا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّيٓ أَعۡلَنتُ لَهُمۡ وَأَسۡرَرۡتُ لَهُمۡ إِسۡرَارٗا ﴿٩﴾ فَقُلۡتُ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارٗا ﴿١٠﴾

(إِنَّا لَقَادِرُونَ) ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންރަސްކަލާނގެއީ ޤާދިރުވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.

41 (عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ) އެމީހުންނަށްވުރެ ހެޔޮބަދަލެއް ގެނައުމަށް، (އެބަހީ މީހުން ހަލާކުކޮށްފައި އެމީހުންނަށްވުރެ ރަނގަޅު ބަޔަކު ގެނައުމަށް) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޤާދިރުވެވޮޑިގެންވެއެވެ. (وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ) އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެއަކީ އެކަމަށް ހުއްޓުވިދާނެ ބަޔަކު ނުވާނޭ ރަސްކަލާނގެއެވެ.

42 (فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا) ފަހެ އެމީހުން އެމީހުންގެ باطِل ގައި ފެތުރެމުން ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. (وَيَلْعَبُوا) އަދި އެމީހުންގެ ދުނިޔޭގައި އެމީހުން ކުޅެމުން ހުރުމަށް ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. مَشْغُوْلُ ވެގެން ގޮސްހުރުމަށެވެ. އަދި އެމީހުން ކިޔަމަންވާން ބޭނުންނުވާ ކަންތައްތަކުގައި ސަމާސާ ކުރުމަށެވެ. ދެން ނަޞޭހަތް ކުރުމުން ފައިދާއެއް ނުކުރާނެކަމުގައި ބައެއް އެއްޗަކުން ނުލިބޭނެއެވެ. (حَتَّى يُلاَقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ) [އެމީހުންނަށް وَعْدُ ވެވިގެންވާ އެމީހުންގެ ދުވަހާ ބައްދަލުވާންދެނެވެ.] އެއީ قِيامَة ދުވަހެވެ.

43 (يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الأَجْدَاثِ) އެދުވަހަކީ އެމީހުން ވަޅުތަކުން ނިކުންނާނޭ ދުވަހެވެ. (سِرَاعاً) އަވަސް އަވަހަށް (كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ) އެމީހުން ކަނޑައެޅިގެންވާ ދިދައަކަށް ދުވާފަދައިން ނުވަތަ ދިދަތަކަށް ދިވަނިކޮށް ދުވަނިކޮށް ބުދަތަކަށް ދުވެފައިވާފަދައެވެ.

(يُوفِضُونَ) އަވަސްއަވަހަށް ވަދެގަތުމުގެ ކުރީގައި،

44 (خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ) އެމީހުންގެ ލޯތައް ދަށަށް ނިކަމެތިވެގެންވާ ހާލު އިސްތަށް ދަށަށް ޖެހިގެންނެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ފެންނާނޭ عَذَابُ ގެ ބިރުވެރިކަމުންނެވެ. (تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ) އެމީހުން ނިކަމެތި ކަމުގައި ފޮރުވާލާނެއެވެ. ބިރުވެރިކަމާއި ނިކަމެތިކަމެވެ.

سُورَةُ نُوحٍ

1 (إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحاً إِلَى قَوْمِهِ) [ހަމަކަށަވަރުން] نُوح عليه السلام ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރަސޫލަކު ކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ قَوْم އަށް ފޮނުއްވީމެވެ.] ވަޙީ ބާވައިލައްވައިގެން ނޫޙް عليه السلام އަކީ الله ފޮނުއްވި ފުރަތަމަ ރަސޫލާއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ قَوْم ގެ މީހުން ބުދަށް އަޅުކަން ކުރަމުން ދިޔަ ބައެކެވެ. العَنْكَبُوْتُ ސޫރަތުގައި އެވާ ގޮތުން (ތިމަންރަސްކަލާނގެ وَحِي ބާވައިލެއްވީމެވެ.) (أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ) ކަލޭގެފާނުގެ قَوْم އަށް އިންޒާރުދީ ބިރުދައްކަވާށެވެ. (مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) އަދި އެމީހުންނަށް ވޭންދެނިވި عَذَابُ އައުމުގެ ކުރިންނެވެ. އަދި އެ عَذَابُ އަކީ ދުނިޔޭގައި ނިކަމެތިކަމާއި طُوْفَانُ އެވެ.

4 (يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ) ކަލޭމެންގެ ފާފަތަކުން ފާފަ ފުއްސަވާނެއެވެ. އަދި ކަލޭމެންނަށް ކުރިން ހެދުނު ފާފަތައް ފުއްސަވާނެއެވެ. (وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى) [އަދި ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތަކަށް ކަލޭމެން ލަސްކުރައްވާނެއެވެ.] އެބަހީ الله ކަލޭމެން ހަލާކުނުކޮށް ކަލޭމެންގެ މުއްދަތު ފުރިހަމަވަންދެން ހެޔޮ ގޮތުގައި ދިރިއުޅުމަށް ދޫކޮށްލައްވާނެއެވެ. (إِنَّ أَجَلَ اللهِ إِذَا جَاءَ لاَ يُؤَخَّرُ) [ހަމަކަށަވަރުން الله ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ މުއްދަތު އައުމުން ލަސްނުކުރައްވާނެއެވެ.] އެބަހީ ކަލޭމެން ކުރިއަށް ދޭ ދުވަސްތައް ފުރިހަމަވުމުން ލަސްނުކުރައްވާނެއެވެ. (لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ) ކަލޭމެންނަށް އެކަން އެނގޭނަމައެވެ.

6 (فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلاَّ فِرَاراً) [ފަހެ މާތްރަސްކަލާނގެއަށް އެދުމުން އެމީހުން ދުރަށް ދިއުން މެނުވީ އިތުރުނުވިއެވެ.]

7 (وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ) އެމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސެވުމަށް ތިމަން އެމީހުންނަށް ގޮވާލާ ކޮންމެ ފަހަރަކު ތިމަން ގޮވާލާ އަޑު ނީވުމަށް (جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ) [އެމީހުން އެމީހުންގެ އިނގިލިތައް ކަންފަތްތަކުގައި ލައިފިއެވެ.] އަދި ތިމަންގެ ބަސް (وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ) އަދި އެމީހުން އެމީހުންގެ ހެދުންތަކުން ނިވާކޮށްގަތެވެ.

ނުދެކުމަށާއި ހުރިހާ ގޮތަކުން ނިވައިކުރުމެވެ. (وَأَصَرُّوا) އަދި އެކާފިރުކަމުގައި އެމީހުން ދެމިހުރިކަމެވެ. (وَاسْتَكْبَرُوا) އަދި حَقُّ ގަބޫލުކުރުމަށް އެމީހުން ފުރަގަސްދީ ބޮޑުވެގެންނެވެ. (اسْتِكْبَاراً) ވަރަށް ބޮޑު ބޮޑުވުމަކުން ބޮޑާވުމެވެ.

(8) (ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَاراً) ދެން ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ އެމީހުންނަށް ފާޅުގައި އަޑުހަރުކޮށް دَعْوَةُ ދިނީމެވެ.

(9) (وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ) އަދި މިއަޅާ އެމީހުންނަށް ސިއްރުގައި دَعْوَةُ ދިނީމެވެ. (إِسْرَاراً) ކޮންމެ މީހަކު ވަކިވަކިން ގެންގޮސްގެން ދެމީހުން ދެމީހުން ސިއްރުސިއްރުން ... ދިނީމެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ގެއަށްގޮސް ... عِبَارَةُ ނޫ دَعْوَةُ ދިނީމެވެ.

(11) (يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا) އެކަލާނގެ ކަލޭމެންނަށް އުޑުން ވާރޭ ... ވާރޭގެ ގޮތުގައި ... الله އަށް ތައުބާވެއްޖެނަމަ ... ކަލޭމެންނަށް ... ލިބިގެންވާނެއެވެ.

(13) (مَا لَكُمْ لاَ تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَاراً) ކަލޭމެން الله އަށް ބިރުވެތިވެ އެކަލާނގެއަށް ... إِحْتِرَامُ ކުރާ قَدَرُ ނުކުރަނީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟

(14) (وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَاراً) އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ކަލޭމެން ހެއްދެވީ އެކި ދައުރުތަކުގައެވެ. ... (المُؤْمِنُونَ ސޫރަތުގައި އެކަން ... ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.) ދެން ... ކަލޭމެން ... إِحْتِرَامُ ކުރާ قَدَرُ ކުރުމަށް ... ނުކުރަނީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟

(16) (وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ) އަދި އެއުޑުތަކުގައި އެކަލާނގެ ހަނދު ލެއްވިއެވެ. ... (نُوراً) ... (وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجاً) އަދި ... އެކަލާނގެ ... ލެއްވިއެވެ.

(17) (وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الأَرْضِ نَبَاتاً) [އަދި ބިމުން އެކަލާނގެ ކަލޭމެން ހެއްދެވިއެވެ.] އެބަހީ ކަލޭމެންގެ ބައްޕާ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلام އެކަލާނގެ ... ދެން ... ނުވަތަ ...

(18) (ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا) ދެން ކަލޭމެން މަރުވުމުން ... ބިމަށް ... (وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجاً) އަދި އެބިމުން ... قِيَامَة ދުވަހުން مَحْشَرُ އަށް ... قِيَامَة ދުވަހުން ... ނެރުއްވާނެއެވެ.

(20) (لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلاً فِجَاجاً) އެއީ ކަލޭމެން ... ދަތުރުކުރުމަށެވެ.

(21) (وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلاَّ خَسَاراً) [އެމީހުން ...] ... އެމީހުންގެ ... އެމީހުންގެ ... آخِرَةُ ގައި عُقُوبَة ... ލިބިގެންނެވެ.

(22) (وَمَكَرُوا مَكْراً كُبَّاراً) އަދި އެމީހުން ... ނޫح عَلَيْهِ السَّلام قَتْلُ ކުރުމަށް ... ކުރިއެވެ.

(23) (وَقَالُوا) އަދި ބުނެއެވެ. އެބަހީ نُوح عليه السلام ... (لاَ تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ) ... عَرَبِی ން ... (وَلاَ تَذَرُنَّ وَدّاً وَلاَ سُوَاعاً وَلاَ يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْراً) އަދި وَدُّ އާއި سُوَاعُ އާއި يَغُوثُ އާއި يَعُوقُ އާއި نَسْرُ އަށް ... (މިއީ ...

يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيۡكُم مِّدۡرَارٗا ﴿١١﴾ وَيُمۡدِدۡكُم بِأَمۡوَٰلٖ وَبَنِينَ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ جَنَّٰتٖ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ أَنۡهَٰرٗا ﴿١٢﴾ مَّا لَكُمۡ لَا تَرۡجُونَ لِلَّهِ وَقَارٗا ﴿١٣﴾ وَقَدۡ خَلَقَكُمۡ أَطۡوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمۡ تَرَوۡاْ كَيۡفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلۡقَمَرَ فِيهِنَّ نُورٗا وَجَعَلَ ٱلشَّمۡسَ سِرَاجٗا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ نَبَاتٗا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمۡ فِيهَا وَيُخۡرِجُكُمۡ إِخۡرَاجٗا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ بِسَاطٗا ﴿١٩﴾ لِّتَسۡلُكُواْ مِنۡهَا سُبُلٗا فِجَاجٗا ﴿٢٠﴾ قَالَ نُوحٞ رَّبِّ إِنَّهُمۡ عَصَوۡنِي وَٱتَّبَعُواْ مَن لَّمۡ يَزِدۡهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارٗا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُواْ مَكۡرٗا كُبَّارٗا ﴿٢٢﴾ وَقَالُواْ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمۡ وَلَا تَذَرُنَّ وَدّٗا وَلَا سُوَاعٗا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسۡرٗا ﴿٢٣﴾ وَقَدۡ أَضَلُّواْ كَثِيرٗاۖ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلَٰلٗا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيٓـَٰٔتِهِمۡ أُغۡرِقُواْ فَأُدۡخِلُواْ نَارٗا فَلَمۡ يَجِدُواْ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارٗا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٞ رَّبِّ لَا تَذَرۡ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرۡهُمۡ يُضِلُّواْ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓاْ إِلَّا فَاجِرٗا كَفَّارٗا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ ٱغۡفِرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيۡتِيَ مُؤۡمِنٗا وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۖ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارَۢا ﴿٢٨﴾

سُورَةُ الْجِنِّ — ترتيبها ٧٢ — آياتها ٢٨

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا
عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾
وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَأَنَّهُ كَانَ
يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن تَقُولَ الْإِنسُ
وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ
مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ
اللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾ وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا
شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن
يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ
بِمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ
وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن نُّعْجِزَ
اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ
آمَنَّا بِهِ ۖ فَمَن يُؤْمِن بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾

އާއި نُوح عليه السلام އާއި آدَمُ عليه السلام ބައިވާތީ. صَالِحُ ނަސޭހަތްތެރިޔާ
ދެކޮޅުގައި އެބައިމީހުން ... ނުބައިކަން ދިއްކުރައްވަން އެބައިމީހުންގެ
ތެރޭގައި މި صَالِحُ ނަންގެ ސަނަމެއް ބަހައްޓައިގެންވިއެވެ. ދެން އެގޮތުން
އެބައިމީހުން ބުދަށް ... އިރުއަރާވަރު ...
އެބައިމީހުން ... ދެނެވެ.
އެބައިމީހުން ... ދެން ...
ދެން ... ދެން ބައިވެ قَبِيْلَة
ގެ މީހުން ... އެބައިމީހުން ...

(وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيراً) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ގިނަބަޔަކު އެމީހުން
މަގުފުރައްދައިފިއެވެ. އެބައި އެމީހުންގެ ބޮޑެތިމީހުން އަދި
... ގިނަބަޔަކު މަގުފުރައްދައިފިއެވެ. އަދި
ބުނީމުއެވެ. އެބޮޑުމީހުން ގިނަބަޔަކު މަގުފުރައްދައިފިއެވެ. (وَلاَ تَزِدِ
الظَّالِمِينَ إِلاَّ ضَلاَلاً) އަދި އަނިޔާވެރިންނަށް މަގުފުރެދުމެއްމެނުވީ
އިތުރުނުކުރައްވާށެވެ. އަދި ބޭނުންވާ އަނިޔާވެރިން އެމީހުން އަރާ
ހުރުމަށް ގެއްލުމާ ހަލާކުމަށް އެމީހުންނަށް އިތުރުކުރައްވާށެވެ.

(مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا) އެމީހުންގެ ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން
އެމީހުން (طُوْفَانُ ގައި) غَرَقُ ވެގެން ދިޔައީއެވެ. (فَأُدْخِلُوا نَاراً) ދެން
އަލިފާނަށް އެމީހުން ވައްދާލެވިއްޖެއެވެ. މިއީ
ކަބުރުގެ عَذَابُ އެވެ.

(وَقَالَ نُوحُ رَبِّ لاَ تَذَرْ عَلَى الأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّاراً) [އަދި
نُوح عليه السلام އެވިދާޅުވިއެވެ. ... ބިމުގެމަތީގައި ...
އެމީހުން ހަލާކު ކުރައްވާށޭ دُعَاء ކުރެއްވިއެވެ. އަދި
އެކަލޭގެފާނުގެ قَوْمُ ގެ މީހުން ... ކަލޭގެފާނަށް ...
އެކަލޭގެފާނުގެ ... الله
އަށް دُعَاء ކުރެއްވިއެވެ. ދެން الله تَعَالَى އެކަލޭގެފާނުގެ دُعَاء
ގަބޫލުކުރައްވައި އެމީހުން غَرَق ކުރެއްވިއެވެ.

(إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ) [އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވައެވެ.
އިބަރާސްކަލާނގެ އެމީހުން ދޫކޮށްލައްވައިފިނަމަ ބައިތިއްބަވައިފިނަމަ
އެމީހުން އިބަރާސްކަލާނގެ އަޅުތަކުން حَقّ މަގުފުރައްދާނެއެވެ.]
(وَلاَ يَلِدُوا إِلاَّ فَاجِراً) އަދި
އިބަރާސްކަލާނގެ ކަމުގައި ... فَاجِرُ ...
... (كَفَّاراً) ...
نعْمَةْ ... ދެކޮޅުހަދާ ...

(وَلاَ تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلاَّ تَبَاراً) އަދި އަނިޔާވެރިންނަށް ނުވަތަ
... ހަލާކުވުން ...
... އެކަލޭގެފާނުގެ މި دُعَاء ދުވަހާއި قِيَامَةُ އާއި
... ހަމަ ... ހާސިލުވެއްޖެއެވެ.

سُوْرَةُ الْجِنِّ

(قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ) އޭ مُحَمَّدُ ގެ ރަސޫލާ. ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް
ވިދާޅުވާށެވެ. جِبْرِيلُ عليه السلام ގެ ދުލުގެމަތިން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް وَحِي
އިއްވައިފިއެވެ. (أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ) ހަމަކަށަވަރުން
ޖިންނިންގެ ބަޔަކު (ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިޔެވުން)
އަޑުއެހިއެވެ. އެޖިންނުން އައިއިރު رَسُولُ الله ، ކިޔަވާ ވިދާޅުވީ
ކަލޭގެފާނު (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ) މި ސޫރަތެވެ. الله تَعَالَى
އެމީހުންގެ ... رَسُولُ ކަލޭގެފާނަށް ... އަދި
... رَسُولُ ... އެކަމާ ...
... (فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآناً عَجَباً) [އެމީހުންގެ قَوْمُ
... އެމީހުން ބުނިއެވެ.] އޭގެ فَصَاحَة
... بَلاَغَة ... عَجَائِبُ ... قُرْآنُ އެއް
... އަޑުއެހީމުއެވެ. އަދި ... وَعْظُ އާއި نَصِيْحَةُ
... عَجَائِبُ ... قُرْآنُ އެއް ... އަޑުއެހީމުއެވެ. ...
... عَجَائِبُ ... قُرْآنُ އެއް ... އަޑުއެހީމުއެވެ.

(وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ... رَبُّ
... އަދި ...
...

(وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللهِ شَطَطاً) އަދި ހަމަކަށަވަރުން
... الله تَعَالَى ...
... ބުނަމުއެވެ. ...
... قَوْمُ ގެ ...
... އަދި އެމީހުން الله تَعَالَى
... (އެކަލޭގެފާނަށް ...
... އެކަލޭގެފާނުގެ ...

مُسْلِم سَعْدُ بْنُ هِشَامُ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނުން ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން عَائِشَةُ ގެފާނަށް ދަންނަވައިމެވެ. رَسُولُ ﷺ ގެ ޤިޔާމުލައިލްގެ ހަބަރު ދެއްވާށޭ. خَبَرُ ދެއްވާށޭ ބުނެލީމެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު މިސޫރަތް ކިޔަވާފައިނުވަނީތޯއެވެ. (يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ) އަހަރެން ދަންނަވައިމެވެ. އާއެކޭ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިސޫރަތުގެ ކުރީބައިން ތަޢާލާ الله فَرْض ކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން ނަބިއްޔާ رَسُولُ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ أَصْحَاب ން އެއްއަހަރު ޤިޔާމު ކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ބާރަމަސްދުވަހު ފަހުބައި ބާވައިނުލައްވައެވެ. ދެން އެއްއަހަރު ފަހުން މިސޫރަތުގެ ފަހުބައިގައި الله ލުއިކުރައްވައިފިއެވެ. ޤިޔާމުލައިލް فَرْض ކަމުގައިވުމަށްފަހު ނަފުލު ޢިބާދަތެއް ކަމުގައި ހަދައްވައިފިއެވެ. (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) އަދި قُرْآن تَرْتِيل ކުރައްވާށެވެ. އެބަހީ ވަގުތުހޯދައިގެން ހަރުފުތައް އެނގޭގޮތަށް ކިޔަވާށެވެ. تَرْتِيل ކުރުމަކީ ހަރުފު އަދާކުރުމާއި ހަރަކާތްތައް ބުނުމެވެ. އަދި إِشْبَاع ކުރަން ޖެހޭ ތަންތަނުގައި އޭގެ حَقُّ އަދާކުރުމެވެ.

(5) (إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلاً ثَقِيلاً) ހަމަކަށަވަރުން ތިބާއަށް ބަރުބަސްފުޅެއް ބާވައިލައްވާހުށީމެވެ. އެއީ قُرْآن އެވެ. އެ قُرْآن ގައި فَرْض ތަކާއި حَدُّ ތަކާއި حَلَال އާއި حَرَام ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ. އަދި تَوْفِيق ލިބިގެންވާ ބައެއްގެ ނުހަނު ގިނަ ދަރުމަ ލިބެއެވެ. އަދި تَوْحِيدُ ގެ ބަސްފުޅު ގަބޫލުކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ.

(6) (إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ) ހަމަކަށަވަރުން ރޭގަނޑު ނިދުމުން ތެދުވުމަކީ (هِيَ أَشَدُّ وَطْئاً) އެއީ ބާރުގަދަ ކަމެކެވެ. ދުވާލަށްވުރެ ހިތާއި ދުލާ ވާދަވެ އެއްބައިވެއެވެ. ރޭގަނޑުގެ ވަގުތަކީ ކަންކަމުން ފަރާތްވެގެން ހިތް ތަނަވަސްވާ ވަގުތެވެ. (وَأَقْوَمُ قِيلاً) އަދި ބަސްފުޅުގެ ގޮތުން ރަނގަޅު ވަގުތެވެ. އަދި ހިތް حَاضِرُ ވެގެން ކިޔެވުމަށް ފުރުޞަތު ލިބެއެވެ. ދުވާލު އެހެން ކަންކަމުގައި ބުރަވެގަންނަމެވެ.

(7) (إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحاً طَوِيلاً) ހަމަކަށަވަރުން ދުވާލު ތިބާއަށް ދިގު މަސައްކަތް ހުރެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގައި ހިނގާއުޅުމާއި ދަޢުވަތު ދިނުމާއި ޖިހާދު ކުރުމާއި އެހެން ކަންކަމުގެ މަސައްކަތްތައް ހުރެއެވެ.

(8) (وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً) އަދި އެކަލާނގެ حَضْرَةُ އަށް ހުރިހާ ކަމަކުން ފަރާތްވެގެން އެކަލާނގެ ޢިބާދަތުގައި مَشْغُول ވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި ދުޢާ ކުރައްވާށެވެ.

(9) (فَاتَّخِذْهُ وَكِيلاً) އަދި ހުރިހާކަމެއްގައި އެކަލާނގެއަށް ތަވައްކަލްކުރައްވައި އެކަލާނގެ وَكِيلُ ކަމުގައި ހައްދަވާށެވެ.

(10) (وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ) އަދި އެމީހުން ބުނާ ބުނުންތަކަށް ކެތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އެބަހީ مُشْرِك ން އެކަލޭގެފާނަށް ދޭ ފާޑުފާޑުގެ އަނިޔާތަކަށް ކެތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. (وَاهْجُرْهُمْ هَجْراً جَمِيلاً) އަދި ރަނގަޅު ގޮތެއްގައި އެމީހުންނާ ދުރުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ. އެބަހީ އެމީހުންގެ ކަންތައްތަކަށް ހިތްނުބައްލަވާ ތިމަން ކަލަކުގެ ދަޢުވަތުގައި مَشْغُول ވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.

<table>
<tr><td>

سُورَةُ الْمُزَّمِّلِ

ترتيبها ٧٣ — آياتها ٢٠

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِّصْفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ هِىَ أَشَدُّ وَطْـًٔا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِى ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَّبُّ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِى وَٱلْمُكَذِّبِينَ أُو۟لِى ٱلنَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ ٱلْأَرْضُ وَٱلْجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ كَانَ وَعْدُهُۥ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

</td></tr>
</table>

ހަމަޖެހިވަޑައިގަންނަވާށެވެ. فَرْض ކުރައްވައިދެއްވި ކަންކަން ކުރައްވަމުން ގެންދަވާށެވެ.

(11) (وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ) އަދި ދޮގުކުރާމީހުން ތިމަންރަސްކަލާނގެއާއި ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. އެމީހުންގެ ކަންތައް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބަލައިގަންނާނަމެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހިމާޔަތް ތިބާއަށް ލިބޭނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހުންގެ ކަންތައް ނިންމާނަމެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހުންގެ ކަންތައް ނިންމާނަމެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހުން ބަލައިގަތުމަށް ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. (أُولِي النَّعْمَةِ) އަދި ދުނިޔޭގެ ނިޢުމަތް ލިބިގެންވާ މީހުންގެ ކަންތައް. (وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلاً) އަދި އެމީހުންނަށް ކުޑަ މުއްދަތަކަށް ލުއިދެއްވާށެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މަރުވާ ދުވަހަށް ފުރުޞަތު ދެއްވާށެވެ. ދެން އެމީހުންނަށް ދުނިޔޭގައި ބަދުރުގައި عُقُوبَة ލިބުނެވެ.

(12) (إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالاً) ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި ބަރު ދަނޑިތައް ހުއްޓެވެ. ދަގަނޑު عَذَابُ ދިނުމަށް. (وَجَحِيماً) އަދި ގަދަހޫނު ނަރަކައެއް ހުއްޓެވެ.

(13) (وَطَعَاماً ذَا غُصَّةٍ) އަދި ކަރުގައި ހިފާ ކާނާ ބައްޓެވެ. ކަރުގައި ހިފާ އެއީ ކަރުގައި އަޅައި ނުބާ ނުބައި ކާނާއެވެ. އަދި ވޭން ދެނިވި عَذَاب ވެސް ހުއްޓެވެ.

(14) (يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ) އެއީ ބިމާއި ފަރުބަދަތައް ތުރުތުރުއަޅާ ދުވަހެވެ. (وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيباً مَهِيلاً) އަދި ފަރުބަދަތައް ފެތުރިގެންދާ ވެލިގަނޑެއް ފަދައިން ވެގެންދާނެއެވެ. އެއީ ހިނގާ ވެލިގަނޑެއް ފަދައިން ހަލާކުވެގެންދާނެއެވެ.

އައްޔަކުރައްވާ الله ގެ حَضْرَةُ ގައި އެއްކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި ދަރުމަ ދެއްވާނެއެވެ. ނިކަމެތިންނަށް ހެޔޮކަންތައް ކުރުމަށް ހިތްވަރުދެއްވާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދާންކުރާށެވެ. والله أعلم

سُوْرَةُ الْمُدَّثِّر

تَفْسِيْرُ عِلْم ވެރިންގެ ބުނުމުގައެވެ. رَسُولُ الله ﷺ އަށް ފުރަތަމަ وَحِي ބާވައިލެއްވުމަށްފަހު ވަގުތުކޮޅަކަށް وَحِي ބާވައިލެއްވުން ހުއްޓުނެވެ. ދެން جِبْرِيْلُ عليه السلام ފެނިވަޑައިގެން رَسُولُ الله ﷺ ބިރުގަނެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެގޮތުން ގެއަށް ވަޑައިގެން ގޮދަޑިއެއް ނިވާކުރައްވާށޭ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން خَدِيْجَةُ ގެ ކިބައިން ގޮދަޑިއެއް ނިވާކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން ބާވައިލެއްވި ސޫރަތަކީ މި ސޫރަތެވެ.

(1) (يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ) އޭ ގޮދަޑި ނިވާކުރައްވައިގެން ހުންނަވާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނަބިއްޔާއެވެ.

(2) (قُمْ فَأَنْذِرْ) ތެދުވެވަޑައިގެން مَكَّة ގެ އަހުލުވެރިންނަށް اللهُ ގެ عَذَابُ އާ މެދު ބިރުދައްކަވައި އިންޒާރުދެއްވާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް އީމާންވުމަށް ގޮވާލައްވާށެވެ.

(3) (وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ތަކުބީރުކިޔުއްވާށެވެ. ހުރިހާ إِصْلاَحُ ކުރައްވާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ހުރިހާ كِبْرِيَاء އާއި عِزَّة ވެސް ހަމައެކަނި خَاصَّ ކުރައްވާށެވެ. އެކަލާނގެއަށް ޝަރީކުން ހަމަޖައްސާ އެތަކެއްޗާއި ދުރުވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.

(4) (وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންތައް ސާފުކުރައްވައި طَاهِرُ ކުރައްވާށެވެ. قَتَادَةُ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ފާފައިން طَاهِرُ ކުރައްވާށެވެ.

(5) (وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) އަދި ބުދުތަކާއި އެތަކެތީގެ އަޅުކަމުން ދުރުވެ ހުންނަވާށެވެ. އެއީ ހައްތާވެސް ނުބައި ކަންތަކެވެ. އެއީ ހަލާކުވެގެންދާ عَذَابُ ލިބޭ ސަބަބެވެ.

(6) (وَلاَ تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ) އަދި ހެޔޮކަންތައްތަކުގެ ސަބަބުން ގިނައެއް ލިބިގަތުމަށް ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އަށް ކަނޑައެޅިގެން ކަނޑައެޅުމަކަށް ފުރަތަމަ އަދި ފުރިހަމަކުރައްވާށެވެ. އަދި ބަރަކާތް އެދިވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތުގެ ފަރާތުން ހަމައެކަނި الله ގެ وَجْهُ އެދިވަޑައިގަންނަވައި ފަރާތުގެ ފަރާތުން ދަރުމަ ދީފައިވާ ކަމެކެވެ.

(7) (وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އަށް ކަމުދާގޮތަށް ކެތްކުރައްވާށެވެ. އެބަހީ، ކަލޭގެފާނަށް ލިބޭ އުނދަގޫތަކުގައި ބޮޑުކޮށް ކެތްކުރައްވާށެވެ. ސަބަބަކީ ކަލޭގެފާނަށް އެކަމުގައި ފުރިހަމަ ހަގީގީ ދިރުން ލިބިގަތުމެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން الله އަށް ކަމުދާ މަގުގައި ކެތްކުރެވޭނެއެވެ.

(8) (فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ) އަދި ސޫރުގައި ފުމެލެއްވުމުން — وَحِي ކަމަށްވާ ސޫރުގައި ފުމެލެއްވުމުން ދުނިޔެ ހަލާކުވެ ނިމިގެންދާނެއެވެ. އެދުވަހަކީ ކާފިރުންނަށް ނުހަމަ ދުވަހެކެވެ.

(11) (ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيداً) އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަނި ހެއްދެވި މީހާއާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. އޭނާގެ ބަދަލު ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހިފެހެއްޓެވުމަށް ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. އޭނާ މާމައިގެ ބަނޑުން ނުކުތީ އެކަނިއެވެ. މުދަލެއް ދަރިއެއް ނެތިއެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ނިޢުމަތް ދެއްވީމެވެ. އޭނާގެ ނަމަކީ الْوَلِيْدُ ابْنُ الْمُغِيْرَة އެވެ.

(12) (وَجَعَلْتُ لَهُ مَالاً مَمْدُوداً) އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ގިނަ މުދާ ދެއްވީމެވެ.

(13) (وَبَنِينَ شُهُوداً) އަދި ކައިރީގައި حَاضِرُ ވެ ތިބޭ ދަރިން ދެއްވީމެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާއަށް ދިހަ ދަރިން ދެއްވީމެވެ. އެދަރިން މުދަލުގެ ބޭނުމުގައި ދަތުރުނުކޮށް ބައްޕަގެ ކައިރީގައި ތިބެއެވެ. އަދި އެދަރިންގެ ތެރެއިން ތިން ދަރިން އިސްލާމްވިއެވެ.

(14) (وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيداً) قُرَيْش ންގެ ތެރޭގައި އޭނާއަށް ދަރަޖައާއި ބޮޑުކަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ލައްވައިދެއްވީމެވެ. އަދި ރިޔާސަތު ދެއްވީމެވެ.

(16) (كَلاَّ) އެއީ އެގޮތަކަށް ނުވާނެއެވެ. އޭނާއަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިތުރު ނިޢުމަތެއް ނުދެއްވާނަމެވެ. (إِنَّهُ كَانَ لِأَيَاتِنَا عَنِيداً) ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ ތިމަންރަސްކަލާނގެ آيَة ތަކާ ދެކޮޅުހަދާ މީހެކެވެ. ބޮޑާވެ ދުރުވެހުރެ ދެކޮޅުހަދާ މީހެކެވެ.

(17) (سَأُرْهِقُهُ صَعُوداً) އޭނާއަށް ނުކުޅެދޭ ބުރަ عَذَابُ އުފުލުމަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާ ކަނޑައަޅުއްވާނަމެވެ.

(18) (إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ) ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ النَّبِيُّ ގެ މައްސަލައިގައި ފިކުރުކޮށް ވިސްނައި ކަނޑައެޅިއެވެ. އަދި قُرْآنُ އާމެދު ބުނާނެ ބަސް ތައްޔާރުކޮށް ހަދައިގަތެވެ. ދެންފަހެ الله އޭނާއަށް ލަޢުނަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަލާކު ކުރެއްވިއެވެ.

(19) (فَقُتِلَ) އޭނާއަށް لَعْنَةُ ލިބިގެންދާށެވެ. އަދި عَذَابُ ދެއްވާށެވެ.

(21) (ثُمَّ نَظَرَ) ދެން އޭނާ ބަލައި ވިސްނައިފިއެވެ. އެބަހީ قُرْآنُ އާ ދިމާލަށް دِفَاعُ ކުރުމަށް އެކަމުގައި عَيْبُ ހޯދުމަށް ވިސްނައިފިއެވެ.

(22) (ثُمَّ عَبَسَ) ދެން އޭނާ އޭނާގެ މޫނު ހިމަކޮށް ރުޅިއައިސް ހިތްހަމަނުޖެހިއެވެ. އެއީ قُرْآنُ އާ މެދު ދިފާޢު ކުރުމަށް އޭނާ عَيْبُ ހޯދިޔަސް އެއް ނުފެނުމުންނެވެ. (وَبَسَرَ) އަދި އޭނާގެ މޫނު ހިމަކޮށް ކަޅުކުރިއެވެ.

(24) (فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ) ދެން އޭނާ ބުންޏެވެ. މި قُرْآنُ މީ އަސަރުކުރާ سِحْرُ އެއްކަމުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ. އެއީ ކުރީގެ ބޭފުޅުންގެ ކިބައިން مُحَمَّدُ ގެންނެވި ނަގުލުކުރެވޭ އަދި އެކަލޭގެފާނު އެމީހުންގެ ކިބައިން ނަގުލުކުރި سِحْرُ އެއްކަމުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ.

(25) (إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ) މީ ހަމައެކަނި އިންސާނާގެ ބަހެއްކަމުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ.

(26) (سَأُصْلِيهِ سَقَرَ) ތިމަންރަސްކަލާނގެ އޭނާ ސަޤަރު ނަރަކައަށް ވައްދަވާނަމެވެ.

(29) (لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ) އެ ނަރަކަ ހަންގަނޑު ހިމަކޮށް ކަޅުކުރާ ނަރަކައެކެވެ. އަދި ހަންގަނޑު އަންދައި، އަނބުރާ ހަންގަނޑު ގެންނަވަމުން ދިޔަ ނަމަވެސް އެމީހުންގެ ހަންގަނޑުގެ ކުލަ تَغَيُّر ކޮށްލާނެއެވެ.

(30) (عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ) އެ ނަރަކައިގެ މައްޗަށް ނަވާރަ މަލާއިކަތުން ބަލަހައްޓަވައެވެ. އެއީ ނަރަކައިގެ ޒަބާނިޔާ މަލާއިކަތުންނެވެ.

ކަންބޮޑުވެ حَيْرَان ވެއްޖެއެވެ.

(8) (وَخَسَفَ الْقَمَرُ) އަދި ހަނދު ކަޅުވެގެން ދާނެ އަލިކަން މުޅިން ފިލިގެންދާނެއެވެ.

(9) (وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ) އަދި އިރާއިހަނދު ޖަމާވެ އެއްކޮށްލެވޭ އަލިކަން މުޅިންގޮސް އަނދިރިވެ ދިއުމަށް އިރާއިހަނދުގެ ދައުރު ހަމަވުން ނިމިއްޖެއެވެ.

(10) (يَقُولُ الإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ) އިންސާނާ އެދުވަހުން ބުނާނެއެވެ. (الله تَعَالَى ގެ حَضْرَةُ ން ފިލައި އަދި އެކަލާނގެ ރައްކާވުމަށް އޮތް ތަނެއް عَذَابُ ން) ސަލާމަތްވުމަށް ފިލާނީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟

(11) (كَلاَّ لاَ وَزَرَ) އެއްގޮތަކަށްވެސް އެހެން ނުވާނެއެވެ. الله އަށް ފިލައިގެން ގޮސް ސަލާމަތްވެވޭނެ ރައްކާވެވޭނެ ފިޔަވަޅެއް އެއްވެސް ތަނެއް ނުވާނެއެވެ.

(12) (إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ) قَرَارُ ވެހުރެވޭނީ ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ ގައެވެ.

(14) (بَلِ الإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ) އަދި ކިޔައިދޭނެއެވެ. އިންސާނާ އޭނާގެ ނަފްސުގެ އަމަލުތަކާ ބެހޭގޮތުން ބަލާލާނެއެވެ. (އޭނާގެ އިސްކަނބުލުން ކުރި އަމަލުތަކުގެ حَقِيْقَة ރަނގަޅަށް އެނގޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ އަތްތަކާ ފައިތަކާ ހަންގަވާރު ހުރިހާ ތަނެއް ހެކިވެރިވާނެއެވެ. އަދި ބަލާނެއެވެ. މިގޮތުން: އިންސާނާ ގެނެސްދޭ ހެކިތައް ރަނގަޅަށް ބަލާނެއެވެ.)

(15) (وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ) އަދި އިސްލާހުވުމަށް ހުށަހެޅި عُذْرُ ތައް ދެއްކި ނަމަވެސް އޭނާއަށް ފައިދާއެއް ނުވާނެއެވެ. އެކަށީގެން ނުވާ عُذْرُ ގެ ފައިދާ ނުވާނެއެވެ.

(16) (لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ) رَسُولُ الله ، ގެ ފަރާތުން جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَحِى އައުމުން އޭގެ ކުރިން ނުނިމެނީސް رَسُولُ الله ، އަވަސްވެގަތުމާއި ދުވެލި ކުރެއްވުމުން ވާހަކަފުޅު އިއްވަވާތީ ދުލުގައި ހިފަހައްޓަވައިދެއްވުމަށް ދުއްތުރު ކުރެއްވުމެއް ނުކުރައްވާށެވެ. އަދި ނަމަ: އެ رَسُولُ الله އަށް قُرْآن ގެ އާޔަތްތައް ހިތުދަސްކުރުމުގެ ގޮތަށް ދުވެލި އަވަސްކުރެއްވުމަށް ދުލުން ތަކުރާރު ކުރައްވާތީއެވެ.

(17) (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ) އެއީ ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ ހިތުގައި قُرْآن ޖަމާކުރެއްވުމާއި ރައްކާތެރިކުރެއްވުން (وَقُرْآنَهُ) އަދި ފަހަރަކު މިލިކްވެގެން ކިޔަވައިދެއްވުމާއި ކަލޭގެފާނުގެ ދުލުގައި އެ قُرْآن ކިޔަވަތް ހަމަޖައްސަވައިދެއްވުމަކީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މައްޗަށް ވާ ކަމެކެވެ.

(18) (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ) ދެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ ދުލުން قُرْآن ކިޔަވައިދެއްވާ ހިނދު (فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) ކަލޭގެފާނު އޭގެ ފަހަތުން ކިޔަވާށެވެ. އަދި ހަމަ ނުސާފުކޮށްވެސް ...

(19) (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) ދެން قُرْآنَهُ ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަކީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މައްޗަށް ވާ ކަމެކެވެ. އޭގެ ތެރެއިން حَلاَلُ އާއި حَرَامُ ބަޔާންކޮށްދެއްވުމާއި މާނަ ކިޔައިދެއްވުމާއި ... جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ވެސް ...

ކިޔަވައިދިނުމަށް ހިފާ ރަސޫލު رَسُولُ الله ، ދެކެލެއްވި ކަންތައްތަކުގައި ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާ ކަމެކެވެ. ދެން جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ނިކުމެވަޑައިގަތުމަށްފަހު ވެސް الله وَعْدُ ކުރެއްވި ގޮތަށް ކިޔަވައިދެއްވިއެވެ.

(22) (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ) އެދުވަހުން އެއްބަޔަކުގެ މޫނުތައް ވަރަށް އުފާވެރިވެ ބިލަމަގުގެ ރީތިވާނެއެވެ.

(23) (إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ) އެމީހުންގެ ކަލާނގެ رَبُّ އަށް ބައްލަވާނެއެވެ. ކަލާނގެއަށް صَالِحُ ކަމުގައިވާ ދުނިޔޭގައި މީބައިން ސާބިތުވެހުރި ތަނަށް ބަލައިލާނެ قِيَامَة ދުވަހުން އެއުރެންގެ رَبُّ އަށް ބެލުމުގެ ސަބަބުން صَحَّ حَدِيْث ން مُتَوَاتِرُ ގޮތުގައި ވާރިދުވެ ހިއެވެ.

(24) (وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ) އަދި އެދުވަހުން ބައެއް މީހުންގެ މޫނުތައް ހިމުކުވެ ކަނބަލު ހިމުޔާނެއެވެ.

(25) (تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ) ބޮޑެތި مُصِيْبَة އެމައްޗަށް ލިބިދާނެއެވެ. އިނގިރޭސިވީ އޭނާގެ ބަނބުކަރުގެ ކަށިތައް މުގުރާލާނޭކަމަށް ގަބޫލުކުރާނެއެވެ.

(26) (كَلاَّ إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِي) އެއްގޮތަކަށްވެސް އެހެން ނުވާނެއެވެ. އެއީ ރޫޙު ކަރުނުގެ ކަށިތަކަށް އަރައިދިޔައިމަ ވަގުތު ހިނދު.

(27) (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ) އަދި ބުނެވޭނެއެވެ. ފަރުވާ ދޭނެ ކޮންބައެއް ހުރީ؟ ކޮބައި ތިއޮތީ حَاضِرُ ވެ ބިހެއްދުމަށް ކަރަބުރިކަރާ ބުނާނެއެވެ. އޭނާއަށް ފަރުވާ ދޭނެ އެއްވެސް ބަޔަކު ނުހުރިހެނެވެ. އޭނާގެ ބުނާނެއެވެ. ނުވަތަ الله ގެ قَضَاء قَدَرُ އެއްގޮތަކުން އޭނާއަށް އެހެންވާނެ ކަމެއް ނުހުރެއްޖެއެވެ. އަދި ހުރި ކުރީން ބަލާނެއެވެ.

(28) (وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ) އަދި އޭނާ އޭނާގެ ދުނިޔެއިން ވަކިވެ ދުނިޔެއިން ފުރާނަ ދޫވުމަށް ފޯރިއްޖެ ވެގެން އޭނާގެ ޔަގީން ވެއްޖެއެވެ.

(29) (وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ) އަދި އޭނާގެ ކަކުލުގެ ފައިގައި ފައިއަޅާ ކައްކާލާނެއެވެ. އަދި ފައިތައް ދަމާ ފައިތަކަށް އެހެން ފޯރުވާ ހިސާބު ހިމޭނެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ފަހު ދުވަހުގެ ދަތި ހާލާ އާޚިރަތުގެ ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ ދަތިހާލު ވެސް ގުޅިގެން ދެނެއެވެ.

(30) (إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ) އަދި ފުރާނަ ދަމާލެވޭ ހިނގާނީ އެދުވަހުން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އަށް ސިފައަށް ގެންދެވޭނެ ކަލޭގެފާނުގެ حَضْرَةُ އަށެވެ.

(31) (فَلاَ صَدَّقَ وَلاَ صَلَّى) ފަހެ އޭނާ تَصْدِيق ނުކުރިއެވެ. އަދި قُرْآن ގެ ވާހަކަ ތެދުކޮށް ނުކުރިއެވެ. އަދި އޭނާ އޭނާގެ رَبُّ އަށް ނަމާދު ނުކުރިއެވެ. އަދި އޭނާ އޭނާގެ ފައިދާއަކަށް عَمَلُ ނުކުރިއެވެ.

(32) (وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى) އަދި ދޮގުކުރިއެވެ؟ އޭނާ رَسُولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ދޮގުކުރިއެވެ. އަދި ކިޔައިދެއްވި ވާހަކަތަކުން ފުރަގަސްދިނެވެ. އަދި ..

(33) (ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى) ދެން އޭނާ އޭނާގެ ގެވެށިވެރިންގެ ގާތަށް ކިބުރުވެރިކަމާއި فَخْرُ ވެރިވެގެން ދިޔައެވެ. ނަމަވެސް حَقُّ އަކީ ...

ގޮވައިލައްވާ ފިރުޢައުނު ބަރަހަމަ ކަންތައްތަކުގެ ކުރިން.

(34) (أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى) ކަލޭއަށް ހަލާކުވާނޭހުއްޓެވެ. ދެން ކަލޭއަށް ހަލާކުވާނޭހުއްޓެވެ.

(35) (ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى) ދެންވެސް ކަލޭއަށް ހަލާކު ހުއްޓެވެ. ކަލޭއަށް ހަލާކުވާނޭހުއްޓެވެ.

(36) (أَيَحْسَبُ الإِنسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى) އިންސާނާ އެއްވެސް ކަމަކާ ބަލައިދެއްނެތި ހުދު ބޭކާރުކަމުގައި ދޫކޮށްލެވޭނެ ގޮތަކަށް އިންސާނާ ހީކުރަނީހެއްޔެވެ. އެކަމުގެ ސުވާލު ކުރައްވައި عَقُوْبَة ދެއްވުމެއް ނެތިނެތި އެކަން ހީކުރަނީހެއްޔެވެ؟

(37) (أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى) އެއީ ޝައްކެއްނެތް ގޮތުގައި رَحِم ގެތެރެއަށް އެޅޭ މަނީގެ ތިކިއެއްކަމުގައި ނޫން ހެއްޔެވެ؟

(40) (أَلَيْسَ ذَلِكَ) އެކަންތައްތައް ކުރައްވާ ރަސްކަލާކީ؟ އެބަޔާ مَخْلُوْق ކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ ހަމަޔަކީ މަރުވެފައިވާ މީހުން ދިރުއްވުމަށް (بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى) ދެއްވާފަރާތެއް ނޫންހެއްޔެވެ؟ محشر ގެ ދުވަހުގައި ދިރުއްވައި ހުށަހަޅުއްވާނެ ރަސްކަލާނގެ ނޫންހެއްޔެވެ؟ (ކަލޭގެފާނު ނޫނެކޭ ވިދާޅުވުމެވެ.) މިއާޔަތް ކިޔަވާ ފަހުން ސުބްޙާނަކަ ބަލާ ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.

سُوْرَةُ الإِنْسَان

(1) (هَلْ أَتَى عَلَى الإِنسَانِ) ހަމަކަށަވަރުން މިސްކިތަކަށް އައިސްފައިވާ ބަޔަކީ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ شَخْصِيَّةُ ގެ ވާހަކައެވެ. (حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ) ޒަމާނުގެ ތެރެއިން ދުވަސްތަކެއް (އެކަލޭގެފާނަށް ފާއިތުވެގެން ދިޔައީ ކޮންމެވެސް ސިފައެއްގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހެއްދެވުމަށް ފަހުގެ ދުވަސްތަކުގައި ވިއެވެ. ތަނެއްގައި ވަނީ ތުރާބު - طِيْنٌ - تُرَابُ - حَمَأُ - صَلْصَالُ - މިހެންނެވެ. (لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَذْكُوراً) ޒިކުރުކުރެވޭ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވިއެވެ. އަދި آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ އެއްވެސް ޚަބަރެއް ނޯވެއެވެ. خَلْقُ ކުރެއްވުމަށް ފަހުން خَلْقُ އެއްގެ ގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ނޭނގޭ ހުއްޓެވެ.

(2) (أَمْشَاج) ގުޅިފައިވާ އެއްޗެހިތަކެވެ. އެއީ ފިރިހެނުންނާއި نُطْفَة އާއި އަންހެނުންގެ نُطْفَة އާއި އެއްވެ ގުޅިގެންވާ އެއްޗެއްގެ ތިކިއެވެ. އަދި ބާވަތް ބާވަތުގެ އެއްޗެހިތަކުން ހެދިގެންވާ އެއްޗެކެވެ. މިގޮތުން طَبِيْعَة ތަކެއް ހިމެނެއެވެ. (نَبْتَلِيه) އަޅުގަނޑުމެން އިމްތިޙާނު ކުރައްވަމުއެވެ. (فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعاً بَصِيراً) މިގޮތުން އަހާ އަދި ފެނޭ ސިފައެއްގައި ހެއްދެވީމެވެ. އެއީ ބޮޑެތި އިމްތިޙާނުތަކަށް ހާޒިރުވުމަށް إِمْتِحَانُ ކުރެވޭނެ ފަދައިން ދެއްވި حِسُّ ތަކެވެ.

(3) (إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِراً وَإِمَّا كَفُوراً) [ހަމަކަށަވަރުން އަޅުގަނޑުމެން އޭނާއަށް މަގު ދައްކަވައިފީމެވެ. އޭނާ ޝުކުރުވެރިޔަކަށް ވިޔަސް ނުވަތަ ކާފަރަކަށް ވިޔަސްމެއެވެ.] އެބަހީ އަޅުގަނޑުމެން އޭނާއަށް މަގުދައްކަވައިފީމެވެ. ދެން ނިންމާނީ އޭނާއެވެ. އޭނާ އިޚްތިޔާރުކުރާ މަގެއްގެ މައްޗަށް އޭނާ ހިނގާނީއެވެ.

ދުނިޔެއަށް ހާޒިރުވުމަށް ފަހު ނުވަތަ ކާފިރުންގެ ގޮތުގައި ހުރުމަކީ ކަލޭގެ ކަމެކެވެ.

(4) (إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلاَسِلاً وَأَغْلاَلاً وَسَعِيراً) [ހަމަކަށަވަރުން ކާފިރުންނަށް ޒަންޖީރުތަކާއި ކަރުގައިލާ ބޮޑުތަކާއި ހަރުގަދަ އަލިފާނާ ތައްޔާރުކޮށްފީމެވެ.] ކާފިރުންގެ އަތްފައި ކަރާއެކު ބަނދެ ގޮސް ނަރަކައަށް ވައްޓާލެވޭނެއެވެ.

(5) (كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوراً) [އެއުގެ އަރާހުން ކާފޫރު ކަމުގައިވެއެވެ.] އެބަހީ އެ ބުއިމަކީ ވަރަށް މީރު ވަސް ދުވާ އެއްޗެއް ކަމަށް ވެފައި ފިނި އެއްޗެކެވެ.

(6) (عَيْنا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ الله) އެއީ الله ގެ އަޅުތަކުން ބޯއެއްވާ ފެންގަނޑެކެވެ. އެއީ ސުވަރުގޭގެ ފެން ވަޅެކެވެ. (يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيراً) އެބައިމީހުން އެ ވަޅުގެ ފެން ބޭނުން ތަނަކަށް ފޮނުވައިގަނެއެވެ.

(7) (يُوفُونَ بِالنَّذْرِ) އެބައިމީހުން ނަދުރު ފުއްދައެވެ. އެބަހީ ނަދުރުގެ ގޮތުގައި ނިންމާފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ އިންސާނާ الله އަށްޓަކައި ވާޖިބު ކުރާ ކަމެކެވެ. ޙައްޖު، ރޯދަ، قُرْبَان ކަހަލަ ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ شَرِيْعَةُ ގެ ވާޖިބުތަކާ ގުޅޭ ކަންތައްތަކެވެ. (وَيَخَافُون يَوْماً كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيراً) [އަދި އެބައިމީހުން ބިރުގަންނަ ދުވަހުގެ ނުރައްކާ ފެތުރިގެންވާ ދުވަހަކަށް.] قِيَامَة ދުވަހުގެ ބިރުވެރިކަން ހުރިހާ ތަނަކަށް ފެތުރިގެންވާނެއެވެ.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

سُورَةُ الإِنسَانِ

ترتيبها ٧٦ — آياتها ٣١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾

سُوْرَةُ النَّبَإِ

سُوۡرَةُ النَّبَإِ

ترتيبها ٧٨ — آياتها ٤٠

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

1 (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) ... رَسُولُ الله ﷺ ... الله ... مَحْشَرُ ... قُرْآنُ ... مُحَمَّدُ ... الله تَعَالَى ...

2 (عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ) ... خَبَرُ ... قُرْآنُ ... قُرْآنُ خَبَرُ ... تَوْحِيدُ ... الله تَعَالَى ... رَسُولُ الله ﷺ ... مَحْشَرُ ...

3 (الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ) ... قُرْآنُ ... اخْتِلاَفُ ... سِحْرُ ...

4 (كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ) ... خَبَرُ ... وَحِي ...

5 (ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ) ...

6 (أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَاداً) ...

7 (وَالْجِبَالَ أَوْتَاداً) ...

8 (وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجاً) ...

9 (وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتاً) ...

10 (وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاساً) ...

11 (وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشاً) ... الله ...

12 (وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعاً شِدَاداً) ...

13 (وَجَعَلْنَا سِرَاجاً وَهَّاجاً) ...

14 (وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجاً) ...

15 (لِنُخْرِجَ بِهِ حَبّاً وَنَبَاتاً) ...

16 (وَجَنَّاتٍ أَلْفَافاً) ...

17 (إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتاً) ... فَيْصِلَة ... قِيَامَة ... ثَوَابُ ... عَذَابُ ... آخِرَة ... فَيْصِلَة ... خَلْقُ ... فَيْصِلَة ...

18 (يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ) ... إِسْرَافِيلُ ... (فَتَأْتُونَ) ... (أَفْوَاجاً) ...

19 (وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ) ... (فَكَانَتْ أَبْوَاباً) ...

20 (وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَاباً) ...

إِذْ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلْوَادِ ٱلْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ ٱذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَرَىٰهُ ٱلْءَايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْءَاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰٓ ﴿٢٦﴾ ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾ وَٱلْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَىٰهَا ﴿٣١﴾ وَٱلْجِبَالَ أَرْسَىٰهَا ﴿٣٢﴾ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَإِذَا جَآءَتِ ٱلطَّآمَّةُ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ ٱلْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَءَاثَرَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ ٱلْجَحِيمَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

سُورَةُ عَبَسَ

(ترتيبها ٨٠ — آياتها ٤٢)

(30) (وَالأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ) (دَحَاهَا)

(31) (أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا)

(32) (وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا)

(34) (فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى) مُصِيْبَة ... مُصِيْبَة

(36) (وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَى)

(37) (فَأَمَّا مَنْ طَغَى)

(38) (وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا) آخِرَة ... آخِرَة

(39) (فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى) آخِرَة

(40) (وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ) قِيَامَة ... الله تَعَالَى ... حَضْرَةُ ... (وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى)

(41) (فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى) آخِرَة

(42) (يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا) قِيَامَة

(43) (فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا) ... الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى

(44) (إِلَى رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا) قَائِمُ ... رَبُّ ... حَضْرَة

(45) (إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا) قِيَامَة

(46) (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا) ... قِيَامَة ... ضُحَى

سُوْرَةُ عَبَسَ

(1) (عَبَسَ وَتَوَلَّى) (رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

(2) (أَنْ جَاءَهُ الأَعْمَى)

(3) (وَمَا يُدْرِيكَ) (مُحَمَّدُ) (لَعَلَّهُ يَزَّكَّى) ... صَالِحُ عَمَلُ ... طَاهِرُ

(4) (أَوْ يَذَّكَّرُ) ... وَعْظُ نَصِيْحَة ... (فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى) ... وَعْظُ نَصِيْحَة ... مَنْفَعَ

(6) (فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى) ... مَشْغُوْلُ

(7) (وَمَا عَلَيْكَ أَلاَّ يَزَّكَّى)

(8) (وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى) ... الله سُبْحَانَه وَتَعَالَى ... وَعْظُ نَصِيْحَةُ
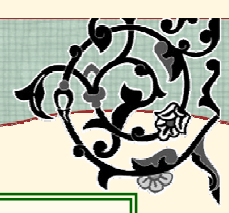
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ﴿٤﴾ أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ﴿٩﴾ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾ كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾ قُتِلَ ٱلْإِنسَٰنُ مَآ أَكْفَرَهُۥ ﴿١٧﴾ مِنْ أَىِّ شَىْءٍ خَلَقَهُۥ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُۥ فَقَدَّرَهُۥ ﴿١٩﴾ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾ فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا ٱلْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٢﴾ فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ ٱلْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

10 (فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى)

11 (كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ) ... نَصِيحَةٌ ... وَعْظُ ... عَمَلُ ... حَقُّ

13 (فِي صُحُفٍ) ... صُحُف

(مُكَرَّمَةٍ) الله ... حَضْرَةُ ... عِلْمُ ... حِكْمَةُ

14 (مَرْفُوعَةٍ) الله ... حَضْرَةُ ... قَدَرُ ... (مُطَهَّرَةٍ) طَاهِرُ ... مُقَدَّس ... طَاهِرُ

15 (بِأَيْدِي سَفَرَةٍ) الله ... وَحِي

16 (كِرَامٍ) ... رَبُّ ... حَضْرَةُ

(بَرَرَةٍ) ... رَبُّ ... تَقْوَى

17 (قُتِلَ الإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ) ... لَعْنَة

18 (مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ) ...؟

19 (مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ) ...

(فَقَدَّرَهُ) ... حِسُّ ...

20 (ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ) ...

21 (ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ) ...

22 (ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ) ... مَحْشَرُ ...

23 (كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ) ... الله ...

24 (فَلْيَنْظُرِ الإِنسَانُ إِلَى طَعَامِهِ) ...؟

26 (ثُمَّ شَقَقْنَا الأَرْضَ شَقًّا) ...

27 (فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا) ...

28 (وَقَضْبًا) ...

30 (وَحَدَائِقَ غُلْبًا) ...

31 (وَفَاكِهَةً وَأَبًّا) ... أَبُّ ... (أَبُّ ...)

33 (فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ) ... صَاخَّةُ ... الصَّاخَّةُ ... قِيَامَة ...

34 (يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ) ...

35 (وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ) ...

36 (وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ) ...

37 (لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ) ...

38 (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ) ...

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا ۖ وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ

ترتيبها ٨٣ — آياتها ٣٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

18 (وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ) ފެތުރޭ އާދޭ ފިނިވާރޭ. އެއީ رُوْحُ އައިސް ކަނޑުމުދަނި އަލިވެއުޅުނު އަރައިގަތުމުގައި ދުނިޔެ ކޮތްތަށް ގެނައުމަށް އެކަލާނގެ ހުރި وَحِي ކުރައްވައެވެ.

19 (إِنَّهُ) ހަމަކަށަވަރުން މި قُرْآنُ އަކީ (لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ) ފުރިހަމަ ވަތްގަނޑު ބާކިއް ގެންނަވާ ބަސްފުޅެވެ. (އެއީ جِبْرِيلُ عليه السلام) އެވެ. الله سبحانه وتعالى ގެ حَضْرَةُ ން ކަލޭގެފާނަށް ސޫރަތުގެ އަރިހަށް قُرْآنُ ގެއިގެން ވަޑައިގެންނެވީ އެއީ ރަސޫލާ ކަލޭގެ وَحِي ކުރައްވައެވެ.

20 (ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ) އެކަލޭގެފާނީ الله سبحانه وتعالى ގެ حَضْرَةُ ގައި ނުރަން މަތިވެރި ދަރަޖައާއި ތަޅުވެއިގެން ވާ قَدَرُ ހުރިބޭކަލެވެ.

21 (مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ) އަދި މަލާއިކަތް ބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންވެ ވެދުމި ގެންނަވާ އަދި وَحِيُ ގެ ހުރިހާ ކަމެއްގައި ވެސް އަމާނާތްތެރި ފުރިހަމަ ބޭކަލެކެވެ.

22 (وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ) (މި مَكَّة ގެ އަހުލުވެރިންނެވެ.) ކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިޔާ މުޙައްމަދު ކަލޭގެފާނަކީ ނުވާނެވެ. (مُحَمَّد ގެފާނުގެ ސިކުނޑިއަކީ އެކަލޭގެފާނު ބުއްދިވެރި ނަމޫނާ އެއީ މާތް ބޭކަލެކެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާ ދަރިވަރުކަމުގެ އެހެން ބޭކަލަކު ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނީ ދެރަނޫން ބޭކަލަކު ކަމަށް ދެކުނު ދިޔަކަމެވެ.

23 (وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ބަލާފައިވާނެ أُفُقْ ގެ މަތިން އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. مُحَمَّد ގެފާނު (جِبْرِيلُ عليه السلام)ގެ އަސްލު ސޫރަތުގައި ދެކެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަމަ ސާފުކޮށް ފެނުނު ކަމުގައެވެ. مُجَاهِدُ ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ މައްކާގެ أَجْيَادُ ގެ ފަރާތުގައެވެ. އެއީ މައްކާގެ އިރުމަތީފަރާތެވެ.

24 (وَمَا هُوَ) އަދި އެކަލޭގެފާނަކީ ނޫނެވެ. އެބަހީ مُحَمَّد ގެފާނު ނޫނެވެ. (عَلَى الْغَيْبِ) غَيْب ގެ ޚަބަރުތަކާއި މެދުގައި އެގޮތަށް ޚަބަރުދެއްވުމުގައި (بِضَنِينٍ) بَخِيلُ ބަހީލު ކަމެއްގައި، وَحِي އެއްވެސް ކަމެއް ފޮރުވާ ނުދައްވާ ބޭކަލެކެވެ. އަދި ކަނޑައަޅުއްވައެވެ. الله ގެ ބަސްފުޅުގެ އެކަލާނގެ حُكْمُ ފެށް އަޅުގަނޑުގެ خَلْقُ ތަކުންނަށް އަންގަވައިދެއްވައެވެ.

25 (وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ) އަދި މި قُرْآنُ އަކީ އެއްވެސް ނިކަމެތި ނުބައި އަދި ދުރުކުރެވުނު ލަޢުނަތްލެވިފައިވާ شَيْطَانُ އެއްގެ ބަސްފުޅެއް ނޫނެވެ.

26 (فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ) ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ދަނީ ކޮންތާކަށް ތޯ؟ ދޫކޮށްލައިގެން މި قُرْآنުގެ ތަޢުލީމު ކަމުގައި ހުއްޓުމަށް ކަލޭ ދަނީ ކޮންތާކަށްހެއްޔެވެ؟

28 (إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ) އަދި މި قُرْآنُ އަކީ ހުރިހާ خَلْقُ ތަކުންނަށް وَعْظُ نَصِيحَةُ ހާމަކުރައްވާ ފޮތެއްމެއެވެ.

29 (وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) އަދި اللهُ ދެއްވާ تَوْفِيقُ ނެތި ކަލޭމެން އަދި ވެސް ގެންދަވާ މަގުތަކުން މަންފާ ހޯދާ ރަނގަޅު މަގުތަކަށް ހިދާޔަތް ނުލިބޭނެއެވެ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ .

سُورَةُ الإِنْفِطَارِ

1 (إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ) (مَلَائِكَة ބާވައިން ފައިބާވޭގައި ގޮވުމުން) އުޑު ފަޅައިގެން ދިއުމުން އެއީ

2 (وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ) އަދި ތަރިތަކެއް ވިސްނާ ވާވިއްސި ދިއުމުން

3 (وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ) އަދި ކަނޑުތަކާއި އެކުވެފައި ފެތުރިގެން ފެތުރިގެން ދިއުމުން ހިކިހުސްވެ އައިސް ކަނޑުތަކަކަށް ވެއްޖެ (މިއީ قِيَامَة قَائِمُ ވުމުގެ ވަގުތު ވެގެންނެވެ.)

4 (وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ) އަދި ކަބުރުތަކުން މީހުން ފުރައިގެން ދިއުމުން ކަބުރުތައް ފަހުން ދިރުވުމަށް ފުރޮޅި ދިއުމުން

5 (عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ) ކޮންމެ ނަފްސެއް ސާބިތުވާނެ އިސްކޮށްލި ކަންތަކާއި ފަސްކޮށްލި ކަންތައް އެގޭނެއެވެ. އެއީ عَمَلُ ގެ ފުރިހަމަ ފުރިހަމަކަމާއި ކަންތައްތަކުގެ عَمَلُ އަށް ހެޔޮ ސަވާބު ދެއްވުމެވެ.

6 (يَاأَيُّهَا الإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ) އޭ އިންސާނާއެވެ. ކަލޭގެ ރަށު މާތްވެގެންވާ ދަރުމަވަންތަ ކަލޭގެ رَبُّ އާއި މެދު ކަލޭ ހަނދާން ނައްތާލީ ކީއްވެގެން ތޯއެވެ. (ބުނެވުނު: އެއީ ހަމައެކަނި) އެކަލާނގެ رَبُّ ގެ عَفُو ކުރައްވާނެކަމަށް. ކަލޭ ހިތަށް ނާރާ عُقُوبَة ނުދެއްވާނެކަމަށް.

7 (الَّذِي خَلَقَكَ) އެކަލާނގެއީ (ކަލޭގެ އަސްލު މީހުން نُطْفَة އަކުން) ކަލޭ ހެއްދެވި ކަލާނގެއެވެ.

(فَسَوَّاكَ) ދެން އެކަލާނގެ ކަލޭ ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. ގަނޑުވެރިކޮށް ކަލޭގެ ގައިގެ، ބައިތައް ފުރިހަމަ ހަށިގަނޑެއް ކަލޭ ކުރައްވައެވެ.

(فَعَدَلَكَ) އަދި ކަލޭގެ ހަށިގަނޑު ހަމަހަމަކޮށް ރީތި ސޫރަތަކަށް ގެނައުމަށް ވަށް ކަލޭގެ ހަށިގަނޑު ހަދައްވައެވެ.

8 (فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ) ތިމަން ސޫރަތަކަށް އެކަލާނގެ އެދިވަޑައިގަންނަވާ ސޫރައަކުން އެކަލާނގެ ކަލޭ ސޫރަކޮށްދެއްވައެވެ. ކަލޭގެ ހަށިގަނޑުގެ ސޫރަ ކަލޭއަށް ހެދިއްޖެއެވެ.

(9) (كَلاَّ) އެއްގޮތަކަށްވެސް الله ގެ ދަރުމަވަންތަކަމާއި ދުރު ކުރައިހުނުޓުމުން އަޅުގަނޑު ނުވާނެއެވެ. އަދި އެއިރުކާ ކުޅުކުރުވާގޮތް ސަބަބަކީ ކަލޭމެން ނުހަނދާނެތީ. (بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ) އަދި ކަލޭމެން ދޮގުކުރަނީ؟ ކަލޭމެން قِيَامَة ދުވަހުގެ ދީނީ ކަންކަން ދޮގުކުރަނީއެވެ.

(12) (يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ) އެބަޔަކަށް ކަލޭމެން ކުރާކަންތައް ދަނެޖެހިގެންނެވެ. ކަލޭމެން قِيَامَة ދުވަހު ދީނީކަން ދޮގުކުރަނީއެވެ. اللهُ ގެ މުޙާފަޒާތުކުރާ ކަލޭމެން ބަލަހައްޓަން ހުރީއެވެ. އެބަޔަކަށް ކަލޭމެންގެ ޢަމަލުތަކާއި ބެލުމަށް ދެކޭއެވެ. އަދި قِيَامَة ދުވަހުން ފުށުގެ ބައިތައް ދުނިޔޭގެ ދުވަހެވެ.

(15) (يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ) ފުށުގެ ބައިތަކުން ދުވަހުން އެބައިމީހުން އަދި ކަނޑައެޅުނު އަދިވެސް ކަލޭމެންނަށް އަދި ދިމާކުރާ ވިސްނުމާއި މަސައްކަތް އެޅޭ ދިހަ ނިޔަލަށް ބޭނުންނެވެ.

(16) (وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ) އަދި އެމީހުން ދުވަހަކުވެސް އެތަނުން ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި ކިހާވަރަކަށް؟ އެމީހުނާއި އެތަނަށް އެނބުރި ދުރުވެ ނުވެއެވެ.

(18) (ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ) ދެން ކަލޭގެފާނަށް އަދި ކިހިނެއް އަންގައިދިނީ ކޮން ދުވަހެއްތޯއެވެ. ވަރަކަށް ބަޔާންކޮށްލާނަމަ އެދުވަހުގެ ޙިސާބަށް ކަންތައްތައް ދޭން ކަނޑައެޅިފައި ވާ ބޮޑު އެދުވަހެވެ. ކަންތަކަށްވާ ބަދަލު ހާސިލްވާނެ ދުވަހެވެ.

(19) (يَوْمَ لاَ تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئاً وَالأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰه) [އެދުވަހަކީ އެއްވެސް ނަފްސަކަށް އެހެން ނަފްސަކަށް އެއްވެސް ކަމެއް ކުރުމުގެ ބާރެއް ނުލިބޭނެއެވެ. އެދުވަހުން ހުރިހާ ކަމެއް ކުރުމުގެ ބާރު ހުންނަވަނީ الله އަށެވެ.] އެދުވަހު އެދުވަހުން ހުރިހާ ކަންތައް ބެލެހެއްޓުމުގެ ބާރު ހުންނަވަނީ. ހުރިހާ ކަމެއް ކުރުމުގެ ވެރިކަމުގެ ދަރަޖައިގައި ހުންނަވާ عَالَم ތަކުގެ رَبُّ އަށެވެ. ދުނިޔޭގައި ބާރުގެ ވެރިޔަކަށް ވުމަކީ ހިނގާއިރު ޙުކުމް ކުރުމުގެ ބާރު އެދުވަހުން الله އަށް ހަމައެކަނި ވާނެއެވެ.

سُوْرَةُ الْمُطَفِّفِيْنَ

ابْنُ عَبَّاسٍ ގެ ރިވާޔަތް ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. النَّبِيُّ މަދީނާއަށް ވަޑައިގެންނެވި އިރު މަދީނާގެ މީހުން ވަރަށް ދެރަކަމާއި މިން ކުޑަކުރާ މީހުންނެވެ. ދެން الله ﷻ (وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ) މިސޫރަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ.

(1) (وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ)[މިނުކުރާމީހުނަށް އަނިޔާވެރިންނަށް ގެދޮރު عَذَابُ ހުއްޓެވެ.] التَّطْفِيفُ: އަކީ ކެޑުކެޑުކޮށް އަނިޔާވުމެވެ. مُطَفِّف ނަކީ އަނިޔާވެރިމީހާއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ މިންނުން މިނިކުރާ ދައުރު އަނިޔާކުރާ މީހުނެވެ. މިންނުން މިނުދައުރު ވިޔަފާރީގެ މީހުން މިނުދުރު ޖެހިގެންދާ ބުނުމުން މިނުމުގެ އިންސާފުވެ މިނުމުގެ އިންސާފު ކުރެއެވެ.

(2) (الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ) އެއީ މީހުންނާ ގިންތިއަށް މިނުކުރާން ރަނގަޅަށް ފުރިހަމަކޮށް ބޭނުމެވެ.

(3) (وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ) އަދި އެމީހުނަށް މިނުކޮށް ކިރާއިރު ކުޑަކުރެވެ.

(4) (أَلاَ يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ) އެބަޔަކު ހީނުކުރަނީ ހެއްޔެ އެމީހުން

مَحْشَرُ އަށް ފޮނުއްވާ އެމީހުންގެ ކަރުކަށިގަނޑު ހިސާބުކުރެއްވުމަށް އަލުން ދިރުވާނެއެވެ. މިސާލަކަށް ފިނިހަމަ ހުރިކަމުން އެމީހުން ބެލުމަށް ކަނޑައަޅާނެއެވެ؟ އަޅުގަނޑު އެމީހުން އެދުވަހު ޖަވާބު ދެނީ ބެހެއްޓުމަކަށް ނެތެވެ.

(6) (يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ) އެއީ މީސްތަކުން عَالَمُ ތަކުގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ ގައި ފުށުގެ ބައިތަކުގައި ތެދުވެ ހުރުންނެވެ. ކަޅުކުލަ ދުވަހެއް. عَالَمُ ތަކުގެ رَبُّ ކުރިއަށް އަރުވެ ޖަވާބުދާރީ ބޯހަޔާ ކުރިމަތިލާން ވާނެއެވެ. މިނިވަން ޒުވާނުން ދުވަސް ކުރިއަރާ މިންވަރު އެވަގުތު ޝަރީޢަތުގައި ޒުވާނުން ގަތްކޮށް ބަހައްޓާނެއެވެ. އަދި ޙިސާބުގައި ހިސާބުކުރާ ދުވަހެވެ. ބަލާ ފިޔަވަޅު ވިސްނާތީ ފުށުގެ ހަދިޔާ ކުރާނެއެވެ.

(7) (كَلاَّ إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ) އެއްގޮތަކަށްވެސް އެބަހުސްނުވެއެވެ. فُجَّارُ ންގެ އަމަލު ނަމަވެސް ދިނުމުގެ ފޮތްތަކުގެ ނަމަކަށް ފޮތްތަކާއި ޖަވާބުދާރީވާ ތަން ފޮތްތަކުގެ ސިއްޔާރުގެ ސަކަރާތުތައް ހިތުނުވާނެއެވެ. سِجِّين ގައިވެ. މިނިވަނުގެ ފޮތްތަކުގެ ފޮތްތަކުގެ سِجِّين އަކީ އަސްލުގައި سِجِّيل އެވެ. އަދި ފޮތެވެ.

(9) (كِتَابٌ مَرْقُومٌ) އެއީ ލިޔެވިފައިވާ ފޮތެކެވެ. އެބައިމީހުންގެ ނަސީބު ލިޔެވިފައިވާ ލިޔުމުގެ ފޮތެއް ދިމާކޮށް ފޮތްފަހުގެ ފޮތެއް ކަމެވެ.

(12) (وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلاَّ كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ) އަދި ފާފަވެރި ކަމުގައި ހައްދުފަހަނަޅާ ފާފަވެރިޔާ ފިޔަވާ އެދުވަސް ދޮގުކުރާނެކަމެއް ނުވެއެވެ.

(13) (إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا) އަދި مُحَمَّد ، ގެ އަރިހުން ޤުރްއާނުގެ އާޔަތްތައް ކިޔަވާދޭއިރު އެއްޗިއްސަށް ޢަމަލުކުރާ ތެދުވެރިކަމުގައި (قَالَ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ) އެއީ ކުރީގެ ބަޔަކު ކިޔައިދޭ ވާހަކައެވެ. އެއީ އަދި ވަރަށް ގިނަކަމާއި ބަޔާންކުރާ ކުރީގެ ގިނަ ބުދުތަކާއި باطِلُ ކަންކަމެވެ.

(14) (كَلاَّ) އެއްގޮތަކަށްވެސް އެކަން ނުވެއެވެ. އެމީހުން ކިޔާ بَاطِلُ ވާހަކައަކީ ދެކެލީ މުސްކުޅިވި ޙާލެވެ. (بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) އަދި ހިތްތަކުގެ މައްޗަށް އެމީހުން ކުރި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އެމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ތަޅުލެވިފައި މަސައްކަތްކުރެވުނު ކަންކަމެވެ. އެމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ފަހަރެއް ހުރެއެވެ. އަދި ހިތްތައް އަނދިރިވެގެން އެމީހުންގެ ހިތްތައް ބިންދައިލައެވެ. أَبُوهُرَيْرَة ގެ ރިވާޔަތް ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. النَّبِيُّ ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا نَكتت فِي قَلبِهِ نكتة سوداء فإنْ تَابَ ونزع واستغفر صقل قلبه وإنْ عاد زَادت حتى تغلف قلبه فذلك الرَّان الذى ذكره الله سبحانه فى القرآن) މާނައީ: އަޅާ ފާފައެއް ކުރާއިރު އޭނާގެ ހިތުގައި ކަޅު ތިކިއެއް ލެވެއެވެ. ދެން އޭނާ التَّوْبَة ވެ أَسْتَغْفَارُ ކުރެއްވިނަމަ އޭނާގެ ހިތް ސާފުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ފާފަ ތަކުރާރުކޮށް ހިތުގައި އަނބުރާ ފާފަ ކުރާއިރު އެތިކި އިތުރުވެގެންދެއެވެ. އެހެންކަމުން ހިތުގައި ލޮކުވީ ފެށޭދާ ތިކިއެވެ. الله ﷻ ކީރިތި قُرْآنُ ގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ (رَانُ) އަކީ އެއެވެ. އަދި ފާފަކުރުމުގެ ސަބަބުން ހިތުގެ މައްޗަށް އަރާ ކަޅު ތިކިތައް ކުރެވެއެވެ.

(15) (كَلاَّ إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ) އެއްގޮތަކަށްވެސް އެކަން ނުވެއެވެ. އެދުވަހު އެމީހުންނާއި އެމީހުންގެ رَبُّ ފެނުމާއި ދުރުކުރެވިގެންވެއެވެ. ފަހެ އެމީހުން އަކީ ލިބިގެންވާ ބަޔަކު އެމީހުން ނުފެނޭނެއެވެ. އަކީ ލިބިގެންވާ އެމީހުން ނަފްސުގައި ނުފެނޭނެއެވެ. އަކީ ލިބިގެންވާ

ނުވަތަ ސުވަރުގެވުން މަރުވުމުން ދިރުއްވުން ފަދަ ކަންކަން ނަބަލާއިރު ވެސް ..ދަންނަވާނެއެވެ....

(فَمَا لَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ) ފަހެއެމީހުން (قُرْآنُ) އަށް އީމާންނުވާނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ އީމާންކަން ވާޖިބުކުރާ ކަންތައްތައް އެބަހުއްޓެވެ.

(وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لاَ يَسْجُدُونَ) قُرْآنُ ކިޔަވާދެވޭއިރު އެ قُرْآنُ އަށް ބޯލަނބައިގެން سَجدَة ނުކުރަނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ ނުވަތަ سَجدَة ގެއާޔަތް ކިޔާ ވަގުތު އެމީހުން تِلاوَةُ ގެ سَجدَة ނުކުރަނީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟

(بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ) އަދި ކާފަރުވެއްޖެއެވެ؟ ކާފިރުން ދޮގުކުރަނީއެވެ. އެބަހީ تَوْحِيدُ ސާބިތު ކުރާ ދަލީލުތަކާއި مَحْشَرُ އަށް ފޮނުވުމުގެ ދަލީލުތަކާއި އަދި ثَوَابُ އާއި عَذَابُ ގެ ދަލީލުތަކުގެ ކަންކަމާއި އެއްބަސްނުވާ ފަދަ މީހުން ދޮގުކުރަނީއެވެ.

(وَاللهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ) އަދި އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި އެމީހުން ފޮރުވާ ކަންތައް ދޮގުކުރާކަމެވެ الله ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ.

(فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) ފަހެ ވޭންދެނިވި عَذَابُ އާއި އެމީހުންނަށް ބާރުއަރުވާ خَبَرُ ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް ދެއްވާށެވެ. (މިތާގައި ގެނެސްފައި ވަނީ މީސްތަކުންނަށް ބާރުއަރުވާގޮތަށް ވިދާޅުވީއެވެ.)

(لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ) ކެނޑިނުދާނެ ދެމިހުރާނޭ ثَوَابُ އެމީހުންނަށް ހުރެއެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ރަހުމަތްލެއްވުން ކަށަވަރުވާނެއެވެ.

سُوْرَةُ الْبُرُوْجِ

(وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ) ތަރިތަކުގެ މަންޒިލްތައް ހުރި އުޑާ ހުވަދި وَحِي ކުރައްވައެވެ. އެއީ ބާރަތަރިއަކާއި ބާރަ މަންޒިލެވެ.

(وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ) އަދި ވަޢުދުވީ ދުވަހުގެ وَعْدُ ވެވިގެންވާ ދުވަހާއި އަދި ހުވާ قِيَامَة ދުވަހެވެ.

(وَشَاهِدِ) خَلْقُ ތަކާ ބެހޭ އަދި ހުވައިކުރައްވާ ދުވަހުގެ ހެކިވެރިޔާއި (وَمَشْهُودِ) ހެކިވެރިވާ ކަންކަމާއި ހުވައިކުރެއްވިއެވެ (އެއީ مُجْرِمُ ންނަކީ ކުރާ ހުރިހާ جَرِيْمَة ތަކެވެ. އެއީ އެހެންމީހުން ދެކިފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ الله ގެ ހެކިވެރިޔާ شَهِيْدُ ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ކުރީގެ أَصْحَابُ الأُخْدُودِ ގެ ކަމުގައި ވާކަން الله ވަހީކުރެއްވި ކަންތައް ދަންނަވާށެވެ.

(قُتِلَ أَصْحَابُ الأُخْدُودِ) ވަޅުކޮނެ އަލިފާން ރޯކޮށްގެން ހިތުހުރި މީހުންނަށް لَعْنَة ލެއްވިއެވެ. އެމީހުން ނެތިކުރައްވާށެވެ. (އެމީހުންނަކީ ކާފިރުވެ ސަލާމަތްވާ ބާރުގަދަވެރިކަމުގެ ބޮޑު މީހުންނެވެ. އެމީހުން رَعِيَّةُ ންގެ މައްޗަށް އީމާންވި މީހުން އަނބުރާ ކާފިރުވުމަށް ބާރުދިނީއެވެ. ފަހެ އެމީހުން ނުކުރާތީ އެކަމަށް އެ ވަޅުތަކުގައި އަލިފާނުގައި އެމީހުން އަނދާލީއެވެ. އަދި ސަލާމަތް ނުވީ އެމީހުން އަލިފާނުގައި އަނދާލާފައެވެ.

(النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ) އެއީ ދަރުމަދަރުތަކުގެ އަލިފާނުގެ ބާރެވެ.

(إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ) (އެމީހުންނަށް لَعْنَة ލެއްވިއެވެ) އެމީހުން އަލިފާނުގެ ކައިރީގައި ގޮނޑިތަކުގައި އިށީނދެގެން މުއުމިނުންނަށް عَذَابُ ދިނީއެވެ. މަޢުލޫމުކަމުގައެވެ.

(وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ) مُؤْمِنُ ންނަށް ކުރި އެމީހުން

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

ކަންތައްތަކާ މެދު (އެއީ مُؤْمِنُ ންނަށް ދިން ދަތިތަކާ ބެހޭގޮތުން ހެކިވެރިވަމުން ތިބީއެވެ.) އެހެނީ އެމީހުން (شُهُودُ) (قِيَامَة ދުވަހުން) އެމީހުންގެ ނަފްސުތަކުގެ މައްޗަށް ހެކިވާނެއެވެ. ދެން އެދުވަހު އެމީހުންގެ ހަށިގަނޑުގެ ގުނަވަންތައް އެމީހުންގެ މައްޗަށް ހެކިވާނެއެވެ.

(وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلاَّ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ) އެމީހުން مُؤْمِنُ ންނަށް އަދަބު عَذَابُ ދިނީ އެ مُؤْمِنُ ން ގަދަވަންތަ ކަލާނގެއަށް އަދި حَمْدُ ލިބިވޮޑިގެންވާ الله އަށް އެމީހުން އީމާންވާތީއެވެ. ކަލާނގެއަށް އީމާންވުމެވެ. އެމީހުން އީމާންވާކަމުން އެމީހުންގެ ކުށަކަށް ބަލައިގެން އެމީހުންނަށް ނުބައިކުރީއެވެ.

(وَاللّٰهِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدُ) އަދި الله ހުރިހާކަމަކަށް ހެކިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. مُؤْمِنُ ންނަށް ދިން ތަކުލީފުތަކާއި ކާފިރުން ދޮގުކުރިކަމަށްވެސް ހެކިވޮޑިގެންވެއެވެ. މިއީ އެމީހުންނަށް ދެވޭ ހަރުކަށި ބިރުވެރި ތަރުހީބެއް ކަމުގައިވާ وَعِيْدُ އެކެވެ.

(إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ) ހަމަކަށަވަރުން مُؤْمِنُ ފިރިހެނުންނާއި مُؤْمِنُ އަންހެނުން ފިތުނަވެރިކޮށް އެމީހުންނަށް ކާފިރުކަން إِخْتِيَارُ އަށް ނުކުރުމަށްޓަކައި އަލިފާނުގައި އަނދާލިމީހުން ނުބައިކޮށް.

(ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا) އެމީހުން ތައުބާ ނުވެ އަދި އެއިން އަމިއްލަ ނަފްސަށް ކުރި ނުބައިކަމާއި ބޭރުވިޔަސް އެމީހުންނަށް (وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ) އެމީހުންނަށް ހަރުކަށި އަނދައިގަނެވޭ އަލިފާނުގެ عَذَابُ އެވެ. އެއީ مُؤْمِنُ ންނަށް ދިން އެއިން ނުބައި އަނދާލުމުގެ ބަދަލުގައެވެ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

سُورَةُ الْأَعْلَىٰ

ترتيبها ٨٧ — آياتها ١٩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾

12 (إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ) ... جَبَّارُ ... رَبُّ ... (لَشَدِيدٌ) ...

13 (إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ) ... خَلْقُ ...

14 (وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ) ... مُؤْمِنُ ... فَضِيْحَة ...

15 (ذُو الْعَرْشِ) ... عَرْش ...
(الْمَجِيدُ) ...

17 (هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ) ... مُحَمَّدُ ... خَبَرُ ...

19 (بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ) ... عَرَبِي ... حَادِثَة ... عِبْرَة حَاصِلُ ...

20 (وَاللهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ) ... الله

... عَذَابُ ...

21 (بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ) ... قُرْآن ...

22 (فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ) ... الله ... حَضْرَةُ ... لَوْح الْمَحْفُوظ ... شَيْطَانُ ...

سُورَةُ الطَّارِقِ

1 (وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ) ... طَارِقُ ... الله ... وَحِي ... طَارِقُ ... طَارِقُ ...

3 (النَّجْمُ الثَّاقِبُ) ...

4 (إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ) ...

6 (خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ) ... رَحِمُ ... نُطْفَة ... نُطْفَة ... نُطْفَة ...

7 (يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ) ...

8 (إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ) ... مَحْشَرُ ...

9 (يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ) ... عَقِيْدَة ...

10 (فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلاَ نَاصِرٍ) ... الله ... عَذَابُ ...

11 (وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ) ... وَحِي ...

12 (وَالأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ) ... وَحِي ...

13 (إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ) ... قُرْآنُ ... حَقُّ ... بَاطِلُ

ތަފްސީލުކުރެ ވިދާޅުވި ޤުރްއާން ކަލާމެކެވެ.

(15) (إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْداً) ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުން رَسُولُ الله ، ގެނެސްދެއްވި حَقُّ ދީން بَاطِلُ ކުރުމަށް މަކަރުހަދައި ހީލަތްތެރިކަމާއި ގޮތްތައް ހަދައެވެ.

(16) (وَأَكِيدُ كَيْداً) އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހުންނަށް ނޭނގޭ ގޮތުގައި އެމީހުންނަށް ނުވާވަރުގެ ބާރުގަދަ ފިޔަވަޅު އަޅުއްވާނެއެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދީން ކުރިއަރުވާނެއެވެ.

(17) (أَمْهِلْهُمْ) ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް ލުއިދެއްވާށެވެ. (رُوَيْداً) ކުޑަވަގުތަކަށް ހުއްޓާލާ ކަލޭގެފާނު ......

سُورَةُ الأَعْلَى

(1) (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى) ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އާއި އެންމެ މަތިވެރި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އިސްމު ތަސްބީޙަކުރައްވާށެވެ. طَاهِرُ ވިސްނުމުން ކުރައްވާށެވެ. އެހެންކަމުން سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى ކިޔުން ސުންނަތެވެ.

(2) (الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى) އެކަލާނގެއީ އިންސާނާ ހެއްދެވި ހަދައްވައި ކަލާނގެ ހެއްދެވުމުގެ ސޫރަތް ހަދައްވައި ބަރާބަރުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެއެވެ.

(3) (وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى) އަދި އެކަލާނގެއީ ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ ހަމަ މިންވަރު ކަނޑައަޅުއްވައި ތެދުމަގުގައި ހިދާޔަތް ދެއްވި ކަލާނގެއެވެ. ވަކިވަކި ގޮތްގޮތުން އެއްޗެހި ހެއްދެވި ކަލާނގެއެވެ.

(4) (وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى) އަދި އެކަލާނގެއީ ފަސްގަނޑުން ޖަނަވާރުތަކަށް ކާން ވިނަގަސް ހެއްދެވި ކަލާނގެއެވެ.

(5) (فَجَعَلَهُ غُثَاءً) އަދި އެއީ (ހިކި ވިނަ ކަހައިގެން ދިޔަ) ރަތްކުލައަށް ވާ ހިކިފައިވާ އެއްޗަކަށް ހައްދަވައިފިއެވެ. (أَحْوَى) ކަޅު ކުލައަށް ބަދަލުވާ ގޮތަށެވެ.

(6) (سَنُقْرِئُكَ) ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނަށް ޤުرْآنُ ކިޔަވާ ދެއްވާނަމެވެ. (فَلاَ تَنسَى) ފަހެ ކަލޭގެފާނު ހަނދާން ނައްތައި ނުލައްވާނެއެވެ. ޖިބްރީލް عَلَيْهِ السَّلاَمُ وَحِي އާއި ގެންނެވުމުން ކަލޭގެފާނު ހަނދާން ނައްތަވައި رَسُولُ الله ، އަވަސްއަވަހަށް ކިޔަވާ ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި އެގޮތުން ހަނދާން ނައްތައިފާނެ ކަމަށް ބިރުގަތުމެވެ. (سَنُقْرِئُكَ فَلاَ تَنسَى) ގެ މާނައަކީ އެއީ ބަރަކާތެވެ. ދެން الله އަށް ކަލޭގެފާނަށް ޤުرْآنُ ހިތުދަސްކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ހަނދާން ނައްތައި ނުލައްވާނެއެވެ.

(7) (إِلاَّ مَا شَاءَ اللهُ) الله އިރާދަކުރެއްވި އެއްޗެއް މެނުވީއެވެ. (إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى) ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ފާޅުވާ އެއްޗަކާއި ސިއްރުވާ އެއްޗެއް ދެނެވޮޑިގަންނަވައެވެ. އެހެންކަމުން ކަލޭގެފާނަށް ވަޙީ ކަލާނގެ ދެއްވާ ގޮތަށް ހަނދާން ދޭނެއެވެ.

(8) (وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى) އަދި ލުއި عَمَلُ ނަމަ عَمَلُ ކުރުމަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނަށް ފަސޭހަ ކޮށްދެއްވާނެއެވެ.

(9) (فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނު ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވާށެވެ. ހިތްވަރުގެ وَعْظُ نَصِيحَةُ ދެއްވާށެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުންނަށް ކަލޭގެފާނު ގެނެސްދެއްވި ދީނުގެ وَعْظُ ދެއްވާށެވެ. އެއީ وَعْظُ نَصِيحَةُ އަކީ މީހުންނަށް ފައިދާ ލިބޭ ގޮތެވެ. އަދި ދީނާ މެދު ހެޔޮ ގޮތުން އެމީހުންނަށް ފާޑުކިޔައި ދީނުގެ ނަޞީޙަތެވެ. وَعْظُ نَصِيحَةُ އަކީ އެއިން ފައިދާ ހާސިލްވާ ގޮތަކަށް ވާނަމަ ފަރުޟުވާ ކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ޙައްޤު ބަޔާންކޮށްދިނުމާއި ދީނާއި ރަސޫލުގެ ވާހަކަ ދެއްކުމާއި ދީން ދަސްކޮށްދިނުމާއި ދަޢުވަތު ދިނުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ. އެހެން ކަމުގައި ވާނަމަ ނަޞީޙަތް ފަރުޟުވެއެވެ. وَعْظُ نَصِيحَةُ އަކީ އިސްލާމުގެ ދީނުގައި ކޮންމެ مَالِكُ މީހަކަށް عَامُّ ކޮށް ދޭންޖެހޭ ކަމެކެވެ.

(10) (سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشَى) ކަލޭގެފާނުގެ وَعْظُ نَصِيحَةُ އާއި އިރުޝާދުން الله އަށް ބިރުވެތިވާ މީހުން وَعْظُ نَصِيحَةُ އާއި އިރުޝާދު ޤަބޫލުކުރާނެއެވެ. އަދި އެމީހުން ބިރުވެތިވާނީ صَلاَحِيَّةُ އެބަޔަކީ ހެޔޮލަފާ މީހުންނެވެ.

(11) (وَيَتَجَنَّبُهَا الأَشْقَى) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ އެންމެ ނުބައި މީހުން وَعْظُ نَصِيحَةُ އާއި އިރުޝާދުން ދުރުވެގެންވާނެއެވެ.

(12) (الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى) އެއީ ބޮޑު ނަރަކައިގެ އަލިފާނުގައި ވަންނާނެ މީހުންނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ދީނަށް އިންކާރުކުރާ މީހުންނެވެ.

(13) (ثُمَّ لاَ يَمُوتُ فِيهَا) ދެން އެ އަލިފާނުގައި މަރުވެސް ނުވާނެއެވެ. އަނިޔާވެރި ކަމުން ކަނޑައެޅިގެން އަރާމުވެސް ނުލިބޭނެއެވެ. (وَلاَ يَحْيَا) އަދި ދިރިގެން ހަމަޖެހިގެން އުޅުމެއްވެސް ނުވާނެއެވެ.

(14) (قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى) ހަމަކަށަވަރުން ކާމިޔާބުވީ طَاهِرُ ވި الله އަށް އީމާންވެ އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވެ شَرِيعَةُ ގައިވާ ގޮތަށް عَمَلُ ކޮށްގެން ތައުބާވެ ސާފުތާހިރުވި މީހާއެވެ.

(15) (وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ) އަދި އޭނާގެ رَبُّ ގެ އިސްމު ހަނދާންކޮށް (فَصَلَّى) ފަހެ ނަމާދު فَرْضُ ކަމުގައި ކޮށް ހަމަޖައްސައިފިއެވެ. (އޭނާއަކީ ކާމިޔާބުވި މީހާއެވެ.)

(18) (إِنَّ هَذَا) ހަމަކަށަވަރުން މިބަޔާންކޮށްދެއްވި ކަންކަމާއި ކާމިޔާބު طَاهِرُ ވެ الله އަށް އީމާންވެ އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވެ شَرِيعَةُ ގައިވާ ގޮތަށް عَمَلُ ކޮށްގެން ކާމިޔާބުވެއެވެ. (لَفِي الصُّحُفِ الأُولَى) ކުރީގެ صُحُفُ ތަކުގައި ވެސް ވެއެވެ.

(19) (صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى) އެއީ إِبْرَاهِيمَ ގެފާނާއި مُوسَى ގެފާނުގެ صُحُفُ ތަކެވެ. اللهُ جَلَّ جَلاَلُهُ ބާވައިލެއްވި ފޮތްތަކުގައި ވެސް ވެއެވެ. ދުނިޔެއަށްވުރެ آخِرَةُ ރަނގަޅުވެއެވެ.

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

(1) (هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނު، ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނަށް قِيَامَةُ ދުވަހުގެ ވާހަކަ އައިސްފިއެވެ. އެދުވަހަކީ غَاشِيَةُ އެއްގޮތަކަށް އެދުވަހުގެ ބިރުވެރިކަމުން خَلْقُ ތަކުން ނިވާކޮށްލާނެއެވެ. غَاشِيَةُ ގެ މާނައަކީ ނިވާކޮށްލާ އެއްޗެވެ.

(2) (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ) (قِيَامَةُ ދުވަހު ކާފިރުންގެ މޫނުތައް ބިރުން ދެރަވެ ހީނަރުވެފައި ވާނެއެވެ.) އެދުވަހު ބައެއް މީހުންގެ މޫނުތައް ދެރަވެ ހީނަރުވެފައި ވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ބިރުވެރި عَذَابُ ގެ ދަށުގައި ވާނެއެވެ.

(3) (عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ) އަބަދުވެސް ދުނިޔޭގައި އުނދަގޫ

بَلْ تُؤْثِرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَٱلْـَٔاخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَـٰذَا لَفِى ٱلصُّحُفِ ٱلْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

سُورَةُ الغَاشِيَةِ

ترتيبها ٨٨ — آياتها ٢٦

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْغَـٰشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَـٰشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ ءَانِيَةٍ ﴿٥﴾ لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ﴿٦﴾ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِى مِن جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَـٰغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِىُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾ أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

އަލިފާނުގައި ވަރަށްހޫނު ބޭރު ނުދެވޭނެއެވެ. އަލިފާނުގައި އެމީހުންނަށް އަދަބުދެވޭނީ ދުނިޔޭގެ އަލިފާނަށްވުރެ ހިތްހަރުކަމާއެކުގައެވެ.

5 (تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ) އެމީހުންނަށް ބޯންދެވޭނީ ހޫނުކަން އަރާ ނިކަމެތިގެ ސުލޫކު ހޫނުވުމުގެ އެންމެ ހަދަށްވާ ފެނެވެ.

6 (لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلاَّ مِنْ ضَرِيعٍ) ކާނެ ކާއެއްޗަކީ ކަށިގަހުގެ އެއްޗެހި ނޫނީ އެމީހުންނަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ. އެއީ قُرَيْش މީހުން الشَّبْرِق ކިޔާ ގަހެވެ. އެއީ ވިހައެއް ހުރި ގަހެކެވެ. ހިކުމުން ضَرِيع އެވެ.

8 (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ) އެދުވަހުން އެތަށްބައެއްގެ މޫނުތައް ފަސޭހަވާނެއެވެ. نعْمَةُ އާއި އުފާވެރިކަމުގެ ބާރުގަދަކަމުން ރީތިވެ އުޖާލާވާނެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގައި ހެޔޮއަމަލުތައް ކުރި މީހުންނެވެ.

9 (لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ) އެމީހުން ދުނިޔޭގައި ކުރި ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން ރުހިވަޑައިގަތުމެވެ. އެމީހުން އެކަމަށް ރުހުމާއި އުފާވެރިވާނެއެވެ.

15 (وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ) އަދި އެތާގައި އެނދުގަނޑުތަކުގައި ސީރިކޮށް ތަކިޔާތައް ރޭވިފައިވާނެއެވެ. ބޯބުރި އަޅައިގެން ކޮޅަށް ލައިގެން ތިބުމަށް ހުރި އެއްޗެއް މެނުވީ ނުވާނެއެވެ.

16 (وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ) އަދި مُخْمَة ފަދަ ފަރިވުރި ފަރުދާތަކާއި އެތުރުންތަކުގެ ރީތި ފަރުދާތަކެވެ.

17 (أَفَلاَ يَنْظُرُونَ إِلَى الإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ) އެމީހުން ޖަމަލަށް ބަލާ ހެއްދެވިއްވީ ކޮންފަދައަކުން ވިސްނާ ފިކުރުކުރަނީ ނުވޭހެއްޔެވެ؟ އަދި ހެއްދެވިއްވީ ފިޔަވަޅުތަކާއި ހަރުގަނޑު ބޮޑުކަމާއި ގޮތްތަކާއި ބޭނުންތައް ހެދުމަށް ވަރުގަދަ ކަމާއެކުގައެވެ.

18 (وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ) އަދި އުޑުގެ މައްޗަށް ބާއްވާ މަތިވެރިކުރެއްވީ ކޮންފަދައަކުން ކަމަށް އެމީހުން ބަލާ ވިސްނާ ނުލަނީ ހެއްޔެވެ؟ އެއީ ބިންގަޑަށް ނުވެއްޓޭގޮތަށް ހިފެހެއްޓެވީ ތަނބަކާ ނުލައެވެ.

19 (وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ) އަދި ފަރުބަދަތައް ވަރުގަދަކޮށް ބިމުގައި ހިފެހެއްޓެވީ ކޮންފަދައަކުން ކަމަށް ބަލާ ވިސްނާ ނުލަނީ ހެއްޔެވެ. އެއީ ހީނުލެވޭ ފަދަ ބާރަކުން ކަމެކެވެ. ބިން ހެލި ނުލުމަށްޓަކައި ހަރުލެއްވި ތަނބުތަކެއްހެން މިއީ ހިތްހަމަޖެހުމެއް ލިބިދޭ ކަމެކެވެ.

21 (فَذَكِّرْ) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް وَعْظُ نَصِيحَة ދެއްވާށެވެ. ހެޔޮމަގު ދެއްކެވުމުގެ ބާރު ލިބިވަޑައިނުގަންނަވާނެއެވެ. (إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ) ކަލޭގެފާނަކީ އެހާއިރު ނަސޭހަތްދޭ މީހެއް ކަމުގައި ހިތުން ކުރެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނުވީ އަރުވާލެއްވުމެވެ.

22 (لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ) އެމީހުންގެ މައްޗަށް ގަދަކަމުން އީމާން ލެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނު ނުފޮނުއްވަމެވެ. އެމީހުން އީމާންވުމުގައި މަޖުބޫރުކޮށް ބަލާ ހުރުމަކަށް ނޫނެވެ.

23 (إِلاَّ مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ) އަނބުރާ ފުރަގަސްދީ وَعْظُ نَصِيحَة ނުބަލާ ކާފަރުވީ މީހާ ފިޔަވައެވެ.

24 (فَيُعَذِّبُهُ اللهُ الْعَذَابَ الأَكْبَرَ) الله އެމީހަކަށް ބޮޑުވެގެންވާ عَذَاب ދެއްވާނެއެވެ. އެއީ ނަރަކައިގެ ދާއިމީ عَذَاب އެވެ.

25 (إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ) ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުން ރުޖޫޢަވާނީ އަހުރެމެންގެ އަރިހަށް ދިޔުމަށް މަރުވުމަށްފަހު ތެދުވުމުގެ حَضْرَةُ އަށެވެ.

26 (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ) ދެން އެމީހުންގެ ހިސާބުބެއްލުން ވާޖިބުވަނީ ހަމަ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މައްޗަށެވެ. އެމީހުން ދުނިޔޭގައި مَحْشَرُ ދުވަހު ހިސާބު ބެލުމަށްފަހު އެމީހުންނަށް ޖަޒާ ދެއްވާހުށީމެވެ.

سُوْرَةُ الْفَجْرِ

1 (وَالْفَجْرِ) ފަތިސް ވަގުތު ގަންދެއްވައިފިއެވެ. الله ﷻ ގެ ކީރިތި وَحِي ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެއީ ކޮންމެ ދުވަހެއްގެ ފަތިސް ވަގުތެވެ. ފަތިސްގެ އަލިކަން ފެންނަން ފަށާ ވަގުތެވެ. އަދި مُجَاهِدُ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ޤުރްބާނު عِيْدُ ދުވަހުގެ ފަތިހެވެ.

2 (وَلَيَالٍ عَشْرٍ) (حَجُّ މަހުގެ ފުރަތަމަ) ދިހަރޭ ގަންދެއްވައިފިއެވެ. ކީރިތި وَحِي ބާވައިލެއްވިއެވެ.

3 (وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ) ހިރަފު ކަމަކާއި އެއްކަމަކަށް ގަންދެއްވައިފިއެވެ. އަދި އާދޭހުގެ ގޮތުން ގަންދެއްވައިފިއެވެ. ކީރިތި وَحِي ބާވައިލެއްވިއެވެ. އަދި ބުނެވެއެވެ. الشَّفْع އަކީ ޤުރްބާނީގެ حَجُّ ވާދުވަހެވެ. ކިޔަމަން ދުވަހެވެ. ޢަރަފާތުގެ ދުވަހެވެ. އަދި ބިމުގައި ދުވަހެއް ގަންދެއްވިއެވެ. اَلْوَتْر އަކީ ކަމަކަށް ގަންދެއްވުމެވެ.

4 (وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ) ރޭގަނޑު ފާއިތުވެގެން ދާއިރު ގަންދެއްވައިފިއެވެ. ފުރުސަތު ލިބިގެން ރޭގަނޑު ގަންދެއްވައިފިއެވެ. ކީރިތި وَحِي ބާވައިލެއްވިއެވެ.

5 (هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ) [ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިންނަށް

يَقُولُ يَٰلَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِي فِي عِبَٰدِي ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

سُورَةُ الْبَلَدِ

ترتيبها ٩٠ — آياتها ٢٠

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقْسِمُ بِهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنتَ حِلٌّۢ بِهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾ فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَٰمٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌۢ ﴿٢٠﴾

سُورَةُ الشَّمْسِ

ترتيبها ٩١ — آياتها ١٥

(وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا) ... رَبُّ ...

(23) (وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ) ...

(25) (فَيَوْمَئِذٍ لاَ يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ) ... اللهُ ... عذابُ ...

(26) (وَلاَ يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ) ... اللهُ ...

(27) (يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ) ... اللهُ ...

(28) (ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً) ... ثَوَابُ ... رَبُّ ... (مَرْضِيَّةً) ... حَضْرَةُ ...

(29) (فَادْخُلِي فِي عِبَادِي) ... صَالِح ...

(30) (وَادْخُلِي جَنَّتِي) ... كَرَامَةُ ... كَرَامَةُ ...

سُوْرَةُ الْبَلَدِ

(1) (لاَ أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ) حُرْمَة ... وَحِي ... أُمُّ الْقُرَى ... اللهُ تَعَالَى ... حَضْرَةُ ... حُرْمَة ... إِسْمَاعِيلُ ... مُحَمَّدُ ﷺ ... حَجُّ ...

(2) (وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ) اللهُ تَعَالَى ... وَحِي ...

(3) (وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ) ... اللهُ تَعَالَى ... وَحِي ... حَيْوَانُ ... تَنَاسُلُ ... اللهُ تَعَالَى ... قُدْرَةُ ... حِكْمَةُ ...

(4) (لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ) ... بَرْزَخُ ... آخِرَةُ ...

(5) (أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ) ...

(6) (يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالاً لُبَداً) ... (مُحَمَّدُ ...

(7) (أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ) اللهُ تَعَالَى ...

(10) (وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ) ...

(11) (فَلاَ اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ) ... اللهُ ...

(13) (فَكُّ رَقَبَةٍ) ...

(14) (أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ) ...

(15) (يَتِيماً ذَا مَقْرَبَةٍ) ...

(16) (أَوْ مِسْكِيناً ذَا مَتْرَبَةٍ) ...

لَا يَصْلَىٰهَآ إِلَّا ٱلْأَشْقَى ﴿١٥﴾ ٱلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلْأَتْقَى ﴿١٧﴾ ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

سُورَةُ الضُّحَىٰ

ترتيبها ٩٣ — آياتها ١١

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾ وَلَلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ ٱلْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰٓ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

سُورَةُ الشَّرْح

ترتيبها ٩٤ — آياتها ٨

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِىٓ أَنقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا فَرَغْتَ فَٱنصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرْغَب ﴿٨﴾

ގެންނެވުމާއި ހެޔޮ وَحِي ކުރައްވުމެވެ.

4 (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى) ތިޔަބައިމީހުން ކުރާހިނގުމާއި عَمَلُ ތަކީ ތަފާތުގޮތްގޮތަށް ވެއެވެ. އެއްބަޔަކުގެ ސުވަރުގެއާ ގުޅޭ عَمَلُ ވެއެވެ. އެއްބަޔަކުގެ ނަރަކައާގުޅޭ عَمَلُ ވެއެވެ. އެގޮތުން އިންސާނުން ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނާއި ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ގޮތުގައި ދެބަޔަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ.

5 (فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى) ފަހެ އެމީހަކު ހެޔޮގޮތުގައި ހަރަދުކޮށް ކަލާނގެ އަދި اللهُ ނަހީކުރެއްވި ކަންތައްތަކުން تَقْوَى ވެރިވެއްޖެނަމަ،

6 (وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى) އަދި އެންމެ ރަނގަޅު ތިމާގެ ހުރިހާ ކަމެއްގައި ރަށްޓެހިވެ ސާބިތު اللهُ ދެއްވާނެކަމުގެ وَعْدُ އަށް ތެދުވެރިވެ ތަސްދީޤުކޮށްފިނަމައެވެ.

7 (فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى) ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ދަތިނުވާނޭ اللهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވާ صَالِحُ عَمَلُ ތައް ކުރުމަށް އޭނާއަށް ފަސޭހަކޮށްދެއްވާނެއެވެ. މިއާޔަތް ބާވައިލެވުނީ أَبُوبَكْرِ الصِّدِّيقُ ގެ ސަބަބުންނެވެ. އެއީ މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ޢަބުދުން ކާފިރުންގެ ގަރާރުގައި عَذَابُ ދެމުން ދިޔައިރު ދުވަހު އެމީހުން ގަނެ މިނިވަންކޮށްދެއްވި ހެވާއިލާތީއެވެ. (ދެންނެވިއާއި ކުރީގެ މިނިވަންކުރައްވާ ޢަބުދުގެ ޢަދަދު ކިޔާ ބަޔަކުއެވެ.)

10 (فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى) ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ދަތިވާނޭ ނަރަކައަށް އޭނާ ފަސޭހަކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އޭނާ އެކަމަށް ހަމަ ތައްޔާރުވެގެން ދިޔަ ފަދައިންނެވެ. ދީން ފަހަނައަޅައިގެން އެތަކެއް ނުބައިކަންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަދެގަތުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

11 (وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ) އަދި އޭނާ ހަލާކުވެ ނަރަކައަށް ވެއްޓުނު ހިނދު އޭނާގެ މުދަލުން އޭނާއަށް އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުކުރާނެތެވެ.

(إِذَا تَرَدَّى) އެއީ ނަރަކައަށް ވެއްޓި ހަލާކުވުމުގެ ވަގުތުގައެވެ،

12 (إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى) ހަމަކަށަވަރުން ތެދުމަގު ބަޔާންކޮށްދިނުމަކީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ މައްޗަށް ލާޒިމުވާ ކަމެކެވެ. الفَرَّاءُ ވިދާޅުވެއެވެ. މިތަނުގެ إِخْتِيَارُ ކުރާނަމަ ތެދުމަގާއި ނުބައި މަގު ބަޔާންކޮށްދިނުމެވެ. اللهُ ދެއްކެވި ތެދުމަގު ހިފުމެވެ. اللهُ އަކީ އެކަން ދަނބުދިފުއަސް. اللهُ އޭނާގެ މަގަށް ގެންނަވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ގޮތުގައި ނުކުތުމަށް ބުނެދެއްވާނެއެވެ.

13 (وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ آخِرَةُ ގެ ވެރިކަމާއި ދުނިޔޭގެ ވެރިކަމުގެ ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ދެދުނިޔޭގެ އެކަމެއް ހިފާ އަދި މިކަމެއް ކުރަން ބޭނުންވާ ބަޔަކަށް ދެއްވައެވެ.

14 (فَأَنْذَرْتُكُمْ نَاراً تَلَظَّى) ފަހެ އަލިފާން ގަދަވެގެން ދިލަހިދާވާ ނަރަކައިގެ ކަމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިންޒާރުދެއްވީމެވެ.

15 (لاَ يَصْلاَهَا إِلاَّ الأَشْقَى) އެނަރަކައަށް ވަދެ އަނިޔާވާނީ އެންމެ ނުބައި މީހާ ކަމުގައިވާ ކާފިރު މީހާއެވެ. އެމީހަކީ ނުކިޔަމަންތެރިވެ އެއްކިބާވީ މީހާއެވެ.

16 (الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى) އެމީހަކީ ރަސޫލުންނާއި ދީނާއި حَقُّ ދޮގުކޮށް ދުރުވެގެން ދިޔަ މީހާއެވެ. އެއީ ރަސޫލުންނާއި ކިޔަމަންތެރިނުވެ ފަހަތަށް ޖެހިގެން ދިޔަ މީހާއެވެ.

17 (وَسَيُجَنَّبُهَا الأَتْقَى) އަދި ނަރަކައިން ދުރުކުރެވޭނީ تَقْوَى ވެރިވީ މީހާއެވެ. އެއީ ކާފިރުކަމާއި ފާފައިން ދުރުވާ ކިޔަމަންތެރިވެރިޔާއެވެ. ނަމަވެސް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި الوَاحِدِي ވިދާޅުވެއެވެ. މިއާޔަތުގެ މުރާދަކީ تَقْوَى ވެރިވެގެން ބައެއް أَبُوبَكْرِ الصِّدِّيقُ އެވެ. އެއީ އޭނާގެ މުދަލުން ހަރަދުކުރި ސަބަބުންނެވެ. މިއާޔަތް ބާވައިލެވުނީ ނަމަވެސް މި ކަމުގެ حُكْمُ عَامُّ ވެއެވެ.

18 (الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى) އެއީ ހެޔޮގޮތުގައި މުދާ ހަރަދުކޮށް اللهُ ގެ حَضْرَةُ ގައި طَاهِرُ ވެ ސާފުތާހިރުވުމަށް ދިނީމެވެ.

19 (وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى) އަދި އެއްވެސް މީހެއްގެ ހެޔޮކަމެއްގެ ބަދަލު ދިނުމަށްޓަކައި ކުރާކަމެއް ނޫނެވެ. (ހަމައެކަނި اللهُ ގެ ވަޖުހުގެ ރިޟާ އެދިގެން ކުރާކަމެކެވެ.)

21 (وَلَسَوْفَ يَرْضَى) އަދި ހަމަކަށަވަރުން ރުހިވަޑައިގަންނާނެ ނިޢުމަތް ދެއްވާނެއެވެ. ސުވަރުގޭގެ كَرَامَةُ ލިބިގެން ހިތްހަމަޖެހޭނެއެވެ.

سُوْرَةُ الضُّحَى

النَّبِي ﷺ އަށް ވަޙީ ނާޒިލުވުން ލަސްވެގެން ދިޔައިރު، މުޝްރިކުން ބުނެފާ ހުރީ ކިހާހިނދެއްވެފައި ނުލިބުނީމާ އެކަލޭގެފާނު ހިތާމަވެވަޑައިގަތެވެ. ދެން މިސޫރަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެ މުޙައްމަދު ގެ ރައްބު ދޫކޮށްލައްވައިފިއޭ ކާފިރުން ބުނުމުން شَيْطَانُ ކާފިރުން ބުނި ވާހަކައެވެ. ދެން މިސޫރަތް ބާވައިލައްވައިގެން اللهُ އެކަލޭގެ ހިތްހަމަޖައްސަވައިދެއްވިއެވެ.

1 (وَالضُّحَى) ضُحَى ވަގުތު ގަންދެއްވުމަށް ހުވާ وَحِي ކުރައްވައެވެ.) ضُحَى އަކީ އިރު އަރައިގެން ރޯދަ އިރުވާ ވަގުތެވެ.

2 (وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى) ރޭގަނޑު ހިމޭންވެ ކަޅުވާ ވަގުތު ގަންދެއްވުމަށް

ރޫޙީ وَحِي ކަނޑައެޅިފައެވެ.) الأُصْعِي ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ މީހާ ފިޔަވައިން ހުރި
ނުވަތަ ގޮތުގެ ދުވަސްކޮޅެއް ނުވަތަ ތިން ދުވަހުގެ މުއްދަތެވެ.

(3) (مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ) ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ކަލޭގެފާނު ދޫކޮށް ނުލައްވައެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް وَحِي އައުން ކަނޑައެޅުމަކީ ނުރުއްސެވުމެވެ.

(وَمَا قَلَى) އަދި ކަލޭގެފާނަށް ކުރުއްވާ ނުރުހުމެއްވެސް ނޫނެވެ.

(4) (وَلَلآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الأُولَى) (ކަލޭގެފާނަށް ދުނިޔެއަށްވުރެ ކަލޭގެފާނަށް ހެޔޮވާނީ އާޚިރަތެވެ.) އެއީ ދުނިޔެއަށްވުރެ ސުވަރުގެ ކަލޭގެފާނަށް ހެޔޮވާނީ އެވެ. އަދި މިހެން ދިވެހިބަހުގެ ތެރެއިން ބޭނުންކުރަނީ ރަސްކަން ގެންދިޔަ ބަހުން ކަމެވެ.

(5) (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާނެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގެ ކާމިޔާބީ، ސުވަރުގެ قِيَامَة ދުވަހުން ދުވަހުން حَوْضُ އާއި އަދި آخِرَة ދުވަހުން އުއްމަތުންނަށް شَفَاعَة ކުރުމެވެ. (فَتَرْضَى) ފަހެ ކަލޭގެފާނު ރުހިވޮޑިގަންނަވާނެއެވެ.

(6) (أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى) ކަލޭގެފާނު ޔަތީމުކޮށް ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅު ނެތް ހާލު ކަލޭގެފާނު ނުފެނުނުހެއްޔެވެ؟ ދެން ބައްޕާފުޅުގެ ކަލޭގެފާނު އަބޫޠާލިބުގެ ގާތުގައި ބަލަހައްޓަވާ ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވީއެވެ.

(7) (وَوَجَدَكَ ضَالاًّ فَهَدَى) (އަދި ކަލޭގެފާނު މަގުދޮއްކިފައިވާ ހާލު ނުފެނުނުހެއްޔެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނަށް ތެދުމަގު ދެއްކެވީއެވެ.) ކަލޭގެފާނަށް قُرْآن ވަޙީކުރެއްވީއެވެ. އަދި شَرِيعَة ދެއްވީއެވެ. އަދި اللهُ تَعَالَى ކަލޭގެފާނަށް ތެދުމަގު ދެއްކެވީއެވެ.

(8) (وَوَجَدَكَ عَائِلاً فَأَغْنَى) އަދި ކަލޭގެފާނު ފަގީރުކަމުގައި ވާ ހާލު ނުފެނުނުހެއްޔެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނު މުއްސަނދިކޮށްދެއްވީއެވެ.

(9) (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلاَ تَقْهَرْ) ފަހެ ޔަތީމުންނަށް އަނިޔާ ނުކުރާށެވެ. އެމީހުންނަށް ކުޅަދާނަކަން ނުދައްކާށެވެ. އަދި ހައްގު ދޭށެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް ޔަތީމުކަމުގެ ހާލު ވެސް ހަނދާންކުރައްވާށެވެ.

(10) (وَأَمَّا السَّائِلَ فَلاَ تَنْهَرْ) އަދި ސުވާލުކުރާ މީހާއަށް ގޯސްކޮށް ނުބުނާށެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ފަގީރުކަން ބަލާށެވެ. އަދި ގޮވާ ފަގީރުންނަށް ދެވޭވަރަކުން ދޭށެވެ. ނުވަތަ ރަނގަޅު ބަހުން ޖަވާބު ދޭށެވެ.

(11) (وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ نِعْمَة ތަކަށް ޝުކުރުކުރައްވާށެވެ. ދުނިޔެއަށް ފާޅުކުރައްވާށެވެ. اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވި اللهُ ގެ نِعْمَة ތައް ހަނދާންކުރައްވާށެވެ. نِعْمَة ގެ ތެރޭގައި ނަބީކަން ވެސް ހިމެނެއެވެ. نِعْمَة ގެ ތެރޭގައި قُرْآنُ ވެސް ހިމެނެއެވެ. ކަލޭގެފާނު އެ قُرْآنُ ކިޔަވައި ދިނުމަށް ފާޅުކުރައްވާށެވެ.

سُوْرَةُ الشَّرحِ

(1) (أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) [ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތް ފުޅާކޮށް ނުދެއްވީމުހެއްޔެވެ.] އެއީ محمد ގެ ހިތެވެ.

ދުޢާކުރުމަށާއި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތް ދީނަށް قَبُوْلُ ކުރުމަށް ފުޅާކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ނަބީކަން ދެއްވައި ހިތް ފުޅާކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ވަޙީ ބަލައިގަތުމަށް ފުޅާކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް دَعْوَة ގެ މަސައްކަތަށް ފުޅާކޮށްދެއްވީމެވެ.

(2) (وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ބުރަ ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނައްތާލެއްވީމެވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނުގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވީމެވެ.

(3) (الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ) އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ ބުރަކަށި ބުރަކުރި ބުރައެވެ، އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތުން ކުރެވުނު ކުށްތަކެވެ.

(4) (وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ) އަދި ދުނިޔެއާއި آخِرَةُ ގައި ކަލޭގެފާނުގެ ނަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ މަތިކޮށްދެއްވީމެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ ނަން ފާހަގަކުރެވޭގޮތަށެވެ. އެއީ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ކިޔުމާއެކު ކަލޭގެފާނުގެ ނަން أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللهِ ކިޔުމުގައި ކަލޭގެފާނުގެ ނަން تَكْلِيْف ކުރެއްވުމެވެ. އަދި ބަންގިއާއި ކަލޭގެފާނުގެ ނަން ހިމެނުމެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް صَلَوَات ކިޔުމެވެ.

(6) (إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) ހަމަކަށަވަރުން ދަތިކަމާއެކު ފަސޭހަކަމެވެ. އެބަހީ ދަތިކަމުގެ ފަހުން ފަސޭހަކަން އަންނާނެއެވެ. އަދި ކަމެއްގައި اللهُ ގެ حَضْرَةُ އަށް ރުޖޫޢަވާށެވެ.

(7) (فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ) ފަހެ ކަލޭގެފާނު (دَعْوَةُ ދިނުމުގެ މަސައްކަތުން) ފަރާތްވެވަޑައިގަތުމުން ދުޢާ ކުރުމަށް ކުރިއަރާށެވެ. دُعَاء ކުރުމުގައި ހިތް ފުރިހަމައަށް ދެއްވާށެވެ.

(8) (وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ) އަދި ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ އަށް ރުޖޫޢަވާށެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތް އެދި ފަރާތްވާށެވެ. އަދި ދުޢާ ކުރުމުގައި އެކަލާނގެއަށް އެދި دُعَاء ކުރައްވާށެވެ.

سُوْرَةُ التِّيْنِ

(1) (وَالتِّينِ) ތިނެރުމުގެ ގަހާއި ލަވައްސަވައިގެން اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ހުވާ ކުރައްވައެވެ. (وَالزَّيْتُونِ) (ޒައިތޫނުގެ ގަހާއި) ހުވާ ކުރައްވައެވެ. އެ ދެ ގަސް ހެދޭ ބިމަކީ اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ރޫޙީ وَحِي ބާވައިލެއްވި ތަނެވެ. ދިމާއީ ފަރާތުގައި فَلَسْطِيْنُ ވެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔުންގެ ބިމެވެ.

(2) (وَطُورِ سِينِينَ) [ސިނާގެ طُور ފަރުބަދަ] އެއީ مُوْسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ އަށް اللهُ ބަސްފުޅު وَحِي ކުރެއްވި ފަރުބަދައެވެ.

(3) (وَهَذَا الْبَلَدِ الأَمِينِ) އަދި އަމާންކަމުގެ ރަށް [މައްކާ] أَمِيْن ރަށެވެ. آمِنُ ބިމެވެ. اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى މިތަންތަނާއި ހުވާ ކުރެއްވީ ރޫޙީ وَحِي ބާވައިލެއްވި ތަންތަން ކަމުގައި ވާތީއެވެ. އެތަންތަނުގައި مُوْسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ އާއި عِيْسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ އާއި مُحَمَّدُ ގެ ނަބިއްޔުން ފޮނުއްވިއެވެ. އެތަންތަނަކީ ބަރަކާތްތެރި ތަންތަނެވެ.

(4) (لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ) ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިންސާނާ ހެއްދެވީ އެންމެ ރީތި ސޫރައެއްގައެވެ.

سُورَةُ التِّين

ترتيبها ٩٥ — آياتها ٨

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

سُورَةُ العَلَق

ترتيبها ٩٦ — آياتها ١٩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّا إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰ ﴿٦﴾ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰ ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۩ ﴿١٩﴾

ކުރައްވާފައިވާ ގޮތެވެ. އަދި އިންސާނާގެ ހަށިގަނޑާއި ސިފަތަކެވެ. އަދި އިންސާނާއަށް ކަންތައް ވިސްނައި ދެނެގަތުމުގެ ބާރު، ބުއްދި، ވިސްނުން ދެއްވުމެވެ. އަދި حِكْمَة ހަމަޖެހިފައިވާ ގޮތުގައެވެ. އެގޮތުން الله އިންސާނާ ހައްދަވާފައިވަނީ ބިމުގެ خَلِيفَة ކަމަށް ކަނޑައެޅުއްވުމަށްފަހު އެކަމަށް ތައްޔާރުކުރައްވައިގެންނެވެ.

(ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ) ދެން ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެކަލޭގެ އެންމެ ދަށުގެ ދަށަށް ރައްދުކުރެއްވީމެވެ. އަދި އުމުރުގެ އެންމެ ދެރަ ދުވަސްވަރަށް ނުވަތަ ނަރަކައަށެވެ. ވީމާ އިންސާނާ الله ހައްދަވާ އެގޮތުގައި ދެމިނުހުރެއެވެ. އެންމެ ފަހަރެއްގައި ސަލާމަތްވާނީ އީމާން އަދި ބޮޑު ސަބަބެއް ނުވާ ގޮތުގެ މަތީގައި ހުންނަ މީހުންނެވެ. އަދި ކުރިމަތިވާ ކަންކަމުގައި ގަބޫލުކުރާ މީހުން ދެމިހުރުމެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ހެޔޮކަންތައްތަކުގައި ޝައުގުވެރިވާ މީހުންނެވެ.

(إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) މީހުން ފިޔަވައި. صَالِحُ عَمَلُ ކުރި މީހުންނެވެ. އެމީހުން ދަރަޖަތަކުގައި ހުރެގެން އުފުލިގެންދާނެއެވެ. އެއީ ކަލާނގެއެވެ. އެމީހުންނަށް ތިބޭނީ ސުވަރުގޭގައެވެ. عِلِّيِّينُ ގައެވެ. (فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ) އެމީހުންނަށް އެމީހުންގެ ކަންތައްތަކުގެ ނިޔަލަކަށް ނުދާނޭ ދަރުމައެއް ވާނެއެވެ.

(فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ) (އޭ އިންސާނާއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ހުރިހާ ކަމެއް ދަންނަވާ ފަހުން ދުވަހުގެ ކަލޭގެފާނާއި ގުޅޭގޮތުގައި ... އެންމެ ފަހުގެ

ދުވަހުގެ ޖަޒާ ދޮގުކުރުމަށް ކަލޭގެފާނަށް އެއްޗެއް ހުރިތޯއެވެ؟

(أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ) ނިޔާކުރައްވާ ހުރިހާ حكم ކުރައްވާ ކަލާނގެތަކުގެ ތެރެއިން ހުކުމް ކުރެއްވުމުގައި ހުރިހާ ބޭކަލުންނަށްވުރެ

الله ނޫނީ ކާކުތޯ؟

سُوْرَةُ العَلَق

މިއީ قُرْآنُ ން އެންމެ ފުރަތަމަ ބާވައިލެވުނު ތަނެވެ.

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ) އޭ ރަ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ ނަންފުޅުން ކިޔަވައިދެއްވުން ފެށިގަންނަވާށެވެ. ނުވަތަ ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ ނަންފުޅުން މަދަދުއެދިގެން ކިޔަވައިދެއްވުން ފެށިގަންނަވާށެވެ.

(الَّذِي خَلَقَ) އެކަލާނގެއީ ހައްދަވާ ކަލާނގެއެވެ.

(خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ) އެކަލާނގެ އިންސާނާ ހައްދަވާފައި ވަނީ ލޭކޮޅަކުންނެވެ. ދެން އެކަލާނގެ ކަނޑައެޅުއްވި ގޮތަކަށް އޭގެ ބައިތައް ފުރިހަމަވެއެވެ. ދެން އެއީ ގެއްލުވާ ފުރާޅެކެވެ.

(اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ) ކަލޭގެފާނުން ކިޔަވާ ދެއްވާށެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އަކީ އެންމެ ދީލަތި ކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ދީލަތިކަމުގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނަށް أُمِّيّ އަކަށް ކަލޭގެފާނު ހުރިއިރު ކިޔަވައިދެއްވުން އެކަލާނގެ ނިންމެވިއެވެ.

(الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ) އެކަލާނގެއީ ގަލަމުން އެނގެނުއްވި ކަލާނގެއެވެ. އެބަހީ އިންސާނާއަށް ގަލަމުގެ ވަސީލަތުން ލިޔުމާއި ކިޔެވުން އުނގަންނަވައިދިނެވެ. الله ﷻ އިންސާނާ ދައުވަތު އުނގަންނައިދިނީ ކިތާބުގެ ވަސީލަތުންނެވެ. އަދި އަދަބު ލިބިދޭ ކަމުގެ ތެރެއިން ލިޔެ ހިފައިގަތުމެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ބޮޑު ހެޔޮކަމެއްގެ ނިޢުމަތެވެ.

(عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ) (ގަލަމުގެ ވަސީލަތުން) އިންސާނާއަށް ނޭނގޭ އެއްޗެހި އެކަލާނގެ އެނގުއްވައި އުނގަންނައިދެއްވިއެވެ.

(كَلاَّ إِنَّ الإِنسَانَ لَيَطْغَى) ޙައްޤުގެ ހައްދުން އިންސާނާ ފަހަނައަޅައި ބޮޑާވެއެވެ.

(أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى) އެއީ އަނބުރާ މުސްތަޣުނީވެގެން ފާޑުފާޑުގެ ބައްޓަން ކަމަށް ދެކޭތީއެވެ. އެބަހީ އިންސާނާ މުސްތަޣުނީވެގެން ކަލޭގެފާނުގެ ރަސްކަމާ ނުލާހިކު ބޮޑާވެގެންނެވެ.

(إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْعَى) ހަމަކަށަވަރުން އަނބުރާ ދިއުން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ އަށެވެ. އެންމެ ފަހުން ދިއުމެވެ.

(أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى) ނަހީ ކުރާ މީހާ ކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތީތޯއެވެ؟ ކަލޭގެފާނުންނަށް خَبَرُ ދެއްވާބަލަ.

(عَبْدًا إِذَا صَلَّى) އަޅާ ނަމާދު ކުރައްވާއިރު، އެބަހީ އަޅާ ނަމާދު ކުރައްވާއިރު ނަހީ ކުރާ މީހާ ކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތީތޯ ކަލޭގެފާނު ނިކަން خَبَرُ ދެއްވާބަލަ. އެ ނަހީކުރި މީހާއަކީ أَبُوجَهْل އެވެ. (މިތާ އަޅާގެ މުރާދަކީ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ.)

(أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى) ނަމާދު ކުރައްވާ ނަހީ ކުރެވޭ އަޅާ- އެބަހީ مُحَمَّدُ ގެފާނު- ތެދުމަގުގެ މަތީގައި ވާނަމަ (ނިކަން ޚަބަރު ދެއްވާބަލަ)

(12)(أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى) ނުވަތަ އަކަލާގެފާނު إِخْلاص ތެރި ވުމަށާއި تَوْحِيْدُ އަށް ސަމާލުވުމަށާއި އަދި صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމަށް އަމުރު ކުރައްވައިފި ނަމަ،

(13)(أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى) (އަދި އޭނާ ދޮގުކުރީމާ އެބަހީ أَبُوجَهْل) رَسُولُ الله ، އެކަލޭގެފާނާއި ދޮގުކޮށް އަދި ފުރަގަސްދީފިނަމަ،

(14)(أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ الله يَرَى) ހަމަކަށަވަރުން الله ﷻ ބައްލަވާވޮޑިގެންވާކަން އޭނާއަށް ނޭނގޭތޯއެވެ. އޭނާގެ ޙާލު ހުރިގޮތް އެންމެ ފުރިހަމައަށް ބައްލަވާވޮޑިގެންވެއެވެ.

(15)(كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ) އޭނާގެ ކަންތައްތަކުން ހުއްޓިނުގަންނަނަމައެވެ. އޭނާ (لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ) ހަމަކަށަވަރުން އޭނާގެ ނިތްކުރީގައި ހިފާ ނަރަކައަށް ދަމައިގެން ގެންދާނަމެވެ.

(16)(نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ) އެނިތްކުރިއަކީ ދޮގުހަދާ ކުށްވެރި ނިތްކުރިއެކެވެ.

(17)(فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ) އޭނާގެ އެހީތެރިންނާއި މަޖުލިހުގެ މީހުން ގޮވާލާށެވެ. ބަލާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން أَبُوجَهْل رَسُولُ الله ، އަށް ބިރުދައްކައިފިއެވެ. އެހެންވެ ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑު އެދޭނަމަ ... ނާދީ އެކުލަވާލުމަށް ގޮވާލާނަމެވެ.

(18)(سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ) މަލާއިކަތުން ގެންގުޅުއްވާ ބޯޅަބިދުން ގޮވާލައްވާނަމެވެ. އޭނާގެ ޙާލު ...

(19)(كَلَّا لَا تُطِعْهُ) އޭނާގެ ކަންތައް ނުވާނެއެވެ. ތިބާ އޭނާއަށް ކިޔަމަން ނުވާށެވެ. (وَاسْجُدْ) އަދި ތިބާގެ ރަބ്بަށް ސަޖިދަ ކުރާށެވެ. ... الله އަށް ނަމާދުކުރާށެވެ. (وَاقْتَرِبْ) އަދި ކަލޭގެފާނު ... الله އަށް ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ.

سُوْرَةُ الْقَدْرِ

(1)(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) ހަމަކަށަވަރުން لَيْلَةُ الْقَدْر ގައި (އެބަހީ މުބާރަކްވެގެންވާ ރޭގައި) މިޤުރުއާން ބާވައްލެވީމެވެ.

لَوْحُ المَحْفُوظُ ން ދުނިޔޭގެ އުޑަށް قُرْآن ބާވައިލެވީ لَيْلَةُ الْقَدْر ގައެވެ. ދެން 23 އަހަރުގެ ތެރޭގައި رَسُولُ الله ، ގެ ކައިރިއަށް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެއީ رَمَضَان މަހުގެ ރޭއެކެވެ. އަދި قُرْآن ބާވައިލެވުނު ރޭއެވެ. އެރޭގެ ...

(2)(وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ) [އަދި لَيْلَةِ الْقَدْر އަކީ ކޮބައިކަން ކަލޭގެފާނަށް އަންގައިދިނީ ކޮންއެއްޗެއް ހެއްޔެވެ؟]

އެއީ لَيْلَةِ الْقَدْر ގެ ޝަރަފާއި މަތިވެރިކަން الله ﷻ ބަޔާން ކުރައްވާ ...

شَرَف ...

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُورَةُ الْقَدْرِ
ترتيبها ٩٧ — آياتها ٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَٰمٌ هِىَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ ﴿٥﴾

سُورَةُ الْبَيِّنَةِ
ترتيبها ٩٨ — آياتها ٨

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَمْ يَكُنِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ ٱلْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِّنَ ٱللَّهِ يَتْلُوا۟ صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾

(3)(لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ) (އަހަރުވަރު އެގޮތުން އެއްހާސް މަސްދުވަހަށްވުރެ ހެޔޮވެއެވެ) ހެޔޮވެގެންވެއެވެ.

(4)(تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ) މަލާއިކަތުންނާއި އަދި جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام އެބޭކަލުންގެ رَبُّ ގެ އިޒުނަފުޅާއެކު އެރޭގައި ފައިބާވަޑައިގަންނަވައެވެ. (مِنْ كُلِّ أَمْرٍ) ކޮންމެ އަމުރަކާއި ގުޅިގެން.

(5)(سَلَامٌ هِيَ) އެރޭގައި މުޅިންވެސް ސަލާމަތާއި ހެޔޮކަމެވެ. އެއްވެސް ނުބައިކަމެއް އަދި އުދަގޫއެއް ކުރުމަށް شَيْطَان އަށް ކުޅަދާނަ ނުވެއެވެ. (حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ) ފަތިސްވަންދެން. އެބަހީ ފަތިސްވަންދެން އެރޭގެ ހެޔޮކަމާއި ބަރަކާތް ދެމިހުންނާނެއެވެ.

سُوْرَةُ الْبَيِّنَةِ

(1)(لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ) أَهْل كِتَاب ގެ ތެރެއިން ކާފިރުވީ މީހުންނެވެ. އެއީ يَهُودِي ންނާއި نَصَارَى ންނެވެ. (وَالْمُشْرِكِينَ) އަދި މުޝްރިކުންނާއި (އެއީ ބުދު އަޅުކަންކުރާ عَرَبِي ންނެވެ.) (مُنْفَكِّينَ) އެމީހުންގެ ކާފިރުކަމުން ވަކިވެގެން ނުދިޔައެވެ. (حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ) އެމީހުންގެ ގާތަށް ބަޔާނާއި ދަލީލު ދިއުމަށް ދާންދެން، އެއީ ނަބިއްޔާ مُحَمَّدُ ، އެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ... އެކަލޭގެފާނު ...

جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾

سُورَةُ الزَّلْزَلَةِ

ترتيبها ٩٩ — آياتها ٨

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ ٱلْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ ٱلْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ ٱلْإِنسَٰنُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ ٱلنَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا۟ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُۥ ﴿٨﴾

سُورَةُ العَادِيَاتِ

ترتيبها ١٠٠ — آياتها ١١

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلْعَٰدِيَٰتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَٱلْمُورِيَٰتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَٱلْمُغِيرَٰتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ ۞ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِى ٱلْقُبُورِ ﴿٩﴾

އެއުރެންނަށް އެއުރެންގެ ދުވަސްވަރުގައި ޖެހިލުން ބޭނުންތެރިކަމުގައިވިއެވެ.
އަދި އެއުރެންނަކީ އިންސާނުންގެ ގޮތުގައިވިއެވެ.

(2) (رَسُولٌ مِنَ الله) އެއީ الله ގެ حَضْرَةُ ން ފޮނުއްވި ރަސޫލާކަމުގައިވެވޮޑިގެންވާ مُحَمَّدُ ، އެވެ. (يَتْلُوا صُحُفاً مُطَهَّرَةً) އެކަލޭގެފާނު طَاهِرُ ވެގެންވާ صُحْفُ ތަކެއް ކިޔަވައިދެއްވާ ގޮތުގައެވެ. އެއީ ބާޠިލުން ސާފުވެގެންވާ ސަފުހާތަކެކެވެ. އެއީ حَقُّ ގެ މަތީގައި الله ގެ ބަސްފުޅެވެ.

(3) (فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ) އެގޮތުގައި ހުރި ލިޔުންތަކުގައި ސީދާ ތެދު ޚަބަރުތަކާއި ޙައްޤު حُكْم ތަކެވެ. އެއީ حَقُّ އާ އެއްގޮތްވާ އެއްވެސް ވަރަކަށް ނުކުޅެދޭ ތަކެއްޗެވެ. އަދި ޝަރީޢަތުގެ ތެރޭގައި صُلْحَ އާއި ރަނގަޅު ތަކެތި ހިމެނިގެންވެއެވެ. الله وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. (الْحَمْدُ لِلّٰه الَّذِي أَنزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهُ عِوَجًا*قَيِّماً لِيُنذِرَ) މާނައީ؛ ތެދުވެރި ސީދާ މަގު الله އަށް. އެކަލާނގެ އަޅާގެ މައްޗަށް ފޮތް ބާވައިލެއްވި އެކަލާނގެއަށް ހަމްދު ހުރިހާ ތަނަކުން ކިޔެވޭނެ ގޮތެވެ. އަދި އެއީ ސީދާކޮށް ހުއްޓުވާ ބިރުދެއްވުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފޮނުއްވި ރަސޫލުންގެ ތެރެއިން ބިރުދައްކަވާ ރަސޫލެކެވެ. އެއީ އެއުރެން ހުރިހާ ކަމެއްގައި الله ގެ ކަލާމުގައެވެ.

(4) (وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ) އަދި ފޮތް ދެއްވުނު މީހުން ބެހިގެން ނުދިޔައީ، އެއުރެންގެ ގާތަށް ހެއްކާއި ވަކިވަކިވުން އައުމަށްފަހު މެނުވީއެވެ.

އެބަޔަ އުޅުނުގޮތް ވަކިވަކިވުމާއި إِخْتِلاف ވުން އައީ އެއުރެންގެ ގާތަށް ހެއްކާއި ބަޔާން ލިބުމަށްފަހުއެވެ. އަދި އެއީ ހަމަ حَقٌّ ގެ މަގު ދައްކަވައިދެއްވާ ރަސޫލެކެވެ. ދެން ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى مُحَمَّدُ، ނަބިއްޔާ ފޮނުއްވުމުން އެއުރެންގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން އީމާންވީއެވެ. އަދި އެއުރެން ބައެއް ކާފިރުވެގެން ދިޔައެވެ. އެއުރެންގެ ތެރޭގައި ވަކިވަކި ބަސްބަސް ހުރިކަމެއް ހާމަވެގެންދިޔައެވެ. ފަހެ الله ގެ ރަސޫލާ ފޮނުއްވުމުން الله ގެ ދީނަށް ކާފިރުވި އެއުރެންނަކީ ގިނަގިނަ ބައިބައިވެ ބެހިގެންދިޔަ ބަޔެކެވެ.

(5) (وَمَا أُمِرُوا) އެއުރެންނަށް އަމުރުކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އެބަހީ ކުރީގެ ފޮތްތަކާއި ދެންވެސް މިހާރު ނާޒިލުވި قُرْآن ގައިވެސް އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ. (إِلاَّ لِيَعْبُدُوا الله مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ) الله އަށް ޢިބާދަތްކުރުމަށް إِخْلاَص ތެރިކަމާއެކު އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމަށެވެ. ދީނުގެ ކަންތަކުގައި ޝަރީޢަތް ނިސްބަތްކުރަމުން އެކަލާނގެއަށް ޚާއްޞަކޮށް إِخْلاَص ތެރިކަމާއެކުގައެވެ.

(حُنَفَاءَ) އެއީ ބާޠިލުން ދުރުވެ، ސީދާ ތެދުމަގުގައި ހުރެ ކަމުގައެވެ. (وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ) އަދި الله އަމުރުކުރައްވާ ގޮތަށް ނަމާދު قَائِم ކޮށް زَكَاة ދިނުމަށެވެ. (وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ) އެއީ الله ގެ ސީދާ ދީނެވެ. އެއީ ތެދު ހަމަ ސީދާ ދީނެވެ.

(6) (أُولاَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ) އެއުރެންނަކީ އެއީ އިންސާނުންގެ ތެރެއިން خَلْق ތަކުގެ ތެރޭގައި ނުބައި ބައެކެވެ. އެއީ އެއުރެން حَقُّ އެނގިހުރެ ދޮގުކުރި ބަޔެއް ކަމުގައިވާތީ، حَقُّ ދޫކޮށްލިއެވެ. އެއުރެން އިންސާނުންގެ ތެރޭގައި ނުބައި ބައެކެވެ. (ދޮންބުދުރާއި ޖިންނާއި ހުރިހާ ޚަލްޤުތަކުގެ ތެރޭގައި ނުބައި ބަޔެކެވެ.)

(8) (جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ) އެއުރެންގެ ޖަޒާއަކީ އެއުރެންގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ ގައެވެ. އެއީ އެއުރެން ކުރި ހެޔޮ ތެދުވެރި صَالِحُ عَمَلُ ތަކުގެ ބަދަލުގައެވެ. (جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ) އެއުރެން ދެމިހުންނާނެ ސުވަރުގެ ތަކުގެ عَدْن އެވެ. ސުވަރުގެ ތެރޭގައެވެ. (خَالِدِينَ فِيهَا أَبَداً) އެއުރެން އެތާ އަބަދަށް ދެމިހުންނާނެއެވެ. އެއުރެން އެތާ ހުންނާނީ އަބަދަށް ނިމުމެއް ނެތް ގޮތުގައެވެ.

سُوْرَةُ الزَّلْزَلَةِ

(1) (إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا) ބިމުގެ އެންމެ ބޮޑު ހެލުމުން ހެލިގެން ދިޔަ ހިނދު، ގަދަ ހެލުމެއް ހެލިގެން ދިޔަ ހިނދު،

(2) (وَأَخْرَجَتِ الأَرْضُ أَثْقَالَهَا) އަދި ބިމުގައި އޮތް ބަރުދަން ތަކެތި ބިމުން ނެރެލާ ހިނދު، އެބަހީ ބިމުގެ ތެރޭގައި އޮތް މަރުވެފައިވާ މީހުންނާއި ކުރި عَمَل ތަކެއް ނެރެ ބޭރުކުރާ ހިނދުއެވެ. މަރުވެފައިވާ މީހުން ބިމުގެ ތެރެއިން ނެރެވޭ ހިނދުއެވެ.

(3) (وَقَالَ الإِنْسَانُ مَا لَهَا) އަދި އިންސާނާ ބުނާނެއެވެ. އެބަހީ އެބިމަށް ވީ ކަމަކީ ކޮބައިތޯ އެވެ. އެއީ ބިމުން ބޭރުވި މީހުން ހައިރާންވެ ބުނާ ބަހެކެވެ.

(4) (يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا) އެދުވަހުން ބިމުން އެބިމުގެ ޚަބަރުތައް ދައްކާނެއެވެ. އެބަހީ ބިމުގެ މައްޗަށް ކުރި ކަންތައް ދައްކާނެއެވެ. ހެޔޮ ކަމެއް ނުވަތަ ނުބައި ކަމެއް ކޮށްފައިވާ ގޮތެވެ.

އެދުވަހުން އެއެއްޗެހި ވާހަކަދައްކާ ބަޔާންކޮށްދޭނެއެވެ.

(5) (بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا) ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އެއަށް وَحِي ކުރައްވާނެތީއެވެ. އެބަހީ الله ގެ وَحِي އިންސާފުން ގެނެސް އަކާލާނުގެ އަމުރުކުރައްވާފައިވާ އެދުވަހުން އެގޮތަށް ދައްކާލާ އަދި އެޒާތުގެ މައްޗަށް ހާމަކުރާނެއެވެ.

(6) (يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتاً) އެދުވަހުން މީސްތަކުން ކަބުރުތެރެއިން ނުކުމެގެން ހިސާބު ބެލުމަށްޓަކައި ބައިބައިވެ ދާނެއެވެ. އެއީ ބައިބައިކުރެވި ކަންތައްތަކެއްގެ ތަރުތީބުން. އިންސާފުވެރިކަމާ ޖަހައިލަނީ ވަކިވަކި ބައިބައިން. އަދި އެމީހުންގެ ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގެ ބަދަލުތައް އެމީހުންނަށް ދެއްކުމަށް ޓަކައިވާނީއެވެ.

(لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ) އެއީ އެމީހުންނަށް އެމީހުންގެ ޢަމަލުތައް ދައްކަވާ ދެއްކެވުމަށް. الله އެމީހުންގެ ޢަމަލުތަކާ އެމީހުންނަށް ޖަޒާދެއްވާނެއެވެ.

(7) (فَمَنْ يَعْمَلْ) ފަހެ ދުނިޔޭގައި ޢަމަލުކޮށްފިމީހާ (مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ) ހެޔޮކަމުގެ ތެރެއިން މީހުންގެ ތެރެއިން ކުޑަކުދި ފަސްބޮޑުގެ (ކޮންމެވެސް) قِيَامَة ދުވަހުން އޭނާ އެއް ދެކޭނެއެވެ. އޭނާ އޭގެ ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ. ހަމައެހެންމެ އެއްވެސް އަމަލެއް ހެޔޮކަމެއް ގެއްލިގެން ނުދާނެއެވެ.

(8) (وَمَنْ يَعْمَلْ) އަދި ދުނިޔޭގައި ޢަމަލުކޮށްފިމީހާ (مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ) ނުބައިކަމުގެ ތެރެއިން ކުޑަކުދި ފަސްބޮޑުގެ (ކޮންމެވެސް) قِيَامَة ދުވަހުން އޭނާ އެއް ދެކޭނެއެވެ. އޭނާ ހެޔޮވެ ބަދަލު ލިބޭނެއެވެ. ހަމައެހެންމެ އެއްވެސް އަމަލެއް ގެއްލިގެން ނުދާނެއެވެ. (مِثْقَالَ އަކީ ވަޒަނުކުރެވޭ އެއްޗެއް ކަމަށް ބުނެވެއެވެ.)

سُورَةُ الْعَادِيَاتِ

(1) (وَالْعَادِيَاتِ) عَادِيَات އަކީ ހިނގުންތެރި الله ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށް ދިއުމަށް ދުވަނިވި عَدُوُّ ގެ ތެރެއަށް ދަނިވި الله ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރަނިވި އަސްތަކެވެ. (ضَبْحاً) އަދި ހުސްނޭވާއެއް ލާހިގެން ނޭވާލަމުން އަސްތަކުގެ ނޭވާއެވެ.

(2) (فَالْمُورِيَاتِ قَدْحاً) ބޮޑުވާއިރު ތަލުގެއިރު އަސްތަކުގެ ފައިގެ ހަމަޖެހިވާ ގާތަކުގައި ހަރައިގެން ނިކުމޭ ސަވާ ގަޑިއާނީތަކުން އަލިފާން ބޮޑުކުރާ ހަވަހުން ފެނިދާ އަސްތަކެވެ.

(3) (فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحاً) އަދި ފަތިސްވަގުތު عَدُوُّ ގެ މައްޗަށް އަރައިގަންނަ އަސްތަކެވެ.

(4) (فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعاً) އަދި ހަމަލާދިނުމުގެ ވަގުތު عَدُوُّ ނަގާ ދޫނި މައްޗަށް ހިސްދޮން ބޮޑުކޮށް ދުއްވާލާ އަސްތަކެވެ.

(5) (فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعاً) އަދި އެގޮތުގައި ހަމަލާދެމުން عَدُوُّ ގެ މެދުތެރެއަށް ވަދެ ބިރުވެރިކޮށްލާ އަސްތަކެވެ. (މިހުރިހާ ކަމަކީ الله ހުވައި وَحِي ކުރައްވާ ކަންތައްތަކެވެ)

(6) (إِنَّ الإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ) ހަމަކަށަވަރުން އިންސާނާ އޭނާގެ رَبُّ އަށް (نِعْمَةُ އަށް) (އޭނާގެ نِعْمَةُ އަށް) ޝުކުރުނުކުރާ، ނުރުހޭ ބައެކެވެ.

(7) (وَإِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ لَشَهِيدٌ) އަދި ހަމަކަށަވަރުން އިންސާނާ އޭގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިއެކެވެ. އޭނާގެ ޢަމަލުތަކުން އެކަން ހާމަކޮށްދޭނެއެވެ.

(8) (وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ) އަދި ހަމަކަށަވަރުން އިންސާނާ މުދަލަށް ލޯބިވާ ގޮތުން އެކަމުގައި ހަރުކަށި ބައެކެވެ.

وَحَصَّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

سُورَةُ الْقَارِعَةِ — ترتيبها ١٠١ — آياتها ١١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

سُورَةُ التَّكَاثُرِ — ترتيبها ١٠٢ — آياتها ٨

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

(9) (أَفَلاَ يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ) ފަހެ ކަބުރުތެރޭގައިވާ މީހުން ދިރުވާ ނެރެވޭއިރު ބުއްދިވެރިކަމާއެކު ފިކުރުކޮށްލާފައި އިންސާނާއަށް ނޭނގެން ހުރީތޯ؟

(10) (وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ) އަދި ހިތްތަކުގައިވާ ހުރިހާ ސިއްރެއް ފާޅުކުރެވޭ،

(11) (إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ) ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުންގެ رَبُّ އެމީހުންގެ ހާލަތުގެ އެދުވަހުން އެންގެވޭ ބަޔަކީ ވެގެންވާ ބައެކެވެ. އެނގޭނެ ސިއްރުއާ ފާޅު ތަކެތި ޤަބޫލުކުރާ ބަޔަކު ތިޔަބައިމީހުން ބުނާނެއެވެ. ނަމަވެސް އެކަން އެނގުމުން ދުނިޔެގައި އެއިނގޭ ކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ. ފަހެ ދުނިޔޭގައި އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރުމާ ދުރުވެ، އެމީހުންގެ رَبُّ އަށް އެކަލާނގެ رَبُّ އަށް ޝުކުރުކުރުމާ ދުރުވެ ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގައި އެކަހެރިވެގެން އަދި ހަމަ مَشْغُولُ ވެގެން އުޅުނު ބަޔަކު ހަލާކުވާނެއެވެ.

سُوْرَةُ الْقَارِعَةَ

(1) (الْقَارِعَةُ) މިއީ قِيَامَة ދުވަހުގެ ނަންތަކުގެ ތެރެއިން ނަމެކެވެ. ބިރުވެރިކަމުން ހިތްތައް ތަޅުވައިލާ ބިރުވެރި ދުވަހެކެވެ. ނަމަވެސް الله ގެ عَدُوُّ ން عَذَابُ ގެ ބިރުގަންނާނެއެވެ.

(4) (يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ) އެދުވަހުން މީސްތަކުން ފަތްތަރަ ވެފައިވާ ފަނޑިތައް ފަދައިންނެވެ. مَحْشَرُ ގެ مَيْدَانُ ގައި

سُوْرَةُ الْعَصْرِ

ترتيبها ١٠٣ — آياتها ٣

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَٱلْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَفِى خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ ﴿٣﴾

سُورَةُ الْهُمَزَةِ

ترتيبها ١٠٤ — آياتها ٩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ ٱلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۥ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ أَخْلَدَهُۥ ﴿٣﴾ كَلَّا ۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِى ٱلْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِى عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍۭ ﴿٩﴾

سُورَةُ الْفِيلِ

ترتيبها ١٠٥ — آياتها ٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَـٰبِ ٱلْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍۭ ﴿٥﴾

جَمْعَ ވެފައިން ތިބޭނޭ ދުވަހެއް ހަނދާން ކުރާށެވެ.

5 (وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ) އަދި ފަރުބަދަތައް ވާނީ ފުނޑިފުނޑިވެ ފަތުރިގެން ދާ ކުލަކުލަ ލޮނުގެ ގޮތަށެވެ.

6 (فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ) ދެން الله ﷻ ހަޟްރަތުގައި ބަރުވެގެންވާ مَحْشَرُ ގެ مَيْدَانُ ގައި މީޒާނުގެ ތިލަފަތިން ހެޔޮ عمل ބަރުވާ މީހާއަށް (فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ) އޭނާގެ ހެޔޮ عمل ތަކުގެ ބަރުދަން ނުބައި عمل ތަކަށްވުރެ ބޮޑުވާ މީހާއެވެ.

7 (فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ) ފަހެ އޭނާ ވާހުށީ ރުހޭނެ نِعْمَةُ ގެ ތެރޭގައި (ސުވަރުގެ ދިރިއުޅުމުގައެވެ.)

9 (فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ) ފަހެ އޭނާގެ މަންމައަކީ هَاوِيَةٌ އެވެ. އެއީ ނަރަކައިގެ ތިރީގައިވާ ފުންމިނުގެ ތަނެކެވެ. هَاوِيَةُ އަކީ ނަރަކައިގެ ނަންތަކުން ނަމެކެވެ.

10 (وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ) އަދި އެއީ ކޮންއެއްޗެއްކަން ކަލެއަށް އަންގައިދިނީ ކޮންއެއްޗެއް ހެއްޔެވެ؟ (މިއީ އެތަނުގެ ބިރުވެރިކަން ބޮޑުކަމުގެ ސަބަބުން ވާ ސުވާލެކެވެ.)

11 (نَارٌ حَامِيَةٌ) އެއީ ހޫނުގަދަ އަލިފާނުގެ ގިނަ ހުރުމުގެ ހޫނު އަލިފާނެވެ.

سُوْرَةُ التَّكَاثُرِ

1 (أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ) ދުނިޔޭގެ މުދަލާއި ދަރިންގެ ގިނަކަމުން فَخْرُ ވެރިވުމުގައި އަދި ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގައި ކަލޭމެން ބުރަވެ ތިބުމުން ކަލޭމެން اللهُ އަށް ކަލޭމެންގެ ފޯރުކުރަމުން آخِرَةُ އަށް ހެޔޮ عَمَلُ ކުރުމުން مَشْغُولُ ކޮށްލީއެވެ.

2 (حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ) އެހާ ހިސާބަށް މަރުވެ ކަލޭމެން ގަބުރުސްތާނަށް ދާ ހިސާބަށް ދިޔުމާ ހަމައަށެވެ. (ގަބުރުތަކަށް ވަދެ ދިޔުމާ ހަމައަށެވެ.)

3 (كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ) އެގޮތަކަށް ނުވާނެއެވެ. ކަލޭމެންނަށް އެނގޭނެއެވެ. އަދި ކަލޭމެން ކަލޭމެންގެ ކަންކަމުގެ ނަތީޖާ އެނގޭނެއެވެ. (މިއީ އަނެއްކާވެސް ކަލޭމެންނަށް އިންޒާރު ދިނުމެވެ.)

5 (كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ) ކަލޭމެންނަށް ކަށަވަރުގެ ގޮތުން އެނގޭނަމަ މުދަލާއި ދަރިންގެ ގިނަކަމުގައި فَخْرُ ވެރިވުމަށް ކަލޭމެން اللهُ އަށް ކަލޭމެންގެ آخِرَةُ އަށް ހެޔޮ عَمَلُ ކުރުމުން ކަލޭމެން ނުހުއްޓޭނެއެވެ.

6 (لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ) ހަމަކަށަވަރުން (آخِرَةُ ދުވަހުން) ކަލޭމެން ނަރަކަ ދެކޭނެއެވެ.

7 (ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ) ދެން ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭމެން އެތަން ލޯތަކުން ކަށަވަރުކޮށް ދެކޭނެއެވެ.

8 (ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) ދެން ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭމެންނަށް ކަލޭމެން ލިބުނު نِعْمَةُ ތަކުގެ ސުވާލު ކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ آخِرَةُ ދުވަހުގެ ސުވާލެކެވެ. ކަލޭމެން غَافِلُ ވެގެން ތިބި نِعْمَةُ ތަކުގެ ސުވާލެވެ. އަދި صِحَّةُ ފަދަ نِعْمَةُ ތަކާއި ދުނިޔޭގެ ތަފާތު نِعْمَةُ ތަކާ ބެހޭގޮތުންނެވެ.

سُوْرَةُ الْعَصْرِ

1 (وَالْعَصْرِ) زَمَانُ ގަންދީ ވަޢުދުވެވޮޑިގެންފައެވެ. (وَالْعَصْرِ) ޒަމާނަކީ އިންސާނުން ހެޔޮ އަދި ނުބައި عمل ތައް ކުރާ ތަނެވެ. އަދި ހަރުދަނާ ދިރިއުޅުމުގެ ކަންކަމާއި ތަފާތު ހާދިސާތައް ހިނގާ ވަގުތެވެ. مُقَاتِلُ ވިދާޅުވީ عَصْرُ ނަމާދުގެ ވަގުތު ކަމަށެވެ. عَصْرُ ނަމާދަކީ މެދު ނަމާދެވެ.

2 (إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ) ހަމަކަށަވަރުން އިންސާނާ ގެއްލުމުގައެވެ. (އިންސާނުންގެ ހަލާކު ހިނގައިގެންދާނެއެވެ.)

3 (وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ) އަދި حَقُّ އަށް އެކަކު އަނެކަކަށް وَصِيَّةُ ކޮށް (އެއީ حَقُّ ކަމުގެ މަގަށް) اللهُ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި

ކުރުމާއި ﷲ އެކަލާނގެ شَرِيْعَةُ ގައި ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ކަންކަން ހިންގުމާއި އެކަލާނގެ ނަހީ ކުރައްވާފައިވާ ކަންކަމުން ދުރުވެގެންވުމެވެ. (وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) އަދި ކެތްތެރިވުމަށް އެކަކު އަނެކަކަށް وَصِيَّة ކުރި މީހުންނަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުކުރެއްވި ކަންކަމުގައި އަދި ނަހީކުރެއްވި ކަންކަމުން ދުރުވުމުގައި އެކަލާނގެ فَرْض ތަކާއި އަދާކުރުމުގައި ކެތްތެރިވުމާއި އަދި މުސީބާތްތަކުގައި ކެތްތެރިވުމާއި އެކު ވާޖިބުވާ ކެތްތެރިވުމެވެ.

سُوْرَةُ الهمزةِ

(1) (وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ) މީހުންގެ މަލާމާތުގައި غِيْبَ ބުނާ މީހާއަށާއި އެހެން މީހުންގެ غِيْبَ ބުނެ ހަދާ މީހާއަށް ހަލާކު عَذَابُ އެއް ހުރިއެވެ.

(2) (الَّذِي جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُ) [އެއްކޮށް ގުނާފައި ބާއްވާ މީހާއަށް] އަދި غِيْبَ ބުނާ މީހާ މުދާ އެއްކޮށް ގުނާ ހުރެ ގެނައުމަކީ ބޮޑު ކުށެކެވެ. އެއީ އެހެން މީހުންގެ ކަމަށް ހަދާ މުދާ މީހުންނަށް ބަހާލުމާއި ހުރިހާ ކަމުގައި ހިތްވަރު ނުދީ ބަހައްޓާ މީހާއެވެ.

(3) (يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ) އޭނާ ހިތަނީ އޭނާގެ މުދަލުން އޭނާ ދާއިމީ ދިރުމެއް ކުރާނެކަމަށެވެ. އެހެން އޭނާ އަބަދުވެރި ކަމަށާއި މުދަލުގެ ހިތްހަމަ عَجَائِبُ ވެގެންވާ ދުނިޔޭގެ ކުރިމަތިން ދުނިޔެއަށް އޭނާ ނަފުސް ނުލިބެނެއެވެ.

(4) (كَلاَّ) ކަންނޭނގެ އޭނާ އެހެން ހިތާ ގޮތަށް ނުވާނެއެވެ. (لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ) ހުތުރުކޮށް އެއްލާނީ އެއްގައި ހުރި ނަރަކައަށް ވުރެން ވާނެއެވެ.

އެއީ އެއްޗެހިތައް ބުރިކޮށް ހަލާކުކުރާ ނަރަކައެއްގެ ނަމެވެ.

(7) (الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الأَفْئِدَةِ) އެތާގެ އަލިފާން ހިތްތަކުގެ މައްޗަށް އަރާ ނިކުމެއެވެ. އޭރުން ހިތުގެ އަލިގަދަ ނުބައި ވިސްނުން ގަސްތުގެ ތެރެއިން ފާޅުވާނެއެވެ. ކުފުރާއި ނިފާޤާއި ގޯސް ތަޞައްވުރާއި ނުބައި أَخْلَاقُ އާއި ފެނިގެންދެއެވެ.

(8) (إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ) ހަމަކަށަވަރުން އެތަން އެމީހުންގެ މަތީގައި ބަންދުކޮށްފައިވާނެއެވެ. އެއްވެސް މަގެއް ނެތިފައިވާނެއެވެ.

(9) (فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ) އެމީހުން އޮންނާނީ ދިގުކޮށްފައިވާ ތަނބުތަކުގައި ބަނދެވިފައެވެ. مُقَاتِلُ ވިދާޅުވެއެވެ. އެމީހުންގެ ކަރުތަކުގައި ތަނބުތައް ދިގުކުރެވޭނެ ވާހަކައެވެ. ބަނދެވިގެންވާނެއެވެ. އެއީ ދެރަކަމުގެ ތެރެއިން ގޮވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް އެތަނުން ނިކުމެވޭނެއެވެ.

سُوْرَةُ الْفِيلِ

(1) (أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ) [ކަލޭގެފާނު ދެކެވޮޑިނުގަތީ ތިބާގެ رَبُّ އެފިލުގެ އެކުވެރިންނަށް ކުރެއްވި ގޮތްތައް] އެމީހުން حَبُشْ ކަރައިގެ نَصَارَى އަކަށް ބަދަލުކުރި ބޭކަލުންނެވެ. އެބައި އަބުރަހާ ނަމަކަށް މަގުކޮށް ދިޔައެވެ. ދައްކައިދިން ކަޢުބާގެ ވާދަކުރުމަށެވެ. ދުވަހަކު މަކާއަށް ދިޔައީ ކަޢުބާ ހަލާކުކުރުމަށް ﷲ ﷻ އެމީހުންގެ އަތުން މީސްތަކުނަށް

ނުރައްކާގެ ހަމަކޮށްދިއީ އެވެ.

(2) (أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ) އަދި އެމީހުންގެ ގޮތުގެ ހަރަކާތް ކަލޭގެ ދިހަ އެއާއި ކަނޑުފުށެއް އަދި ދެއްކުން އެމީހުން ހަރަކާތްތެރިވިޔަ ހަލާކުކުރިކަމުގެ ސަބަބުތައް ﷲ ﷻ ނެތިކުރެއްވި ހަދައެވެ.

(3) (وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ) އަދި އެމީހުންގެ މައްޗަށް أَبَابِيل ކަމުގެ ދޫނިތައް ފޮނުއްވިއެވެ. އެއީ ކުޅުދުއްވާ ދޫނިތަކެވެ. އެއީ ކަނޑުގެ ފަރާތުން އައިސް ދޫނީވެ. ކަނޑުދޫނިތަކެވެ. އަދި ތިރިއަށް ދޮށިގަނޑުތައް ގެނައިސް އެއްލާލިއެވެ. ހޫނު ގަޑިއެއް ގެނައިސް ލިބުނު ހަމަ މަޑުމަޑުން ކަމަށް ބުނެވެ. ކަނޑުދޫނިތަކެވެ.

(4) (تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ) [އެމީހުންނަށް ނަރަކައިގެ ހިލަ ބާނުން އެހެރިހެން ނަރަކައިގެ އެއްޗެއްސެން ކަމުދާގޮތް ހުށަހެޅުނު އެގޮތަށް އޮވެއެވެ.] އަދި ކަނޑުވެރި ހިލައިގައި ތަރުޖަމާ ކުރެއްވި ދޮވެގެން ނިކުތުމެއް ނުލިބުނެވެ. އެއް ހިލައިގައި އެއް މީހާގެ ނަން ޖަހައި ލިޔެފައި ދޮށުން ލަނޑުލިބުނު ކުރިމަތިން ޖިސްމު ފަޅައިގެން ދިޔައެވެ. އެގޮތުން ހިލައިގެ ބާރު ހަލާކުކުރުމަށް ކުރަންދެވިނު.

(5) (فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ) ދެން އެމީހުން ކާލައިފައިވާ ދަނޑުގެ ފަތްތައް ފަދައިން އެމީހުން ވިއެވެ. ނަމަވެސް ދަނޑުގެ އެހަށިކާލާ ގޮވާފައިވާ ފަދައިން އެމީހުން ވިއެވެ. (އެމީހުން ހަލާކުވެ ނެތިގެންދިޔައެވެ.)

سُوْرَةُ قُرَيْش

މަސައްކަތް إِيلَاف ކުރިމަތިކުރެއްވުމެވެ. އެގޮތުން އަބުރަހާ ހަރަކާތް ކުރި ކަޢުބާ ކަނޑުދިޔައެވެ.

(2) (إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ) [އެމީހުން އަހަރުގެ ފިނިމޫސުމުގައި ކުރާ ދަތުރުތަކެވެ. އެމީހުންގެ ހޫނު މޫސުމުގައި ދަތުރު ކުރުމަށެވެ. އަދި ހޫނު ދުވަސްތަކުގައި ގުރޭސިން ކުރާ ދަތުރުތަކެވެ. އެއީ ފިނިދުވަސްތަކުގެ قُرَيْش މީހުންގެ ދަތުރުތަކެވެ. ވިޔަފާރީގެ ދަތުރުތަކެވެ. އެމީހުންނަށް ފިނިމޫސުމުގެ ދަތުރު އެމީހުންނަށް ލިބިދިނުމެވެ. އަދި ހޫނުމޫސުމުގެ ދަތުރު ގޮސް އެމީހުންނަށް ލިބިދިނުމެވެ. އެގޮތަށް އެމީހުންނަށް ގޮވާލައިދިން ކަމުދާގޮތް ﷲ ﷻ ޖެހިގެން ނޫންވެ. ދެން ކަމަކު އެމީހުންގެ ފިކުރު ދޭތެރޭގައި އެގޮތުން މެދުވެރިކޮށް ކަމަކަށް ހިތްވަނީ ﷲ ﷻ އަށް إِخْلَاص ތެރިވުމަށެވެ.

(3) (فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ) ފަހެ އެމީހުން މި ގެކޮޅުގެ رَبُّ

سُورَةُ قُرَيْشٍ

ترتيبها ١٠٦ — آياتها ٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِۦلَٰفِهِمْ رِحْلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا۟ رَبَّ هَٰذَا ٱلْبَيْتِ ﴿٣﴾ ٱلَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۭ ﴿٤﴾

سُورَةُ المَاعُونِ

ترتيبها ١٠٧ — آياتها ٧

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ ٱلْمَاعُونَ ﴿٧﴾

سُورَةُ الكَوْثَرِ

ترتيبها ١٠٨ — آياتها ٣

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

އަށް އަޅުކަންކުރުމަށް ދަންނަވައެވެ. (އެމީހުންނަށް މިގޮތުގެ ލުއިފަސޭހަ ދެއްވި رَبُّ ﷻ
ރަގަޅު އަންގަވައި ދެއްވިއެވެ. މިހެން އެމީހުންނަށް އެވެސް އެމީހުން
އަޅުކަން ކުރައްވަންވާނެއެވެ. އެކަލާނގެ ބޮޑުކަން އެނގޭ ގޮތުގެ ދުވަހު
ތަނަވަސްކަމެވެ. އަދި ގޮތުގެ ސަލާމަތް އަންގަވައި عَرَبِي ންގެ
އެހެން މީހުންގެ މައްޗަށް މަތިވެރިކަން ދެއްވިއެވެ.

(4) (الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ) އެމީހުން ބަނޑުހައިވުމުން
ބަނޑުހަމަކޮށްދެއްވި ސަލާމަތް ދެއްވި ކާނާ ދެއްވި ކަލާނގެއެވެ.
އަދި އެދުރުވެރީގެ ބިރުވެރިކަމެވެ. (وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ) އަދި
އެކަލާނގެ އެމީހުން ބިރުވެރިކަމުން ސަލާމަތް ދެއްވިއެވެ. (عَرَبِ
ންގެ އާބާދީ އެހެން ބައިތަކުގެ މައްޗަށް އަރައިގަންނަ ކަމުގައި ވިއެވެ.
އަދި އާބާދީ އެހެން ބައިތައް އަރައިގަތް ކަމުގައި ވިއެވެ. ނަމަވެސް
قُرَيْش ވެރިންނަށް މަކާގެ حَرَم ހުރުމަތުގެ ސަބަބުން ރަށްވެހިކަމުގެ
އަމާންކަން ލިބިގެންވިއެވެ. حَبُش ވެރިޔާ އަދި فِيلُ
ބައިގަނޑުގެ ހަމަލާއިން އެމީހުން ސަލާމަތް ކުރެއްވިއެވެ.

سُورَةُ المَاعُوْنِ

(1) (أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ) ހިސާބު ދުވަސް
ދޮގުކުރާ މީހާ ތިބާ ދެކެފިތޯ؟

(2) (فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ) އެއީ ހަމަ ކައިވެރިކަމާއިއެކު
ބައްޕަ ނެތި އެކަނިވެ ހުރި ކުއްޖާގެ حَقُّ ގެއްލުވައި
ދުރުކަން ފެށުނީމާ އެމީހުން ޒަމާނުގައި ނަމަވެސް جَاهِلِيَّة
ޒަމާނުގައި عَرَبِي ންނަށް އެންމެ ބޮޑުމީހުން
ވަރަށް ދުރުކުރެވިފައެވެ.

(3) (وَلاَ يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ) އަދި މިސްކީނުންނަށް
ކާއެއްޗެހި ދިނުމުގެ މައްޗަށް ރިޔާގެ އަދިއުޅުމަށް ނަސޭހަތްކޮށް އަދި
އެހެން މީހުންނަށް ބާރުއަޅާ އަދި އެކަމަށް ހިތްވަރު
ނުދޭއެވެ. މުދަލަށް ދެރަވެ ހިތްވަރު ދެއްވާނެއެވެ.

(5) (الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلاَتِهِمْ سَاهُونَ) އަދި އެމީހުން އެމީހުންގެ
ނަމާދުގެ ކަންތައްތަކުން غَافِلُ ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ވަގުތު
އެކަމުގައި އެމީހުން ނަމާދުކުރެއެވެ. އެމީހުން ނަމާދު ކުރުމުން
އެކަމުން ثَوَابُ އެދިގެނެވެ. އަދި ނަމާދު ދޫކުރުމުން އެކަމުގެ
عُقُوْبَة އަށް އެއްވެސް ބިރެއް ނުގަނެއެވެ. ނަމާދުގެ
ވަގުތުތަކުގައި ކަންތައްތަކުން غَافِلُ ވެގެން ތިބެއެވެ.

(6) (الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ) އެމީހުން ނަމާދުކުރުމުން އަދި
ހެޔޮކަންކުރުމުން އެކަމުގެ މިސާލު ދައްކައިދީ ދެއްކުމަށެވެ.
މީހުންނަށް އެމީހުންގެ ތެދުވެރިކަން ދެއްކުމަށް ކުރެއެވެ.

(7) (وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ) އަދި އެމީހުން مَاعُون މަނާކުރެއެވެ. އެއީ
މީހުންގެ މުދަލުގައި އެކަމަކަށް އެހީތެރިވާ ވަސީލަތްތައް ގެންދާ
ވަރަކަށް ދޫކުރާ ބޭނުމެއް އެއްގޮތަކަށް ދީ ހުރި ކުދިކުދި
މުދަލުން ހައްދުވާ ފޯރުކޮށްދިނުން. އަދި ބޭނުންވާ އެމީހުން
އެމީހުން މުދަލާއި ބޭނުންވާ ތަކެތި މަނާކުރެއެވެ.

سُوْرَةُالْكَوْثَرِ

(1) (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) [ހަމަކަށަވަރުން ތިބާއަށް ދެއްވީމުއެވެ
ކައިރިން ގިނަ كَوْثَر ދެއްވުމުން. އެއީ رَسُول الله ﷺ އަށް
އެކަލޭގެފާނަށް ދެއްވި كَرَامَة އެއް ސުވަރުގެ ޙައުޟެއް
ކަމަށެވެ.

(2) (فَصَلِّ لِرَبِّكَ) ވީމާ فَرْض ނަމާދު ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. (وَانْحَرْ)
[އަދި ޤުރުބާން ކުރައްވާށެވެ.] މީހުން ﷲ ނަންގަތުމަށް
ނަމާދު ކުރާކަމުގައި ވިއެވެ. އަދި ﷲ ނަންގަތުމަށް قُرْبَان
ކުރާކަމުގައި ވިއެވެ. ދެންވެސް ހަމައެކަނި ﷲ ﷻ އަށް ނަމާދު ކުރާ
އަޅުކަން ކުރުމުގެ އަމުރެވެ. ނަމާދަށް އަދި
ޤުރުބާނީކުރުމެވެ. قَتَادَة އާއި عَطَاء އާއި عِكْرِمَة ވިދާޅުވިއެވެ.
އެއީ عِيْدُ ނަމާދުގައި أُضْحِيَة ކަމުގައެވެ.

(3) (إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ) ހަމަކަށަވަރުން ތިބާއަށް ދެކޮޅުވެރިޔާ
ކާފަރުވެރިޔާ ކަނޑައިގެން އެމީހުންގެ ތަރިކައެއް ނެތި ދަރިން
ދިރިހުރިމީހުން ނުވާނެއެވެ. أَبْتَرُ އާއި އެމީހުން ދަރިފަސްކުރާއެވެ.
رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ ދަރިކަލުން އަވަހާރަވުމުން
މުޝްރިކުން ކިޔުނު އެކަލޭގެފާނަށް ދަރިފަސް ބުނެދިނުމަށްޓަކައިން
އެކަލޭގެފާނަކީ أَبْتَرُ އެކަކުކަމަށް. ދަރިފަސްނެތް ބޭފުޅެއް ކަމުގައެވެ.

سُوْرَةُ الْكَافِرُوْنَ

(1) (قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ) [އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކާފިރުން ވިދާޅުވެދެއްވާ.] އޭ ކާފިރުންނޭ! ދަންނާށެވެ. މިސޫރަތް ބާވައިލެއްވި ސަބަބަކީ؛ ޤުރައިޝުގެ ބޮޑެތި ކާފިރުން رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަށް ދަންނަވައިފި އެކާފިރުންގެ އިލާހުތަކަށް އެއްއަހަރު އަޅުކަން ކުރައްވާށެވެ. އަދި އަހަރެމެން އެއްއަހަރު އެކަލޭގެފާނުގެ އިލާހަށް އަޅުކަން ކުރާނަމެވެ. އޭރުން الله އެކާފިރުންނަށް ރައްދުކުރައްވާ މިސޫރަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ.

(2) (لاَ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ) އެބަހީ ކަލޭމެން ބުދު އަޅުކަންކުރާ ބުދުތަކަށް އަހަރެން އަޅުކަމެއް ނުކުރާނަމެވެ. (ކަލޭމެން މިހާރުދެކެމުން ކަލޭމެން އަޅުކަމާއި ކަމުގައި ބަދަލުކުރާ އަހަރެން އަޅުކަމެއް ނުކުރާނަމެވެ.)

(3) (وَلاَ أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ) އަދި ކަލޭމެން މިހާރުވެސް ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ޢިބާދަތް ކުރާ އަހަރެން މިއަޅުކަންކުރާ ފަރާތަށް ކަލޭމެން އަޅުކަމެއް ނުކުރާނެއެވެ.

(4) (وَلاَ أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدتُّمْ) އަދި މުސްތަޤްބަލުގައި އަހަރެންގެ ދަޅުވެރިކަން ދިޔުމުން ކަލޭމެން ޢިބާދަތްކުރާ އެއްޗަކަށް އަޅުކަމެއް އަހަރެން ނުކުރާނަމެވެ.

(5) (وَلاَ أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ) އަދި ކަލޭމެންވެސް އަންނަނިވި ދުވަސްތަކުގައި ކަލޭމެން ބުދަށް އަޅުކަންކުރާ ކަމަށް ދަރުވާލުމުން ކަލޭމެން الله އަށް އަޅުކަން ނުކުރާނެއެވެ. މިހެން الله އަށް ކާފިރުވެގެންވާ މިއުހަދު މުސްތަކުބަލުގައި ދުޢާކުރެއްވި ނުވާނެއެވެ. އަދި ބަދަލުނުވާނެއެވެ. އެއީ މިސޫރަތުގައި އިޝާރާތްކުރެއްވި ކާފިރުން ދެކެ ބޭރުވުމެވެ. އަދި رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އާއިމެދު އަރިހުން އަޅުކަމުގައި ރުހެ އިމާންކަމާއި ހަމައަށް މާތް މުޅިން ބިނާކުރެއްވިކަން ރަސްކަމަކަށް އިސްލާމުގެ ވިލަރެސް.

(6) (لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ) [ކަލޭމެންނަށް ކަލޭމެންގެ ދީނެވެ. އަހަރެންނަށް އަހަރެންގެ ދީނެވެ. އެބަހީ ކަލޭމެން ކަލޭމެންގެދީނުގައި ހުރެއްޖެނަމަ އަހަރެން އަހަރެންގެ ދީނުގައި ހުރީމެވެ. ކަލޭމެންގެދީނާ އަހަރެން ބަރީއަ ވެއްޖެއެވެ.

އަހަރެންގެ ދީނަކީ ހަމަ تَوحِيْدُ އެވެ. އެއީ އަހަރެންގެ މައްކާމު އިޚްލާޞްގެ އަސާސެވެ. އެދި ކަލޭމެން އެދުމަކީ އަހަރެންގެ ޝިރުކުން ކަލޭމެންނަށް حَاصِلُ ނުވާނެއެވެ.

سُوْرَةُ النَّصْرِ

މިސޫރަތަކީ سورة التَّوْدِيْع އެބަހީ وَدَاعُ ކިޔުމުގެ ސޫރަތެވެ. ابْنُ عَبَّاس ގެ ބަހުން ރަސޫލުގެ ބުނުއްވުމެވެ. (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ) މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވުމުން رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيْث ކުރައްވައިފައެވެ. މިޤައުމުގެ ކާފިރުންގެ ނަފްސު ދުނިޔެއިން ފުރާވަޑައިގަތުމުގެ ސަބަބު ބޮޑު ކުރީގެ ޢުމުރު ނިމުނުކަމެވެ.

سُوْرَةُ الْكَافِرُوْنَ — ترتيبها ١٠٩ — آياتها ٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١﴾ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾

سُوْرَةُ النَّصْرِ — ترتيبها ١١٠ — آياتها ٣

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ ٱلنَّاسَ يَدْخُلُونَ فِى دِينِ ٱللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَٱسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابًۢا ﴿٣﴾

سُوْرَةُ الْمَسَدِ — ترتيبها ١١١ — آياتها ٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَآ أَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ﴿٥﴾

(1) (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ عَدُوُّން ގެ މައްޗަށް އެބަހީ قُرَيْش ންގެ މައްޗަށް ކަލޭގެފާނަށް اللهُ ގެ نَصْرُ އެވީއްޖެއިރު އަދި ކަލޭގެފާނަށް މައްކާ فتح ކުރެއްވުނު އިރު (نَصْرُ އަކީ عَدُوُّން ބަލިކުރުމަށް އެހީތެރިވުން ކަމާއި ގުޅޭ ގޮތުން ލިބޭ ބާރެވެ. فَتْحُ އަކީ عَدُوُّންގެ ގޮތުގައިވާ އެއްޗެހި ދިނުމަށް ފިޔަވަޅު ދިނުމެވެ. އަދި حَقُّ قبولُ ކުރުމަށް ހިތްތައް ހުޅުވުމެވެ.

(2) (وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجاً) [އަދި ބައިބަޔަށް މީސްތަކުން اللهُ ގެ ދީނަށް ވަންނަމުން ކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގެންފިއިރު] رَسُول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އަށް މައްކާ فَتَحَ ކުރެއްވުމުން ދެކުނު عَرَبِى ންގެ މީހުން ބުނެފިއެވެ. مُحَمَّدُ ގެފާނަށް حَرَمُ ގެ އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ކާމިޔާބުވެއްޖެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން أَصْحَاب الْفِيل ގެ ބާރުވެސް (އެބަހީ ގެނެއްސަ ފީލެއްގެ ސަބަބުން) ގެއްލުވައިލެއްވީ اللهُ އެވެ. އެހެންކަމުން ހަމަ ކަލޭގެފާނަށް ކުރިމަތިލެވޭނެ ބާރެއް ނެތެވެ. އެހެންކަމުން حَقُّ ގެއެވެ. އަދި އެކާފިރުންގެ ދީނަށް ވަދެ ޖަމާޢަތްތަކުގެ ގޮތުގައި ބޭރަކަށް ހުރިހާ ބައެއް ދިޔައެވެ. އެހެން ދީނަށް އިސްލާމުގެ ޖަމާޢަތެއް ޤަބީލާއެއް ޤަބީލާއަކާއި އެއްވެސް އިސްލާމުވެއްޖެއެވެ. قَبِيْلَة އެއްގެ މީހުން އިސްލާމުވެއްޖެއެވެ.

③(فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ) [ފަހެ ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ އަށް ކަލޭގެފާނު حَمْدُ ކުރައްވައި تَسْبِيحَ ވިދާޅުވާށެވެ. އެއީ އައްވަލުސޫރަތުގެ ޒިކުރުވުން ނިޢުމަތުގެ ބޮޑުކަމާއި އަދި ގާތްވީ ނިޔާވުމާ ނިޔަލަށް ދަންނަވާލެވުނު الله އަށް تَسْبِيحَ ކިޔުމުގައި އަޅުގަނޑުގެފާނު ހަމަ ފުރިހަމަވުމުގައި ފަތަހަ فَتَحَ ވުމުގެ نَصْرُ ދެއްވުމާއި މިސްކީނުން ބައިބަދަލުވުމާއި ހަރުގެ ޝުކުރުވެރިވުމަށް މިކަންކަމުގެ އަޅުގަނޑުގެ ހަމަ ގޮތެއް حَمْدُ ކުރަ تَسْبِيحَ ކިޔުމުގައި މިދާގައިން تَسْبِيحَ ކިޔުމާއި ކުރާށެވެ.
(وَاسْتَغْفِرْهُ) އަދި تَوَاضُعْ ވެރިވެ ވޭތު ގޮސްފައިވާ ހުރިހާ ކަމަކަށް عَمَلُ ފުރިހަމަ ކުރުމުގައި އުނިކަމެއް ކުރެވިފައިވާނަމަ އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި ފާފަ ފުއްސެވުން އެދި ދަންނަވާށެވެ. (إِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً) ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެއީ ތައުބާ ގަބޫލުކުރައްވާ ތައުބާ ގަބޫލުކުރައްވާ ކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެ ހުރިހާ ހާލަތެއްގައި رَحْمَةَ ލައްވައި ހުރިހާ ކަމަކާ ތައުބާ ކުރެއްވިއެވެ. ابْنُ عَبَّاس ގެ ރިވާޔަތުން ރަސޫލާއަށް މާތް އޭގެ ފުރިހަމަވުމުގެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިސޫރަތުގައި رَسُول اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޖަލު ހަމަވެގެން اللهُ ކަލޭގެފާނަށް އަންގަވައިދެއްވިއެވެ. (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ) މިއީ ކަލޭގެފާނުގެ އަޖަލު އަންގަވައިދެއްވުމެވެ. (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً)

سُوْرَةُ ٱلْمَسَدِ

①(تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ) أَبُو لَهَب ގެ ދެއަތް ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. އެބަހީ އެއިން ހަލާކުވެއްޖެއެވެ. (وَتَبَّ) އަދި ސީދާ އޭނާވެސް ގެއްލި ހަލާކު ވެއްޖެއެވެ. އެކަމަކީ ކުރިން دُعَاء އެއްގެ ގޮތުގައެވެ. أَبُو لَهَبُ އަކީ رَسُول الله ﷺ ގެ ބައްޕަގެ ބޭބެއެވެ. އޭނާގެ ނަމަކީ عَبْدُ الْعُزَّى އެވެ.
②(مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ) އޭނާގެ މުދަލާއި ހޯދިކަމުން އޭނާއަށް ފައިދާއެއް ނުވިއެވެ. ސިފައިންގެ ކިބައިން ދިފާޢުވުމަށް އޭނާއަށް ދަރިން ހޯދުމުން ހެޔޮބައެއް ނުވެ، އަދި الله ގެ عَذَابُ ން އޭނާ ސަލާމަތް ނުކުރެވުނެވެ.
③(سَيَصْلَى نَارا ذَاتَ لَهَبٍ) ނުވަތަ ކޮންމެ ލޮބުގެ އަލިފާނަށް ވަދެއެވެ. އޭނާގެ ހުރިހާ އަނިޔާއެވެ. އެއީ ގޮވާލުމެއް އަދި ނަރަކައިގެ އަލިފާނެވެ.
④(وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ) [އަދި ހުޅުގަނޑުވި އަލިފާނުން އޭނާގެ އަނބިމީހާވެސް އެހެންމެ އުފުލާ ލަކުޑިގަނޑު އުފުލާމީހާއެވެ.] އެއީ أُمُّ جَمِيْلُ بِنْتِ حَرْب އެވެ. أَبُو سُفِيَان ގެ أُخْتُ އެވެ. އެކަމުގެ ކަނބަލުން ކުލި ރަސޫލާގެ رَسُول الله ﷺ ގެ ވަޑައިގެންނެވިމަގުގައި ކަނޑި އަޅާ ފަދަ ގޮތްތަކެއް ހެދިއެވެ.
⑤(فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ) [އެކަމަނާގެ ކަރުގައި ކޮތަޅު ވާލާފައިވާ ކަށިގަނޑުގައެވެ. އެކަމަނާގެ ކަރުގައި ޖަހާފައިވާ ރާނަގޮވީ ބޮނޑިއެކެވެ. ޚަބަރު ދޭކަމުގައި ގިނަގިނައިން ލޮލާފާއެވެ. ގިނަގުނަ ޖަނަވާރުވެސް ގާލާކުރުމަކީ محَمَّدُ ގެފާނާ عَدَاوَة ވެރިވުމުގެ ސަބަބުން އެކަމަނާގެ ބޭރުގައި قِيَامَة ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ވާނޭ ހުރިހާ ފޯރު ކުރެވޭނެއެވެ.

سُوْرَةُ ٱلْإِخْلَاصِ

①(قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އެއީ އެއްކައުވަންތަ الله އެވެ. (މުޝްރިކުންގެ މީހުން ބުނިއެވެ. އޭ مُحَمَّدُ އެވެ ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ ނަސަބު ކިޔައިދީބަލާށެވެ. ދެން މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެކަލާނގެއީ އެއްކައުވަންތަ الله އެވެ. އެކަލާނގެ ހުރިހާ ސިފަތަކުން ސީދާ އެކައުވަންތަވެއެވެ.
②(اللهُ الصَّمَدُ) الله އީ الصَّمَدُ އެވެ. الصَّمَدُ އީ އެކަލާނގެ ބޭނުންތަކަށް ގޮސް ފުރިހަމަވާ ހެދިކަމެވެ. އެކަލާނގެ ގާތުގައި ހާލާތު ހިނގައިދާ ކަމާއި ޖެހިފައިވާ ކަންތައްތަކުގައި ވާޖިބުކަމެވެ.
ابْنُ عَبَّاس ވިދާޅުވިއެވެ. الصَّمَدُ އީ ހުރިހާ ސިފައެއްގައި ފުރިހަމަވި ހުރިހާ ކަމެއްގެ السَّيِّدُ އެވެ. އަދި އީ شَرَف ގެ ނިހާޔަތާ ގުޅިފައިވާ شَرِيْفُ އެވެ. އަދި އެއީ ހިލްމު މަތިވެރި ކަމުގައި ނިހާޔަތަކާ ގުޅިފައިވާ ވާނުވެގެންދާ ތަކެއްޗެވެ. އަދި އެއީ جَبَّار ވުމުގައި ގަވާއިދާ ނިހާޔަތާ ގުޅިފައިވާ جَبَّار އެވެ. ވުމުގައި ހުރިހާ ވުމުގައި ކަމެވެ. އަދި عِلْمُ ވެރިކަމުގައި ނިހާޔަތާ ގުޅިފައިވާ عَالِمُ އެވެ. އަދި حِكْمَة އާއި ފުރިހަމަވެގެންވާ حَكِيْمُ އެވެ. އެއީ الله ﷻ އެވެ. މިސިފަތައް އެކަލާނގެ ނޫން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް އެކަނި ނުވެއެވެ.
③(لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) އެކަލާނގެ ދަރިއަކު ނުލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަކީ އެހެން ވާޖިބެއްގެ ދަރިއަކު ނޫނެވެ. މިހާރު އެކަލާނގެއަށް ދަރިން ލިބިވަޑައިގަތުމަކީ ނުކުރެއްވުންކަމެވެ. އަދި އެއްވެސް ބައެއް އެހެންވެސް ކިޔާފަ ކަމަކަށް އެކަލާނގެއަށް ނިސްބަތްވާ ކަންތައް مُسْتَحِيْلُ ވެގެންވެއެވެ. މިހެން ދަރިއަކު ދެއްވަވާނެ ކަލާނގެއެއް ނޫނެވެ. ކުރީ الله ﷻ ނިސްބަތްކޮށް ބަޔަކު ބުނިއެވެ. قَتَادَةُ ވިދާޅުވިއެވެ. عَرَبِي مُشْرِكُ ންބުނެއެވެ. މަލާއިކަތުން الله ގެ ދަރިކަނބަލުންނެވެ. يَهُودِي ންބުނިއެވެ. عُزَيْرُ ގެފާނީ الله ގެ ދަރިކަލުންނެވެ. އަދި نَصَارَى ންބުނިއެވެ. الْمَسِيْح އީ الله ގެ ދަރިކަލުންނެވެ. މިބަސްތަކަށް الله ދޮގުކުރައްވައި އަންގަވާފައިވަނީ (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) މިއާޔަތުންނެވެ. އެބަހީ الله އަށް ދަރިކަލަކު ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަކީ އެހެން ވާޖިބެއްގެ ދަރިއަކު ނޫނެވެ. މިއެވެ.
④(وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ) [އެކަލާނގެއާ ބަރާބަރު ވާނޭ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ.] އެކަލާނގެއާ ހަމަހަމަ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއާ މިސާލުވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޒާތުގައިވެސް ސިފައިގައިވެސް އެކަލާނގެއާ ބަރާބަރުވާނޭ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުވެއެވެ.

سُوْرَةُ ٱلْفَلَقِ

①(قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) (އޭ مُحَمَّدُ ގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ.) ފަތިސްގަޑީގެ ރަސްކަލާނގެ حَضْرَةُ ން މިއަޅާ ސަލާމަތް ހޯދަމެވެ. ރޭގެ އަނދިރިކަން ފަޅާފައި ދެވޭ ފަތިސް ގަޑިއެވެ. فَلَق : ފަތިސްގަޑި. ކޮންމެ ފަޅައިގެން ނިކުންނަ ކަމެއްވެސް ފަތިސްގަޑި ކަމުގައި ބުނެވެއެވެ. އެއީ الله ހައްދަވާފައިވާ ކަމެވެ. އެއީ ފަތިސް އައުމުން ނުވަތަ ނިކުމުން ނިކުމެވެ. އެއީ

ބަލިވެނަވަސް އެހެނަސް އެއްޗެހިކަމަށް އަދި ފަރުވާއަކަށްވެސް
އަދިއެހެން އެއްޗެހިކަމުގައިވެސް. އަދި ބޭނުމެވެ. ތަކެއްޗެވެ
މިދުނިޔެއިން ހަމަހައެކަށް ރޮއްވައި ހުރިހާ ކަމަކުން
ވިސްނާލާނަމަ އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ން ސަލާމަތީ ރައްކާތެރިކަން
އެދިގެންނެވެ ލިބިއަދި ބަރަކާތްތަށް ނިޔަލާއި ޒުވާނުން
ހިފެހެއްޓުމަށް ކަލާނގެ ނިޢްމަތްތަކުގެ އެންމެ ހެޔޮ
ދީފާނެއެވެ.

(مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ) الله ހައްދަވާ ކަންތައްތަކުގެ ނުބައިކަމުން
ސަލާމަތްވުމަށް اللهގެ حَضْرَةُ ން ދެއްވާ ސަލާމަތީ ރައްކާތެރިކަން
ލިބިގަންނަމެވެ.

(وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ) އަދި ރޭގަނޑު ކަޅުވެ އަނދިރި
ވެއްޖެއިރު ރޭގަނޑު ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް، ރޭގަ
ރޭގަނޑު ދިޔަ ބޮޑުވެއްޖެއިރު އަދިހަނދާން ފިލިގެން ފާޅުވާ
ކުރެއްގެ ބިރުވެރިކަމާއި ނުބައިކަމުގެ ތެރެއިން ވާކަމަށްވެސް.
އަދި ރޭގަނޑު ހުރިހާ ފަރާތަކުން ލިބޭ ނުރައްކާތަކުން ރައްކާވުން
ލިބުމަށް ދުޢާކުރުމުގެ އިރުޝާދު ދެއްވައެވެ.

(وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ) سِحْرُ ހަދާ ފަނޑިތައް ކުރާ
سِحْرُ ފަދަ ކަންތައްތަކުގެ ނުބައިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް

(وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ) އަދި حَسَدَ ވެރި ކޮންމެ މީހަކު
حَسَدَ ވެރިވެއްޖެއިރު އޭގެ ނުބައިކަމުން ދުޢާކުރުމަށް
ކަންކަމުން ސަލާމަތުގެ ރައްކާތެރިކަމަށް اللهގެ حَضْرَةُ ން ދެއްވާ
ސަލާމަތީ ރައްކާތެރިކަން ލިބިގަންނަމެވެ.

سُوْرَةُ النَّاس

(قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) (އޭ مُحَمَّدُ ގެފުޅާ. ކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވާށެވެ.) މީސްތަކުން ހައްދަވާ ރަސްކަލާނގެ ކަންތައްތައް
ބަލަހައްޓަވާ އަދި ހުރިހާ އެއްޗަކަށް حَالُ ތަކުގެ صُلْحَ ކުރައްވާ
ރަސްކަލާނގެ ވެރި رَبُّ ގެ حَضْرَةُ ން ދެއްވާ ސަލާމަތީ ރައްކާތެރިކަން
ލިބިގަންނަމެވެ.

(مَلِكِ النَّاسِ) އެއީ މީސްތަކުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއެވެ.
އެކަލާނގެއަށް ދިރުމާއި މަރުވެރިކަމާއި އިޚްތިޔާރު ދެއްވާ
ރަސްކަލާނގެއެވެ.

(إِلَهِ النَّاسِ) އެއީ މީސްތަކުން އަޅުކަންކުރާ ފަޅުގެއެވެ. މީސް
މީސްތަކުންގެ ފަޅުގެ ހުރިހާ إِلَه ކަލާނގެ ވަޙްދަހުއެވެ. އަދި
ދެވަނަ ފަރާތެއް ނުވާނެއެވެ. ހަމަހަމަ الإِلَهُ ދުނިޔެއާދުން އެކަލާނގެ
އެންމެ ބޮޑުއެވެ. ދީން އެކަން އަޅުކަމަށް ހަމަ
ބައިވެރިކުރެވޭނެއެވެ.

(مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ) شَيْطَانُ ގެ ވަސްވާސްގެ ނުބައިކަމުން
(الْخَنَّاسِ) އެއީ اللهގެ ނަންގަތް ހަނދުމަވެއްޖެއިރު އަލުން ވަސްވާސް
ނުވައި ކަރުގަ شَيْطَانُ އެވެ. އަދި اللهގެ ނަންގަތުމުން ހަނދުމަވެ
އަލުން ނުކުތް ވަސްވާސް شَيْطَانُ އެވެ.

(الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ) [އެއީ މީސްތަކުންގެ
ހިތްތަކުގައި ވަސްވާސް އެއްލާ] (ވަސްވާސްއަރުވާ ހިތްތަކުގެ ތެރޭގައި
އެކަމުގެ ކުރިން އެއްކަލަ ކަޅުވާމުގައި ނަހަމަވެއެވެ.) ދެން الله

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަށް ބަރޯސާވާ. އޭ شَيْطَانُ ދުރުވެގެން ދިޔުމެވެ. އެއީ
ޖިންނުންގެ ތެރެއިންނާއި އިންސާނުންގެ ތެރެއިންނެވެ.

(مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ) ޖިންނުންގެ ތެރެއިންނާއި އިންސާނުންގެ
ތެރެއިންނާއި އެވެ. ދެންނެވުމެވެ. ޖިންނުންގެ شَيْطَانُ ދެންނެވުމެވެ.
އަސްލު މީސްތަކުންގެ ހިތްތަކަށް ވަސްވާސް އަރުވާތީއެވެ. އަދި
އިންސާނުންގެ شَيْطَانُ ދެންނެވުމެވެ. އިންސާނުން މީސްތަކުންގެ
ހިތްތަކަށް ވަސްވާސް އަރުވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން ވެރިކަމުގެ
ނަސޭހަތްތެރިއަކަށް ވާހަކަ ދައްކަތީއެވެ. ދެންމެ އަދި ނަސޭހަތުގެ ގޮތުން
އަދިއަރާ ކިބައިން ހިތްތަކުގެ ތެރެއަށް ޖިންނުންގެ شَيْطَانُ
ގެ ވަސްވާސް ހިތްތަކުގެ ތެރެއަށް ވަދެއެވެ. އަދި ބޭނުމެވެ.
ހަމަ ކަންތައްތަކުން ދުރުވުމަށް އިންސާނުންގެ ހިތްތަކަށް ވަސްވާސް ދޭތީއެވެ. ابْنُ
عَبَّاس ވިދާޅުވާގޮތުގައި ވެއެވެ. އެއީ ވަސްވާސްތަކެއް އާދަމް ހިތުގައި
شَيْطَانُ ގެ ވަސްވާސް އެއްވަރަކުން ނުވެއެވެ. ދެން އެހެން اللهގެ
ނަންގަތުމުން ހަނދާންވުމުން އެކަލާނގެ އަސްލު ނުވެއެވެ
ވަސްވާސްވެއެވެ. އަދި އެހެން اللهގެ ނަންގަތުމުން އެކަލާނގެ
ހަދާންކުރާ ފަރާތުން ސަލާމަތްވެއެވެ. އަސްލު ވަސްވާސްތަކުން
ސަލާމަތްވުމަށް اللهގެ ސަލާމަތީ ރައްކާތެރިކަން ލިބިގަންނަމެވެ.

مُسْلِمُ ނުގެ حَيَاةُ ގެ މުހިއްމު ސުވާލުތަކެއް

1 مُسْلِمُ ނުގެ عَقِيدَة إختيار ކުރާނީ ކޮން އުޞޫލަކުން؟ އޭގެ إخْتِيَارُ ކުރާނީ ގަދަރުވެރިވެގެންވާ الله ގެ ފޮތުންނާއި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ، ގެ صَحَّ سُنَّةُ ންނެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަމިއްލަ ހިތުން ދައްކަވާ ވާހަކަ ވިދާޅުނުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ހަމަ وَحِي ކުރައްވާ ކަންތައް ހަމައެވެ. ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ އަދި أَصْحَابُ ބޭކަލުންނާއި سَلَفُ الصَّالِحُ ން ވިސްނާވަޑައިގެންނެވި ގޮތުގެމަތިންނެވެ.

2 އިސްލާމް ދީނުގެ ދަރަޖަތައް ކިހާވަރެއް؟ އޭގެ ދަރަޖަތައް ތިނެކެވެ. އެއީ އިސްލާމްކަމާއި – އީމާންކަމާއި – އިޙްސާންކަމެވެ.

3 އިސްލާމްކަމަކީ ކޮބައި؟ އަދި އޭގެ ރުކުންތައް ކިހާވަރެއް؟ އިސްލާމްކަމަކީ الله އަށް އެއްކައުވަންތަކަމާއެކު ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ކިޔަމަންވުމެވެ. إعْتِقَادُ ކުރެވޭ ކަންތައްތަކުގައިވެސް ކިޔަމަންވުމެވެ. އަދި ކިޔަމަންތެރިކަމާއެކު ބޯލަނބާ އެއްބަސްވުމެވެ. އަދި شِرْكُ އާއި އޭގެ އަހުލުވެރިންނާ ބަރީއަވެ ދުރުވުމެވެ. އަދި އޭގެ ރުކުންތައް ވަނީ ފަހެކެވެ. نَبِيُّ الله ، އަށް އިސްލާމް ބިނާވެފައިވަނީ ފަސް ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. (بُنِيَ الإسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلاَةِ وَإِيْتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ މާނައީ: އިސްލާމް ދީން ބިނާވެފައިވަނީ ފަސް ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ ހަމައެކަނި އަޅުކަން ލެވޭ ކަލާނގެއަކީ الله ކަމާއި، مُحَمَّدُ ގެފާނަކީ الله ގެ ރަސޫލާކަމަށް ހެކިވުން – ނަމާދު ޤާއިމުކުރުން – ޒަކާތް ދިނުން – ގެޔަށް ގޮސް حَجّ ވުން – رَمَضَان މަހު ރޯދަ ހިފުމެވެ.

4 އީމާން ކަމަކީ ކޮބައި؟ އަދި އޭގެ ރުކުންތައް ކިހާވަރެއް؟ އީމާންކަމަކީ، ހިތުން إعْتِقَادُ ކުރުމެވެ. އަދި ދުލުން ބުނުމެވެ. އަދި ގުނަވަނުން ޢަމަލު ކުރުމެވެ. ކިޔަމަންތެރިކަމުން އީމާންކަން އިތުރުވެއެވެ. އަދި ފާފަކުރުމުން އުނިވެއެވެ. މާތްވެގެންވާ الله وَحِي ކުރައްވައެވެ. ﴿لِيَزْدَادُوٓا۟ إِيمَـٰنًا مَّعَ إِيمَـٰنِهِمْ﴾ މާނައީ (އެމީހުންގެ އީމާން ކަމާއެކު އީމާންކަން އިތުރު ކުރުމަށް.) رَسُولُ الله ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (الإِيْمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُوْنَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيْقِ وَالحَيَاء شُعْبَةٌ مِنَ الإِيْمَانِ) مُسْلِم ... މާނައީ: އީމާންކަން ހަތްދިހަ ހާއްސަ ބައިވެއެވެ. އޭގެ އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ އެވެ. އަދި އޭގެ އެންމެ ދަށުގެ ދަރަޖައަކީ މަގުމަތިން ކަށިކޮޅު ފަދަ އެއްޗެއް ނައްތާލުމެވެ. އަދި ލަދުވެތިކަމަކީ އީމާންކަމުގެ ބައެކެވެ. އަދި ... އިޙްސާން ... ކިޔަމަންތެރިކަމާއެކު ... إحْسَاسُ ކުރުމުގައި، އަދި ... إحْسَاسُ ކުރެވުމެވެ. މާތްވެގެންވާ الله وَحِي ކުރައްވައެވެ. ﴿إِنَّ ٱلْحَسَنَـٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ﴾ އެބަހީ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުން ނުބައި ޢަމަލުތައް ފޮހެވިގެން ދެއެވެ. އަދި އީމާންކަމުގެ ރުކުންތައް ހަތެކެވެ. نَبِيُّ الله ، އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުން އިޙްސާންކަން ބަޔާންކުރައްވައެވެ: « أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، واليَوْمِ الآخِر، والْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» البخاري. ބަސްފުޅުގެ މާނައީ: އެއީ ކަލޭ الله އަށް އީމާންވުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނަށް ... އީމާންވުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފޮތްތަކަށް ... އަދި آخِرَة ދުވަހަށް އީމާންވުމެވެ. އަދި ހެޔޮ ނުބައި ... ނަސީބަށް ... އީމާންވުމެވެ.

5 لاَ إِلَهَ إِلاّ الله ގެ މާނައަކީ ކޮބައިތޯ؟ އެއީ الله ފިޔަވައި އެހެން حَقّ ވެގެންވާ ކަލާނގެއެއް ނުވެއެވެ. އަޅުކަމަށް حَقُّ ވެގެންވާ ކަލާނގެއަކީ الله އެކަނި ކަމެވެ.

6 قِيَامَة ދުވަހުން ސަލާމަތްވާނީ فِرْقَة އަކީ (ބައަކީ) ކޮންބައެއްތޯ؟ رَسُولُ الله ، حَدِيْثُ ކުރައްވައެވެ. (وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلاَثٍ وَسَبْعِيْنَ مِلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلاَّ مِلَّةً وَاحِدَةً. قَالُوا وَمَنْ هِيَ يَارَسُوْلَ اللهِ؟ قَالَ: مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي) أحمد والترمذي. މާނައީ ؛ ... ބައެއް ... ބައިވެގެންދާނެއެވެ.

އެގޮތަށް އެއިން ބައެއް ކަންތައްތައް ނުކުރައްވައެވެ. ބުނެވިދިޔަ ކަންތައް رَسُولُ الله ގެ.
އެބޭނުން ހުރިއިރުވެސް؟ އެކަލޭގެފާނު حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބިދުޢަވެރިން އެކަލޭގެފާނުގެ أَصْحَاب
ގެ މިސާލެއް ބޭނުންވެއެވެ. ދެއްވެ. ފަހެ حَقّ އަކީ النبي ، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ أَصْحَابން ފާހަގަކުރެއްވި
ފަދަ ކަމެއް ނުކުރުމާއި، އަދި ދީނުގައި އާ ކަމެއް ހެދުން ހުއްޓާލުމާއި، އަދި ކަންކަމުގައި ރަސޫލާ
(އެކަލޭގެފާނާއި) تَبَعَ ވުމެވެ. بِدْعَة ހެދުމުން ދުރުވެގަތުމެވެ.

7 **الله ވަނީ އަރުޝުގެ މަތީގައިތޯ؟** އާއެކެވެ. الله ވަނީ އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި، އެކަލާނގެ
ޝަރަފުވެރި ޢިއްޒަތާއި، އެކަލާނގެ ޢިލްމާއި ބާރާއި ... އެކަލާނގެ
ކުދިން ހުރިހާ ތަނެއްގައި، އެކަލާނގެ ބަލައިވޮޑިގެން ... އަދި އެކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މަތީގައި ...
އެކަލާނގެ އެކަލާނގެ ޚާއްޞަ مَخْلُوْقُ ތަކުންނާއި ވަކިވެ ... ބޭނުން ނުވާނެއެވެ.
އަދި مَخْلُوْقُ ތަކުން ... އެކަލާނގެ ޚާއްޞަ ... ބޭނުން ނުވާނެއެވެ.

8 **الله تَعَالَى ފެނިވަޑައިގަނެވޭނެތޯ؟** މުސްލިމުން إِتِّفَاقُ ވެފައިވަނީ ދުނިޔޭގައި ހަމަ ނުފެންނާނެކަމަށް الله تَعَالَى
ފެނިވަޑައިނުގަންނަވާނެއެވެ. އަދި ހަމަގައިމުވެސް آخِرَة ދުވަހުން مَحْشَرُ ގައި މުއުމިނުންނަށް އަދި
ސުވަރުގެއިން މުއުމިނުންނަށް الله تَعَالَى ފެނިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. މިކަން ބަޔާންވެގެންވަނީ الله وَحِي ކުރެއްވި ބަސްފުޅުގައެވެ. ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۝٢٢ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ [އެދުވަހުން ބައެއް މޫނުތައް ވާނީ އުފަލުން ދިއްލޭ މޫނުތަކެވެ. އެމޫނުތަކުގެ رَبُّ އަށް
އެމޫނުތައް ބަލަމުންދާނެއެވެ.] ވީއެވެ.

9 **الله تَعَالَى ގެ ނަންފުޅުތަކާއި ސިފަފުޅުތައް ދެނެގަތުމުގެ ފައިދާއަކީ ކޮބާއި؟** ހަމަގައިމުވެސް الله تَعَالَى
އެކަލާނގެ خَلْقُ މީހުންނަށް އެންމެ ފުރަތަމަ فَرْضُ ކުރެއްވީ އެކަލާނގެ مَعْرِفَة ލިބުމަށެވެ.
ފަހެ މީސްތަކުންނަށް އެކަލާނގެ ހަމަގައިމު مَعْرِفَة ލިބުމުން، އެމީހުން ... އެކަލާނގެއަށް حَقّ ގޮތުގައި
އަޅުކަންކުރާނެއެވެ. މިކަން ބަޔާންވެގެންވަނީ الله وَحِي ކުރެއްވި ބަސްފުޅުގައެވެ. ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ﴾
މާނައީ: ފަހެ ހަމަގައިމުވެސް الله ނޫން ... ކަލާނގެއެއް ނުވާކަން ދަންނާށެވެ. އަދި
ކަލޭގެފާނުގެ ފާފައަށް ... ދަންނާށެވެ. ވީއެވެ. ފަހެ الله ގެ رَحْمَةُ ގެ ... ހަނދާންކުރާ
އެކަލާނގެ ذِكْرُ ކުރާ، އެކަލާނގެ ހަނދާންކުރުމުގެ رَحْمَةُ ... ވެވޭނެއެވެ.
... އަދި نِعْمَة ... އެކަލާނގެ
... الله تَعَالَى ގެ ނަންފުޅުތައް
... مَقْصَدُ އަކީ އެ ނަންފުޅުތަކުގެ تَحْقِيْقُ ލިބިގަތުމެވެ ...
އެނަންފުޅުތަކުގެ މާނަތަކާއި ... އަދި ... ބަރަކާތުގެ ... ފަހެ الله تَعَالَى ގެ ނަންފުޅުތައް
ސިފަފުޅުތަކާއި އެނަންފުޅުތަކުގެ ... ސިފަފުޅުތަކުން ...
... عِلْمُ — رَحْمَة — عَدْلُ ފަދަ ނަންފުޅުތަކެވެ. އަދި ...
... إِلَٰه
— كِبْرُ — جَبْرُ ... އަދި ...
... —
... الله
تَعَالَى ގެ ... الله تَعَالَى ގެ حَضْرَة ގައި ...
... حَضْرَة ގައި ...
... الله وَحِي
ކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا﴾ މާނައީ: އެންމެ ރިވެތި ނަންފުޅުތައް ވަނީ الله تَعَالَى

ރަސޫލު ﷲ ‘ އަދި ހަމަ ކަލާނގެ ނަންފުޅުތަކުން ވިދާޅުވެ. ދުޢާ ކުރާށެވެ. އެކަލާނގެއަށް ހުރިހާ ނަންފުޅުތަކުން ކުރެއްވި. ވޭ.
ގެ އިތުރުން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. އެކަލާނގެ ޙަދީޘް ކުރައްވައެވެ. (إِنَّ لِلّٰهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً
إِلَّاوَاحِدًا مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ މާނައީ، ﷲ تَعَالَى އަށް ނަވަދިހަ ނަވަ ނަންފުޅުވެއެވެ. ސަތޭކައަކަށް
އެކަކު މަދުވެ. އެ ނަންފުޅުތައް ދަސްކުރާ އެއްޗަކު ސުވަރުގެއަށް ވަދެ ސާބިތުވާނެއެވެ. ވިދާޅުވި. ކީރިތި قُرْآن
އާއި صَحَّ سُنَّةُ އަށް ވިސްނާލީ ކަމުގެ ނަންފުޅުތައް ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ. ފަހަރި اَللّٰهُ جَلَّ جَلَالُهُ. الرَّحْمٰنُ.
الرَّحِيْمُ. المَلِكُ. القُدُّوسُ. السَّلَامُ. المُؤْمِنُ. المُهَيْمِنُ. العَزِيْزُ. الجَبَّارُ. المُتَكَبِّرُ. الخَالِقُ. البَارِئُ. المُصَوِّرُ.
الأَوَّلُ. الآخِرُ. الظَّاهِرُ. البَاطِنُ. السَّمِيْعُ . البَصِيْرُ. المَوْلَى . النَّصِيْرُ . العَفْوُ. القَدِيْرُ. اللَّطِيْفُ. الخَبِيْرُ.
الوِتْرُ. الجَمِيْلُ. الحَيُّ . السِّتِّيْرُ . الكَبِيْرُ . المُتَعَالُ. الوَاحِدُ. القَهَّارُ. الحَقُّ. المُبِيْنُ. القَوِيُّ. المَتِيْنُ. الحَيُّ.
القَيُّوْمُ . العَلِيُّ. العَظِيْمُ. الشَّكُوْرُ. الحَلِيْمُ. الوَاسِعُ. العَلِيْمُ. التَّوَّابُ. الحَكِيْمُ. الغَنِيُّ. الكَرِيْمُ. الأَحَدُ.
الصَّمَدُ. القَرِيْبُ. المُجِيْبُ. الغَفُوْرُ. الوَدُوْدُ. الوَلِيُّ. الحَمِيْدُ. الحَفِيْظُ. المَجِيْدُ. الفَتَّاحُ. الشَّهِيْدُ. المُقَدِّمُ.
المُؤَخِّرُ. المَلِيْكُ. المُقْتَدِرُ. المُسَعِّرُ. القَابِضُ. البَاسِطُ. الرَّازِقُ. القَاهِرُ. الدَّيَّانُ. الشَّاكِرُ. المَنَّانُ. القَادِرُ.
الخَلَّاقُ. المَالِكُ. الرَّزَّاقُ. الوَكِيْلُ. الرَّقِيْبُ. المُحْسِنُ. الحَسِيْبُ. الشَّافِي. الرَّفِيْقُ. المُعْطِي. المُقِيْتُ. السَّيِّدُ.
الطَّيِّبُ. الحَكَمُ. الأَكْرَمُ. البَرُّ . الغَفَّارُ. الرَّءُوْفُ. الوَهَّابُ. الجَوَادُ. السُّبُّوْحُ. الوَارِثُ. الرَّبُّ. الأَعْلَى. الإِلٰهُ.

ވިދާޅުވީ. حَدِيْث ގައިވާ وَمَنْ أَحْصَاهَا ގެ މާނައީ އެއްގޮތަކަށް ވެއެވެ.
الحَكِيْمُ އެކަލާނގެ އަމުރުތަކާއި ނަހީތަކާއި ﷲ އާއި ޚިލާފުވެގެންނުވެއެވެ. މިގޮތުން އައްޔަކީ ކަލާމެއް
އެކަލާނގެ حِكْمَة ނެތި ކުރެއްވުމެއް ނުވެއެވެ. القُدُّوسُ އެކަލާނގެ އަކީ ހުރިހާ ފަރާތަކުން ﷲ تَعَالَى
ހަސްތުކުރެއް ސީފައިދުމެއް ކުރެއްވެނީއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ކުރުވާނެއްވެސް ހަމަ ކުރަނީ އެކަން قَدَرُ
ކުރައްވާ އެހެން ނަންފުޅުތަކުން ﷲ تَعَالَى އަށް دُعَاء ކުރުމަށް ހެދޭނެ ފަދައިން ހިތްހަމަޖެހިގެން ވެލާބެއެވެ.

10 ﷲ تَعَالَى ގެ ނަންފުޅުތަކާއި ސިފަފުޅުތަކުގެ މަރުތަބާ ކޮބައި؟ އެއީ ކޮން ކަލާނގެއެއް ވީމެއް

ބޭނުމަކީ އެދި ނަން ފުޅުތަކުގައި ހިމެނިގެން ވެއެވެ ﷲ تَعَالَى ގެ ނަންފުޅުތަކާއި ސިފަފުޅުތައް ހިމެނޭނެއެވެ.
ނަމޫނާ އެއްގެ ފަރަ فَرَقُ އަކީ ހިތްވަ ނަންވެ އެއްޗެއްމެއެވެ. 1) ފާހަގަކޮށް: ﷲ تَعَالَى ގެ އިސްމުލްއަޢްޒަމް
އަށް ބާރުއެޅި ބާވަތުގެ ނަންފުޅުގައި دُعَاء ދެންނެވުމުގެ ގޮތްތަކުން ހަމަޖެހިއްޖެއެވެ. މިސާލަކަށް عَبْدُ الكَرِيْم މިފަދައިން
ކިޔުން ހަދައެވެ. އަދި އަބްދުލް ކަރީމުގެ ނަމުގައިވެ. ނަމޫނާގެ عَبْدُالكَرَم ކިޔަދޭން
ނަމުގައި ހަމަ އެއްނުވެއެވެ. دُعَاء ދެންނެވުމުގެ ގޮތުން މިސާލަކަށް يَاكَرِيْمُ މިފަދައިން ކިޔުން ހަދައެވެ.
ނަމޫނާގެ يَاكَرَم اللّٰه މިފަދައިން ކިޔަން ހަދައިނުވެއެވެ. 2) ދެވަނަ: ރަނގަޅަށް ކިޔުން ﷲ تَعَالَى ގެ ނަން
ފުޅުތަކަށް ސިފަފުޅު އޮތުމަށް ހަދައެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް (الرَّحْمٰنُ) ފުޅު ނަންފުޅެވެ. އެ ނަންފުޅުން رَحْمَةُ
ގެ ސިފަފުޅު ހިމެނެއެވެ. އެހެން އެކަލާނގެ ސިފަފުޅުން ނަންފުޅު ނުނިކުމެއެވެ. މިސާލަކަށް (الإِسْتِوَاء)
ވުމުގެ ފުޅުން (المُسْتَوِي) މިނަންފުޅު ނުނިކުމެއެވެ. 3) ތިންވަނަ: ﷲ تَعَالَى ގެ فِعْل ފުޅުތައް، އެއީ ކުރައްވާ
ކަންތައްތަކުން ނަންފުޅު ނުނިކުމެއެވެ. އެފަދައިން ބަރާބަރުވެގެން ނުވެއެވެ. މިސާލަކަށް (الغَضَبُ:
ކޯފާވެރިވުން) މިއީ އެކަލާނގެ فِعْل ފުޅެކެވެ. މިއިން ނަގައިގެން(الغَاضِبُ)މިއީ ﷲ تَعَالَى ގެ
ނަންފުޅެއްކަމުގައި ނުބެލެވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަލާނގެ ސިފަފުޅެއްގެ ގޮތުން އެކަލާނގެ فِعْلُ
ފުޅެވެ. މިސާލަކަށް (الغَضَبُ: ކޯފާވެރިވުން) މިއީ ﷲ تَعَالَى އަށް ސާބިތު ސިފަފުޅެކެވެ. މިހެންވީ
(الغَضَبُ: ކޯފާވެރިވުން) މިއީ އެކަލާނގެ فِعْلُ ފުޅެކެވެ.

11 މަލާއިކަތުން ކުރައްވާ ޚިދުމަތްތަކަކީ ކޮބައި؟

އެއީ އަޅުކަމާއި ކަމުގެ އަރައްވަތްތަކުގައި ކަލާނގެ ފާފަހަދަނީ
ތިޔައެކެވެ. އެމަނިކުފުޅު إِقْرَارُ ވުމެވެ. އަދި ﷲ تَعَالَى އަޅުކަމާއި ހަވާލު އެކަލާނގެ އަމުރުތައް ކުރައްވާ ފަދައިން
އެކަލާނގެ އަމުރުތަކުން ހިފެހެއްޓުން تَنْفِيْذُ ކުރައްވައެވެ. ﴿عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ٢٦ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُم

بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴾ މާނައީ: އެއީ މާތްކުރެވިގެންވާ އަޅުތަކެކެވެ. އެކަލާނގެ ބަސްފުޅަށްވުރެ ކުރިއަރާ ބަސްނުބުނެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅާ އެއްގޮތަށް ކަންކުރައްވައެވެ. މިއީ މަލާއިކަތުންނަށް އީމާންވުމުގެ މާނައެވެ. އެކަލާނގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭކަލުންގެ ނަންތަކާއި ވަޒީފާ ދެނެގަތުމެވެ. އެއީ

1) ބޭކަލުންނަށް އެކުލެވޭ ބޭކަލުންނެވެ. 2) جبْرِيل ވަޙީ ގެނެސްދެއްވާ ބޭކަލާގެ ނަމެވެ. 3) ބޭކަލުންގެ ސުވާލު ކުރައްވާ ބޭކަލުންނެވެ.

4) مَلَكُ الْمَوْت (މަރުގެ މަލާއިކަތް) ވަޙީގެ ބޭކަލުންނަށް خاصَّ وَظِيْفة ކަލާނގެ ބޭކަލުންނަށް ދެއްވާފައިވާ ބޭކަލުންގެ ވަޒީފާ މިއީ وَظِيْفة ކޮށް ދެއްވުމެވެ.

12 قُرْآنُ އަކީ ކޮންއެއްޗެއް؟

އެއީ ބޭކަލުން ވަޙީގެ ގޮތުގައި ބާވައިލެއްވި ކަލާމުފުޅެވެ. الله تَعَالَى ގެ ކަލާމުފުޅެވެ. އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ން ބާވައިލެއްވުނު إعَاد ކުރެވޭ ކަލާމުފުޅެވެ. حَضْرَةُ އިންނެވެ. އެކަލާނގެ وَحِي ގެ ގޮތުގައި ބާވައިލެއްވި حَقِيْقة ކަލާމުފުޅެވެ. حَضْرَةُ ން جبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام ގެ ވަސީލަތުން جبْرِيل عَلَيْهِ السَّلَام ބާވައިލެއްވި مُحَمَّدُ ، ނަބިއްޔާ ގެ މައްޗަށެވެ. سَمَاوِي ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން (ބާވައިލެއްވި އެންމެ ފަހުގެ ފޮތެވެ) އެއީ ހަމައެކަނި الله تَعَالَى ގެ ކަލާމުފުޅެވެ.

13 نَبِيُّ الله ، ގެ ސުންނަތަކީ ކޮބައި؟ ޤުރްއާން ނާ ހަމައަށް ބެލެވޭނީ ކިހިނެއް؟

އެއީ ނަބިއްޔާގެ ބަސްފުޅާއި ޢަމަލުފުޅާއި ތަޤުރީރުފުޅެވެ. މިއީވެސް الله تَعَالَى ގެ ވަޙީއެކެވެ. ޝަރީޢަތުގެ މަސްދަރެކެވެ. އެކަލާނގެ އިރުޝާދުފުޅު ކިޔަވައިދެއްވަނީ ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ﴾ [މާނައީ: ރަސޫލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެއްވި އެއްޗެއް ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން މަނާކުރެއްވި ކަމަކުން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވާށެވެ.] އެއީ ދީނުގެ އަސާސެވެ. ޤުރުއާނާއި ސުންނަތް އެއްކޮށް ބަލާ ޤުރْآنُ ގެ ތަފްސީރަކީ ސުންނަތެވެ. އެއީ قُرْآنُ ގެ އިޖުމާލީ ބަސްތަކުގެ تَفْصِيْلُ އިޝާރާތްކޮށް ދެއްވާ ސުންނަތެވެ. رَسُولُ الله ، حَدِيْث ފުޅުގައިވެއެވެ. (أَلاَ إِنِّى أُوْتِيْتُ الكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ، أَلاَ يُوْشِكُ رَجُلٌ شَبعَانَ عَلَى أَرِيْكَتِهِ يَقُوْلُ عَلَيْكُمْ بِهَذَ القُرْآنَ ، فَمَا وَجَدْتُمْ فِيْهِ مِنْ حَلاَلٍ فَأَحِلُّوهُ وَمَا وَجَدْتُم فِيْهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوْهُ) أبوداود. މާނައީ: ދަންނާށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފޮތާއި އޭގެ މިސާލު ދެއްވިއެވެ. ދަންނާށެވެ. ބަނޑުފުރި މީހަކު ގޮނޑީގެ މަތީގައި އިށީނދެ ބުނާނެ ދުވަހެއް ކައިރިވެއްޖެއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން މި قُرْآنُ ގައި ހިފަހައްޓާށެވެ. އޭގައި ހުރި حَلاَلُ އެއްޗެއް ހަލާލުކުރާށެވެ. އަދި حَرَامُ އެއްޗެއް ހަރާމްކުރާށެވެ." އަދި އިރުޝާދު حَرَامُ އެއްޗެއް ހަރާމްކުރާށެވެ. އަދި حَرَامُ އެއްޗަކީ ހަރާމްކުރާށެވެ. މިއެވެ.

14 رَسُولُ ބޭކަލުންނަށް އީމާންވުމުގެ މާނައަކީ ކޮބައި؟

އެއީ ރަސޫލުބޭކަލުން ކަނޑައަޅުއްވައި ފޮނުއްވާފައިވާކަމަށް އީމާންވުމެވެ. الله تَعَالَى رَسُوْلُ ބޭކަލުން ފޮނުއްވީ ހިދާޔަތާއި ދީނާއެކުއެވެ. އެބޭކަލުން އައްޑަވައިދެއްވީ الله އަށް ޢިބާދަތްކުރުމަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފިޔަވައި އިލާހަކަށް ޢިބާދަތް ނުކުރުމަށެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ރަސޫލުބޭކަލުން ފޮނުއްވީ އިންސާނުންގެ ތެރެއިން އެބޭކަލުން تَقْوَى ވެރި، އަމާނާތްތެރި، ދީނުގައި ތެދުވެރިވި ބޭކަލުންނެވެ، އަދި އެބޭކަލުން ރަސޫލުކަމުގެ ބާރު ވަނީ ބޭކަލުންގެ ޚަލްޤުކުރެއްވުމުގައި خَلْقُ ތަކުންވެސް، އަދި އެބޭކަލުން ދީނާއި ޝަރީޢަތުގައި الله އަށް ޝުކުރުކުރުމާއި އަޅުކަމުގައި ހިފަހައްޓަވައި، އަދި ހުރިހާ ބޭކަލުން ވަނީ ހަމަ އެއްބައިގޮތަކަށް އީމާންވުމަށް ނުބައި ކަމުން ދުރުވުމަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ.

15 آخرَة ދުވަހަށް އީމާންވުމުގެ މާނައަކީ ކޮބައި؟

އެއީ އާޚިރަތް ދުވަހަށް ތެދުވެރިކަމާއެކު އީމާންވުމެވެ. އަދި ޤިޔާމަތް ދުވަހުގެ ކަންކަމަށް

އީމާންވުންވެސް آخِرَة ދުވަހަށް އީމާންވުމުގެ ތެރޭގައި ހިމެނެއެވެ. އެގޮތުގައި ކަބުރުގެ ފިތުނާއި އޭގެ نعْمَة
އާއި عَذَاب އާއި ދިރުވައިލުމާއި ޙިސާބާއި މީޒާނާއި رَبُّ ގެ حَضْرَة ގައި ކޮޅަށް ހުއްޓުވުމާއި
ފޮތްތައް ދެއްވުމާއި صِرَاط المُسْتَقِيْم އާއި رَسُولُ الله ގެ حَوْض އާއި شَفَاعَة
ތަކާއި ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައާއި މިހުރިހާ ކަމެއް ހިމެނެއެވެ.

16 قِيَامَة ދުވަހުގެ ބޮޑު شَفَاعَة ގެ މާނައަކީ ކޮބައި؟ އަދި އެހެން شَفَاعَة ތަކަކީ ކޮބައިތޯ؟

شَفَاعَة ތަކަކީ **الشَّفَاعَةُ العُظْمَى** އެވެ. އެއީ قِيَامَة ދުވަހުގައި ޙިސާބު ފެށުމަށް
މީސްތަކުން ކުރާ إنْتِظَار ގެ ދުވަހުގައި ބައްލަވާށެވެ. އެކަމުގައި النَّبِيّ الله ގެ رَبُّ ގެ حَضْرَة ގައި
شَفَاعَة ކުރައްވާނެއެވެ. ޙިސާބު ފެށުމަށް މީސްތަކުން ދެކޭ ކުރިމަތިން ...
ކުރައްވާނެއެވެ. މިއީ ހަމަ خَاصّ ގޮތެއްގައި ނަބިއްޔާ مُحَمَّدُ ، އަށް ލިބިވަޑައިގަންނަވާ ކަމެކެވެ. މިއީ
އެކަލާނގެ ވަޢުދުވެވަޑައިގެންނެވި المَقَامُ المَحْمُوْد އެވެ. 2) ދެވަނަ شَفَاعَة އަކީ ސުވަރުގެ ދޮރު ހުޅުވުމަށް
ކުރައްވާ شَفَاعَة އެވެ. އެއީ ސުވަރުގެއަށް ވަނުމަށް ކުރައްވާ شَفَاعَة އެވެ. ނަބިއްޔާ مُحَمَّدُ ،
އެވެ. އަދި ... ސުވަރުގެވަންނަވާ ފުރަތަމަ ބޭފުޅާއަކީވެސް އެކަލޭގެފާނެވެ.
އެވެ. 3) ތިންވަނައީ: ނަރަކައަށް ...: شَفَاعَة އެވެ.
4) ހަތަރުވަނައީ: تَوْحِيْد ގެ ... شَفَاعَة އެވެ.
5) ފަސްވަނައީ: ... شَفَاعَة އެވެ.
... شَفَاعَة ... مُحَمَّدُ ، އަށް خَاصّ ގޮތެއް ނޫނެވެ.
... އަދި ...
... صَالِح ...
... 6) ހަވަނައީ: ... شَفَاعَة
އެވެ. 7) ހަތްވަނައީ: ... عَذَاب ... شَفَاعَة އެވެ. އަދި މި خَاصّ ވ
... مُحَمَّدُ ، އަށް خَاصّ ... أَبُوْ طَالِبُ
... عَذَاب ... شَفَاعَة އެވެ. ދެން تَوْحِيْدُ ގެ ...
... الله تَعَالَى ގެ رَحْمَة ...
... شَفَاعَة ... الله ...
... رَحْمَة ...

17 ... شَفَاعَة ... ؟

... شَرِيْعَة ... وَحِي ... އެވެ.
﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ﴾ މާނައީ: ... تقْوَى ...
... رَسُولُ الله ، حَدِيْث ... (وَاللهُ فِي عَوْنِ العَبْدِ مَاكَانَ العَبْدُ فِي
عَوْنِ أَخِيْهِ) مُسْلم.. މާނައީ: ... أَخُ ... الله ...
... شَفَاعَة ...
الله تَعَالَى وَحِي ... ﴿مَّن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٌ مِّنْهَا﴾ މާނައީ: ...
شَفَاعَة ... رَسُولُ الله ، حَدِيْث
... (اشْفَعُوْ تُؤْجَرُوا) البخارى. މާނައީ: ... شَفَاعَة ...
... شَرْطُ ... 1) ...
...

އަޑުއިވުނު އަޑުއަހާވަޑައިގަންނަވާ ކަމުގައި އެއް ހެއްދެވީ ކޮންބައްޔަކަށް ހެއްދެވުން ހަމަޖެހޭތޯ؟ 2) އެބާރު مُخَاطَبُ ކުރައްވާ އަޑުއަހާވަޑައިގަންނަވާ ކަމުގެ އެއްޗެއް. 3) އެވަރުގެ ގުދުރަތެއް އޮތުމާއި حَاضِرُ ވެހުންނެވުން. 4) އެކަލޭގެ ދުނިޔޭގައި ލިބިވަޑައިގަތުން. 5) އެކަލޭގެ ދަރިކޮޅުގެ ކިބައިން ލިބިވަޑައިގަތުން. 6) އެކަލޭގެ އެކަމާ އެއްޗެހި ފުދިފައިވާ ހަމައެކަނި ވަޑައިގަތުން. ވީއެވެ.

18 **تَوَسُّل ގެ ބާވަތްތަކަކީ ކޮބައިތޯ؟** ދެބާވަތެވެ. **ޝަރުޢީ ހުއްދަތަވައްސުލެވެ.** އެއީ ތިންބާވަތެކެވެ. 1) الله تَعَالَى ގެ ނަންފުޅުތަކާއި ސިފަފުޅުތަކުގެ ވަސީލަތުން اللهُ އަށް تَوَسُّلُ ވުން. 2) ބަޔަކު صَالِحُ عَمَلُ ތަކުގެ ވަސީލަތުން الله އަށް تَوَسُّلُ ވުން. އެއީ ހަވާރީންގެ ޤިއްޞާގައި ވާފަދައިންނެވެ. 3) ދިރިހުރި حَاضِرُ ވެހުރި صَالِحُ މީހެއްގެ دُعَاء އިން الله އަށް تَوَسُّلُ ވުން. އެއީ އެމީހަކު دُعَاء ކުރުމަށް އެދުމެވެ. ދެވަނަ ބާވަތަކީ ކަލާނގެ ވަސީލަތް ހޯދުމެވެ. **ދެވަނަ ބާވަތަކީ حَرَام ވެގެންވާ ބާވަތެވެ.** އެއީ ދެބާވަތެކެވެ.

1) ފުރަތަމަ ބާވަތަކީ النَّبيُّ ގެ ޖާހުފުޅާއި ދަރަޖަފުޅުގެ ވަސީލަތުން الله އަށް ދަންނަވާ ދުޢާކުރުމެވެ. މިސާލަކަށް (اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِجَاهِ نَبِيِّك ، أَوْ بِجَاهِ الحُسَيْن) މިފަދައިން ބުނެ ދުޢާކުރުމެވެ. މިއީ ބިދުޢައެއްކަމުގައިވިޔަސް ޝިރުކު ނޫނެވެ. النَّبيُّ ގެ ޖާހުފުޅު އަދި الله تَعَالَى ގެ حَضْرَةُ ގައި ބޮޑުވިޔަސް އެއްކަލަކު. صَالِحُ މީހުންގެ ޖާހުފުޅު ރަނގަޅު ކަމުގައިވިޔަސް އެއީ ތަވައްސުލުވެވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. أَصْحَابُ ބޭކަލުން — އެއީ ރަސޫލާގެ ހެޔޮ ބޭކަލުން ތަވައްސުލްކޮށް ދުޢާކުރުމުން އެކަން ހުއްޓުވުމެވެ. ހަމަ އެގޮތަށް ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ވެސް ބޭފުޅުން އެފަދަ ކަމެއް ނުކުރައްވާ ކަމެވެ. النَّبيُّ ގެ ބޭބޭކަލުން ޖާހުފުޅުގެ ވަސީލަތުން ތަވައްސުލްވުން ހުއްޓުވިއިރު. ދަރުމަވަންތަ ރަސޫލާގެ ވަފާތުން ފަހުން عَبَّاس ބޭކަލުންގެ ދުޢާއިން ތަވައްސުލްވެއެވެ. އަދި އެ ކަމަށް ނުބުނެއެވެ. 2) ދެވަނަ ބާވަތަކީ މަޚްލޫޤުންގެ ބަރަކާތުގައި ހުވާކުރުމެވެ. މިސާލަކަށް رَبُّ އަށް އެކަލޭގެ ޙައްޤުން ، ވަލީގެ ޙައްޤުން ޤަސަމް ކުރާ މީހެއް. وَلِي އެއީ ހަމަ ޤަސަމުކުރެވޭ މީހެއް ނޫނެވެ. ވަލީއަކީ ޙައްޤެއް އޮތް ބޭކަލުން ކަމުގައި الله އަށް އެފަދަ ހުވާކުރެވޭނަމަ އެއީ ހަމަ ޙައްޤެއް ނޫނެވެ. ހެދުނު مَخْلُوقُ ހެދި ޙައްޤެއް ނެތެވެ. ދެން مَخْلُوقُ އަކީ ޙައްޤެއް ނުވާ އެއްޗެކެވެ. އަދި الله تَعَالَى ގެ ދަށުގައި ހުރި ބޮޑު ޙައްޤެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް الله تَعَالَى ގެ އަމުރު ލިބިވަޑައިގެން الله تَعَالَى އަށް ކުރާ އަޅުކަމެއްގެ ސަބަބުން ޙައްޤު ދެއްވާނެކަމަށް حَقُّ އެއް الله تَعَالَى އެހެން ކަމަށް ވަޢުދުވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ.

19 **މަރުވެފައިވާ ބޭކަލުންނަށް ނުވަތަ ނުފެންނަ ދުޢާކުރާ ނުވަތަ އެފަދަ ބޭކަލުންނަށް ދުޢާކުރާ މީހާގެ حُكْم އަކީ ކޮބައި؟** މަރުވެފައިވާ ބޭކަލުންނަށް ނުވަތަ ނުފެންނަ ނުވަތަ އެފަދަ ބޭކަލުންނަށް ދުޢާކުރާ މީހާ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އެއީ ބޮޑު شِرْكُ އެވެ. ދެން دُعَاء އަކީ އަޅުކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ. އެކަން الله تَعَالَى އަށް ޚާއްޞަ حَقُّ ވާން ޖެހޭ އެއްޗެކެވެ. އެއީ ޝިރުކު ކުރުމުގެ ބޮޑު ގޮތެއް ކަމުގައި ވެގެންނެވެ. ﴿وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ مَا يَمۡلِكُونَ مِن قِطۡمِيرٍ ١٣ إِن تَدۡعُوهُمۡ لَا يَسۡمَعُواْ دُعَآءَكُمۡ وَلَوۡ سَمِعُواْ مَا ٱسۡتَجَابُواْ لَكُمۡۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَكۡفُرُونَ بِشِرۡكِكُمۡ﴾ މާނައީ: އަދި އެކަލާނގެ ފިޔަވައި ތިޔަބައިމީހުން ގޮވާ دُعَاء ކުރާ ބަޔަކީ ކަދުރުގަހުގެ ފޮތިގަނޑެއްގެ ވެސް މިލްކުވެރިން ނޫނެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެމީހުންނަށް ގޮވާ ދުޢާކުރިޔަސް، އެއުރެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުޢާ އަޑުނީވާނެއެވެ. އަދި އަޑުއިވުނު ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޖަވާބެއް ނުދޭނެއެވެ. އަދި قِيَامَة ދުވަހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ شِرْكُ އާއި ދެކޮޅަށް އެމީހުން ކާފިރުވާނެއެވެ. މިއެވެ. އަދި رَسُولُ اللهُ ، حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُوْنِ اللهِ نِدًّا دَخَلَ النَّارَ) البخاری މާނައީ: الله އަށް ޝަރީކެއް ކަމުގައި ހަދާ ގޮވާ ދުޢާކުރަމުން މަރުވާ މީހާ ނަރަކައަށް ވަންނާނެއެވެ. މިއެވެ. ދުނިޔޭގައި މަރުވެފައިވާ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ޝަފާޢަތް ހޯދުމުގެ ހުކުމަކީ ކޮބައިތޯ؟ އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތަކީ އެކަން دُعَاء ކުރުމެއް ކަމުގައި ބަލައިގަނެވޭނެއެވެ. އެނގޭނީ އެމީހުން

ކަމުއްކެޔެން ދަރުމައިވޭ. އެހާއަށް ހަމަހެކަން ފެނާނީ ދަރަޖަބޮން ކަލާ دُعَاء އެއްގެ އަދަބަކާ ހައްކަމުއްގެ ބަރަކާތެވެ. ނަމަވެސް ދަރަހަރަމާ އަދަވެސްހަރަ عَمَلٌ ކަރަމުގެ މައްދަނުގެއެވެ. މަރަވެފައިވެ މިއަހަށް ހައްދު دُعَاء އެއް ކަނޑައިފައިބާ އެނާ އަފުވެނައެވެ. މަރަވެމަހަވެން ހަސޮވެފައިވެ. އެހަވެން ބޮނޮނަވެފައިވެ. ފުހަ ބޮނޮނަވެފައިވެ މަހަގެކަބައިނާ އަދިނަ ކަނަފުދައިކަނާ ހައްޔަވެ؟ އަދި ނަފުނަނަޖެ ދަރަގެއިވެމަހި ދަނަނައެވެ. އަހަދަރަގެއިވެމަހި އަހަނާ ކަނަފުދައިނަ ހައްޔަވެ؟ އަދި ޖެވެބަދަނާ ކަނަފުދައިކަނަހައްޔަވެ؟

20 **ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައަކީ ހުންނަ ތަންތަނެއްތޯ؟** އާއެކެވެ. މިސޫލަކަން ހައްދަވައިފައިވާ ކަރަންތަށް الله تَعَالَى އަދިޔާން ހައްދަވައިފައިވެ. އަދިޔާން ދަވަހަވެސް ފުނަވެ ހަމަކަވެނަދަނައެވެ. الله تَعَالَى ސުވަރުގެއިހާޖަހައި އަހަރެމުގެ فَضْلُ ވެނާވެބަހަމާން ބޮޑުހައްދަވައިވެ. އަދި އެހަރެމުގެ عَدْلُ ވެނާވެބަހަމާން ނަރަކަހަދަވާސްބޮޑުހަ ހައްދަވައިވެ. މިއިން ކަނަމު ބޮޑުހަނަ ވެސް ފުސޫސަވެން އެވެނަކަނަޖެހައި އަމިހަކަ ހައްދަވެނަވަނަވެ.

21 **މިންވަރަށް އީމާންވުމުގެ މާނައަކީ ކޮބައި؟** އެއީ ހުރިހާކަމަކީ ކަނޑު ހައްޔަމަކަހައި އަދިކަނޑުމާނަބައިކަމަ الله تَعَالَى ގެ قَضَاء قَدَرُ ގެމަތިން އޮބައި އެކަމެއްގެ أَزَلِي قَانُونُ ނިޔާކުރެއްވިގޮތުގެމަތިން ހިގެމުންދާކަމަށް ކަމުގައި ކަނަވަރަކަނަ ދެޖެނަވަރަމަވެ. އަދި ހަމަކަނަވަރަން އެކަމެއްގައި އެކަމެއްގެ އަދިވެޖެސްނަވެ ކަނަގުކަމަން ކަރަމަވެސް ކަމެއްގެ ކަނަވަސޮބަކަރަވެ. رَسُولُ الله ގެ حَدِيْث ކުރައްވި حَدِيْث އަވެ. «

لَوْ أَنَّ اللهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنْفَقْتَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا فِي سَبِيلِ اللهِ مَا قَبِلَهُ اللهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ وَلَوْ مُتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا لَدَخَلْتَ النَّارَ ». أحمد أبوداود. الله تَعَالَى އުޖެއަވާގެ އަހަލުވެރިންނާއި އަދިބައިމުގެ އަހަލުވެރިންނަށް عَذَابُ ދެއްވިނަމަވެސް އެއީ އެކަލާނގެ އަނިޔާ ވެރިވުމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަދިހަނަން رَحْمَة ލެއްވިނަމަވެސް އެއީ އެމީހުންގެ ޢަމަލުތަކަށްވުރެ ހެޔޮވާނެއެވެ. އަދި ކަލޭ الله تَعَالَى ގެ މަގުގައި އުހުދު ފަރުބަދަ ފަދަ ރަނެއް ހޭދަކުރިނަމަވެސް ކަލޭގެ قَضَاء قَدَرُ އަށް އީމާންވެއްޖެ އެއްނޫން ކަލޭގެ ކިބައިން الله تَعَالَى ޤަބޫލު ނުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ކަލޭއަށް ޖެހުނު ކަމެއް ކަލޭއަށް ނުޖެހި ނުދާނެކަމާއި ކަލޭއަށް ނުޖެހުނު ކަމެއް ކަލޭއަށް ޖެހުން ނުވާނެކަން ކަލޭ ދަންނަން ޖެހޭނެއެވެ. މިގޮތަކަށް ނޫން ގޮތެއްގައި މަރުވެއްޖެނަމަ ކަލޭ ނަރަކައަށް ވަދެދާނެއެވެ. މި حَدِيْث ރިވާކުރައްވާ أحمد އާއި أبوداود އެވެ. ދަންނަވައެވެ.

މިންވަރަށް އީމާންވުމުގެ ހަތަރު ދަރަޖައެއް އެބައޮތެވެ. 1) ހަމަކަށަވަރުން ކަންތަ އެއްގެއްވެސް ޖުމްލަކޮށް އަދި تَفْصِيْلُ ކޮށްވެސް الله تَعَالَى ދެނެވޮޑިގެންވާ ކަމުގައި ޤަބޫލުކުރުން އީމާންވުން.

2) ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ لَوْحُ المَحْفُوظ ގައި އެކަލާނގެ ލިޔުއްވާފައިވާ ކަމުގައި އީމާންވުން رَسُولُ الله ގެ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (كَتَبَ اللهُ مَقَادِيْرَ الخَلَآئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِيْنَ أَلْفَ سَنَةٍ) مُسلم މާނައީ: الله تَعَالَى އުޖެއަވާއި ބިން ހައްދަވައްވުމުގެ ފަންސާސް ހާސް އަހަރުކުރިން خَلْقُ ތަކުންގެ މިންވަރު އެކަލާނގެ ލިޔުއްވައިފައިވެއެވެ. މިއެވެ. 3) الله تَعَالَى ހެއްދެވީ އަދި ޝާއްފުރިކަރާވާ مَشِيْئَةُ އާއި އަދި އެކަލާނގެ ނިކަމެއްދުއްވާފުތޯ قُدْرَة ތުރަކޮޅުން އީމާންވުން އެކަލާނގެ އެދުވިޔަސްނޮވާ ކަމަކުވާއަ ވެނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އެދުވިކަމެއް ކަރާވާއާ ނުވެނެއެވެ. 4) ހަމަކަށަވަރުން الله تَعَالَى ހުރިހާ ކަމެއްގެ ޚާލިޤު ކަމުގައި އީމާންވުން ވެއެވެ. ނަރަހާ އިޖާދުކުރެއްވީ ކަލާނގެ ކަމަކާއި ކަނަވަރަކަން އީމާންވުމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ފިޔަވާ އެހެންހުރިހާ ކަމަކީ އެކަލާނގެ مَخْلُوْقٌ ތަކެވެ.

22 **حَقِيْقَةُ ގައި خَلْقُ ކުރެއްވުމާއި مَشِيْئَةُ އާއި إرادَة އާއި އަދި إِخْتِيَارُ އަކީ ކޮބާތޯ؟**
އާއެކެވެ. ހިންގެވުމާއި مَشِيْئَةُ އާއި إِرَادَة އާއި އަދި إِخْتِيَارُ އެކީ ވެއެވެ. ނަމަވެސް އެކަން الله تَعَالَى ގެ مَشِيْئَةُ

ގެ ދަށުން ނުނިކުންނާނެއެވެ. الله تعالى وَحِي ކުރެއްވި އާޔަތް. ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ﴾ މާނައީ: الله تعالى ގެ مَشِيْئَةُ ގެ ދަށުން މެނުވީ ކަލޭމެންނަށް ހިތްވަސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. މިއެވެ. އަދި رَسُول الله ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ.
(اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ) متفق عليه މާނައީ: ކަލޭމެން މަސައްކަތް ކުރާށެވެ. ފަހެ ކޮންމެ މީހަކަށްވެސް އޭނާ ހެއްދެވުނު ކަމެއް ފަސޭހަ ކޮށްދެވިގެންވާނެއެވެ. الله تعالى އަހަރެމެންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ކަންކަން ދެނެގަނެ، ޢަމަލުކުރުމަށް މަސައްކަތް ކުރަންވާނެއެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ނަސީބު ބަލައިގެން ތިބުމަކީ ގޯސް ކަމެކެވެ. އަހަރުމެން ބަލައިގަންނަން ޖެހޭ ކަމަކީ، الله تعالى އަހަރެމެންނަށް ހެޔޮކަން އަދި ނުބައިކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވާކަމެވެ. އަދި އަހަރެމެން ބަލައިގަންނަން ޖެހެއެވެ. އަދި ނުބައިކަމަށް ޢުقُوبَة ދެއްވައެވެ. އަދި ބަލައިގަނެވެ. މި عُقُوبَة ދެއްވުމަކީ ޢަދުލުވެރިކަމެވެ. الله تعالى އަހަރެމެންނަށް ހެޔޮކަމާއި ނުބައިކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވައެވެ. މުޝްރިކުން ދަލީލަކަށް ހަދައިގެން ބުނާ ބަސްތަކެއް ބަލާށެވެ. އަދި ދަލީލެއް ނެތެވެ. الله تعالى وَحِي ކުރެއްވި އާޔަތް. ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ މާނައީ: ޝިރުކުކުރި މީހުން ބުނާނެއެވެ. الله تعالى އިރާދަކުރެއްވިނަމަ އަހަރެމެންނާއި އަހަރެމެންގެ ކާބަފައިން ޝިރުކު ނުކުރީމުހެވެ. އަދި އަހަރެމެން އެއްވެސް އެއްޗެއް حَرَام ވެސް ނުކުރީމުހެވެ. (ދަންނާށެވެ.) އެމީހުންގެ ކުރީގެ މީހުން ވެސް ދޮގުކުރީ އެގޮތަށެވެ. މިއެވެ.

23 إِحْسَان ޢިބާދަތަކީ ކޮބައި؟

إِحْسَان ޢިބާދަތަކީ النَّبِيُّ ، އާދިޔާ ކުރައްވާފައިވާ ގޮތުން އަޅުކަންކުރުމެވެ. (أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنَّكَ إِنْ لا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ) مسلم، އަދި ކަލޭ الله ދެކޭހާ ހެން ކަލޭގެ އަޅުކަން ކުރުމެވެ. ފަހެ ކަލޭ الله އަށް ނުފެނުނަސް، އެކަލާނގެ ކަލޭއަށް ފެނިވޮޑިގެންވެއެވެ. މިއެވެ. މި ދަރަޖައަކީ ދީނުގެ ދަރަޖަތަކުން އެންމެ މަތީ ދަރަޖައެވެ.

24 صَالِحُ عَمَل ގެ ގޮތުގައި ޤަބޫލުވުމުގެ شَرْط ތަކަކީ ކޮބައި؟

އަދި 1) الله އަށް އީމާންވުން. އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތަކަން ނަގާ، عَمَلُ ގެ ފޮނުވައިވުމެވެ. 2) إِخْلاَص ލިބިގެންވުން: އެބަހީ الله ގެ ޢިބާދަތުގައި އިޚްލާޞްތެރިވުމެވެ. 3) النَّبِيُّ ، އާއި ތަބާވުން: އެބަހީ އެކަލޭގެފާނު ގެނެސްދެއްވި شَرِيْعَةُ އާއި އެއްގޮތްވުމެވެ. ފަހެ شَرِيْعَةُ އާއި އެއްގޮތް ނުވާ عَمَل، الله އަށް ޤަބޫލުކުރެއްވިގެން ނުވާނެއެވެ. މިއިން شَرْطُ އެއް ފުއްދިދާނަމަ، ޤަބޫލެއް ނުކުރެއްވޭނެއެވެ. الله تعالى وَحِي ކުރެއްވި އާޔަތް. ﴿وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا﴾ އެބަހީ އެމީހުން ކޮށްފައިވާ ކޮންމެ عَمَلُ އަކަށް އަހަރެމެން ގަސްދުކުރައްވައި، ފަހެ އެ ވިހުރިގެން ހިނގާދާ ހޮޑުވެލިއެއް ކަމުގައި ލެއްވީމެވެ. މިއެވެ. އަދި މި شَرْطُ ތައް ފުރިހަމަނުވާ عَمَلُ އެވެ.

25 އަޚްލާޤް إِخْتِلاَف ވެ ދެބަސްވެއްޖެނަމަ ދެބަސްވާ ކަމުގައި رُجُوع ވާނީ ކޮންކަމަކަށް؟

ދެބަސްވުމުން رُجُوعَ ވާނީ صَحِيح شَرِيْعَةُ އަށެވެ. އެހެނީ حُكُم އަރުވާނީ الله تعالى ގެ ފަރާތުންނެވެ. އަދި ރަސޫލާގެ سُنَّة އާއި، ސަލަފުންގެ ވިސްނުން ގޮތަށެވެ. އަދި الله تعالى وَحِي ކުރެއްވި އާޔަތެވެ. ﴿فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެން ކަމަކާއި ދޭތެރޭ ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، ދެން އެކަން الله އާއި ރަސޫލާއަށް ރައްދުކުރާށެވެ. އެބަހީ الله تعالى ގެ ފޮތާއި ރަސޫލާގެ سُنَّة އަށް ރުޖޫޢަ ކުރާށެވެ. މިއެވެ.

އަދި النَّبِيُّ ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ «تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابَ اللهِ، وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ» الموطأ މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަ ދެކަންތަކުގައި ހިފަހައްޓާހާ ހިނދަކު، ތިޔަބައިމީހުން މަގުފުރެދިގެން ނުވާނެއެވެ. އެއީ الله ގެ ފޮތާއި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާގެ سُنَّة އެވެ. މިއެވެ.

26 تَوْحِيْدُ ގެ ބައިތަކަކީ ކޮބައި؟

އޭގެ ބައިތައް ތިނެކެވެ. 1) تَوْحِيْدُ الرُّبُوْبِيَّة: އެއީ ހެއްދެވުމާއި، ރިޒުޤުދެއްވުމާއި، ..... ފަދަ ކަންތަކުގައި الله އެއްކައުވަންތަ ކުރުމެވެ. النَّبِيُّ ، ފޮނުއްވެވުމުގެ ކުރިން ތިބި ކާފިރުން މި تَوْحِيْدُ ގެ މަތިން إِقْرَار ވިއެވެ.

2)تَوْحِيْدُ الأُلُوْهِيَّة: އެއީ އަޅުކަންކުރުމުގައި الله އެއްކައުވަންތަ ކުރުމެވެ. ނަމާދުފަދަ، ނަދުރުބެންދުންފަދަ، صَدَقَة ކުރުންފަދަ ކަންކަމުގައެވެ. ރަސޫލުބޭކަލުން ފޮނުއްވެވީ އަދި ފޮތްތައް ބާވައިލެއްވީ އަޅުކަން ކުރުމުގައި الله އެއްކައުވަންތަކުރުމަށް ދަޢުވަތުދިނުމަށާއި މުޝްރިކުންނާ ދެކޮޅުހެދުމަށެވެ. 3) تَوْحِيْدُ الأَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ: އެއީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި ސާބިތުވެފައިވާ ގޮތުގެމަތިން ސިފަފުޅު ފުރިހަމަކަމުގެ الله تَعَالَى އާއި އެކަލާނގެ ނަންފުޅުތަކާއި ސިފަފުޅުތަކަށް އީމާންވުމެވެ. އެއީ ބަދަލުކުރުމާއި ނުފިޔަވައި ސިފަކުރުމާއި، އެކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކާއި އެއްގޮތްކުރުމާއި، އަދި ސިފަފުޅުތަކުގެ ގޮތް ސާބިތުކުރުމެއް ނެތިއެވެ.

27 **وَلِي އަކީ ކާކު؟** އެއީ تَقْوَى ވެރި صَالِح مُؤْمِن އެކެވެ. الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވައެވެ. ﴿أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ﴾ މާނައީ: ދަންނާށެވެ. الله ގެ وَلِي ންނަށް އެއްވެސް ބިރެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުން ހިތާމަ ކުރާކަށް ނުވާނެއެވެ. އެމީހުންނީ އީމާންވި تَقْوَى ވެރިވި މީހުންނެވެ. النَّبِيُّ ﷺ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. «إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ» متفق عليه. މާނައީ އަހަރެންގެ وَلِي ންނީ الله އާއި صَالِحُ مُؤْمِن ންނެވެ.

28 **النَّبِيُّ ﷺ ގެ أَصْحَاب ންނާމެދު އަޅުގަނޑުމެންގެ ވާޖިބަކީ ކޮބާ؟** އެބޭކަލުންނާމެދު އަހަރުމެންގެ ވާޖިބަކީ އަހަރުމެން އެބޭކަލުންނަށް ލޯބިކުރުމާއި އެބޭކަލުންނަށް دُعَاء ކުރުމެވެ. އެބޭކަލުންނާމެދު އަހަރުމެންގެ ހިތްތައް ސާފުކުރުމާއި ބަހުސްކުރުމުގެ ތެރޭގައި ފުރަތަމަ އެބޭކަލުންގެ މާތްކަން އަންގައިދީ ހެދުމާއި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި ހިނގި إِخْتِلاَف ތަކުގެ ކަންކަމާ ދުރުގައި ހުރުމެވެ. - އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން - އެބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ގޯހެއް ނެތެވެ. ސަބަބަކީ އެބޭކަލުން މުޖްތަހިދުންނެވެ. ރަނގަޅު ޖެހޭ ފަރާތަކަށް ވާނަމަ ދެ ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ. ކުށް ޖެހޭ ފަރާތަކަށް ވާނަމަ އެއް ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ކުށަށް عَفُوْ ވެވޭނެއެވެ. އެބޭކަލުންގެ ބޮޑުކަން ދަނެ އެބޭކަލުންނަށް ލަނޑުދިނުމާއި ފުރައްސާރަކުރުމުން އެއްކިބާވުމެވެ. النَّبِيُّ ﷺ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. «لا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِيْ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلا نَصِيْفَهُ» متفق عليه މާނައީ: މިއަދު އަހަރެންގެ أَصْحَاب ންނަށް ކަނޑާ ނުބުނާށެވެ. އަހަރެންގެ ފުރާނަ ހުރި ވެރިކަލާނގެއަށް ހުވައިކުރަމެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކު أُحُد ފަރުބަދައާ އެއްވަރުގެ ރަން ހޭދަކުރިޔަސް އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެކަކު ހޭދަކުރެއްވި ބޮޑުކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ. ތަނުގެ ބާޣީ އެއްގޮތްވެސް ނުވާނެއެވެ. މިއެވެ.

29 **رَسُولُ اللهِ ﷺ އަށް مَدَح ކުރުމުގައި الله تَعَالَى އެކަލާނގެއަށް ދެއްވާފައިވާ ދަރަޖައަށް ވުރެ މަތިކޮށް ގެންދިއުމުގެ ހުކުމަކީ ކޮބާ؟** އެއީ ހަރާމެވެ. އަހަރުމެންގެ ސާހިބާ مُحَمَّد ﷺ އަކީ الله تَعَالَى ގެ އަޅަކު އަދި خَلْق ތަކުގެ ތެރެއިން ހެޔޮ އަދި މާތް މަތިވެރި ބަލާލެއްވުމެވެ. ނަސާރާ އުން އެކަލާނގެއަށް مَدَح ކުރާގޮތަށް نَصَارَى ން عِيْسَى ابْنُ مَرْيَم عَلَيْهِ السَّلَام އަށް مَدَح ކުރިހެން އިސްރާފުކޮށް ހައްދުފަހަނައަޅާ ފިލުވާ ގޮތަށް. އަދި رَسُولُ اللهِ ﷺ އަށް އަޅުގަނޑުމެން مَدَح ކުރުމަކީ ހަރާމެވެ. އެކަމަކު ޙَدِيْث ކުރައްވައެވެ. « لا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا: عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ » البخاري، މާނައީ: نَصَارَى ން عِيْسَى ابْنُ مَرْيَم އަށް مَدَح ކުރިހެން އަހަރެންނަށް مَدَح ނުކުރާށެވެ. އަހަރެންނީ ހަމައެކަނި الله ގެ އަޅަކީއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ. الله ގެ އަޅާއި ރަސޫލާއެވެ. الله ގެ رَسُول ފަދައިން ހުރިހާ ކަމަކީ ވެރިކަމެވެ.

30 **ބިދުޢަ އަކީ ކޮބާ؟ އެއަށް ދިމާވާ ކަންތައް؟** ހުކުމަކީ: 1) ވާޖިބެވެ: އެއީ الله ދެއްވާ ހުކުމުތަކެވެ. މިސާލަކަށް ބޭނުމަކަށް ބޭނުންވާ ކަމުގެ ދިފާޢުގައެވެ. އެއީ ޙަރާމުކުރުން ފަދަ ކަމެއް ބަދަލުކުރާ

ފަރުވާތެރިވުމާއި ވިދާޅުވުމެވެ. 2) ބޮޑު ޝިރުކެވެ. އެއީ ކުޑަ ޝިރުކުގެ އިޙުސާސްތަކުގެ ބިރުގަތުމެވެ.
އަޅުކަމުގެ ފުރުޞަތު ކަނޑައެޅޭ ބާވަތުގެ ދުނިޔަވީ ކަމެއްގައި ބިރުވެ. 3) ބިރުގަތުން حَرَام ވާ ވައްތަރުގެ
ބިރެވެ. އެއީ މީސްތަކުންނަށް ބިރުގަތުމުގެ ސަބަބުން ވާޖިބެއް ދޫކޮށްލުމެވެ. ނުވަތަ حَرَام ކަމެއް ކުރުމެވެ. 4) طَبِيعِي ބިރު. އެއީ
ވަޙުޝީ ޖަނަވާރަކާ ނުވަތަ ވައިގެ ބިރުގަތުމެވެ.

31 تَوَكُّل ގެ ބާވަތްތަކާއި ޙުކުމަކީ ކޮބާ؟ ތިންބައެވެ. 1) ވާޖިބު تَوَكُّل: އެއީ ހުރިހާކަމެއްގައިވެސް ﷲ އަށް تَوَكُّل

ކުރުން. މިއީ އީމާންކަމުގެ ފުރިހަމަކަމުގެ ޝަރުޠެކެވެ، އަދި ތައުޙީދުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރެއިން އެއްޝަރުޠެވެ. 2) حَرَام ވާ ވައްތަރުގެ تَوَكُّل
އެވެ. އެއީ ދެބާވަތެކެވެ. أ- ބޮޑު ޝިރުކު ކުރުމުގެ ވައްތަރު تَوَكُّل އެވެ. އެއީ އަނބު އަށް
ސަބަބުތަކުގެ މައްޗަށް ބޭނުންވާ ހާލަތުގައި ކަމެއް ކުރުމެވެ. އަދި ހަމަހަމަ ކުރުމުގައި ފުރިހަމަކަމާއި ގައިދުން ދުރުކުރުމުގައި
އެއްގޮތަކަށް ފުރިހަމަވާ ނުވަތަ ބާރު ހޯދުމެއް ކުރުމެވެ. ب- ދުވަސްވީ، ކުޑަ ޝިރުކުގެ ވައްތަރު تَوَكُّل
އެވެ. އެއީ: ރިޒުޤު ހޯދުމުގައި މީހަކަށް ތަކުލީފު ލިބުމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާގެ ބާރު ހިމެނޭ ކަމެކެވެ.
އެމީހާއާ އެކަށީގެން. އެއީ ސަބަބެއްގެ ގޮތުގައި ހިމެނޭ. 3) ހުއްދަވެވޭ: ވަކީލުކަމެއްގެ تَوَكُّل އެވެ. އެއީ
ކޮންމެ ކަމެއްގައި ވެކިލަކަށް ހަވާލުކުރުމެވެ. تَوَكُّل ކުރުމެވެ. (تَوَكُّل ގެ މާނައީ ބަރޯސާވުމެވެ.)

32 ރަހުމަތްތެރިކަމުގެ ބާވަތްތަކަކީ ކޮބާ؟ ހަތަރު ވައްތަރު: 1) ﷲ އަށްޓަކައި ރަހުމަތްތެރިވުން އެއީ އީމާންކަމުގެ އަސާސެވެ.

2) ﷲ އަށްޓަކައި ރުޅިއައުން: مُوَالَاةُ ކުރުން: އެއީ އީމާންކަމުގެ ވާޖިބުތަކުގެ ތެރެއިން ފުރިހަމަ އީމާންކަމެވެ. އެއީ އީމާންތެރިން
ގާތްކުރުމާއި ނުބައި މީހުން ދުރުކުރުމެވެ. ވަލީވެރިކަމާއި ދޮށީކަމެވެ. އެއީ އަބަދުވެސް
ފަރާތްތަކުގެ ތެރެއިން ﷲ އާއި ރަސޫލާއި މުއުމިނުންނާއި ރުޙްމަތްތެރިވުމެވެ. ތިޔަ ސަބަބުން
އީމާންކަން ޤާއިމުވެގެން ދެމިހުރެވޭނެއެވެ. 3) ހުއްދަވޭ: ﷲ އާއި ދުރުވެވެ. އެއީ ދުނިޔަވީ ކަމެއްގައި
ރަހުމަތްތެރިވުމެވެ ﷲ އާއި ދުރުނުވާ ހާލަތުގައި ދުނިޔަވީ ކަމެއްގައިވެސް އެއީ ޝިރުކުގެ ތެރެއިން ހިމެނޭ
ރަހުމަތްތެރިކަމެވެ. އެއީ ކުފުރާއި ގާތް شِرْكُ އެވެ. އެކަމަށް ދޫކޮށްލުން ވާޖިބެވެ. 4) ހުރިހާކަމެއް: طَبِيعِي
ރަހުމަތްތެރިކަމެވެ. އެއީ މައިންބަފައިން ދަރިންނަށް ރަހުމަތްތެރިވުން- ދަރިން ބަފައިން ދުޅަހެޔޮ ޖިސްމަށް އެދުމަށް
އެކުއެކީގައި ރަހުމަތްތެރިވުމެވެ. އެއީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ.

33 ގާތްވެ ރަހުމަތްތެރިވުމާއި ބަރާއަތްވުމުގެ ބަދަލުގައި ދޭތެރޭގައި ދުޝްމަނުންނާ ބަރާއަތްވެ ކޮބައި؟ އެއީ ތިންބައެވެ.

1) ފުރިހަމަ ރަހުމަތްތެރިކަން: އެއީ އެކަނި عَدَاوَة ނެތި ރަހުމަތްތެރިވުމާއި ރަނގަޅަށް خَالِص ވެގެން ހުރި ކަމެއްގައި مُوَالَاةُ
ކުރުމެވެ. އެއީ إِخْلَاص އާއި ގުޅިގެންވާ އީމާންތެރިކަމެވެ. ނަބީބޭކަލުން، ޞިދްދީޤު ބޭކަލުން
ރަހުމަތްތެރިވުމާއި ތިމާގެ ނަބިއްޔާ مُحَمَّدٌ ، އެއީ ނަބީބޭކަލުންގެ އަޅުކަމުގައި ތަބާވީ ބޭކަލުން
ފަދަ ބޭކަލުން أَصْحَابُ ބޭކަލުން ފަދައިން ދީނުގައި ހުރުމުގެ ރަހުމަތްތެރިކަމެވެ. 2) ދުވަސްވީ ގުޅުމެއްގައި مُوَالَاةُ ކުރުން
ގުޅުމުގެ ބަދަލުގައި ރަހުމަތްތެރިވުން: ބައެއް އީމާންކަމުގެ ކުށް ދޫކޮށްލުމާއި އިތުރުކުރުމެވެ. އެއީ
ކުފުރުވެރިންނާއި أَهْلُ كِتَابُ ނުވަތަ مُشْرِكُ ނުވަތަ مُنَافِقُ ނުވަތަ އެވެ. 3) ހުއްދަވޭ: އެމީހުންނާ
ގުޅުމުގެ ބަދަލުގައި مُوَالَاةُ ކުރުން ދުނިޔަވީ ކަމެއްގެ ބަދަލުގައި مُوَالَاةُ ކުރުން ގުޅޭނެ ފަރާތެވެ. އެއީ
ވިޔަފާރީގެ ކަމާއި ބެހޭގޮތުން. އެހެންކަމުން ގުޅުމުގެ مُوَالَاةُ ކުރުން ހުއްދައެވެ. އެހެންނަމަވެސް
އީމާންކަމާއި ހުއްދަވާ ކަމެއް. އަދި ހަމަހަމަކަމާއި ބަރާއަތްވެ ހުއްދަ ކަމެއް ނުކުރާ ކަމެއްގެ ބަދަލުގައެވެ.
އަދި ކުފުރުގެ ކަންކަން ބަދަލުކުރާ ކަމެއްގައި ރަހުމަތްތެރިވުމެއް ނޫން ވަކިކުރެވޭނެ ކަމެވެ. އަދި ޤާނޫނީ ގޮތުން
ބޭނުންވާ ނަމަވެސް ދުނިޔަވީ ކަމެއްގެ ބަދަލުގައި ކުރާ ކަމުގައި هِجْرَة ކުރުން
ކުރުމަށް ވާޖިބެވެ. އެއީ މުސްލިމުންނާ مُوَالَاةُ ކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ގުޅޭ ގޮތުގައެވެ: އެކަމަކު ދުނިޔަވީ،
ދީނީ ކަމެއްގައި ގުޅޭ ކަމެއްގެ هِجْرَة ކުރުމަށް ވާޖިބުވުމާއި، ދުނިޔަވީ ކަމެއްގެ ސަބަބުން
ކުފުރު ހުއްދަ ކަމެއް ނުކުރުމަށް، އަދި ހުއްދަ ކަމެއްގައި ރުހޭ ކަމެއް ނުވާ ކަމެއްގައި އެކީ ހިތްހަމަ

ހިމާޔަތް ހޯދުމާއި އެމީހުންނަށް ހަދިޔާދިނުމާއި ތަޢުރީފުކުރުމާއި މިފަދަކަންތަކެވެ.

ކާފިރުންނާ مُوَالاَةُ ކުރުން ގުޅުން ބޭއްވުމުގެ ހުކުމް ދަރަޖަތަކެވެ. 1) އައްވަލަކީ: މުރުތައްދުވެ އިސްލާމްދީނުން ބޭރުވެދާފަދަ ގޮތަކަށެވެ. އެއީ މުސްލިމުންނާ ދެކޮޅަށް ކާފިރުންނަށް އެހީތެރިވެ އެމީހުންނަށް ނަސްރުދީ ހަދައިދިނުމެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުންނާ ކާފިރުނޫން ނަމަވެސް އެމީހުންގެ ކާފިރުކަމުގައި ރުހިގެންވާހާލު އެކަމަކު ހިތުގައި ނުރުހޭ ނަމަވެސް. **2) ދެވަނަ ދަރަޖަ: ކާފިރުކަމުގެ ޝިޢާރުތަކާއި އެމީހުންގެ ސިފަތަކާއި ނަމަވެ حَرَام ކަމެއްކަމުގައި ނަމަވެސް ދީނުން ބޭރުނުވާ ކަމެއްކަމުގައިވީ ގޮތަކަށެވެ.** އެއީ އެމީހުންގެ عِيْدُ ތަކުގައި ބައިވެރިވުމާއި ނަމަވެސް ދީނީ ކަންކަމުގައި އެމީހުންނާ ވައްތަރުވުމާއި ނަމަވެސް އެމީހުންގެ ސިފަތަކަށް ވައްތަރުވުން ކަންތަކެވެ. އަދި ބައެއް ކާފިރުން ކާފިރުންނަކީ حَرْبِي ކާފިރުންނެވެ. އެއީ މުސްލިމުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރާ ކާފިރުންނެވެ. އެމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުންނާ ބަޔަކާ އެއްބަސްވުމެއް ހަދައިގެން ހަމަޖެހިގެންވާ ކާފިރުންނެވެ. އެމީހުންނާ ހެޔޮގޮތުގައި ކަންކަން ކުރުމާއި ކޮންމެވެސް ހެޔޮކަމެއް رَحْمَة ގެ ގޮތުން ކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އަދި އެމީހުންނާ ބޭރުން ހަމަ ހެޔޮގޮތުގައި ހުރުމެވެ. އެމީހުންނަށް الله تَعَالَى އާންމުކޮށް ވަޙީ ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ﴿لَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ﴾ މާނައީ: ދީނުގެ ކަމުގައި ކަލޭމެންނާ ހަނގުރާމަ ނުކުރާ އަދި ކަލޭމެން ގެތަކުން ބޭރު ނުކުރާ މީހުންނާ ހެޔޮކޮށް ހިތުމާއި އެމީހުންނަށް ޢަދުލުވެރިވުމުން الله تَعَالَى ކަލޭމެން މަނާ ނުކުރައްވައެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުންނާއި ﴿ عَدَاوَة ވެރިވާ އެއީ ހަރާމް ކަމެކެވެ.

އެކަލާނގެ އާންމުކޮށް ވަޙީ ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ عَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ﴾ މާނައީ: އޭ މުއުމިނުންނޭވެ. ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަދި ކަލޭމެންގެ عَدُوٌّ ން އެމީހުންނަކީ ރަހުމަތްތެރިންކަމުގައި ކަލޭމެން ނުހައްދާށެވެ. ފަހެ. ނަމަވެސް ޚިޔާނާތްތެރިނުވުމާއި ދެމުން مُعَامَلَة ގައި عَدْلُ ވެރިވުން އެކަލާނގެ ވަޙީ ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. އެކަން ދަލީލުކުރައްވައެވެ. ހެޔޮލޯބި ނަބިއްޔާ ޖެހިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި رَسُولُ الله ، ޔަހޫދީންނާ ވިޔަފާރިކުރައްވައި ކަންތައް ހިންގަވަމުން ގެންދެވިއެވެ.

34 أَهْلُ كِتَابُ ންނަކީ مُؤْمِنُ ންނެވޭތޯ؟

(أَهْلُ كِتَابُ ންނަކީ ޔަހޫދީންނާއި نَصَارَى އިންނެވެ.) ޔަހޫދީންނާއި نَصَارَى އިން ނަމަ ދީނުގެ ޙަޤީޤަތް ނުދަނެ ބަލައިނުގަނެ ޢިލްމީގޮތުން ކާފިރުންނެވެ. އެމީހުން ތަބާވާ ދީނަކީ އިސްލާމް އަދި صَحِيح ތިބާގެ ކުރިން އައި ދީނެއް ނޫނެވެ. އަދި مُحَمَّدٌ ، ނަބިއްޔާއަށް ފަހު އެއްވެސް ދީނެއް އެމީހުންގެ ދީން ނުވާނެ އިސްލާމްދީން ނޫން ދީނެއް ހޯދާ މީހާ ﴿فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ﴾ މާނައީ: ފަހެ، އެމީހާގެ ކިބައިން އެއްވެސް ކަމެއް ގަބޫލު ނުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ آخِرَة ގައި ގެއްލުންވެރިންގެ ތެރެއިން ވާހުށިއެވެ. އަދި މުސްލިމަކު އެމީހުންގެ ދީނަކީ ޙައްޤު ދީނެއް ކަމަށް إِعْتِقَادُ ކުރާނަމަ އެބަހީ އެމީހުންގެ ދީނަކީ بَاطِل ކަމެއް ނުވާ ޝައްކުވެރިވެގެން ހުރެއްޖެނަމަ ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. މިހެން ވެގެންވަނީ އެމީހުންގެ ކާފިރުކަމުގައި الله އާއި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ކަނޑައަޅުއްވާފައި ވާ حُكْم އާ ދެކޮޅު ހަދާފައިވާތީއެވެ. الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވައެވެ. ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ﴾ މާނައީ: އަދި އެއިން ކޮންމެ ބަޔަކުން އެއަށް (ނަބިއްޔާ އަށް ދެއްވާފައިވާ) ކާފިރުވާ މީހާ ނަރަކައަށް ދާނެ ތަނަކީ ދޮރުހުރި މީހާއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ވިދާޅުވިއެވެ. ނަބަވީ رَسُولُ الله ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. « وَالذِيْ نَفْسُ محمدٍ بِيَدِهِ لا يَسْمَعُ بِيْ أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الأُمَّةِ وَلا يَهُوْدِيٌّ وَلا نَصْرَانِيٌّ ثُمَّ يموتُ وَلَمْ يُؤْمِنُ بِيْ إِلا كانَ منْ أصْحَابِ النَّارَ » مسلم. މާނައީ: مُحَمَّدٌ ގެ ނަފްސު އެކަލާނގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ކަލާނގެއަށް ހުވައެވެ. މި އުންމަތުގެ ތެރެއިން ޔަހޫދީއަކު އަދި نَصْرَانِي އަކު ތިމަން ނަބިއްޔާ ގެ ޚަބަރު އަޑުއިވި ދެން ތިމަން ނަބިއްޔާއަށް އީމާން ނުވެ މަރުވެއްޖެނަމަ އޭނާ ވާނީ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެވެ. ފަހެ.

35 ޒާލިމުވުމާއި އަނިޔާވެރިވުމުގެ ހުކުމަކީ ކޮބާތޯ؟ އަނިޔާވެރިވުމަކީ حَرَام ކަމެކެވެ. އެއީ ގަދަރަށް ވެރިވެވޮޑިގެންވާ الله ގެ ޙަޟްރަތުން ހަރާމްކަމެކެވެ. « إِنِّيْ حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِيْ وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلا تَظَالَمُوا» مسلم. މާނައީ: އަނިޔާވެރިވުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ޙަރާމްކުރެއްވީމެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އަނިޔާވެރިނުވާށެވެ. މާނައެވެ.

ކާފިރުން مُعَامَلَة ކުރުމުގައި ކާފިރުން ތިން ބައިވެއެވެ. ފުރަތަމައީ: عَهْدُ ގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެއީ ތިން ބާވަތެކެވެ. أ) ذِمَّةُ ގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެއީ ޖިޒްޔާދައްކަމުންދާ ކާފިރުންނެވެ. އެމީހުންނަކީ ދާއިމީ ޖިޒްޔާ ދައްކަމުން މުސްލިމުންގެ ބިލާދުގައި ތިބޭ ކާފިރުންނެވެ. މުސްލިމުންނާއި عَهْدُ ކަނޑައިގެން ތިބޭ ކާފިރުންނެވެ. އަދި الله ގެ އާޔަތްތަކާ ރަސޫލާގެ حُكْم އެމީހުންގެ މައްޗަށް ހިންގުމުގެ شَرْط ބަހައްޓައިގެންނެވެ. އެމީހުންނަކީ އެމީހުންގެ ދީނުގައި ދެމިހުރެ ޖިޒްޔާދައްކައިގެން ތިބޭ އަހުލުވެރިންނެވެ. ب) هُدْنَة ގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެމީހުންނަކީ މުސްލިމުންނާއި ދެމެދު ތަނަވަސް ކަމުގައި صُلْح ވެގެން އެއްބަސްވުމެއް ހެދިފައިވާ ބައެކެވެ. ނަމަވެސް ذِمَّة ގެ އަހުލުވެރިންނާ ތަފާތަކީ އެމީހުންނަކީ އިސްލާމީ حُكْم ނުހިންގާ ބައެކެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުންނާ ކުރި ޢަހުދު ފުރިހަމަ ކުރުމަކީ މުސްލިމުންނަށް ވާޖިބު ވާކަމެކެވެ. އަދި رَسُولُ الله ގެ ޒަމާނުގައި ހުދައިބިޔާ ސުލްހަ ފަދައެވެ.

ج) އަމާންދިނުމުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެއީ އަމާން ލިބިގެން ވަދެ ތިބޭ ކާފިރުންނެވެ. އެއީ ވިޔަފާރިއަށް ނުވަތަ މުސްލިމުންގެ ރަށަށް ބޭނުމެއްގައި ވަދެ ތިބޭ ކާފިރުންނެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ރަށަށް ވިޔަފާރި ކުރުމަށް ދާ ކާފިރުން – ޒިޔާރަތްކުރުމަށް – ސިފާރަތުގެ ބޭނުމުގައި ދާ ކާފިރުން – ނުވަތަ އަހަރެމެން ކުރިން ބުނި ފަދައިން އެނދުގެ ތެރެއިން.

މިބާވަތުގެ މީހުންނަށް حُكْم އަދާ ކުރުމުގައި އަމާން ދިނުން ވާޖިބު ވެއެވެ. ސަބަބަކީ މިބައިމީހުން އިސްލާމީ ސަރަޙައްދުން ބޭރަށް ދާންދެން ކަމުދާ ގޮތަށް އެމީހުންނަށް ރައްކާތެރިކަން ދިނުމެވެ. ދެވަނަ ބާވަތަކީ ހަރުބީ ކާފިރުންނެވެ. އެއީ ހަނގުރާމަ ކުރާ ކާފިރުންނެވެ.

ދެވަނަ ބާވަތަކީ ހަރުބީ ކާފިރުންނެވެ. އެމީހުންނަކީ ذِمَّةُ ގެ އަހުލުވެރިންނާއި ހަރުބީ ކާފިރުންނެވެ. އަދި އިސްލާމީ ދައުލަތާއި މުސްލިމުންނާ ދެމެދު عَهْدُ ގެ މުއާހަދާއެއް ނެތް ކާފިރުންނެވެ.

އެއީ މުސްލިމުންނާއި ހަނގުރާމަ ކުރާ ބައެކެވެ. އެމީހުންނާއި ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަ ކުރުމަކީ މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ލާޒިމު ކަމެކެވެ. އަދި އެމީހުންނާ ދެކޮޅަށް މުސްލިމުންނަށް ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ހުއްދަވެއެވެ. إِعْلاَنُ ކުރެވިފައި ހުރުމުން މުސްލިމުންގެ عَدَاوَة ދެއްކުމަށް ހުއްދަވެއެވެ. ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ހުއްދަވެއެވެ.

36 بِدْعَةُ އަކީ ކޮބައިތޯ؟ ابْنُ رَجَب رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ. بِدْعَةُ އަކީ ދީނުގައި އުފައްދާ ކަމެކެވެ. شَرِيْعَةُ ގައި އެކަމަށް ދަލީލެއް ނެތް ކަމެކެވެ. شَرِيْعَةُ ގައި ދަލީލު ހުރި ކަމަކީ إِصْطِلاَحُ ގައި بِدْعَةُ އެއް ނޫނެވެ. ބަސްގެ ގޮތުން بِدْعَةُ އެއް ކަމުގައި ވިޔަސްވެ.

37 ދީނުގައި ހެޔޮ بِدْعَةُ އާއި ނުބައި بِدْعَةُ ވޭތޯ؟ شَرِيْعَةُ ގެ مَفْهُوْمُ އަށް ބަލާއިރު بِدْعَة ހުރިހާ އެއްޗެއްވެސް ނުބައި ކަމުގައި ވެއެވެ. حَدِيْث ގައި އައިސްފައިވާ ގޮތުން ބުނާނަމަ، އެއީ شَرِيْعَةُ ގައި އެކަމަށް އެއްވެސް ދަލީލެއް ނެތް ކަމެކެވެ. رَسُولُ الله ގެ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (وَمَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) متفق عليه. މާނައީ: އަހަރެމެންގެ އަމުރެއް ނެތް ކަމެއް ކުރާ މީހާގެ ކަންތައް ރައްދުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި އެހެން حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ) أبوداود މާނައީ (ދީނުގައި) އާކޮށް އުފައްދާ ކޮންމެ ކަމެއް بِدْعَةُ އެކެވެ. އަދި ކޮންމެ بِدْعَةُ އެއް މަގުފުރެދުމެކެވެ. މާނައެވެ. އަދި شَرْعِي بِدْعَة ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުގައި الإِمَامُ مَالِكُ

رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވި " އިސްލާމްދީނުގައި ނެތްކަމެއް އުފައްދައިގެ އެކަމަކީ ރަގަޅުކަމެއްކަމުގައި ދެކެފުމަކީ ދަންނަވަމެވެ. އެއީ ރަސޫލާ ރަސޫލުންނަށް އެކަލޭގެފާނު مُحَمَّدٌ ރިސާލަތުގައި خِيَانَة ތެރިވިކަމުގައި ނިސްބަތްކުރުމެވެ. މިއެވެ. މިހެނީ الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ މާނައީ: މިއަދު ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަކޮށްދިނީމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށްވާ نعْمَة ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަކޮށް ބަރާބަރު ކޮށްދެއްވީމެވެ. މިއެވެ. އަދި ބައެއް ފަހުގެ ހާލަތްތަކުގައި ބިދުޢަތުގެ ނަމުގައި بدْعَة އެއް ކިޔާފައިވަނީ ބައެއް حَدِيث އާއި އިސްލާމީ އަދަބުގައެވެ. އެއީ مَفْهُوم ލުޣަވީ شَرِيْعَة ގައިވާ ކަންކަމަށް ކިޔާފައިވާ އެކަމެއް އެކަންކަމަށް ފާހަގަކޮށްދިނުމެވެ. ކަންކަން ކުރުމުގައެވެ. އެހެންވީ އެ حَدِيث ގައިވާފައިވާ «مَنْ سَنَّ فِي الإِسْلامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ» مسلم. އޭގެ އިސްލާމް ދީނުގައި ރަގަޅު ސުންނަތެއް ގެނައުމުން ހެޔޮކަމެއް އެކަމުގެ ދަރުމަ އޭނާއަށް ލިބޭނެއެވެ އަދި އޭނާގެ ފަހުން عَمَل ކުރާމީހުންގެ ދަރުމަ އެހެން ކަންކަނޑައެޅުމެވެ. އަދިވެސް ދަރުމަލިބުން އެއްވެސް މިންވަރަކުން ދަށްވެގެން ނުދާނެއެވެ. މިއެވެ. عُمَرُ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު އަދި އެންމެ ހެޔޮ ބިދުޢަތެކެވެ. އޭގެ (نِعْمَتِ البِدْعَةُ هَذِهِ) އޭގެ މާނަ ރަގަޅު بِدْعَةُ އެކެވެ. މިއީ تَرَاوِيْحُ ނަމާދަށް ޖަމާޢަތް ކުރުމަށެވެ. އެހެންކަމުން شَرِيْعَة ގައި އެކަން ކުރުމަށް އުސޫލެއް ހުރެއެވެ. رَسُولُ الله ﷺ މިކަން އެކަލޭގެފާނުގެ ހަޔާތުގައި ކޮށްދެއްވިއެވެ. فَرْضُ ވެދާނެތީ ދޫކޮށްލެއްވީ އެވެ. ދެން عُمَرُ ﷺ ވަނީ މިސްކިތުގައި އެކަން ޖަމާޢަތުން ކުރައްވާފައެވެ.

38 މުނާފިޤުކަމުގެ ވައްތަރުތައް ކިހާވަރެއް؟ ދެވައްތަރެއްވެއެވެ. 1)ފުރަތަމަ وَرِ إِعْتِقَادِي (أَكْبَر) ބޮޑު މުނާފިޤުކަމެވެ.

އެއީ ބޭރުފުށުން ފެނިފައިވާގޮތަށް ވަރަށް ރަނގަޅު މީހެކެވެ. އެކަމަކު ހިތުގައި ވަރަށް ނުބައި ކާފިރެކެވެ. އެއީ ދީނުން ބޭރުވާ ކަމެކެވެ. އެއީ ކުފުރުގެ އެންމެ ބޮޑު ވައްތަރެވެ. الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ﴾ މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން މުނާފިޤުންވަނީ ނަރަކައިގެ އެންމެ ދަށު ފަންގިފިލާގައެވެ. މިއެވެ. އެފަދަ ސިފަ ލިބިފައިވާ މީހުންނަކީ ނަރަކައިގެ ދަށުގައި އަބަދުގެ ހަމައެއް ނެތިގެން ހުންނާނެ މީހުންނެވެ. އެފަދަ މީހުންގެ ހެޔޮ عَمَلُ ތައް ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ޤަބޫލުވާނެ ގޮތެއް ނެތެވެ. އަދި ސަބަބެއް ހުރެގެން ހެޔޮ عَمَلُ ތަކެއް ކުރިނަމަވެސް ބާޠިލުވާނެއެވެ.

2)ދެވަނަ ވައްތަރަކީ: (نِفَاقٌ عَمَلِي أَصْغَرُ) ކުޑަ މުނާފިޤުކަމެވެ. އެއީ އަދި އެމީހާ އިސްލާމް ދީނުން ބޭރުނުވާ ކަމެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާ މުއުމިނުންގެ ތެރޭގައި ހުރި ވަރަށް ބޮޑު ފާފަވެރިއެކެވެ. މިއީ ފާފަތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއްވާއިރު ދޮގުހެދުމާއި وَعْدُ ފުއްދުމުގައި ޚިލާފުވުމާއި عَهْدُ ފުއްދުމުގައި ޚިޔާނާތްތެރިވުމާއި އަދި ރައްކާތެރިކަމަށް ލިބޭ ހަވާލުވުމުގައި خِيَانَة ތެރިވުމެވެ. މިއީ އެކަމެވެ. ކަލޭގެފާނު ބިނާކުރެއްވި ސިފަތަކެވެ. އަދި ކުޑަ މުނާފިޤު ކަމުގެ ސަބަބުން ބޮޑު މުނާފިޤު ކަމަށް ވަޑައިގެންފާނެއެވެ.

39 މުނާފިޤުކަމުން ބިރުގަތުން މުއުމިނުގެ ސިފައިގައި ހިމެނޭތޯ؟ ހިމެނެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ أَصْحَابُ ބޭކަލުން عَمَلِي نِفَاقُ އާއިމެދު ބިރުވެތިވެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ. ابْنُ أَبِي مُلَيْكَة رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ. النَّبِي ﷺ ގެ أَصْحَابُ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ތިރީސް ބޭކަލަކާ ބައްދަލުކުރީމެވެ. އެއިން ކޮންމެ ބޭކަލަކުވެސް ނަފްސަށް نِفَاقُ އައުމުގެ ބިރުވެތިކަމުގައި ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِي رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެންގެ ބަސްތަކާއި عَمَلُ ގެ މެދުގައި ހުރި ތަފާތު އަހަރެން ވިސްނާލީމާ ދޮގުވެރިޔަކަށް ވެދާނެތީ ބިރުގަނެއެވެ. އަދި الحَسَنُ البَصْرِي رَحِمَهُ الله ވިދާޅުވިއެވެ. مُؤْمِنُ އަކަށްމެނުވީ نِفَاقُ އާމެދު ބިރެއް ނުގަނެއެވެ. އަދި مُنَافِقُ އަކަށްމެނުވީ އެކަމުން ރައްކާތެރިވެއެވެ. އަދި حُذَيْفَةُ ﷺ އަށް عُمَرُ ﷺ ވިދާޅުވީމެވެ. الله އަށް ހުވާކޮށް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ. އަހަރެން ބެލެވެނީތޯ.

އުމުރުންގެ ތެރޭގައި (އެބަހީ އުމުރުފުޅުގެ ތެރޭގައި) ތިމަންކަލޭގެފާނުންގެ ނަން النّبي ، ކަލޭގެފާނުން ވިދާޅުވި ދެއްވަމުއްވާ؟ حُذَيْفَة ގެ ހާލު ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. ނަހަދާ. އަދި ކަލޭގެފާނުންގެ ދެންހުރި ކަންކަމާ ދެންހުރި ކަންކަމެއް ބުނެދިނުމެވެ.

40 اللهُ ގެ حضرة ގައިއޮންނަ ބޮޑު ފާފަތަކުން ބޮޑުވެގެންވާ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެއީ الله تعالى އާއި شريك ކުރުމެވެ. އެކަލާނގެ ދެއްވާ ތައުފީޤާއި ހަމައެކަނި ޢިބާދަތްކުރުމެވެ. އެކަލާނގެ وَحِي ކުރައްވައިފައެވެ ﴿إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ **ހަމަކަށަވަރުން شريك ކުރުމަކީ ބޮޑުވެގެންވާ ظلم އެކެވެ. މާނައީ: އަދި އެންމެ ބޮޑު ފާފައަކީ ކޮބައިތޯ** رَسُولُ الله ، އާއި ސުވާލުކުރެވުނުއިރު حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. (أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ) متفق عليه
މާނައީ: އެއީ ކަލޭ الله އަށް شريك ކަލޭ ހެދުމެވެ. ކަލޭ ހެއްދެވީ އެކަލާނގެއެވެ. މިއެވެ.

41 شِرْكُ ގެ ވައްތަރުތައް ކިހާވަރެއް؟ ދެވައްތަރެކެވެ. 1) **ބޮޑު شرك:** އެއީ އިސްލާމް ދީނުގެ ދާއިރާއިން ބޭރުކޮށް ނުވަތަ شُرْك އެވެ. އަދި އެކަމުގެ ވެރިޔާއާއި (އެކަމުން ތައުބާނުވާނަމަ ދާއިމީ ނަރަކައިގެ) ނަރަކަ އަބަދީ ވާނެއެވެ. اَللّٰه تَعَالَى وَحِي ކުރައްވައިފައެވެ. ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ﴾ **މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން الله تَعَالَى އެކަލާނގެއާ شريك ކުރުން ނުފުއްސަވައެވެ. އަދި އެނޫން ކަންތައް ފުއްސަވަނީ އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ފަރާތަކަށެވެ. މިއެވެ.** ބޮޑު شرك ގެ ބައިތަކަކީ: أ) **ދުޢާގެ ތެރޭގައި:** دُعَاء ކުރުމުގައި ކަލާނގެ އިތުރުގައި شريك ކުރުމެވެ. ب) **ނިޔަތުގައި:** ނިޔަތާއި ގަސްދުގައި شريك ކުރުމެވެ. އެއީ ހިތްވަރާއި ގަސްދުތަކުގައި شريك ކުރުމެވެ. ج) **ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި شريك ކުރުން.** އެއީ އިލްމުވެރިންނާއި الله ނޫން صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމެވެ. އެއީ ހަލާލު ކުރެއްވި الله ، حَلَال ކުރެއްވި އެއްޗެއް حَرَام ކަމަށް ކުރުމާއި އެ ގޮތަށް الله حَرَام ކުރެއްވި ކަންކަން حَلَال ކަމަށް ކުރުމުގައި عِلْم ވެރިންނާއި ކިޔަމަންވުމެވެ. د) **ލޯބިވުމުގައި شُرْك ކުރުން.** އެއީ ހުރިހާ ލޯތްބަކާއި الله އަށް ލޯބިވާ ލޯބިން ލޯބިވުމެވެ. 2) **ކުޑަ شُرْك ކުރުމެވެ.** އެކަމުން އިސްލާމް ދީނުން ބޭރު ނުވާނެއެވެ. އެއީ ހަލާކުކުރާ ވަސީލަތް ހިފުމެވެ: އެއީ ވެސް شريك ކުރުމެވެ. ނަމަވެސް އެ ހުރިހާ ކަމެއް ކުރުމުން ދަށްވެގެންދާނެއެވެ.

42 ކުޑަ شرك އާއި ބޮޑު شرك ގެ ތަފާތަކީ ކޮބާތޯ؟ އެތަފާތު ފާހަގަކޮށްލަމާއެވެ. ބޮޑު شُرْك ގެ ވެރިޔާ އިސްލާމްދީނުން ބޭރުވާގޮތުގައި حُكْم ކުރެވޭނެއެވެ. އަދި آخِرَةُ ގައި ނަރަކައިގެ ދާއިމީ ބައެއް ކަމަށް ވާނެއެވެ. ކުޑަ شُرْك ގެ ވެރިޔާ އެއީ ދީނުން ބޭރުވެއްޖެ ކަމުގެ حُكْم ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި آخِرَةُ ގައި ނަރަކައިގެ ދާއިމީ ބައެއް ނުވާނެއެވެ.—ހަމައެހެންމެ ބޮޑު شرك ކުރުމުން އެންމެހައި ހުރި عَمَلُ بَاطِلُ ވާނެއެވެ. ކުޑަ شرك ކުރުމުން بَاطِلُ ވާނީ އެ عَمَلُ އެކަމަށް شريك ވި عَمَلُ އެވެ. ދެންއޮތީ إِخْتِلَافُ ވެއްޖެއެވެ. އެއީ ބޮޑު شرك ކުރާ މީހާގެ ކުޑަ شرك ކުރުމާއި ތަފާތު ގެއްލުންވާ ގޮތް ނޫން ނަމަވެސް ބޮޑެވެ. ނަމަވެސް އެކަން އަނބުރާ ބޮޑު ފާފަތަކެއްގެ ގޮތުގައި الله ގެ مَشِيئَةُ ގެ ދަށުގައި ބާވެއެވެ؟ މިކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން ގެ ތެރޭގައި ތަފާތު ބަސްދީފައިވާ ކަމެކެވެ.

43 ކުޑަ شرك ގެ މިސާލުތައް ކޮބައިތޯ؟ އެއީކަމެވެ. އެއްގޮތަކީ 1) رَسُولُ الله ، ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ ފަދައިން ރިޔާ الرِّيَاء އެބަހީ ދައްކާލުމަށް ހެދުމުގެ ގޮތުން عَمَلٌ ކުރުމެވެ. 2) الله ނޫން އެއްޗަކުން ހުވާ ކުރުމެވެ. 3) ކޮންމެވެސް ކަމަކަށް ހުވާކުރުން — އެއީ އަދި ހުވާކުރުމުން ތަފާތުވާން ނޫނީ ކަލާނގެ އަމުރު ފިޔަވައި ހުކުމެއް ކުރުމެވެ. އެއީ ކާފިރުވާ ނޫނީ ވާ ބާވަތުގެ ސަބަބުތަކެވެ. ސަބަބު ވެދާނެ ކަމަށް ހަމަ ކުރުމެވެ.

44 އަމަލުތަކުގެ ދަރުމަ ކެނޑިދާނެ ރިޔާއިން ސަލާމަތްވުމަށް ކުރަންވީ ކޮންކަމެއްތޯ؟ އެއީކަމެވެ. الرِّيَاء އެބަހީ ދައްކާލުމަށް ހެދުމުގެ ގޮތުން عَمَلُ ކުރުމާ ދުރުވެ ތިބުމާއި ހުރިހާ عَمَلُ ތަކެއް ހަމައެކަނި الله ގެ وَجْهُ ހޯދުމަށްޓަކައި ކުރުމެވެ. އަދި އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ކުރުމާއި شُرْك ން ސަލާމަތް ކުރައްވަން އެދި دُعَاء ކުރުމެވެ. رَسُولُ الله ، حَدِيْث ކުރައްވައިފައެވެ. « أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا هَذَا الشِّرْكَ، فَإِنَّهُ أَخْفَى مِنْ

دَبيْبِ النَّمْلِ. فَقِيْلَ لَهُ:وَكَيْفَ نَتَّقِيْهِ وَهُوَ أَخْفَى مِنْ دَبيْبِ النَّمْلِ يَا رَسُوْلَ الله؟ قَالَ: قُوْلُوْا: اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَعُوْذُ بكَ مِنْ أَنْ نُشْرِكَ بكَ شَيْءًانَعْلَمُهُ وَنَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لاَ نَعْلَمُ» أحمد ރިވާޔަ: އިމާމު އަޙްމަދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ކުރެވޭން ހުރި ޝިރުކުން ރައްކާތެރިވުމަށެވެ. ދުޢާކިޔުން މިކަމުގައި ރަނގަޅުވެގެންވެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ދަންނަވަމުންނެވެ. އެ رَسُولُ الله އެވެ. ހަދަންޖެހޭ ދުޢާ ވިދާޅުވެ ދެއްވި ޙަދީޘް ކިޔައިދޭށެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. ކަލޭގެފާނު ޤަބޫލުކުރެއްވިއެވެ. " أَللهُمَّ إِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ نُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا نَعْلَمُهُ وَنَسْتَغْفِرْكَ لِمَا لاَ نَعْلَمُ" ... أحمد ރިވާޔަ: އަޙްމަދުގެ ރިވާ الله އެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ހެޔޮ ބަސްތަކާއި حَضْرَةُ ނުބައި ކަންތައްތަކުގެ ޝަރުތު ޤަބޫލު ނުކުރުމެވެ. އަދި އެކަން ނޫން ކަންތައް ކަންތައްތަކާއި ހެޔޮ ބަސްތަކާއި حَضْرَةُ ގައި ދެއްކެވިއެވެ. އަދި الله ތަޢާލާ ކަލޭގެފާނު ރަސޫލާ رَسُولُ اللهِ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. ކަލޭގެ ބަހެއް ކަމުގައި (لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله) ކިޔުން ކަމެވެ. އަދި އެއީ ރަސޫލާ رَسُولُ اللهِ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. އެކަން ކަލޭގެފާނު ދަންނަވައެވެ. ދަންނަވާ ހަދީޘް ހިތްޕުޅަށް ކަންތައްތަކާ ކުރައްވައެވެ؟ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. އެއީ ދަންނަވައިދެވެ." أَللّٰهُمَّ لاَ خَيْرَ إِلاَّ خَيْرُكَ وَلاَطَيْرَ إِلاَّ طَيْرُكَ وَلاَإِلَهَ غَيْرُكَ" ... أحمد

45 ޤަބޫލުވާ ކަންތައްތަކުގެ ޝަރުތުތަކަކީ ކޮބާ؟ އެއީ ހަތަރެކެވެ. **1) ދީނުގައި ކުރާ** عَمَلُ **އެއީ ކަލޭގެ ސަބަބުން ކުރެވޭ ކަމަކަށް ވުން.** އެއީ ބަލިވާ مُنَافِقُ ކުރާ ޢަމަލުތަކާ ގޮތުގައެވެ. **2) ދީނުގައި: އިޚްލާޞް** عَمَلُ **އެއީ** أَللهُ **އަށްޓަކައި ކުރުމެވެ.** ދީނުގައި ކުރާ عَمَلُ ތިމާ ކަލޭގެ ދީނުގެ ބަސްތަކެއް ކުރުމެވެ. **3) ތިނަވަނަ: ޝަރީޢަތް** عَمَلُ **އެއީ** أَللهُ **އަށްޓަކައި ކަމުގައި ވުމެވެ.** ދީނުގެ ކަންތައްތަކަށް ކުރާ عَمَلُ أَللهُ ގެ ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް ކުރުމެވެ. عَمَلُ بَاطِلُ ވެގެންވެއެވެ. **4) ހަތަރުވަނަ: އެ** عَمَلُ **އެއީ ސައްޙަ ދީނެއްގެ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ވުމެވެ.** އެ عَمَلُ ކުރުމުގައި ކަލޭގެ ސަބަބުން ކުރެވޭ ކަމެކެވެ. އެކަން ކަމަށް ބަލާއިރު ހިތުގެ ޔަޤީންކަން ލިބިގެންވެއެވެ.

46 ކާފިރުކަން ބަޔާންކުރަން ވާނީ ކިހިނެއް؟ 1) ބޮޑު ކާފިރުކަމެވެ. **އިސްލާމްދީނުން ބޭރުވާ ކާފިރުކަން.** أ) ދީނަށް ދެކޮޅުހެދުން ކާފިރުކަން ب) ތަކައްބުރުވުމުގެ ކާފިރުކަން. ج) ޝައްކުވުމުގެ ކާފިރުކަން. د) ހުރަސް ދިނުމުގެ ކާފިރުކަން. هــ) مُنَافِقُ ކަމުގެ ކާފިރުކަން. **2) ދެވަނަ: ކުޑަ ކާފިރުކަން.** އެއީ ނިޢުމަތަށް ޝުކުރު ނުކުރުމެވެ. އެއީ ކުޑަ ކާފިރުކަމެވެ.

47 ނަޖުމު ބަލާމީހުގެ حُكْم އަކީ ކޮބައި؟ رَسُولُ الله ވަނީ ނުބައި ކަންތައްތަކުން ރައްކާތެރިވުމަށެވެ. އަދި حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (إِنَّهُ لاَ يَأْتِي بِخَيْرٍ) البخارى: ރިވާޔަ: ޚަބަރުދީ ޙަދީޘް ކުރައްވައެވެ. އަދި ބަލާ ނަޖުމު ކަމެއް الله އަށް ވުމަކީ ކުރާނެ ކަމެކެވެ. اللهُ ހުރި ވާހަކަތަކާ ނުވަތަ ޤުދުރަތެއް ބަލާކަމަށް ޤަބޫލު ނުކުރާ ކަމެއް ވާނެ ކަމެއް ނުކުރުން حَرَام ކަމެކެވެ. އެ ނުކުރުން ހުއްދަ ނޫނެވެ.

48 سِحْرُ ގެ حُكْم އަކީ ކޮބައި؟ سِحْرُ އަކީ ތެދުކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ. އެއީ حَقِيْقَةُ އަކީ خِيَالِى ކަމެކެވެ. އެއީ الله تَعَالَى وَحِى ކުރައްވާފައިވާ ގޮތެވެ. ﴿يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ﴾ **ރިވާޔަ: އިބްނުކަޘީރު**

ސިޙްރު ގެސަބަބުން ހެލެކި ދުވާލަދުވަހު خِيَال ހަދަން ވާނެތޯ. ވިއެވެ. އަދި سِحْرُ ގެ ތަޢުލީމު ކިޔަވައި قُرْآنާއި ސުންނަތުން ސާބިތު ކަމެކެވެ. އަދި حَرَام ކަމެއްކަމާއި ބޮޑުފާފަތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެވެ. އަދި رَسُولُ الله ، ވިދާޅުވިއެވެ. (اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللهِ، وَالسِّحْرُ...» متفق عليه މާނައީ: ހަލާކުކުރުވާ ހަތްކަމުން ދުރުހެލިވާށެވެ. އަޞްޙާބުން ދެންނެވިއެވެ. އަދި ކޮބާތޯ ދެންނެވުމުން حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ اللهއަށް ޝަރީކު ކުރުމެވެ. އަދި **سِحْرُ ހެދުމެވެ.....** އަދި ހަމައެހެން އެކަލާނގެ وَحِي ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﷻ : ﴿إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ﴾ **މާނައީ: ތިމަންމެން ވަނީ** إِمْتِحَانُ **އެއް. ފަހެ ކާފިރުވެގެން ނުވާށެވެ. ވިއެވެ.** ދަސްކުރީ (تَعَلَّمُوا السِّحْرَ وَلَا تَعْمَلُوا بِهِ) އަދި، ކާފިރުން سِحْرُ އުގެންނުމެވެ. އަދި އޭގެން عَمَلُ ނުކުރުމެވެ. މިބުނީ ރިވާވެފައިވާ ޙަދީޘެއް ނޫނެވެ. ރިވާވެފައިވަނީ صَحَّ ނުވާ ރިވާޔަތެކެވެ.

49 އަރްޢަފުންނާއި ފަލަކީއުންނާއި ކަހިނުން ފަދަމީހުންގެ ގާތަށް ދިއުމުގެ حُكْم އަކީ ކޮބައި؟ އެއީ حَرَام ކަމެކެވެ. غَيْبُ ގެ عِلْمُ އެބައިމީހުން ދަނެއޭ ބުނުމުގައި ތެދުކުރުމަކީ ކާފިރުވުމެކެވެ. ޙަދީޘުގައި ވެއެވެ. رَسُولُ الله ، ވިދާޅުވިއެވެ. « مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً » مسلم މާނައީ: އަރްޢަފުންނާއި ފަލަކީއުންނާއި ކަހިނުން ގާތަށް ގޮސް އެއްޗެއް ސުވާލުކުރާ މީހާގެ ސާޅީސް ދުވަހުގެ ނަމާދު ޤަބޫލު ނުކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ކަހިނުން ބުނާ غَيْبُ ގެ عِلْمُ ތެދުކުރާ މީހާ مُحَمَّدُ ، އަށް ބާވައިލެއްވި ކަންތަކަށް ކާފިރުވީއެވެ. އަދި رَسُولُ الله ، ވިދާޅުވިއެވެ. «مَنْ أَتَى عَرَّافًا أَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ » أبو داود. މާނައީ: އަރްޢަފުންނާއި ފަލަކީއުންނާއި ކަހިނުން ގާތަށް ގޮސް އޭނާ ބުނާ ބަސް ތެދުކުރާމީހާ مُحَمَّدُ ، އަށް ބާވައިލެއްވި ކަންތަކަށް ކާފިރުވީއެވެ.

50 މިތި ނުވަތަ ނުލަތް ވުޖޫދުގެ ގޮތުގައި އުޅުމުގެ ސަބަބުން ދެކުން ކޮބައިތޯ شِرْك އަކީ ނުވަތަ ކުޑަ شِرْك ހަމަކޮށްދިނުމެއްތޯ؟ އެއީ الله ގެ مَشِيْئَة އާއި ނަމުގައި މީހަކަށް ތަޢުރީފުކުރުން إِعْتِقَادُ ކޮށް ތިބުމާއި އެއްގޮތަށް ބުނުމުގެ ބަސްތަކެއް ބަހުސްކުރުމުގެ ނިސްބަތްކޮށްފައިވާ ބަސްތަކެވެ. އަދި ބޮޑު شِرْك އެވެ. އެހެނިހެން މީހެއްގެ مَشِيْئَة ، الله ގެ مَشِيْئَة އާ ހަމައަށް ނިސްބަތްކުރުމެވެ. އަދި އެ ވާހަކަދައްކާ ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން الله ޝާއަކުރައްވައި ފަދަ ކަމެއް ދަނޑިވަޅުގައި ތިމާ ބުނުމަކީ ކުޑަ شِرْك އެވެ. އަދި حَرَام ކަމެއްކަމާއި ދޭނަށް شَرْعِي އެއްގޮތް ނުދެވޭ ދަލީލަކާ ނުލާ ސަބަބެއް ކަމުގައި ހަދާ ނިސްބަތްކުރުމަކީ ވެސް حِسِّي ނުވަތަ ބޮޑު ނިސްބަތެއް ހެދުމެވެ. ނިސްބަތް ކުރުމަކީ ބޮޑު ކުށެކެވެ. ޝިރުކުގެ ތެރެއިން ބޮޑު ނިސްބަތެވެ.

51 އުޅުމުގެ ކުރިމަތީގައި ހުރި ބޮޑުކަންތަކަކީ ކޮބާ؟ ނުވަތަ ބޮޑެތިކަމެވެ. 1) **ބޮޑުފާފަ.** އެއީ އަޅުކަމާއި ދުނިޔޭގެ ކުރިމަތީގައި حَدُّ އަޅުއްވާ ފާފަތަކުގައި ނުވަތަ آخِرَةُ ގައި ބޮޑު ޢަޛާބުގެ ވަޢުދުވެފައިވާ ނުވަތަ ކޯފާވެވޭ ނުވަތަ لَعْنَة ލިބޭނެ ނުވަތަ އެފަދަ ކަންތަކެއް ކަމުގައި ވާ ކަންތަކެވެ. 2) **ކުޑަފާފަ ކަމުގައިވާ.** އެއީ ބޮޑު ފާފަތަކާ ބައިވެރިވެފައި ނުވާ ފާފަތަކެވެ.

52 ކުރިއަށް ބޮޑުކޮށްދޭ ބޮޑުކަމާ ސަބަބުވާކަމަކީ ކޮބާ؟ އެއީ ކަލޭ. އެތެރޭގެ ބަލިތަކެވެ. އޭގެ ބައިވެރި ކުރިއަށް ކުރުމެއް ނުކުރުމެވެ. ނުވަތަ މީހަކު ދިނުމެވެ. ނުވަތަ އެއްކަލަ ދުނިޔޭގެ ކަމެއްގައި ބޮޑުވުމެވެ. ނުވަތަ އެއްގައި ހަދާ فَخْرُ ވެރިވުމެވެ. ނުވަތަ އެއްކަލަ ކަމެއްގައި ކުރިއަށް ޤާބިލުކަން ހޯދުމެވެ.

53 تَوْبَة ވުމުގެ حكم އަކީކޮބާއި؟ އަދި އެކަން ފަރުޟުވާ ގޮތަކީ ކޮބާއި؟ ފާފަ އަވަހަކަށް تَوْبَة ވުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ. ފުރުޞަތުގެ ތެރެއިން ވަގުތުން ތައުބާވުމަކީ އަދި ކުށްވުމަކީ އިންސާނީ طَبِيعَة އެކެވެ. رَسُولُ الله ގެ حَدِيث ގައިވެއެވެ. (كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ) الترمذى މާނައީ: ކޮންމެ އާދަމުގެދަރިއަކީ ކުށްކުރާމީހެކެވެ. އަދި ކުށްކުރާމީހުންގެ ތެރެއިން ހެޔޮ މީހުނީ ގިނަގިނައިން تَوْبَة ވާމީހުންނެވެ. މިއީ އަދި رَسُولُ الله ގެ حَدِيث ގައިވެއެވެ. « لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ الله بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ الله فَيَغْفِرُ لَهُمْ » مسلم މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން ފާފަ ނުކުރާނަމަ الله تعالى ތިޔަބައިމީހުން ގެންދަވައި ފާފަކުރާ އަދި ފާފަފުއްސަވައިދެއްވުމަށް الله تعالى ގެ حضرة ގައި ދަންނަވާ ބަޔަކު ގެނެސްދެއްވާނެއެވެ. ދެން އެފަރާތްތަކުގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. މިއީ. ދަންނައެވެ. ނަސޭހަތް ދިނުމަށް ފާފަ ހުއްޓާލައިގެން تَوْبَة ވުން ވާޖިބުވެއެވެ. الله تعالى وَحِي ގައިވެއެވެ. ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ **މާނައީ: ހަމައެކަނި الله تعالى ގެ حضرة ގައި تَوْبَة ޤަބޫލުކުރެވޭނީ ނޭނގުމުގެ ސަބަބުން ނުބައިކަންތައް ކޮށް ދެން އަވަހަށް تَوْبَة ވާމީހުންގެ ކިބައިންނެވެ. ފަހެ الله تعالى އެމީހުންގެ تَوْبَة ޤަބޫލުކުރައްވައެވެ. މިއެވެ.**

އަދި تَوْبَة ފުރިހަމަވާން ޝަރުޠު ތިނެއްވެއެވެ. 1) ކުރެވިފައިވާ ފާފައިން ދުރުވެ ހުއްޓާލުމާއި، 2) ވީކަމަށް ހިތާމަކުރުމާއި 3) ދެން އެކަމަކަށް އެނބުރި ނުދާން عَزْمُ ކުރުމެވެ. އަދި އެފާފައަކީ މީހެއްގެ حَقُّ އަކާއި ގުޅިފައިވާ ކަމެއްނަމަ އެމީހެއްގެ حَقُّ އަދާކޮށްދިނުމުން ނުވަތަ މާފު ހޯދުމުންނެވެ.

54 ކޮންމެ ފާފައަކުންވެސް تَوْبَة ވުން صَحّ ވާނީ ކޮއްޗެއް؟ އަދި تَوْبَة ވުމުގެ ދޮރު ބަންދުވެދާނީ ކޮންއިރަކުން؟ އަދި تَوْبَة ވާހާ ދުވަހަކު ކޮބާއި؟ އާއެކެވެ. ކޮންމެ ފާފައަކުންވެސް تَوْبَة ވުން صَحّ ވާނެއެވެ. އަދި مَغْرِب ފަރާތުން ރަވިއަރާނދެން تَوْبَة ވުން ޤަބޫލުކުރައްވާނެއެވެ. ނަމަވެސް މަރުވާ ހާލަތުގައި ރޫޙު حَاضِرُ ވެ ގޮސް ގައިން ރޫޙު ނިކުންނަން (غَرْغَرَة ވާންދެން) تَوْبَة ވުން ޤަބޫލުކުރައްވާނެއެވެ. ދެންފަހު، تَوْبَة ވެފައި އެކަމުގެ تَوْبَة ވުމަށް ފުރުޞަތެއް ނުލިބޭނެއެވެ. ރޫޙު ގައިން ނިކުމެގެން ދިޔައީމަ ބައިވެރިވާނެ ކަމެކެވެ. އެކަމަށް ގޯސްވުމަކަސް ދެވޭނީ ހިތާމައެވެ.

55 މުސްލިމުންގެ ވެރިންނަށް ނަޞޭހަތްދޭނީ ކޮންގޮތަކަށްތޯ؟ އެމީހުންނަށް ނަޞޭހަތް ދިނުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ހެޔޮކަމަށް އަރުވާ ނަޞޭހަތްތެރިކަމެވެ. އެމީހުން އެންމެ ރަނގަޅުގޮތުގައި ހިންގުމަށް ނަސޭހަތް ދިނުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މަގުސަދު ބަޔާން ކޮށް دُعَاء ކުރުމަކީ ވާޖިބުވެއެވެ. އެމީހުންގެ ކަންކަމުގައި ނަސޭހަތްތެރިވުމަކީ ވާޖިބެވެ. އަދި ބައިވެރިވުން ސުލްޙަ ކުރުމަށްޓަކައި އެމީހުން إِصْلاَحُ ކުރުމަށްޓަކައި އަދި އެމީހުން عَفُوء ކުރުމަށްޓަކައި دُعَاءُ ކުރަންވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުން ހުކުމްކުރާ ކަންކަމުގައި އެމީހުންނަށް ކިޔަމަންވުމަކީ الله އަށް ކިޔަމަންވުމުގައި ހިމެނޭއެވެ. އެއީ އެމީހުން އަމުރުކުރާ ކަމަކީ ފާފައެއް ނޫންނަމަ އެވެ. ފާފައަކަށް އަމުރުކޮށްފިނަމަ ކިޔަމަނެއް ނުވާނެއެވެ. ފާފައަކީ حَرَام ވާނޭއެވެ. ކިޔަމަންތެރިވާން އެދިވަޑައިގަތުމަށް رَسُولُ الله ގެ حَدِيث ގައިވެއެވެ. « تَسْمَعُ وَتُطِيعُ لِلأَمِيرِ وَإِنْ ضُرِبَ ظَهْرُكَ وَأُخِذَ مَالُكَ فَاسْمَعْ وَأَطِعْ » مسلم މާނައީ: ކަލޭ އަމީރަށް އަޑުއަހާ ކިޔަމަންވާށެވެ. ކަލޭގެ ބުރަކަށީގައި ތަޅައިފިނަމަވެސް އަދި ކަލޭގެ މުދާ ނަގައިފިނަމަވެސް ކަލޭ އަޑުއަހާ ކިޔަމަންވާށެވެ. މިއެވެ.

56 އަޅުގަނޑުމެން الله ގެ حِكْمَة އާއިމެދު ސުވާލުކުރުން ހުއްދަވާނެތޯ؟ އާއެކެވެ. ނަމަވެސް އިމާންކަމުގައި އަދި عَمَل ކުރުމުގައި އަދި އިތުރުވުމުގައި ހިތްހަމަޖެހުމުގައި މިކަންކަން އެކަލާނގެ حِكْمَة އަށްވުރެ މުހިންމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ حِكْمَة އެނގުން އެއީ حَقُّ ގެ މަތީގައި ދެމިހުރުން އިތުރު ކުރުވާ އިތުރު ބަރަކާތެވެ. އަދި އެއަށްނުވާނަމަވެސް ބާރުބޮޑު ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ ސަބަބުން ކިޔަމަންވުމަކީ ސުވާލުކުރުން ނޫނެވެ.

މިކަންކަން ރުބޫބިއްޔަތާއި އުލޫހިއްޔަތުގެ ފުރިހަމަކަމާއި الله އަށާއި އެކަލާނގެ ފުރިހަމަ حِكْمَة އަށް
އީމާންވުމުގެ މަތިވެރިކަމެވެ. އެއީ أَصْحَابُ ބޭކަލުންގެ ސިފަތަކެވެ. رَضِيَ الله عَنْهُم....

57 **ގަދަރާ ރިޟާވުމަކީ الله ގެ ހުކުމަށް ބޯލެނބުމުގެ ކޮބައި؟** ﴿مَّآ أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ﴾ މިއާޔަތުގައިވާ حَسَنَة ގޮތުގައި ނިސްބަތްވެ. އަދި سيّئة ގޮތުގައި ވާ مُصِيبَة އަކީ.
މުޞީބާތަކުގެ ނިސްބަތްކުރެވޭގޮތުން ގަދަރުތަކުގެ ނިސްބަތަކީ الله ގެ حَضْرَة އަށެވެ. ފިޔަ ހާލަތުން
ނިސްބަތްކުރެވޭގޮތުން الله އަށެވެ. މިހެން އަންނަނީ ހާލަތު ދަތިވެއުޅޭ މީހުންނަށެވެ. ނަފްސު ކަންތައް
ދެނެނެވެ. الله تَعَالَى އޭނާއަށް ދެއްވާ حِكْمَة އަކަށެވެ. އަ حِكْمَة ތަކާ ގުޅުން ބޮޑުވެއްޖެ އެއީ އެކަލާނގެ
إِحْسَانُ ވަންތަކަމެވެ. މިހެން ދަތިކަމުގެ އެކަލާނގެ ބަރަކާތުގެ ނިޢުމަތެވެ. އެކަލާނގެ އަންގަވައި
ކަންތަކަށް ފަދަ. رَسُولُ الله ގެ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. (وَالخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ) مسلم މާނައީ:
ހުރިހާ ހެޔޮކަމެއް ބޮޑުކަލާނގެ އަތްޗަށެވެ. ނުބައިކަމުގެ ނިސްބަތެއް ނުވެއެވެ. ނަބަވީ ބަސްފުޅުތަކެވެ.
މިއެވެ. ފަހެ އަޅުތަކުގެ عَمَلُ ތަކަކީ الله ގެ ގަދަރެވެ. ހެދެވިފައިވާ އެއީ އޭނާގެ حاصِلُ
ކުރާނެތަކެވެ. ގަދަރާރިޟާވުމަށް الله وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ⑤ وَصَدَّقَ بِٱلْحُسْنَىٰ ⑥ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ ⑦ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ ⑧ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ⑨ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ﴾ މާނައީ: ފަހެ ދިނުމާއި
ތަޤުވާ ވެރިވި. ހެޔޮ تَقْوَى ވެރިވި. އަދި ދަންނަވާ މީހަކަށް ވުރެ ހެޔޮ ދަރުމަ ދޭނޭމެއެވެ. ފަހެ އަޅުގަނޑުމެން ހިތްވަރު
ދީ ހަރުކަތާ ކަންތައް (އުސްރަށް) ފަސޭހަކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ގަދަ ހުރެ
ދީގެން ބަހިލުކޮށް އަދި (އުސްރަށް) ފަސޭހަކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ އަޅުގަނޑުމެން ހިތްވަރު
ދީ ހަރުކަތާ ކަންތައް ދަތިކުރައްވާ ކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. މިއެވެ.

58 **އުފެދިލެވޭ شَهِيدُ އެކަކުގެ ދަރަޖައިގެ ހުކުމަކީ؟** ކޮންމެ عَيَّن ވެރިމީހަކު ފަތުރިހާ އެއީ شَهِيدُ
އެކަކުގެ އާޚިރަތުގެ ދަރަޖަ ފާހަގަކުރެވޭ ފަދައިން ހަމަ ބިނާކުރާ ގޮތުގައިގެން ބަލަވާ އާދޭސްކުރަމެވެ. أَهْلُ السُّنَّة
ކޮންމެ عَيَّن ވެރިމީހަކު ފަތުރި އެއީ ބަޔަކު ހުރިހާ ގޮތްތަކަށް ހުރިހާ ގޮތްތަކެއް ނިންމާނެ ނުބެލުމެވެ.
ގޮތެއް ހާސިލުކުރަމުގެ رَسُولُ الله ގެ ޙަދީޘްތަކުން ނަބަވީ ސުންނަތުގެ ގޮތަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ خَبَرُ
ދެއްވިއެވެ. ގޮތުގައެވެ. ހެޔޮ ކަމެއްގެ ދުވަހު ހިތްވަރުކުރާ ގޮތެވެ. ހިނގަންޖެހޭ عَمَلُ ތަކާއި ގުޅުންވާ
عَمَلُ ތަކަކީ ޢިބާދަތުގެ ކަންކަމެވެ. عَمَل ތަކަކީ ހަމަހަމަ ތިބޭ ދަނޑުވަޅުގެ ގޮތެއް ގޮތަށް ހިނދެއް
ގުޅިގެންވެ. ނިހާޔަތު ދެކޭނެގޮތް ވަޒަން خَاصّ ގޮތުގައި الله އަށެވެ. ހަމައެކަނި إِحْسَان ތަކާއި ގުޅޭގޮތުން
އެދޭނެ ޝަރުޢީ ދެރަކުރާވެ. އަދިކޮށް ހުރިހާކަމުގައި عَذَابُ ދެއްވާ ގޮތަށް އެއްކޮށް ބަޔާންކުރެވިފައެވެ.

59 **ކޮންމެ عَيَّن ވެރިމީހާ މުސްލިމްކަމުގެ ކާފިރުވުމުގެ حُكْم ކުރުން ހުއްދަވާނެ ކަމަކަށްތޯ؟**
އެއްވެސް ބައެއް އެއްކޮށް ފަތުރަލާފައި ނުފުރާނަ ކޮށްދިނުމުގެ އިސްލާމް މުސްލިމްވެ ކާފިރުވުމުގެ ހުކުމެއް
مُشْرِكُ ކަމުގެ ހުކުމެ مُنَافِقُ ކަމުގެ حُكْم ކުރުން ހަމަ ޢިލްމުވެރިންނަށް ހުއްދަވާނެއެވެ. މިއީ ހަމަގައިމު ކަށަވަރު
ކަމެއްގެން ހުއްދަވެއެވެ. ގަބޫލުކުރާނެ ގޮތަކީ ސަބަބެއްގެ އަސްލުގެން الله تَعَالَى އަށް ދެއްވާނެއެވެ.

60 **ގެދޮރުވެރިޔާގެ ނަން طَوَافُ ކުރުން ހުއްދަވާނެ ކަމަކަށްތޯ؟** މާތްވެގެންވާ ގެތެރޭގައި ނޫނީ طَوَافُ
ކުރުން ހުއްދަވުމެއް ނެތް ކަމެއް ނޭނގެވެ. އަދި މިސްކިތްތަކާއި މަޤާމުތަކާއި ގެތަކާއި ވަނީ
އިޖުމާޢަކުރެވިފައިވާ ހުކުމެއް ނުވެއެވެ. އަދި ގަބުރު ފަދަތަނެއް މާތްކުރުމަށް ކުރާ ޢަމަލުތަކަށް
طَوَافُ ކުރެއްވުމަކީ ހަރާމްކަމެއް الله تَعَالَى އަށް ޝިރުކުކުރުމެވެ.

61 **قِيامَة ވުމުގެ ކުރީގެ އަލާމާތްތަކަކީ ކޮބައި؟** النَّبِي ﷺ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. « إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَثَلَاثَةَ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ

الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ » مسلم. ތަރުޖަމާ: ހަމަކަށަވަރުން އަށް ޢަލާމާތް ފެނިގެން ނޫނީ قِيَامَة ނުވާނެއެވެ. ދެން ވިދާޅުވީ އެންމެހާ ކަންތައްތަކެވެ. އެއީ، ދުން- ދައްޖާލު- ދާއްބާ- ހިރު ހުޅަނގުން އިރުއެރުން- عِيْسَى اَبْنُ مَرْيَم عَلَيْهِ السلاَم ފައިބާ ވަޑައިގަތުން- يَأْجُوْجُ مَأْجُوْجُ ނުކުތުން- ތިން ބިންގެއްލުން ގެނެސްދިނުން ތިންތަނެއް—އެއީ مَشْرِق ފަރާތުންނާއި مَغْرِب ފަރާތުންނާއި عَرَب ކަރައިގޮނޑުގައެވެ. އަދި އެންމެ ފަހުން ޔަމަނުން ނިކުންނަ އަލިފާނެވެ. އެއަލިފާން މީސްތަކުން مَحْشَرُ ފަރާތަށް ދުއްވައިގެން ގެންދާނެއެވެ. ހުއްޓެވެ.

62 މީސްތަކުންނަށް ދިމާވާނެ އެންމެބޮޑު ފިތުނައަކީ ކޮބައި؟ النَّبی ‘ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. « مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَمَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ أَمْرٌ أَكْبَرُ مِنْ الدَّجَّالِ» مسلم: ތަރުޖަމާ: އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވި ދުވަހުން قِيَامَة ވާ ދުވަހާ ދެމެދު ދައްޖާލަށްވުރެ ބޮޑު ކަމެއް ނުވެއެވެ. ދައްޖާލަކީ ދުނިޔޭގެ ފިތުނަތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ބޮޑު ފިތުނައެވެ. އޭނާގެ ދެލޯމެދުގައި (ك ف ر) މިއަކުރު ލިޔެވިފައިވާނެއެވެ. ކާފިރު މީހާއަކީ އޭނާއެވެ. އޭނާގެ ކަނާތް ލޯ ކަނުވެފައިވާނެއެވެ. ތިމާއަކީ صُلْحَ ވެރި މީހެއްކަމަށް دَعْوَى ކުރާނެއެވެ. ދެން نَبِی ކަމަށް ދެން أُلُوهِيَّة ގެ دَعْوَى ކުރާނެއެވެ. އޭނާ މީސްތަކުން ގޮވާނެއެވެ. އެއްބަޔަކު އޭނާއަށް ތަބާވާނެއެވެ. ދެން މީސްތަކުން އޭނާއަށް ތަބާވާތީ ވާރޭ ވެހޭނެއެވެ. ބިމުން ގަސްގަހާގެހި ފަޅާނެއެވެ. މީސްތަކުން ފަސޭހަ ދިރިއުޅުމެއް ލިބޭނެއެވެ. ދެން އޭނާއަށް ތަބާނުވާ މީސްތަކުން ކުރިމަތީގައި ނިކަމެތިކަން ފެނިގެންދާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ބިމުގެ ހުރިހާ ތަންތަނަށް ދާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ސުވަރުގެ އަދި ނަރަކަ ހުންނާނެއެވެ. ހަގީގަތުގައި އޭނާގެ ސުވަރުގެއަކީ ނަރަކައެވެ. އަދި ނަރަކައަކީ ސުވަރުގެއެވެ. ދެން އެއްމީހަކު ކަނޑައި ދެބައިކޮށް ދިރުވާނެއެވެ. މިއީ މީސްތަކުން ފިތުނައިގައި ޖެއްސުމަށް الله تَعَالَى ގެ حَضْرَة ގައި ދޫކޮށްލެއްވި ކަމެކެވެ. حَضْرَة ތައްގެ ތެރެއިން حِمَايَة ލިބިގަތުމަށް. އަދި އެކަމުގެ ފިތުނައިން ސަލާމަތްވުމަށް كَهْفُ سُوْرَةُ ގެ ފުރަތަމަ ދިހަ އާޔަތް ކިޔަވަމުން ދިޔުމަށް رَسُولُ الله ‘ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. « مَنْ سَمِعَ بِالدَّجَّالِ فَلْيَنْأَ عَنْهُ، فَوَاللهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِيهِ وَهُوَ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَيَتَّبِعَهُ مِمَّا يَبْعَثُ بِهِ مِنْ الشُّبُهَاتِ » أبو داود. ތަރުޖަމާ: ދައްޖާލުގެ ޚަބަރު އަހާމީހާ އޭނާއާ ދުރުވާށެވެ. ވ الله ގަސަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެއްމީހަކު މުއުމިނެއްކަމަށް ހީކުރަމުން އޭނާ ގާތަށް ދާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ނިކުތުމާއެކު شُبْهَة ތަކާއި އެކު އެމީހާ ތަބާވާނެއެވެ. ދެން އޭނާ ސާޅީސް ދުވަހު ބިމުގައި ހުންނާނެއެވެ. އެއް ދުވަހަކީ އަހަރެއް ފަދަ ދުވަހެކެވެ. އަނެއް ދުވަހަކީ މަހެއް ފަދަ ދުވަހެކެވެ. ދެން ހަފްތާއެއް ފަދަ ދުވަހެކެވެ. އަދި ބާކީ ދުވަސްތައް ތިމާމެންގެ ދުވަސްތަކެވެ. مَكَّة އާއި مَدِيْنَة ފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ ތަނަކަށް އޭނާ ވަދެދާނެއެވެ. ދެން عِيْسَى ﷺ ފައިބާ ވަޑައިގެން އޭނާ قَتْل ކުރައްވާނެއެވެ.

عَبْدُ الله ކައިރިޔާ **عَبْدُ النبي** ކައިރިޔާ ބައްދަލުވެއްޖެއެވެ. ދެންފަހެ **عَبْدُ الله** ކައިރިޔާ އަސްސަލާމުގެ ސަލާމުދިނުމުން ނުބައިބަސްކިޔައިފިއެވެ. އެދިރިބަސްނުދޭ. الله ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އައްޔަފަޅުވައިދޭ އަޅުކަން ކަންތައްތަކެއް ކުރަން ހުއްދަވޭތޯއެވެ؟ ދެން **عَبْدُ النبي** އާއި مُخاطَبُ ކުރަށްވެރިވީއެވެ. ކަލޭ الله ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އަޅުކަންކުރަނީތޯއެވެ؟

عَبْدُ النَّبي: ނޫނެކެވެ. އަޅުގަނޑު الله ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ އަޅުކަން ނުކުރަމެވެ. އަޅުގަނޑަކީ މުސްލިމެކެވެ. އަޅުގަނޑު އަޅުކަންކުރަނީ އެކަނިވެރިވެވޮޑިގެންވާ الله އަށެވެ.

عَبْدُ الله: އަޅުގަނޑުމެން نَصارَى ފަދައިން ކަލޭގެފާނުވެސް ނަސާރާއިންގެ މަގުގައި ނުހިނގާ ތިބެނީކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ عَبْدُ المَسِيح ކިޔަނީއެވެ. އެމީހުންނަކީ އެއީ عَجَائِبُ ކަމެއްނޫނެވެ. މިހެން نَصارَى ފަދައިން عِيسَى عليه السلام އަށް އަޅުކަން ކުރެއެވެ. ކަލޭގެ މިސާލަކީ ކަލޭގެފާނުގެ ސިފައެއް ފުރިހަމަކޮށް ވަރުގަދަކޮށްދީ ކަލޭ النَّبي ، އަށް އަޅުކަން ކުރާކަމުގައެވެ. އެއީ މާއި މުސްލިމުން އަދިގުދަ ނަބިއްޔާއަށް ދިނުމަކީ ގޮތެއްގެ إعْتِقادُ އިއްޔެތެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ إعْتِقادُ ކުރުމުގެ ބާވަތުން ކަލޭ ކިޔަމަންވުން مُحَمَّدُ ، އާއި الله ގެ އަޅާއި ކަލޭގެ رَسُولُ އާއި ގުޅުމެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ مُحَمَّدُ ، އާއި އާދަމުގެ ދަރިކޮޅަކީ އެއްވެސް ކަލޭގެ ހަމަ ކަލޭގެ ފާޅުކޮށްދެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު ނަބީގެ ސުވާބެއް ސާބިތުވެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން މިންވަރަކަށް ޖެހިލުމުގެ حَضْرَةُ الله ގެ ކިބައިން އަމާނާތެއް ސަލާމަތްކޮށްދޭ ހާލަތުގައި ނަބިއްޔާގެ ޝަފާޢަތް ލިބުމަށް ފެނެއްގެ ތެރޭގެ ބަރަކާތް ލިބިގަންނާނެއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑު އެއީ ކަލޭގެ ދެބެއިން ލިބިގަތް شَفاعَة އެވެ. އަދި عَجَائِبُ ވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ أَخُ ގެ ނަމަކީ عَبْدُ الحُسَيْن އެވެ. އަދި މިހާރު އަޅުގަނޑުގެ ބައްޕަގެ ނަމަކީ عَبْدُ الرَّسُول އެވެ. މިބައިމީހުން ނަބިއްޔާއަށް މިސްކީނުކަމުގައި އިސްވެރިކޮށް ފުރިހަމަ ކަމަށް އަޅުގަނޑު އިތުރުކޮށްދޭ ހިތްވަރެއް ކުރިއަށް ދާހިތްޖެހުމެއް ލިބުނީ ވަރަށް ފަހަތުގައެވެ. ފަހު މުސްލިމުންގެ ގޮތުގައި އެކަން ހެދިނުކުރެވުނީއެވެ. މިހާރު ހިތްވަރުދޭ ކިބައިން ނަބިއްޔާއަށް ސަލާމް ފޮނުވަނީއެވެ. އަދި ދީނާއި ފިޔަވައި އެހެންކަމެއް ނުކުރާނެއެވެ.

عَبْدُ الله: މިއީ އަދި ކަލޭގެ مُنْكَراةُ އަދަބީ ބޮޑު مُنْكَراةُ އެކެވެ. އެއީ الله އަށް ނޫން ނުވާނެ ކަންކަމަށް الله ނޫން ފުރިހަމަ ބަޔަކު އަރުވާ ސުލްޠާން مُحَمَّدُ ، ކަލޭގެ ވިސްނުމުގައެވެ. އަދި ޙުސައިންގެ ފުރިހަމަ ކަމާއި صَالِحُ ބަލަދުވެރިއްގެ އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ ރޫޙުގައެވެ. އެއީ އަޅުގަނޑުމެންގެ އަމަލުތަކެއް تَوْحِيدُ ނޫން ކަލޭ ކުރެއްވުމަށް ކަމެއްނެތެވެ. لاَإلَهَ إلاَّ اللهُ ގެ މާނައަކީ ނުފޫޒުގެ ނިޔާނެއް އަޅުގަނޑުމެން ބަޔަކު ހުރިހާ ކަމެއް ދާއިރާ ދިނުމެވެ. އެއީ މުސްލިމުން ބުނެ ކަލޭ ބަލާނުދިޔަ ނިސްބަތުން ނުހައްދާ ނިންމާނެތެވެ. އަދި ޙައްޤު ބާޠިލް ނުކުރާ ނިކަމެތިކަމެވެ. حَقُّ އަދި ބާޠިލުގެ ތަފާތަކީ މަޤްޞަދުއަށް އަޅުގަނޑުގެ ނިޔަތެވެ. އަދި بَاطِلُ ބާޠިލްކުރުމަށް ދިނުމެއް އެއްވެސް ފޮނުވުން ހުރި ކަމެއް ނިކަމެއްނެތެވެ. ތިމަންނަ ކަލޭމެންނަށް ނުރުހޭކަމެއް ކުރުމުގެ حَضْرَةُ اللهُ ގެ ކިބައިން ވަކީލް ކަލޭ އަމާޒަކީ މައްސަލައެވެ. (وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاَّ بِاللهِ العَلِيِّ العَظِيْمِ) އަދި އަޅުގަނޑުމެން އެގޮތަށް އަޅުގަނޑު ކަލޭގެ الله ﷻ ގެ ބަސްފުޅަށް ހިތަށް ނުލިބުމަށް. އަދި ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾

ތަރުޖަމާ: މުއުމިނުންގެ ބުނުން ހުރީ ހަމައެކަނި ﷲ އާއި އެކަލާނގެ رَسُولُ ގެ حُكْم ކުރެއްވުމަށް މުއުމިނުން ގޮވާލެވޭ ހިނދު – އަހަރެމެން އަޑުއެހީމެވެ. އަދި ކިޔަމަންތެރިވީމެވެ. މިއީ حُكْم ކުރެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނާ މުއުމިނުން ގޮވާލެވޭ ހިނދު އެބޭކަލުން ބުނާ ބަހެވެ. އަދި ﴿فَإِن تَنَٰزَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ﴾

ތަރުޖަމާ: ފަހެ ކަލޭމެންގެ މެދުގައި ކަމެއްގައި ދެބަސްވެއްޖެނަމަ އެކަން ﷲ އާއި އެކަލާނގެ

ރަސޫލާގެ އަރިހުން ހޯދައިގެންނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޝަރީޢަތާއި ރަސޫލާގެ ސުންނަތުގައި ވާގޮތަށް حُكم ކުރުމުން ކުރެވޭނެ އެންމެ ރަނގަޅެވެ. އަދި ކުރެވޭނީ الله އަށާއި آخِرة ދުވަހަށް އީމާންވާނަމައެވެ. މިއެވެ.

عَبْدُ الله – ކޮބާ الله އެއްކަލާނގެކަމުގައި ކަށަވަރުކުރުމުގެ ކުރިން ބޭނުންވާ ކަމަކީ؟ އަދި الله ނޫން އިލާހަކު ނުވާކަމަށް ހެކިވެދިނުމުގެ ކުރިން ބޭނުންވާ ކަމަކީ؟ އެހެންވީއިރު އެކަމުން ކުރިން ބޭނުންވާނީ ކޮބައިތޯ؟

عَبْدُ النَّبي: تَوْحِيْدُ އަކީ ހުރިހާ ކަމަކަށްވުރެ الله ވަޙްދާނިއްޔަތު ކަށަވަރުކުރުމެވެ. އަދި އެއީ ބޭނުންވާ ފުރަތަމަ ކަމެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަމަކަށްވުރެ ކުރިން ކުރަން ޖެހޭ ވާޖިބެވެ. އަދި މުޤައްދަސް ރަސޫލުން އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން ކުރެއްވި ދަޢުވަތެވެ. އަދި خَبَرُ ކަށަވަރު ވެދާނެ ކަމެއް ފެންނާނެ ކަމުގައި ބުނެވޭނެއެވެ.

عَبْدُ الله: ހަމައެކަނި މިއަދު تَوْحِيْدُ ކުރުމުގައި ވިސްނަމާ فِرْعَوْنُ އާއި އޭނާގެ قَومُ އާއި އަދި أَبُوجَهْلُ އާއި މުޝްރިކުންވެސް تَوْحِيْدُ ގެ އެއްވެސް ބައެއްގެ ތެރޭގައި ތިބިއެވެ. މިހެން ވީމާ މުޝްރިކުންނާ އައިސް މީހުންނާއި ދެމެދު ތަފާތެއް ނެތެވެ. އެހެނީ رُبُوْبِيَّةُ ވެސް ބުނެއެވެ. دَعْوَى ކުރި فِرْعَوْنُ ވެސް އޭނާގެ ހިތުގައި ސިއްރުން الله ވަޙްދާނިއްޔަތު إِعْتِرَافُ ވިއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ހުސްއިރުއިރު ހެއްޔެވެ އެކަލާނގެ ކަމުގައި ޤަބޫލުކުރިއެވެ. އެކަމުގެ ހެކި ހެއްކަކީ الله ﷻ ގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ﴾ މާނައީ: އެއުރެން އެއުރެންގެ ނަފްސުތަކުގެ ތެރޭގައި ޔަޤީންވީ ނަމަވެސް އެއުރެން ޢިނާދުވެރިކަމާއި ޒާލިމުކަމާއި ބޮޑާކަމުގެ ސަބަބުން އިންކާރުކުރިއެވެ. މިއެވެ. ދުނިޔޭގެ އަރާ ކަނޑުގައި غَرَقُ ވާން ގާތްވީ ވަގުތު މި إِعْتِرَافُ ކުރެއްވިއެވެ. ފިރުޢައުނުގެ ދުވަސްވަރުގައި އެހެން މީހުން ހުރިހާ ކަމަކަށްވުރެ ހިތާމަވެރިވި ޚާއްޞަ ކަމެއް ވިއެވެ. قُرَيْشُ ގެ ކުދިކުދި قَتُلُ ކުރުން تَوْحِيْدُ އަކީ އަދި އެއީ ކަމުގައި الله އެއްކަލާނގެ ކަމެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ހުރިހާ ކަމެއް ބާރުގައި ތިބި އިލާހުތަކެއް ނެތް ކަމާއި الله އަކީ ޚާލިޤު ކަމުގައިވެސް އެއުރެން ޤަބޫލުކުރިއެވެ. جَامِعُ ބަސްކޮޅެވެ. لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله ގައިވާ إِلَهَ ގެ މާނައަކީ ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ބާރުހުރި އެއްވެސް ތަނެއް ނޫނެވެ. صَحّ ވަގުތުގައި ކަމަކީ ކަމެވެ.

عَبْدُ الله: ބިމުގެ ރަސޫލުންނާއި ފޮނުއްވި ދުވަސްވަރު ކާކުކަން ގެނައީތޯ؟ ހާދަ އެންމެ ފުރަތަމަ ފޮނުއްވީ نُوحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ އެވެ؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެ އެއްކަލާނގެ الله އަށް އަޅުކަންކުރުމަށް ޝިރުކުން ދުރުވުމަށް ގޮވާލެއްވުމަށް އަދި އަޅުކަންކުރުމަށް ފޮނުއްވީ ޝިރުކު ހިންގި ދުވަސްވަރު ގޮވާލެއްވުމަށެވެ.

عَبْدُ الله: އަދި نُوحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ قَومُ ގެ މީހުންގެ ޝިރުކުގެ ސަބަބަކީ ކޮބައި؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެ ޞާލިޙުންނަށް ހައްދުފަހަނައަޅައި ގެއްލުމެވެ.

عَبْدُ اللهِ: الله ﷻ نُوحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ قَومُ ގެ މީހުން صَالِحُ މީހުންނާމެދުގައި مَدَح ކުރުމުގައި ހައްދުފަހަނަ އަޅައި ދިރިހުރިއިރު އެކަލޭގެފާނުން قَومُ އަށް ރަސޫލަކު ފޮނުއްވިއެވެ. އެ صَالِحُ މީހުންނަކީ، وَدُّ އާއި سُوَاعُ އާއި يَغُوثُ އާއި يَعُوْقُ އާއި އަދި نَسْرُ އެވެ.

عَبْدُ النَّبي: ކަލޭތަ ހިތަށްއަރަނީ وَدُّ އާއި سُوَاعُ އާއި ދެންވެސް އެހެން މީހުންނަކީ صَالِحُ މީހުންނަކަށް ނުވާކަށް ކަމެއްތޯ؟ ޙައްޤަކީ ކޮބައި ބުއްދިއަށް ބުނެވޭނީ ކޮބައިތޯ؟

عَبْدُ الله: އާއެކެވެ. މިއީ صَالِحُ މީހުންނެވެ. نُوحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ قَومُ ގެ މީހުން އެއީ إِلَهُ ތަކެއް ކަމުގައި ހެދިއެވެ. އަދި އެކަމުގައި عَرَبِی ންގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން ވެސް ހެދިއެވެ. އެކަމާބެހޭ ابْنُ عَبَّاس ގެ ރިވާޔަތް ބުޚާރީގައި ވެއެވެ. އެބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ: نُوحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَومُ ގެ މީހުން އާދި إِلَهُ ކަމުގައި ހެދި ބުދުތައް، ފަހުން عَرَبِی ންގެ ތެރޭގައި ހުރިއެވެ. وَدُّ އަކީ ބިމުގެ ހުރި دَوْمَةُ الْجَنْدَل ކައިރީގައި كَلْبُ ގަބީލާގެ ބުދެވެ. އަދި سُوَاعُ އަކީ هُذَيْلُ ގެ މީހުންނެވެ. އަދި يَغُوثُ އަކީ مُرَادُ ގެ މީހުންނާއި ދެން بَنِي غُطَيْف

ގެ މީހުންނަށް سَبَأ ކައިރީގައިވާ جَوْف ގައެވެ. يَعُوقُ އަކީ هَمْدَان ގެ މީހުންނަށެވެ. نَسْرُ އަކީ حِمْيَرُ ވެރިންނާއި
آلُ ذِي الكِلاَع މީހުންނަށެވެ. މިއީ نُوْحُ قَوم ގެ އަދި صَالِحُ ގެ ޤައުމުގެ ބުދުތަކެވެ. އެމީހުން މަތިވެރިކުރި شَيْطَانُ
އެމީހުންގެ قَومُ ގެ މީހުންނަށް ވަސްވާސްދީ ތަޅުދަނީ އެމީހުން ދިޔަކޮށްލާ އަޅުގަނޑު ވެރިކަށްވާ ބުދުތަކާ ޖެއްސުމުން އެމީހުންގެ
ސިފަތައް ހަދައިފައިވާ ބުދުތަކެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ނަސްލުތަކުން ދިޔަ ޒަމާންތަކުގައި ތަރިކަށް އެނބުރުނު ހަލާކުވުމުގެ
ކުރިއެވެ. ނަފްސާނީ މުރާދުތަކަށް އެބޭރުވާ ނުފެނިގެން ހިތްވެރިކަށް އެބޭރުނުވާތީ އެވެ. ދުނިޔޭގެ ފަރުވާލެއްނުވެ
ދެކޭން މީހުން އެވެ. معْلُومَاتُ ލިބި حَقِيْقَة އެނގިގެންދާނެ ފަސޭހަ ކުރުމުގެ ގޮތުން އަހަރެން ދެއްކުމަށް ފެންނާތީ އެވެ. މިއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: ވަރަށް عَجَائِبُ ވާހަކަ ތަކެއްވެއްޖެ.

عَبْدُ الله: އަދި އިތުރަށް عَجَائِبُ ވާހަކަ އަހާލާން ހުށަހަޅައިދެން ގަބޫލުކުރާއިރު ކިޔައިދޭނަމެވެ.
ހަމަ ކާފިރުން ވެސް خَتِمُ ނަބިއްޔާ އަދި ރަސޫލާ މުސްލިމްވެރިކަން ދޭ مُحَمَّدٌ ﷺ ގެ ކުރިމަތިން ބޭނުންކުރާ ގޮތުގެ
ތިންވަނަ ގޮތަކީ އަދި دُعَاء ކުރާ އަދި އެދުރުވަރު طَوَافُ ކުރާ އަދި صَفَاء مَرْوَة ދެމެދުގައި
އަދި حَجُّ އަދި صَدَقَة ކުރުމަކީ އެމީހުންގެ ޢިބާދަތެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުން ބޭނުން مَخْلُوقُ ން އެއްޗެއް ދިނުމަށް الله
ގެ ގާތުގައި ދެއްވުމަށް އެދި ހުރުމަކީ ކުފުރެވެ. އަދި އެމީހުން ބުނަނީ ދުނިޔެ ދިނުމަށް ފަރިތަވުމަށް ފަރާތް
ދޭނެ ހުރިހާ ފަހަރު اللهُ ގެ ދަރުމަވެރިކަމެވެ. އަދި އެފަރާތް حَضْرَة ގެ ދަރަޖަ ކަމަށް ބުނަމުން
شَفَاعَةُ އެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފަހުން އޭގެ ކަމުގައި عِيسى ﵇ އާއި صَالِحُ ގެ ފަހުން ވެރިކަމެވެ.
ނަމަވެސް مُحَمَّدٌ ﷺ އާއި إبرَاهِيمُ ﵇ ގެ ދުވަހު އެމީހުން ދިން ހުރިހާ ގޮތްތައް ބަޔާން ކުރެވުނު الله
ﷻ ފަރާތުގެ ބާރެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ދަރިކޮޅު إعْتِقَادُ ވަނީ ބަލާލުމަކީ ކޮބައި ބަލާ الله އަށް ޚާއްސަ خَاصّ
ވަރުގައި ދަރަޖައެއް ދުވަހުގެ ވެރިކަމުގައި އެހެން މީހުން ބަލާލާ ކުރުމަށް ބަލައި ދުވަހުގެ ބަލާ صُلْح
ނިޔާމަތުގައި ތަފާސް ކުރުމަށް ހުރި ވަރަށް ބޮޑު ޝަރުޢީ ކުރުމުގެ ހުކުމެއް خَالِقُ ކަން
އެމީހުންނަށް ދެނެގަތް ނުވެއެވެ. އަދި އެބޭފުޅުގެ ފަރާތުން ކުރި ވަރަށް ދުވަހު ހުރިހާ ގޮތްތަކެއް
ނަމަވެސް ދެނެގަތެވެ. އަދި ހަމަ ކުރިން ދިނުމާއި ބަލާ ކަމަށް ބޮޑު ދުނިޔޭގެ ބަލާ ކަމުގެ ދުވަސް
ހަމަ ބަލާ ބޭފުޅުންގެ އެދިވަޑައިގަތް ކަމުގައި ބޭފުޅުންގެ تَصَرُّفُ ތަކުގައި ބޭފުޅުންގެ ބާރު
ދުވަސް ވެފައިވާ ނަމަވެސް ދެނެގަތެވެ. އަދިކަމަށް ބުނެދީފައިވެސް ނެތެވެ؟ އެމީހުން ބަލާލައި ދުވަހުގެ ހިތްވަރު
ބޭފުޅުންގެ ބާރުގައި تَصَرُّفُ ގެ ދުވަހުގެ ބަލާ އެމީހުން إعْتِرَافُ ވެއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: ވަރަށް ހައިރާން ކަމަކީ عَجَائِبُ ވާހަކަ ތަކެއްވެއްޖެ. ދެންވާނީ ދެނެގަތުމަށް ދަލީލެއް ދެއްވަދީބަ؟

عَبْدُ الله: ދަލީލު ހަމަ ބަލާ ބޭނުން ކުރައްވާށެވެ. އިވެނީ الله ﷻ ގެ ވަޙީގެ އާޔަތެވެ. ﴿ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ
وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴾
މާނައީ: ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާށެވެ. އުޑުން އަދި ބިމުން ކަލޭމެން ރިޒުގު ދެނީ ކާކުތޯ؟ އަދި ބަލާ ކަލޭމެން ނުވަތަ
ކަން ބެލުމާއި ލޮލުގެ ބަލާ ބާރުގެ ވެރިއަކީ ކާކުތޯ؟ އަދި ދިރޭތަކެތި މަރުވެފައިވާ ތަކެތިން ނެރުއްވަނީ އަދި ދިރޭތަކެތިން
މަރުވެފައިވާ ތަކެތި ނެރުއްވަނީ ކާކުތޯ؟ އަދި ކަންތައްތައް ތަދުބީރު ކުރައްވަނީ ކާކުތޯ؟ އެމީހުން ބުނާނެ
الله އެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާށެވެ. ފަހެ ކަލޭމެން ބިރުވެތިނުވަނީ ހެއްޔެވެ؟ މިއީ ވެސް ކަލޭމެން
ބަލާ ބާރަކުން ނުވާނެތޯ؟ ދެން. އަދި الله ﷻ ގެ ވަޙީގެ އާޔަތެވެ. ﴿ قُلْ لِّمَنِ ٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبْعِ وَرَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾
سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنۢ بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴾ މާނައީ: ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާށެވެ. ބިމާއި އޭގައިވާ އެންމެހައި ތަކެތި
ކާކުގެ މިލްކެއްތޯ؟ ކަލޭމެން ދަންނަ ނަމަ. ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާށެވެ. ހަތް އުޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އާއި
ބޮޑު عرش ގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އަކީ ކާކުތޯ. އެއީ الله އެވެ. ކަލޭގެފާނު ދަންނަވާށެވެ. ކަލޭމެން وَعْظُ نَصِيْحَة ލިބިގަންނާށެވެ.

ހުއްޓެވީ؟– ކަލޭގެފާނު ވޮޑިގެންވަނީ. ހަތް އުޑުގެ މަތީގައިވާ عَرْش ގެ މަތީ رَبُّ އަކީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ –
ނިކަންފަގީރު އަޅުގަނޑު ބުނާނަމެވެ. އެއީ الله އެވެ. – ކަލޭގެފާނު ވޮޑިގެންވަނީ. އަޅުގަނޑާ ކަލޭގެފާނު ބައްދަލުވެވުން
ހުއްޓެވީ؟ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެދެއްވާ. ހަނދާންކުރައްވާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަ ކަލޭގެފާނު ސާފުކުރައްވާ
ދެއްވާށެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު ސާފުކުރަން ނުދެއްވާ. (ބުނަނީ ހިތުގައިވާ ކަންތައްވެ.) ކަލޭގެފާނު
އެދޭގޮތުގައި ވިދާޅުވޭ. (ނިކަން ބުނަނީ ދެންވެ.) – ނިކަންފަގީރު އަޅުގަނޑު ބުނަނީ. އެއީ الله އެވެ.
ކަލޭގެފާނުވެދެވޮޑިގެންވަނީ. އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް ސުވާލެއްކުރަން ބޭނުންވަނީ ކޮބާހެއްޔެވެ؟ މުޝްރިކުންގެ حَجُّ
ގައި ތިޔަބައިމީހުން ކިޔާހެދިއެވެ. އެމީހުން ކިޔާ تَلْبِيَة (لَبَّيْكَ اللهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لاَ شَرِيْكَ لَكَ إِلاَّ شَرِيْكًا هُوَ لَكَ تَمْلِكُهُ وَمَا
مَلَكَ) މި ޢިބާރާތުގެ މާނައީ؛ އަހަރެމެން ތިބީ اللهُ އެވެ. ބޮޑުކަލާނގެއާ ޝަރީކުވެގެން ތިބީ ތިބޭފަރާތުގެ ޙަވާލުގައެވެ.
އަހަރެމެންނަކީ ތިބޭފަރާތުގެ ޙަވާލުގައެވެ. ބޮޑުކަލާނގެއާ އެއްވެސް ޝަރީކެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ޝަރީކުވާނަމަ
އެދިގެން ޝަރީކުވާ ކަލާނގެއަކީވެސް ކަލޭގެފާނުގެ އެއްބައިމީހެއް. ބޮޑުކަލާނގެއާ ވެރިވެގެންވާ ޝަރީކު ކަލޭގެ އެކަމެއްވެ.
މިއެވެ. ދެން މުޝްރިކުންގެ ހިތްތަކުގައި ހުރި ކަލާނގެ ވެރިކަމުގެ ވާހަކައަކީ اللهُ އީ ދުނިޔެ ހުރިހާ ތަކެއްޗެ
إِعْتِرَافُ ކުރުމަކީ تَوْحِيْدُ الرُّبُوبِيَّة އަށް އޮތް إِعْتِرَافُ އެމީހުން އިޢުތިރާފު ވެރިކަމުގައި ހުރުމެވެ. އެމީހުން
އިސްތިޢާނަތްކުރުމަކީ ނުވާނެއެވެ. މުޝްރިކުން ބޭނުންވަނީ ވަސީލަތަށް ދީފައިވާ ކަލާނގެތަކުގެ
އަރިހުގައި شَفَاعَة އެދިއެދިގެން. އަދި ކިޔަމަން ވެގެން اللهُ އާ ކައިރިވެ އެހީތެރިކަމެއް އެމީހުން ލިބުމަށް
އަރިހުގައި ދީނީ حَلاَل ވެސް ކުރެވިދާނެއެވެ. ދުނިޔެ ކަލާނގެ އެހެންމީހުން دُعَاء ކުރުމާއި ވަރަށް ގިނައިން
ذَبَح ކުރުމާއި އެފަދަ ވަސީލަތެއްގެ ސަބަބުން ކަލާނގެ އަރިހަށް ކުރިމަތިލުމަށް އެހެންމީހުންގެ ނަމުގައި
ދުރުވީމާ الله ގެ حَضْرَة އަށް ކުރިމަތިލުމަށް ވަސީލަތްތަކެވެ.

عَبْدُ النَّبِي: އެހެންވީއިރު ކަލޭގެފާނުގެ ބޭނުން الله ވަޙީދުކުރުމުގައި إِقْرَارُ ވުމައި އަދި تَوْحِيْدُ އެއްކަމެވެ.
އެހެންވީމާ ދީން تَوْحِيْدُ އަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟

عَبْدُ الله: އަޅުގަނޑު ކަލޭގެފާނަށް ފާހަގަކޮށްދޭން ބޭނުމަކީ ތިބާ އަދި މުޝްރިކުން އިޢުތިރާފު إِقْرَارُ ވުމަށް ގެނައި
تَوْحِيْدُ އަކީ تَوْحِيْدُ الأُلُوهِيَّة އެވެ. އެއީ ޢިބާދަތްތަކުގައި الله އެއްކައުވަންތަ ކުރުމެވެ. ދެން
ޢިބާދަތުގެ ބާވަތްތަކަކީ ކޮބައި ތޯއެވެ. ވަރަށް ގިނަ ބާވަތްތަކެއް ހިމެނޭ ޢިބާދަތަށް ނިސްބަތްވާ ކަންކަމެވެ.
އެބައި އަށް ނިސްބަތްވަނީ ހިތުގެ ޢަމަލުތަކާ ދުލުގެ ޢަމަލުތަކާ ގުނަވަންތަކުގެ ޢަމަލުތައް އެވެ. އެއީ دُعَاء ކުރުމާއި ނަދުރުވުމާއި ޛަބަޙަކުރުމާއި
ސަޖިދަކުރުމާއި އިސްތިޢާނަތް ހޯދުމާއި ވަކާލާތުގެ ވަސީލަތް މުއްމިނުންނަށް ދިނުމުގެ ބާވަތްތަކެވެ. މި
تَوْحِيْدُ މިއީ ކަލޭގެފާނާ لاَإِلَهَ إِ لاَّ الله ގެ މާނައެވެ. މިއީ قُرَيْشُ މުޝްރިކުންގެ مُشْرِكُ ންގެ ގޮތުގައި އިންކާރުކުރި
މި ކަލިމާގެ ޙަޤީޤީ މާނައެވެ. ދެން ކަލިމާ ޝަހާދަތުގައިވާ ނަފީކުރުމާއި ޘާބިތުކުރުމާ ، ނަފީކުރާ ކަންތަކާ،
ޘާބިތުކުރާ ކަންތަކާ،ނަފީކުރާ ގޮތާ ޘާބިތުކުރާ ގޮތާ ބަޔާންކުރާނެއެވެ. އަދި ކިތަންމެ ޙަޤީޤީ
خَالِقُ ވެސް އަދި ރިޒުޤުދޭ ކަލާނގެ ފަރާތުގެ إِلَهُ ކަމުގައި އެއީ ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަކީ
އިސްލާމުގެ ޤާނޫނުގައި الله އަށް خَاص ވެގެންވާ ކަލާނގެ އެކަލާނގެ ދެކެވެނީއެވެ. ދީނުގެ އަސްލުގައި
ގެނައި مُحَمَّدٌ ﷺ ވަޙީދުގެ تَوْحِيْدُ ގެ ޙަޤީޤަތާއި ގޮތުގެވާ ގޮތަށް لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله މަޢުނާވެފައި
ގޮތުގައެވެ. އެކަލިމާގެ لَفْظُ އާއި އެއްގޮތަށް ގޮސް عَمَلِي ގޮތުން تَطْبِيقُ ކުރުމެވެ. ހަމައެކަނި
لَفْظُ ކިޔުމަކުން ނުވާނެއެވެ. (عَمَل އާ ބައި އެއްގޮތް ކުރުމެވެ.)

عَبْدُ النَّبِي: ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކައިގެ މާނައަކީ ހަމަ ކަމުގައި ވިސްނުމާއެކު قُرَيْشُ މުޝްރިކުން
مُشْرِكُ ންވީ لاَإِلَهَ إِ لاَّ الله ގެ މާނަ ނުދަންނާތީ ހެއްޔެވެ؟

عَبْدُ الله: އާއެކެވެ. ހަމަ ޙަޤީޤަތަށް حَقِيْقَةُ އަކީ އެއެވެ. ހަމަޔަގީނުންވެސް ކާފިރު ޖާހިލުންވެސް ވަޙީދުކުރައްވައިން
النَّبِيُّ ﷺ އަރިހަށް ވަޑައިގަތްތަނުގެ މުޚާތަބުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އިބާދަތްތަކުގައި الله އެއްކައުވަންތަ ކުރުމެވެ. އަދި الله

ފުރަތަމައިގައިވާނެފަދައިން އެއުރެންގެ ޤައުމުގެ މީހުން ކާފިރުވީމުއެވެ. އެތުރެ ފަދަ ކުރަމުންދިޔަ ބިރުވެރިކަމުގެތެރެއިން. މިހެން

އުޅުނުގައުމު لاإله إلا الله މިފަދައިން ކިޔާށޭ ބުނެފުމުން އުޅުނުގައުމުތަކުގެ ﴿ أَجَعَلَ ٱلۡأَلِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا إِنَّ هَٰذَا

لَشَيۡءٌ عُجَابٞ ﴾ މިފަދައިން ބުނެދެއެވެ. މާނައީ: އެކަލޭގެފާނު އިލާހުންތައް ހުރިހާ އެއްކޮށް ހަދައިފީ އެކަކަށްތޯއެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން މިއީ ވަރަށްވެސް عَجَائِبُ ކަމެކެވެ. ބުނިއެވެ. މިތާގައިވާ ތަކުރާރުގެ ގޮތުން ﷲ އެކަނިވެ كَوْنُ

ހިންގެވުމުގައި އެކި ތަސައްރުފާތު تَصَرُّفَاتُ ކުރައްވާކަމަށް އެއުރެން އިޢުތިރާފުވިއެވެ. އެހެން ކަމަށްވާއިރު ތައުޙީދު

ނޫނީކަން ދެނެގަނެ އިލާހުއްޖަހާ ހަމައެކަނި ﷲ ކަމުގައި ދަޢުވާ ކުރައްވަމުން ﷲ ގެ ނަބިއްޔާ ތައުޙީދަށް ގޮވާލެއްވުމުން

އެއުރެން ދެކުނީ ވަރަށް ބޮޑު عَجَائِبُ ކަމެއްހެންނެވެ. ކޮބާ ތިޔަ ކަލޭގެ ހަމަ ނުވާ ގޮތަކަށްހެއްޔެވެ؟ މިއީ ތިޔަ

އުޅުނު ގައުމެއްގެ ތެރޭގައި ﷲ އެކަނި ކަމަށް ޤަބޫލުކުރުމާއެކު إِعْتِقَادُ ކުރުމުގެ ތަރުތީބުން މީހުން

ވިސްނައިގަތް ގޮތުގައި لَفْظُ ކިޔުމެވެ. އޭރު ވެސް ނުވަތަ މިހާރު ވެސް ﷲ

ވެސް ތައުޙީދުގެ އަސާސަކީ ވެސް ނޫނިއްޔާ ތައުޙީދަށް އެކީ ޢަމަލުކުރުން އެއީ ކަލިމައިގެ

މާނަ ފަހުމްވާ ގޮތަށެވެ. ކުރީ لاَ إِلَهَ إِلاَّ ﷲ ގެ މާނަ قُرَيْشُ ގެ މީހުންނަށް ވެސް ކަލިމަގެ މާނަ ނޫނީ ބޮޑު ނަބިއްޔާ

ދަޢުވާކުރެއްވި ކަލިމަތަކަށް دَعْوَى ކޮށް ނިޔާކުރި މުޝްރިކުން އެއްބަސްނުވެގެންނެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އެހެންކަމުން ﷲ އަށް ޝަރީކު ނުކުރާނަމެވެ. ދެން ކީކޭތޯއެވެ؟ ﷲ މެނުވީ

މާތްކަމަކަށް އެދި ބުނާނަމެވެ. ބިރުވެތިވުމާއި ވިދުވަރުގެ حَضْرَةُ ނަބީން މުސްލިމުންގެ

އެދި ގަޑިތަކުގައި ޝަފާޢަތަށް ބޭނުންތެރިވާ ބަޔަކު ހާލުގައި ނުވާނެތޯއެވެ. އެއީ ޝަރީޢަތުގައި އެކަށީގެންވާ ގޮތެވެ

شَرِيْكُ އަރުވާ އެއްޗަކަށް ނުހަދަމެވެ. އެދި عَلِي ގެ ދަރިކަލުން الْحُسَيْنُ ގެ ދަރިކަލުން عَبْدُ الْقَادِرُ ގެ ދަރިކަލުން

އަދި މީހުންނާއި ދުޢާކުރުން ބޮޑަކަށް ކަލާނގެއަށް ހޯދާނީއެވެ. ކީއްކުރާނަން مُحَمَّدُ ﷺ ގެ ނަބީކަލުން

އިލާހަކާ ނުވާނެ ސިފައެއް ދޭނަމެވެ. ވަކިން ސާލިޙު މީހުން އެއީ ގަބޫލުކުރާ ގޮތެއް ނެތް ކަމުގައި މާތްވެގެން

އެހެންނަކަށް ކިޔުމުގެ. އެދި ކަލާނގެއަށް ދުޢާކުރުމަކަށް އެއް ނޫނެވެ. އެދި އެހެންނަކަށް އެހެންނަކަށް

ދުޢާކުރަމެވެ. صَالِحُ ބަޔަކު ޝަފާޢަތަށް ﷲ ގެ حَضْرَةُ ގައި ޤަބޫލު ކުރުމެވެ. ބޭނުން ކުރެވޭނެ ކަމަށް

حَضْرَةُ ގައި ޤަބޫލު ކުރަނީ ވަކި އެހީތެރިކަމެއް ކަމުގައި އެހެން ކަންކަން شَفَاعَةُ ލިބިގަތުމަށް ހަމަ ކީއްވެގެން

عَبْدُ الله: އެހެން ނަމަ ނަބިއްޔާ ﷺ އެހެން ނަބީއްޔާ ކަލޭމެން ކިޔުމުން ޤަބޫލުކުރާނެ ބަޔެއް ނެތް ޤަބޫލުކުރާނެ

ޝަރީޢަތް ކުރިއަށް ގެންދިޔަ މީހުން ބޭނުންކުރި ކަމާ ގުޅިފައިވާ ވާހަކަ އެބަހުރިތޯއެވެ. އެދި

ކަލާނގެ ގާތްވުމަށް ޝަފާޢަތްތެރިއަކު ލިބިގަނެ ކުރަމުންދިޔަ ކަމަކަށް އެއިން މުޝްރިކުން އެއްބަސްވޭ

ކީއްކުރާނެތޯ. ހަމަ އެގޮތަށް ޤަބޫލު ކުރާ شَفَاعَةُ ބޭނުންކުރެވޭ ކަމަށް އެދި ބިރުވެރި قُرْآنُ ނުކުރޭ

ތެރޭގައި ދެކޭގޮތް އެނގުމުގެ ކަމެއް ނޫނެވެ.

عَبْدُ النَّبي: ކަލޭގެފާނު ބުނެދެއްވީ ޝަރީޢަތް ބަލަހައްޓާ ބޭފުޅުންނަށް ކަންތައްތަކުގައި ކޮށްދިނުމެވެ.

ނަބީކަލުން ކަލޭގެ صَالِحُ ބަޔަކު ޝަފާޢަތަށް ބޭނުން ކޮށްދިނުމެވެ.

عَبْدُ الله: އެ ގޮތަށް ކަލޭގެ ޤަބޫލުކުރުން إِتِّفَاقُ ވެގެން ޝަރީޢަތްތެރިން ބުނެދޭ ނަމުގައި ވެސް ބަޔަކު

صَالِحُ ބަޔަކު ޝަފާޢަތަށް ބޭނުންވެގެން ނަމެވެ. އަދި نُوحُ ﷺ ގެ ޤައުމުގައި ކަލޭގެ ހޯދަން ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި

ކަލޭގެ ބޭނުން ﷲ ގެ حَضْرَةُ ގައި އެހީތެރި شَفَاعَةُ ލިބިގަތުމަށް ބަޔަކަށް ދުޢާކުރުމަކީ އެކިއެކި ޝިރުކެއް

އެކަމަކު އެއީ ﷲ ގެ حَضْرَةُ ގައި ޤަބޫލުކުރުމަކާ ހަމަ ޝިރުކެއް ކަމުގައި ވާނެއެވެ.

އެއް ތެރޭގައި ދެކުނު ކަމެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ مَا نَعۡبُدُهُمۡ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى ٱللَّهِ زُلۡفَىٰٓ ﴾

މާނައީ: އަދި އޭނާގެ މަތިން އޮނިގަނޑު ވަލީ ނޫނޭ (އުޅުނު ބަޔަކު ނުގޮތް) إِخْتِيَارُ ކުރި މީހުން

ބުނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އެމީހުންނަށް އަޅުކަމެއް ނުކުރަމެވެ ﷲ ގެ حَضْرَةُ ގައި އަޅުގަނޑުމެން ގާތްކުރުމަށް ފިޔަވައި

ނޫނެކެވެ. ބުނެއެވެ. އަދި ކަލޭގެ ބުނެވެސް" ނަބީކަލުން صَالِحُ ބަޔަކު ޝަފާޢަތަށް ބޭނުން ކުރާއިރު ނުކުރުމެވެ."

ދިބައިމީހުން ބުނެފައިވެ. ހަމަހަމަޔަކުން ގޮވާލާ ތަކުރާރުކޮށް النَّبي ﷺ އަބަދުގެ ވާހަކަ ދައްކައިފި
އިހުސާނާއިދުލުވިޔާ އެދުމް ބޮޑުމިއަދުން ދެކިލާހެއްވެސް އެހެނިހެން ވިސްނާށެވެ. ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ
يَدۡعُونَ يَبۡتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلۡوَسِيلَةَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ وَيَرۡجُونَ رَحۡمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحۡذُورٗا ﴾
މާނައީ: އެބައިމީހުން އެބައިމީހުންގެ رَبُّ އަށް ވަސީލަތް ހޯދަމުން ދެއެވެ. ކާކު އެންމެ ގާތްވާނީ ކަމަށް
އެދިގެން دُعَاء ކުރައްވާ އަދި އެކަލާނގެ رَحْمَةُ އެދެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ عَذَابُ އަށް ބިރުގަންނަ
ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ رَبُّ ގެ عَذَابُ އަކީ ބިރުގަންނަންޖެހޭ އެއްޗެކެވެ.
މިއެވެ. އަދި އެހެންގޮތަކަށް عِيسَى عليه السلام އަށާއި އެކަލޭގެފާނުގެ މަންމައަށް އެބައިމީހުން دُعَاء
ކުރިއެވެ. އެކަލޭގެފާނާއި الله سبحانه وتعالى ގެ وَحِي ބާޠިލުކުރެއްވީ މިފަދައިންނެވެ. ﴿ وَإِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ
مَرۡيَمَ ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيۡنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ މިބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ: الله سبحانه وتعالى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ.
"އޭ ابْنَ مَرْيَم عِيسَى އެވެ. ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް ބުނެއްވީތޯ الله ފިޔަވައި ކަލޭގެފާނާއި
ކަލޭގެފާނުގެ މަންމަ ދެ އިލާހަކަށް ހަދާށޭ؟" އަދި އެކަލޭގެފާނު ދެއްވި ޖަވާބު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ
ކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަ ކަމުގައިވާ ކަމަށް ބުނާކަށް ނުވާނެއެވެ. އަދި ﴿ وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ جَمِيعٗا ثُمَّ
يَقُولُ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمۡ كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ﴾ މާނައީ: އެންމެން މަޙްޝަރަށް ކުރެއްވޭ مَحْشَرُ ދުވަހު، ދެން
އެކަލާނގެ މަލާއިކަތުންނަށް ބުނެއްވާނެއެވެ. وَحِي ކުރައްވައިފިއެވެ. މިބައިމީހުން ކަލޭމެންނަށް އަޅުކަން
ކުރަމުންދިޔައީ ތިޔަބައިމީހުން ހެއްޔެވެ؟ މިއެވެ. ދެން މީހުން ފިލައިގެން ދިޔައެވެ.
ހަމަހަކަޅާ ބަލާށެވެ ވިސްނާލާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ދެކިގަންނަވައެވެ. އަދި ނަބިއްޔުންނާއި
ސާލިޙުންނާއި ހެޔޮލަފާ އަދި ފޮނުއްވީ صَالِحُ ކަލޭގެފާނަށް ގާތްވެވޭނެ ކަމަށް ބުނެއެވެ.
ހަމަ އެއަށްވުރެ ބޮޑު ކަމަކީ. އަދި النَّبي ﷺ އެކަލޭގެފާނަށް ދުޢާކުރުމާއި ގާތްވުމަށް އެދުމެވެ.
އެފަދައިން ގޮތުގެ މިގޮތަށް ވެގެން ކުރެވޭ ކަމެކެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އެހެންނަމަވެސް ކަލޭގެފާނު އެބުނާ ކަމެއް ނޫން ކަމަށް ބުނަމެވެ. އަދި އެއްބާރުން ގާތްވުން
ހަމަހަމަ ކަމާއި ބޭނުންކުރެވޭ ގޮތަކަށް ދެނެގަތީ ހަމަ الله އަށެވެ. އެކަލާނގެ حَضْرَةَ
ނުހިނގާ އެނގޭނެ ކަންތައް ކުރާނެވެ. އަދި صَالِحُ ހެޔޮލަފާ މީހުންގެ ގާތުން ހުރި ގޮތުން ފިޔަވައި ދުޢާ ކުރެވެއެވެ.
އެހެންނަމަވެސް އަޅުގަނޑު އެބައިމީހުންގެ شَفَاعَة ލިބުމަށް އެކަލާނގެ حَضْرَة އަށް ވަސީލަތެއް ހޯދަމެވެ.

عَبْدُ الله: ކަލޭގެފާނު ބުނި ގޮތް އެއީ ބުދު އަޅުކަންކުރާ މީހުން ބުނާ ވާހަކައެވެ. އެކަމަކު الله سبحانه وتعالى ގެ
وَحِي ބަލާށެވެ. ﴿ وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمۡ وَلَا يَنفَعُهُمۡ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ
ٱللَّهِ ﴾ މާނައީ: އަދި އެމީހުން الله ފިޔަވައި އެމީހުންނަށް ގެއްލުމެއްނުދޭ އަދި އެމީހުންނަށް އެއްވެސް
ލާބައެއް ނުދޭ ތަކެއްޗަށް އަޅުކަންކުރެއެވެ. އަދި އެމީހުން ބުނެއެވެ. މިއީ الله ގެ حَضْرَةُ ގައި
އަޅުގަނޑުމެންގެ شَفَاعَة ތެރިންނެވެ. މިއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އަދި އެހެންނަމަވެސް އަޅުގަނޑު الله އަށްފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރަމެވެ. އަދި އެކަލޭގެ
ފާނުގެ ޝަފާޢަތް ލިބުމަށް ދުޢާ ކުރުމަކީ އަޅުކަމެއް ނޫނެވެ.

عَبْدُ الله: ކަލޭގެފާނު އަޅުގަނޑުގެ ސުވާލަށް ޖަވާބު ދީފިއެވެ. ހަމަހަމައަށް އެކަލޭގެފާނު إخْلاَص
ފުރިހަމަކޮށް الله ކަލޭގެފާނަށް فَرْضُ ކުރައްވާފައި ވާކަން إقْرَارُ ވެއްޖެއެވެ. އަދި އެކަމަކީ
އެކަލާނގެ حَقٌّ އެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައި ވެސް ވާދެއެވެ. ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ
حُنَفَآءَ ﴾ މާނައީ: އަދި އެކަލާނގެއަށް ދީނުގައި إخْلاَص ތެދުވެ تَوْحِيدُ އަށް ވާމީހުންގެ ގޮތުގައި الله އަށް
އަޅުކަންކުރުމަށް ފިޔަވައި އެމީހުންނަށް އަމުރުކުރެވިފައި ނުވެއެވެ. މިއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އާއެވެ. އެކަންވީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް فَرْضُ ކުރެވިފައެވެ.

عَبْدُ الله: އަހުރެން ކަލޭބޭފުޅާއިން މިއަދުން ކަލޭގެފާނަށް ﷲ فَرْضُ ކުރައްވާފައިވާ ގޮތް އަދި އަހުރެންނަށް ކަލޭބުނެދެއްވިތީ ދަސްވެލީމު. އަދި އިބާދަތް إخْلآص ވެރި ކުރާނީ ކިހިނެއްތޯ؟

عَبْدُ النَّبي: މިހާރު ސުވާލުތަކެއް ކުރަން ބޭނުން ތަކެތި ސާފުކުރެވުނު. ބާކީ ސުވާލުތައް ދައްކަވާ.

عَبْدُ الله: އަހުރެން ބޭނުންވަނީ ދަންނަވާ. ދުޢާއަކީ އަޅުކަމެއްތޯ. ﷲ ﷻ وَحِي ކުރައްވާފައިވޭ. ﴿ٱدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެން ވަރަށް ކިޔަމަންތެރިކަމާއި ބިރުވެރިކަމާއި އެކު ކަލޭމެންގެ رَبُّ އަށް دُعَاء ކުރާށެވެ. ހައްދުފަހަނައަޅައިގަންނަ މީހުންނަށް އެކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިނުގަންނަވައެވެ. މިއޮތީ. އެހެންވީ دُعَاء ކުރުން އަދި އަޅުކަމެއް ނޫންތޯ؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ. އަދި އަޅުކަމުގެ އަސްލެވެ. «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ» أبو داود: މި حَدِيْث ގައި ވާފަދައިންނެވެ. (މާނައީ އަޅުކަމަކީ دُعَاء އެވެ.)

عَبْدُ الله: دُعَاء ކުރުން އަދި އަޅުކަމެއްކަމަށް ކަލޭ إقْرَارُ ވާކަމަށްވާނަމަ ދުންޔާއާއި އާޚިރަތުގެ ބޭނުންތަކަށްޓަކައި ރޭގަނޑާއި ދުވާލު ބިރުވެރިކަމާއި އުއްމީދާއެކު ﷲ އަށް ދުޢާކުރުމަށްފަހު، ނަބިއްޔަކަށް ނުވަތަ ވަލީއަކަށް ނަމަވެސް ދުޢާ ކުރިކަމަށްވާނަމަ އެއީ އެކަމުގައި ޝަރީކު ކުރުން ނޫންތޯ؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ. ޝަރީކު ކުރުމެވެ. މިއީ ވަރަށް ސާފު ކަމެކެވެ.

عَبْدُ اللهَ: އަދި ﷲ ﷻ ގެ ބަސްފުޅު ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ﴾ ކަލޭ ދަނެތި ކިޔަމަންތެރިވެ އެއަށް ﷲ ގެ އަމުރަށް ކިޔަމަންވެ ކަލޭ ޤުރުބާނީ ކުރުމަކީ އަޅުކަމެއް ނޫންތޯ.

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ، އަޅުކަމެކެވެ.

عَبْدُ اللهَ: ދެން مَخْلُوقُ އަކަށް—ނަބިއްޔަކަށް ނުވަތަ ޖިންނިއަކަށް ނުވަތަ އެހެން مَخْلُوقُ އަކަށް ﷲ އާއިއެކު ކަލޭ ذَبَحَ ކޮށް قُرْبَانُ ކުރުމަކީ ޝަރީކު ކުރުން ނޫންތޯ؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ. އެއީ ޝަރީކުކުރުމެވެ.

عَبْدُ اللهَ: އަހުރެން ކަލޭއަށް ދައްކާލަން دُعَاء ކުރުމާއި ذَبَحَ ކުރުމުގެ މިސާލެވެ. މީގެ ދުޢާ ކުރުމާއި ذَبَحَ ކުރުން ފިޔަވައި އެހެން އަޅުކަންތައްވެސް އެބަހުއްޓެވެ. ނަޒުރު ބެހެއްޓުމާއި... عَامُّ ވަގުތު... قُرْآن ގައި... صَالِحُ މީހުންނާއި لاتَ ފަދަ އެއްޗެހިއަށް އަޅުކަން ކުރުން ވެއްޖެތޯ؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ. އެމީހުން އެކަން ކުރިކަން ވެއެވެ.

عَبْدُ اللهِ: އެމީހުން އަޅުކަންކުރި އެއްޗެހިން އެވަނީ دُعَاء ކުރުމާއި ذَبَحَ ކުރުމާއި... ފަދަ ކަންކަމެވެ؟ އެމީހުން ﷲ ގެ އަޅުތަކުން ކަމާއި، إقْرَارُ ވާކަމާއި... ﷲ އަށް إقْرَارُ ވެއެވެ. އެމީހުން دُعَاء ކުރުމަށް ބޭނުންވީ جَاه އާއި شَفَاعَة އެވެ.

عَبْدُ النَّبي: ތިޔަ عَبْدُ اللهِ އެވެ. ކަލޭ رَسُولُ الله ﷺ ގެ شَفَاعَة އިންކާރު ކުރައްވަނީތޯ؟ އަދިވެސް

ބަރަހަވެގެން ވަސީލަތްތަކެވެ؟

عَبْدُ الله: ނޫން. އަހަރެން އެކަމަކަށް އިންކާރުކުރާކަށް އަދިއެއް ބަރަހަވެގެން ނުވަމެވެ. އަދި ކަލާނގެއެވެ. އަހަރެންގެ ބަރުދަން މަސްލަ އެކަލޭގެފާނަށް ލިބިގެންވާނެ. އަދި شَفَاعَة ލިބިވަޑައިގަތުމަށް އެދި شَفَاعَة ގެވެރި ކަލޭގެފާނެވެ. އަހަރެން އެކަލޭގެފާނުގެ شَفَاعَة އެދެމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއްމެފުރިހަމަ شَفَاعَة އޮތީ الله އަށެވެ. އެއީ އަހުރެމެންގެ الله وَحِي ކުރައްވާފައިވަނީ ހުސްއެވެ: ﴿قُل لِّلَّهِ ٱلشَّفَٰعَةُ جَمِيعًا﴾ **މާނައީ ބުނެލާށެވެ شَفَاعَة އެއްކޮށްމުޅިން އޮތީ الله އަށެވެ.** އަދި الله حَضْرَةُ ގެ شَفَاعَة ލިބެނީ ރުހުން الله ގެ އިޛުނައާއި ރުހިވޮޑިގެންނެވީމީހަކަށެވެ. އެއީ ގޮތުގައިވެސް الله وَحِي ކުރައްވާފައިވަނީ ހުސްއެވެ: ﴿مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ﴾ މާނައީ: އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި އެކަލާނގެ އިޛުނައާ ނުލައި شَفَاعَة ކުރާނީ ކާކުހެއްތޯއެވެ؟ މީހެއް. އަދި އެއީ ނަބިއްޔާގެ شَفَاعَة ލިބޭނީ الله އިޛުނަދެއްވައި ރުހިވޮޑިގެންވާ މީހުންނަށެވެ. އަދި الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވަނީ ހުސްއެވެ: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرْتَضَىٰ﴾ **މާނައީ: އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންވާ މީހަކަށް މެނުވީ އެއުރެން شَفَاعَة ނުކުރާނެއެވެ.** އަދި تَوْحِيدُ ގެ އަހުލުވެރިއަކަށް މެނުވީ އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެން ނުވާނެއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ وَحِي ކުރައްވާފައިވަނީ ހުސްއެވެ: ﴿وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ﴾ **މާނައީ: އިސްލާމުދީނުން ފިޔަވައި އެހެން ދީނެއް ހޯދާމީހާ، އެމީހަކު ދެކޭ ދީނެއް އޭނާގެ ކިބައިން ގަބޫލުކުރެއްވިގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ آخِرَة ގައި ގެއްލުންވެރިންގެ ތެރެއިން ވާނެއެވެ.** ފަހެ އެންމެހައި شَفَاعَة އަކީ الله އަށް خَاصَّ ވެގެންވާ ކަމެއް. އަދި شَفَاعَة ލިބެނީ އެކަލާނގެ އިޛުނަދެއްވައި ރުހިވޮޑިގެންވާ މީހުންނަށެވެ. އަދި النَّبِيُّ ﷺ ވެސް އެހެން ނަބިއްޔުންނާއި މަލާއިކަތުންވެސް شَفَاعَة ކުރައްވާނީ الله އިޛުނަދެއްވުމަށްފަހުގައި، ރުހިވޮޑިގެންވާ މީހުންނަށް شَفَاعَة ކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި تَوْحِيدُ ގެ އަހުލުވެރިންނަށް މެނުވީ شَفَاعَة ނުލިބޭނެ. އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެން ނުވާނެއެވެ. ދެންފަހެ شَفَاعَة އަކީ خَاصَّ ވެގެންވާ الله ގެ حَضْرَةُ ގައި ބޭނުންވާ ކަމަކަށް ވާއިރު، އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި ދުޢާކުރަނީ، އަހުރެމެންގެ الله އަށެވެ. އެކަލާނގެ شَفَاعَة ން މަހުރޫމް مَحْرُوْمُ ނުކުރައްވާށިއެވެ. އަހުރެމެންގެ الله އަށެވެ. މިއީ އެކަލާނގެ شَفَاعَة ދެއްވާށެވެ. އަދި މިހެންނެވެ..

عَبْدُ النَّبِي: އެއްވެސް ފަރާތަކުން މީހަކަށް ދިނުމަށް އެއްގޮތަށް އަހުލުވެރިޔާ ބަރަކާތުން ދިނުމަށް ކަރާދިއްޔާ ކުރުމަށް އަހަރެމެން إِتِّفَاقُ ވެއްޖެއެވެ. އަދި النَّبِيُّ ﷺ އަށް الله تَعَالَى އަށްވުރެ شَفَاعَة ދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ދެއްވެވި އިޛުނަ. ދިނުމަށް އެކަލޭގެފާނަށް ދެއްވެވި ދީފައިވެއެވެ. މަސައްކަތްކުރުމަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އެދި ދަރުމަވަންތަ ވާހަކަދައްކައި ނުވާނެއެވެ.

عَبْدُ الله: އާދެވެ. ދެއްވީ صَحَّ ކަމެއް ހަމަޔަގީނެވެ. الله تَعَالَى އެކަމަށް ކުރި މަނާ ނުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެކަލާނގެ وَحِي ކުރައްވާ ފައިވެއެވެ: ﴿فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا﴾ މާނައީ ފަހެ ކަލޭމެން الله އާއެކު އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ގޮވާ ނުލައްވާށެވެ. ދެން شَفَاعَة އަކީ އަދި ދުعَاء އެކެވެ. އަދި النَّبِيُّ ﷺ އަށް شَفَاعَة ދެއްވީ الله އެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފަރާތުން އަހަރެން އެއްވެސް ފަރާތަކުން އަހަރެން ދުއާކުރާނަމަ ކަލާނގެއަށް ދުއާކުރާނަމެވެ. އެހެންވީ ފަރާތުގެ ކަލާނގެއަށް ސަޕޯޓުވެރިވާނީ ކަލާނގެއަށް މެނުވީ ނުވާނެއެވެ. އަދި އަހަރެން ފަރާތުން النَّبِيُّ ﷺ ފަރާތުން ދެއްވާ ފަރާތަކަށް شَفَاعَة ވެސް ހުރީ صَحَّ އެވެ. މީހަކަށް شَفَاعَة ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި މިއުމަތުގެ މަސްލަ ކަލާނގެއަށް شَفَاعَة ލިބިގެންވެއެވެ. ވަލީވެރިންވެސް شَفَاعَة ލިބިގެންވެއެވެ. މުޤާމުގައިވެސް ދަރިކުދިންގެ ކަލާނގެ الله تَعَالَى އަށް ދަރިކަލުން شَفَاعَة ދެއްވާފައިވާ ވާހަކަ ކަމެއް شَفَاعَة އަކީ އެކަލާނގެ ވަރުގަދަ ކަލާނގެ؟ ދެން ކަލޭ އެއަށް ބަރަކާތް ދެއްވަނީ الله تَعَالَى ގެ ދެއްވުމުން ބަރަކާތްލިބިގެންވާ صَالِحُ މީހުންނަށެވެ. އަދި ކަލޭ ނަމަ

ބުނުއްވާ ކަލާމަށް بَاطِلُ ވިއެވެ. އެބަހީ އެކަލާގެފާނަށް الله شَفَاعَة ދެއްވިއެވެ. އަހަރެން އެކަލާގެފާނުން
الله ދެއްވާފައިވާ ޝަފާޢަތެއް އެދެނީއެވެ. މިބަސް بَاطِلُ ވިއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އަހަރެންނަކީ އަޅުކަން الله އާއި ޝަރީކު ނުކުރަމެވެ. އަދި صَالِحُ މީހުންނަށް އިލްތިޖާކުރުން ޝިރުކެއް ނޫނެވެ.

عَبْدُ الله: الله تَعَالَى ޒިނާ حَرَامُ ކުރެއްވިކަން އިޤުރާރުވާ ފަދައިން شِرْكُ حَرَامُ ކުރެއްވިކަމަށް ކަލޭ إِقْرَارُ ވެވޭތޯއެވެ؟ އެކަން ދަންނަވާނެތޯއެވެ؟ އަދި الله تَعَالَى އެކަލާގެފާނު ނުފުއްސަވާނެއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ. އެކަން ދަންނަވަމެވެ. އެކަމަށް إِقْرَارُ ވަމެވެ. އެކަން الله تَعَالَى ގެ ބަސްފުޅުން ސާފުވާން އެގޭއެވެ.

عَبْدُ الله: ކަލޭގެފާނު الله حَرَامُ ކުރައްވާ شِرْكُ ކަމަކީ ނުފުއްސަވާ ނުބައިކަމެއްކަމެވެ. الله އަށްޓަކައި ވާ شِرْكُ
ކަމަކީ ނުފުއްސަވާ شِرْكُ ކަލޭބުނެވޭނެކަމެއްތޯއެވެ. އެއީ ކޮން شِرْكُ އެއްކަމެތޯއެވެ؟

عَبْدُ النَّبي: شِرْكُ އަކީ ބުދަށް އަޅުކަންކުރުމެވެ. އަދިއެއް ކަހަލަ ބުދުދާއި އެހެން އެއްޗެހި ކަމުގައި
އެއްޗެއް ބަލައިގަތުމެވެ.

عَبْدُ الله: ބުދަށް އަޅުކަން ކުރުމުގެ މާނައަކީ ކޮބައި؟ ކުރެވިފައިވާ قُرَيْش ވެރިންގެ ކާފިރުން އެއަޅުކަންކުރި
ހަމަކޮށް ލަކުޑިތަކާއި ހިލަތަކާއި ހަދާފައިވާ ބުދުތަކެއްކަމަށް ހަދަތަކީ އިލާހުތަކެއްކަމަށް ކޮށް ގެނެސްދީ ރިޒުޤު ދިނުމާއި
ކަންތައް ތަދުބީރުކުރެއްވުމުގައި އިލާހުން إِعْتِقَادُ ކުރެވިދާނެކަމަށް ހިތަށްނުއަރާނެއޭތޯއެވެ؟ ކަލޭބުނަނީ ކާފިރުން އިލާހުން އެކަން
إِعْتِقَادُ ނުކުރެއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އަހަރެންގެ ނަޒަރުގައި އެކަން إِعْتِقَادُ ނުކުރެއެވެ. އަދި ކާއިނާތެއްތޯއެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން
ތަކެތީގައި ނިޔާ ހަދާގެއް ގުޅިގެން ކުރާފަރުވާ ނިޔާ ފަހަރުގަދައިގައި ނިޔާވެ ބުދުތަކުގެ އަރިހުން އެއްޗެހިއެދުމާ
ބުދުތައް ކަނޑާ އިއިދާއި ދުޢَاء ކަން އަޅުކަމުގައި ޖެހުނުއްވާ އިތުރުކުރުމަށް މިއީ އަހަރެމެން الله އަށް ކައިރިކުރުވުމަށް
ވަސީލަތެއް ވެދާނެކަމަށް އެކަމަކު ދައްރު ބުދުތަކަށް ނޫސް ހުރަހަކަށް ދިހާއެއް ތިރީގެ ކާފިރުންގެ މީހުން ބުނެ ،
މިފަދަ ކަންތައްތައް ކުރުމަކީ އަހަރެން ދެކޭގޮތުގައި ބުދަށް އަޅުކަން ކުރުމެވެ.

عَبْدُ الله: ކަލޭ ދެކޭބަސް ރަނގަޅެވެ. އަހަރެން ހަދާނުކުރާ ހަމަކަށަވަރު އެކަމާ ބަރާބަރަށް އަދި ޤަބުރުތަކުގެ މަތީގައި
މީގެ މިސާލަށް އަދި އެހެން ބޭބޭކަލުންގެ ކަރާމާތް ކަނޑުކަށީގެ ކަރާމާތްތަކުގެ ތެރެއިން އެއްޗެހި އެދުމެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން شِرْكُ
އަކީ ބުދުތަކަށް އަޅުކަން ކުރުމުގައި ހުރުން ކަލޭބުނާ ބުދުކޮށް މީހުންގެ ކަރާމާތްތަކާ ހަމައެކަނި شِرْكُ އަކީ އެފަދަ ކަމެއް
ކުރުމަށް خَاصَّ ވެގެންވާ ކަމެއްކަމަށް ހަދަނީތޯއެވެ؟ އަދި صَالِحُ މީހުންނާއި ފިރިހެނުންނާއި އެހެން މީހުންނާމެދު
دُعَاء ކޮށް ހުށަހެޅުމަކީ شِرْكُ ގެ ބާވަތްތަކުގެ ތެރެއިން ނުކުންނަ ކަމެއް ނޫނެއްތޯއެވެ؟

عَبْدُ النَّبي: އާއެކޭ. އަހަރެން މިކަން ދެނެގަތީމެވެ.

عَبْدُ الله: އެކަމަކު ނަބީބޭކަލުންނާއި صَالِحُ މީހުންނާއި މަލާއިކަތުންނާއި މީހުންނާ ގުޅިގެން ކަން
މައްކާގެ ކާފިރުން ދޮށީ ބޭކަލުންނާއި ދެރަކަމުގައިވާ ގޮތަށް حَرَامُ ކުރައްވާފައިވާ ގޮތް އެކަމަކީ
އެކަލާގެފާނުގެ ކަރާމާތް ބޭނުންކުރާ ކަމާއި ދުއާ އަޅުކަމެއް ކަމަށް ވީއިރު ކަލޭބުނަނީ ޝިރުކްކަމެއްތޯއެވެ.
މީހުންގެ ދަރިކަލުން ކަލޭމީހަކީ ބޭބޭކަލުން އެފަދަ ހިސާބުން ނޭނގެއެވެ.

عَبْدُالنَّبي: އަހަރެމެންނަކީ މަލާއިކަތުންނާއި ނަބީބޭކަލުންނާ ގުޅޭ دُعَاء ކޮށް ހުށަހެޅުން
އެބަ ހުރިކަން ކަށަވަރެވެ. އެހެންނަމަވެސް، މަލާއިކަތުންނާއި ﷲ ގެ އަޅުން ދެކެ ބޭނުންކުރަމެވެ.
އަދި المَسِيحُ އާއި الله ގެ ދަރިކަލުން ބޭނުންކުރަމެވެ. عَبْدُ القَادِرُ އާއި الله ގެ ދަރިކަލުން އަދި زَيْنَبُ އާއި الله ގެ
ދަރިކަލުންނަށް އަހަރެން ކަރާމާތް ނުބަދަލުވެ،

عَبْدُ الله: ދަންނަވަމެވެ. الله އަކީ ދަރިކަލުންނާއި ބެހޭ مُسْتَقِلُّ އެއްކަން ކަލޭދެކޭގޮތެވެ. الله ﷻ وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝٢ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ الأحد: އެގޮތުގައި އެކަމުގައި

އެހެން އެއްވެސް އެއްޗަކާ ނުވައެވެ. އެވެ. الصَّمَدُ އަކީ: ހުރިހާ ބޭނުންތަކެއްގައި ކުރިމަތިލާ ތަނެވެ. ފަހެ މިއާޔަތުން ދަލީލުދެއްވާފައިވާ ގޮތުގައި ސޫރަތުލް މުއުމިނޫނުގައި ދަލީލުކުރައްވާފައިވެއެވެ. الله ﷻ ވަޙީ ކުރައްވައެވެ. ﴿مَا ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُۥ مِنْ إِلَٰهٍ ۚ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ މާނައީ: الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެއްވެސް ދަރިއަކު ނުލައްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެއާއެކު އެހެން إِلَه އެއްވެސް ނުވެއެވެ. އެހެންވީނަމަ، އެބައި ކަލާނގެއާއެކު އެހެން إِلَه އެއް ވީނަމަ ކޮންމެ إِلَه އެއްވެސް އެ إِلَه އަކު ހެއްދެވި އެއްޗެއްސާއެކު ހިނގައްޖެއްޔާއެވެ. އަދި އެކަލާނގެތަކުގެ ބައެއް ބައެއްގެ މަތީގައި މަތިވެރިވެގަންނާނެއެވެ. ނިމުނީ. ފަހެ ދަލީލުތައް ވަރަށް ބޮޑަށް ސާފުވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރާ އެއްޗެހި ބަލާލާށެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި اللّاتَ އަކީ މީހުން ތަޅުވާ ގަލެއް ކަމުގައި ވެފައިވާ އިރު އެބައިމީހުން އެކަލާނގެއަށް ކަމުގައި ބުނެއެވެ. އަޅުކަންކުރުމުގެ ޙައްޤު ލިބިގެންވާ ހަމައެކަނި الله ގެ ދަރުމަވަންތަ ސިފަތަކުން ނުވަތަ މިނުގެ މިސާލުތަކުން ފުދިގެންނެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ހަދާ ގަލާ ގަހާއި ލަކުޑިއާ ސިލްސިލާ ފަދަ އެއްޗެހި ފަދަ، ޙُكْم ކުރައްވާ ފަރާތަކަށް ނުވާނެއެވެ. ދުނިޔެއާއި ދިޔުން ބަލާއިރު الله އަށް ދަރުމަވަނިވި ގުޅުމެއްވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ސިފަތަކުގެ ދަރަޖަތައް ތަނަވަސްވެ އޮތީ الله އަށް ޚާއްޞަ ކަމަށް ސާބިތުވެފައެވެ. ދުނިޔެއާއި ނޭލުމެއް ހުރިކަން ދެނެގަތުމެވެ.

عَبْدُ النَّبِي: އަދި އެހެންމީހުންނަށް ވެސް الله ﷻ ވަޙީ ކުރައްވައެވެ. ﴿أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ މާނައީ: ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ وَلِيّ ންނަށް އެއްވެސް ބިރުވެރިކަމެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެމީހުންނަކީ ހިތާމަކުރާ މީހުންނެއްވެސް ނޫނެވެ. ނިމުނީ.

عَبْدُ الله: އަޅުގަނޑު ޤަބޫލުކުރަނީ އެކަނިވެރިކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޢަދި حَقّ އެވެ. ނަމަވެސް އެހެންނަކަށް އަޅުކަން ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންވެސް الله އާއި އެކު އެހެން އެއްބާނައަކު ނުލައްވާ އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރަމެވެ. ނަމަވެސް އެސޮލީހުން ހަޅުތާލުވެ އެކަމެއް ކުރާ ވެރިންނަށް ދުޢާ ކުރެވޭ ކަމުގައި، އެމީހުންގެ ކަރާމާ ގައި ޤާޢިމުވެ، ޝަފާޢަތް ވުމުގެ އުންމީދުގައި ތަބަރުކްވުމެވެ. كَرَامَة ތަކަށް إِقْرَار ވުމެވެ. އަދި بِدْعَة ގެ ހިސާބަށް ފޯރަމުން އެމީހުންނާ ގުޅުމެއް ހުރުމެވެ.اللهُ ގެ ދަރުމަވަންތަކަމުގެ ތެރެއިން ދަރިވަރެއްގެ ގޮތުގައި ނުބެލޭނެއެވެ. ދަރުމަވަންތަ ދަރަޖަތަކުގެ ބާކީ އަޅުގަނޑުމެން ދިޔުމެވެ. ދަ بَاطِلُ ގެ ތެރެއިން حَقّ ގައެވެ.

عَبْدُ النَّبِي: އެބަހުރިކަމުގައި قُرْآنُ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވާ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އަކީ ހަމައެކަނި ބަހެކެވެ. އަދި އެކަމަށް النَّبِيُّ ﷺ ދަލީލުކުރައްވައެވެ. އަދި مَحْشَرُ އަކީ ހުށަހެޅުމެއް ކަމުގައި ދަލީލުކުރައްވައެވެ. އަދި قُرْآنُ ދަލީލުކުރައްވައެވެ. އެހެންވީމާ އެއީ سِحْرُ އެއްކަމުގައިވެސް ބުނަމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ގެ މާނައަކީ އަދި مُحَمَّد ﷺ ގެ ރަސޫލުކަމާއި އަޅުގަނޑުމެން ޤަބޫލުކުރަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން قُرْآنُ ތެދުކުރަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން مَحْشَرُ އަކީ ހުށަހެޅުމެއް ކަމުގައި ތެދުކުރަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ނަމާދުކުރަމެވެ. ރޯދަ ހިފަމެވެ. އެހެންވީމާ އަޅުގަނޑުމެންނަކީ ހަމަހަމަ މުސްލިމުން ކަމުގައި ހުރިހާ ކަމެއްގައި ބަލާނީއެވެ.

عَبْدُ الله: ނަމަވެސް عِلْمُ ވެރިންގެ ދެމެދުގައި އެއްވެސް خِلاَفُ އަކާއި ނުލައި ތަކުރާރުކުރަނީ މިދާ رَسُوْلُ الله ﷺ އައްނަބިއްޔާއެއްގައި ތެދުކުރިކަމުގައި އެއްބަސްވެފައިވާ ކަމެއްގައި ދެކޭ ގޮތުގައި ތަބާވުމަކީ ޤަބޫލުކުރަނީ ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަމެވެ. އެއް މިސާލެއްގައި ދީނުގެ ބައެއްކަމަށް ނުވާނެއެވެ. ހަމައެކަނި قُرْآنُ ގެ ބަޔާނަށް އިތުރުވެގެން އެހެންބައިތައް ނިކަމެތިވި ކަމުގައި ދެކޭ މިހެން އަހަރެމެންނާއި މިހެން އިޖްތިހާދުކުރެއްވުމުން ކޮންމެ ގޮތެއްގައި ދީނަށް ބަހައިލާނަމެވެ. އެއީ تَوْحِيْدُ އަށް إِقْرَار ވުމާއި ނަމާދަށް އިންކާރުކުރުމުގައި ހުރިހާ ނަބީއަކު ނޫނީ ދެކެއެވެ. އިތުރަށް تَوْحِيْدُ އާއި ނަމާދަށް إِقْرَار ވުމާއި ޒަކާތަށް އިންކާރުކުރުމަކީ ނޫނީ ދީނަށް ބަހައިލުމެވެ. إِقْرَار ވުމާއި ހަމައެކަނި ޒަކާތަށް إِقْرَار ވުމާއި حَجّ ވާޖިބުވާކަމަށް އިންކާރުކުރުމަކީ ދީނަށް ނުތަބާވާކަމުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި النَّبِيُّ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި ބަޔާންކުރެއްވީ حَجّ އަކީ ނަސްރާނީން ދިޔުމުގައި ބާރުލެއްވުމެވެ. ﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ މާނައީ: الله އަށްޓަކައި ކުޅަދާނަވާ މީހުންގެ މައްޗަށް حَجُّ ވެސް މުސްލިމުންނަށްޓަކައި فَرْضُ ވެގެންވެއެވެ. އަދި ކާފިރުވާ މީހާ ދެނެގަންނާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން عَالَمُ ތަކުން ބޭނުންތެރިކަމެއް الله ﷻ ނުލައްވައެވެ.

ދިއެވ: އަދި مَحْشَرُ އަށް ދުވަސްވީމާއިރުގައި އިންސާނާ ކަންތައްތަކާ ބެހޭގޮތުން ބަލައިގަނެވޭނީ ވީއިރުވެއްޖެއެވެ. މިކަމަށް الله تَعَالَى އަކީ ހުކުމްކުރެއްވި صَرِيحُ ކޮން وَحِي ކުރެއްވުމެއް ނުވާތީ އެއްބަސްވުމަކީ އިންސާނުން ކަނޑައެޅިގެން ކުރަންޖެހޭ ކަމެއް ނޫނެވެ. އެހެންވީ އިސްލާމްދީނުގެ ޝަރީޢަތުގެ މުޢާމަލާތް ކަނޑައެޅުމަކީ ހަމައެކަނި ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގައި ބަޔާންކުރެވޭ ކަމެއް ނޫނެވެ. ވީމާ ކަމެއް ބަޔާންކުރާއިރު ކުރާ إِقْرَارُ ވެގެންދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟

عَبْدُ النَّبي: އާން އެކަމެވެ. އެކަމަށް އަހަރެން إِقْرَارُ ވެއްޖެއެވެ. އެއީ ޔަޤީނުން قُرْآنُ ގައި ބުނެފައި އޮތް ހުކުމެއް ނޫނެވެ.

عَبْدُ الله: ހަމަ ހަމަކަށަވަރުން رَسُوْلُ الله ﷺ ކުރެއްވި ތަޢުލީމުގައި އަދި ނަމާދު ފަދަ ބޮޑެތި ކަންތައްތަކުގައި އިންސާނުން ނަމާދު مَحْشَرُ އަށް ދުވަސްވަންދެން ދެމެހެއްޓުމަށް إِقْرَارُ ވެއްޖެ ނަމަވެސް ކަނޑައެޅިގެން ކުރަން ޖެހޭ إِجْمَاعُ ވެއްޖެއެވެ. އަދި ހަމަ ހަމަކަށަވަރުން އިސްލާމްދީނުގެ قُرْآنُ ފަދަ ކަންތައް ސާބިތުވެއްޖެއެވެ. ދީނުގެ ކަން ދެނެނެގުމަށް ހަމަ ހަމަކަށަވަރުން تَوْحِيْدُ އާއި اَلنَّبِيُّ ﷺ ގެ ނަމާދު އަދި ރޯދަ فَرْضُ ވެއެވެ. ނަމާދާއި ޒަކާތާއި އަދި حَجُّ ވެސް ހަމަ ހަމަކަށަވަރުން އިސްލާމްދީނެވެ. رَسُوْلُ الله ، އާދެއްސެވި އިސްލާމްދީނުގެ އެކަމަކާއި ބެހޭގޮތުން ހަމަ ހަމައެކަނި ދީނާއި އެކަމާ ބެހޭ ހަމަކަށަވަރުގެ ސާބިތު ކަމެއްވެއެވެ. ހަމަ ބޮޑެތި ކަންތައްތަކުގެ ދީނުގެ تَوْحِيْدُ ގެ އިސްލާމްދީނުގައި މިކަން ކަނޑައެޅިގެން ކުރަންޖެހޭކަމުގައިވާތީތޯއެވެ؟ سُبْحَانَ الله އެވެ. ތިޔަ ދީނުގެ عَجَائِبُ ކަމެކެވެ!!! يَمَامَةُ އަހުލުވެރިންގެ أَصْحَابُ ބޭކަލުން بَنُوحَنِيْفَة ގެ މީހުންނަކީ ހަމަ ހަމައެކަނި ވަރަށް ސާބިތު ބޭކަލެކެވެ. އެމީހުން النَّبيُّ ގެ އިސްލާމްދީނާއި އެއްގޮތަށެވެ. އަދި لَاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އާއި ހަމަ ސާބިތެވެ. އަދިމُحَمَّدٌ ގެ ރަސޫލުކަމަށް ހަމަ ޝަހާދަތެވެ. އަދި ނަމާދުކުރުން ބޭނުންވާކަމަށް ހަދައެވެ.

عَبْدُ النَّبي: އެހެންނަމަވެސް އެމީހުން مُسَيْلَمَةُ އާއި ނަބިއްޔެއްކަމަށް ހަދައެވެ. އެހެންވީމާ މުޙައްމަދު مُحَمَّدٌ ، އެކަހަލަ ދީނުގެ ބައެއް ނުވެއެވެ.

عَبْدُ الله: އެހެންނަމަވެސް ކަލޭމެން ބޭކަލެއް صَالِحُ މީހުންނާއި ބޭކަލުންނާއި ނަބިއްޔެއްކަމަށް ހަދައި އެބޭކަލުންނާއި ނަމާދު أَصْحَابُ ބޭކަލުންނާއި އެހެން ގޮތެއްގައި އެހެން ބޭކަލުން ބޮޑު جَبَّارُ ވަރަށް ބޮޑު ބޭކަލުންގެ އަދި އެއްބަސްވުމަށް އެބޭކަލުންނެވެ. ހަމަ އެގޮތަށް ދީނާ النَّبيُّ ، ގެ ކަނޑައެޅުމަށް އެބޭކަލުންގެ އެއްބަސްވުމާއި ބެހޭގޮތުން ބޭނުންވެއެވެ. އެހެން ހަމަ ހަމަ ދީނުގެ ދުއާ حَلاَلُ ވެއްޖެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދަރުމަވެރިޔާ އަދި ނަމާދުކުރުން އިސްލާމްދީން ދޫކޮށްލާފައި ކަޅުކަމެވެ. އެހެންވީމާ اللهُ ގެ ދަރުމައާއި ދީނާ އެއްބަސްވުމަށް އެބޭކަލުން ކަނޑައެޅުން ދެމެހެއްޓެވެ. އަދި ހަމަ ހަމައެކަނި عَلِي ﷺ އާއި ބޭކަލުން އިސްލާމްދީނާއި މިސްރުގެ އިސްލާމްދީނުގެ އިސްލާމްދީނުގެ دَعْوَى ކުރައްވައެވެ. އެހެންނަމަވެސް عَلِي ﷺ ގެ أَصْحَابُ ނުވެއެވެ. އެހެން ބައެއް މީހުން أَصْحَابُ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގެ އެހެންނަމަވެސް عَلِي ﷺ އާއިއެކު إِعْتِقَادُ ކުރި ބޭކަލުން عَبْدُ الْقَادِرُ ގެ ދީނުގައި ދެމެހެއްޓެވެ. އަހުލުބައިތުގެ ދީނުގައި ދެމެހެއްޓި إِعْتِقَادُ ކުރައްވައެވެ. ދެން އަހުލުބައިތުގެ ކަނޑައެޅުން ދީނުގެ ކަމެއްގައި ދެއްކެވި أَصْحَابُ ބޭކަލުން إِجْمَاعُ ވެއްޖެއެވެ. أَصْحَابُ ބޭކަލުން ދެމެހެއްޓުން ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމުގައި ހަމަޖެހުމެއްތޯއެވެ؟ އަދި اَلسَّيِّدُ އާއި ދީނުގެ އެކަމުގެ ރަސޫލުގެ އާ إِعْتِقَادُ ކުރުމުގައި އެހެން ގޮތަކަށް ހުށަހެޅުމެއް ކަމެއް ހަމަ ހަމަޖެހުމެއްތޯއެވެ؟ އަދި عَلِي ﷺ ގެ އެކަމުގެ އާ إِعْتِقَادُ ކުރުން ކަނޑައެޅިގެންވާނެތޯއެވެ؟

އަދި ހަމައެކަނި ދީނުގެ ބޭނުމެއްނެތެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ހަމައެކަނި شِرْكُ އާއި رَسُوْلُ الله ، ތަރުޖަމާގައި قُرْآنُ ތަރުޖަމާގައި مَحْشَرُ ގެ ދުވަހުގައި އިންސާނާ ކުރާނީ މީހުންނަށް ޙުކުމްކުރާނެތޯއެވެ؟ އެހެން އެހެން ކަނޑައެޅުމަށް ވަނީ ދީން عِلْمُ ވިސްނާ އެހެންގެ ދީނުގެ ކަނޑައެޅިފައިވާ (ޙުކުމްއަދާކުރުމުގެ حُكُمُ) ދީނުގެ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ޙުކުމްއަދާކުރުމުގެ އިސްލާމް އެހެން އިސްލާމްދީނުގެ ކަނޑައެޅިގެންވެއެވެ. އަދިވެސް ބައިވެރި އެބޭކަލުން އެބޭކަލުން އެއްބަސްވުމަށް ބާރުއަޅުވައިދެއްވައެވެ. އެހެން

ކަންތައްތަކާމެދު މަޖާކުރުން އިސްލާމްދީނުން ބޭރުކުރާކަމެވެ. ދީނީ ކަމަކާ ހިތްވަރުވެސް ވަރަށް ވެސް އެބަވަނީ
ޖެއްސުމުގެ ގޮތުގައެވެ. މިސާލަކަށް اللّٰه އާއި ރަސޫލުންނާ ހިތުގެ إِعْتِقَادُ އެއްޗެއް ހުރެއްޖެނަމަވެސް ދީނުން
ބޭރުވެއެވެ، ނަމަވެސް ކުޅިބަޔަށް ސަލާމްގޮތުގައި ބުނެދިޔަކަމުގައިވިޔަސް ވެސް ވެއެވެ. އެހެނިހެން ބަސްތަކުގައި
ބުނެދީފައިވާގޮތަށް ކުޅިބަސްގެ ގޮތުގައި ވިދާޅުވީމެވެ. ﴿ قُلْ أَبِٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ وَرَسُولِهِۦ كُنتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ۝٦٥ لَا تَعْتَذِرُوا۟ قَدْ
كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެންނީ ފުރައްސާރަކުރީ. ކަލޭމެން ބުނެބަލާށެވެ! ކަލޭމެން اللّٰه އާއި އެކަލާނގެ
އާޔަތްތަކާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާ ފުރައްސާރަ ކުރީތޯއެވެ؟ ކަލޭމެން عُذْرُ ނުދައްކާށެވެ. ކަލޭމެންގެ އީމާންކަމުގެ ފަހުން
ކަލޭމެން ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. މިއެވެ. اللّٰه تَعَالَىٰ ވަނީ صَرِيْحُ ކޮށް ޙުކުމްކޮށްދެއްވާފައެވެ. އިމާމް ބުޚާރީ ވަނީ ރިވާކޮށްފައި
ކާފިރުވެއްޖެއެވެ. އެއީ ރަސޫލާގެ رَسُوْلُ اللّٰه ، ގައި ތަބޫކު تَبُوْكُ ހަނގުރާމައަށް ވަޑައިގެންނެވި ދުވަހުގައެވެ. އަދި އެނޫނަސް މި
حُكْم މިކަމުގައި ވަނީ ބަޔާންކުރެވިފައި އެހެން ހަދީޘްތަކުގައި ވެސް ފާހަގަކޮށްފައި ހުރިގޮތަށެވެ.

ހަތްވަނަ މަސްއަލާ ބަރަނބާރަ: ރަސޫލުންނާ بَنِى إِسْرَائِيْلُ ގެ އެމީހުންގެ އެކުވެރިއަކު އިސްލާމްވުމުގެ ކުރިން ، އެ عِلْمُ
ލިބުމުގެ ކުރިން ގައި صَلاَحِيَّةُ ހުރިކަމުގެ ސަބަބުން އެމީހުން مُوْسَى عَلَيْهِ السَّلاَم އަށް ބުނީ ﴿ ٱجْعَل لَّنَآ
إِلَٰهًا ﴾ މަޢުބޫދެއް ލައްވާށެވެ. މިމާނައީ: ތިމަންމެންނަށް إِلَه އެއް ކަނޑައަޅުއްވާ ދެއްވާށެވެ. މިއެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ
النَّبِيُّ ، ގެ އަޞްޙާބުން أَصْحَابُ ބައެއް މީހުން ބުނީ: ކަލޭގެފާނަށް ذَاتُ أَنْوَاطُ (ގަސްބިނާ
ހިފާ ހަތިޔާރު ކަނޑާއުޅުނު ގަހެއް) ލައްވާދެއްވާށެވެ. ދެން ރަސޫލާ ބުނެދެއްވިއެވެ. އެއީ ތިމަންމެންގެ
النَّبِيُّ ، ރަސޫލާ ޙަރަމުގެ ކައިރީގައި ބުނެވުނު بَنِى إِسْرَائِيْلُ ގެ މީހުން مُوْسَى عَلَيْهِ السَّلاَم އަށް ބުނީ
﴿ ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ﴾ އެވެ. މާނައީ: އެމީހުންނަށް إِلَٰه ތަކެއް ވާފަދައިން ތިމަންމެންނަށްވެސް
إِلَٰه އެއް ލައްވާދެއްވާށެވެ. މިއެވެ.

عَبْدُ النَّبِي: އަހަރެން ދެކޭގޮތުގައި بَنِى إِسْرَائِيْلُ ގެ މީހުންނާއި النَّبِيُّ ، ގެ ބަޔަކު أَصْحَابُ ގެ މީހުން ذَاتُ
أَنْوَاطُ ހެދުމަށް އެދުމުގެ ވާހަކަ ކުރިއެވެ.

عَبْدُ اللّٰه: ބަޔަކީ ޢަރަބިން، بَنِى إِسْرَائِيْلُ ގެ މީހުންނާއި ދިމާއަށް النَّبِيُّ ، ގެ ބަޔަކު أَصْحَابُ
ބުނީ އެމީހުން ނުކުރާ ކަމެއް. އެމީހުން ހަމައެކަނި ބުނުމެވެ. އެއީ ކުރިމީހުން ކާފިރުވިއެވެ. އަދި النَّبِيُّ ،
އެއީ ކުރިމީހުން ކަނޑައަޅުއްވާފައި ހުރި ކަންތައްތަކުން އަދި ގާތުގައިވީ ސަހާބުން ކަނޑަފައި ހުއްޓުވާލައްވައި
އެދުނީ ذَاتُ أَنْوَاطُ ބަދަލުކުރުމަށް އެދުމެއް ކިޔަވާފައެވެ.

عَبْدُ النَّبِي: އަހަރެންނަށް ވަނީ އަނެއް ކަމެއް ބަޔާންވެގެން ދާންޖެހޭ. އެއީ أُسَامَةُ ابْنُ زَيْد، لاَ إِلَهَ إِلاَّ
اللّٰه ބުނި މީހަކު قَتْلُ ކުރީމާ النَّبِيُّ ، އިންކާރު ކުރެއްވިކަމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވީ ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه
ބުނި މީހާ قَتْلُ ކުރީތޯއެވެ؟ އަދި ހަމައެހެންމެ النَّبِيُّ ، ގެ ޙަދީޘް « أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا
لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه »مسلم މާނައީ: ތިމަންނަށް އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ މީސްތަކުން لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه ބުނުމަށް ދާންދެން
މީސްތަކުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުމަށެވެ. މިއެވެ. މިފަދަ ކަންތައްތަކާބެހޭ އެހެން ޙަދީޘްތައް جَمَعَ ކުރެވެނީ
ކިހިނެތްތޯއެވެ. اللّٰه އަށް ޝަރީކު ނުކުރާ ކަމަށް ދޭހަވާ ގޮތަށް ކަލިމާ ބުނާ މީހާއަށެވެ.

عَبْدُ اللّٰه: النَّبِيُّ ، ގެ ޙަދީޘްތަކުގައި ހަމައެކަނި ބުނުމެއް ނޫން ކަމެއް ވިދާޅުވާ ގޮތަށް އެވެ
ކަމަށްވާނަމަ އެއީ ހަމައެކަނި لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه ބުނުމެވެ. އަދި ބައިވެރިވެސް ވެއެވެ. أَصْحَابُ ން بَنُو
حُنَيْفَة ގެ މީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވިއެވެ. އެމީހުން لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰه ބުނި ނަމަވެސްއެވެ.
އަދި ހަމައެހެންމެ عَلِى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ އަލިފާނުން އަނދައިލެއްވި މީހުންނަކީވެސް ކަލިމާ ބުނާ
ބަޔަކުކަމުގައެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ مَحْشَرُ އަށް ނުކުމެވޭނެ ކަމަށް ބުނާ ބަޔަކު لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه ބުނާނަމަވެސް
ކާފިރުވާނެ ކަމާއި، އެމީހާ قَتْلُ ކުރުން حَلاَلُ ވާނެ ކަމަށް إِقْرَارُ ވެފައެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ
އިސްލާމްގެ ރުކުނުތަކުން ކަމެއް ދޫކޮށްލާމީހާ ބުނާ ކަލިމާ ދޫކޮށް قَتْلُ ކުރެވޭނެއެވެ.

އެންމެހާ ކަލިމަތަކާ ދެކޮޅު ހެދުމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީނުގެ فَرْعُ އަކަށް އިދިކޮޅުހެދުމުން އެއީ
ކާފިރުވާނެ ކަމެއްކަމުގައި ވާއިރު؟ އަދި ރަސޫލާ ދެކޮޅުހެދުމާއި އަދި އުޞޫލުދީނުގެ ބޮޑުކަމާއި
تَوْحِيدُ އާއި އިދިކޮޅު ހެދުމުގެ ކާފިރުވުމާ ދެކޮޅުހަދާތީ ކާފިރުވާނެ ކަމެއްތޯ؟ ކޮބައިތޯ މި حَدِيْث
ގެ މާނަ ކޮބައިތޯ. أُسَامَةُ ގެ حَدِيْث ދާންނަމެވެ. ހަމަ ވަކިން އެކަލޭގެފާނު قَتْلُ ކުރީ
އިސްލާމްވުމުގެ دَعْوَى ކުރިމީހެކެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެހެން ދެކެވުނީ މުދަލާއި ނަފްސަށް ބިރުގަނެގެން
ހިތްވެރިކަމުގައެވެ. އިސްލާމްވުން ފާޅުކުރާމީހާގެ އަތުން ހުއްޓުން ލާޒިމުވެއެވެ. ނަމަވެސް އޭގެ
ޚިލާފު ކަމެއް ފާޅުވެއްޖެނަމައެވެ. الله تَعَالَى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي
سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُوٓاْ﴾ މާނައީ: އޭ މުއުމިނުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން الله ގެ މަގުގައި ދަތުރުކޮށްފިނަމަ ދެނެގަނެ
ބަލާށެވެ. تَحْقِيقُ ކުރާށެވެ. ސާބިތުކުރާށެވެ. މިއާޔަތް ދަލީލުކުރަނީ قَتْلُ ކުރުމުން ހުއްޓުމާއި
ވާޖިބުކަމަށާއި تَحْقِيقُ ކުރުމަށް ސާބިތުކުރުމަށެވެ. ދެން އިސްލާމްވުމާ ދެކޮޅު
خِلَافُ ކަން ސާބިތުވެއްޖެނަމަ قَتْلُ ކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ ސާބިތުކުރުމަށް ބަސްފުޅު ދެއްވާފައިވާތީއެވެ. ދެން ދެން
ސާބިތުކުރުމަށް قَتْلُ ކުރުން ނުޖެހޭނަމަ ސާބިތުކުރުމަށް އަމުރުކުރުމުގެ ބޭނުމެއް ނުވާނެއެވެ.
ހަމައެފަދައިން އަނެއް حَدِيْث ވެސް: އެ حَدِيْث ގެ މާނައަކީ އަޅުގަނޑުމެން ބަޔާންކޮށްދިން މާނައެވެ. ހަމަޖެހިފައިވާނީ
އިސްލާމާއި ބަޔާން تَوْحِيدُ އާއި އިސްލާމްވުން ފާޅުކުރިމީހާ قَتْلُ ނުކޮށް ހުއްޓުން ވާޖިބުވެއެވެ. އެކަމުގައި
އިސްލާމާއި އޭގެ خِلَافُ ކަމެއް ފާޅުވުމެވެ. މީގެ ދަލީލަކީ ރަސޫލުﷲ ﷺ
މިދެއްކި (لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله ކިޔުމަށްފަހު قَتْلُ ކުރީތޯ؟) މިބަސްފުޅާއި « أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لا إِلَهَ
إِلا الله » مسلم މިބަސްފުޅު އެވެ. މިބަސްފުޅު ދެއްކެވި ރަސޫލާ خَوَارِجُ ންނާ ބެހޭ حَدِيْث ގައި
«فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ» البخاري މިޙަދީޘް ދެއްކެވިއެވެ. މާނައީ: ކޮންމެ ތަނެއްގައި ތިޔަބައިމީހުން އެމީހުންނާ ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ قَتْل
ކުރާށެވެ. މިއެވެ. މިޙާލުގައި އެމީހުންނަކީ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ގިނައިން ކަލިމަ ކިޔާ
تَهْلِيلُ ކިޔާ އަދި ގިނައިން އަޅުކަންކުރާ ބައެކެވެ. މިހާލަތުގައި އެމީހުންގެ އަޅުކަންތަކާއި ކުރިމަތީގައި އަޅުކަމާއި އެމީހުންނާ ސީދާ أَصْحَابُ
ބޭކަލުންގެ ބޮޑުކަމަށް ފިލަވަޅުކުރަންތަނޑު ގަބޫލުކުރެއްވިއެވެ. މިއީ އިތުރު އަޅުކަން ކުރާ أَصْحَابُ
ބޭކަލުންގެ ސިފަކުރެއްވުމެވެ. ނަމަވެސް لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله މިކަލިމަ ކިޔުމާއި ގިނަގިނައިން ކުރާ އަޅުކަމާއި
އަދި އިސްލާމްވުމުގެ دَعْوَى ކުރުމާއި އެއްވެސް ކަމަކުން قَتْلُ ކުރުމުން އެމީހުންނަކަށް ފައިދާއެއް
ނުކުރެވުނެވެ. އެއީ އެމީހުންގެ ކިބައިން شَرِيْعَةُ އާއި خِلَافُ ކަންތައް ފާޅުވީމައެވެ.

عَبْدُ النَّبِي: النَّبِيُّ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުން ސާބިތުވެގެންވާ ގޮތުން ކަލިމަ ކިޔުމަކުން ކުރާ ނުވާނެތޯ؟ އަދި قِيَامَة
ދުވަހުން އިންސާނުން ވިސްނާނެކަން ބޭނުންވާ ވަގުތުގައި آدَمُ، نُوحُ، إِبْرَاهِيْمُ، مُوسَى، عِيسَى، عَلَيْهِم
السلاَم މިބޭކަލުންގެ ކިބައިން ވަސީލަތް ހޯދާނެއެވެ. ނަމަވެސް ބޭކަލުން عُذْرُ ދައްކަވާނެއެވެ. އެންމެފަހުން
مُحَمَّدٌ ﷺ ގެ ކިބައިން އެދޭނެއެވެ. މިއެވެ. މިބަސްފުޅުން ދަލީލުކުރަނީ މަޚްލޫގުންނަށް ވެސް އަދި الله ނޫން
ފަރާތްތަކަށް ދުޢާކޮށް އެދުމަކީ ޝިރުކެއް ނޫންކަމެވެ.

عَبْدُ الله: މިބަޔާންކުރި حَقِيْقَةُ ކަމަކީ ދިރިހުރި މީހުން ހުރި ހާލަތެއްގައި حَاضِرُ ވެހުރި
مَخْلُوقُ އަށް ކުރެވޭ ވަސީލަތެވެ. މަޚްލޫގަށް ކުރަނިވި ކަމެއްގައި އަޅުގަނޑުމެން އިންކާރު
ނުކުރަމެވެ. އެއީ الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވާ ގޮތެވެ. ﴿فَٱسْتَغَٰثَهُ ٱلَّذِى مِن شِيعَتِهِۦ عَلَى ٱلَّذِى مِنْ
عَدُوِّهِۦ﴾ މާނައީ: އޭނާގެ عَدُوُّ ގެ ބަޔަކާ ދެކޮޅަށް އެކަލޭގެފާނުގެ قَبِيْلَة ގެ މީހާ އެކަލޭގެފާނުގެ
ކިބައިން ވަސީލަތް ހޯދިއެވެ. އެއީ مُوسَى ގެފާނުގެ حَاضِرُ ގައި ހުރި ހާލަތެއްގައެވެ. މިއީ ވަސީލަތެއް
ދިރިހުރި ހާލަތުގައި އަދި ކުރަނިވި ކަމެއްގައި ހޯދުމެވެ. އެއީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
އަދި އަހަރުމެން ކަލިމަ ކިޔާ ފަދައިން އެހެން ކަންތައްތަކުގައިވެސް ކުރިމަތިވާ ވަގުތުގައި އެހީ ހޯދަމެވެ.

އަހަރުމެން ދުވަހުއިރު އަހަރެން އެދުންވެރިވަނީ ވަކިވެރިކަމެއްގެ ބާރަށް ތިބޭ މީހުންގެ ކިބައިން ވާގޮތުގައި މަރުވެފައިވާ ފަރާތްތަކާއި ނުވަތަ އެދުވެރިވުން حَاضِرُ ގައި ނުތިބޭ ނުވަތަ ނުވަތަ حَاضِرُ ގައިތިބިނަމަވެސް الله އަށްނޫނީ ނުކުރެވޭނެކަންތައްތަކަށް އެދުމަކީ ޝިރުކުކުރުމެވެ. قِيَامَة ދުވަހުން މުޝްރިކުން ޝަފާޢަތަށް އެދުނު ނަބިއްޔުންގެ އަރިހުގައި ދަންނަވާލުމެވެ. އެހެންވީމާ އަޅުގަނޑުމެންވެސް އަޅުގަނޑުމެންގެ ހާލު الله އަށް ދަންނަވާދެއްވުމަށް ދަންނަވަމެވެ. އެއީ ޝަރީޢަތުގައި އަންގަވާފައިވާ ކަމެއް ޝިރުކުގެ ބާވަތެއް ނޫނެވެ. ހަމައެހެންމެ ދަންނަވަމުން ދުނިޔޭގައި ތިބި ނަބިއްޔުންނާއި آخِرَة ވެރިޔާގެ ސާލިޙު މީހުން. އެއީ މިސާލަކަށް صَالِح މީހަކާއި ގާތްވެގެން އެމީހާގެ އަރިހުގައި ދުޢާކުރުމަށް އެދުމާއި އެހެންވެސް ކަންތައްތަކުގައި اللّٰه حَضْرَة ގައި دُعَاء ކުރުމަށް ދަންނަވާލުމެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް ނަބިއްޔާ النَّبيُّ ގެ ދިރިހުރި އިރު ޞަޙާބީންނާ އެކު أَصْحَابُ ބޭފުޅުން ދެއްވި ފަދައިން އެދުނުފަދައެވެ. ނަމަވެސް ނަބިއްޔާ ވަފާތުވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ދަންނަވާލުމެއް ނުކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ قَبْرُ ގާތަށް އައިސް ދުޢާކޮށް ދެއްވުމަށް އެދުމަކީ ޝިރުކެވެ. އެއީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނުގެ قَبْرُ ގާތުގައި ހުރެ الله އަށް دُعَاء ކުރެވިދާނެ އެހެން މީހުންގެ ބޭނުމަށް ސަލާމް ކުރުމަށް ބަޔަކު ކުރާ ކަމަކަށް ވެއެވެ.

عَبْدُ النَّبي: إِبْرَاهِيْمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ ކަލޭގެފާނު ކިޔަވައިދިނީ ކާކުތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު އަލިފާނަށް އެއްލާލައި ހުރިހާ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް އެއްވެސް ބޭނުމެއް އެބައޮތްތޯއެވެ؟ إِبْرَاهِيْمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ވިދާޅުވި ކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތުން ބޭނުމެއް ނެތެވެ. އެ ބަސްފުޅަކީ ޝިރުކެއްކަމަށް ވާނަމަ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ އެކަލޭގެފާނަށް ހުށަހަޅުއްވައެވެ.

عَبْدُ اللهِ: މިއީވެސް ހަމަ ކުރީގެ އެއްފަދަ ޝުބުހަތެކެވެ. އެއީ ތިޔަފަދައިން ވާހަކަ ދެއްކޭނީ صَحَّ އަހަރެން ބުނާނަމެވެ. އެއީ އެކަމަކީ صَحَّ ވާހަކައެކެވެ. جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ދަންނަވައި إِبْرَاهِيْمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ އަށް މަދަދުކުރުމަށް ހުށަހެޅުއްވީ. އެއީ އެކަލޭގެފާނަށް ކުރެވޭ ވާގިވެރި ކަމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެއީ اللّٰه تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅެވެ. ﴿عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ﴾ اللّٰه تَعَالَى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ އަށް އިޖާބަދެއްވާފައިވާ إِبْرَاهِيْمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ގެ ބޭނުމަށް އެކަލޭގެ ވާގިވެރިކަން ދެއްވުމަށް ބިމާއި ހަކުރު ބަޔަކު مَشْرِقُ ގެ ބައެއް ތަކެތި مَغْرِبُ ގެ ބައެއް ތަކެތި ހިފައިގެން ގެންގުޅުއްވުމަށް ނުވަތަ ވެއެވެ. މިފަދަ ގޮތެއް ހުރި މީހަކު ފުރަތަމަ އިލްތިމާސްކޮށް ދީނުގެ ބޭނުމެއްގައި މަދަދު ދިނުމަކީ ނުވަތަ ލިބިގެން ވާ ފައިސާގެ ބޭނުމެއް ގޮތުގައި ދަރަނި ދިނުމެވެ. اللّٰه تَعَالَى އެކަމަށް އެކަމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އެއީ ޝިރުކުގެ ބާވަތުގެ ކަމެއް ނޫނެވެ. މިހެން ހުރިއިރު މަދަދު ދީދޭތޯ ހިތްތަކަށް ނުވަތަ ކިބައިން އެދުމަކީ ޝިރުކެއް ނޫނެވެ. ތިޔަ ޝުބުހަތުގައި ވާ ގޮތުގައި ކަށަވަރުވެފައިވޭތޯއެވެ؟

ޔާ އަހަރެންގެ އަޚާ، މުޙަމްމަދު ﷺ ބާރުވެގަތީ ޝިރުކުކުރާ މީހުންނަށް ކަމަކަށް ވުމުންނެވެ. ތާރީހުގައި ޝިރުކުކުރާ މީހުންގެ ތެރޭގައި ބައިވެރިވި ކަމުގެ ތަފްސީލް. މިބައިތަކުގެ ޝިރުކު ހިތްހެދި ކިޔަވައި ނުއެނގި.

❶ އެ ޝަފާޢަތުގެ މުޝްރިކުން އަށް ގާތްކުރުވުމަށް ދުނިޔޭގައި ކުރާ ފަދައިން اللّٰه تَعَالَى ދެއްވާ ދީނަށް އިޚްލާص ނުކުރިއެވެ. ދެވަނަ ގޮތަކީ ޝިރުކުކުރާ މީހުން ދުނިޔޭގައި ތިބި ހިނދުގައި اللّٰه އަށް إِخْلَاص ފުރިހަމައިން ދުޢާ ކުރިއެވެ. އެހެނީ ޝިދައްތަށް ބަލައިގަތުމަށް ނުކުމެގެން

﴿ فَإِذَا رَكِبُواْ فِي ٱلْفُلْكِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ މާނައީ: ފަހެ އޭނާމެން ބޯޓުގައި ސަވާރުވެ (ކަނޑުގައި غَرَقُ ވެދާނެކަމަށް ބިރުގަތުމުން) ދީން ޚާލިޞްކޮށް إِخْلَاص ކުރާގޮތަށް اللّٰه އަށް دُعَاء ކުރިއެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެ އޭނާމެން އަތިރިމަތިން ސަލާމަތްކުރެއްވިހިނދު އޭނާމެން ޝިރުކުކުރަނީއެވެ. އަދި ގައުމުތަކެއް ވާނީ އުފަލުގެ ޝުކުރު ކުރާ ބަޔަކަށް ކަމެވެ. އަދި އޭނާމެން ގަނޑުވެހި

وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ: ﴿ وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ﴾

وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴾ މިފަދައިންނެވެ. މާނައީ: އަދި އެމީހުން ބޮޑު އަނދިރިގަނޑެއްފަދަ ރާޅުތަކުން ނިވައިކޮށްލައިފިއްޔާ إخلاص ތެރިކަމާއެކު الله އަށް دُعَاء ކުރެ ދަންނަވައެވެ. ދެންފަހެ އެކަލާނގެ އެމީހުން ސަލާމަތްކޮށް ބިމަށް އެރުއްވައިދެއްވައިފިއްޔާ އެމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއް މެދުމިނުގައި ހުރެއެވެ. އަދި وَعْدُ ފުއްދުމުގައި ޚިޔާނާތްތެރިވާ (އަދި وَعْدُ ނުފުއްދާ خِيَانَة ގެ ބޮޑުމީހުން) އަދި وَعْدُ ނުފުއްދާ خِيَانَة ގެ އަދި ގިނަގިނައިން ކާފަރުވެރިވާ ކޮންމެ މީހަކު މެނުވީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ آية ތަކަށް އިންކާރުނުކުރެއެވެ.

ޖީއެވެ. النَّبِيُّ ، އަންގަވާފައިވަނީ ދުޢާއަކީ ޢިބާދަތެއް ކަމުގައެވެ. އަދި الله އެކަނި އޭނާގެ ފުރިހަމަ ޢިބާދަތުގެ ތެރެއިން ދުޢާ ވެސް ކުރެވޭނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. ވީމާ ދުޢާ ކުރުމަކީ ޢިބާދަތެއް ކަމަށްވާތީ دُعَاء ކުރުން ހުއްދަވަނީ الله އަށް އެކަނި ކަމުގައެވެ. އަދި ދުޢާއަކީ ޢިބާދަތެއް ކަމަށްވާއިރު އެކަލާނގެއަށް ފިޔަވައި އެހެން ވަލީއެއްގެ ކިބައިން دُعَاء ކުރުމަކީ ޝިރްކެވެ. އަދި އެހެން ދުޢާކުރާ މީހާއަކީ الله ގެ ޙައްޤު ދީނުން ބޭރުވެއްޖެ މީހެކެވެ. އެހެނީ دُعَاءކުރާ ބައެއް މީހުން يَا رَسُولَ الله ބުނެ يَاحُسَيْنُ ބުނެ އެބޭފުޅުންނާ ދުޢާ ކުރެއެވެ. ނަމަވެސް މިކަން ޝިރްކެއް ނޫން ހެއްޔެވެ؟

❷ ދެވަނައީ: އިސްލާމްދީނުގައި ޢިބާދަތަށް ދިނުމުގެ އެންމެ ބޮޑު ދަރަޖަ ދީފައިވަނީ الله އަށް ޚާއްޞަ دُعَاء ކުރުމަށެވެ. حَضْرَةُ ގައި ކާމިޔާބުވުމަށް ކުރިއަރާ ހިތުގެ ތަޤުވާ ހަރުދަނާ ކޮށްދެއެވެ. އަދި ދުޢާއަކީ ޢިބާދަތުގެ މަޣްޒެވެ. ނަމަވެސް الله އަށް ދުޢާކުރާ ގޮތް ނޭނގޭ މީހުން ވެސް ގިނައެވެ. ނަމަވެސް ދުޢާ ކުރަންވާނީ ދިރިހުރި ނުވަތަ މަރުވެފައިވާ ވަލީންނަށް ނޫނެވެ. ދުޢާ ކުރަންވާނީ الله އަށް އެކަނި ކަމުގައި ހަދާ دُعَاء ކުރުމަށް ބާރުއަޅާފައިވެއެވެ. وَلِيُّ صَالِحُ ކަމުގައި ވިޔަސް އެމީހަކަށް دُعَاء ނުކުރެވޭނެއެވެ. الله އަށް ޚާއްޞަ ޢިބާދަތެއް އެހެން މީހަކަށް ކުރުން ޝިރްކެވެ. (ދުޢާގެ ޝަރުޠުތަކެވެ. ނަމަވެސް ނުސީދާ ގޮތުންނެވެ)

❸ ތިންވަނައީ: ދުޢާކުރުމުގެ ބާބުގައި النَّبِيُّ ގެ ޙަދީޘް ބޭނުންކުރުމުން ތަޢްލީމްދެވެނީ تَوْحِيدُ الأُلُوهِيَّة ގައެވެ. އެގޮތުން ކަލާނގެ ބާރުގައެވެ. ހުރިހާ ކަމެއް ހިންގަވާ ފަރާތް تَوْحِيدُ الرُّبُوبِيَّة ގައި ހިމެނެއެވެ. ފުރިހަމަ ތަޢުލީމްގެ ސަބަބުން تَوْحِيدُ الرُّبُوبِيَّة އާއި تَوْحِيدُ الأُلُوهِيَّة ގައި ބިނާވެއެވެ. ދުޢާކުރާ ފަރާތް ކުރިމަތިވާ ދަތިތަކުގައި ކަލާނގެ ބާރުގައި ޢަމަލުކުރުމަކީ ދުނިޔެއާބެހޭ ކަމެކެވެ...... ދުޢާވަނީ ...... ވަކިކަމެއްގައި ހިފެހެއްޓުމާ تَصَرَّفُ ކުރުމުގެ طَبْيْعَة ކަލާނގައި ހުރެއެވެ.

ދުޢާ ހުރިހާ ކަމެއްގައި ކޮޅަށް ހިފެހެއްޓުމަށް ބާރުއަޅާފައިވާ ދަރުސްތަކެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ ބުނުމުގައި ކަލާނގެ ބާރުތަކުން މުސްލިމުން ކުރިއަރާނެކަމާ އިޢުތިޤާދު އާއި ދުޢާ ބަރަކާތެވެ. ތައުޙީދުކުރުމަށް ރިޢާޔަތް ނުކުރުމުގެ ސަބަބުން إعْتِقَادُ އާއި ދުޢާގެ ބަޔަކީ އަދި ގެއްލުމުގެ ޢަމަލު ކަމުގައި ސިފަކުރާކަށް ތަޢުލީމްދޭން ކުރަނީ ވެސް ކަލާނގެއާއި ގުޅުން ނުހުރި ބައެކެވެ. تَوْحِيدُ އެކު ބަޔަކީ ކަލާނގެއާ ދުރުވީ މީހުން ހުރިހާ ކަމެއްގައި ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. تَوْحِيدُ އެގޮތުގައި ބެލުމުގެ ޢަމަލު ނުކުރާމީހަކު އަދި ކިބައިގައި ކާފަރުކަން ވެއެވެ. فِرْعَوْنُ އާއި إِبْلِيسُ ފަދައެވެ.

ކިޔަމަންތެރި ވެރިކަމުގެ އެކުއެކި ދާއިރާތަކުގައި ހުރެއެވެ. އަދި ބަހައެވެ. ޝާއިރު حَقُّ ގައިވާ އިބާދަތް އަދާކުރުމަށް ކަލާނގެއާ ދިމާކުރާނޭ އެއްވެސް ކަމެއް ނެތެވެ. ވީއެ ވަގުތުގައި ހިތުގެ ތަޢުލީމްގައި އެކަށީގެންވާގޮތަށް ހަދައިދީ ދަރުވެހިވެއެވެ. އިޖްތިމާޢީ ކަމާއި އިބާދަތްތަކާއި ކަލާނގެ ޝަރީޢަތުގެ ފަރުވާ ކުރުމަށް ފިޔަވައި ދިމާލަށް ބަލަހައްޓަވައި ބާރުގެ ދިރިއުޅުމުގެ حَقُّ ކަލާނގެ ދަރުމައެވެ. ކުރިމަތިވާ عُذْرُ އައްޔަށް ދަތިތަކުގެ ތެރެއިން ވެސް ޢިބާދަތް ކުރަންވާނެއެވެ. އަދި الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވައިފައިވަނީ ﴿ ٱشْتَرَوْا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾ މާނައީ: الله ގެ آية ތަކުގެ ބަދަލުގައި ކުޑަ އަގެއް އެމީހުން ގަތެވެ. އަދި އެކަލާނގެ މަގުން މީސްތަކުން ދުރުކުރިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެމީހުން ކުރަމުންދިޔަ ކަމަކީ ނުބައިކަމެކެވެ. ޖީއެވެ. އަދި އިސްލާމް ދީނަކީ ބަހުރުވާ ފަދައިން تَوْحِيدُ އާއި عَمَلُ ވަކިނުކުރާ ދީނެކެވެ.

ހިތުން އެކަށް إعْتِقَادُ ނުކޮށްފިމީހާ مُنَافِقُ އެކަމެވެ. އެފަދަ މީހާ ސީދާ އަރިހިނަށް ކާފަރުކަމުގައި ނުބައެވެ.
އަދި الله تَعَالَى ގެ ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ. ﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِي ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ﴾ މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން
މުނާފިޤުންވަނީ ނަރަކައިގެ އެންމެ ފުންމިންވަރުގައެވެ. މިއީ: ކާފަރެއްގެ ދަރަޖަ މުޅިއަސްލުގައި ވީސްނޫން ވިޔަސް
މުސްލިމުންގެ ދަރިކަލުން ކަލާނގެ ތަރަގެވެރި އެގޮތުން އެގޮތެވެ. قَارُوْنُ ފިރުއައުން ހިމަގެ ދުނިޔެދުނިޔެ މުދަލުދުނިޔޭ حَقُّ
ތަރަގެވެރި ދުނިޔެގެ އެހެން عَمَلُ ކުރުންދުނިޔެމުދަލުވެރިޔާއަށް ނުވެވި قَدَرُ އާއި جَاهُ ގެއްލުމީ هَامَانُ ފިރުއައުން حَقُّ
ތަރަގެވެރި ދުނިޔެގެ އެހެން عَمَلُ ކުރުންދުނިޔެމުދަލުވެރިޔާއަށް އަދި ވެރިކަމާއި ރަސްކަން ގެއްލުމީ فِرْعَوْنُ ފިރުއައުން حَقُّ
ތަރަގެވެރި ދުނިޔެގެ އެހެން عَمَلُ ކުރުންދުނިޔެމުދަލުވެރިޔާއަށް މުޅިސަޤާފަތް ތަރަގެވެރި އެގޮތެވެ. އަދި މުސްލިމުން
ފިރުއައުން އަތުރިފިނުގެ إِعْتِقَادُ އެހެންމީ ހަމައެކަނި ބަރަކާތް ކުރުން عَمَل ކުރާމީހުންގެ ކަލާނގެ ގޮތުގައެވެ.
އަޅުދުނިޔޭގެ ކުރެން ކަލާގެ މިންކަމުގައިވެ ހިތުގެ إِعْتِقَادُ އަދި ކަލާނގެ އޮސްކަރަށްއައިގެއިދާ އެސްކަރު
އައިއޮސްގަނޑެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންނަށް الله ގެ ދީނުން ދުރުވެގެން ދާނެ ކަމަކަށް ދިރާސާކުރުމާއި ކަރަހަތު ވާންޖެހޭގޮތް ވާނެވެ:

ފުރަތަމަ އާޔަތް: ﴿لَا تَعْتَذِرُوا۟ قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެން عُذْرُ ނުދައްކާށެވެ. ކަލޭމެން ދިވެހި
ކަލޭމެންގެ އީމާންކަމުގެ ފަހުން ކާފިރުވީމުއެވެ. — ހަމަކަށަވަރުން رَسُوْلُ الله ، ގެ ހަރަކާތް ތަރުމީނުން
ހަކަތަކުރުމުގެ ދަރުމަ ވަނީ މިނިސްކަރުބައިދުއިން ކާފަރުވި ކަލޭގެފާނު މުޖުތަމައު ބައްސަބަނަކަން ކަލޭމެން
އަމްއެޤީދާ ހަމަކަށަވަރުން ކާފަރުގެ ކަލޭމެ ބައްސަމާ ހިތުގެ މުދަލުދުނިޔޭ ނުވެވި قَدَرُ އާއި جَاهُ
އަސްލު ދުނިޔެ ނުވެވި ކަނޑައަޅައިގެން މުޅިކަމަށް ގެނޮވެ އަނގަފުޅުކުރެވިފައިވާ ފުރުޞަތުގެމުދަލު ކާފަރުވުމެއް عَمَلُ ކުރުމުގެ
ނުރައްކާ ކަންތައްތަކާއިދޭ ޝަރުކާ ރަހުމަތްއެއްނޫނެވެ. މިނޫން ސަފާސަބަބުގެން ނުވެވި ކަލޭމެންގެ ސަފާތަކުގައިގެން
ފަރާތްތަކެއްގެއް ބަޔާނީ ބަޔާންކުރެވޭ ނަކަކަ ގިނަބަޔަކު އިމާން إِعْتِقَادُ ގެ ދުނިޔެ ކަލޭގެ ބަރަކާތް ކުރުމާއި
ހަމައެކަނި ބަރަކާތުގެ ބަރަކާތް. އަދިއަދިކުރުމާއި ކަލޭގެ ކަލޭގެ ބަރަކާތް مَخْلُوقُ ހަމަގެ ފަރުވާން
ބަރާ އެދުނިޔެމީ ހުރިހާއަރަގެއްހިމެގެއެވެ އެއްސަތަޔާގެ ދީނުގެ ކަލޭގެ ކަމެއްގެ ކުރާދުނިޔެ ކޮރިޔާކުރު عَمَلُ ކުރުމީ شَيْطَانُ ގެ
وَلِي އެކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން شَيْطَانُ އެއްޗަކީ وَعْدُ އަރަގެ ބަރަކާތް ފުރުމާނެވެ. ﴿ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ
وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ﴾ މާނައީ: شَيْطَانُ ކަލޭމެންގެ ފަގީރުވުމުގެ وَعْدُ ކުރައްވާއެވެ. އަދި ކަލޭމެން فَاحِشْ
ކަންތައް ކުރުމަށް އަމުރުކުރެއެވެ. މިއީ: އަދި އެކަމުގެ وَعْدُ އާއި ކަލޭމެން ބަރޮވޮޅުމަށެވެ. ﴿إِنَّمَا
ذَٰلِكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَآءَهُۥ﴾ މާނައީ: އަދި ހަމަކަށަވަރުން شَيْطَانُ އެވެ. އޭނާގެ وَلِي ންނަށް ކަލޭމެން
ބިރުގެންނެވެއެވެ. މިއީ: އަދި الرَّحْمن ވަނީ ކަލާނގެ އެއްޗެހި وَعْدُ ވެސް ނުކުރާއެވެ. ﴿وَٱللَّهُ يَعِدُكُم
مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا﴾ މާނައީ: އަދި الله تَعَالَى ކަލޭމެންނަށް وَعْدُ ކުރައްވަނީ އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ން ފުއް
ފުއްސެވުމާއި އަދި فَضْلُ ވެސް ކަލޭގެ. މިއީ: އޭނާ جَبَّارُ ވަނީ ކަލާނގެ وَعْدُ ފުރިހަ އެކަށީގެންނުވާނެއެވެ.
﴿فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެން އެމީހުންނަށް ބިރުނުގަންނާށެވެ. އަދި ކަލޭމެންނަށް
މުއުމިނުންކަމުގައި ވާނަމަ ކަލޭމެން މަގޭ ބިރުވެތިވާށެވެ. ބިރުގަނޑުންނާށެވެ. މިއީ: ފުރަ މުދުނު ނުރަގަޅެވެ
މީހާއަކީ حَقُّ ވަގުތުވެސް الرَّحْمن ވަނީ ކަލާނގެ وَلِي އެކަށީގެންވާނެއެވެ. ނުވަތަ شَيْطَانُ އާގެ وَلِي
އެކަށީގެންވާނެއެވެ؟!

ދެވަނަ އާޔަތް: ﴿مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُۥ مُطْمَئِنٌّۢ بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ
بِٱلْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ މާނައީ: އީމާންވުމަށްފަހު އީމާންކަމުން ކުޅިގެން
ހަމަޖެހިގެންވާ ހިތާއި މަޖުބޫރުކުރެވިގެން ވާމީހަކު ނޫން އީމާންކަމުން ކުފުރުގެ ދަރަޖައަށް الله އަށް ކާފިރުވާމީހާ އަދި ކާފަރު
ކަމަށް ހިތްފަސޭހަ ގޮތުގައި ދަރަޖަކުރާ ދުނިޔޭ ދޫކޮށްލައިފިއެވެ. އެމީހުންގެ މައްޗަށް ރަބ္ބު الله تَعَالَى ގެ حَضْرَةُ ން ކޯފާވެއެވެ.
އަދި އެމީހުންނަށް ބޮޑުވެގެންވާ عَذَابُ އެވެ. މިއީ.

އަޅަން ވާނީ އިޚްތިލާފުގައި ހުރި ބާވަތުގެ ބާރުތަކާމެދު ގޮތެވެ. مُتَشَابه އާޔަތް ތަކާމެދު އިބާރާތްތަކުން ވިދާޅުވާނީ ﴿ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ﴾ މިފަދައިންނެވެ. އެބަހީ އަހަރެމެން އެއަށް އީމާން ވެއްޖައީމުއެވެ. ހުރިހާ އެއްޗެއް އަހަރެމެންގެ رَبُّ ގެ حَضْرَةُ އިންނެވެ. މިއެވެ. އަދި إخْتِلآفُ ވެވިދާނެ ކަންކަމުގައި އިބާރާތްތަކުގެ ގޮތުގައި رَسُوْلُ اللهِ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުގައިވެއެވެ. އެއީ « دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لا يَرِيبُكَ » أحمد والترمذي ، އެބަހީ: ޝައްކުވާ ކަންތައް ދޫކޮށް ޝައްކުނުވާ ކަމަކަށް ދާށެވެ. މިއެވެ. އަދި النَّبيُّ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު « فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ» متفق عليه މާނައީ: ޝުބުހަތުގެ ކަންތައްތަކުން ދުރުވެގެންވާ މީހާ އޭނާގެ ދީނާއި ޢިއްޒަތް ސަލާމަތް ކުރެއެވެ. އަދި ޝުބުހަތުގެ ކަންތައްތަކުގައި ވެއްޓޭ މީހާ ވެއްޓެނީ حَرَامُ ކަންތައްތަކުގައެވެ. މިއެވެ. އަދި النَّبيُّ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު « وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ » مسلم ، އެބަހީ ފާފައަކީ ތިބާގެ ހިތުގައި ޝައްކުވާ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އެކަން މީސްތަކުންނަށް ފާޅުވުމަށް ތިބާ ނުރުހޭ ކަންތައްތަކެވެ. މިއެވެ. އަދި النَّبيُّ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު

«اسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَاسْتَفْتِ نَفْسَكَ ـ ثَلاثَ مَرَّاتٍ ـ الْبِرُّ مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ » أحمد. މާނައީ ، ތިބާގެ ހިތާއި ނަފްސުން ފަތުވާ އަހާށެވެ. އަދި ހެޔޮކަމަކީ ނަފްސު ހިތްހަމަޖެހޭ ކަމެވެ. ފާފައަކީ ނަފްސުގައި ޝައްކުވެ ހިތުގައި ތަރުދީދުވާ ކަމެވެ. މީސްތަކުން ތިބާއަށް ފަތުވާ ދިނަސް. އަދި ހެޔޮކަމަކީ ނަފްސަށް ހިތްހަމަޖެހޭ ކަމެވެ. އަދި ފާފައަކީ ނަފްސުގައި ހުރި ޝައްކެވެ. އަދި ހިތުގައި ހުރި ތަރުދީދެވެ. މީސްތަކުން ފަތުވާ ދިނަސް މެއެވެ.

- ހަވާ ހިތުގެ ނަފްސާނީ تَبَعَ ވުމުން ދުރުހެލިވުން: އެކަން ނުކުރުމެވެ. ހިތާމަކަމަކީ الله تَعَالَى ވަޙީ ﴿ أَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ ﴾ ގެ ސައްތަ އިލާހުކަން ބަސްފުޅުގެ ބައެއްވެސް ނުވެވެ. އެބަސްފުޅުގެ މާނައީ ،އަމިއްލަ هَوَى نَفْسُ ހާސިލު (އިލާހު ކަމުގައި ހަދައިގެން) ހުރި މީހާ ދެކެން ނުވަތަ ނުވަތަ ނުވަތަ އެއްވެސް މީހާ ދެކެން ނުވަތަ ނުބައި ހުރުމެވެ. މިއެވެ.

- ވަކި މީހެއްގެ ނުވަތަ ވަކި رَأْيُ އެއްގެ تَعَصَّبُ ވުމުގައި ހުރުން ދުރުހެލިވުން: އެކަން ނުކުރުމެވެ.

އަދި އެބައިމީހުންގެ ބަސްފުޅަށް ނުވަތަ އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި تَعَصَّبُ ނުވުމެވެ. އެއީ އެހެން ގޮތަކަށް ދެކުން ނުވެއެވެ. حَقُّ އަކީ ހުރިހާ ގޮތަކަށް ބަލައިގަނެވޭ ކަމެވެ. އަދި ހުރިހާ حَقُّ އަކީ مُؤْمِنُ މީހާގެ ގެއްލިފައިވާ މުދަލެވެ. އެއީ ހުރިހާ ކަމެއްގައި حَقُّ ބަލައިގަތުމެވެ. الله تَعَالَى ވަޙީ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآۚ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴾ البقرة ١٧٠ މާނައީ: އެބައިމީހުންނަށް الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް تَبَعَ ވާށޭ ބުނެވުނު ހިނދު އެމީހުން ބުނީއެވެ. އަހަރެމެން ތަބާވަނީ އަހަރެމެންގެ ކާބަފައިން ތިބިގޮތަށެވެ. (އެމީހުންގެ ކާބަފައިން الله ގެ މަގުނުދަނެ) އެއީ ތިބީ ނުވަތަ ނުވަތަ ވިސްނުން ނުވަތަ ހިދާޔަތެއް ނުލިބިފައިކަމުގައި ވިޔަސް ވެސް ކަމެވެ؟ މިއެވެ.

- ހަރާމްކަމުގައިވާ ތަޝައްބުހުގެ ތެރެއިން ދުރުހެލިވުން: އެއީ މިކަން ނުކުރުމެވެ. އެކަމަކު ކާފިރުންގެ ޢަމަލުތަކެވެ. رَسُوْلُ ﷺ حديث ފުޅުގައިވެއެވެ. « مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ » أبو داود. މާނައީ: ބައެއް މީހުންނާ ވައްތަރުވާ މީހާ ހިމެނޭނީ އެމީހުންގެ ތެރޭގައެވެ. މިއެވެ.

- ހަރާމްކަމުގައި: الله ނޫނީ ނުވަތަ ވަކީލު ނުހެދުމެވެ. އެއީ ތަވައްކުލުވެ ނުހެދުމެވެ. ހަދާނެކަމުގައި الله تَعَالَى ވަޙީ ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ ﴾ މާނައީ: އަދި الله އަށް ތަވައްކުލްވާ މީހާއަށް ކިފާވެއެވެ. އެކަލާނގެ ކުރެއްވުމުން ފުދެއެވެ.

- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ﷲ އާއި ދެކޮޅުހެދުމުގައި އެއްވެސް مَخْلُوقُ އަކަށް ކިޔަމަންވުމެވެ.
رَسُوْلُ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (لاَ طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الخَالِقِ) الترمذى. މާނައީ: ހާލިޤުއަށް ނުކިޔަމަންތެރިވާކަމުގައި އެއްވެސް مَخْلُوقُ އަކަށް ކިޔަމަންވުމެއް ނުވެއެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ﷲ ގެ ޙައްޤުގައި ނުބައި ގޮތަކަށް ހީކުރުމެވެ. ﷲ ތަޢާލާ ޙަދީޘުލް قُدْسِي حَدِيْث އެއްގައި ޙަޟްރަތަށް ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. (أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ މާނައީ: ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅާ ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ މެދު ހީކުރާގޮތުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވަނީއެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ބަލިޑޮކްޓަރުން އެއްޗެއް ލިޔެފައިވާ ކަރުދާސް ނުވަތަ ތައްޓެއް ފަދަ އެއްޗެއް އަޅައިގެން ބަލި ރަނގަޅުވާނެ ކަމަށް ގަބޫލުކުރުމެވެ. އެއީ ޤުރްއާނުން ބޭނުންވެގެން ކުރާ ކަމެއް ނަމަވެސް ޝިރުކުގެ ދޮރުހުޅުވާ ކަމެއް ކަމުގައި ޢުލަމާއުން ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. އަސަރުކުރާނެ ކަމުގައި ދެކިގެން ތަވީދާއި ޙިރްޒުފަދަ އެއްޗެހި އެޅުމެވެ. ރަސޫލުﷲ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހިވަސައްލަމް ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. رَسُوْلُ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ) މާނައީ: އެއްޗެއް އެލުވައިފިމީހާ އެއްޗަކަށް ހަވާލުކުރެވޭނެއެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ހިތްހަމަ ޖެހުމަށްޓަކައި ބަރަކާތް ލިބުމަށްޓަކައި ބޭނުންކުރެވޭ ތަކެތިން ބަރަކާތް حَاصِلُ ކުރުމުގައި ބަރަކާތް ލިބޭނެ ކަމަށް ދެކުމެވެ. ރަސޫލުﷲ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހިވަސައްލަމް އެއީ ޝިރުކެކެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. އެއްވެސް އެއްޗަކުން ނުބައިފާލު ނަގާ ނުވަތަ إِعْتِقَادُ ކުރުމުގައި ނަޙުސްކަމެއް ލިބޭނެ ކަމުގައި ދެކުމެވެ. ރަސޫލުﷲ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހިވަސައްލަމް ޝިރުކެއް ކަމުގައި رَسُوْلُ ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (الطِّيَرَةُ شِرْكٌ، الطِّيَرَةُ شِرْكٌ ثَلاَثًا) أبوداود މާނައީ: ނަޙުސްކަމުގައި ބެލުމީ ޝިރުކެކެވެ ޝިރުކެކެވެ. ނަޙުސްކަމުގައި ބެލުމީ ޝިރުކެކެވެ. މިހެން ތިންފަހަރު حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. سِحْرُ ފަދަ نُجُوْمِي عِلْمُ ފަދަ ދުނިޔޭގެ ކަންތައް ބެލުމުގެ ފަންނުތަކުގައި ބޭނުންކުރުމެވެ. ގައިބު ކަމަކާ غَيْبُ ގެ عِلْمُ ދަންނަކަމުގައި دَعْوَى ކުރާމީހުންނެވެ. އެއީ ކުރެވެސް ހުރިކަމެއް ބޮޑެތި ގުނަހެއް ބޮޑު ކުށެކެވެ. އުމުރަށް ބަރުކަތް ނުލިބި ހަމަ އަދި ޝިރުކެއް ހެދުމުގެ ދޮރުތައް ހުޅުވާލާ ކަމެއް ކަމުގައިވެއެވެ. އެހެން ގައިބުގެ ޝިރުކު ކުރާކަމެކެވެ. ފިޔަވައި غَيْبُ ގެ عِلْمُ އަކީ ﷲ އަށް ހާއްސަ އެއްކަމެއް ނޫނެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ތިލަ ބަލައި އެކަހެރި މީހާއަށް ފަރުވާކުރުމަށް ނުވަތަ ސިހުރު ބަލައިދިނުމަށް ކުރާ ބަޔަކުގެ ފަރާތުން އެހީ ހޯދުމެވެ. އެއީ ޝިރުކެކެވެ. ﷲ تَعَالَى އެކަލާނގެ ނަމުގައި އެކަމެއް ހާއްސަކޮށްފައިވާ ކަމެކެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ﷲ ނޫން އެހެން އެއްޗެއްގެ ހުވާ ކުރުމެވެ. އެއީ ކުޑަ ޝިރުކެކެވެ.
ކަލާނގެއަށް ހާއްސަ ނަމެއް ނުވަތަ ސިފައެއް مَخْلُوقُ އަކަށް ކިޔުމެވެ. ރަސޫލުﷲ ސައްލައްލާހު ޢަލައިހިވަސައްލަމް ޝިރުކަކީ ކުފުރެވެ.
އެއީ ރަސޫލުﷲ حَدِيْث ކުރައްވާފައިވާ ގޮތުން ހުވާކުރުމެވެ. (مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللّٰهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ)
أحمد. މާނައީ: ﷲ ނޫން އެހެން ނަމެއްގެ ހުވާކުރާ މީހާ ކުފުރުވެރިވީއެވެ. ނުވަތަ ޝިރުކުވެރިވީއެވެ. ހުވާކުރާ ނަމުގައި ބޮޑުކަމާއި ޢަޒަމަތް ލިބިގެންވާކަމުގެ ސިފަ ދެއްވުމެވެ. އެގޮތުން ހުވާ ކުރާނަމަ ބޮޑު ޝިރުކަށް ވެއެވެ. ނަމަވެސް ސީދާ ކޮށް ދިއުމެއް ނޫނީ ކުޑަ ޝިރުކެކެވެ. ދަރިންގެ حَيَاة ގެ ހުވާ ފަދަ ހުވާތަކެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ﷲ އާއި އެހެން ބަޔަކު އެއްވަރުކުރުމުގެ ގޮތުން ހުވާ ކުރާ ކަމެވެ. ނުވަތަ ﷲ ގެ ހުވާއާއި ހުވާ ކުރުމެވެ. ހަމަ އެއާއެކު ކުރާ ހުވާއެއް ކަމުގައި އެކަން ހަމަވެއެވެ. އެވާހަކައެއް ވެސް ހަމަ އެހެން ބަޔަކަށް ކުޑަ ހުވާއެވެ. ﷲ އާއި ހަމަވާ ކުޑަ ޝިރުކެކެވެ.
- ކުޑަ ޝިރުކާ ހަމަވާކަމެވެ. ކުރުމަށް ހިތްވާ ކަމެއް ކުރުމުގައި ނިޔަތް ބަދަލުވާނެ ގޮތަށް ބޭނުންކުރާ ބަހެކެވެ. ނަމަވެސް ތިޔަބަޔަކު شَيْطَانُ ގެ ބައިވެރި ބަހެއް ދިނުމުގެ ބަސްތައް. ﷲ ގެ قَضَا قَدَرُ އާއި ހަމަ ދެކޮޅުވާ ކަމެވެ.

إِعْتِرَاضُ ކުރުމަށް ވެއެވެ. އަދި އެހެންނަމަވެސް " މިއީ الله މިންވަރު ކުރެއްވި ގޮތް އަދި އެކަލާނގެ އިރާދަފުޅު ގެންނެވުމުގައި ކުރައްވައިފައެވެ." މިފަދައިން ކުރެވޭނީއެވެ. މިއެވެ.

- **ކަބުރުޝަރީފުތަކުގެ ގޮތުގައި. ޒިޔާރަތް ކުރުން އާއި މިސްކިތް ބިނާކުރުމާއި ކަބުރުތަކުގައި ތަބަރުރަކް ހޯދުމެވެ.** ހަމަކަށަވަރުން އަމިއްލަ ޒިޔާރަތް މިސްކިތުގައި ނަމާދު ނުކުރެވޭނެއެވެ. عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا އާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رَسُوْلُ، އަލައިހިސްސަލާމް ވަފާތުވުމުގެ ކުރިން ވިދާޅުވި حَدِيْث ކުރައްވައިފައެވެ. (لَعَنَ اللهُ اليهُوْدَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُوْرَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ يُحَذِّرُ مَاصَنَعُوْا) البخارى މާނައީ: يَهُوْدِى ނަސާރާއި نصارَى އިން ނަބީ الله لَعْنَة ލެއްވިއެވެ. އެމީހުންނަކީ އެމީހުންގެ ނަބީބޭކަލުންގެ ޤަބުރުތައް މިސްކިތްތަކަކަށް ހެދީ މީހުންނެވެ. އެމީހުން އެކަން ކުރުމުން ބަޔަކު ގެރިޔަސް ނުވެވޭނެއެވެ. މިއެވެ. އަދި ފަހަރެއް ކުރުމުގައި އެއާއި އެކަމަކު ހުއްޓުވައިދެއްވި ތަކުރާރުކޮށް ނަހީކުރެއްވިއެވެ. މިއެވެ. އަދި އެހެން حَدِيْث ކުރައްވައިފައެވެ. « إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوْا يَتْخِذُوْنَ قُبُوْرَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيْهِمْ مَسَاجِدَ، فَلا تَتَّخِذُوْا القُبُوْرَمَسَاجِدَ إِنِّيْ أَنْهَاكُمْ عَنْ ذَلِكْ » أخرجه أبوعوانة. މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން ކުރީގެ މީހުންގެ ތެރެއިން އެމީހުންގެ ނަބީބޭކަލުންނާއި صَالِحُ މީހުންގެ ޤަބުރުތައް އަދި މިސްކިތްތަކަށް ހަދައިއެވެ. ފަހެ ޤަބުރުތައް މިސްކިތްތަކަށް ހަދައިނުލާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން އެކަމުން މަނާކުރަމެވެ. މިއެވެ.

- **ކަބުރުޝަރީފުތަކުގެ. ދަރުމަތެރިން** رَسُوْلُ ގެ ޖާހުގެ ވަސީލަތުން تَوَسُّلُ ކުރުމާއި ނަބީއާއި صَالِحُ މީހުންގެ ޖާހުގެ ވަސީލަތުން تَوَسُّلُ ކުރުމާއި رَسُوْلُ ގެ ޝަފާޢަތް ނެތި ނުވަތަ ހައްޤުގައި ދުޢާކުރުމާ حَدِيْث ތަކުގައި ކުރެވޭ ގޮތުގައި ކުރުމަކީ ބިދުޢަތްތަކެކެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނުގެ ދަރަޖައިގެ ކުރާ ގޮތެއްގައެވެ. (تَوَسَّلُوْا بِجَاهِي فَإِنَّ جَاهِي عِنْدَ اللهِ عَظِيْمٌ) މިހަދީޘް ވެއެވެ. މީގެ މާނައީ: ކަލޭގެން މީހުން ކުރެވެނީއެވެ ޤަދަރުވެރިކަން تَوَسَّلُ ކުރާށެވެ. (ޖާހަކީ ހުރުމަތެވެ.) މީހުން ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ حَضْرَةُ ގައި މިއުންމަތުގެ ފާޑުފާޑުގެ ކަންކަމުގައެވެ. މިއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދަލީލަކީ: (إِذَا أعيتكُم الأُمور فَعَلَيكُم بِأَهلِ القُبُور) މިހަދީޘް ވެއެވެ. މީގެ މާނައީ: ކަލޭގެން ކަންތައް އަދި އެކަމުގެ ދަލީލަކީ ކަލޭގެން ޤަބުރުތަކުގައި އަހުލުވެރިން ނިސްބަތްވެއެވެ. މިއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ދަލީލަކީ (إِنَّ اللهَ يُوكِل مَلكاً عَلَى قَبْرِ كُلّ وَلِي يَقضِي حَوائج النَّاس) މިހަދީޘް ވެއެވެ. މީގެ މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން الله تَعَالَى ކަންތައް ވަކީލުކުރައްވައިގެ ޤަބުރުގައި މީހުންގެ ބޭނުންތައް ފުއްދައިދެއްވާ މަލާއިކަތެއް ވެއެވެ. އަދި މިޙަދީޘްތަކަކީ ބޭނުންކުރާ ފުއްދައިދިނުމެވެ. މިއެވެ. އެދިވެސް އެކަމުގެ ދަލީލަކީ (لَوْ أَحْسَنَ أَحَدُكُم ظَنَّهُ بِحَجَر نَفَعَه) މާނައީ: ކަލޭގެން ހެޔޮގޮތުގައި ހިތްވަރުގަދަވެގެން ހިތުގައި އޮތަސް އެއަށް ފައިދާކުރާނެއެވެ. މިއެވެ. މިޙަދީޘްތަކަކީ ބަތިލު ހަދީޘްތަކެވެ. ވީމާ رَسُوْلُ ގެ ޝަފާޢަތުގައި ބަޔާނުކުރެވުނު ދަލީލުތަކާ ޚިލާފު ދަލީލުތަކުގެ މައްޗަށް ނުވާތީ މިއާ ޢަމަލުކުރުން ހުއްޓުވާށެވެ.

- **ކަބުރުޝަރީފުތަކުގެ. ދިނީ މުނާސަބާތަކާ ގުޅޭ ގޮތުން ހަދާ** مَوْلُودُ ކިޔުމުގެ حَفْلَة އާއި إِسْرَاءُ އާއި مِعْرَاجُ ގެ حَفْلَة އާއި شَعْبَان މަހުގެ ފަނަރަ ވިލެރެއްގެ حَفْلَة އާއި އަދި އެހެނިހެން މުނާސަބާތުގައި ހަދާ ޚާއްޞަ ޢަމަލުތަކަކީ ބިދުޢަތްތަކެވެ. މިއީން ކަމެއް ކުރުމަށް ދީނުގައި އަސްލެއް ނެތް بِدْعَة އެވެ. އެއީ އެކަންކަން ހެދުމަށް رَسُوْلُ ގެ ސުންނަތުގައި އަދި أَصْحَابُ ބޭކަލުންގެ ޢަމަލުތަކުގައި ދަލީލެއް ނެތެވެ. އަދި އެ أَصْحَابُ ބޭކަލުން ސުންނަތަށް ތަބާވުމާއި ހެޔޮކަންތަކުގައި އެންމެ ގަދައަޅައި ވަނީއެވެ. އެބޭކަލުން ނަބީކަރީމްގެ ޙައްޤުގައި ލޯބިވެވަޑައިގަތުމެވެ. އެބޭކަލުން ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތަށް ޢަމަލުކުރުމުގައި ވަރަށް ރަނގަޅު ނަމޫނާއެކެވެ.

شَهَادَةُ: أَنْ لاَ إلَه إلاَّ اللّهُ (اللّهُ ނޫން إلَه އަކު ނުވާކަމުގެ ހެކިވުން)

أَثَرُ ގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. (ހަމަކަށަވަރުން ސުވަރުގޭގެ ތަޅުދަނޑިއަކީ لاَ إلَهَ إلاَّ اللّهُ އެވެ.) އެހެންނަމަވެސް ސުވާލަކީ އެކަލިމަ ކިޔާ ކޮންމެމީހަކަށް ސުވަރުގެ ހުޅުވުން حَقُّ ވެއްޖެތޯ؟ وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهُ އަށް ދެންނެވުނެވެ. لاَ إلَهَ إلاَّ اللّهُ އަކީ ސުވަރުގޭގެ ތަޅުދަނޑި ކަމުގައި ނުވަނީތޯ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދެއެވެ. އެއީ ތަޅުދަނޑިއެވެ. ނަމަވެސް އެއްވެސް ތަޅުދަނޑިއެއް ދަތްނުހުރި ނުވެއެވެ. ކޮންމެވެސް ދަތްތެރި ތަޅުދަނޑިއެއް ގެނެސްފިނަމަ ހުޅުވޭނެއެވެ. އެހެންނޫނީ ހުޅުވިގެން ނުދާނެއެވެ.

އަދި ކީރިތި ޤުރްއާނާއި ، ޞައްޙަ ސުންނަތުން حَدِيث ތަކުން ދޭހަވާގޮތުން އެކިގޮތްގޮތަށް އައިސްފައިވެއެވެ. އެގޮތަށް حَدِيث ތަކުން އެކަލިމައިގެ ޝަރުޠުތަކެއް ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް (مَنْ قَالَ لاَ إلَهَ إلاَّ اللّهُ مُخْلِصًا) (مُسْتَقِيْمًا بِهَا قَلْبُهُ) (يَقُوْلُهَا حَقًّا مِنِ قَلْبِهِ) وَغَيرِها..

މާނައީ: إخْلاَص ތެރިކަމާއެކު لاَ إلَهَ إلاَّ اللّهُ ކިޔުން— އެއީ ހިތުން ޔަޤީންކޮށްގެން ކިޔުން— ހިތުން حَقّ ގޮތުގައި ކިޔުން އަދި މިނޫންވެސް ބާވަތުގެ حَدِيث ތަކެވެ. މިނޫން އެ حَدِيث ތަކުގައި ފާހަގަކުރެވޭ ސުވަރުގެވަނުން ހުރި އެކަލިމައިގެ މާނައާއި މުޢާމަލާތުގައި އަދި މުސްލިމުންގެ އަމަލުތަކުގައި ހުރި އަދި މިނޫންވެސް މާތްވެގެންވާ ކަންކަމެވެ.

މިޙަދީޘްތަކުން اسْتِنْبَاط ކުރެވެން عِلْمُ ވެރިން شَرْطُ ތަކެއް ބަޔާންކޮށްދީފައިވެއެވެ. އެ شَرْطُ ތަކަކީ އެ شَرْطُ ތައް ނުފުރިހަމަ ކުރާހާއިރަކު لاَ إلَهَ إلاَّ اللّهُ ކިޔުމުން ނުފުދޭނެ ގޮތަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ކަންކަމެވެ. އެއީ ސުވަރުގޭގެ ތަޅުދަނޑިއަށް ވާގޮތަށް އަދި އެކަލިމަ ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ޖެހޭކަންތައް ތަކެވެ. މިޝަރުޠު ތައް އެކަލިމައިގެ ދަތްތަކެވެ. އެއީ:

1. **العِلْمُ: އެނގުން ދެނެގަތުން:** މިއީ ނަފީކުރާ ކަންތައްތަކާއި ސާބިތުކުރާ ކަންތައްތައް ދެނެގަތުމެވެ. މިގޮތުން لاَ إلَهَ إلاَّ اللّهُ ގެމާނަ ދެނެގަތުން ފަރުޟުވެއެވެ. އެއީ ނަފީކުރާ ކަމަކީ ހުރިހާ إلَهِيَّة ތަކެވެ. ސާބިތުކުރަނީ اللّهُ ނޫން އެހެން ހުރިހާ ތަކެއްޗަށް ޢިބާދަތްކުރުމަކީ ބާޠިލްކަމާއި އަދި ހަމައެކަނި ޢިބާދަތް ކުރެވެނީ اللّهُ އަށްކަމެވެ. އަދި اللّهُ ކަމުގައި حَقّ ގޮތުގައި ޢިބާދަތް ކުރެވޭނީ ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށެވެ. ޢިބާދަތް ކުރެވުމުގެ حَقّ އެކަލާނގެއަށް ލިބިވޮޑިގެންވާ اللّهُ وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلۡحَقِّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ﴾ މާނައީ: އެއީ ދެނެގެން ހުރެ حَقّ އަށް ހެކިވެދިން މީހުންނެވެ. މިއެވެ. އަދި رَسُوْلُ ، ގެ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. « مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لا إِلَهَ إلا اللهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ » مسلم މާނަ: ހަމަކަށަވަރުން اللّهُ ފިޔަވައި حَقّ އިލާހަކު ނުވާކަން ދެނެގެން މަރުވާ މީހާ ސުވަރުގެ ވަދެއްޖެއެވެ. މިއެވެ.

2. **اليَقِيْنُ: ޔަޤީންކަން ލިބުން:** އެއީ ހަމަ ތެދުވެ އެކަލިމައިގައި ޝައްކެއްނެތި ޔަޤީންކަން އޮތުމެވެ. މިއީ ހަމަކަށަވަރުން ޝައްކާއި ޝުބުހާއި ގިނަކަމާއި ނުކުރުމަށް އެކަލިމަ ތިބާ އިޤުރާރުވަނީ ހިތުގެ ޔަޤީންކަމުންނެވެ. މިގޮތުން ޝައްކާނުލާ ނަމަ ޔަޤީންކަން އެނގޭނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ފުރިހަމަ ސިފަވާ ބަސްފުޅަކީ މޫސާގެ ވަޙީ ކުރެއްވި اللّهُ وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمۡ يَرۡتَابُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ﴾ الحجرات މާނައީ، މުއުމިނުން ކަމުގައި ވަނީ اللّهُ އާއި އޭނާގެ رَسُول އަށް އީމާންވެ ދެން ޝައްކުނުކޮށް އަދި އެމީހުންގެ މުދަލާއި ނަފްސުތަކުން اللّهُ ގެމަގުގައި ޖިހާދުކުރާ މީހުންނެވެ. ތެދުވެރިން އެއީ އެއުރެންނެވެ. މިއެވެ. ހަމައެކަނި އަޅުގަނޑުމެން لَفْظُ ކިޔުމުން ނުފުދެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ހިތުގެ ޔަޤީންކަން ލާޒިމްވެއެވެ. ހިތުގެ އަތުގައި ޔަޤީންކަން حَاصِلُ ނުވެއްޖެނަމަ އެއީ ހަމަ ކަލިމައިގެ ފައިދާ ލިބިގެން ނުވެއެވެ. رَسُوْلُ ، حَدِيث ކުރައްވައިފައެވެ. « أَشْهَدُ أَنْ لا

إِلَهَ إِلا الله وَأَنِّي رَسُولُ الله لا يَلْقَى الله بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرَ شَاكٍّ فِيهِمَا إِلا دَخَلَ الجَنَّةَ » مسلم މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން اللهُ ނޫން އިލާހަކު ނުވާކަމާއި އަދި ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމުގައި ހެކިދެމެވެ. އެދެކަމުގައި ޝައްކެއްނެތި اللهُ ގެ حَضْرَة އަށް ދާ އެއްވެސް އަޅަކު ސުވަރުގެ ވަދެއްޖެއެވެ. މިއެވެ.

3 القَبُولُ: ޤަބޫލުކުރުން: ކަލިމައިން އެކަލިމައިގެ މާނަތަކާ އަދި ޤަބޫލުކުރުމުގައި އެކަށީގެންވާ އަސްލަށް ޔަޤީން حَاصِل ވުމުގެ ކަމުގައި އަބަދުވެސް... ބާއްވާ ޤަބޫލުކުރުމެވެ. ފުރަ އަހަރެމެންގެ ހާލަތު دَعْوَة قَبُوْلُ ނުކުރާ ބަޔަކު ކާފިރުވެއެވެ. އަދި ކަލިމާ ޤަބޫލުނުކޮށް ނުވަތަ ދީނުގެ ޝަރީޢަތް ނުވަތަ ކޮންމެވެސް ކަމެއް ޤަބޫލުނުކޮށް ނުވަތަ ކިބުރުވެރިކަމުން دَعْوَة قَبُوْلُ ނުކުރާ ކާފިރުންނެވެ. މިކަމާ ބެހޭގޮތުން اللهُ وَحِي ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿ إِنَّهُمْ كَانُوٓا۟ إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴾ الصافات މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން لاَ إِلهَ إِلاَّ اللّٰهُ ކިޔާށޭ ބުނެވިއްޖެނަމަ ކިބުރުވެރިވާ ބަޔަކުކަމުގައިވެއެވެ. މިއެވެ.

4 الإِنْقِيادُ: ކިޔަމަންތެރިވުން: އެއީ تَوْحِيْدُ އަށް ފުރިހަމައަށް ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. މިއީ حَقِيْقِي حَرَكَاةُ އާއި عَمَلِي ގޮތުން އިޖާބަދިނުމާއި ފުރިހަމައަށް ކިޔަމަންވުމެވެ. އެއީ تَحْقِيْقُ ވާނީ اللّٰهُ شَرْعُ ކުރެއްވި ގޮތުގެ މަތިން ޢަމަލުކުރުމާއި އަދި އެކަލާނގެ ނަހީކުރެއްވި ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވުމުންނެވެ. އަދި މިކަމާ ބެހޭގޮތުން اللّٰهُ وَحِي ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿ وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴾ މާނައީ: إِحْسَان ވެރިވާ ހާލުގައި އަމިއްލަ ގެ ނަފްސު (އަމިއްލަ) اللّٰهُ އަށް ކިޔަމަންކޮށްފިމީހާ ހަމަކަށަވަރުން ވަރުގަދަ ނަގާފައިވާ ގޮށްޓެއްގައި ހިފައިގެންނެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގެ ނިމުމަކީ اللّٰهُ ގެ حَضْرَة އެވެ. މިއެވެ. އަދި މިއީ އަމުރުފުޅުތަކަށް ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ.

5 الصِّدْقُ: ތެދުވެރިކަން: އެއީ ދީނަށް ކިޔަމަންވުމުގައި ތެދުވެރިވުމެވެ. މިކަން އެކަށީގެން ހަމަކަށަވަރުން ދޮގުހެދުމުގެ ދޮރު ބަންދުވެގެންދާނެއެވެ. އެއީ مُنَافِقُ އެވެ. އެހެނީ مُنَافِقُ ނަކީ ހަމައެކަނި ބަހުން ކިޔަމަންވާ މީހެކެވެ. وَحِي ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿ يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ ﴾ الفتح. މާނައީ: އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ނެތް ކަމެއް އެމީހުންގެ ދުލުން ބުނެއެވެ. މިއެވެ.

6 المَحَبَّةُ: ލޯބިވުން ހެޔޮ ލޯބި: ފުރަ މުއުމިނުން މިކަލިމައަށް ލޯބިވުމެވެ. އަދި އެކަލިމާ ނިންމާ ކަންތަކާއި ޢަމަލު ކުރުމާއި ޢަމަލު ކުރާ ބަޔަކަށް ލޯބިވުމެވެ. އަދި އެހެނީ رَبُّ އަށް ލޯބިވާ އިންސާނާ ތެރޭގައި ލޯބިފުޅުވުމާ اللّٰهُ ގެ ލޯބި އަށް ވާސިލުވެވޭނެއެވެ. އަދި اللّٰهُ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ އަށް ލޯބިވާ ގޮތަށް އެކަލާނގެ ރުހުންވާ ކަންތައްތަކަށް ލޯބިވެ އެކަލާނގެ ނުރުހުންވާ ކަންތަކަށް ނުރުހެއެވެ. އަދި رَسُوْلُ ، ގެ ސުންނަތާއި އެކަލާނގެ ޝަރީޢަތް ކިޔަމަންތެރިކަމާއެކު ތަބާވުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޙުކުމް قَبُوْلُ ކުރުމެވެ.

7 الإِخْلاَصُ: ޚާލިސްކަން: (إِخْلاَصُ) ޚާލިސްކަން: އެއީ އެކަލާނގެ ޢަމަލުތައް ހަމައެކަނި اللّٰهُ ގެ وَجْهُ އަށް ޓަކައި ކުރުމެވެ. اللّٰهُ وَحِي ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ ﴾ البيّنة މާނައީ: تَوْحِيْدُ އަށް ސީދާކޮށް އެކަލާނގެ ދީނަށް إِخْلاَصُ ވެރިވެގެން ހަމައެކަނި اللَّهَ އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށް މެނުވީ އެއުރެންނަށް އަމުރުކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. މިއެވެ. އަދި رَسُوْلُ ، حَدِيْث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. « فَإِنَّ اللهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لا إِلَهَ إِلا اللهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ الله » البخاري މާނައީ: اللّٰهُ ގެ وَجْهُ ފުޅަށް އެދިގެން لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ ކިޔާމީހާ ހަމަކަށަވަރުން ނަރަކަ حَرَامُ ކުރައްވައެވެ. މިއެވެ. މިشَرْطُ ފުރިހަމަވުމަށްޓަކައި ޝިރުކުގެ ހުރިހާ ބާވަތްތަކުން ދުރުހެލިވުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ.

شَهَادَةُ: أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللّٰهِ.(مُحَمَّد ﷺ އަކީ اللّٰهُ ގެ رَسُوْلُ އެކަމަށްހެކިވުން)

مَيِّتُ އަށާގެ قَبْرُގައި إمْتِحَانُ ކުރެވޭނެއެވެ. ތިންސުވާލު ކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ އެން ތިބާގެ ރައްބަކީ ކާކު؟ ސުވާލުތަކެވެ. އެއިރުއެއް ތިބާގެ ނަބިއްޔާއީ ކާކު އެންނަ ހަމަ ސުވާލުތަކެވެ. އެކަން ސުވާލުގެ ޖަވާބު ދީފައި ނަބިއްޔާ ކާކު؟ މުސްލިމުން ކުރަންވާނެއެވެ. ދަންނަގައި އަގު شَرْطُ ތަކެއް تَحْقِيقُ ކުރުމުގެ ސަބަބުން އެވަނީ اللّٰهُ تَوْفِيقُ ދެއްވާ މީހަކަށެވެ އެސުވާލުތަކަށް ތެދު ޖަވާބު ދިނުމަށް. ތެދު ޖަވާބު ދިނުމުގެ އަސާސަކީ ކައިރިގައި ސާބިތުވެގެންވާ އީމާނެވެ. އަދި އެކަން ތެދުކޮށް އިޚްލާސްތެރިވުން ދެއްވާނެއެވެ. އިތުރުން آخِرَةُ ގައި އެކަން އީމާނަށް ފަހުން ވާނީއެވެ. އެކަމަށް ޓަކައި ޝަހާދަތުގެ ދެވަނަ ބައިގެ شَرْطُ ތަކަކީ:

1 النَّبى مُحَمَّد ﷺ އަމުރު ކުރެއްވި ކަންތަކަށް ކިޔަމަންތެރިވުން: اللّٰه تَعَالَى ވަޙީކުރައްވާ ކަންތަކާމެދު ކިޔަމަންތެރިވުމަކީ އަމުރުކުރައްވާ ކަންތައް ކުރުމެވެ. اللّٰه تَعَالَى وَحِي ކުރައްވައެވެ. ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَ﴾ މާނައީ: ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވާ މީހާ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން اللّٰه އަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެއެވެ. މިއޮތީ. އަދި وَحِي ކުރައްވައެވެ. ﴿قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ﴾ آلَ عِمران މާނައީ: ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ކަލޭމެން اللّٰه އަށް ލޯބިވާނަމަ ވަކިން ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވާށެވެ. އޭރުން اللّٰه ކަލޭމެންނަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންނެވޭނެއެވެ. މިއޮތް. އަދި ސުވާލުގެ ތެރެއިން ސަބަބު އެކަލޭގެފާނު ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. ހަމަ އެކަލޭގެފާނު حدِيث ކުރައްވައެވެ. «كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلا مَنْ أَبَى. قَالُوا: يَا رَسُولَ الله: وَمَنْ يَأْبَى؟ قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى» البخاري މާނައީ: މަގުގެ ތެރެއިން ދެނެގަތުން ރަސޫލުގެ ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ސަބަބުން ސުވަރުގެ ވަނުމެވެ. އަބާކުރާ މީހުން ހިމެނެއެވެ. މަގެއް ނުދޭ ކާކުތޯ؟ حدِيث ކުރައްވައެވެ. މިހެން އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވާ މީހަކު ވަންނާނެއެވެ. ސުވަރުގެ ވަދެއްޖެއެވެ. އަދި މިހެން އެކަލޭގެފާނަށް އުރެދުނު މީހާ ސުވަރުގެ ވަނުމަށް އަބާކޮށްފިއެވެ. މިއޮތީ. ހަމަ النَّبى ﷺ އަށް ތަބާވުމަކީ ދީނުގެ ޝަރުޠެކެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވާނެއެވެ. މިއީ ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ތަބާވުމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި އަދި إِقْتِدَاء ވުމެއްނެތި މިއަދު النَّبى ﷺ އަށް ތަބާވުމުގެ ބަހަކުން އެކަމުގައި دَعْوى ކުރުމެއް ނުކުރާނެއެވެ.

2 އެކަލޭގެފާނު خَبَرُ ދެއްވި ކަންތައް ތެދުކުރުން: މިކަމަށް ފަހު ނަބިއްޔާގެ ނަބީކަމާއި ރަސޫލުކަން ދެނެގަތުމަށް شَهْوَةُ އެކަލޭގެފާނު ނަބީކަން النَّبى ﷺ ގެ ބަސްތަކަކީ ސީދާ صَحّ އެއްގޮތަށް خَبَرُ ދެއްވި ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން اللّٰه އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްތައް ތެދުކުރުމެވެ. މިހެން النَّبى ﷺ އަކީ مَعْصُومْ ބޭކަލެކެވެ. ކަމަކަށް އަދި ދެކެއް އެކަލޭގެފާނުގެ ކަލާމުގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ. ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ﴾

3 އެކަލޭގެފާނު ނަހީކުރައްވާ، މަނާކުރައްވާ ކަންކަމުން ދުރުހެލިވުން: އެއީ ހުރިހާ ގޮތަކުން ފުރިހަމަ ބީއިދު ފުރިހަމައެވެ. އެއީ ޝަރުޢީގޮތެވެ. ދީނުގައި ބިދުޢަތާވެއެވެ. އަދި އެތަނުގައި مُوْبِقَاتُ އެވެ. ދީން ކުރުމުގެ ފުރިހަމައިން ކަނޑައެޅިގެންވާ ކަންތައް ދިމާކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިސާލަކަށް އެވާ އަށް النَّبى ﷺ އަށް ތަބާވުމަކީ ހަރާމްކަން ކުރުމާއި އަދި އެހެން ފަރާތްތަކަށް ތަބާވެ ތެދުވެއެވެ. އަދި އެސަބަބުން صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމުގެ ތަބާވުމަކީ اللّٰهُ އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ތަބާވާ ނުކުރާނެއެވެ. އަދި ކުށްކުރާމީހާ ފާސިޤާ ކަމުގައި އަދި އެކަމުންދުރުވާކަމުން ފުރިހަމަތަކުގެ ނަހީކުރެއްވި ކަންތައްތަކުން ދުރުވުމެވެ.

4 اللّٰهُ ގެ ޢިބާދާތްތައް ކުރުމުގައި شَرْعُ ވެގެންވާ ގޮތުގެމަތިން اللّٰهُ އަށް އަޅުކަން ކުރުން.
އަޅުކަމުގެ އަސާސަކީ ބިދުޢަ ނުކުރުމެވެ. ހަމަ رَسُوْلُ اللّٰه ﷺ ގެ ސުންނަތް ފިޔަވައި ތަބާވުމަށް ޓަކައި އަޅުކަން ހުށަހަޅައިދޭ ގޮތަކުން ތަބާވާން ވާނެއެވެ. رَسُوْلُ اللّٰه ﷺ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. «مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ» مسلم މާނައީ: عَمَل އެއްގޮތުން ކުރާ އަޅުކަމެއް އަދި އެއްގޮތެއްގެ މަތިން ނުވާ ކަމަކަށްވާނަމަ އެކަމެއް ރައްދުވެއެވެ. އެބަހީ ޤަބޫލުނުކުރެވޭނެއެވެ. މިއޮތް.

فَائِدَةٌ: **(އިލްތިފާތުއް)** ހަދަވަރަކަށްވެގެން النبي ﷺ އަށް ލޯބިވެވުމަށް ވާޖިބުވާނެތެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކާއި ދިމާވާ ލޯބިވުމާއި ބައްޕައާއި މަންމައަށް ވުރެ ލޯބިވާނީ (اللّٰهُ ފަރާތުން) އަރުވައިފައިވާ ކަމެއްކަމުގައި ވިސްނާ ކަމަކަށް ލޯބިކުރުމަށް ބަރަކާތްލިބިގެންވެއެވެ. މިހެން އަދި ހުރި ލޯބި ހުރުމާއި ކަންތައްތަކަށް ކަމަޖެހޭނެ ވިސްނުން ފަރާތްތަކުގެ ތެރެއިން ފާހަގަކުރެވެނީ، ލޯބި ހުރިކަން އެނގޭނީ ކަމަކަށެވެ. ފަހު
النبي ﷺ އަށް ލޯބިވާ މީހަކު ލޯބިވާ މީހުންނަށް ލޯބިވާނެކަމާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތާއި ޢަމަލުކުރުމެވެ. އަދި
އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ބަސްއަހައި އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ވެރިކަމާއި ތަބާވުމާއި އަދި ގާތް
ވުމަށްޓަކައި އަރާމުކަމާއި ހިތްވަރުކުރުމާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ހަޔާތުގެ ތަފާސްހިލާތާއި ތާރީޚީ ކަންތައްތަކާއި
އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތާއި ކިޔަވައި ހެދުމާއި ޙަދީޘް ބުނުމާއި އަދި ހިތުގައި ރައްކާކުރުމާއި
އަދި ބަޔާންކުރުމާއި ފެތުރުމެވެ. ފަހު ލޯބިވާ މީހާ ބޭނުންވާނީ ލޯބިވާ މީހާގެ ކަންކަމަށް ދަސްކުރުމެވެ. ދެން އަހަރެމެން
ބޭނުމެވެ. އަދި އެހެނިހެން ކަންތައްތަކުގެ ޚަބަރުތަށް ބޭނުންވެއެވެ.

ދަންނާށެވެ! النبي ﷺ އަށް ލޯބިވުމުގެ ޙައްގުތަކުގެ ތެރެއިން ހަމައެކަނި ލޯބިވުމެއް ނޫނެވެ. އޭގެތެރެއިން: އެކަލޭގެފާނަށް ގިނަގިނައިން
ގިނަގިނައިން صَلَوَاة ކިޔުމެވެ. ދެން އެއަށް ކަމުދާ ގޮތެއްގެ މަތިން ފިކުރު ކުރަން ކެތްކުރުމެވެ.

އަދި އޭގެތެރެއިން: އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވުމަށް شَوْق ވެރިވުމެވެ. ދެން ސާބިތުވެ ވިސްނުމަށްޓަކައި
އެކަމާ ގުޅޭ ބައްދަލުވުމަށް شَوْق ވެރިވާނެއެވެ.

އަދި އޭގެތެރެއިން: އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުދާ ރިވެތިކަމާ އެކަލޭގެފާނަށް ޢިއްޒަތް ކޮށުމެވެ. إِحْتِرَامُ
ކުރުމެވެ. إِسْحَاقُ رَحِمَهُ اللّٰهُ ވިދާޅުވިއެވެ. النَّبِى ﷺ ގެ أَصْحَاب ބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނު ފާއިތުވެވަޑައިގެންނެވުމަށްފަހު
އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުދި ހިނދު ހިތްވަރުހެޔޮ ގޮތުގައި ހުރެ ރޯއިރުވާ ކެތްތެރިވުމުގެ ތެރޭގައި އެކަލޭގެ
ނަން އެކަލޭގެފާނުގެ ނަންފުދި ހިނދު ހަމައެކަނިވާނެއެވެ.

އަދި އޭގެތެރެއިން: އެކަލޭގެފާނާ ދެކޮޅުވެ އިންކާރުކުރާ ކަންތައްތަކުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަދާކުރުމާ
އަދާނުކުރުމާއި އަދި بِدْعَة ވެރިންނާއި مُنَافِق ނޫނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތާއި ދެކޮޅުވެރިޔާއި
އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދީނުގައި بِدْعَة ހަދާމީހާއާ ދުރުހެލިވުމާއި ދެކޮޅުހެދުމެވެ.

އަދި އޭގެތެރެއިން: النَّبِى ﷺ ގެ آلُ بَيْتُ ނަމަވީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނާއި ދަރިކޮޅުން
އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ أَصْحَابُ ބޭކަލުން ނޫނީ مُهَاجِرُ ބޭކަލުންނާއި أَنْصَارِى ބޭކަލުންނަކީ އެކަލޭގެފާނު
އެ ލޯބިވެވަޑައިގަންނަވާ ބޭފުޅުން ކަމެވެ. އަދި އެބޭފުޅުންނާ عَدَاوَة ކުރާ މީހާއާ عَدَاوَة
ކުރުމެވެ. އަދި އެބޭފުޅުން ދެކެ ލޯބިވާ މީހާއާ ލޯބިވުމެވެ. އަދި ގަބޫލުކުރަންޖެހޭ
ކަންތައްތަކެވެ.

އަދި އޭގެތެރެއިން: އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ހުރި أَخْلاَق ނޫން أَخْلاَقُ ހުރުމަކުން ނުވެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ
ހުސްނުވެރި أَخْلاَقُ އެންމެ ރަނގަޅު ރަނގަޅު ގޮތުގައި ތަބާވާންވާނެއެވެ. عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا ވިދާޅުވިއެވެ. رَسُوْلُ
اللّٰهُ ﷺ ގެ أَخْلاَقُ އަކީ قُرْآنُ އެވެ. އެގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ނަފުސް
ތަރުބިއްޔަތު ކުރެއްވީ قُرْآنُ އުނގަންނައިދޭ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ޙުކުމްތަކުގެ މަތިންނެވެ.

النَّبِي ﷺ ގެ ސިފަތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް: ހެދުކަނޑައެޅުން އެކަލޭގެފާނު ވަރަށް ގިނަގިނައިން އެކަމަށް
ހެދިވަޑައިގަތުމުގައި ގެދަށުވީ ކަމެވެ. އަދި خَاص ކަމެއް ހަމަޖެހިގެން ގޮސް ހެދިވަޑައިގަތުމަށް ވާސިލުވިއެވެ. އަދި އަދި
އެންމެ ރަނގަޅު އަދި އެކަލޭގެފާނު އެންމެ ދޯދިތީ ވަޑައިގަތުމުން رَمَضَان މަހުގެ. އެކަލޭގެފާނުގެ خَلْق
ވަކިންނެއް އެންމެ نَصِيْحَة ތެރި خَلْق އެވެ. އަދި އެންމެ ކުރިއަށް ތިބި ތާއަބުވިއެވެ. ދެކެވޭގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ
އަޚްލާޤު ނަފްސު ބާރުގެ ނަރުމީރުވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު اللّٰه ގެ އަޅުކަމުގައި އެންމެ ގާތްވުމުގެ
ބުނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ހުރިހާ ކަމެއްގައިވެސް ހީވާގޮތް އެކަ އެންމެ ބޮޑު تَوَاضُعُ ވެރިވިއެވެ.
އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރުބާރުގައި ބޮޑާ ހިޔާލު ނުހުރެވޭ ކަމަށް އެކަލޭގެ ހުރިހާ ކަމަކަށް ދަރުބާރު
ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއާއި އަދި ދަތުރުކުރަށްވާ ސަލާމް ކިޔުއްވާ ފަދައިން. އަދި خَلْق ވަކިންނޫން އެންމެ رَحْم
ބޮޑު ބޭކަލަކު ކަމުގައެވެ. އަދި ހިތްވަރު ހުރީ ކުޑަކުދިންނަށެވެ.

الطَّهَارَةُ

ނަމާދަކީ އިސްލާމްދީނުގެ ދެވަނަ ރުކުނެވެ. طَهَارَة އާއި ނުލައި ނަމާދު صَحَّ ނުވާނެއެވެ. ފަހެ ނަމާދު ކުރުމުގެ ކުރިން طَهَارَةُ ހާސިލުކުރަންވާނެއެވެ.

ފެނުގެ ވައްތަރުތައް: 1) **طَاهِرُ ފެން:** އަކީ އަމިއްލައަށް طَاهِرُ ވެފައި އަނެއްބައިމީހުން طَاهِرُ ކުރާފެނެވެ. އެއީ حَدَثُ އުފުލުމަށާއި ނަޖިސް ދޮވުމަށް ބޭނުންކުރެވޭ ފެނެވެ. 2) **ނަޖިސް ފެން:** އަކީ ކުޑަކަމުން ހަތަރުސަތޭކަ އަށް ނަޖިހެއް އެޅިފައިވާ ފެނެވެ. ނުވަތަ ގިނަފެނުގައި ނަޖިހެއް އެޅި ފެނުގެ ކުލައިން ނުވަތަ ރަހައިން ނުވަތަ ވަހުން تَغَيُّر ވެފައިވާ ފެނެވެ.

ގިނަފެނާއި ކުޑަފެން: ގިނަފެނަކީ ނަޖިހެއް އެޅުމުން تَغَيُّر ނުވާހާ ފެނެވެ. އެއީ ކުލައަށް ނުވަތަ ރަހައަށް ނުވަތަ ވަހަށް ނުބަދަލުވާ ފެނެވެ. ފެނުގެ މިންވަރު قُلَّة ދޭއް ވަރަކަށް ވާ ފެނެވެ. އެއީ ގާތްގަނޑަކަށް (210) ލީޓަރު އެވެ.

ކުނބުރު: ބޯހިޔާ ކުރެވޭ ކަހަލަ ޖަނަވާރުތަކާއި ހަމަ އެފަދަ ޖަނަވާރުތަކުގެ ހަމުގެ ކުނބުރު. ކުނބުރު ހަމަތަކުން ދެބިފައިވާ ކުނބުރު طَهَارَةُ صَحَّ ވެއެވެ. ދެން ބޭރުގެ ކަހަލަ ދިރޭ ޖަނަވާރުތަކުގެ ހަމަށް ނަޖިސް ލިބިފައިވާނަމަ އެ ހަމަ ދޮވެގެން ހަދައިގެން ބޭނުން ކުރެވިދާނެއެވެ.

ދޮވުމުގެ ގޮތް: އެއީ مُطْلَقُ ގޮތެއް ނަޖިސް އުފުލާލުމެވެ. އެގޮތް ހުރި ދޮވުމުގެ ބާވަތްތަކެވެ. 1) އެއްގޮތަކީ ބޯފެނުން ދޮވުމެވެ. 2) މުސްކުރާ ނަޖިސް ދޮވެ ހިލާ ކުރުމަށް ބައެއް ގޮތެއް ހޯދުމެވެ. މިބާވަތުގެ ބާވަތްތަކުގައި دِبَاغ ކުރުމުން ހަމަ ހާސިލުކުރެވިދާނެއެވެ. ދުރުހެލި ހާއްސަ ގޮތެއް ބަޔާންކުރެވެއެވެ.

استنجاء ކުރުން: އެއީ ކަށިގަނޑުގެ ފަރާތުން ނަޖިސް ފޮހެލުމަށް ދޮވުމެވެ. އެއަށް ބޭނުންކުރާ ތަކެތީގައި ފެނާއި ގަލާއި ތަކެތި ބޭނުންކުރުން استنجاء އެވެ. އަދި ހިލަ ތަކެތިން ސާފުކުރުން اسْتِجْمَار އެވެ. އަދި ހަމަ ފެނާއެކު اسْتِجْمَار ކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ ތަކެތީގެ شَرْطُ ވަނީއެވެ. އެއީ طَاهِرُ ވެގެންވުމާއި، ހަރުގަނޑު ތަކެއްޗަކަށް ވުމާއި، ކާބޯތަކެތި ނުވަތަ އިޙްތިރާމް ކުރެވޭ ތަކެތި ނުވުމެވެ. އެއީ ބިންގަނޑު ފަދަ ތަކެއްޗެވެ. ތިން ފަހަރަށްވުރެ ކުޑަނުވުމެވެ. ތިންފަހަރު ނުވަތަ އިތުރަށް ކުރުމުން ސާފުނުވާނަމަ، استنجاء ކުރުން ނުވަތަ اسْتِجْمَار ކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

قَضَاء حَاجَة **ކުރުމުގައި ހާމުވާ** حَرَامُ **ވާ ކަންތައް:** އެއީ ސިފައިގެ ތެރެއިން ހުސްބިމުގައި ބައިތިއްބާ ތަނެއްގައި ފުރަގަސް- ނުވަތަ ކުރިމަތި ދިމާލުން ނަގާ ތަނެއްގައި ނުވަތަ ފިޔަވައި ކަމަށް ނުވާނަމަ ގިބުލައާ ދިމާލަށް ކުރިމަތިލާ ނުވަތަ ފުރަގަސް ދެމުން (ގަހުގެ ފުރަގަސް ހެދި ހަކުރު ލާފަދަ ތަންތަނެއް) ނުކުރުމާ ބޭނުމަށް ބިއްލާ ނުވަތަ އެފަދަ ތަނެއް ހަމަ ދިމާލުން قِبْلَة އަށް ކުރިމަތިލައިގެން ކުރުން.

قَضَاء حَاجَة **ކުރުމުގައި** مَكْرُوْه **ވާ ކަންތައް:** اللهُ ގެ ޒިކުރުކުރާ އެއްޗެއް ހިފައިގެން قَضَاء حَاجَة ކުރުމަށް ވަނުން-قَضَاء حَاجَة ކުރާ އިރު ވާހަކަ ދެއްކުން- ހުރެ ހުރެ ފެނުގައި ނުވަތަ ބިމުގައި ކުރުން ނުވަތަ ބޭރަށް ނުކުތުމުގެ ކުރިން- ބޭރަށް ނުކުމެ ހަމަ ގަނޑުގައި އެއްޗެހި ބިމުގައި ނުކުތް ހިސާބުގައި قِبْلَة އަށް ކުރިމަތިލައިގެން އިށީނުން-ބޭނުންނުކުރާ ނަމަވެސް ފަރުދާ ކުރުން ހަމަ ނުކުރުން ހުއްދައެވެ.

قَضَاء حَاجَة **ކުރުމުގައި ސުންނަތްވާ ކަންތައް:** ވަނުމުގެ ކުރިން ކަނާތް ފައިން ވަނުން- ނިކުންނައިރު ވާތް ފައިން ނިކުތުން-

ދޮން އެޅުން: އިސްތިންޖާ ކުރުމަށްފަހު ދޮން އެޅުން ސުންނަތެކެވެ. -ސާފުތާހިރުކަމާއި قُرْآنُ ކިޔަވާ ތަނުގައި ދޮން އެޅުން ކުރުމަށް ބަޔާންކޮށްފައި ހުރި ބާވަތްތަކުން ސިފަވެގެން ދިޔަ ނަމަވެސް ހަށިގަނޑުގެ ތެރެއިން ވަސް تَغَيُّر ވެފައިވާ ހާލަތުގައި ވެސް ހިތާހާ ނުވާނެއެވެ. އަދި ދޮން އެޅުމުގެ ތެރޭގައި

طَهَارَةُ ހަދާ ފެންގަނޑު ކަނޑައެޅިގެން ފެނުން ސުންނަތްވެގެންނެވެ. އަދި مُسْتَحَبُّ ވާގޮތުގެ ކަންކަން ދުވަހި ވައިތި ހިސާކުރުން ސުންނަތުގެ ވާނެއެވެ.

الوُضُوْءُ: އާގެ ރުކުނުތައް: 1) މޫނުދޮވުން. އަތުގަބުލައި ކަތިވުމުގައި ނިޔަތުގަތުކުރުމުގެ ވާނެއެވެ. 2) އިނގިލިތަކާ އެކު ދެއަތް ދޮވުން ދެއަތުގެ ބޮޑުއިނގިލިއާއި އަތް ދޮއިލީދޮވުން. 3) ދެކަނފަތާއި އަތް މުޅިބޮލުގައި ފެން ހުސްކުރުން. 4) ދޮލަން ބޮޑުއިނގިލި ދެފައިތިލަ ދޮވުން. 5) ތަރުތީބުކަރުން. 6) مُوَالَاةُ ކަރުން. މިއެވެ.

وُضُوْءُ ގެ ސުންނަތް: ދޮދަށްޖެހުން- ފެންލާ ދަތްދޮވުން- މުނދޮވުގެ ކަރުން ކަނޑި ނިޔަތް ފަންގިލިން-ތަރުތީބުކުރުމުގެ ކަރުވުގައިތިއި ނިޔަތުން ފަރަލާގެ ކަރު مُبَالَغَة ކަރުން- ބޮކާހުރިހާ ދޮބި ވަނދު އިތުރުން-އިނގިލިތަކުނޑު އިތުރުން-ގަނޑުވަނުމަކަށް ފަރަލާ ކަނޑައެޅިގެން ފެނުން- ގަނޑުވަނުމީ ދަފުރު ނޮވުމަށް ދަވަހި ފަރަލާއި ކަނޑައަޅިގެން ފެނުވާއިރު ވައިތުން ފެނުފުރިއިލުން- ފެނުލާއި ގަނޑުވަނުގެ އަދިކާވެން-وُضُوْءُ ކަރުނުދުގެ ވަރުދުފިއިވާ دُعَاء ކިޔުން. މިއެވެ.

މަގު ވަޖިބުވުން: ފެނުދުގެ ކަރުން ބޮޑުވި ހިއްސު- ރަގޮގެ ނިދުނުރުމަރު ފެންއިއްގެތަ އިތުރުމަގެ ކަރުނު ދުއިތިލު ވިސްނުފަރުދުގެ މިއެވެ.

މަގުކުރުމަ ކަނޑައެޅި: ފެނުފެނުން ނޫތަތް ހަނފެނުން وُضُوْءُ ކަރުން- އެއްގަނޑުނުކަނ ތިސްފުރަރުގެ ނަފިގުޖެއް ފެނުން- وُضُوْءُ ކަރުވުގެ މަގުގަވެއި ގަނޑުވަނުން ފެނިއިކަން- ތިމުގެ އިތުރުދުވުން މިއެވެ. وُضُوْءُ ކަނޑުވުގެ ފެނުހިއްކަނ ހައްދުއްވެ.

ހައްދުއިތުރު: ކަރުނުއިތުރު އެގެއަގެ ބަގަރުގެ ފެން ޙަރަކާތުކުރުން ކަނޑުމުން ބޮނުމެވެ. ނިޔަތުދޮނުފިލު ނަފުއަދި ފެނުތެދުރިއްރު މިދުނިކަ ނިޔަތު ފެނުފިލު އަކަނ ކަރުނުވަނި އިތުނެވެ. އަނދަގޮތުކަރު އަކަނޑު صَحّ ނުވެނެއެވެ.

وُضُوْءُ ކަށަވަރު: ހިތުން ނިޔަތު ގަނޑުން ، ދުނބުގެ ވާރާހީގެ ފަހަރުމައްސަރުވުމުގައި، ދަނު ކަދުވީ ނިޔަތުމިގަނޑުފުން ދުނޑުއާނގެ ފެނުދުވުން (މަނގެ ޑަދުރާ: ދިގުވުގެ ބޮޑުގެއިނގެ ފާހަނަވެލުގެ ދޮވުމަށް ދުނރުވު – ފުގަތިރު އަދިކަނުފިލުވަ ހިނައަކަނުއިތަ) ދުނ ދުއިތު ދުއިތުދު ދުއިފަވާހުރިހި ދުނޑު. ދުނ މަނގެ ބޮއަދުނުފުނގު ފާއިކަށަރާއިރު ހަދުއިނު މަސައްކަތުގައި ފެނުފުނ. ކަނޑުނުގެ މަދަގައިވާ ހަދުހިނޑުގެވެ ވެނ އަރާގެރައިނެވެ. އަދި އަނގެ ޝައުދިރިވެ ދު އިގެ ކަނޑުވެހިގެ ކަރުވުގެއިވެ ވަޅުވަރުފުން. ދުނ އަނގެ ދުބޮތެ އިގުފުނ ދުކަނޑުނުގެ ބަރުފުނގައި ފުރުން. ދުނ ދުއިތު ކަނޑުއަހު ދުފިއިތިރޫން.

ހައްދުއިތުރު: މިބޮކަރުކަށަ ހަރީނު އިނގެ ހަކަގައި ފުނޑާއިޝަން ވަތުދުވެހެއެވެ. އަދި މިދުއިޖެ ހަރީނުބޮދުފުވެ ދުވެފުނެއެވެ.

ދާ خُفُّ ގައި ފޮތުން: خُفُّ އަކީ ހަމުން ނިވާވާ ދުނުވާ ސުއްވެތީގެ އައުގަކަނ ހަދައިފާވާ ދުފުއިފަރާގާ ފުދުބޮކަރެވެ. ދުނުފަރު ކަހަރުނު ނިވާވާ އުބޮތީގެ އަނުދުވެނޑު އައުގަކަނުވެނޑު އަގެކަތުރުނު جَوْرَبُ އެވެ. (އިސްލާމީޝަރީޢަތު) ކަޅު حَدَثُ ވެރުވުމުން ހަދައިކަނ ދު خُفُّ ގައި ފޮތުރުން ހަނދުއެވެ. އެގައި ފޮތުރުން ހުއްދަވުން شَرْطُ މިކަނާއި އެކަށެވެ. އެއީ: 1) ފުރިހަމަ طَهَارَةُ އަށްފަހު خُفُّ ލުން. (އެބަހީ ދުފައި ދުވުމުދުފުރެވެ.) 2) އެއީ ފެނުނުކަރު طَهَارَةُ އަކަށްވުން. 3) ދުވުން فَرْضُ ވާހިސާބު ނިވާވުމުގެ ވުން. 4) އެއީ ހައްދު ދު خُفُّ ކަޑާގައިވުން. 5) އަދި خُفُّ އަގެޖެހިގެއި طَاهِرُ ވެގެންވުން. މިއެވެ.

ފަތަޖެގައި ފޮތުން: شَرْطُ މިކަނާއި އެކަށެވެ. (ބަރުގައި ފެނުފުރުމުގެ ބަދުރުގައި) ފުރުން ހަދުއެވެ. އެއީ 1) ފުރަތަމަގެ ފުގެޖެއަކަށްވުން.. 2) ބަރުގައި އަދުވުގެން ފުރަ ހިސާބު ނިވާވާވުގެ ވުން.. 3) ކަޅު حَدَثُ އަކަށް ފުރަ ފުރުފުރުކަށްވުން. 4) ފެނުނުކަރުވާ طَهَارَةُ އަކަށްވުން. މިއެވެ.

ބޫޓު ގައިފުރުން: شَرْطُ ތަކަކާއި އެކަށޭގެ ހަމަގައި ފުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ 1) އަށްހަށްއޭގެ ބޮޑުގާއިހަލާނުވުން. 2) ކަރުގެދުރަށް ވަރުއަޅުވެގެންނުވުން. 3) ކުޑަ حَدَثُ އަކާނު ފުރަ ހުއްދު ފުރުފުރުމުކާނުވުން. 4) ދުއްދުރާރުވާ طَهَارَةُ އަކާނުވުން. 5) ބޮޑުގައި އެދުވެގެން ފުރަ ހިސާބު ނުވައިވެގެންވުން. މިއެވެ.

ދެ خُفُّ ގައިފުރުމުގެ މުއްދަތު: އެއީ ރަށުގައި ތޯއްމުރުޖެހިއްސާމު ރޭއާދުވާއިދުވެވެ. އަދި ދުވަރުވެރިއާއްސަމު (85 ކަހުމުޖެހުގެ) ޙިސާބުވާއި އެހެރުވެއެވެ.

ދެ خُفُّގައި ފުރުމުގެ ފުރަސް: خُفُّ ތުމުނުފުގެ ފުރަމުމުރިހިސާބުރެވެތްނުފުރުވެގެން ފުރިގެން ތުދުމުގެ ހުމުއްވެގެނަށް (އެއީ ރަށުގައި ހުއްމުރުޖެހިއްސާމުވެ.- އެއީ 24 ގަޑިއިރުވެ.)

ދެ خُفُّ ގައި ފުރުމުނުފުރު: އަށްމުދުއްމަށްފުރުވެސް ފުރިގެ އިގެ ޒިޔާކުން ފުރިގެން ކަރުމުއްތާއި ހުރުއްނުވެ. ފުރުނުވުން އިތުރުގެ އެމުގެ އިގެޒިއާ ދުރުކަރުގެނުވެ.

އިޖުރުފުއިދާއް: ދުވަރުގެދުމީ ފުރުފުއިދުން ހުރުނުއާއި ނުވާޙީ ހުރުގައި ހުރުފުރުފުއި ދުން ދުވަރުފުރު ނުވާޙީ ފުރުން ފުރުމުއިޙަރުގެނުޝަނާ ވާއިދު ޖެހެގެމުގެ ނުމަ ހުރުގައި قَائِمُ ވެހުރުފުރާ އާގެމުދު ފުރުނުވެ.

جَبِيْرَة ގައި ފުރުން: جَبِيْرَة އަކީ ކަރުބުދުނުމާ އެޗް އާއިޖެހިގެޗެވެ. އަގުޒިމުގައި ފުރުން ހުއްދުވާނީ شَرْطُ ތަކަކާއި އެކަށޭގެވެ. 1) އާއިކީ ބޭނުމުގެނުވުން 2) ބޭނުމުވާ ހިސާބަށްވުރެ ބޮޑުނުވުން 3) وُضُوْء ކުރުމުގައި جَبِيْرَة ގައި ފުރުމުއި އަށުނުށް ގެނުވުންމުއި ދުވަމުއިދުމުދު ހުދު ދުގެނުވުން. ދުނުފުރު ބޭނުމުވުރަށްބުނު ވެރުބުޖެދު جَبِيْرَة ގައި އެމުނުމު އާއިމުރުދު އެމުބުއި ނުގެނުވުނުއެވެ. އަދި އެގެ ސްބުބުނު ނުރުއާކުޑުގެ ބިރުވުނުމު އަގުމުވެގެއި ފުރުމުން صَحَّ ވުނުއެވެ.

އިމުރު ފައިދާ: خُفُّ ގައި ފުރުއިރުމުޖެ އިމުރުވެގެން ވެނި ކާނުއުމުފުއި އިސްކާރުމުކާރި ނުޚުއި ދުފުއިރުގާ އަކާފުރުމުވެ. ✸ އަދި خُفُّ ދުނުގެއިދުއި ފުނުނުބުގައި ފުރުމުއުނުމިވެ. ✸ خُفُّ ގައި ފުރުމުގެ ބޭނުޚުގައި خُفُّ ދުވުމުއި ފުރުން މިކަރުކާނު މުކަރުއި ވެނުއެވެ. ✸ ފުގެޖެއްޔާއި އަދިބުރުގެ ގައި ފުރިއަރު އެއިނުން ކާނުމު އާއިކާއިގެވެސް ބުޖެބުއިގެ ފުރުނުވެޖެބުވެނުއެވެ.

وُضُوْء ގެއްލޭ ކަންތައް: 1) ދުދުރުރުން ކަރުދުރުރުކާން އާއިކާއިނުކާމިން . ވާއިބުރުވެނުފުދު ވަނުފުދު طَاهِرُ އާއިކާއިނުމުވެސްމުއެވެ. އަދި ހުސް ނުވާމީ މުޖެހުށް ކާހަކާ ނުވުޖެސް އާއިކާއިނުމުވެސް މުއެވެ. 2) ނުދުމުގެ ސްބުބުނުނުމުވެސް ނުވާމީ ހުބުރުމުވުގެ ސްބުބުނުނުމުވެސް ބާއިދު ފުރުހުދުއިން. އަދި އިސްދު އިދުނުމުވެސް ނުވާމީ ކާޔުދު ހުއްޖެއިނުމުވެސް ކާޖެކާދު ނުދުދުޖެހުރުމުކާނު وُضُوْء ނުގެއްލުނުދުއެވެ. 3) ކާޖެކާމު ނުވާމީ ބާޖެކާމު ނުކާނުނުމުނު ނުނު އަށުނުމުނުކާނު އިމުކާމުނުކާމިން. 4) ކާޖެކާމު ބާޖެކާމު ނުވާމީ ފުއްތޮއި ހުނުގެޖެގެ އަށުނުމުކާނު ޚުއިފުދު ނުޖެހުރު ގެސްމުރުކާދު ނުކާމިން. 5) ޖެމުހުދުވުނު ކާއިން. 6) ހުރުހުކާއި ނުހުއި ދުދުރުނުކާރު ދުރުއިގައި އެމުބިހުން. 7) އަށުނުނުކާރުވު ޖެކާރުއިގައި ނުވާމީ ފުރުނުކާރުވު ފުރުޖެއިގައި އިދުނުވުރުކާހުއި އިކާ ހުރުހުއި ނުމިބުހުން. 8) ދުނުން މުރުމުއިދުވުން طَهَارَةُ އާއިމުދު ދުގެނުވުފުއި އަދި حَدَثُ ވެރިވެކާމުއިމުދު ޝާއިކާވާއިޖެއިދު އިދު ނުވާމީމުގެ އިދުކާޔުދުރުމު ވާއިސް ދުގެނުގެ މާއިކާނު ނުނުމުދުވެ.

ހިނައިގަތުން: އަކާން ވާޖިބުވާކަންތައްތައް: 1) ހުޅުއިހުރިމުހާއިނުމު لَذَّةُ އާއިއާކު މަނިބުރުވުން ނުދުއި ފުއިމިހާއިނުމު لَذَّةُ އާއިއާކު ނުމުވެސް ނުވާމީ لَذَّةُ އާއި ނުޚުއިނުމުވެސް މަނިބުރުވުން.
2) މަނިބުރުނުވުމުވެސް ފުރުހުނުގެ حَشَفَةُ އަނުހުނުގެ فَرْجُ ގެ ތެރެއަށް ވެއްދުން.
3) ކާފަރުކާ އިސްލާމުވުން. 4) حَيْضُ ގެއްލި އައުން. 5) نِفَاس ކާޑުގެއްލި އައުން. 6) މުސްލިމުކާ މަރުވުން. މިއެވެ.

ހިނައުމުގެ فَرْضُ ތައް: ހިނައިގަތުމުގެ ނިޔަތްގެންނާ ފުރަތަމަ ފެންތިކި ހަށިގަޔަށް ޖެހުމާއެކު ނިޔަތްކުރުމާއި، ބޭރުގަޔާއި ނޭފަތުގެ ތެރެއާއި އަދި ފެން އަރާލެވޭ ފަރާތްތަކަށް ފެން ޖެއްސުމެވެ. ފަހެ ހިނައިގަތުމުގެ ސުންނަތްތަކަކީ:

1) ނިޔަތްގެނައުން. 2) ބިސްމިކިޔުން. 3) ފެށުމުގައި ތަންތަނުގައިހުރި ނަޖިސް ދޮވުން. 4) عَوْرَة ހާއި އަތާއި ގޮތްތަކަކާއި ދޮވުން. 5) وُضُوْء ކުރުން. 6) ބޯގަނޑު ދިރުވުން. 7) ...

8) ... 9) ... ވެއެވެ.

ކުޑަ حَدَثُ ވެރިޔާއަށް ހަރާމްކަންތައް ފަސް: 1) مُصْحَفُ ގައި ބޯނުން. 2) ނަމާދުކުރުން. 3) طَوَافُ **ކުރުން.**

ބޮޑު حَدَثُ ވެރިޔާއަށް ހަރާމްކަންތައް ފަސް: (ކުޑަ حَدَثُ ވެރިޔާއަށް ހަރާމް ކަންތައްތަކާއި)

4) قُرْآنُ ކިޔުން. 5) މިސްކިތުގައި ތިބުން.

މަޢުލޫމާތު: ޖުނުބުވެރިޔާ وُضُوْء ނުކޮށް ނިދުން— އަދި ހިނައިގަންނަން ފަސްކުރުން މަކްރޫހުކުރެވެއެވެ.

تَيَمُّمُ ކުރުން: އޭގެ شَرْط ތައް: 1) ފެން ބޭނުންކުރުމަށް عُذْرُ ވެރިވުން. 2) ނަމާދުގެ ވަގުތު ވަދެފައިވުން... ހިފުމަށް ...

ފަސް طَاهِرُ ވެލިގަނޑު ... **އޭގެ ރުކުނުތައް:** މޫނާއި އަތްދެކޮޅު ފުހުން— ނިޔަތް ކުރުން— ތަރުތީބުން ކުރުން— مُوَالَاةُ ކުރުން. މިއެވެ.

އެކަން بَاطِلُ ވާކަންތައް: 1) وُضُوْء ގެއްލޭ ކަންތައްތައް. 2) ފެން ލިބުމުގެ ކުރިން تَيَمُّمُ ކުރުމަށް ފަހު ފެން ފެނުން.

3) تَيَمُّمُ ކުރުމަށް ފަހު ... މުރުތައްދުވުން. މިއެވެ.

އެކަމުގެ ސުންނަތްތައް: އެއީ 1) ބޮޑު حَدَثُ ނެތް ވެރިޔާ ... مُوَالَاةُ ކުރުން. 2) އަތުގެ ...

... 3) ... وُضُوْء دُعَاء ކިޔުން. **އެކަން މަކްރޫހުވާ ކަންތައް:** އެއީ تَيَمُّمُ ...

... މިއެވެ.

تَيَمُّمُ ކުރުމުގެ: ނިޔަތްގެން ބިސްމިﷲ ކިޔުމަށް ފަހު ވެލިގަނޑުގައި ދެއަތްތިލަ ޖައްސައި ...

... އަދި ... ތަޔައްމުމް ...

...

ނަޖިސްތައް: ... **حَيْوَانُ ތައް:** ...

1) ނަޖިސް حَيْوَانُ ތައް: އެއީ ... އަދި ... حَيْوَانُ ...

...

... 2) ޠާހިރު طَاهِرُ ތަކެތި: (أ) އެއީ ... ފެން ...

... ، ... ، ... ، ... ، ... ...

طَاهِرُ އެވެ. ... مَذْيُ އާއި وَدْيُ އާއި ... ނަޖިސްއެވެ. ...

... طَاهِرُ އެވެ. (ب) ... حَلَالُ

ފާހަގަ: ... مَذْيُ

އާއި وَدْيُ އާއި ... طَاهِرُ ... (ج) ... ...

... طَاهِرُ އެވެ.

ފާހަގަ: ... — ... — ... ...

... ނަޖިސްއެވެ.

ޖާމިދު ތަކެތި: އެއީ ބޯނުގެ ހާލަތުގައި ތިބޭ އެއްޗެހި. މިތަކެތި طَاهِرُ އެވެ. (އިސްތިދުރާކާއި ބާރުނުވާ ގޮނަވެ އަނބުރާއި ޕްލާސްޓިކާއި ފިލާސްޓިކާއި އިސްޓީލް ސްޓޫލް ފަދައެވެ.)

ފުލުއިޑް ތަކެތި: ތެލާ، ކިރާއި، ފަރުބަދާއި، މިތަކެތި ނަޖިހެވެ. ނަމަވެސް طَاهِرُ ބައިވެރިވުމުގެ އެއްބަސްވުމެއް ދުރުކުރެވިފައިވާ ކަމެއް ނެތް ނަމަ ބަޔަކު ބޭނުން ކުރާ ތަކެއްޗަކީ عَفُوء ކުރެވިފައިވާ ތަކެތިއެވެ. ✸ ތެލުގެ ދުޅަވެއްޓުން طَاهِرُ އެވެ.

1) މުދަލުން. 2) صَحَّ ގޮތުގައި ކާތެރިވުމެވެ އެއްގަމުގެ ދިރޭގޮތް ގޮތްގައިތިބި ކުޑަކުދިން ކުރާގޮތަށް ހަނދާން މުދާތަކަށް ✸ މަސްކާއިން حَلاَلٌ ޖަނަވާރު ދިރިއުޅުމެވެ. އެއީން ވަކިކުރުމުން ތިމާގެ (އަދުމުގެ ދިރުމާ އަޑުމުގެ އަޑު) ގެ ތަކެތިވެއް އަދިއެއްކޮށް އަޑުދުމުނަކަށް ކުރިއްސި ގެތުގެކުރެވޭ މީހާ ހަމަވެސް ނަޖިހެވެ. ✸ ނަޖިސް ފިޔާތަކުން ދުރުކުރުމަށް ސާފުކުރާ ބެއްލުމަށް ނުވާނެވެ. މަސްތުކުރި ވަރުވެރިގަން ފެނާދިޔަހުވާނަމަ ތިރީގައި ބުނެވިފައިވާ ނަޖިހެކޮށެއް ނުވާގޮތް އެއްޗެއް ހަމައެކަނި وُضُوء ސަލާމަތްކުރަން ފާހަގަކުރެވެން ހުރެވިދާނެއެވެ. ނަޖިސް ވަޔާފުން ޤަނުގައި ނުވާފަދަގޮތަށް ބޭނުންކުރުމަށް ފާހަނގު ފުރިހަމަވެއެވެ.

ނަޖިސް طَاهِرُ ވުމަށް شَرْطُ ތަކެތި އަދިގެންވެ. އެއީ 1) طَهُوْرُ ފެނުން ދޮވުން. 2) ދޮވުމުގައި ފިޔަވައި ނަޖިހުގެ ފުރިހަމަކޮށް ދުރުކުރުން ފިޔަވުން. 3) ފެން ހުށައަޅަން އަށަގެންނެވި ނުދުވަސްތަކާ އެކުވެގެން ފިޔަވުން. 4) ކުރުމުގެ ނަޖިސް ފިޔަވުމަށް ހުރިބުރި ދުވަސް. އަދިވެސް ފިޔަވައި ވިޔަސް ނަމަވެސް ސަލާމަތުން ދުވަސް.

ހައިބަތުގެ ފުރުން: ބޭނުމެއް ދޫކުރި އަޅުގަނޑަކަށް ނަޖިސްކަމަށް ހިސާބު ކުރާފަދަ ދުވަހުގެ ދިގު ހިސާބުކުރާ މަސައްކަތް ވަގުތު ފިޔަވުމަށް ފެން ފެނުން ފިޔަވުމަކަށް ފޮތިތަކުން ދުވަހެއް ދޫކުރެވިގެން. އަދި ކުރިން ބޮޑުކަމަށް ފެނުން ފެނުން އެވާ ނަޖިހެއް ނިޔާ ވެސްގެއާއި އަނގައިން ކިސާބު ފިޔަވުމަކުން ވެއްޓުމެވެ. ✸ ފެނުން ނުނުގުމަކަށް ނަޖިސް ފިޔަވައި ނުލާ ފުނަޖިސް ނުކުތަށް ވަޔަފުވާއެވެ. ✸ އަދި ނަޖިސް ނުލާނީ ހިނދުގެ ދުއާ ނުވާކުރަށްވާ ސަލާމަތުގެ ނިޔަފުށް ދުރުކުރުމެވެ. ✸ ސޫނީނިސާ ކަރިކުރާ وُضُوء ކަރިކުރާ ފަރުމާ فَرْضُ ވަޞްލާކުރާ ހަމަދުވެ. ✸ ނަދުއްވައި ހުނަނީ ވިއްޔަކުވާ اسْتِنْجَاء ކުރަކުރާ ނަޖިހެވެ. މީހުން ބޮޑުވި ވިއައި طَاهِرُ އައިއްސަވެ. އިސްނަފުވެސް އަޑުދުރާ ނަމަވެސް ކުރެއްވުން ފެނާ އެޅުމުގެ ކަމުގައި ކުރުމުގެ ނަޖިސް ވަދިކުރަނީ وُضُوء ކުރަން ހައްދަވެ.

އަންހެނުންނަށް ދިމާވާ طَبِيْعِي (حَيْضُ އަދި اسْتِحَاضَة ކަމުގެ) ލޭގެ حُكْمْ ތަށް:

المسألة	الحكم
އަންހެނުން حَيْضُ ވެއްޖެ ކަމުގެ އާދަޔާ ޚިލާފަށް.	އެއީ ގައިދުރުކަން ވިއްސާރަވެ. އަދިކަރަން އަންގެ فَرْجُ ނެތި އެއީ ދެއިސްތިރާ اسْتِحَاضَة ގެ ލޭއެވެ. ޙައިޟު ދުވަސްވުމުގެ މިނިވަނުވެ.
حَيْضُ ދުވަހުން އެއްވެ މަދުވެ	ރަނގަޅުދުވަސް (24ގަޑި) އެއްދުވަސްދުވަސްހިއްސާވި اسْتِحَاضَة
حَيْضُ ދުވަހުން އެއްވެ ދިގުވެދިއުމަށް.	އެއީ ފުރިހަމަދުވަސްވެ. އެދުވަސްގެ ދުވަސްވީ ދުވަސްހިއްސާ اسْتِحَاضَة ގެ ލޭއެވެ.
ދެ حَيْضُ ދުވަހުގެ طَهُرُ	ތަރުތީބުވެ. އަދިއަދި ހަފުތާ ހާސްވެސް ޚިލާފާސް ދުވަސް اسْتِحَاضَة ގެ ލޭއެވެ.
ބައެއް ކާރުއަރު ދުވަސްގެ حَيْضُ ހަދަނދުވަސް	އެއީ ހަތްދުވަސް ނުވަތަ ހަތްދުވަސް.
ބައެއް ކާރުއަރު ދުވަސްގެ طَهُرُ ހަދަނދުވަސް	ތިރީސް (23) ނުވަތަ ސަތާރީސް (24) ދުވަސް
ބަލިވެއްޖެނަމަ އަންހެނުންގެ އަދި حَيْضُ ހައިތޯ؟	ބަލިވެއްޖެ އަންހެނުންނަށް ކުރިމަތިވާ ވަގުތު އަންހެނުންގެ ނުވަތަ ހާލަތުގެ ނުވަތަ ފިޔަވުން ދުވަހު އެއީ اسْتِحَاضَة އެވެ.
حَيْضُ ވަރަށްއަރާ طَاهِرُވި ކަން އެގޭނީ ކޮންއިރަކު؟	1) ދެވަނަވުމާއި. އަޅުގަނޑުމެން ކަހިވުން. އެގޮތުއަކީ. 2) ބޮޑު/ކުޑަވެފައިން/ރަނގަޅުވެފައިން މިތަކެތި ނެތިފައި فَرْجُ ހިފެހެއްޓުން.
طَاهِرُވުމަށްފަހު އަންހެނުންގެ فَرْجُ ނުސާފުކަމެއް ނެތް	އަންހެނުންގެ ތަނަށް ވަކިކުރާ ކުރާނަމަ ހުރިތަނެއްގައި ވާނަމަ ހަމަ ނަޖިހަކަށް ފުރިހަމަކުރަމުންގޮސް طَاهِر އެވެ. އަދި ބޮޑު/ކުޑަވެފައިން/ރަނގަޅުވެފައިން ނިޔަލަށް. އެއީ ނަޖިހެވެ. މިހެން ހުރިކަމަށް وُضُوء ގެއްލުނެވެ. މިތަކެތި ދުވަހުން ނުވަތަ އެއީ اسْتِحَاضَة އެވެ.

فَرْجُ ނުނިކުނުން ގަރުބާކުރި ގެނބީ ރިދުނުކުރެވޭގޮތް.	އެއީ حَيْضُ އާއި ގުޅޭގޮތުން އަޑުކަރުން ނުވާއިރުގެ ދުސްނުމަ އެއީ حَيْضُ އެވެ. حَيْضُ އާއި ވަކިކޮށް އުނުމަ އެއީ اسْتِحَاضَةُ އެވެ.
ކޮންމެހެން ވަކިދުވަސްތަކަކު حَيْضُ ވެއްޖެ ނަމަ އަޑުކަރުން طَاهِرُ ވެއުޅެއްތާ؟	ތެއްވުޖެ طَاهِرُ ވެއުޅެނުމަ حُكْمُ ކުރެވޭނީ طُهْرُ ކަމަށެވެ. ބިދުވަހެއް ހިމާ طُهْرُ މުއްދަތު ހަމަނުވިއަސް ވެއެވެ.
ކުޑައެއްފުރައް ވެގެންދިޔަ حَيْضُ އުވަސް / މަސްވުން	حَيْضُ ގެ ސުފްރާއެއް ފެނިއްޖައިމަ حَيْضُ އެވެ. ނަމަވެސް އިރުތެރޭދުވަ (طُهْرُ ގެމުއްދަތު) ތެރޭގަ ސުފްރާއެއް ފެނިއްޖެނަމަ އެއީ اسْتِحَاضَةُ އެވެ.
ބިދުވަސް ހިމެނޭގޮތަށް ބިދުދ އިމުރުވުން / މަދުވުން.	حَيْضُ ގެ ދިނުމަށް (ފަސްރުދުވަސް) އަޅުވަރިކަނުވަނުމަ އެއީ حَيْضُ އެވެ.
މާއްސާރަކަށް އެދުމަހެއް ނުވާއިރު އިސްނެއްގެ އިސްނިޔާނުއި އޮވެއްޖެއްޔާ އެނާއެއް އާއްމުއެއްގަވާއެވެ.	(1) ކަނޑު ދަރިކަ ތެއްޔާނުމަވުގެއި ބިދުދުވަސްގަނޑު ވެގެ ބިދުދުވަހުގެ ގޮތަށް އޮވެއްޖެ حَيْضُ ކަމަށް ގެއްބުރަބޮޑެވެ. ތެއްވެކަ ފަސް ނުވަތަ ސިއްވެއެވެ. (2) ތެއްއަނުން ވަގުތެއްގައި ބިދުދުވަހުގަނޑު (حَيْضُ ގެއިއްރުމުރ) ރަށްވަސް ނުވަތަ ހަމުދުވަސް ބޮޑުވެއެވެ. ބިއްމުކަށް حَيْضُ ވެދުވަސް ވަނީކަ (3) ނަމަވެސް ދުވަސްމަކަށް ބިދުދުވަސްގެއި މާގަމުރިއްޔާ حَيْضُ ވެދުސްވެރު ނުގެނުމު ހިނދުމުރަގެ ފުރިމުރުކަ އެބިދުދުވަސް ބޮޑުވެއެވެ.

އިމުރުބާދާއިމާކާ:

حَيْضُ އަކީ، ދަރިވުރަމުގެ ސަބަބަކުން ނުފައި އަންހެނާގެ صِحَّةُ ސަލާމަތުން ހުރުމުގެ ކަރުމައްޗާ ބާވާއި އުނގެ ކުރުމުގެ ފެށުމުގައި ދިރުން އަންހެން طَبِيْعِي ތެއްކެވެ. اسْتِحَاضَةُ ގެތެރޭ ބާއްދެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ފުސްދުއްވާގެ ސަބަބުން އަކުވެސް ވެގެއްޖުނުދޭ އަންހެނެއްކެވެ. މިދިމެގޮތުގައި ކަދަލުކުރާ 1) حَيْضُ ގެތެރޭ ރަތްކަހަލަ ކަޅުކަމަކަށް ވަނީއެވެ. اسْتِحَاضَةُ ގެތެރޭ ރަތްކަހަލަ ދޮވާކަލައި ސޫފިވެއްޖެއެވެ. އެދިބުވެން ނާފިގެން އަންހެނުންނަށް ނުވޭއެވެ. 2) حَيْضُ ގެތެރޭ އުނބުވެއްޖެއެވެ. ގޭބަލޭބަ ހަރާނަން ހިބުނެއްވެއެވެ. اسْتِحَاضَةُ ގެތެރޭ ދިރުޅި ވަފުރާއޮވެއްޖެއެވެ. ހިވުން ފުރޭގެކަން އަންހެނުންނަށް ނުވޭއެވެ. 3) އެއްގެއްމެ ގެއި حَيْضُ ގެތެރޭގަ ސަމްބާއިވުނުއެއްވެއެވެ. اسْتِحَاضَةُ ގެ ތެރޭގެ ވަނީ ހަމައެކަހަ ތެރެއޮތްގެވެ. حَيْضُ ގެތެރޭ އައިމުން ކަނޑެއިއިކާ حَرَامُ ވާނެއެވެ. އެގޮތުގައި فَرْجُ ގައި جِمَاعُ ވުން، ވަރިކުރުން، ނަމާދުކުރުން، ރޯދަހިފުން، طَوَافُ ކުރުން قُرْآنُ ކިޔުން مُصْحَفُ ގަތުލުން މިސްކިތުގައި ތިބުނުން. މިކަންކަން ހިފޯނެއެވެ.

✸ ކެހުނބުފުނބާނުވާނަމަ: އެއީ فَرْجُ ނުނިކުނުން މުރިކުރިމުގެ ތެރޭއެވެ.

✸ ރިދުނުކުރެވޭ ފުނބާނުވާނަމަ: فَرْجُ ނުނިކުނުން ރިދުނުކުރެވޭގޮތް ދިރާއިތެރޭވެ.

✸ ހަދުފުނބާނުވާނަމަ: އެއީطَاهِرُ ވާހިދު فَرْجُ ނުނިކުނުން ހަދުދިރާއިކަވެ. މިއީطَاهِرُ އެއްޗެކެވެ. ނަމަވެސް އެއިނުވެސް وُضُوْءُ ގެއްލޭނެއެވެ.

النِّفَاسُ

المَسألَة	الحُكم
އަންހެނާ ދަރިވިހައިގާ ތެރެހަށިއެއްތާ؟	އެރުން نِفَاسُ ކަމުގެ حُكْمُ ނުއެރޭނެއެވެ. އަދި ހިނައިގެން ވެސްވާޖިބުއެއްނުވެއެވެ. އަދި އާދާގެ ރަދުވަސް ނިގެއިތެރެއެވެ
އަންހެނާ ނުވިހާއިރު ގެއިތެރޭގެ މިނދާރާ ނިއްތާ!	ވިހައިގެ ކުރިން ފެނޭ ލޭގެ އިރުހާއި އަދި ގޭގެ ތެރެ ފެނުނެއްވިޔަސް، نِفَاسُ ކަމުގެ حُكْمُ ނުއެރޭނެއެވެ. އެއީ اسْتِحَاضَةُ އެވެ.
ވިހައިގެ ދުރުގައިގެ ނުނިކުމުގެ ކަބައިން ...	މިއީ نِفَاسُ ކަމުގެ ތެރެއެވެ. ކާއިދާ ނުނިކުމުގެ ނުވަތަ ބައްޔެއް ނުކުމޭ ހިސާބުން ... [illegible]
نِفَاسُ ކަމުގެ މުއްދަތުގެ ގިނަ ދުވަސް ފަރާނާނިރުހާ	ފަސްދުވަހެއް ހެއްލާ ފުރިހަމަވާނީ ބޮޑުމަ ދަރި ފުރިހަމަވާ ދުވަސްނުވެއެވެ.

نِفَاس ގެ އެންމެ ގިނަ މުއްދަތަކީ ކޮބައި؟	އެންމެ ގިނަ މުއްދަތަކީ ފަސްދޮޅަސް ދުވަހެވެ. ގިނައިން ހުންނަނީ ސާޅީސް ދުވަހެވެ. ފަސްދޮޅަސް ދުވަސް ވުމުގެ ކުރިން ސާފުވެއްޖެނަމަ ނަމާދުކުރަން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި ސާފުވުމަށް ހަމައަށް انْتِظارُ ކުރަންޖެހޭނެއެވެ.
نِفَاس ގެ އެންމެ ކުޑަ މުއްދަތަކީ ކޮބައި؟	ސާފުވުމާއެކު ނިމޭނެއެވެ. އެއްވެސް ކުޑަ ވަގުތަކަށް ލޭ އައުމަށްފަހު ސާފުވެއްޖެނަމަ ނަމާދުކުރަން ވާޖިބުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް ގިނައިން ދުވަސްތަކެއް ފަހުން حَيْضُ ދުވަސްތަކެއް ނުހުރެ އެއީ حَيْضُ އެވެ.
އަޅުގަނޑުމެން ދަރިފުޅު ނުވަތަ އިސްތިޙާޟާ ގެ ދުވަސް ވިހެއުމުގެ	އިތުރު ދުވަސްތަކެއް ފާސްވުމަށްފަހު ބޮޑުވާ ލޭ ފިޔަވައި ވިހެއުމުގެ ފަހުން ފެނޭ ލޭއެވެ.
ބައިގެންދިއުމުގެ ހުކުމް	އެވަގުތަކަށް ދުވަސް (80) ދުވަސް ނުވަތަ އަޅުގަނޑުމެން މުޅިޖުމްލަ އަށް اسْتِحَاضَة ގެ ލޭއެވެ. އަދި 90 ދުވަސް ފަހުން نفاس ގެ ލޭއެވެ. އަދި (80)(90) އަދި ދުވަސްތަކުގެ ތެރޭގައި ދިމާވާ ލޭ ސާފުވުމަށްފަހު ވާނަމަ ހުކުމް އަދި نفاس ގެ ލޭއެވެ. އެހެންނަމަ އަދި اسْتِحَاضَة ގެ ލޭއެވެ.
ސާފުވުން ދުވަސްތަކުގައި طَاهِرُ ވުން ސާފުވުމާއި ދެމެދު އައުމާއި ގުޅޭ ހުކުމް	نفاس ގެ ސާފުވުމާއި ސާފުވުމާއި ސާފުވީމާ ގުޅިގެން طَاهِرُ ވެއްޖެނަމަ طَاهِرُ ވުމާއި ދެމެދު ހުކުމް ވެ. ދުވަސްތަކުގައި ދަރިފުޅު ފަހުން އައުމާއި ދެމެދު ވާނަމަ އެހެން نفاس ގެ حُكْم އެވެ. ސާފުވުމަށްފަހު ދިމާވާ ލޭ ނިފާސްގެ ލޭއެވެ.

މުހިއްމު ކަންތައްތައް:

★ اسْتِحَاضَة ގެ ލޭ އަންނަނަމަވެސް ނަމާދުކުރަން ވާޖިބުވެއެވެ. ނަމަވެސް ކޮންމެ ނަމާދަކަށް وُضُوْء ކުރަންވާނެއެވެ. ★ حَيْضُ ވެރިޔާ ނުވަތަ نفاس ވެރިޔާ އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރިން طَاهِرُ ވެއްޖެއްޔާ އެދުވަހުގެ ޒުހުރު ނަމާދާއި عَصْرُ ނަމާދު ކުރަން ލާޒިމުވެއެވެ. ހަމައެފަދައިން ފަތިސްވުމުގެ ކުރިން طَاهِرُ ވެއްޖެއްޔާ އެރޭގެ مَغْرِبُ ނަމާދާއި عِشَاء ނަމާދު ކުރަން ވާޖިބުވެއެވެ. ★ ނަމާދުގެ ވަގުތު ފެށުމަށްފަހު އަދާކުރުމުގެ ކުރިން حَيْضُ ވެއްޖެއްޔާ ނުވަތަ نفاس ވެރިވެއްޖެއްޔާ އެނަމާދު قَضَاء ކުރަން ލާޒިމުވެއެވެ. ★ އެންމެ ކުޑަ حَيْضُ ދުވަސްތަކުގައި نفاس ވެރިޔާއަށް ބޭނުން ނުވާ ކަންކަމަކީ ހަމަ حَيْضُ ވެރިޔާއަށް ހަރާމްވާ ކަންކަމެވެ. ނަމަވެސް ރޯދަ ހިފަން ނުވާނެއެވެ. ★ حَيْضُ ވެރިޔާ ނުވަތަ نفاس ވެރިޔާ ސާފުވުމުގެ ކުރިން فَرْجُ ގައި جماعُ ވުން ހަރާމްވެއެވެ. އަދި فَرْجُ ފިޔަވައި އެހެން ތަންތަނުން އުފާވެރިވުން ހުއްދަވެއެވެ. ★ مُسْتَحَاضُ ވެރިޔާގެ فَرْجُ ގައި جماعُ ވުން مَكْرُوْهَ ވެއެވެ. ނަމަވެސް ފިރިމީހާ ބޭނުންވާނަމަ ހުއްދަވެއެވެ. ★ مُسْتَحَاضُ ވެރިޔާ ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ވުޟޫކުރުން مُسْتَحَبُّ ވެއެވެ. ނަމަވެސް އެކުވެގެން ނަމާދުކުރުމަށް އަޅުކަންކުރުމަށް ޒުހުރާއި عَصْرُ ނަމާދު ޖަމާކުރުމާއި مَغْرِبُ ނަމާދާއި عِشَاء ނަމާދު ވެސް އެކުގައި ޖަމާކުރުން ހުއްދަވެއެވެ. ދެނަމާދު ފަހުން ކުރާނަމަ ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ވަކިން ވުޟޫކުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. ★ حَيْضُ ސާފުވުމަށް ފަހު ކޮންމެ ނަމާދަކަށް وُضُوْء ކުރަންވާނެއެވެ. ★ އެހެންނަމަވެސް حَجُّ عُمْرَة ގެ ކަންކަމުގައި ވުޟޫކުރުމާއި رَمَضَان މަހު ރޯދަ ހިފުމަށް حَيْضُ ހުއްޓުން ބޭނުންވެއެވެ. ނަމަވެސް އެކަމުގައި ސާފުވުން شَرْط ވެއެވެ.

ނަމާދު

ރަށުގައިވާ ފިރިހެނުންނަށް ބަންގި قَمت ދެއްވުމަކީ فَرْضُ كِفَايَة އެކެވެ. އަދި ނަމާދަށް ގޮވާލުމުގެ ބަދަލުގައި ދޮވެރިޔަކު ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް مَكْرُوْه އެވެ. އަދި ވަގުތުވީމަ ގޮވާލުމަކީ صَحَّ އެއްވެސް ކަމެކެވެ. ނަމާދުވަސް ކުރުމަށް ފަހު ނަމާދުކުރުމުގެ ކުރިން ގޮވާ ބަންގިގޮވުން ހަދައިދެވެ.

ނަމާދުގެ شَرْطُ ތައް: 1) މުސްލިމަކަށް ވުން. 2) ބުއްދިވެރިވުން. 3) ތަމްޔީޒުވާ ޢުމުރަށް ފޯރުން.
4) ކުޑަބޮޑު ހަދަސްތަކުން طَهارَة ވުން. 5) ވަގުތުވުން: **ޒުހުރު ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ**، މެންދުރުން ހިރު ފާޅުވުމުން ފެށިގެން ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ ހިޔަނި އެއެއްޗެއްގެ ބޮޑުމިނަށް ވަންދެނެވެ. **عَصْرُ ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ** (އެއީ إختيارى ވަގުތު) ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ ހިޔަނި އެއެއްޗެއްގެ ދެގުނަ ބޮޑުމިނަށް ވަންދެނެވެ. ދެން ضَرُوْرَةُ ވަގުތަކީ ދެން އިރު އޮއްސެންދެނެވެ. އަދި އިރު އޮއްސުމުން ފެށިގެން ވަގުތަކީ، **مَغْرِبُ ނަމާދުގެ ވަގުތެވެ.** އަދި ރަތްކުލަ ފޭދުވެ ދިއުމުން ފެށިގެން **عِشَاء ނަމާދުގެ ވަގުތެވެ.** އޭގެ إختيارى ވަގުތަކީ ރޭގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ވަންދެނެވެ. ދެން ضَرُوْرَةُ ވަގުތަކީ ފަތިސް ވުމާއި ހަމައަށެވެ. ދެން **ފަތިސް ނަމާދުގެ ވަގުތެވެ.** އެއީ ހެނދުނު ފަތިސްވުމުން ފެށިގެން އިރު އަރަންދެނެވެ. 6) ކުޑަބޮޑު ނަޖިސްތަކުން ސާފުވުން.
ނަމާދުކުރާ މީހާ ފިރިހެނަކު ނަމަ عَوْرَة ނިވާކުރުން. ދެކަނބަލުންނާއި ފިރިހެނުން ނިވާކުރުން ލާޒިމު ނަމާދުގައި عَوْرَة އަކީ ފިރިހެނާ ނަމަ ބުޑާއި ކަކުލާއި ދެމެދެވެ. بَالِغ ވެފައިވާ މިނިވަން އަންހެނުންގެ عَوْرَة އަކީ ނަމާދުގައި ނަމަ މޫނާއި ދެއަތް ފިޔަވައި
ހުރިހާ ހަށިގަނޑެވެ. 7) ކުޑަބޮޑު ނަޖިހުން ހަށިގަނޑާއި ހެދުމާއި ނަމާދުކުރާ ތަން ސާފުކުރުން
ޠާހިރުވުން. 8) ކުޑަބޮޑު ނަމާދުގައި قِبْلَة އަށް މޫނު އެނބުރުން. 9) ނަމާދުގެ ވަގުތު ދެނެގަތުން. މިއެވެ.

ނަމާދުގެ ރުކުންތައް: އެއީ ސާދަ ރުކުނެކެވެ. 1) ނިޔަތް ގެނައުމުގައި فَرْض ނަމާދުގެ ނިޔަތް ކުރުން. 2) حَرَم ބަސް
تَكْبِيْرُ ކިޔުން 3) الحَمْدُ ކިޔެވުން. 4) ކޮންމެ رَكْعَة އެއްގައިވެސް رُكُوع ކުރުން. 5) އަދި رُكُوع ގައި ތަންމަތުވުން
6) رُكُوع އިން ތެދުވުމުގެ إعْتِدَال ކުރުން. 7) ކޮންމެ ރަކްޢަތެއްގައި سَجدَة ދެކުރުން. 8) ދެ سَجدَة ދެމެދު
އިށީނުން. 9) ފަހު التَّحِيَّاةُ ކިޔުން. 10) ފަހު التَّحِيَّاة ކިޔާން އިށީނުން. 11) ފަހު التَّحِيَّاة ގައި النَّبِيُّ ﷺ
ގެއްލައްވާ صَلَوَاة ކިޔުން. 12) ފުރަތަމަ سَلَامُ ދިނުން. 13) ގެންގުޅެންވާ ތަރުތީބު
ރައްކާކޮށް ހިތުގައި ދެމެހެއްޓުން. 14) ރުކުންތަކުގައި ތަރުތީބު ރައްކާކުރުން. މިއެވެ.

މިރުކުންތަކުން ނުވާނަމަ ނަމާދު صَحَّ ނުވާނެއެވެ. އަދި މިއިންރުކުނެއް ގެއްލިގެން ބަދަލެއް އަދި ނުވާނަމަ ހަމަހަމަ ނިމިގެންދިޔަޔަސް ނަމާދު بَاطِل ވާނެއެވެ.

ނަމާދުގައިވާ ޤައުލީ ރުކުންތައް: އެއީ އަހަރެމެންނަށް ކިޔާ ފަސް ރުކުނެވެ. 1) حَرَم ބަސްتَكْبِيْرُ ކިޔުމަށް ފަހު تَكْبِيْرُ ކިޔެވުން.
2)ސުނަތް ދޭނުމުގައި އެހެން ކިޔާލާ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه ކިޔުން. 3) رُكُوع ން ތެދުވުމުގައި رَبَّنَا وَلَكَ
الحَمْدُ ކިޔުން. 4) رُكُوع ގައިވާ ސުންނަތެއް سُبْحَانَ رَبِّيَ العَظِيْم ކިޔުން. 5) سَجدَة ގައި ނަމާ
ސުންނަތެއް سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى ކިޔުން. 6) ދެ سَجدَة ދެމެދު رَبِّ اغْفِرْلِي... ކިޔުން.
7)ފުރަތަމަ التَّحِيَّاةُ ކިޔުން. 8) ދެ التَّحِيَّاةُ ކިޔާން އިށީނުން. މިއެވެ.

**މިސުންނަތްތަކުގެ ތެރެއިން ޢަމުދުގައި ދޫކޮށްލައިފިނަމަ ނަމާދު بَاطِل ވާނެއެވެ. އަދި ހަނދާންނެތިގެން ދޫކޮށްލައިފިނަމަ ސަހުވު
سجدَة ކުރާނެއެވެ.**

ނަމާދުގެ ސުންނަތްތައް: އަކަށް ވުރެ ގިނަ ސުންނަތްތަކެއް ނަމާދުގައި ހުއްޓެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ސުންނަތެވެ. **މިއެން ސުންނަތްތައް ދޫކޮށް އަދި ޢަމުދުގައި ދޫކޮށްފިނަމަވެސް ނަމާދު بَاطِل ނުވާނެއެވެ.** އެގޮތުން ބައެއް ޤައުލީ
ކުރާ ސުންނަތްތައް ބުނާނަމަ – دُعَاءُ الإِسْتِفْتَاحُ ކިޔުމާއި أَعُوْذُ ކިޔުމާއި بِسْمِ ކިޔުމާއި آمِيْن ކިޔުމާއި (ޖަހަރުކުރާ
ނަމާދުތަކުގައި ޖަހަރުކޮށް ކިޔުމާއި) الحَمْدُ ގެފަހުން قُرْآن ކިޔެވުމާއި ބޮޑަށް ކިޔުމާއި (މިހާރުވެސް
ޖަހަރުކުރާ ނަމާދުތަކުގައި އެއްޗެހި ސިއްރުން ކިޔުމާއި އަދި ސިއްރުކުރާ ނަމާދުތަކުގައި ޖަހަރުނުކުރުމާއި)
سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه ކިޔުމާއި ފަހުން حَمْدًا كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيْهِ مِلءَ السَّمَوَاتِ وَمِلَء الأَرْض ކިޔުމާއި سَجِدَة ގައި ކިޔުމާއި

ރުކޫޢުގައި تَسْبِيح ކިޔުމަށް އެއްފަހަރަށްވުރެ އިތުރުކުރުމާއި، رَبِّ اغْفِرْلِي ކިޔުމާއި ސަލާމް ދިނުމުގެކުރިން دُعَاء ކިޔުމާއި މިއެވެ. **އަދި ގަސްދުން ދޫކޮށްލާނަމަ އެދުރުވާ ސުންނަތްތަކަކީ** – حَرَم ބޮލު تَكْبِيرُ ކިޔުމުގެކުރީގައާއި ރުކޫޢު ކުރުމުގެކުރީގައާއި رُكُوع ނަގައިގެން ކޮޅަށްހުރުމާއި ފުރަތަމަ التَّحِيَّاةُ ކިޔުމަށް ހުރުމާއި ދެވަނަ ސަޖިދައިގެ ފަހުން ހިތުމުން. قِيَامُ ގައި ހުންނަނީ ފައިތިލަ ކަނޑައެޅިގެން ދެފައިގެ ދެމެދު ބޭލުމަށެވެ. އަދި سَجِدَة ކުރާއިރު ބޮލުން ކުރިއަށް ހުރުމާއި ދެއަތް ހުރުމާއި ބިމާއި ކުރާތަނުން ބޮޑުކުރުމެވެ. سَجِدَة އަދި ދެއަތް ބިމާއި ތަނެއް ބޮޑުކުރުމާއި ދެއަތް ތަނުން ކުރީގައި ސަޖިދަކުރުމެވެ. ދެފައިގެ ދެއަތް ފައިގެ ކުރިއަށް ދެއަތް ހުރުމާއި ބޮލުގެ ކޮޅަށްހުރެ ދެއަތް ކުރިއަށް ބޭއްވުމާއި ދެއަތް ތަނުން ބިމާ ބަހައްޓާނެ ބޮޑުކުރުމެވެ. އަދި ދެފައިގެ ދެއަތް ކުރިއަށް ދޫކޮށް ކޮޅަށްހުރުމެވެ. ދެއަތް ދެފައިގެ ދެމެދުގައި ބޭއްވުމާއި ސަޖިދައިގެ ފުރަތަމަ ދެފައިގެ ތެރެއިން ކުރިއަށް ހުރުމެވެ. އަދި ދެއަތް ބޮޑުކުރާ ތަނުން ހިތާއި ކުރާތަނުން ހިތާ ބޮލުން. ދެ سَجِدَة ދެމެދުގައާއި ފުރަތަމަ التَّحِيَّاةُ ކިޔާއިރު إِفْتِرَاشُ އަށްހުރުން. ފަހު التَّحِيَّاةُ ކިޔުމުގައި تَوَرُّكُ އަށްހުރުން. އަދި ދެއަތް ބޭއްވުމާއި ގައިގެ ކުރިމަތީގައި ދެފައިގެ ކުރިއަށް ބޭއްވުމެވެ. އެއީ ސަޖިދަކުރާތަން ކުރާއިރު التَّحِيَّاةُ ކިޔާއިރު ގައިވެ. އަނގޮޓި ކުރުމާއި ކަނާތް ކަނާއަތްކިޔުމާއި ދަތުގައާއި ފިހާރާތްތަކާއި ބާކީގައި ޙަރަކާތްތަކުގެ ބޭރުގައި ހުރުމާއި اللّٰهُ ގެނަން ކިޔާ ހިސާބު ކުރުމާއި دُعَاءُ ގައިވާފަދައިން اللّٰهُ ގެ އަދަބުވެރިވުމާއި ފާޅުކޮށްދީގެން ތަސްބީޙު ދިނުމާއި އިސްތިޣްފާރު ކުރުމެވެ. އަދި ސަލާމް ދިނުމުގެ ކަނާތުގެ ފަރާތަށް ފުރަތަމަ އަނބުރާލުމާއި ފަހަތަށް ކަނާއަތުގެ ފަރާތަށް ފުރަތަމަ ދިނުން.

ތިލާވަތު: سَجِدَة ގައި قُرْآنُ ން ތިލާވަތުގައި ކިޔުންވާގޮތް ނަމާދުކުރާމީހާގެ ތެރޭގައި ކުރުމަށް شَرْعُ ކުރުމެވެ. އަދި ބައެއް ތިލާވަތު ކިޔާ ތަނުން ތިލާވަތު ކުރާނެއެވެ. – ސުންނަތްތަކަށް އަދި ތިލާވަތު ތިޔާނެއެވެ. ކުރާސަޖިދަ ކުރުމުގައި، رُكُوع އާއި ތަސްބީޙް سَجِدَة އާއި ތަސްބީޙް قِيَامُ އާއި ތަސްބީޙް އިތުރުކުރުމާއި ދުޢާ ދިނުމުގައި ނަމާދުކުރާ ތަސްބީޙް ނަމާދުގެ ކުރިއަށް ކިޔާނެ ސަޖިދަ ކުރުމުގައި ނަމާދު ކުރާތަނެއް. ތަސްބީޙް ތަކުރާރު ނަމާދު ކުރުމަށް ބަހައްޓާ ސަޖިދައިގެ ތެރެއިން ފަހުން ސަލާމް ދިނުމާއި ދެއަތް ދެމެދުގައި ކުރުމެވެ. **އަދި ފަރުޟު ކަމެއް ސަޖިދަކުރާއިރު ގަސްދުގައި ދޫކޮށްލައިފިނަމަ ނަމާދު** **بَاطِلُ ވެއެވެ.** ދެނަމާދު ދިނުމުގެ ކުރިން ސަޖިދަ ކުރާނެ ދެމަފަދަ ސަޖިދަ ކުރަނީއެވެ.

ނަމާދުކުރާ މީހާ ސަޖިދަ ކުރާނީ ސަޖިދަ ކުރުމާއި ތަސްބީޙް ދިނުމުގައި ދެން އަސްލު ސަޖިދަކުރާ ފަހުންނެވެ.

ނަމާދުކުރާގޮތް: ނަމާދުކުރާ ފަރާތުން قِبْلَة އަށް ކޮޅަށްހުރެ، اللهُ أَكْبَرُ ކިޔާނީއެވެ. އެއާއެކު ކިޔާނީ އިތުރުކޮށް ދެއަތް ކަންފަތާ ހަމައަށް ތިލަކޮށް ހިފުމެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ ގައިގައި ދެއަތް ނަގައިގެން ބޭއްވުމެވެ. އަދި ކަނާތް ކަނާއަތުގެ ބޭރުން ހިފާ ދެއަތް ސަޖިދަ ކުރާތަނުގައި ބަހައްޓާނީއެވެ. (ނޯޓް: މިތަނުގައި ބޭސްމަތި ފުރަތަމަ ހިފުމެވެ.) އަދި ސަޖިދަކުރާތަނަށް ބަލާށެވެ. ދެން ސުންނަތްތަކުން ސުބުޙާނަކަ دُعَاءُ الإِسْتِفْتَاحُ ކިޔާނީ ކަނާތްކޮށް ފުރަތަމަ ކިޔާނީއެވެ. މިސާލަކަށް (سُبْحَانَكَ اللهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارك اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلاَ إِلَهَ غَيْرُكَ) މިފަދައިން ކިޔާނީއެވެ. ދެން أَعُوْذُ އާއި بِسْمِ ކިޔާނީއެވެ. (އަދި އިސްތިޢާޛާ ފަހަރަކު ފުރަތަމަ ކިޔާނީއެވެ.) ދެން الحَمْدُ ކިޔާނީއެވެ. އަދި އިމާމު ކިޔާނީ ކިޔާފަހުން ނަމާދުކުރާ مَأْمُوْمُ ން الحَمْدُ ކިޔަން ފެށުމަށްވުރެ ފުރަތަމަ. އިމާމު ކިޔާނީ ބޭނުމެއް ފަދައިން މިކަމާއެވެ. އަދި ސޫރަތް ނަމާދުކުރާ مَأْمُوْمُ ނަމަ ސޫރަތް ކިޔާފަހުން الحَمْدُ ކިޔާނީއެވެ. ދެން قُرْآنُ ން ފަސޭހަ ތަނެއް ކިޔާނީއެވެ. ފަތިސް ނަމާދުގައި مُفَصَّلُ ގެ ދިގު ސޫރަތް – مَغْرِبُ ނަމާދުގައި އެކަށީގެންވާ ސޫރަތް– ފަތިހާއި ހެނދުނު ނަމާދުގައި އެގޮތަށް ކުރުވާން

ސޫރަތް ކިޔަވާނީ ސޫރަތުލްފާތިޙާއަށްފަހުގައެވެ. مُفَصَّلُ ގެ ދިގު ސޫރަތަކީ؛ (ق) ސޫރަތުން (عَمَّ) ގެ ނިޔަލަށެވެ.
މެދުމިނުގެ ސޫރަތަކީ (عَمَّ) ން (وَالضُّحَى) ގެ ނިޔަލަށެވެ. އަދި ކުރު ސޫރަތަކީ (وَالضُّحَى) ން (النَّاس) އަށެވެ.
ފަތިސްނަމާދުގައާއި مَغْرِبُ ނަމާދުގެ ކުރީ رَكْعَةُ ދެކަމުގައި عِشَاء ނަމާދުގެ ކުރީ رَكْعَةُ ގައި އިސްތިޙްބާބު
ކިޔަވާނީ އިސްތިޙްބާބެވެ. އަދި ސޫރަތް ކިޔެވުން ނިމުމުން ކިޔަވާ ނިމުމުން، ދެން ތަކުބީރު ކިޔަމުން رُكُوع ކުރާނެއެވެ. حَرَم
ބަންދު تَكْبِيْرُ ކިޔާ ދުށަށް އަތުގެތިލަފަތް ހުޅުވާލައިގެން ކަކުލުގައި ބާއްވާލަން ފެށުމެވެ. އަދި ދުށަށް ބަލައިގެން ރުކޫޢުގައި ބޯ ބޭރުކުރުމާއި ބޯ ދަށްކުރުން ނުވާނެއެވެ. އަދި ބޮލާއި ބުރަކަށި ހަމަކޮށް ހުރުމަށް
ސުންނަތްވެއެވެ. ދެން سُبْحَانَ رَبِّيَ العَظِيْمِ ތިންފަހަރު ކިޔާނެއެވެ. ދެން سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه ކިޔަމުން ކޮޅަށް
ހުއްޓުމެވެ. އަދި حَرَم ބަންދު تَكْبِيْرُ ކިޔާ ދުށަށް އަތް އުފުލުމެވެ. ދެން ކޮޅަށް ތެދުވެ
ހުރެފައި ކިޔާނީ (رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ حَمْدًا كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيْهِ مِلءَ السَّمواتِ وَمِلَءِ الأَرْضِ وَمِلَء مَاشِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْد.)
ދެން تَكْبِيْرُ ކިޔަމުން سَجِدَة އަށް ދާނެއެވެ. ދެންވެސް އަތުގެ ކުރިން ކަކޫ ބިމުގައި ޖައްސާނެއެވެ. ދެން ކަކޫ
ބިންމަތީ ޖައްސައިގެން ދެއަތުގެ ތިލަފަތާއި ނިތްކުރިއާއި ނޭފަތާއި ފައިގެ އިނގިލިތައް ބިމުގައި ޖައްސާނެއެވެ. ފައިގެ
އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅުތައް قِبْلَة އަށް ހުންނަ ގޮތަށް ބާއްވަންވާނެއެވެ. (ނިތާއި ނޭފަތް ބިމުގައި ޖެހުމާއި ހުރަސްއެޅުން)
ފަރުޟެވެ. سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى ތިންފަހަރު ކިޔާނެއެވެ. އަދި ދެފައިގެ ފުޅުތައް ދުރުކޮށް ބޭއްވުމާއި
ބަނޑާއި ރާނު ދުރުކުރުމެވެ. ދެން تَكْبِيْرُ ކިޔަމުން ބޮލުއުފުލާނެއެވެ. ދެން ވާތްފައިގެ މައްޗަށް
އިށީނދެ ކަނާތްފައި ކޮޅަށް ބަހައްޓަމުންނެވެ. އަދި ކަނާތްފައިގެ އިނގިލިތައް ބަލައިގެން ފުރަތަމަ قِبْلَة އަށް ހުންނަގޮތަށް
ބޭއްވުމެވެ. ނަމަވެސް ފައިގެ އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅުތައް قِبْلَة އަށް ހުންނަގޮތަށް ހުރުމަކީ
ސުންނަތެކެވެ. އިށީނދެ ހުރެ رَبِّ اغْفِرْ لِي ތިންފަހަރު ކިޔާނެއެވެ. އަދި ބޭނުންވާނަމަ މިދުޢާވެސް އިތުރުކޮށް ކިޔަވާށެވެ.
(وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَارْفَعْنِي وَارْزُقْنِي وَانْصُرْنِي وَاهْدِنِي وَعَافِنِي وَاعْفُ عَنِّي) ދެން ދެވަނަ سَجِدَة އަދާކުރާނީ
ފުރަތަމަ سَجِدَة ކުރިގޮތަށެވެ. ދެން تَكْبِيْرُ ކިޔަމުން ބޮލުއުފުލާނެއެވެ. ދެން ދެފައިގެ ކުރިއަށް ބުރަދަމާލައި ތެދުވެ
ކޮޅަށް ހުއްޓުމެވެ. ދެން ދެވަނަ رَكْعَة ފުރަތަމަ رَكْعَة ކުރިގޮތަށެވެ. ދެ رَكْعَة ނިމުނުއިރު ދެން التَّحِيَّاةُ ކިޔުމަށް
އިށީނދެންވާނެއެވެ. އަދި ވާތްފައި ބިންމައްޗަށް އޮއްސާލައި ކަނާތްފައި ކޮޅަށް ހުރުމެވެ. ކަނާތްއަތް ބޮޑުވެސް ކަކޫގައި ބާއްވާނެއެވެ.
އަދި ކަނާތްއަތުގެ ކުޑައިނގިލިއާއި ނަނގިލީގެ އިނގިލި ލައިގެން ބޮޑުއިނގިލިއާއި މެދުއިނގިލި ވަށް ކޮށްފައި ޝަހާދަތު އިނގިލި
ހިއްލައި ޝަހާދަތް ދިނުމުގައި އިޝާރާތްކުރާނެއެވެ. އަދި އިނގިލިއަށް ބަލަމުން ކިޔާނެއެވެ. التَّحِيَّاتُ لِلّهِ وَالصَّلوَاتُ
وَطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِاللهِ الصَّالِحِيْنَ أَشْهَدُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَ أَشْهَدُ
أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ. ދެން ތިންވަނަ رَكْعَة އަދި ހަތަރު رَكْعَة ނަމާދު تَكْبِيْرُ ކިޔަމުން ތެދުވާނެއެވެ. އަދި ދެއަތް
އުފުލާނެއެވެ. ދެން ނަމާދުގެ ބާކީ ހުރި رَكْعَة ތައް ފުރިހަމަކުރާނެއެވެ. ދެން ކޮޅަށް ހުރެ ފާތިޙާ ކިޔަވާނީ
ހަމައެކަނި الحَمْدُ އެވެ. (ދެން رَكْعَة ފުރިހަމަކުރުމުން ފަހު) ފަހު التَّحِيَّاتُ ކިޔުމަށް އިށީނދެއެވެ.
އެއީ ކަނާތްފައި ކޮޅަށް ހުއްޓުވާލައި ވާތްފައި ކަނާތްފައިގެ ދަށުން ބޭރުކޮށް ވާތްފައިގެ ކުލަ ބިމުގައި
ޖައްސައި ބޭހިއްޓުމެވެ. (މިގޮތަށް އިށީނދުމަކީ تَوَرُّكُ އެވެ ފަހު التَّحِيَّاتُ ކިޔާ އިށީނދުމުގެ ނަމާދުގައެވެ.) ދެން
ފުރަތަމަ التَّحِيَّاتُ ކިޔައެވެ. ދެން އޭގެފަހުގައި ޞަލަވާތް ކިޔާނެއެވެ. اللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى
إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ اللّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ
إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ. އަދި أَعُوْذُ بِا للهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَ عَذَابِ القَبْرِ وَفِتْنَةِ المَحْيَا وَالمَمَاتِ وَفِتْنَةِ المَسِيْحِ الدَّجَّالِ ކިޔުމަކީ
ސުންނަތެކެވެ. ދެން ބޭނުންވާ ދުޢާއެއް ކިޔެވުމަކީވެސް ސުންނަތެކެވެ. ދެން ކަނާތްފަރާތަށް ބޮލުއަނބުރާ
ސަލާމް ދޭނެއެވެ. ކިޔާނީ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ މިގޮތަށެވެ. ދެން ވާތްފަރާތަށްވެސް ސަލާމް ދޭނެއެވެ.

ކިޔުން، السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ ދެން އަތްތިރިގެން ވިރުދުވެގެންވާ دُعَاءُ ކިޔުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. (1)

✸ **ޟުޙާގެ ނަމާދު:** ކިޔަނީ ހެނދުނު އިރުގެޅުމުން ހިނގާ ކިރާއަށް ކިޔަވާފައި ނަމާދަކީ އިރުއަރާ ކިޔުން ނިމުމުން ސުންނަތުގެ ނަމާދު ކިޔާފަހުގެ ނަމާދެކެވެ. އެގޮތުން ކިޔަނީ ދެ ރަކުޢަތުން ފެށިގެން އަށް ރަކުޢަތާއި ހަމައަށް ކިޔުމެވެ. އަދި މިނަމާދު ކިޔުމުގެ ވަގުތަކީ އިރު މަތިވުމުން ފެށިގެން ރުކޫޢު ކުރުމުގައި سَجدَةُ ކުރުމުގައި ކޮށާ ގޮތުގެ މިސާލަށްވެސް ކިޔާފައިވާ ބާވަތުގެ ކަންކަމެކެވެ. ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގެ قضَاء ކުރުން ކޮޅު ކުރެވޭނީ ފަހުގެ ވަގުތަށްވެއެވެ. އަދި ކުރުމަށް ހުއްދަ
އަށް ގަޑިއިރު ވަގުތުގެ ތެރޭގައި ހުރި ވަގުތަށެވެ. ފަތިސް ނަމާދާއި ހެނދުނު عَصْر ނަމާދާއި ހަވީރު ނަމާދަށްފަހު މެންދުރު ނަމާދާއި مَغْرِب
ނަމާދާއި عِشَاء ނަމާދު އަދާކުރުމަށްފަހު ޚާއްޞަކޮށް ފަހުގެ ވަގުތު ނޫނެވެ.

✸ **ތަރާވީޙުގެ ނަމާދު:** އެއީ ރަމަޟާން މަހުގެ ރޭރޭގައި ކިޔާ ނަމާދެކެވެ. ނަބިއްޔާ 80 ރޭގެ ތެރެއިން ތަރާވީހު ކިޔަވާ ގޮތަށް
އަދި ރޯދަ މަހު ކިޔާ ރަކުޢަތް ދެ ރަކުޢަތުން ކިޔާ ގޮތަށެވެ. ރަކުޢަތް ދެ ދެ ރަކުޢަތުން ކިޔާނީ ކިޔާ ބައެއް އަހުލުވެރިން
ބުނެއެވެ. އެކަމަކު ރޯދަ މަހުގެ ރޭގައި ރޭރޭގައި ކިޔާ ގޮތުގައި ޖަމާޢަތުން ކިޔުން ގަވާއިދު ގޮތެއްގައި ކިޔާނީ (20
ރަކުޢަތް) އެއްބަސްވުމުން ވެސް ހިފިފައި ވަނީ ބަދަލުގައި ނަމާދު ދޭތެރޭގައި ކިޔަވާނަމެވެ. ކިޔަނީ ކިޔާކިޔާ ނަމާދެވެ. * ރޭތަކުގައި
ހުށަހެޅުމަކީ ތިމާގެ ރޭގަނޑުގެ ރަމަޟާނުގެ إقْتِدَاء ކުރުމުގެ ސަބަބުން، ނަމާދު ރޭގަނޑު حَاضِر ވާ ގޮތުގެ ނަމާދު
ޖަމާޢަތުގެ ރޭގަނޑުގެ ޖަމާޢަތުގެ ނަމާދު ބޭއްވުމަށް ހިތްވަރުދޭ ގޮތަށް ބޭއްވުމެވެ. އެކަމަކު ވިތުރު ނަމާދު
ޖަމާޢަތުން ކިޔަވާ ގޮތަށް ކިޔަނީ ރަމަޟާނުގެ ރޭރޭގައެވެ. އަދި ރަމަޟާނުގެ ފަހު ދިހަ ރޭގައި ސުންނަތެވެ. ނަމާދު
ކިޔާކިޔާ ކިޔަވާ ކިޔުމެވެ.

✸ **މުސްތަޤިއްލު ނަމާދު:** އެއީ ފަރުޟު ނަމާދާ ގުޅިފައި ނުވާ ނަމާދެކެވެ. އެއީ مُسْتَقِلٌّ ނަމާދުކަމެވެ. ފަރުޟު
ނަމާދު ކުރިން ކިޔާނެ ގޮތެއް ވިސްނާލެވޭ ނަމާދެވެ. އެނަމާދުގެ ކުރިއަށް رَكْعَة ކިޔުން ހުއްދަވެއެވެ. އަދި
ފަރުޟު ނަމާދުގެ ތެރޭގެ ސުންނަތް ނަމާދުތައް ކިޔާނީ ނަމާދު ކިޔަވާ ނަމާދާއި عَصْر ނަމާދުގެ
ފަހުން ކުރެވޭ ސުންނަތް ވަގުތުގެ ތެރޭގެ ނަމާދުގެ ފަހުން. ފަތިސް ނަމާދު ކިޔާ ގޮތުގެ ސަބަބުން ވަގުތުގައެވެ.

✸ **وِتْر ނަމާދު:** އެއީ ސުންނަތްތެރިކަމެވެ. عِشَاء ނަމާދު ނިމުމަށްފަހު ފަތިސް
ނަމާދަށް ގެނެވޭ. *އެންމެ ކުޑަ މިންވަރު:* އެއް رَكْعَة އެވެ. *އެންމެ ގިނަ ޢަދަދަކީ:* އެގާރަ رَكْعَة
އެވެ. ކިޔުމުގެ رَكْعَة އެކުން ސަލާމް ދިނުން ހުއްދަ ވެއެވެ. ނަމަވެސް ދެ رَكْعَة އެކު – ދެ
رَكْعَة އެކު – އެއް رَكْعَة ގެ ގޮތުގައި ސަލާމް ދިނުމަށްވެއެވެ. ނަމަވެސް ތިން
رَكْعَة ކިޔާނަމަ ދެ رَكْعَة ކިޔާ ސަލާމް ދީ ފަހު رَكْعَة އެއްބާވަތަށް ކިޔުމެވެ.
އެންމެ ފުރިހަމަ ކުޑަ މިންވަރު ތިން رَكْعَة އެވެ. އަދި ފުރިހަމަ ގޮތަކީ އެގާރަ
ދެ رَكْعَة ނަމާދު ކިޔުން ރަނގަޅެވެ.

✸ **ޖަނާޒާ ނަމާދު:** މަރުވެފައިވާ މުސްލިމަކަށް، ކަފުންކުރުމަށް، އެހެން މީހުންނަށް ނަމާދުކުރުމަށް،
ޢިލްމު ހުރި ބަޔަކަށް ވުމަށް فَرْضُ كِفَايَة އެވެ. ހަމަޔަށް ރާއްޖޭގައި ޝަރީޢަތުގައި މިފަދައިންވެއެވެ.

---

[1] أَسْتَغْفِرُ اللهَ (ތިން ފަހަރު) أَللهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ وَمِنْكَ السَّلاَمُ تَبارَكْتَ يَاذَا الجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىء قَدِير، لاحَولَ وَلاَقوة الاّبِالله ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَلاَ نعْبدُ إِلاَّ إِيَّاه لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الحَسَنُ . لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الكَافِرُوْن أَللهُمَّ لاَمَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْت وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ. އަދި ފަތިސް ނަމާދާއި مَغْرِب ނަމާދުގެ ފަހުގައި އިސްތިޣްފާރުގެ ފަހުން އަދި އެހެން ތަކުރާރުކުރާށެވެ. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمدُ يُحْي وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىء قدير. ދެން އެއްފަހަރު
(سُبْحَانَ اللهِ) ތިރީސް ތިން ފަހަރު (الحَمْدُ لِلّهِ) ތިރީސް ތިން ފަހަރު (اللهُ أَكْبَرُ) ތިރީސް ތިން ފަހަރު ކިޔުން. ދެން އަނެއްކާވެސް لاَ
إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىء قدير. މިޔޮކިޔުން. ދެން آيَةُ الْكُرْسى ކިޔުން ދެން (قُلْ هُوَ الله أحَد) (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الفَلَق) (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) މިސޫރަތް ކިޔުން. އަދި ފަތިސް ނަމާދާއި مَغْرِب ނަމާދުގެ
ފަހުގައި މިއިން ކޮންމެ ސޫރަތެއް ތިން ފަހަރު ކިޔުން.

އެފަދަ ހަނދުމުގައި ، އަދި ކަފުންކުރުމުގައި ނިޔާވެ. އެކަމާ ގުޅޭ ނަމާދުކުރުން ހުއްޓާލާށެވެ. އެހެން ވެވޭނެ އެހެން ޝަރުޢީ ދުވަހެއް އައުމަކަށް ހުއްޓުވުމެވެ. * ޖަނާޒާ ނަމާދު ކުރުމުގެ ބޭނުންތަކެއް. އަދި އެނބުރި ފެށުމުގައި ނިޔަތްކުރުމެވެ. އަދި ޖަނާޒާ ނަމާދުކުރާ މީހުން ހުރުމުގެ އަމާޒަކީ ޖަނާޒާގެ ބޮލުގެ ކައިރީގައި ހުރުމެވެ. * މުޅި ނަމާދަށް ހަތަރު ފަހަރު ހަތަރު އަރުކާނު ނަމާދުކުރުން ހިނދުކޮޅު ތަކުރާރުވެއެވެ. * ނަމާދުކުރުމުގައި ހަތަރު تَكْبِيرُ ކިޔުމެވެ. ފުރަތަމަ تَكْبِيرُ ކިޔުމަށްފަހު އަޢޫޛުބިﷲ ކިޔުމެވެ. ދެވަނަ تَكْبِيرُ ކިޔުމަށްފަހު أَعُوْذُ بِسْمِ ކިޔައި الحَمْدُ ސޫރަތް ކިޔުމެވެ. ތިންވަނަ تَكْبِيرُ ކިޔުމަށްފަހު النَّبى ، މުޙައްމަދުގެ صَلَوَاة ކިޔުމެވެ. ހަތަރުވަނަ تَكْبِيرُ ކިޔުމަށްފަހު މައްޔިތަށް دُعَاء ކުރުމެވެ. ދެން ސަލާމް ދިނުމެވެ. تَكْبِيرُ ކިޔުމަށް ކުރާ ހަތަރުވަނަ ސަލާމްދިނުމެވެ. ދެން ކިޔާނީ ސަލާމް ދިނުމުގެ ކުރިން ކިޔާ ދުޢާއެވެ. * މީހުންގެ ވަކިވަކި ގޮތުގައި ކިޔައިދޭ ދުޢާތައް މުޅިން ކިޔުމަކީ

حَرَام ވާކަމެވެ. އަދި މީހުން ސަލާމް ފޮނުވުމަށް ހަދައިގެން ޖަނާޒާގެ ކައިރީގައި ބޯކޮށްފައި ހަނދާނެއް ދޫކުރުމަކީ ހަމަ ދެވަނަ ތަނުގައި ކަލިމަތުއްޝަހާދަތާއި ބާރުގަދަ ކަމުގައި ހަރުކަށި ޖަނާޒާ ނަމާދުކުރުމަކީ حَرَام ވާކަމެވެ. އަދި މަސްޖިދުގެ ބޮޑުތަނުގައި طواف ކުރުމާއި ގަބުރުސްތާނަކަށް ކޮށްލާ ދުޢާ ވެސް ދިޔުމުން މަތިކުރުމަކީ حَرَام ވާކަމެވެ. އަދި އެ ގޮތުގައި ގަބުރުތަކުގެ ހަރުކަށި ތަކަށް ވިއްކާލުމަކީ **ވިޔަފާރިކުރުމެވެ.**

✸ تَعْزِيَة ކިޔާގޮތުގެ لَفْظُ ތަކެއް މިސާލަކަށް ދައްކާލަމެވެ. އަދި تَعْزِيَة ކިޔާނީ އެންމެފަހުން މިކަހަލަ ކަލިމައަކުންނެވެ. أَعْظَمَ اللّٰهُ أَجْرَكَ وَأَحْسِنْ عزاءك وَغَفَرَ لِمَيِّتِكَ އެބަހީ، اللّٰهُ ތަޢާލާ ތިބާގެ އަޖުރު ބޮޑުކުރައްވާށި. އަދި ކިޔާ ކަލިމަތަކީ ރަނގަޅު ކަމާއި ތަސައްލީ ދިނުމެވެ. ވީމާ. އަދި ކާފިރަކު މުސްލިމަކާ تَعْزِيَة ކިޔާނަމަ أَعْظَمَ اللّٰهُ أَجْرَكَ وَأَحْسِنْ عزاءك ކިޔައިދިނުމެވެ. މުސްލިމަކު ކާފިރަކާ تَعْزِيَة ކިޔުން حَرَام ވެއެވެ.

✸ ޖަނާޒާ އާއިލާއަށް ކާތަކެތި އެކުލަވާފައި ހުރި ކިތަންމެ އެއްޗެއް އެއާ ގޮސްގެން ގެނައުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ހަދިޔާއެއް އިސްލާމީ އުސޫލާއި ޚިލާފު ނޫނަސް وَصِيَّة ކުރުމަށް ނުވާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އުޖޫރަ ދިނުމާއި ވަކި ގޮތަކަށް ހަދަން ކަމެއް عَذَابُ ލިބޭނެއެވެ. ވީމާ.

✸ الشَّافِعِي رَحِمَهُ اللّٰهُ ވިދާޅުވިއެވެ. تَعْزِيَة ކިޔުން އިތުރު ތިން ދުވަސް ވެގެންދެއެވެ. އެގޮތުން ޖަނާޒާގެ އާއިލާއަށް އުޅުމާއި تَعْزِيَة ކިޔުން މިނަން ޢާއިލާގެ ވަގުތު ވަކިކުރުމެވެ. އަދި ކާއިދާއެވެ. އުޅުމުގައި ދަރިންގެ ބައްޕަ ތަރުބިއްޔަތު އަކީ ސިއްރު ކަމަކާ އުޅުމުގެ ބޭނުންތަކެއް ވަކިވަކި ގޮތުގައިވެއެވެ.

✸ ޖަނާޒާގެ އާއިލާގެ މީހުން ކާނާ ތައްޔާރުކުރުން ސުންނަތް ވަގުތުގައެވެ. އަދި އާއިލާގެ ކާބޯތަކެތި ކާނާ ދިނުމުން ބަލާ އާއިލާ ތައްޔާރުކުރުން ގަސްތެއް ނުކުރުމާއި މިސާލަކަށް ތައްޔާރުކުރާށެވެ.

✸ ދެވަނަ ފަހަރު ޖަނާޒާ ނަމާދު ކުރުމުގެ ގޮތުގައި ވަޒީފާއެއް ކަމަކަށް ހަދައިގެން ހުއްދައެވެ. އަދި ކާފިރަކާ ގޮތުގައި ކަމަކަށް ދެވަނަ ފަހަރު ހަމައެކަނި ހުއްދައެވެ. އަދި މަސައްކަތުގެ ވަޒީފާ ކާފިރަކާ ދެވަނަ ފަހަރު ނަމާދުކުރުން މަނާވެއެވެ.

✸ ގަބުރުސްތާނަށް ވަންނަމީހާ އެންމެފަހު ކިޔާ ދުޢާ ސަލާމް ކިޔުމެވެ. (السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ - أَوْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ االمؤمِنِيْنَ- وَإِ نَّا إِنْ شَاء اللّٰهُ بِكُمْ لاَحِقُوْنَ يَرْحَمُ اللّٰهُ المُسْتَقْدِمِيْنَ مِنَّا وَالمُسْتَأْخِرِيْنَ ونَسْأَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُم العَافِيَةَ اللهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُم وَلاَ تَفْتِنَّا بَعْدَهُمْ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُمْ)

✸ ކަށްވަޅުގައި قُرْآن ކިޔުން حَرَام ވެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ބާރުވެއެވެ. އަދި އެއާއި އެހެން ގޮތަކަށް ވެސް ހުއްދަވެއެވެ. އަދި ދުރުކަމުގެ ޚިޔާލުން ނުކުމުމެވެ.

ޖަނާޒާ ނަމާދުގައި ކިޔާ ދުޢާތަކުގެ ތެރޭގައި ދުޢާ އަކީ: النَّبى ، މުޙައްމަދުގެ ނަމާދުގައި ދުޢާ ކިޔާކަމަށް ވިއެވެ.

(اللهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالمَاء وَالثَّلْج وَالبَرَدِ وَنَقِّهِ مِنَ الخَطَايَا

كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلاً خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ وَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ) مُسْلِم.

✸ **ދެ عِيْدُ ނަމާދު:** އެއީ كِفَايَة ގެ فَرْض އެކެވެ. **އަދާކުރާވަގުތަކީ** ضُحَى ގެ ވަގުތުގައެވެ. މެންދުރުވުމުން عِيْدُ ސާބިތުވެއްޖެނަމަ އަންނަ ދުވަހު قَضَاء ކުރާނެއެވެ. އަދާކުރުމުގެ شَرْطُ އަކީ ދެ خُطْبَة ދެއްކުން ހަރާކުގެ شَرْطُ އެއް ނޫނެވެ. އަދާކުރާގޮތް ކަނޑައެޅިފައިވާ ނަމާދުކުރާ ގޮތުގެ ތެރޭގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ނަމާދު ކުރުމެވެ.

އަދާކުރާކަމުގެ ގޮތަކީ: އެއީ ދެ ރَكْعَة ނަމާދެކެވެ. ފުރަތަމަ ރَكْعَة ގައި حَرَم ގެ تَكْبِيْرُ އަށްފަހު أَعُوْذُ ކިޔުމުގެ ކުރިން ހަތް تَكْبِيْرُ ކިޔައެވެ. ދެވަނަ ރَكْعَة ގައި ކޮޅަށް ތެދުވުމަށްފަހު ފަސް تَكْبِيْرُ ކިޔައެވެ. ކޮންމެ تَكْبِيْر އެއްގެ މެދުގައި ... ކިޔައެވެ. ދެން أَعُوْذُ ކިޔާ އެއަށްފަހު الحَمْدُ ކިޔާށެވެ. ފުރަތަމަ ރَكْعَة ގައި (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ) ސޫރަތް ކިޔާށެވެ. ދެވަނަ ރَكْعَة ގައި (الغَاشِيَة) ކިޔާށެވެ. ދެންސަލާމް ދިނުމަށްފަހު ދެ خُطْبَة ކިޔާށެވެ. އަދި ... تَكْبِيْرُ ކިޔުން ސުންނަތެވެ. އަދި ... ސުންނަތް ނަމާދުގެ ... صَحَّ ވާނެއެވެ. މިހެން އެކަށް تَكْبِيْرُ ކިޔުން ސުންނަތެކެވެ.

✸ **ކުސޫފު ނަމާދު:** އެއީ ސުންނަތް ނަމާދެކެވެ. އަދާކުރާނީ ވަގުތަކީ އިރު ނުވަތަ ހަނދު ކަށްވުމުން ފުރަތަމަ ... ގޮސް ... އަދާކުރާނީ ... قَضَاء ކުރާކަށް ނުޖެހެއެވެ. އެއީ ދެ رَكْعَة ނަމާދެކެވެ. ފުރަތަމަ رَكْعَة ގައި ކިޔުނު الحَمْدُ އަށްފަހު ދިގު ސޫރަތެއް ކިޔާށެވެ. ދެން رُكُوْعُ ކޮށް رُكُوْعُ ގައި ... ދެން ތެދުވެ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ކިޔައި ... الحَمْدُ އާއި ދިގު ސޫރަތެއް ކިޔާށެވެ. ދެން ދިގު رُكُوْعُ އެއް ކޮށް ދެން ... ދެން ދެ ސަޖިދަ ކޮށް ދެވަނަ رَكْعَة ވެސް ހަމަ މިގޮތަށް ކުރާށެވެ. ދެން التَّحِيَّاتُ ކިޔާ ސަލާމް ދޭށެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ رُكُوْعُ ގެ ... رَكْعَة ނަމާދެކެވެ.

✸ **اسْتِسْقَاء ނަމާދު:** ވާރޭ ނުވެހި ... ވާ ސުންނަތް ނަމާދެކެވެ. އަދާކުރާނީ ... ނަމާދު ... عِيْدُ ނަމާދު ... ކުރާގޮތަށެވެ. ... خُطْبَة އެވެ. އެއީ ... ދުޢާ ... ކުރުމެވެ.

✸ **ޖަމާޢަތުގެ ސަފުތައް:** ... النَّبِي ގެ ... ދައްކަވައިދެއްވިއެވެ.

އެއީ: (لَتُسَوُّنَّ صُفُوْفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ وُجُوْهِكُمْ) البُخَارِى **އެއީ ... ސަފުތައް ...** ... اللهُ ... ވެއެވެ.. النُّعْمَانُ بْن بَشِيْر ... (...) ... ވެއެވެ.

جَمَاعَة **ގެ ނަމާދު ފަރުވާލުން ...** ... تَعْزِيْر ... شِعَارُ ... النَّبِي ގެ ... شِعَارُ ... حَدِيْث ... (وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِحَطَبٍ فَيُحْطَبَ ثُمَّ آمُرَ بِالصَّلاةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً فَيَؤُمَّ النَّاسَ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوْتَهُمْ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .. ..

ޒަކާތްދިނުން

ޒަކާތްދޫކުރަންޖެހޭ ބާވަތްތައް: ޒަކާތްވާޖިބުވަނީ ހަތަރުބާވަތަކަށެވެ. (1) نَعَم ސާއިމު (ގެރި ބަކަރި ޖަމަލު). (2) ބިންގަނޑުންނުކުތް ތަކެތި. (3) ރަންރިހި. (4) ވިޔަފާރިމުދާ. މިއެވެ.

ޒަކާތްވާޖިބުވުމުގެ شَرْطُ ތައް: ފަސް شَرْطُ އެއް ހަމަވުމުން ޒަކާތް ވާޖިބު ވެގެންވެއެވެ. (1) އިސްލާމްވުން. (2) މިނިވަންކަމުގައިވުން. (3) نصَابُ ހަމަވުން. (4) ތަމްލީކު ފުރިހަމަކަމުގައިވާ އެއްގޮތަކަށްވުން. (5) ބިމުން ނެރޭ ތަކެތީގައި ނޫން އަހަރުހަމަވުން.

نَعَم ސާއިމުގެ ޒަކާތް: އެއީ ޖަމަލު ގެރި ބަކަރި މިއެވެ. މިއެންމެ ޒަކާތް ވާޖިބުވާނީ ދެ شَرْطُ ވުމުންނެވެ. 1) އަހަރުދުވަހު ދުވަހުގެ ބޮޑުބައި ޓަކައި ފަތްކަނޑާފައި ކާންދިނުމާއި ނުވަތަ ރާއްޖެއިން ބޭރުކޮށްފައި ވުން. 2) ކަރުދާކުރުމުގެ މަސައްކަތަށް ނުވަތަ ވިޔަފާރިއަށް ބޭނުންކުރާ ތަކެތި ނޫނުވުމެވެ. ދެން ޒަކާތްދޭގޮތް ބަޔާންކުރާނީ.

ޖަމަލުގެ ޒަކާތް:

ޢަދަދު	1_4	9-5	14-10	19-15	24-20	35-25	36-45	46-60	61-75	76-90	91-120
ދޭންޖެހޭ ޒަކާތް	ޒަކާތެއްނުޖެހޭ	ބަކަރިއެއް	ދެބަކަރި	ތިންބަކަރި	ހަތަރުބަކަރި	بنت مخاض	بنت لبون	حقة	جذعة	بنتا لبون	حقتان

ދެން 120 އަށްވުރެ ގިނަވެއްޖެއްޔާ ކޮންމެ 50 އަކުން حِقَّة އެއް ދޭންޖެހޭނެއެވެ. އަދި ކޮންމެ 40 އަކުން بِنْتُ لَبُون އެއް ދޭންޖެހޭނެއެވެ.
بِنْتُ مَخَاضُ އަކީ: އެއްއަހަރުވީ ޖަމަލެވެ. بِنْتُ لَبُون އަކީ: ދެއަހަރުވީ ޖަމަލެވެ. حِقَّة އަކީ ތިންއަހަރުވީ ޖަމަލެވެ. އަދި جَذْعَة އަކީ ހަތަރުއަހަރުވީ ޖަމަލެވެ.

ގެރީގެ ޒަކާތް:

ޢަދަދު	29-1	39-30	59-40
ދޭންޖެހޭ ޒަކާތް	ޒަކާތެއްނުޖެހޭ	تَبِيْع / تَبِيعة	مُسِنٌّ/ مسنَّة

60 އަދި އެއަށްވުރެ ގިނަވީމާ ކޮންމެ 30 އަކުން تبيع އެއް އަދި ކޮންމެ 40 އަކުން مسنَّة އެއް ދޭންޖެހޭނެއެވެ.
(تِبِيْع/تَبِيعة އަކީ 1 އަހަރު ވީ އެއްޗެކެވެ. مُسِنٌّ/مسنَّة އަކީ 2 އަހަރުވީ އެއްޗެކެވެ.)

ބަކަރީގެ ޒަކާތް:

ޢަދަދު	39-1	120-40	200-121	399-201
ދޭންޖެހޭ ޒަކާތް	ޒަކާތެއްނުޖެހޭ	1 ބަކަރި	2 ބަކަރި	3 ބަކަރި

400 އަދި އެއަށްވުރެ ގިނަވެއްޖެއްޔާ ކޮންމެ 100 އަކުން 1 ބަކަރި ބަކަރީގެ ޒަކާތުގައި تيس އެއް (ބަކަރީގެ ފިރިހެނެއް) އަދި މުސްކުޅި އެއްޗެއް އަދި ލޮލުގައި އެއްޗެއް އަދި ދަރިބަލައިގަތުމުގެ އެއްޗެއް އަދި ބޮޑުވިޔަފާރީގެ އެއްޗެއް ނުދެވޭނެއެވެ. ޒަކާތުގައި ބަކަރި ގެންގޮސް ގިނަވާ ޒަކާތް ނަގާ ފަރާތުން ނިންމާނީއެވެ.
*شَاة އަކީ جَذْعَة الضأن ގެ 6 މަސްވުރެ މާތް އެއްޗެވެ. ثنى المعز އަކީ އެއްއަހަރުވީ އެއްޗެވެ.

ބިންގަނޑުންނުކުތް ތަކެތީގެ ޒަކާތް: ކާނާގެ ގޮތުގައި ކާއެއްޗެއް ޒަކާތްދޫކުރުން ވާޖިބުވަނީއެވެ. މިން شَرْط އެއްކަމުގައިވެއެވެ. އެއީ 1) ބިމުގައިހައްދާ ގޮތުން، ހައްގުދުން، ކާނާގެ އެއްޗެއް ކާއެއް، މަސްހޫރުކާފައި އެހާވެސް ގެހުންނާ ތަކެތިން އެއްކޮށްލުމެން ރައްކާކޮށް ބަހައްޓާ އަދި ފަސްނުވާގޮތަށް ބަލާނުލުމުގައި ބޭނުންވާ ތަކެތި. 2) نصَابُ ހަމަވުން. އެއީ (653) ކިލޯގްރާމެވެ. 3) އެއްޗެއްގެ ޒަކާތްވާޖިބުވާ ވަގުތު އިންސާނާގެ މިލްކުގައިވުން. މެވާ ދޭހިނދު ފުރިހަމަވުމަށް ވުރެ ކުރިން. އެއީ މިހާރުގެ ނަތީޖާ ވަޒަނުވާ ތަރުތީބުން ހުރިއްޔާ ގިނަވާނީ. އަދި ދިޔާ ގޮސްހިން އެއްޗިއްސަށް ފެހިވާނީއެވެ.
ވަރުގަދަ ފެނުގެ ބޭނުން ކުރަނީ ފެން ލިބިގަތުމަށް ފެނުގެ ބޭނުންފުރުމަކީ ދުރުގަނޑެއް ދުނިޔެ ވެރިކަމުގެ (10%) ދިހައިން އެއްބައެވެ. އަދި ދުވެލިތެރިކަމުގެ ދަތިކަން ހުރި (5%) ފަހެއްގެ ބައެވެ. އަދި ދުރުދުރުގައި ފެނުގެ ބޭނުން ބޮޑެތި ވަޅުތަކުން ފެނުގެ ބޭނުމަށް ހުރި ހަދަން ދިމާވާ ދުވަސްތަކުގަ ބާރުކުރާނީ. މިކަމުގައި ވެރިކަމުގެ ފަހުމަށް ފުރިހަމަކުރާނީއެވެ.

فِطْرُ زَكَاة: عِيْدُ ދުވަހާއި عِيْدُ ވީރޭ ހިނދުގާ ދެމެދުގައި ދޭންޖެހޭ ބަދަލު ކަމުގާ އިތުރުކުރެއްވި ކަމެއް
މިޒަކާތް ދޭން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ވެރިކަން ކުރާގައި ކާއިރީ އެއްކަލަ އިސްރާފު ފެނުނުކަމަށް
(2¼%) ކަމުގެ ދަރުމަވެ. (އެއީ ކާށި އެއް ހަމަދަބައިކާއިރިބައި ކާށިވެ.) **އަދި އެޒަކާތްވާޖިބު ވެއްޖެމީހާ**
އަނގައިދޭފަދަ ބައިގެ ފަރުވާނުވާ އަދިން عِيْدُ ދުވަހާ عِيْدُ ވީރޭގެ ދެމެދު ރޭގައި އިތުރުކުރެއްވިކަން
ނެރެނުވާނެވެ. އަދި عِيْدُ ދުވަހު عِيْدُ ނަމާދުގެ ކުރިން މިޒަކާތްނެރުން ސުންނަތްވެއެވެ. عِيْدُ
ނަމާދަށްވުރެ ފަސްކުރުން ހުއްދަވެއެވެ. އަދި عِيْدُ ދުވަހުގެ ދުވަހުސްކުރުން ނުވޭ އެއްދުވަސްކުރުން
މިޒަކާތް ނެރުން ހައްދުވެއެވެ. އަދި އެއިއްބައިކާދުވަހުގެ އެއްމުސްކިނުދީން ފުދެއެވެ.
އަދި އެއްމުސްކިނުދީން އެއިއްބައިކާދުވަހުގެ ފުދެއެވެ.

زَكَاة ނިޞާބް: ވަގުތުވަރުކާ ޒަކާތްނެރެން ވާޖިބުވެއެވެ. ކަށާއަޅާއި މާލުވަގުގާއި އަދިކުރިއޮތް
ވަރުވަރު ޒަކާތްނެރުން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި ޒަކާތު ފުރަގުޅުން އަދި އެގޮތުން އަނގަ
އިހާއަކަށްނުވަ އިޒަކާތު ވަރު ކަރުން ސުންނަތެއްވެއެވެ. އަދި ޒަކާތު ނެރުމުގެ ކުރިއަށްފަހު ނުނެރެ
شَرْطُ ވާނެއެވެ. އަދިއަނގާ މުދަލުދަރި مطْلَقُ صَدَقَة އަކަށް ނެރެނެސް صَدَقَة އަކަށް ނެރޭނެ
ނިޔަތުގަތުގައި ޒަކާތު ނެރުމުގެ ނިޔަތްކުރާނެވެ. އަދި ޒަކާތު ނެރުނު އެއްޗެއް މުސް ފަރުގެ ފައިބަރުގާ
ބައިން މުދައިތަރުގަތުމުގެ ނިޔަތުން. مَصْلَحَةُ އަކަށްޖެހި އަނގަރުނުކަށް ނިޔަތްކަރުމު ހުއްދަވެ.
އަދި نِصَابُ ހުރިމިނުގެ ދަރުމަރު ކަރުމުގެ ޒަކާތު ނެރުމުގެ ހުއްދަވެ. އަދި صَحَّ ވާސްހުވެއެވެ.

ޒަކާތުގެ އަހުލުވެރިން: އެއީ އަށްބައިކާވެ. 1) ފަޤީރުން. 2) މިސްކީނުން. 3) ޒަކާތުނަގާ މަސައްކަތު
ކުރާމީހުން. 4) އެއީ ހިތްހޯދުން. 5) އަޅުންމިނިވަންކުރުން. 6) ދަރަނިވެރިން. 7) اللهُ ގެމަގުގައި
ޖިހާދުކުރާމީހުން. 8) ދަތުރުވެރިންނެވެ. މިއެވެ. މިއަށްބައިމީހުން އަދިރިކަށް ބެހޭނެ ބައިތިރިވާން
ޒަކާތް ދަރުވެއެވެ. ޒަކާތްނަގަން މަސައްކަތް ކުރާމީހުންނަށް މިނިވެއެވެ. މިއަށް ސައިޚިއްސާ ދެވުނު
އަނގައިޖެހި ގޮތުގަ މިނިވަންކުރުންނެވެ. އަދި خَوَارِجُ ނުނެރެނުވާ އަދި ރަށުރު އެރަށިތުގެ
بَاغِي އިންނަށް ދަނުވުމުގެ ފުދިނެވެ. އަދި حَاكِمُ އާއި ގެދަރަވަން ނުގެދާނެ އަދި އިޚްތިޔާރަން
ނުގެދާނެ ފުދިނެވެ. އަދި އެކަން އަހަރު ކަނޑަތަރަ ކަނޑަހު. އަދި عَدْلُ އާއި خِلَافُ ވަރަކުރުމަވެ.

އަދި ކަށަރުކަން، އަޖަކަން، މަހިސޯގެކާ އަދި އަރުކާގެ ހަރުދުވާއިދު ހުރަދުކަރުކާ، އަދި هَاشِمُ
ވަންޏަށް ކުރެކާ **މަނާ އެއްވާ ފުރަތަ ޒަކާތުގާ ދަރުމަވާވާނެވެ.** އަދި ޒަކާތު ޖެހުމަގެ ހަމުކަރުކާ
ޒަކާތު ދަރުމަދުގާ އަކަށް އެގައިގެ ނުމުދައަރު ނުފުދިނެވެ. އަންނަމުދަދު ފުރަތަކަށް ކަނޑަހަރު
ހަކަށް ދަށް މަސްހުގަކާ ޒަކާތު ދަރުމަދުގާ އަކަށް އެގައިގެ އަކަށް ފުދިނުނެވެ.

ސުންނަތް صَدَقَة: النَّبِي ‘ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. (إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ
عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ ، وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ وَمُصْحَفًا وَرَّثَهُ أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيْلِ بَنَاهُ أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ
صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ.) ابنُ مَاجَه : މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން مُؤْمِن އަކާ
މަރުވުމުގެ ފަހުން ކަރާހަތު ދިވާރާ ކަރަނުވާއިތީ ވާދަ ދައްކާނެ އަދާނު ފަހުރަވާއިދު އަދި
އުނގެނުން ފައިދާ عِلْمُ އަކާނުވެ. އަދިއަމަލުކުރާ صَالِح ދަރިއަކާނުވެ. އަދި ވަރަށްފަރުގެނުލަ
ދޫކުރުމުގެ ދަރު مُصْحَفُ އަކާނުވެ. ނުވަތަ ބިނާކުރި މިސްކިތެއް ނުވަތަ ދަތުރުވެރިން ބޭނުންކުރާނެ
ގޭއް ނުވަތަ ހިންގައިދެއްވި ކާރެއް ފުދޭނެ ކާނުވެ. ނުވަތަ އަކާ ދިރުވަ ދިރުމާ ދުނިޔެގެ ހަމަ
އަދާގެ ދުވަސް ނެރުއްވި صَدَقَة އަކާނުވެ. މިވާހަކަ އަދާކުރުމުގެ ފަހުގައި ފައިދާ ކުރާނެއެވެ.

ރޯދަ

ރޯދަހިފުމަކީ ކަލަކުރުން حَيْضُ نفاس ކަމުން طاهِرُ ވެފައި بَالِغُ ވެފައިވާ ބުއްދިވެރި ކޮންމެ مُسْلِمُ އެއްގެމައްޗަށް رَمَضَانُ މަހު **ރޯދަހިފުން ވާޖިބުވެގެންވަނީ.** އެއީ ކަލާނގެ އަމުރުފުޅުން ރޯދަހިފުމަށް ކަލާނގެ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގެމަތިންނެވެ. ދުވަސްތަކުގައެވެ. رَمَضَانُ މަސް ސާބިތުވާނީ ދެގޮތަކުންނެވެ. އެއީ 1) އިސްލާމްވެފައިވާ تَكْلِيْفُ ވެފައިވާ عَدْلُ ވެރި މުސްލިމަކު رَمَضَانُ މަހުގެ ހިލާލު ފެނުމަށް ހެކިވުމެވެ. 2) شَعْبَان މަސް ތިރީސް ދުވަސް ފުރިހަމަވުމެވެ.

ރޯދަހިފުމުގެ فَرْضُ ތަކަކީ ރޯދަހިފުމަށް ނިޔަތްކުރުމާއި ރޯދަފާސިދުވާ ކަންކަމުން ދުރުހެލުމެވެ. އަދި ރަމަޟާންމަހުގެ فَرْضُ ރޯދަހިފުމަށް ކޮންމެ ރެޔަކު ނިޔަތްކުރަން ވާޖިބުވެއެވެ.

ރޯދަ ފާސިދުކުރާ ކަންތައްތައް: 1) ޤަސްދުގައި ޖިމާޢުވުން. އެފަދައިން ޖިމާޢުވެއްޖެނަމަ ޤަޟާ ކުރުމާއި ކައްފާރާ ދިނުން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ފާފައިން ތައުބާވާން ޖެހެއެވެ. ކައްފާރާއަކީ ތަކުރާރުނުކޮށް ދެމަސް ދިގުކޮށް ރޯދަހިފުމެވެ. އެކަމަށް ނުކުޅެދިއްޖެނަމަ ފަސްދޮޅަސް މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ. 2) ޤަސްދުގައި ހޮޑުލުން. އިސްތިމްނާއަށް ޖެހުން. ބަނޑުގެ ނުވަތަ އެނޫން ހުސްތަނަކަށް މިޒާޖެއް ވެއްދުމެވެ. ޤަސްދުގައި ވަރަށް ބޮޑު ކޯތާފަކަށް ފެން ވެއްދުމެވެ. ނޫނީ ނަފްސުގެ ތެރެއަށް ގަސްތުގައި ވެއްދުމެވެ. 3) ޤަސްދުގައި ކާބޯތަކެތި ކެއުން. ކަރުތެރެއިން ބޭރުކޮށް އެއްޗެއް ނެރުމާއި ނަފްސު ޞައްޙަ ނުވެ. 4) ކާބޯތަކެތި އެއްޗެއް ނުވަތަ ހުރި ތަނުގެ ހުސްތަނަކަށް ޤަސްދުގައި އެއްޗެއް ވެއްދުމެވެ. ބޭސް ބޭނުންކުރުމާއި އަދި ކަރުތެރެއިން ނުވަތަ އެހެން ކުލެއްގެ ތެރެއަށް ޤަސްދުގައި ކަމެއް ވެއްދުމެވެ. ދުވަސް ފެނުނަސް ބޭރުކުރާ ހުނަރެއް ނުވާ ކުދިކުދި ފަދަ ތަކެއްޗަކީ ރޯދަ ފާސިދުވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. 5) ޤަސްދުގައި ހޭނެތުން. ދުވާލު ތަކުރާރުވެގެން ހުރުމެވެ. ނުވަތަ ހުނަރުވެރިކަމުން ރޯދަ ފާސިދުވެއެވެ. ނަމަވެސް ހޭނެތުމާއި އެއިރު ނުވަތަ ފަހުގެ ވަގުތުގައި ކަމެއް ނުވެއްޖެނަމަ ރޯދަ ފާސިދު ނުވެއެވެ. ހަމައެކަނި ހޭނެތުމަކީ ރޯދަ ފާސިދު ނުވާ ކަމެކެވެ. އަދި ދުވާލު ހޭނެތިގެން ހުރުމުން ރޯދަ ފާސިދު ނުވެއެވެ. ރޯދައާ ދުވަސްތަކުގައި ފަތިހު ހޭނެތި ހުރެފައި ފަހުން ހޭލާނަމަ ރޯދަ ފާސިދު ނުވެއެވެ. ގަސްތުގައި ވަރަށް ބޮޑަށް ރޯދަ ފާސިދު ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ދުވަސްވެފައި ހުރި ތަކެއްޗަކަށް ޤަސްދުނުކޮށް ދިޔަ ކަމެއް ވެއްޖެނަމަ ރޯދަ ފާސިދު ނުވެއެވެ. ޤަޟާ ކުރަން ވާޖިބުވެއެވެ.

ރޯދަވެރިޔާގެ حُكْمُ ތައް: ރޯދަވެރިންނާ ބެހޭ ގޮތުން ރަމަޟާންމަހު ރޯދަހިފުމަކީ ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެކެވެ. حَرَامُ ވެއެވެ. حَيْضُ ވެރިޔާ އާއި نفاس ވެރިޔާ ރޯދަހިފުން ފާސިދުވެއެވެ. އެފަދަ مَعْصُومُ ކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ ހަމައެކަނި ރޯދައިގެ ޤަޟާ ކުރުމެވެ. ފަސްކުރުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަންކަމުގެ ސަބަބުން **ވާޖިބެއް** ރޯދަހިފުން އެކަށީގެންވާ ދުވަސް قَصْرُ ކުރުމަށް ހުއްދަވެއެވެ. އެއީ ދަތުރުގެ ދިގުމިނާއި އެހެންވެސް ހުއްދަވާ ކަމެއް ހުރިނަމަ ރޯދަ ނުހިފުމަށް ހުއްދަވެއެވެ. **ސަބަބެއްނެތި ރޯދަހިފާން ނުކެރުން** ހުއްދަވާނީ ފަރުޟު ރޯދަހިފުމުގެ ބާރު ނެތް ބޮޑު ދުވަސްވީ މީހުންނާއި ބަލިމީހުން ޤަޟާ ކުރަން ވާނެއެވެ. ބަލިވެރިކަމުގައި ހުރުމުން ރޯދަހިފާން ނުކުޅެދޭ ކަމެއް ހުރިނަމަ ރޯދަ ދޫކޮށްލުން ހުއްދަވެއެވެ. އަދި ދުވަސްވީ މީހުންނާއި ބަލިމީހުންނަށް ކާރިސާއެއް ނުވަތަ އެހެން ޢުޒުރުން ކޯތާފު ކުރަން **ހުއްދަވެއެވެ.** އަދި ބަލިމީހާއަށް ޤަޟާ ކުރަން ޖެހޭނީ ބަލިން ޝިފާވުމަށްފަހު قَضَاء ކުރުމަށް ކުޅެދޭ ވަގުތެއްގައެވެ.

ރޯދަހިފުމުގެ ސުންނަތްތައް: ބަނޑުކުރުމުގެ ސުންނަތްތައް **ފަހަރުގައި ބާރުއެޅުމާއި ހަތް ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ރޯދަހިފާ މީހުންނަށް** ޤަޟާ ކުރުމާއި ފިދުޔާދިނުމެވެ. އަދި قَضَاء ކުރަން ވާނެއެވެ.

އަދި عُذْرُ އެއްނެތި ރޯދަ ދޫކޮށްލުމަކީ ބޮޑު ފާފައެކެވެ. އަދި قَضَاء ކުރަން ވާޖިބުވެއެވެ. قَضَاء ނުކުރާ މީހުން ދުވަސް ގިނަވުމަށް ފަހުގައި ކަފާރާ ދޭން ޖެހޭނެއެވެ.

އަދި عُذْرُ އެއްނެތި قَضَاء ކުރުން ލަސްކުރިމާ އެކީގައި قَضَاء ކުރުމާއި އެކު ކައްފާރާތުވެސް ދިނުން ލާޒިމުވާނެއެވެ. އަދި ފަހަރެއްގެ ކައްފާރާތުގެ ގޮތުގައި رَمَضَان މަހު ދުވަހަކަށް ނިކަމެތިއަކަށް ކާން ދިނުން ފުދޭނެއެވެ. އަދި އިސްވެދިޔަ ކަންކަމަށް ނުބަލައި އަހަރެއް ވޮޑިގެން ދިޔަ ބަހަކަށް ތަކުރާރުވާ ކައްފާރާތްތަކުގެ ގިނަކަމަކާ ދިމާވިޔަސް ކައްފާރާ ތަކުރާރެއް ނުވާނެއެވެ.

އަދި رَمَضَانމަހު عُذْرُ އަކާހުރެ ރޯދަ ދޫކޮށްލާމީހާ ރޯދަހިފުމަށް ގާބިލުވާ ވަގުތު އެ عُذْرُ ފިލައިގެން ދިޔަ ނަމަ އެ ދުވަހުގެ ބާކީ ވަގުތު ކާބޯތަކެތިން ހިފެހެއްޓުން ސުންނަތެވެ. އަދި ކާފިރަކު އިސްލާމްވުމާއި ޖުނޫނަށް ސިހުނު މީހަކަށް ހޭލުމާއި حَيْضُ ވެރިޔާ طَاهِرُ ވުމާއި ނިފާސްވެރިޔާ طَاهِرُ ވުމާއި ބަލިމީހާ ފަސޭހަވުމާއި ދަތުރުވެރިޔާ އަނބުރާ އައުމާއި ކުޑަކުއްޖަކު بَالِغُ ވުމާއި އެފަދަ ކަންކަމުގައި ހަމަ އެގޮތެވެ. ދެން އެ ދުވަސްތަކުގެ ރޯދަ ވާޖިބުވާ ބަޔަކު ކުރަންޖެހޭ قَضَاء ކުރަންވާނެއެވެ.

އަދި رَمَضَانމަހު ރޯދައަށްފަހު އެހެން ރޯދައެއް ހިފުން ނުހުއްދައެވެ.

ސުންނަތް ރޯދަ: ހަފްތާގެ ހޯމަ ދުވަހާއި ބުރާސްފަތި ދުވަހުގެ ރޯދައާއި ކޮންމެ ހިޖުރީ މަހެއްގެ ބީދުވަސްތަކުގެ ރޯދައެވެ. އެއީ (15،14،13) އެވެ. ދެންމުحَرَّمމަހާއި شَعْبَانމަހުގެ ގިނަދުވަސްތަކުގެ ރޯދަ ހިފުން ސުންނަތެއްވެއެވެ. އަދި عَاشُورَاء ދުވަހާއި عَرَفَة ދުވަހާއި شَوَّالُ މަހުން ހަދުވަސް ހިފުމެވެ. ރޯދަހިފުމުގައި އެންމެ ފަޟީލަތްތެރި ރޯދައަކީ ދުވަހެއް ހިފައި ދުވަހެއް ދޫކޮށްލާ ގޮތަށް ހިފާ ރޯދައެވެ. އަދި ޝައްކުގެ ދުވަހު ރޯދަހިފުން މަކުރޫހުވެއެވެ. އަދި އެއީ ފެށުމާއި ނުލައި شَوَّالُ މަހުން ފަހު ނުހިފާ ރޯދައެވެ.

އަދި فِطْرُ عِيْدُ ދުވަހާއި أَضْحَى عِيْدُ ދުވަހާއި އަދި تَمَتُّعُ އަށް ނުވަތަ قِرَانُ އަށް حَجُّ ވުމަށް إِحْرَام ބަނދެފައި ނުވާ أَيَّامُ التَّشْرِيْقُ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަހިފުމާއި ފަރުވާލެއްނުލައި ރޯދަހިފުން حَرَامُ ވެއެވެ.

ފާއިދާކުރެވޭ ކަންތައް:

- حَيْضُ ވެރިޔާ ފަތިސްވުމުގެ ކުރިން طَاهِرُ ވެއްޖެނަމަ ވުޟޫ ވެއް حَدَثُ ވެރިޔާ ފަދައިން ނިޔަތް ކުރުމުގެ ކުރިން طَاهِرُ ވެއްޖެނަމަ ފަހުން ފެންވަރައިގެން ރޯދަހިފުން ފުދޭނެއެވެ. އަދި އެރޯދައަކީ صَحَّ ވާ ރޯދައެވެ.
- ގިނަ އާއްމުން ދެކޭގޮތަކަށް حَيْضُ ހުރިއިރު ބަދަނުން ލޭއައުމަކުން ރޯދަ ބާތިލް ނުވެއެވެ. އަދި رَمَضَانމަހު ދުވާލު ފާޚިޝް ކަމެއްގައި އުޅުމުން ރޯދަ ބާތިލުވެއެވެ.
- ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ކެވޭ ބަލާ بَلْغَمُ ދިރުވުމުން ރޯދަ ނުގެއްލެއެވެ.

النَّبِيُّ ' حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (لاَ تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الإِفْطَارَ وَأَخَّرُوا السُّحُورَ) أحمد.. މާނައީ: މީސްތަކުން ރޯދަވީއްލުން އަވަސްކޮށް ހާރުކެއުން ފަސްކުރާހާ ހިނދަކު އަޅުގެ އުއްމަތް ހެޔޮގޮތުގައި ހުންނާނެއެވެ. އަދި ހަމައެހެން حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (لاَيَزَالُ الدِّيْنُ ظَاهِرًا مَاعَجَّلَ النَّاسُ الفِطْرَ لأَنَّ اليَهُودَ وَالنَّصَارَى يُؤَخِّرُوْنَ)أبُو دَاوُد. މާނައީ: މީސްތަކުން ރޯދަވީއްލުން އަވަސްކުރާހާ ހިނދަކު ދީން ފާޅުގައި ހުންނާނެއެވެ. އެހެނީ يَهُودِى ންނާއި نَصَارَى ން ފަސްކުރެއެވެ.

- ރޯދަވީއްލާގޮތް دُعَاء ކުރުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. النَّبِيُّ ' حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ دَعْوَةً لاَ تُرَدُّ) ابنُ مَاجَه... މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން ރޯދަވެރިޔާ ރޯދަވީއްލާ ވަގުތު ނުރައްދުވާ دُعَاء އެއްވެއެވެ. ދެން ރޯދަވީއްލާއިރު ކިޔުމަށް ވާރިދުވެފައިވާ دُعَاء ތަކުގެތެރެއިން އެއްދުޢާއަކީ دُعَاء ވެއެވެ. (ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ العُرُوْقُ وَثَبَتِ الأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ) أبو داود ...
- ސުންނަތް ރޯދަހިފާ މީހާ ފަހުން ރޯދަވީއްލުމަށް ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް ދޫކޮށްލުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެއް ނޫނެވެ.

- ރޯދަވެރިޔާ ބިމުގައި ހުރި ކަނޑިފަތުގެ ތެރެއިން ހުސްވެގެން ދިޔަ އެއްޗެއް ނުވަތަ އަނގައިގެ ވަސް ދުރުކުރުމަށް ދަތްއެހުމާއި، އަނގަ ދޮވުމާއި ދަތްއެހުމުގެ ސުންނަތް ދޫކޮށްނުލުމެވެ. އެއީ ރޯދަވެރިޔާގެ އަނގައިގެ ވަސް ދުރުކުރުމަށްޓަކައި ކުރާ ކަމެކެވެ. ބަލިމީހާއާއި ދުއްތުރުވާ މީހާއަށް ސަފަރުކުރުމުގައި ރޯދަ ދޫކޮށްލުމުގެ ހުއްދަ ލިބިގެންވެއެވެ. ދަލީލު صَحَّ ވެއެވެ.
- އިރުއޮއްސުމާއެކު ރޯދަވީއްލުމަށް އަވަސްކުރުމަކީ صَحَّ ޙަދީޘްތަކުން ސާބިތުވާ ސުންނަތެކެވެ.
- غِيْبَة ބުނުމާއި ދޮގުހެދުމާއި ފުރައްސާރަކުރުމާއި ނަމީމާ ހިންގުމާއި ފަދަ ފާފަތަކުން ދުރުހެލިވުމެވެ. އަދި ހުރިހާ ފާފައަކުން ދުރުހެލިވުމަކީ ކޮންމެ މުސްލިމަކަށްވެސް ވާޖިބު ކަމެކެވެ. ރޯދަވެރިޔާއަށް މިކަން އިތުރަށް ކުރަންޖެހެއެވެ. ސަބަބަކީ ފާފަތަކުން ރޯދަ ބާޠިލު ނުވިޔަސް، ރޯދައިގެ ޘަވާބު ކުޑަވެގެންދާ ކަމުގައިވާތީއެވެ. ރަސޫލުﷲ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. (مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّوْرِ وَالعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلّٰهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ) أحمد... މާނައީ: ދޮގުބަސް ބުނުމާއި ދޮގުގައި ޢަމަލުކުރުން ދޫކޮށްނުލާ މީހާ (ރޯދަހިފާމީހާ)، ކެއުމާއި ބުއިން ދޫކޮށްލުމުން اللّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަށް ބޭނުމެއް ނުވެއެވެ. ހަދީޘް.
- ރޯދަވީއްލާ ވަގުތާއި ސަޙަރީގެ ވަގުތުގައި ގިނަގިނައިން دُعَاء ކުރުމެވެ. އަދި ރޯދަވީއްލާއިރު دُعَاء ކިޔުމެވެ.
- لَيْلَةُ القَدْرِ ވިލަރެސް ލިބިގަތުމަށް ބޭނުންވާ މީހަކު ރަމަޟާން މަހުގެ ފަހު ދިހަ ރޭ ތެރޭގައި خَاصَّ ކޮށް ޢިބާދަތްކުރުމެވެ. އެ ރެއަކީ مُعْتَبَرُ ކުރެވޭ ރޭތަކެއްގެ ތެރެއިން ޢިބާދަތްކުރުމަށް ހެވާވާ ރޭތަކެކެވެ. އެހެންކަމުން صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމަށް ހިތްވަރުދީ صَالِحُ عَمَلُ އަދާކުރުމަށް ކޮށް ހިތްވަރުދޭން ޖެހެއެވެ. ރަސޫލާ ޙަދީޘްތަކުގައި ބަޔާންވެގެންވެއެވެ: އެއީ ފަހުގެ ދިހަ ރޭގެ ތެރެއިން ވިތުރު ރޭތަކުގައި ކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ ނަމާދުކުރުމާއި ޤުރުއާން ކިޔެވުމާއި ޛިކުރުކުރުމާއި دُعَاء ކުރުމެވެ. މި ވަގުތުގައި ހަމަ مَقْصَدُ އަކީ رَمَضَان މަހުގެ ފަހު ދިހަ ރޭގެ ތެރޭގައި ޢިބާދަތްތަކުގެ ފުރުޞަތު ހޯދުމެވެ. އަދި خَاصَّ ކޮށް ރޭގަނޑުގެ ނަމާދުގައި ޤިޔާމުކުރުމާއި ދުޢާކުރުމުގައި މަޝްޣޫލުވުމެވެ. އަދި تَرَاوِيْحُ ނަމާދުކުރުމާއި ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދަށް ހާޒިރުވުމާއި تَرَاوِيْحُ ނަމާދު ނިމެންދެން ހުރުމަކީ ވެސް ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ރަސޫލާ ކުރެއްވި ކަމެކެވެ.
- ޝައްވާލު މަހުގެ ހަ ދުވަހުގެ ރޯދަ ހިފުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ރަމަޟާން މަހު ހިފި ރޯދައާއެކު ސުންނަތް ރޯދަ ހިފުމަށް ހިތްވަރުދީފައިވެއެވެ. އަދި ރަމަޟާން މަހުގެ قَضَاء ރޯދަ ހިފުމެވެ.

إعْتِكَافُ ކުރުން: އެއީ ޢިބާދަތުގެ ނިޔަތުގައި މިސްކިތުގައި ހުރުމެވެ. ޢިބާދަތެއް ކަމުގައި ހެދުމަށް މުސްލިމަކަށް ވާޖިބުވެއެވެ. إعْتِكَافُ ކުރާ މީހާ حَدَثُ ން طَاهِرُ ވުމަކީ شَرْطُ އެކެވެ. އަދި إعْتِكَافُ ކުރާ މީހާ ޖިމާޢުން ދުރުވުމާއި މިސްކިތުން ބޭރަށް ނުނިކުތުން ވާޖިބެވެ. އެއީ ޙާޖަތަށް ނިކުތުމަށް މެނުވީ ނިކުމެގެން ނުވާނެއެވެ. ބޭނުމެއް ނެތި މިސްކިތުން ނިކުމެއްޖެނަމަ އެ މީހާގެ إعْتِكَافُ بَاطِلُ ވެއެވެ. ކޮންމެ ވަގުތަކުވެސް إعْتِكَافُ ކުރުން ސުންނަތެވެ. އަދި رَمَضَان މަހު ސުންނަތް ކަމުގައިވެއެވެ. އަދި ފަހު ދިހަ ދުވަހު ސުންނަތްކަން ބޮޑުވެއެވެ. إعْتِكَافُ އަކީ އިސްލާމްގެ ސުންނަތެކެވެ. އަދި ރަސޫލާ ކުރެއްވި ސުންނަތެކެވެ. އަދި إعْتِكَافُ ކުރާ މީހާ ޢިބާދަތުގައި مَشْغُوْلُ ވުން ރަނގަޅެވެ. އަދި ހަދީސްތަކުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ގޮތުން ރަނގަޅެވެ.

حَجُّ އާއި عُمْرة

حَجُّ އާއި عُمْرة عُمرُ ން އެއްފަހަރު ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެކަކަށް ވާޖިބުވުމުގެ شَرْطُ ތަކަކީ: 1) މުސްލިމަކު ކަމުގައިވުން. 2) ބުއްދިވެރިވުން. 3) بَالِغُ ވުން. 4) މިނިވަންކަމުގައިވުން. 5) ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވުން. އަދި ދަތުރުކުރުމުގައި ކާނާއާއި އަރާނެއެއްޗާއި ސަލާމަތް މަގު ލިބިގެންވުމެވެ. އަންހެނުންނަށް ނަމަ شَرْطُ އިތުރުވެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ފިރިމީހާ ނުވަތަ مَحْرَمُ އަކު އެކުވެރިވުމެވެ. މަޙްރަމް مَحْرَمُ އަކީ ކައިވެނިކުރުން ދާއިމީ ގޮތުގައި ކައިވެނި حَرَام ވެގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި އަކުރާއި މަޙްރަމް އާއި ނުލައްވައި އަންހެނާ حَجُّ صَحّ ވާނެއެވެ. އަދި ނަމަވެސް ފާފަވެރިވާނެއެވެ. ކުޑަކުއްޖާގެ حَجُّ އާއި عُمْرة ނަފުލު ހުރިހާ ވެގެންވާ އެއްޗެއް ކަމުގައި ވެރިވެއެވެ. އަދި ކުޑަކުދިންގެ ކަންތައް ކުރުމަށް ބަލައިގެން ކުރާ ކަންތައް ނުވެއްޖެ ކަމުގައި ވެސް صَحَّ ވާނެއެވެ. ނަމަވެސް އަދި ބަލިވެ ނިމިގެން ކުރާއިރު صَحَّ ވާނެއެވެ. ނަމަވެސް އަދާކުރުމުގެ އިސްލާމްގެ حَجُّ އާއި عُمْرة ގެ ޙައްޤުގެ ނަފްލު ކަމުގައި ވާނެއެވެ. ނުވަތަ ދަރިންނާއި ގުޅުން حَجُّ އާއި عُمْرة ވެސް صَحَّ ވާނެއެވެ.

އަދި ދާއިމީ އިސްލާމްގެ حَجُّ ނަމަވެސް ނުކުރާނަމަ، އަންނަ އަހަރެއްގައި حَجُّ ވާޖިބުވާނެ އެ حَجُّ ވާނީ ދާއިމީ އަދާކުރަން ނުވެވޭ فَرْضُ حَجُّ ކަމުގައެވެ.

إِحْرَامُ ބަނދުން: إِحْرَامُ ބަނދުމަކީ ގެސްޓުކަމުގައި ހަޖަށް ނިޔަތް ބަނދުމެވެ. އަދި ސުންނަތް ގޮތަކީ ލަބައިކާ (ޢިބާރާތް) ދަތުރު ގެންގޮސް ހިތާ ހަދަނާކުރެ ލާން ކިޔުން ކިތާބު ބުނުމެވެ. ދެން (أَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ عُمْرَةً ، ނުވަތަ حَجًّا، ނުވަތަ حَجًّا وَ عُمْرَةً ވަރަށްގިނަ إِحْرَامُ ބަނދުނީއެވެ. އަދި ކަންތައްތަކެއް އަނބުރާ ދޫކުރެވިދާނެ ކަމަށް ބުނެވޭ އިސްތިސްނާ عِبَارَةَ ކިޔުމެވެ. (فَإِنْ حَبَسَنِي حَابِسٌ فَمَحَلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي) މިއެވެ. އަދި حَجُّ ކުރުން އަދާކުރާ ގޮތް ތިން ގޮތަކަށް إِخْتِيَارُ ކުރެވެއެވެ. އެއީ التَّمَتُّعُ، الإِفْرَادُ، القِرَانُ މިއެވެ. އޭގެތެރެއިން އެންމެ ފަސޭހަ ގޮތަކީ التَّمَتُّعُ އެވެ. އެއީ حَجُّ ގެ މަސްތަކުގައި ކުރިން عُمْرَة އަށް إِحْرَامُ ބަނދުމެވެ. ދެން އެކަން ނިންމާ އަލުން حلاَلُ ވެގެން ދެން ހަޖު އަހަރު حَجُّ އަށް إِحْرَامُ ބަނދުމެވެ. الإِفْرَادُ އަކީ: ހަމައެކަނި حَجُّ އަށް إِحْرَامُ ބަނދުމެވެ. އަދި القِرَانُ އަކީ: އެއްކޮށް އެއް إِحْرَامُ ބަނދުމެވެ. ނުވަތަ عُمْرَة އަށް إِحْرَامُ ބަނދުމެވެ. ދެން އެ طَوَافُ ކުރުމުގެ ކުރިން އޭގެތެރެއަށް حَجُّ ވައްދުމެވެ.

ދަންނައެވެ حَجُّ ވުމަށް އެދޭމީހާ އެންމެ ފަހަރެއްގައި ހަރުގަދަ ތަކުރާރުކޮށް تَلْبِيَة ކިޔުމެވެ، އެއީ (لَبَّيْكَ أَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَشَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالمُلْكَ لاَشَرِيْكَ لَكَ) މިއެވެ. މިއީ ގިނަގިނައިން ކިޔުން ސުންނަތްވާ ކަމެކެވެ. އަންހެނުންނަށް ވާނީ އަޑުނުއުފުލާ ކިޔުމެވެ.

إِحْرَامُ ބަނދުން حَرَام ވާ ކަންތައްތައް: އެއީ ނުވަ ކަމެކެވެ. 1) އިސްތިރާ ކުރުން. 2) ނިޔަފަތި ކެޑުން. 3) ފިރިހެނުން ފަހަރާ ހަށިގަނޑުގައި ޖެހޭ ހެދުން. ހިމިނަ އަންނަ ފަހަރާއި ހެދުމާ ހަމަ ފަޑާ ދެފައިގައި ނުޖެހޭ ނަމަ خُفُّ ލެއްވި ފައިވާން ހެދިދާނެއެވެ. އަދި ދެފައިވާން ގޮތަށް ފަހާ ލެއްވުން ނުހުއްދައެވެ. އަންހެނުން 4) ފިރިހެނުން ބޮލުގައި ނިވާކުރުން. 5) އަނގާ ހަންގަ ޖަހާތަށިގައި ފޮތިވެސް ފުށުވުން (ދަސްތާނާ ފައިގަނޑު ޖެހުން) 6) އައްސާލުން ކުރާލުން. އެއީ ހަށި ފެނުގައި ފެނަށް ޖެހުމެވެ. 7) ކަނޑު عَقْدُ ކުރުން. އެއީ حَرَام ކަމެކެވެ. އެކަމަކު ފިދުޔާ ދިނުމެއް ނެތެވެ. 8) فَرْجُ ނޫން ތަނެއްގައި އުފާވެރިކަމާއި އެކު ހެލުން، ބޮސްދިނުމާއި އަތްލުން. ނަމަވެސް ފިދުޔާ ދޭން ނުޖެހެއެވެ. ނަމަވެސް ފާފަވެރިވާނެއެވެ. 9) فَرْجُ ގައި جِمَاعُ ވުން. އަދި އެއީ ފުރަތަމަ تَحَلُّلُ ގެ ކުރީގައި ނަމަ حَجُّ ފަސާދަވާނެއެވެ. އަދި ބަދަލުގައި ޖަމާޢަތުން ފިދުޔާ އަދާކުރަން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އަދި އޭގެ ފަހުން ދެ ވަނަ تَحَلُّلُ ގެ ކުރީގައި ނަމަ ފިދުޔާ ވާޖިބުވާނެއެވެ. އަދި ފުރަތަމަ تَحَلُّلُ

جماعُ ހެއްދެވި عُمْرَة އަދި. ޤަޟާކުރެއްވުމަށްފަހު ވާޖިބުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް حَجُّ ފާސިދުނުވާނެއެވެ. ޢަދި عُمْرَة ގެ قَضَاء ކުރުން ވާޖިބުވާނީ ޢަދަދު ބޭބޭފުޅުންނަށް ޢަދި عُمْرَة ގެ ފަސްކުރެއްވުމަކީ ވާޖިބުވާނެއެވެ. ޝަރުޢީ ޙުކުމްތައް ޢަމަލުކުރުމުގައި ފުރިހަމަ ޢަދަދު ވާނެއެވެ. جماعُ ވުމުން މަނާވީ حَجُّ عُمْرَة ފާސިދު ނުވާނެއެވެ. މިކަންކުރުމަކީ ފާފައެކެވެ. ނަމަވެސް ޢަމަލުތައް ފުރިހަމަކުރުން ވާޖިބުވެއެވެ. ޢަދި ޤަޟާ ކުރުން ވާޖިބު ކަމެކެވެ.

فِدْيَةُ ދިނުން: ފިދްޔާ ދެބާވަތެވެ. 1) ތަރުތީބު ކުރެވިފައިވާ، إِخْتِيَارُ ކުރުމަށް ހުއްދަވާ ފިދްޔާއެވެ. މިއީ ޝިކާރަކުރުމާއި ގަސްގަހާގެހި ކެނޑުމާއި – ބޯކޮށުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމާއި – ބޮޑުކޮށް ކުރުކުރުމާއި – ކޮޅުހެދުމާއި މީރުވަސްދުވަސްތަކުގައި ފިދްޔާއެވެ. ޝިކާރު ކުރުމުގައި ކުރެވުނު ޝިކާރާ ވަރަށްވާ ހަށިގަނޑު އެޅުމެވެ. (ބާރު ލުއިކުރުމަށް ޢާންމު ކަންކަމުގައި) މިސްކީނުންނަށް صَاعُ ގެ ބައި ދިނުމެވެ. ނުވަތަ ބަދަލުގައި ދުވަސްތަކެއް ރޯދަ ހިފުމެވެ. (ޝާފިޢީ) ކުރުމުގެ ތަރުތީބެއް ނެތެވެ. އެހެނީ ޢަމަލުކުރެވިދާނެ އެއްވެސް ގޮތަކަށް ދިނުމެވެ. 2) ތަރުތީބުކުރެވިފައިވާ ފިދްޔާ ހުއްދަވާ ބައިވެރިވުމެވެ. އެއީ تَمَتُّعُ ގޮތުގައި حَجُّ ވުމާއި قِرَانُ ގޮތުގައި حَجُّ ވުމާއި ވެއްޖެނަމަ ކަމުގައިވާ ހަމަ ބަދަލުގައި ދިނުމެވެ. جماعُ ވުމުގެ ފިދްޔާއަކީ ބަކަރިއެކެވެ. ނުވަތަ ހިފެހެއްޓުމުގެ ސަބަބުން حَجُّ ގެ ބަދަލު ގެނައުމެވެ. ބަދަލުގައި އަދި ހަދިޔާއަކަށް ދިނުމެވެ. هَدْيُ ނުލިބޭނަމަ ހަމަ ދުވަސް ދިހަ ރޯދަ ހިފުމެވެ.

ޢުމްރާއަށް ވަނުން: حَجُّ ގެ ނިޔަތުގައި المَسْجِدُ الحَرَامُ އަށް ވަނުމުގެ ފުރަތަމަ ސުންނަތެވެ. ނަމަ تَمَتُّعُ ގޮތުގައި حَجُّ ކުރާ ފަރާތުން عُمْرَة ގެ طَوَافُ ކުރާނެއެވެ. އަދި إِفْرَادُ ގޮތުގައި ކުރާ ނުވަތަ قِرَانُ ގޮތުގައި حَجُّ ކުރާ ފަރާތުން قُدُوْمُ ގެ طَوَافُ ކުރާނެއެވެ. ފަހެ އެކަމުގައި ވިދާޅުވެއެވެ. ބައިތުﷲ ގެ ވަށައިގެން ހަތް ފަހަރު ކުރުމެވެ. ދެން طَوَافُ ފެށުމަށް الحَجَرُ الأَسْوَد ގާތަށް ދާނެއެވެ. އަދި إِسْتِلاَمُ ކުރުމަށް ބޮސްދިނުމެވެ. ނުވަތަ އިޝާރާތް ކުރާނެއެވެ. އަދި بِسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ ކިޔާނެއެވެ. طَوَافُ ގެ ތެރޭގައި ބޭނުންވާ ދުޢާތަކެއް ކިޔާނެއެވެ. ދެން ފުރަތަމަ ތިން ބުރު ފަހުން ބާރަކަށް ހިނގާ طَوَافُ ކުރާނެއެވެ. އެއީ رَمَلُ ކުރުމެވެ. އަދި ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި މިގޮތަށް ހިނގާނެއެވެ. ދެން ބާކީ ބުރުތަކުގައި އާދައިގެ ހިނގުމުން ހިނގާނެއެވެ. އަދި ކޮންމެ ބުރެއްގައި يَمَانِي رُكْن ގައި ޢިނާޔަތްކޮށް އިސްތިލާމް ކުރާނެއެވެ. އަދި إِسْتِلاَمُ ކުރާނެއެވެ. ބުރު ނިންމުމުގައި الحَجَرُ الأَسْوَد އާއި ދެމެދުގައި (رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) ކިޔުންވެއެވެ.

ދެން ބައިތުﷲ ގެ ވަށައިގެން ހަތް ބުރު ނިންމުމުން ދުޢާ ކުރާނެއެވެ. ދެން މިކަން ނިމުމުން ކުރިމަތީގައި مَقَامُ إِبْرَاهِيْم ގައި ދެ رَكْعَة ނަމާދު ކުރާނެއެވެ. އެ ނަމާދުގައި ކިޔާނީ كَافِرُوْنَ ސޫރަތާއި إِخْلاَص ސޫރަތެވެ. ދެން ޒަމްޒަމް ފެނުން ބޯނެއެވެ. ދެން އަނބުރާ الحَجَرُ الأَسْوَد ގާތަށް އައިސް ހަމަ ފަހަރަކު ބުރުން ސުންނަތް ވާ ގޮތަށް إِسْتِلاَمُ ކުރާނެއެވެ. ދެން مُلْتَزَمُ ގައި (الحَجَرُ الأَسْوَد އާއި ދޮރުގެ ދެމެދު) دُعَاء ކުރާނެއެވެ. ދެން صَفَا ފަރުބަދައަށް އަރައިގެން ދާނެއެވެ. أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللهُ بِهِ ދެން ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾ ކިޔަވާނެއެވެ. އަދި تَكْبِيْرُ ކިޔުމާއި تَهْلِيْلُ ކިޔުމާއި ދެން ގިނަގިނައިން ކުރިމަތިލާ ދުޢާ ކުރާނެއެވެ. ދެން ފައިބައިގެން ހިނގާފައި ހިނގާފައި ދަނީ ހަލުވިން ދުވުމުން ދެން ސުންނަތުގެ ބައިގައި ހިނގައިގެން ގޮސް مَرْوَة ގެ ކުރިމަތިން ކުރިމަތިން ފަރުބަދައަށް ދަތުރުކުރާނެއެވެ. صَفَا

ފުރަތަމައިގެވެސް ކަނޑައަޅާފައިވާ ސަޢުޔު ކުރުމަކީ ކަނޑައަޅާފައިވާ ކަމެކެވެ. ދެން އެއީ ސަޢުޔު ފުރަތަމަ ކުރެއްވުމުގެ
އެކަށީގެން ކަނޑައަޅާ ކުރުމުގެ ބަޔަކުންނެވެ. صَفَا ފުރަތަމަ ފަށައި مَرْوَة ފުރަތަމައަކީ އެއީ އެކަމެވެ.
އެއީ مَرْوَة ފުރަތަމައިން صَفَا ފުރަތަމައަކީ އެއީ އެކަމެވެ. ދެން އަނެއްކާވެސް ކުރައްވާށެވެ.
އަނެއްކާވެސް ބައެއްކަން. تَمَتُّعُ ގޮތުން حَجُّ ވުރަމަ މަސްވެ ބަލާފައި މެނުވީއެވެ. އެއީ قِرَانُ ގޮތުން حَجُّ
ވުމާއި އާއި إفْرَادُ ކުރުމާއި ދުރުން قُدُوْمُ ގެ طَوَافُ އަށްފަހު ސަޢުޔު ކުރެއްވުމެވެ. އަނބުރާވެވޭނީ عِيْدُ
ދުވަހު جَمْرَةُ العَقَبَة އަށް ހިލަ ގެއްލުމެވެ. ފަހުން ނަމަވެސް އަނބުރާ މަކާއަށް ވަޑައިގެން ހިނގައިދާށެވެ. ނަމަވެސް
އޭނާ طَوَافُ ކުރެއްވުމަށްފަހު އެއީ صَفَا مَرْوَة ގައި ސަޢުޔު ކުރެއްވުމަށްފަހު ޙަރަމުގައި ނިމުނީއެވެ.

حَجُّ ގެ ސިފަ: އެއީ تَرْوِيَة ދުވަހު އެއީ حَجُّ މަހުގެ އަށްވަނަ ދުވަހެވެ. إحْرَامُ ކުރެއްވި حَلاَلُ ވެގެންވާ
މީހުން ހުރި ތަނުން ހަމަ ގޮތުގައި ތިބެގެން إحْرَامُ ބަނދު ކުރުމަކީ މަސައްކަތް ދާއިރާގައި ނިކުތުމެވެ. ދެން
ނަމާދުތަކާއި ދިއުމާއި ހިނގުން عَرَفَة އަށް ދިއުމަށް ހިނގައި ގެންދިއުމެވެ. ދެން އިރުއަރާފަހުން ފުރައިގެން
ޒުހުރުނަމާދާއި عَصْرُ ނަމާދު قَصْرُ ކޮށް جَمْعُ ކުރުމެވެ. وَادِي عُرْنَة ގައި ވާ ދުރުގައިވެ ކުރެ عَرَفَة އަކީ مَوْقِفُ
ހުރިހާތަނެއް ކަމެވެ. ދިކުރުކުރުމަށް لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيْرٌ ކިޔުން ގާތްކުރެވެ. އެއީ اللهُ ގެ حَضْرَة ގައި ގިނަގިނައިން دُعَاء ދަންނަވައި އެކަމާގެ حَضْرَةُ އަށް ގާއިމުވެ
ހުރި އެދުނުތަކައި އެދުންތެވެ. ދެންދޭރު އިރު އޮއްސުނުއިރު ޖެހޭހިސާބުން ހަމަޖެހިގެން ކަމުގެ مُزْدَلِفَة އަށްދިއުމެވެ. اللهُ
ގެ حَضْرَةُ އަށް تَلْبِيَة ކިޔުމާއި ذِكْرُ ކުރުންވެސް ކުރެވެ. ދަނީ مُزْدَلِفَة އަށް ދިއުމަށްފަހު مَغْرِبُ ނަމާދާއި
عِشَاء ނަމާދު قَصْرُ ކޮށް جَمْعُ ކުރުމެވެ. ދެން އެތާ ރޭކުރުމެވެ. ދެން ފަތިސް ނަމާދު ހަމަޖެހިގެން ވަގުތުގައި ކުރާ
ފަހު ދިއްލުމުން ދަނީތަކުރުން އެތާވެސް دُعَاء ކުރުމެވެ. ދެން އަލަށް އަލިވުމުން ހިނގަމުން ދިޔުމަށް ފެށުމެވެ.
وَادِي مُحَسِّر ކައިރިއަށް ހަލުވިކޮށް ހިނގާފައިވާ ގޮތަށް އަލިވެހިނދު ދިޔުމެވެ. ދެން ހިނގައިދާނެ ގޮތް جَمْرَةُ
العَقَبَة އަށް ހިލަ ގެއްލުމެވެ. (އެއީ ގެދޮރުތަކާ ބެހޭގޮތުން ކަނޑައަޅާ ބަލިމީހުގެ ހިލަގެއްލުމެވެ.)
އަތުގައިވާ ހިލަތަކުގައި އޮތް تَكْبِيْرُ ކިޔުމެވެ. ހިލައަކީ އަތުގެ އިނގިލިގާ އެއް އަތެއްވެ. އަތުގެ ހިލަ
ގެއްލުމުގައި ނަޖިސް ނެތުން އަސްލުއެއް އޮތުމެވެ. شَرْطُ ވެސް ނެތެވެ. ހިލަތަކަށް ފަހުގައި އަށް
تَلْبِيَة ކިޔުން ހުއްޓުވާލުމެވެ. ދެން هَدْيُ ކޮށްލުމެވެ. ދެން ބޮލުގައި ހުރި ބޭއްވުމެވެ. ނުވަތަ ބޮޑުކުރުމެވެ. ބޮޑުކުރުން
މުޅިބޮލެވެ. جَمْرَةُ العَقَبَة އަށް ހިލަ ގެއްލުން ބޮޑުކުރުމާއި ހިނގާފައި ދެކަމުން އިސްކޮށް ކުރިއަށް ހުރިހާގޮތްތަކާއި އެކަން
ހުރިހާކަމެއް حَلاَلُ ވެއެވެ. މީހާ ފެއްސުން حَلاَلُ ވެގެންވެއެވެ. ދެން މަކާއަށް ގޮސް طَوَافُ الإِفَاضَة ކުރުމެވެ.
އެއީ حَجُّ ފަރުވާކުރަމުން ކުރެއްވި ރުކުނުތަކުގެ طَوَافُ އެވެ. ދެން تَمَتُّعُ ގޮތުން حَجُّ ވުރަމަ ނަމަ قُدُوْمُ
ގެ طَوَافُ އަށްފަހު صَفَا مَرْوَة ގައި ސަޢުޔު ކުރެއްވުމަށްފަހު صَفَا مَرْوَة ގައި ސަޢުޔު ކުރެއްވުމަށް ކުރުމެވެ.
ދެން ހުރިހާ ކަމެއްގެވެސް ހަމަޖެހިލުމެވެ. މިއީ ދުވަސްވަރު حَلاَلُ ވެގެންވެއެވެ. ދެން އަލަށް
މިނާއަށްގޮސް ވަޒީފާތަކުގެ ދުވަސްތައް އެތާގައި ރޭކުރުމެވެ. އެއީ ތަކުރާރު ކުރެއްވުމަށް ފަހެވެ. އެތާ މަށަރާތްކުރުމަށް
ދުވަސްތަކުގެ ކުރިން ދުވަހުގެ ހަވީރު ދަނީ جَمْرَة އަށް ގޮސް جَمْرَة ކުރިން ހިލަ ގެއްލުމެވެ.
ގެއްލުމެވެ. ފަހުން ފުރުމުގެ جَمْرَةُ އެއްސަން. އެއީ ހިލަ ހިލަގެއްލުމަށްފަހު ކިބުލައަށް ކުރިމަތިކޮށް
ޤިބްލައަށް اللهُ ގެ حَضْرَةُ ގައި ގިނަގިނައިން دُعَاء ދަންނަވާށެވެ. ދެން މެދު جَمْرَةُ އަށް އެއްކޮށް އެއީ ނޫނެކޮށް
ހިލަގެއްލުމުން ކުރެއްވި ފަހުގައިވެސް ހިލަކުރުން دُعَاء ކުރުމެވެ. ދެން جَمْرَةُ العَقَبَة އަށް ގޮއްސެވެ. އޭރު ނުބައި
ހިނދުނދުކުރުމަށް ފަހުވެ. ދެން ދުވަހުގެ އެދުނުތަކަށް ދުވަސްތަކުގެ ހިލަގެއްލުމެވެ. ދުވަސްދުވަހު ކުރެވޭ
ގޮތަށް ނިކުތްނަމަ ގެނޭކުރެއްވުމަށް އިގެ އެއީ ދަތުރުކުރަނީ ނިކުތުމެވެ. އެއީ އިތުރު ދުވަސްތަކުގައި
ނުކުމެ ބަޔަކު ކުރުމަށް ހިނގާ ދަނީ ގިނައިން ވަޑައިގަތުމެވެ. އެއީ އަނބުރާ ހިލަކުރުމަށް

ވާޖިބުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް މިހެންގޮސް ގައިގެ ޖެހިގެން ނުނިކުމުގެ ދަތިކަން ހުރެއްޖެނަމަ ނުވެއެވެ. އަދި قِرَان ގޮތުގައި حَجُّ ވެސް އިހުރާމް ބަނދެގެން ޢުމްރާއާއި ޙައްޖު އެކުގައި ކުރުމެވެ. އަދި إفْرَادُ ކުރުމުގައި ވެސް ކަތިލުމެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް تَمَتُّع ގޮތުގައި حَجُّ ވެސް ކުރާމީހުން هَدْيُ ކަތިލުން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި އަހަރުގެ ގޮތުގައި ކުރާ ޙައްޖުގައި طَوَافُ الوَدَاعُ ކުރުމުން ނިމިގެންނެވެ. ޙައްޖުގެ ހުރިހާ ކަމެއް ނިމުމުން ޙައްޖުވެރިން ވަޠަނަށް ދިއުމުގެ ކުރިން ކުރާ ޠަވާފެވެ. ނަމަވެސް حَيْضُ ވެރިޔާއާއި نفاس ވެރިޔާ ދިއުމުގައި ކަބަލުން طَوَافُ الوَدَاعُ ކުރުން ވާޖިބެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަން އަދާނުކުރުމުން ކަތިލުމެއްވެސް ނުވެއެވެ. ދެން طَوَافُ الوَدَاعُ ގެ ފަހުން ވިޔަފާރިއާއި އެނޫންވެސް ކަންކަމުގައި مَشْغُوْلُ ވެއްޖެނަމަ އަލުން طَوَافُ الوَدَاعُ ކުރަން ވާނެއެވެ. އަދި طَوَافُ الوَدَاعُ ގެ ކުރުން ސުންނަތްތަކެއް ނޫނެވެ. އަދި ގޮތެއްގެ މަތިން ދިއުން ވާނީ އެބަޔަކަށް ނުވާނެއެވެ. އެނޫން ކަންކަމުގައި ވާޖިބުވެގެން ކަތިލުމާއި ދަމުގެ ބަދަލު ދިނުން ސުންނަތެކެވެ.

حَجُّ ގެ ރުކުނުތަކަކީ ހަތަރެކެވެ. 1) إحْرَامُ ބެނދުން. އެއީ އަޅުކަމުގެ ތެރެއަށް ވަނުމުގެ ނިޔަތްގެނައުމެވެ. 2)عَرَفَة ގައި ހުރުން. 3) طَوَافُ الإفَاضَة ކުރުން. 4) حَجُّ ގެ صَفَا مَرْوَة ހިގުން. މިއެވެ.

حَجُّ ގެ ވާޖިބުތައް ހަތެކެވެ. 1) مِيْقَاتُ ން إحْرَامُ ބެނދުން. 2) ރޭގަނޑުވާންދެން عَرَفَة ގައި ހުރުން. 3)ޤުރުބާނީގެ ރޭ مُزْدَلِفَة ގައި ހޭދަކުރުން. 4) أَيَّامُ التَّشْرِيْقُ ގެ ރޭތަކުގައި މިނާގައި ހޭދަކުރުން. 5)جَمْرَةُ ތަކަށް ހިލަގެހުން. 6) ބޮލުގެ އިސްތަށި ބޯކޮށްލުން 7) طَوَافُ الوَدَاعُ ކުރުން. މިއެވެ.

عُمْرَة ގެ ރުކުނުތައް: ތިނެކެވެ. 1) إحْرَامُ ބެނދުން. 2) عُمْرَة ގެ طَوَافُ ކުރުން 3) عُمْرَة ގެ صَفَا مَرْوَة ހިގުން. މިއެވެ.

عُمْرَة ގެ ވާޖިބު ދޭކެވެ. 1) مِيْقَاتُ ން إحْرَامُ ބެނދުން. 2) ބޮލުގެ އިސްތަށި ބޯކޮށްލުން. މިއެވެ.

*** ރުކުނެއް އަދާނުކުރާނަމަ ޙައްޖު ނުވަތަ ޢުމްރާ ފުރިހަމަ ނުވާނެއެވެ. އަދި ވާޖިބެއް އަދާނުކުރާނަމަ ބަދަލުގައި ކަތިލުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. * އަދި ސުންނަތެއް އަދާނުކުރާނަމަ އެއްވެސް ކަމެއް ލާޒިމެއް ނުވެއެވެ.**

ގޮތުގައި ކުރާ طواف صَحَّ ވުމުގެ شَرْطُ ތައް ތޭރައެވެ. 1) އިސްލާމްވެފައިވާ ކަމުގައިވުން. 2)ބުއްދިހުރުން. 3) ކަނޑައެޅިގެން طَوَافُ ގެ ނިޔަތްގެނައުން. 4) طَوَافُ ގެ ވަގުތުވެފައިވުން. 5) ކަށިފަރުނިވާ عَوْرَة ނިވާކުރުން. 6) ކުޑަ ބޮޑު ދެބާވަތުގެ حَدَثُ ން طَاهِرُ ވެހުރުން. 7) ނަޖިސްތަކުން ހަށި ޠާހިރުކުރުން. 8) طَوَافُ ކުރާއިރު ވާތްފަރާތުގައި ކަޢުބާ ލައިގެން طَوَافُ ކުރުން. 9) ހިނގުމުގައި އަނބުރާ رُجُوْعَ ނުވުން. 10) ކަނޑައެޅިފައިވާ ގޮތަށް ހަތް ފަހަރު ހިގުން. 11) ދެފަހަރުގެ ދެމެދު مُوَالاَةُ ކުރުން. 12) مَسْجِدُ الْحَرَامُ ގެތެރޭގައި طَوَافُ ކުރުން. 13)الحَجَرُ الأَسْوَد ން ފެށުން. މިއެވެ.

طَوَافُ ގެ ސުންނަތްތައް: الحَجَرُ الأَسْوَد ގައި إسْتِلاَمُ ކުރުން. އަދި ބޮސްދިނުން، ބޮސްދިނުމުގައި تَكْبِيْرُ ކިއުން، يَمَانِي ރުކުނުގައި إسْتِلاَمُ ކުރުން، ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ކުޑަކުޑަ ފިޔަވަޅުން ހަލުއިކޮށް ހިނގުން، ފިރިހެނުން ދެފުށް ހުޅުވާލުން، ހަށިގަނޑު ކަޢުބާއާ ކައިރިކޮށް ހިނގުން، ހުރިހާ ބުރެއްގައި ދުޢާކުރުން. طَوَافُ ކުރުމުގެ ތެރޭގައި دُعَاء ކުރުމާއި ذِكْرُ ކުރުން، ގެފުޅާ ކައިރިން ހިގުން. طَوَافُ ނިމުމުން مَقَامُ إبْرَاهِيْم ގައި ދެ رَكْعَة ކުރުން.

صَفَا مَرْوَة ގައި ހިގުމުގެ شَرْطُ ތައް ތަކަކީ: 1) އިސްލާމްވެފައިވާ ކަމުގައިވުން. 2) ބުއްދިހުރުން. 3)ނިޔަތްގެނައުން. 4) مُوَالاَةُ ކުރުން. 5) ކަނޑައެޅިފައިވާ ހަތްފަހަރު ހިގުން. 6) ތަރުތީބު ފުރިހަމަކުރުން. 7) صَفَا مَرْوَة ދެމެދު ހިގުން ފުރިހަމަކުރުން. އެއީ ކަނޑައެޅިފައިވާ މިންވަރަށް ހިނގުމެވެ. 8) ފުރިހަމަ طَوَافُ

އަކަށް ފާހާރުގެން. 9) ހިނގުން އޮންނަހިރިވުން. އެބަހީ صَفَا އިން مَرْوَةއަށް ހަތްބުރު مَرْوَةއިން صَفَاއަށް ދިޔުމަށް. މިއެވެ.

صَفَا مَرْوَة ގައި ހިނގުމުގެ ސުންނަތްތަކެއް: حَدَثُ ނެތުމާއި ނަޖިހުން طَاهِرُ ވެހުރުން. عَوْرَة ނިވައިކުރުން. ހިނގުމުގެ ތެރޭގައި دُعَاء ކުރުމާއި ذِكْرُ ކުރުން. ހަމަހިމޭންކަމާއި އޮމާންކަމާއި އަދަބުގައި ހިނގުން. صَفَا އަށްވެސް مَرْوَة އަށްވެސް އަރައިގަތުން. طَوَافُ ކުރުމާއި ހިނގުމާއި ދެމެދު مُوَالَاةُ ކުރުން. މިއެވެ.

ހަދުޔު: މަޤާމުތަކުގައި ކަތިލުމަށްޓަކައި ޙަރަމަށް ގެންދާ ޖަނަވާރު. ނަމަވެސް އަދިވެސް ހިދުމަތްކުރާ ޖަނަވާރުތަކަށް ބުނެވޭ ނަމެކެވެ. އަދި ހަދުޔު ކަތިލާނީ ހިދުމަތުގެ ދުވަސް ނުވަތަ أَيَّامُ التَّشْرِيقُ ގެއްލުމާ ދިމާވާ ދުވަސްތަކުގައެވެ.

أُضْحِيَة ކަތިލުން: އެއީ ގެރިގެރިގެ ސުންނަތްތަކެވެ. އަދި أُضْحِيَة ކަތިލުމަށް ގަސްދުކުރާމީހާ ذُوالحِجَّة މަހުގެ ފުރަތަމަ ދިހަދުވަހު ނިޔަފަތި ކޮށުމާއި އިސްތަށިގަނޑު ކޮށުން ކަރާހިޔަތެވެ. أُضْحِيَة ކަތިލުމަށް ހުރިހާ ޖަނަވާރެއް ނުވެއެވެ. ހަމައެކަނި ނިޔަތްކުރާ ޖަނަވާރެކެވެ. ހުޅަނގުގެ ކަނުގެ ހަމަޖެހުމުގައި، ކަރުގެ ހަމަގޮތުގައި ކަތިލުން حَرَامُ ވެގެންވެއެވެ.

عَقِيقَة ކަތިލުން: މިއީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ ކުއްޖާ ދުނިޔެއަށް އައިއިރު އެކުއްޖާގެ ކަމުގައި ކަތިލާ ޖަނަވާރެވެ. އަދި ހަތްވަނަ ދުވަހު ކުއްޖާގެ ނަން ކިޔުމާއި ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ކޮށައި، އެ އިސްތަށިގަނޑުގެ ބަރުދަނުގެ ރަނަށް ނުވަތަ ރިހިއަށް صَدَقَة ކުރުމާއި ރަނގަޅު ނަމެއް ދިނުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ރަނގަޅު ނަމުގެ މިސާލަކީ عَبْدُ الله އާއި عَبْدُ الرَّحْمَن އެވެ. އަދި عَبْدُ النَّبِى ކަހަލަ عَبْدُ الرَّسُول ކަހަލަ ނަން ކިޔުން حَرَامُ ވެގެންވެއެވެ. އަދި عَقِيقَة ކަތިލާ ގޮތާއި ގުޅޭގޮތުން أُضْحِيَة ކަތިލާ ގޮތާ އެއްގޮތަކަށް ކުރުމަށް ބުނެވިފައިވާ ޝަރުތުތައް ކަމާބެހޭ ގޮތުންނެވެ.

ވަކިވަކި ފައިދާތައް

✱ شَيْطَانُ އެދެނީ ހަމަ އަދުވެރިކަމާއި ބުއްދިހީނަކަން އިންސާނުންގެ ތެރޭގައި ފެތުރުމެވެ. އެއްބަޔަކުވެސް ކާފިރު ކުރުވުމަށް ނުވަތަ ޝިރުކުގައި ޖެއްސުމަށެވެ. އެއީ شِرْكُ އާއި كَافِرُ ކަމުގެ އަދުވެރިކަމެވެ. އެހެނީ ކާފިރު ނުވެއްޖެއްޔާ ބިދުޢަތުގައި ޖެއްސުމަށް بدْعَة ގެ އަދުވެރިކަމެވެ. އެއީ إِعْتِقَادُ ގެ بدْعَة އާއި النَّبى ، އާއި ތިމާގެ ސުންނަތުގެ بدْعَة އާއި އަދި أَصْحَابُ ބޭކަލުންނާއި ދެކޮޅު ސުންނަތުގެ بدْعَة އެވެ. ދެން ފަހެ އަދުވެރިކަން ނަގާނީ ކުދިކުދި ފާފަތަކުގެ ތެރެއިން ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ އަދުވެރިކަމެވެ. ދެން އެހެނަސް ކާފިރުވުމަށް ދަތިވެއްޖެއްޔާ ކުދިކުދި ފާފަތަކުގެ އަދުވެރިކަމެވެ. އެހެނެސް ނުވެއްޖެއްޔާ ހުއްދަ ކަންތައްތަކުގައި ބޭކާރު ވަގުތު ކެއްވުމެވެ. ދެން ދެން ހުރިހާ ކަމެއްގައި ޝައިޠާނާ ދެކޮޅަށް ހުރުމެވެ. އެހެން ނަމަވެސް ދީން ޤާއިމްކޮށް ހިފެހެއްޓުމުގެ ބާރު ލިބިގެންވާނީ شَيْطَانُ ނަށް ފުރުސަތުދީގެން ނުވާނެއެވެ.

✱ السَّيِّئَةُ (**ނުބައިކަންތައް**) މިކަންކަން ފާފަ ދެރަކަމުގެ ކަންތައްތައް ކަމަށެވެ. އެކަމަށް ހިތްވަރު ލިބިގެން ބޮޑުބަޔަކު ދެރަވާނެ ކަމެއްގެ ތެރޭގައި — ހިތްވަރު ދެވޭނެ ކަމެއް – مُصِيبَة ޖެހުމުގައި އަދިވެސް ދުވަސް—صَدَقَة ދިނުން—އިސްތިޣްފާރު دُعَاء ، ދިނުމުގެ ފާފަފުއްސެވުމަށް ދެންނެވުމެވެ. އަދި عُقُوْبَة ކުރެވޭނެ ކަމަށް ދެރަކަމުން ތިމާ ދުނިޔޭގައި ރައްކާތެރިވާން طَاهِرُ ވުމަށް ބޭނުންވާ عَذَابُ ދުރުވެއެވެ. އެހެންވެ تَوْحِيْدُ ގެ މާއްދާ ފުރިހަމަވެ ފާފަތަކުގެ ތެރެއިން ތުއްތު ކުޑަ ފާފަވެސް ފުއްސެވިގެންދެއެވެ. އަދި ބޮޑެތި ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން ރޫޙާނީ ގޮތުން ފަހަތަށް ދާ ބަޔަކު ތިބެއެވެ. އިންސާނާ **ފާފަ ކުރާ ކަމުގެ އަދަބު އިސްލާމްދީނުގައިވެއެވެ. އެކަމަކު އެއްވެސް ކަމެއް ޤަބޫލު ނުކުރެވޭ** وَحْشِي ކަމެއް ކުރި ބަޔަކު ތައުބާވުމުން ފާފަ ފުއްސެވިގެންދެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ކަރީމް ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ތައުބާވެގެންދިޔައެވެ. **އަދި ދުނިޔޭގައި ތަޢުބާ އިސްތިޣްފާރު،** މޮޅު ޢަމަލުތަކެއް ކުރުމުން ފާފަތައް ފުއްސެވުމުގެ مَحْرُوْم ނުވާނެއެވެ. އަދި النَّبى ، އާއި ދުޢާކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ނުލިބި دُعَاء އިން مَحْرُوْم ނުވާނެއެވެ. އަދި **ތަޢުބާ އިސްތިޣްފާރު ކުރުމަށް ފަސްނުކުރުމަށް ހަނދާން ކުރާހުށިކަމެވެ.** އެއީ ރިޒުޤުން مَحْرُوْم ނުވުމާއި ދީނުގެ نِعْمَة ލިބި ދެމިހުރުމެވެ. **އަދި ދުނިޔޭގައި އަދަބަށް ފަހަރެއް ލިބޭނީ** އެކަން ކުރާ ބޭބޭފުޅުން ހިތްގައިމު ޢަމަލުތައް ކުރުމުން ތަޢުބާވުމަށެވެ. **ހެޔޮ عَمَلُ ތަކުން ފާފަތައް** ފުއްސެވިގެން ދާނެއެވެ. ހެޔޮ عَمَلُ ތަކުގެ ސަބަބުން **ފާފަ ފުއްސެވިގެންދާނެ** ހެޔޮ ކަމުގެ ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ. އަދި ފާފަތަކުގެ އަދަބު ލުއިކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި ދެމެހެއްޓޭ މަޤާމުތަކުގައި ޝަރުޢީ ހުކުމްތައް ފުރިހަމަވާނެއެވެ. އަދި ތިމާ ތައުބާވުމުން ކުށްތައް ފުއްސެވިގެން ދެއެވެ. ހެޔޮ ކަންތައް ކުރާ މީހުންނަށް ރަނގަޅު ގޮތެއް ލިބޭނެއެވެ. **ފަސްކުރާތީ:** ابْنُ الجَوْزِي ﷺ ވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގެ عُقُوْبَة އަކީ އެ عُقُوْبَة ހުރިހާ ކަމަކާ ގުޅިފައިވާ عُقُوْبَة އެއް ނޫނެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ބޮޑު عُقُوْبَة އަކީ ހިތް ދެރަވުމެވެ. އެއީ حَرَام ކަމަކަށް ބަލައިލުމެވެ. އަދި ކުރާ ދުވަސްވަރެއްގައި ދީނުގެ ކަމުގެ ހިތްވަރު ދެރަވާ ކަމެވެ.

✱ الهُمُوْم (**ހިތާމަތައް**) ހިތުގެ ހިތާމައި ފިކުރު ބޮޑުވުމާއި އަދި ދުނިޔޭގެ ހާލަތުތަކާއި ދިރިއުޅުމުގެ ކަންކަމުގައި ކަންބޮޑުވުމާއި އަދި ނުތަނަވަސްކަމެވެ. ބޭނުންތެރި ހޯދުމުގައި ނުހޯދޭ ބަޔާން. މިކަންކަމަކީ حَاصِلُ ވެގެން ދިޔަ ކަމެކޭ طَبِيْعِي ހުނަރާއި عِلْمِي ގޮތުން ސާބިތުވެފައެވެ. މިކަމުގައި ހިތާމަ ބޮޑުވާ މީހުންނަށް ފައިދާވާނެއެވެ. އެކަމަކުން: 1) اللهُ ޢިބާދާތްކުރުން. 2) ހިތް ރަނގަޅު ކަންތައްތަކަށް ނަހަމަކަން ދޫކޮށްލުން 3) ހެޔޮ عَمَلُ އަދި ހެޔޮ ކަންތައްތަކާއި ރަނގަޅު خَلْقُ ގެ ބޭނުން ހިފުމެވެ.

إِحْسَان ލިބިގެން. 4) އެކަށަ عَمَلُ ކުރާއިރު ހިތްވަރު ލިބޭ. ހަދަދާންކުރުމަށާއި عِلْمُ ލިބުމަށް مَشْغُوْلُ ވުން. 5) ޖަނަވާރުންގެ ހިތުގެ ޝައްކުތަށް ފިލައިގެން عَمَلُ ކުރާއިރު ވަސްވާސްއަކުން ދުރުވެއެވެ. އަށްވަނަ: عَمَلُ ކުރާއިރު ވަސްވާސްތަކުން ދުރުވެއެވެ. 6) اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރުން ގިނަކުރުން. 7) އެބޭފުޅާއަކީ ބަރަކާތްތެރި ތަކެތި. اللهُ ގެ نعْمَة ތަކަށް ޝުކުރުކުރުން. 8) ތަކުރާރުކޮށް ބުނާ ދުޢާއާއި ޝުކުރު ތަކުރާރުކުރުމާއި ކުރިމަތިކުރުން. 9) ހިތްވަރާއި ހިތްހަމަޖެހުން ލިބޭ ކަންކަމާއި ގުޅޭގޮތުން ކުރިމަތިވާ ހަރަދުތަކުގެ ސަބަބުން ފިކުރުކުރުން. އަދި ފިކުރާއި ވިސްނުން ލިބޭ ކަމެއް.

10) ހިތާމައިގެ ވަގުތުގައި ކިޔާނެ ދުޢާ ގެނައުން النَّبى ، އެކަލޭގެ ފާނުގެ ޙަދީޘެއްގައި ބަޔާންކުރެއްވި ކަލިމަތެއް ދުޢާ ކިޔުމެވެ. اللهُ ގެ حَضْرَةُ ގައި ވާހަކަދައްކަވާ އެފަދަ ދުޢާކުރެއްވުމަށް. އެއީ النَّبى ، ގެ ބަސްފުޅެވެ. އެކަލޭގެ ފާނު ޙަދީޘްގައި ވިދާޅުވިއެވެ.

ހިތާމައާއި ހިތާމަވާ ކަމެއް ދިމާވާ އިރު ހިތްހަމަޖެހުން ލިބޭނެ ގޮތަށް ކިޔާ ދުޢާ. އެއީ (اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَلَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوِاسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَنُوْرَ صَدْرِي وَجِلاَّءَ حُزْنِي وَذَهَاب هَمِّي.) މިއެވެ.

✸ **ފާއިދާއެއް:** إِبْرَاهِيمُ الخَوَا ص رَحِمَهُ اللهُ ވިދާޅުވިއެވެ. ހިތުގެ ބޭސް ފަސް ކަމެކެވެ. 1) ވިސްނާ ފިކުރު ކުރުމާއެކު قُرْآنُ ކިޔުން. 2) ބަނޑު ހުސްކޮށް ހުރުން. 3) ރޭގަނޑު ނަމާދުކުރުން. 4) ހެނދުނުގެ ވަގުތު ތަޟައްރުޢާއެކު دُعَاء ކުރުން. 5) صَالِحُ މީހުންނާއެކު ޖަލްސާކުރުން އެކުއެކުގައި. ✸ مُصِيْبَةُ އައި ޖެހުމުން ކެތްތެރިވުން ވަރަށް ބޮޑު ثَوَابُ ލިބޭ ކަމެއް. އަދި ހިތުގެ ޤުވްވަތާއި ބާރު ލިބޭކަމެއް. ނަފްސުގެ ތަޒްކިޔާއަށް ބޭނުންތެރި ކަމެކެވެ.

✸ **ސުންނަތް ނަމާދު:** ހަމަހަމަކޮށް ކުރުން ކުރެއްވި ނަމާދުތަކެއް النَّبى ، فَرْضُ ނަމާދުތަކާއި ސުންނަތް ބާރަ رَكْعَة ކުރައްވައެވެ. އެއީ ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރިން ދެ رَكْعَة އާއި މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު رَكْعَة އާއި ނަމާދުގެ ފަހުން ދެ رَكْعَة އާއި مَغْرِبُ ނަމާދުގެ ފަހުން ދެ رَكْعَة އާއި عِشَاء ނަމާދުގެ ފަހުން ދެ رَكْعَة އެވެ. އަދި އިތުރަށް ރަސޫލާގެ ބައެއް صَحَّ ގޮތުގައި އައިސްފައިވާ ގޮތުން رَكْعَة ތަކެއް ތިބިއެވެ. އެއީ މެންދުރު ނަމާދުގެ ފަހުން ދެ رَكْعَة އާއި عَصْرُ ނަމާދުގެ ކުރިން ހަތަރު رَكْعَة އާއި مَغْرِبُ ނަމާދުގެ ކުރިން ދެ رَكْعَة އާއި عِشَاء ނަމާދުގެ ކުރިން ދެ رَكْعَة އެވެ. އަދި مَغْرِبُ ނަމާދުގެ ބަދަލުގައި ތިން رَكْعَة އާއި وِتْرُ ނަމާދުގެ ފަހުގައި ދެ رَكْعَة އެވެ.

✸ **قُرْآن ކިޔުން:** قُرْآن އާއިމެދު ވިސްނާ ފިކުރުކުރުމާއި ހިތް حَاضِرُ ކޮށްގެން ކިޔުމުގައި ހިތްހަމަޖެހުމުގެ ފާއިދާ قُرْآن ކިޔުމުގައި ބޮޑު ثَوَابُ ހުރެ. އަދި مُصْحَفُ އަތަށް ނަގައިގެން ބަލައިގެން ކިޔުމަކީ ވަރަށް ފާއިދާ ހުރި ކަމެކެވެ. ބަލާއިރު އެ مُصْحَفُ އަށް ބަލާ ބަލާތަން ހުރުމެވެ. **ފާއިދާއެއް:** ނަމާދުގައި އެކަނި ނޫން ވަގުތުތަކުގައި اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރާއިރު ތިލާވަތުގެ ތެރޭގައި ނުވަތަ ސުންނަތް ޢަމަލުތަކުގައި ދިރި حَرَكَاة ނުކޮށް ހުއްޓުމަކީ اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރާގޮތުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއީ ހިތުގެ ޒިކުރެވެ.

✸ **ނަފްސުގެ ތިމާވެށި:** އެވެސް ތިމާގެ ނަފްސުގެ ފަރާތުން ނަފްސުގެ ގޮތުގެ ސަބަބުން ތަފާތުކަން ޖެހޭ ކަމެކެވެ. ނަފްސު ހިތުގެ ނަފްސުގެ ބައިތައް ނަފްސުގެ ހާލަތު ހުރުމެވެ. حَرَام ވާނެއެވެ. އެވެސް ތިމާގެ

1) ފަރުވާކުރުމުގެ ސުންނަތަށް ގޮސް ފިކުރުކުރުން 2) ދީނީ ބާރު ކުރިއަރުވައި ހިތްހަމަޖެހުން

ސަބަބުތަކުގެ އުޅޭ ނަމަވެސް އިރުއޮއްސެންދެން ނަމާދުކުރުމަށްފަހު عَصْرُ (3 ތަބައިވެރިވެދެން.
އަހުލުވެރިން ނަން ދުވަހުގެ صَحَّ އެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ ގެ ދެ رَكْعَة ފަދަ طَوَافُ ގެ ދެ رَكْعَة
ފަދަ ފަރުޟުނޫން ނަމާދުތަކާއި ޤަޟާކުރަންޖެހޭ ނަމާދުފަދަ وُضُوْءُ ގެ رَكْعَة ފަދަ تِلاَوَةُ ގެ سَجِدَة ފަދަ
ޝުކުރުގެ ސަޖިދަފަދަ ކަންތައްތަކެވެ.

✸ مَسْجِدُ النَّبِى ، އަށް ވަދެވުމާ ފުރަތަމަ تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ ގެ ދެ رَكْعَة ކުރާށެވެ. ދެން މާތްވަގުތެއްގައި
ނަބިއްޔާގެ ގަބުރުމުބާރަކާ ދިމާއަށް ވަޑައިގެން النَّبِى ، ގެ ގަބުރުމުބާރަކާ ދިމާވާ قِبْلَة އަށް ފުރަގަސްދީގެން
ހުއްޓައި އަދަބުވެރިކަމާ ހިތްވަރާއެކު ހިތުގެ ހާޒިރުކަމާއެކު ތިލާވަތްކުރާށެވެ. ހަނދާން ސަލާމްކުރާށެވެ. އެއީ
(السَّلاَمُ عَلَيْكَ يَارَسُوْلَ اللهِ) މިފަދައިން ކިޔުމެވެ. އެއިގޮތުގައި ދެކުދިން ފަރާތްކުރެއްވުމަށް ސަލާމެވެ. ދެން
މުޅިހަމަގެން ކަނޑައި ފުރަތަމަ ސަލާމްކުރާށެވެ (السَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيْق السَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا عُمَرُ الفَارُوْق)
މިފަދައިން ކިޔާށެވެ އެއްބަލިކަމުގެ ސަލާމްކުރާށެވެ. އެމީހަކުވެސް الله އެވެ. އެއްބަލިކަމުގެ ނަބިއްޔާގެ
ފުރަތަމަ ނަން އިސްލާމް ދީނުގެ ފުރަތަމަ އެއްބަލިކަމުގެ ހަމަޖެހޭ ދުއާކުރާށެވެ. ދެން قِبْلَة
އަށް ކުރިމަތިލާށެވެ. އަދި އެކަހަލަ ވަރަށް ފުރަތަމަ ގޮތަށް ދެން دُعَاء ކުރާށެވެ.

✸ **ކާވެނި:** ޖިންސީ ބޭނުންތަކުގެ ހަލާލުކުރުމަށް ކާވެނިކުރުން ސުންނަތެވެ. އައުމަށް
އެކުވެރިކަމާއި އިސްލާމީ ދިރިއުޅުމަށް ކާވެނިކުރުން ހައްދަވައެވެ. އަދި ޖިންސީ ބޭނުންތައް ފުރިހަމަވުމަށް
ކާވެނިކުރުން ވާޖިބުވެއެވެ. ވާޖިބު حَجُّ އަދާކުރުމަށް އެކަން އިސްލާމްވެގެންނެވެ. ހަމަ
އަނބިދަރިންގެ ބޭނުންތަކާއި حَرَام ކަމެއްގެ. އަދި އެދުމެއްގެ ހަރާމްކަމަކަށް ބޮޑުވާ އެއީ
ބަރުވެރިކަމެވެ. **ކާވެނީގެ شَرْطُ ތަކަކީ:** (1 ދެމީހުންގެ ރިޟާމަންދުވުން ވަލީއަކު އެދުން. ކާވެނިއަށް
ދެފަރާތުގެ އެދިފަރާތުގެ ކާވެނިކުރެވޭނެ ވަލީއާވެސް ބޮޑު ޝަރުޠު އެކުވެސް صَحَّ ނުވާނެއެވެ.
(2 تَكْلِيْفُ ލިބިގެންވާ ބާލިގު ވުމާއި ދެފަރާތުގެ ވިސްނުން (ފިކުރު) ހުރުމެވެ. އަދި ބާލިގުވުމާ މިންވަރު
އަންހެނާ (އިސްލާމް) ހުރުމެވެ. (3 ވަލީވެރިޔާ ހާޒިރުވުން. އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ވަލީވާ ކާވެނިއެއް
صَحَّ ނުވާނެއެވެ. އަދި ވަލީވެރިންގެ ކާވެނިކުރުމެވެ. ވަލީގެ ތަރުތީބު. އަންހެނާގެ ބައްޕަ
ބައްޕަގެ ބައްޕަ އެއްބަފާ ވަލީވެރިން މިވެސް ތަރުތީބުން ކާވެނިވެއެވެ. އެބެއިގެ ބައްޕަގެ
ވަލީވެރިއެވެ. އަންހެނުންގެ ވަލީވެރިން އެބަފާ ބޭއްބޭގެ އަށް ބައްޕައެވެ. ދެން ބައްޕަގެ
ބައްޕަގެ ބައްޕަ އެބަފާ ވަލީވެރިއެވެ. ދެން ވަލީވެރިންގެ
ތަރުތީބު. ބައްޕަގެ ބައްޕަ ބޭބޭ އެއްބަފާ ވަލީވެރިއެވެ. ދެން އެއްބަފާ
ވަލީވެރިއެވެ. ދެން أَخُ ގެ ދަރިއެވެ. ދެން ބަނޑުބެ. (4 ހެކިވެރިން ދެމީހުން. عَدْلُ ވެރި ބާލިގު އަދި بَالِغُ
ދެކެވުން ހުރުން ތެދުވެރިވުމެވެ. (5 ދެމީހުންނަށް ކާވެނިކުރުމަށް ހުށަހެޅުން ވާނެއެވެ.
ހުށަހެޅުމާއި ގަބޫލުކުރުން. އެއީ ވަލީގެ ކާވެނި ހުށަހެޅުން ގަބޫލުކުރުމުގެ ބަސްތައް
ބޭނުން ކުރުމަށް ގޮތްތަކެއް ހުރެއެވެ.

✸ **ކާވެނި ހަރާމް ވާއަންހެނުން: ފުރަތަމަ:** އަބަދަށް حَرَام ވެގެންވާ. އެއީ ހަތަރު ބައެވެ.
(1 ނަސަބުގެ ގޮތުން حَرَام ވެގެންވާ. އެއީ މަންމައާއި މާމައެވެ. ކާފަގެ ފަރާތުން ދަރިފުޅު
އަންހެންދަރި — އަދި ކާފަގެ ފަރާތުގެ އަންހެން ދަރިން — ކާފަގެ
އަނބިކަނބަލުން އެކުއެކު އަންހެން — އެއްބަފާ ބޭބޭ އަންހެން ދަރިން — އެއްބަފާ
ބައްޕަގެ އަންހެންދަރިން — އަދި އެއްބަފާ ބޭބޭ އަންހެން ދަރިން — ދެއްތަ
އެއްބަފާ ބޭބޭގެ އަންހެން ދަރިން — އަދި ކޮއްކޮގެ އަންހެން ދަރިން — އެއްބަފާ

ފިރިހެނާގެ އަންހެނުންދަރިގެ ފިރިހެނުންދަރިގެ އަންހެނުންދަރި – އަދި ކާފައާއި ދުރުދުރު ދަރިކޮށް އެއަންހެނުންދަރިގެ ދަރި – ބަފައިފުޅުންގެ ބޮޑުދައިތަ، ކާފައާއި މާމައިގެ ކޮއްކޮދައިތަ އާއި ބޮޑުދައިތައެވެ.

2) **ކިރުގެ ގުޅުމުން حَرَام ވާމީހުން:** އެއީ ކިރުދިން އަންހެނާގެ ގުޅުމުގެ ސަބަބުން ދާ حَرَام ވެގެންވާމީހުންނެވެ. ބައިނަރުހިވުމުގެ ގުޅުމުގެ ސަބަބުން حَرَام ވެއެވެ. 3) **ބައިނަރުހިވުމުގެ ގުޅުމުން حَرَام ވާމީހުން:** އެއީ އަނބިމީހާގެ މަންމައާއި އަދި އަނބިމީހާގެ މަންމައިގެ މަންމައެވެ. އަދި އަނބީގެ ދަރިއަންހެނުންނާއި ބަފާގެ އަނބިމީހާ އެވެ. އަދި ކާފައިގެ ދުރުދުރު ދަރިން ދަރިކޮށް ފިރިހެނުންގެ އަނބިމީހާ ފިރިހެނުންނަށް ވެއެވެ. **ދެވަނައީ:** **ވަކިމުއްދަތަކަށް حَرَام ވެގެންވާމީހުން.** އެއީ ދުވަހުއްދަރިވެއެވެ. 1) ދުވަހުން ޖަމާކުރެވޭގޮތުން ހުއްޓުވިއެވެ. އެއްބަނޑު އެއްބަފާ ދެއަންހެނުންނާއި އެއްބަރާބަރު ދެއަންހެނުން. އަދި އަންހެނުންދަރިއާއި އޭނާގެ ބޮޑުދައިތަ ނުވަތަ ކޮއްކޮދައިތަ ނިކާހުގެ ދަށުގައި އެއްފަހަރާ ބެހެއްޓުމަށް ހުއްދައެއް ނުވެއެވެ. 2) ދިރިގެ ގުޅުމަށް حَرَام ވާމީހުން. އެއީ އަނބިމީހާގެ އެއްބަނޑު ދައްތަ ނުވަތަ ކޮއްކޮ ދެމީހުން އެއްފަހަރާ ހިފެހެއްޓުމެވެ.

ފާރިޒުން: ފިރިހެނާއާއި އަންހެނާ ދެމީހުން އަނބިދަރިކަމުގެ ބޭރުގައި ގުޅުމަކީ ޙަރާމު ކަމެކެވެ. އަދި އެފަދަ ގުޅުމުގެ ނަތީޖާއަކަށް ލިބޭ ދަރިފުޅުވެސް ބައްޕަގެ ނަސަބަށް ނުގުޅެއެވެ. އަދި އަނބިދަރިކަމުގެ ގުޅުމުން ބޭރުގައި ހުންނަ ދޭތެރޭ ކުރާކަމެއް. *އަނބިދަރިކަމުގެ ގޮތުން ގުޅޭ ގުޅުމެއް ނޫނެވެ. ފިރިހެނާއާއި އަންހެނާ ވަކިވާނެއެވެ. އަދި ތަބާވެގެން ފާސިދު ކަންތައް އެއްކޮށްފައިވާ ގޮތަކަށް ކުރުން ހުއްޓުވިއެވެ. ދެމީހުން ތަރުބިއްޔަތު ކުރުމަށް ދަސްކުރެވޭ.

✸ **ވަގުތުތައް:** އަނބިދަރިކަމުގެ حَيْض ވެފައިވާ ދުވަސްތަކާއި ނުވަތަ نفَاس ވާ ދުވަސްތަކުގައި ނުވަތަ جمَاعُ ވެފައިވާ طُهْر އާއިގައި ވަރިކުރުމަށް ވަރިކުރުން حَرَام ވެއެވެ. ނަމަވެސް ވަރި ވެއްޖެ ނަމަ ވަރިވާނެއެވެ. އަދި ވަރިކުރުމަށް ފަހު ދުވަހެއްގައި ތިބޭ ހާލަތުގައި ސުންނަތާއި ޚިލާފު ބިދުޢަތު ވަރިއެކެވެ. އަދި ދެމީހުން ރުޖޫޢަ ކުރުމަށް ފަހު ސުންނަތާއި ވަރިއެވެ. އަދި ވަރިކުރުމުގެ މައްސަލާގައި ބަލައިގަންނަނީ ފިރިހެނާގެ ބަސްބަހެވެ. ވިލާތުގެ ޤާނޫނުތަކުގައިވާ ގޮތުގައި ފިރިހެނާގެ ބަސް ގަބޫލުކުރެވޭ ގޮތަކަށް حَرَام ވެއެވެ. އަދި ވަރިކުރުމަށް ފަހު ދުވަސް جمَاعُ ނުކުރާ طُهْر އެއްގައި އެއްފަހަރު ވަރިކުރުމެވެ. ދެވަނަ ކަމަކީ عِدَّة ހަމަވެދާނެ ގޮތަށް ކުރާ ވަރިއެވެ. އަދި رُجْعِي ވަރިއާއި ވަރިކުރުމަށް ފަހު ފިރިހެނާ އަނބިމީހާއާ حَرَام ވާނެއެވެ. އަދި عِدَّة ހަމަވުމުގެ ކުރިން އަނބި އެނބުރި ގެނައުން حَرَام ވާނެއެވެ. ވަރި ވެއްޖެނަމަވެސް ދަރިން ބެލުމަށް ވާޖިބުވެއެވެ. ހަމައެކަނި ވަރިކުރުން ނަތީޖާ ގެނެސްދޭނެ ވަރިވާނެއެވެ.

✸ **عِدَّة:** عِدَّة ހަމަ އެއްފަދަ ވެއްޖެއްޔާ ވާނެއެވެ. 1) **ބަލިވެއްޖެނަމަ:** އޭގެ عِدَّة އަކީ ވިހެއުމެވެ. 2) **ފިރިމީހާ މަރުވެއްޖެނަމަ** عِدَّة އަކީ ހަތަރު މަސް ދިހަ ދުވަހެވެ. 3) حَيْضُ ވާ އަންހެނުންގެ عِدَّة އަކީ ތިން حَيْضُ ވަ طَاهِرُ ވުމެވެ. 4) حَيْضُ ނުވާ އަންހެނުންގެ عِدَّة އަކީ ތިން މަސްދުވަހެވެ. رُجْعِي ވަރިއެއްގެ عِدَّة ގައި އިންނަ އަންހެނާ ވަރި عِدَّة ގައި އިންނަ ހިނދު ފިރިމީހާގެ ގެއިން ބޭރު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އަނބިމީހާގެ ވަރިވެ ދިޔައިރު ފިރިހެނާގެ ނަފަގާ ދިނުން ލާޒިމުވެއެވެ. އަދި އަނބިމީހާގެ عِدَّة ހަމަވުމުގެ ކުރިން ރުޖޫޢަ ކުރުމަށް ހައްޤުވެއެވެ. اللهُ ގެ ރަޙްމަތުގެ تَوْفِيقُ ދެއްވުން އެދެމެވެ. ވަރިވުމަށް ފަހު رُجُوْعَ ކުރުމުން حَاصِلُ ވާނީ ދެމީހުން އެކުވެރިކަމެވެ. އަނބިމީހާ ރުޖޫޢަ ކުރުމަކީ رُجُوْعَ ކުރާ ފިރިހެނާގެ ބަހުން ނުވަތަ جِمَاعُ ވުމެވެ. އަދި رُجُوْعَ ކުރުމުގައި އަންހެނުންގެ ރުހުން ބޭނުމެއް ނުވެއެވެ.

✸ **ކައްފާރާ:** كَفَّارَة ދިނުމަށް ކުރާ ހުވައާއި شَرْطُ ތަކެވެ. 1) **ހުވައިގެ ކައްފާރާ ވާޖިބުވާ ހުވައިތަކެވެ.** އެއީ ކަމެއް ކުރުމަށް ނުވަތަ ނުކުރުމަށް ހުވައިކޮށް كَفَّارَة ދިނުމެވެ. އަދި ހުވައިގެ لَغْوُ ވެއްޖެއްޔާ. އެއީ (لَا وَاللهِ) (بَلَى وَاللهِ) ދުޢާގެ ބަސްތަކެވެ. އަދި ހިތާމަ ކުރާ އެފަދަ ހުވަކީ ކަމެއް ކުރުމަށް ނުވަތަ ނުކުރުމަށް ބަސްދޭނެއެވެ. 2) **އަދި މިބާވަތުގެ ހުވާގައި ވެސް އިސްލާމީ ގާނޫނު ވެރިކަމެވެ.** ވީމާ އޭގެ

ނަފުސާނީ ތެދުކަމުގެ ހަރަކާތެއް ނުވާތީ ނިޔަތާއިނުލައި ތަކުރާރުކޮށް ކިޔާ ހުވައި عَقْدُ ނުވާނެއެވެ.
އެދުރުނުރަގަނޑު ތިމާގެ ކުރުމަށްނުވާނެ عَقْدُ ނުވާނެއެވެ.(އެއީ غُمُوس ކަމުގައިވާ ހުވައެވެ. އެއީ
ބޭފުޅުއިގެތަރިޔާ ތެދުކަމުގެހަޤީޤަތް ނަފްސާނީ ދަންނަ ކަމެއް ކަމެވެ.)

މިސާލަކަށް ދަރިކަލެއް ހުވައި ކުރުން ހަނދާން ނެތިގެން އެކަމާ خِلاف އަމަލް ކުރުމެވެ. 3) ހުވައިކުރުމުގައި إخْتِيَارُ
ގެއްލިފައިވާ ކަމުގައި ވުން: މަޖުބޫރު ކުރެވިގެން ހުވުން. 4) ކުރި ހުވައި އަތުވެއްޖެ: އެއީ މިސާލަކަށް
ކުރުންބުނުކުރުން ނުކުރުން. ނިޔަތް ނުކުރަނީ ކުރުން ބުނުމެވެ. ހުވައިކުރުމުގައި އިސްތިސްނާ
ކުރުމުގެ ކަމުގައި ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެކަމަށް އެއީ ދެ شَرْطُ އެއް އެކަމެވެ. 1) އެއިސްތިސްނާއާއި
ހުވާއާ ގުޅިގެންވުން. 2) ހުވާއި އިސްތިސްނާ ގުޅުން ގުޅިގެން ނުކުރުން. މިސާލަކަށް (وَٱللَّهِ إِنْ شَاءَ ٱللَّهُ)
މިހެންބުނުމެވެ. މިގޮތުގައި ٱللَّهُ ގެއިރާދަފުޅުން ٱللَّهُ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާއެވެ. މިއެވެ. އަދި ކުރުއިރުގެ
މަސްލަހަތު ހުވައިކުރިއިރުގައި مَصْلَحَةُ ހުރިއިރު خِلاف އަމަލް ކުރުމާއި ހުވައިގެ ޝަރުޠުތަކެއް ބުނެގެން
ހުވައިގެ ކަފާރާ ދޭން ޖެހޭނަމަވެސް ފާހަގަވާ ކަމުގެ ހުކުމް ކުރުމެވެ.

ހުވައިގެ ކަފާރާ: އެއީ ދިހަމިސްކީނުން ކާންދިނުމެވެ. ކޮންމެ މިސްކީނަކަށް ކާންދޭނީ ބާރަސާއެއް އަދި
ދިހަބައިކުޅަބައެވެ. ގޮދަން ނުވަތަ ދިހަ ބައިކުޅަ ބަތެވެ. صَاعُ އެއް ދޭނީ ހަތަރު މުދުއެވެ. ނުވަތަ
ދިހަމިސްކީނުން ހެދުން ދިނުމެވެ. ނުވަތަ އަޅަކު މިނިވަން ކުރުމެވެ. މިއިން ކަމެއް ކުރެވެން ނެތްނަމަ
ތިންދުވަސް ރޯދަ ހިފުމެވެ. ދިހަމިސްކީނުން ކާންދިނުން ނުވަތަ ހެދުންދިނުން ނުވަތަ ރޯދަހިފުމަކީ
ކަފާރާގެ އެއްވެސް ރަކާތެއް މިނިވަންކުރާއިރު ذِمَّةُ ބަރީއަވާނެއެވެ. އަދި ހުވައި އަތުވެއްޖެ ކަމަށްވާނަމަ
އަދި އަރިހުންވާ ކަފާރާ ކަފާރާއަކީ ހުވައިގެ ކަފާރާއާއި ގުޅުންހުރި އެއްޗެކެވެ. އެއީ އަހަރު ހިފާ
ހުވައިކުރިނަމަ އެއް އެކަފާރާ ދޭންޖެހޭނެއެވެ. ދެން ވަކި ކަފާރާއެއް ދޭންވާނީ ކަފާރާ ކަފާރާއެއް
ގޮތުގައެވެ.

✸ **ނަދުރުބެހުން:** އެއީ އެތައްބައިވަރެކެވެ. 1) مُطْلَقُ ނަދުރު: މިސާލަކަށްވުރެ ބުނުވުނެއެވެ. "އަހަރެންގެ ބަލި
ފަސޭހަވެއްޖެއްޔާ ٱللَّهُ އަށް ނަދުރުބަސްވުމެވެ. ވަކިކަމެއްކުރުން އަށް ކަމަށް ކަފާރާ އާޖިލްކުރުން
ބަލިފަސޭހަވުމުންނެވެ. ހުވައިގެ ކަފާރާއެވެ. 2) ރުޅިއައިސްގެން ހުރެގެން ބުނާ ނަދުރެވެ. އެއީ
ކަމެއްކުރުމަށް ރުޅިއައިސްގެން ބުނާ ނަދުރެވެ. މިސާލަކަށް (އަހަރެން ކަލޭއާއި ވާހަކަ
ދައްކައިފި ނަމަ އަހަރެން އަހަރެމެން ރޯދަހިފާނަމެވެ.) މިގޮތުގައި އެކަމެއް ވެއްޖެއްޔާ ދެބައި
އަމިއްލަ މަހަށް ކަފާރާގެ ހުވައިގެ ކަފާރާ ދެއްކުން އެއްކަމެވެ. إخْتِيَارُ ކުރެވޭނެއެވެ. 3) ހުއްޓި
ނަދުރުބެހުން: އެބުނުމެވެ (ٱللَّهُ އަށްޓަކައި އަހަރެންގެ ފުރަތަމަ އަހަރެންގެ މުއްދަތު ހިފާނަމެވެ.) މިގޮ
ގޮތުގައި ފުރަތަމަ ހުވައިގެ ކަފާރާ ދޭނީ ހުއްޓުމަކަށެވެ إخْتِيَارُ ކުރެވޭނެއެވެ. 4) މަކަރު ނަދުރު: އެއީ
މިސާލަކަށް(ٱللَّهُ އަށްޓަކައި އަހަރެން އިސްލާމްދީން ވަކިކުރުން އަހަރެންގެ މުއްދަތު ހިފާނަމެވެ.) މިގޮތުގައި:
ހުވައިގެ ކަފާރާ ދޭންވާނެ ބާރަސްދުވަހު ތިންދުވަހެވެ. އެއީ އިސްލާމްވެސް ކަމުގައި ވާކަމެއްނޫނެވެ. އަދި އެކަން ކުރުމަކީ
ކަފާރާއެއް ނޫނެވެ. 5) އަރިދުގެ ނަދުރު: އެބުނުމެވެ (ٱللَّهُ އަށްޓަކައި އަހަރެންގެ މުއްދަތު
ފަސްފުރަތަމަ ފަހެވެ.) މިގޮތުގައި؛ މިނަދުރު ފުއްދުން حَرَام ވެއްޖެއެވެ. ދެން ހުވައިގެ ކަފާރާ ދޭނެވެ.
އަދި އެބޭނުންވާ ކަމުގައި ފުދޭ ކަމެއް ފުއްދާނެއެވެ. އެކަމުގައި ކަފާރާ ނުދޭ. 6) ކުރާމަޑުކުރުމުގެ
ނަދުރު: އެބުނުމެވެ (ٱللَّهُ އަށްޓަކައި އަހަރެންގެ މުއްދަތު ނިމުމާއި ދިމާއަށް ހިފާނަމެވެ.) މިއީ ٱللَّهُ އަށް
ކަމަކަށްވާ ގޮތުގައެވެ. ބަލިވެ ފުދޭ ފަސޭހަވާ ކަމަށް شَرْطُ އެކަން ކުރުމަށް އެ شَرْطُ ފުރިހަމަވުން
ނަދުރުފުއްދުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. شَرْطُ އެކަށީގެންވާ ކަމުގެ مُطْلَقُ އަށް ނަދުރުފުއްދުން ވާޖިބުވާނެއެވެ.

✸ **ދުހަލާ ގަރުދިޔާ ހިތާމަ ފާޅުކުރުން:** ފިރިމީހާގެ ހައްޤަށް އަންބިމީހާ ހިތާމަ ފާޅުކުރުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ. ހިތާމަ ފާޅުކުރުމަކީ ހިތާމަ ދައްކާ ޒީނަތާއި ރީތިކަން ދޫކޮށްލުމެވެ. ފިރިމީހާގެ މައްޗަށް ހިތާމަ ފާޅުކުރާނީ ހަތަރު މަހާއި ދިހަ ދުވަހެވެ. ބަލިވެއިނދެ ހުރި މީހެއް ނަމަ ވިހާއިރަށް ހިތާމަ ފާޅުކުރަން ޖެހެއެވެ. އެހެން މީހުން މަރުވުމުން ހިތާމަ ފާޅުކުރުމަކީ ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނަ ދުވަސް ނުވާނަމަ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. ހިތާމަ ފާޅުކުރާ މީހާ ވަޒަން ރީތިކޮށް ބޮޑު ހެދުމާއި ޒީނަތް ލުމާއި ރީތި ރަގަޅު ހެދުން ލުމާއި މީރުވަސް ލުމާއި ކަޅު ލުމުން ދުރުހެލިވާން ޖެހެއެވެ. ނުވަތަ އަށް ރަނާއި ރިހި ފަދަ ތަކެތި ނުލައި ހުރުމެވެ. އަދި ކާޑާ ކަހެރު ވެސް ލުމާއި خَاصّ ގޮތަކަށް ކުލަޖެހި ހެދުން ލުމުން ދުރުވާން ޖެހެއެވެ. އެއީ ހިތާމަ ފާޅުކުރާ ފިރިމީހާ ފިޔަވައި عِدَّة ހަމަވާންދެން އިސްތިޢުމާލު ނުކުރެވޭނެއެވެ. ހިތާމަ ފާޅުކުރާ މީހަކު ބޭނުން ނުވާ ކަމެއް ނޫނީ ނުކުމެ ނުހިނގައި ގޭގައި ހުންނަން ޖެހެއެވެ.

✸ **ހިބަކުރުން:** ނަސޭހަތްތެރިވާނެއް އެ حَرَام ވިޔަފާރި ކުރުމާއި ގުޅިގެން ހިބަކުރުމަކީ حَرَام ކަމެކެވެ. އެއީ ސާބިތު شَرْطُ ހަތަރެއް އެކަށީގެން ވާނެއެވެ. 1) ހިބަކުރާ މީހާ ބާލިޣު ވުން. 2) ހިބަކުރާ ތަކެތި ހިބަކުރާ މީހާގެ މިލްކު ވުން. 3) ހިބަ ކުރެވޭ މީހަކު ހުރުން. ހިބަ ކުރާ ތަކެތި ފަރުމާކޮށް ނުވަތަ ގަނޑެއް ނުވާ ތަކެތި ހިބަ ނުކުރެވޭނެއެވެ. ހިބަ ކުރާއިރު ބަލިނުވެ ސިއްޙަތު ރަގަޅު ހާލު ހުރުމަށް ޖެހެއެވެ. އަދި ހިބަ ކުރުމުގައި ބަރާބަރުކަން ހިފެހެއްޓުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.

✸ **وَصِيَّة ކުރުން:** އެމީހެއްގެ މަރުގެ ފަހުން حَقٌّ އަދާކުރުމަށް ނުވަތަ ހަރަދު ކުރުމަށް އަމުރު ކުރުމެވެ. ވަޞިއްޔަތަކީ ޝަރުޢީ ގޮތުން وَصِيَّة ކުރެވޭ މުދަލުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައިގެ ތެރެއިން ކުރުމެވެ. ތިންބައިކުޅަ އެއްބަޔަށްވުރެ ގިނައިން ނުކުރެވޭނެއެވެ. ވާރިސުންނަށް ވަޞިއްޔަތް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ވަރަށް ފުދޭ ފައިސާ ހުރި صَدَقَة ކުރުމުގައި وَصِيَّة ކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ހުރި މުދާ ކުޑަ ނަމަ عَالِمُ އަދި صَالِحُ މީހަކަށް ދިނުމެވެ. އަދި ފަޤީރުން މިސްކީނުން ވާރިސުން ފަޤީރުން ނަމަ ވާރިސުންނަށް وَصِيَّة ކުރުމަކީ **މަކްރޫހު ކަމެކެވެ.** އަދި ހަރާމު ކަމަކަށް ޚަރަދު ކުރުމަށް ވަޞިއްޔަތް ކުރުމަކީ وَصِيَّة ކުރުން حَرَام ކަމެކެވެ. އަދި ވާރިސުންނަށް ގެއްލުން ދިނުމަށް ކުރާ وَصِيَّة ކުރުން حَرَام ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް ވާރިސުން ހުއްދަ ދީފިނަމަ އެ ވަޞިއްޔަތް ދޫކޮށްލެވޭނެއެވެ. އަދި وَصِيَّة ކުރުމުގައި، "އަހަރެން ނުވަތަ ފުލާނާ ބޭނުން ކުރާނެ" މިފަދައިން ބުނެފިނަމަ باطِلُ ނުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް باطِلُ ނުވާނެ ގޮތަކަށް ބުނެފައިވާ ނަމަ ބާޠިލުނުވާނެއެވެ. ވަޞިއްޔަތް ލިޔުމުގެ ސުންނަތް ގޮތަކީ وَصِيَّة **باطِلُ ނުވާނެއެވެ.** ފަހެ ވަޞިއްޔަތް ލިޔުމުގައި މިހެން ލިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. (بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيْم هَذَا مَا أَوْصَى بِهِ فُلاَنٌ أَنَّهُ يَشْهَدُ أَنْ لاَإلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ وَأَنَّ الجَنَّةَ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لاَ رَيْبَ فِيْهَا وَأَنَّ اللهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي القُبُورِ وَأُوْصِى مَنْ تَرَكْتُ مِنْ أَهْلِي أَنْ يَتَّقُوا اللهَ وَيُصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِهِمْ وَيُطِيْعُوا اللهَ وَرَسُوْلَهُ إِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ وَأُوْصِيْهِمْ بِمَا أَوْصَى بِهِ إِبْرَاهِيْمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ : (يَا بَنِيَّ إِنَّ اللهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ)

✸ النَّبِى ، އަށް صَلَوَاة ކިޔުމުގެ އަދަބުތަކާއި ޝަރުޠުތަކެއް مُسْتَحِبٌّ ކަމެކެވެ. އެބޭކަލުންނަށް އަދަބުގެ ގޮތުން ނިސްބަތްކުރުމުގައި ސައްޔިދުނާ ނަބިއްޔުނާ ކަމަށް ބުނުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ތިމާ އަމިއްލައަށް ފަހުމްވާނެ ގޮތަށް صَلَوَاة ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. މިސާލަކަށް أَبُوبَكْرُ ، ނުވަތަ عليْهِ السَّلام

ދެކޮޅުހަދާނުވާނެއެވެ. އެއީ ވަރަށް ބޮޑު މުޢާމަލާތެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް ނަބިއްޔާއާއި ސަހާބީންނަށް ތަބާވުން
އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވާޖިބު ކަމެކެވެ. ދުޢާކުރަމުއެވެ. މާތްވެގެންވާ أَللهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلى آل مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابهِ
وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ މިއުރުން ރަޙްމަތް ލައްވާށިއެވެ. އަދި أَصْحَاب ބޭކަލުންނަށާއި تَابِعِي ބޭކަލުންނަށާއި ދީން
އުނގެނުނު ބައި ދާއިމީ ކަމުގައި عَالِمُ ބޭކަލުންނާއި މަޒްހަބުތަކުގެ ބޭކަލުން خِيَارُ ބޭކަލުންނަށް
އިސްކަން ބޭކަލުންނަށް ބޮޑު ޝާނާގެ މުރާދު ލިބުނު رَحْمَة ލިބިވަޑައިގަންނަވާށި دُعَاءُ ކުރަމުއެވެ. މާތްވެގެންވާ أَبُو
حَنِيْفَة مَالِكُ شَافِعِي أَحْمَدُ رَحِمَهُمُ الله އަށް ރަޙްމަތް ލައްވާށިއެވެ.

✸ **ކަތިލުން:** ކަތިލުމަކީ ޝަރުޢީ ގޮތުގައި ދިރޭތަކެތި ކަތިލުން މާނަކުރެވޭ ގޮތެވެ. އެކަތިލުމަށް حَيْوَانُ ގައި
شَرْطُ ތަކެއް ހަމަވާންޖެހެއެވެ. (1) މުސްލިމަކު ނުވަތަ އަހުލުކިތާބީއަކަށްވުން.(2) އެފަދަ އެއްޗަކަށް
ކަތިލެވޭނެ ޖާނަވަރަކަށްވުން.(3) އެއްފަހަރު حَيْوَانُ އަރައިނުވުން. މިއެވެ. އަދި ކަތިލުމުގައި شَرْطُ ތަކެއް ހަމަވާންޖެހެ
އެވެ.(1) ކަތިލާ މީހާ ބާލިޣުވުން.(2) ކަތިލުން ގޮތުގައި އިސްތިޢާނަތް ދިނުމަށް ނުވުމަށް ނަހަމަ އެއްޗެއް ނުވުން.
އަދި އެއީ ކަތިލުން ހަމައަށްހެދުމެވެ.(3) ނިޔަތް ހަދައިގަތުމާއި ކަތިލާއިރު ނަހަމަ ގޮތަކަށް އަދި ދިނުމެއް
ދިނުން އަދާކުރުން ބޮޑުތަކެއްނުވުން. (4) ކަތިލުމުގައި އެއީ ހަމަކަތިލުމާއި ތަކުރާރު بِسْمِ الله ކިޔުން އަދި
ބޮޑު ނުކުތާ ބަލާކުރުމުގެ ހުރިހާ ގޮތެއް. އަދި بِسْمِ الله ކިޔުމުގައި އެކު تَكْبِيْرُ ކިޔުން ސުންނަތެއްކަމެވެ.

✸ **ޝިކާރަކުރުން:** (މިފަދަ ދިޔާ އެއްޗެހި ޝިކާރަކުރެވޭ) ޝިކާރަކުރުމަށް ގޮސްފައިވާ حَيْوَانُ ގައި شَرْطُ
ތަކެއް ހަމަވާންޖެހެއެވެ. 1) ކާން حَلاَلُ حَيْوَانُ އަކަށްވުން. 2) އޭގެ طَبِيْعَةُ وَحْشِي އެއްޗަކަށްވުން.
3) އެފަދަ އެއްޗަކަށް ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދޭ ހާލަތަކަށްވުން. މިއެވެ. މިބާވަތުގެ ހަމަތަކަކީ: އަހުލުކިތާބު
އާއި ހައްދުކުރެވުނު. އަދި ބަލާކުރާ ގޮތުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ހަމަތަކާއި ހުރިހާ ގޮތެއް މަނާކުރެއެވެ. އަދި
މުސްލިމަކަށް އެހެން ގޮތަކަށް އެއްވެސް ގޮތެއް حَرَام ވާނެއެވެ. **އަދި ޝިކާރަކުރުން ހަލާލުވުމަށް ހަމަތަ**
شَرْطُ ތަކާއި ހަމަވާންވާނެއެވެ. 1) ޝިކާރަކުރާމީހާ ކަތިލާމީހާގެ ހަމަތަކުގައި ހަދައިގެން ކަތިލުން ހަމަވުން.
2) ޝިކާރަކުރުމުގައި ހަމަތަކާއި އެއްޗެއް ذَبَح ކުރުން ހަމަތަކާއި އެއްގޮތަށްވުން. އެއީ ޝިކާރަ ކަރަ
ދިޔަކަމަށް ހަމަވެއެވެ. އަދި ޝިކާރަކުރުން ބޮޑު ހުކުމް ކަމަށް އެއްގޮތްވާ ކަމުގެ ފުރިހަމަ އެއްކަލަށް
ދިޔަކަމުގެ ހަމަތަކުގެ ހާލަތަށްވުން. 3) ޝިކާރަ ކަރަތަކެއް މުސްލިމަކުގެ ހުކުމް. އެއީ ޝިކާރަކުރާތަކެއް ހަމަތަކު
ދޭކަމެއް. ހަމަތަކާއި ބޭނުންކުރުމުގެ އެއްޗަކަށް ހަމަތަކާއި ކަލާގައި އެއްގޮތަށް ވާހަކަ ކަމުން حَلاَلُ
ވާނެއެވެ. 4) ހަމަތަކު ބަލާތަކު ހަލާލު ކުރުމަށް بِسْمِ الله ކިޔުން. މިބާވަތުގެ ކަންތައްތަކުގައި بِسْمِ الله
ކިޔުން ހަދާން ނުކޮށްފައިވާނަމަ އެ ޝިކާރައެއްގެ މުސްލިމުން حَرَام ވާނެއެވެ.

✸ **ހައްދަވައިދޭ ގޮތް:** حَيْوَانُ ގެއްލުމުގެ ސަބަބު ކަމުގައި ބޭނުންކުރުން ނުހިންގާ ސިފަތަކާއި ހަމަތަކެއް ވެއެވެ.
އެކަން އެންގެވުމަށް މިފަދަ ކަމެއް ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. އެއާއިއެކު ކިޔުވުމުގެ ގޮތުގެ ދުވަހު އަރުވާ
ނަޖިސް ހަދައިދޭ ގޮތުގައި حَيْوَانُ އެއް މިއީ ކަލާއިދީފައިވާ ދުވަހު ކަނޑައެޅިގެން ދުވަހު މުސްލިމުން حَلاَلُ حَيْوَانُ
އެއްގޮތް ކަތިލުމަށް އެހާއިރު ބައިވެރިވާ ކަމަކަށްވެއެވެ. އަދި އެއީ لَعْنَة ދީ ހަމަތަ އެއްކަމަށްވާ ގޮތުގައި އަދި ގުޅިގެން
ބޮޑު އެދިޔުމުގެ ސަބަބުން ގެއްލުން ވުރެބޮޑު ކަލާދިއުމުގެ އެހެން ބާވަތުގެ އެހެން ކަމަށް ގުޅޭކަމަށް
ދެކެދޭ ގޮތުގެ ސަބަބުން ހުރި ކަންތައްތަކެއް ހަމަތަކުގެ ދިނުމުގައި حَرَام ވާނެއެވެ.

✸ **ކާނާ:** އެއީ ކަލާބަހައިދޭ ކަންތައްތައް ކުރުން ހަމަވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް حَلاَلُ ވުމެވެ. ޖެހޭ **شَرْطُ އަޅާއިފައިވާ**
ކަންތައްތަކެއްގެ ތެރެއިން حَلاَلُ އެވެ. 1) ކާނާއި طَاهِرُ އެއްޗަކަށްވުން. 2) އެއީ ގެއްލުން ދޭ އެއްޗަކަށް
ނުވުން. 3) ހަޖި ނަބިއިއްޗަކަށް ނުވުން. މިއެވެ.

ޚައިބަރު ހަނގުރާމަދުވަހު ނަބިއްޔާ ގެދޮރުވެރި ޙިމާރު ކެއުން ނަހީކުރެއްވިކަމާއި ބޭނުންކުރާ ގެދޮރުވެރި ޖަނަވާރުތަކުގެ ތެރެއިން ޙިމާރު ކެއުމާ ބެހޭގޮތުން ނަބިއްޔާ ކެއުން ހުއްޓުވާވަޑައިގެންނެވިކަމުގެ ސަބަބުން ގެދޮރުވެރި ޙިމާރު ކެއުން حَرَام ވެއެވެ.

އަދި އެއްގޮތް حَيَوَانُ ގެއްލުވާ ސަބަބުން ސޫރަތުގެ ތެރޭގައި ނަބިއްޔާ ފަޅާއަރުވާފައިވާ ޝިކާރަކުރާ ކަނޑުގެ حَيَوَانُ އަކީ އަދި ސޫރުގެ - ނުވަތަ - މިނިވަން - ކައްތު - އެކި - ބޯކުޅަ - ބިލަމަގު - ހިޔޮ - އަދި سِنَجَابُ ކަހަލަ حَيَوَانُ އެކަމަ ވެއެވެ. އެއްޗެހީގެ ތެރެއިން ޟَبْعُ ކަހަލަ حَيَوَانُ ތަކާ ދޫނިތައް ކެއުމަކީ حَرَام ވެއެވެ. އަދި ދޫނިތަކުގެ ތެރެއިން ހަރުފަތުން ޝިކާރަ ކުރާ ދޫނިތަކާއި، ދޫނީގެ ތެރޭގައި حَرَام ވެއެވެ. އެއީ ބާޒު - ނަސްރު - عُقَابُ – بَاشِقُ – شَاهِينَ– حِدَأَة – (بُومَة: ބަކަމޫނު) މިބާވަތުގެ ދޫނިތަކެވެ. އަދި نَسْرُ–رخم– لَقْلَقُ މިބާވަތުގެ ނަޖިސްކާ ދޫނިތަކަކީވެސް ނަޖިސްކާ حَرَام ވެއެވެ. އަދި عَرَبِىُّން ނުބައިކަމުގައިވާ ހިޔުނުވާ ބާވަތްތަކަށް ބަލާއިރު ނުބައިވެގެން ކިޔާ ޖަނަވާރުތައްވެސް ބުނެވިފައިވާ، ވައްލު މީރުވަލު ބޮއްގަރު ކަނޑުއަރި ޖަޅަބިހަތު ނުބައިކަންކުރާ هُدْهُدُ ދޫނި ކަހަލަ نَيْص ކަހަލަ حَيَوَانُ އާއި ހިލަތްތަކުން ހުރިހާއެވެ.

އަދި މިނޫން ދިމާވެސް حَرَام ވެއެވެ. އެކަމުގައި އެބާވަތުގެ މަސްކެއުން ކަރަހިޔާވާ ތަރިކާގެ އެހެނިހެން ދިރޭ ބާވަތުގެ އަޅުގަނޑުމެން ހިތްވަރު ޖެހޭކަމެވެ. އަދި شَرِيْعَةُ ގައި އަޅުއަކު ތަރުތީބު އަންގާފައިވާ ކަންތައްތައް ޖެހޭނޭ، މިސާލަކަށް ނުބައިގޮތުގައި ވާނަމަ، شَرِيْعَةُ ގައި އަޅުއަކު ނުބައިވެގެން އަންގާފައިވާ ކަންތައްތައް ބަލާއިރު ކަނޑު މިބާވަތުގެ ބާވަތްތަކުގެ حَرَام ވެއެވެ. އަދި މަސްކާއިރު حَلاَلُ ކަމުގައިވާ حَرَام ކަމެއް ޤަބޫލުކުރުމުގެ ބުރަވެސް حَرَام ވެއެވެ. އަދި سِمْعُ ކަހަލަ ޤުބޫލުކުރާ ޟَبْعُ ކަހަލަ ހިލަބެސް ޤަބޫލުކުރާ ބުރަވެސް ފަދަ ނުކެއުމަށް. ކަމަށް حَلاَلُ ވެވޭކަމާ ޤަބޫލުކުރާ ބުރަ ދުރު حَرَام ކަމެވެ. އަދި بَغَلُ ކަހަލަ އަޅުވެރިޔާ. އަދި وَحْشِي حِمَارُ އެއީ ޤަބޫލުކުރާ ކަމަކީ. އަދި عَرَبِىُّން ނުބައި ޒާތްތަކުގެ ގޮތުން އަދި شَرِيْعَةُ ގައި އޭގެ حُكْمُ އެއް ކަނޑައަޅާފައިވާ حِجَازُ ކަހަލަ ގައުމުގެ ފަރާތުން ބަލާއިރު ގޮތުގައި حَيَوَانُ އެއްގެ ބާރުވެސް. حَرَام އެއްޗެއްކަމުގައި ވިއަސް حَرَام އެއްޗެކެވެ. ނުވަތަ حَلاَلُ އެއްޗެއްކަމުގައި ފައިސާއަށްވެސް حَلاَلُ އެއްޗެކެވެ. އަދި ހަލާލުއެއްޗެއްގައި حَرَام އެއްޗެއްކަމުގައި ފައިސާ ވިއަސް حَرَام އެއްޗެއްކަމަށް ބަލާނެވެ. ދުނިޔޭގެ އެހެން މީހާ ހަލާލުވެއެވެ. އަދި نَعَمُ ސޫރާ ފަދަ އެހެނިހެން ޖަނަވާރުތަކާއި ސޫފީވާއި وَبرَةُ އަދި يَرْبُوعُ އެއީ ضَبُّ އެއީ އަދި ދިއްލާލާއެވެ. އެއިގޮތުން ޖަނަވާރުން ދުނިޔޭގެ ބާވަތްތަކާއި بَبَّغَاء އެއީ ކަހަލަ ފަޅުއަރުވާ ދުނިޔޭގެ ބާވަތުގެ އެތުރުސްދުނިޔޭގެ ޙަލާލު ނުވަތަ ރަނގަޅުދުނިޔޭގެ. އަދި ބަކަރި ކަހަލަ ބަކަރި ފަހުގައި ގަސްތަކުގެ މަސްތަކުގެ حَلاَلُ ވެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ސަބަބުން އެއިގޮތުންވެސް ނުކުޅޭ ސަމުގައިވާ ނުކުޅޭ ސާހިބު ނަމަ އެކޮށް ހަމަތަކަށް ނުކުޅޭ ސާހިބު ސަލާމަތް ނުވާނަމަ ކަމެއް ހަމައެވެ.

އިސްނެގުމަށް حَرَام ވެއެވެ. އަދި ދޫނި — ކަނި— މަސް— ފިއްތާ— ޖަނަވާރު— އަދި މިބާވަތުގެ ހަރަކާތްތައް ކޮށް ކަމެއްގެ ނުރައްކާ ވާނަމަ ދެކެނިވެއެވެ. ނުވަތަ ބޮނޑުހަރުގެ ބާވަތްތަކުގެ ޚިދުމަތް ގޮވާލުމުން ބިޔަގަނޑު ހެދުމަށް ބާރުބެލުމުން ބަނޑުބަޔަކުން މަސްބޮއުމުގެ ދުއްވާލުމުގެ ހާލަތެވެ.

✸ **عَوْرَة:** عَوْرَة އަކީ އިންސާނާގެ ދަށުގެވެ. އަދި އެއިން ޚަރުގެނޭ ކަމާ އެއްގޮތެވެ. ނަމާދުގެ ހަމައިގެން މަތިމަތިއަށް ބުރަވާ އަހަރެމެން ކަނޑާވެ ވަޔާ ނަމާދުކުރުމުގައި طَوَافُ ކުރުމުގައި صَحَّ ނުވާ عَوْرَة ގެނުވެއެވެ. ފިރި ހަމައެކުރާ ފިރިހެން ކަސްދާގެ عَوْرَة އަކީ އޭގެ ދަށުގެވެ. ދުހަވަރު ފިރިހެނާގެ عَوْرَة އަކީ ފެހިމާ ކަކުލުގެ ދަށެވެ. އަދި بَالِغُ ވެވޭވާ އަންހެނާގެ عَوْرَة އަކީ ނަމާދުގައިހުރި މޫނާއި ދެއަތްތިލަ ދެފައިތިލަ ދެއަތުގެ ފުރަތަމަގެ. މިބައިނޭގެން ނިވައިކުރުން ވާޖިބުވެއެވެ. އެކަމަކު

އެއީ ހަޖްޖުވެރިންނާގެ ގޮތުގައިމެނުވީއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ގޮތެއްގައި އެހެންމީހުން ނުވަތަ ކުރިއްސުވާ ބަހެއްވެއެވެ. އަންހެނާ ހަށިގަނޑު ފެނިފައިވާ ނަމަވެސް طَوَافُ ކުރުމަކީ ޙަރާމް ކަމެއް ނޫން ވާއްޖޭ ފަހަރު އަނެއްކާ ފަހަރު އެހެން އެއީ ބާޠިލު ނުވާ باطِلُ ނުވޭ. صَحَّ ވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ވިސްނާލަދީ عَوْرَةَ އަރާ ކުރުމުގައި ފަރުވާލެއް ނުބެލެވޭނެއެވެ. ނުލަތިން ބަރުވެސް ލިބިފައިވާ ނުވަތަ ލާޒިމުވާ ކަމެކެވެ. އަދި އަދިބަރުގައި ނުވަތަ އަދާނުކުރުމަށް ބަނޑުއެޅުމަކީ ކަރުދާހުގެ ކަރުދާހެއް ކުރުމަކީ ކުޅަދާނަކަމެވެ. ފިރިހެނުން ހެދި ނުވަތަ ބައިބެހުން ފުރަތަމަ خِتَانُ ކުރުމުގެ ބަރުކަތްކަމެވެ.

✸ **ވިސްނުމުގެ ޙުކުމް ބަޔާން:** ބަރުތަކެއްތަކަށް ވިސްނުމުގެ ހަދިޔާ ފާޅުގައިވާނެއެވެ. އެއީ اللهُ ގެ حَضْرَةَ ގައި އެހެން ދަރުމަވެރި ކަމެވެ. އެގޮތުގައި ދަރުމަވެރިވެ އެއްބަސްވެ ފުރިހަމައެވެ. ދެހާލަތުގައި ނުފިލުވާ އަދި އިސްލާމްދީނުގައި حَرَام ދަރުމަވެރިވެއިން ފުރަތަމަފަހުން އެހެން މިހާލަތުގައި جمَاعُ ވުމުގައި ގޮސް ވިސްނުމުގައި ވިސްނުން حَرَام ވާނެއެވެ. އަދިގޮސް ވިހާލިބުނު ދިވެހިން " ކުރިމަތިލާ ދިވެހިރާއްޖޭގައި اللهُ ބަރަކާތް ނުކުރެވޭނެއެވެ. " ވިސްނުމަށް ގޮސްނުވާނޭ ކަމެވެ. އަދި ގޮސްވުމުގައި إعْلاَنُ ކުރުމަށް ސަބަބުވާ حَرَام ވާނެއެވެ. އަދި އެގޮތަށް إعْلاَنُ ކުރުމާއި ވިސްނުމުގެ ދިރިއުޅުމުގައި " ކުރިއަށް اللهُ އަޅުގަނޑު ނުކުރެވޭނެއެވެ. " ވިސްނުމަށް ސަސްނުވާނެއެވެ. އަދި އާދައިގެ ކަންތައްތައް ގޮތުގައި ކުރުން ލިބިގެންވާ ކަމުގައި ، إعْتِكَافُ ކުރުމުގައި ނިސްބަތްވާ ކަމުގައި عَقْدُ ކުރުމުގައި ލާޒިމް ވާ ކަމުގައި. قَيْلُولَة ކުރުމުގައި ދުވަހުގެ ބައެއް ވަގުތުގައި ނިދުމާއި ވިސްނުމުގައި ވިސްނުމުގެ ވިސްކަމުގައި ހުރިހާ ވިސްނުމުގެ ކަމެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގައި ދަރަޖައިގެ ގޮތުން ވިސްނުމުގައި އަދި ފިޔަވަޅު ނެގުމުގައި ވިސްނުމާ ސަބަބުން ކުރެވޭނެ ކަންތައްތަކަށް ވިސްނުމުން ވިސްނުމަކީ ނުބައިކަމެއްގެ ގޮތުގައި ބެލެވޭ ދެކޮޅު ފިޔަވަޅު ނުކުރާ ކުށްތަކެއް ކުރުމަކީ ނުފޫޒާއި ބަހުން ކުރިމަތިލާ ކަމެވެ. އަދި އެހެންނަމަ ވިސްނާލާ ބާރުތައް ބޭނުން ކުރާނޭ ތަޢުޒިޔާ تَعْزِيَة ދިނުމަށް ކަމުގައި ބަހުން ނުކުރެވޭނެއެވެ.

✸ **ވަގުތު:** އެހެން ބަރުދަސް ކުރުމުގައި ވަގުތު ނަގައިގެން ސަލާމަތްކުރާނޭ ވިސްނުން ފަރުދީ ބަސްކުރެވޭނެއެވެ. ފިޔަ ދިރޭ ސިފަ ފަދައިން ދިރުމުގެ ކާކުވެސް އެހެން ނުބަލަހައްޓާ ކުރިއަށް އެހެންނަމަވެސް އަދި ބަލި ހުރިހާ ބަސްބަސްމަތީގައި ނުވެއެވެ. ނުވަތަ އަހަރެމެންގެ ކުރުމަށް ބަދަލު ކުރެވޭނެއެވެ.

އިންސާނާގެ ނުވަތަ حَيْوَانُ ގެ ލޭ ބުއިމަށް ފުރަތަމައިގެ حَرَام ކަމެވެ. އަދި ވިސްނުމުގައި ބަހުގެ ބާރު ފުރިހަމަ ވިސްނުމުގެ އަދި ނުވަތަ ކުރުމުގައި އަދި ގިނަ ވިސްނުމުގައި ވިސްނާ حَرَام ވާނެއެވެ. އެއީ ބޮޑު ފާފައެއް ހުރިހާ ކަމެވެ.

✸ **ޖިނާއީ ކުރުމުގެ އެހެން ބަދަލު ފާފައިގެ ބޮޑު ވާހަކަ ވިސްކަމެވެ.** ޝަރުޢީ ކުރުމުގެ ގަދައެވެ. الإمَامُ أحْمَدُ ވިދާޅުވެއެވެ. ވިސްނުމުގެ ޖިނާއީ ކުރުމުގައި ބޮޑު ފާފައެއް ކުރުމުގެ ނުވަތަ އަހަރެމެން ނުކުރާނެއެވެ. ޖިނާއީ ފާފައިގެ ވިސްނުމެއް ހުރިހާ ނުވާނެއެވެ. ވިސްނާ މުޙްރިމް مُحْرَمُ ނުވަތަ ކަމުގައި ކުރުމުގެ ޖިނާއީ ދަރަޖައިގެ ވިސްނުމެއް ނުވަތަ ފާފައެއް ކުރެވޭނެއެވެ. ވިސްނާ ބަދަލު ކުރާނެ ބަލާއިރު ބަހުގެ ބަދަލުގައި **އަދި އިސްލާމް ކުރެއްވުމުގެ** فَاحِشُ ކަމަކީ لِوَاطُ ކުރުމެވެ. އެހެންވެސް ފާފަ ވިސްނުމުގެ عِلْمُ ވިސްނުން ވިދާޅުވާ ފާފަ ކުރުމަށް ކުރެވޭނެ ވިސްނުމުގެ ވިސްނުން އަބޫބަކްރު ވިސްނާލާ ކަމުގައި ދިރިއުޅުމުގެ ކަމެވެ. އަދި شَمْسُ الدِّيْنُ ވިދާޅުވެއެވެ. ވިސްނާ لِوَاطُ ކުރުމަށް އަނދައިގެން ވިސްނުމުގެ އަންނަނިވި ފިޔަވަޅު ހިފާނެއެވެ. އެއީ أَبُوبَكْرُ الصِّدِّيقُ އާއި صَحَابِي ންގެ جَمَاعَة އެއްގެ ރައްޔިތުން ވިދާޅުވި ގޮތަށެވެ.

✹ ކާފިރުންގެ عِيْدُތަކަށް ތަހުނިޔާދިނުމާއި އަދި އެތަނަށް حَاضِرُވުން حَرَام ވާނެއެވެ. އަދި ފާހަގައިގެން އުފުލުންދިނުމާއި ސަލާމްދިނުމާއި ސަލާމްގެ جوابُ ހަރާމް ވާނެއެވެ. އެއުރެން ދޭ ސަލާމްގެ ޖަވާބުގައި އެކަނި ބުނުން ޖާއިޒުވާނީ وَعَلَيْكُم މިފަދައިންނެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ދުޢާކުރުމަކީ އަދި بدْعَة ފަތުރުމަށް އެހީތެރިވުން حَرَام ވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންނާއި އެކު އުޅުމާއި ސަލާމްކިޔުން މަނާކުރެވިފައިވެއެވެ. އެމީހުންނަށް تَعْزِيَة ކުރުމާއި އެމީހުން ބަލާ ދިޔުމަކީ ކަމެއް شَرْعِي مَصْلَحَة އަކަށްޓަކައި ނޫނީ حَرَام ވާނެއެވެ.

✹ اللّٰه تَعَالَى އަޅުތަކުންނަށް ދެއްވާފައިވާ ތަކެތި ދީފައިވަނީ ތިމާގެ ވެރިކަމަށްޓަކައި އަދި إمْتِحَانُ ކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. اللّٰهُ تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿إِنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެންގެ މުދަލާއި ދަރިންވަނީ ކަލޭމެންނަށް إمْتِحَانُ އެއްކަމުގައެވެ. މިއީ ވަރަށް ބޮޑު ކަމެއްގެ مَصْلَحَة އެއްކަމުގައި ބެލެވޭ އެއްޗެކެވެ. އަދި اللّٰهُ تَعَالَى ގެ ބަސްފުޅަކީ ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ މާނައީ: އޭ މުއުމިނުންނޭވެ. ތިޔަބައިމީހުންނާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިން ނަރަކައިން ސަލާމަތްކުރާށެވެ. އަދި رَسُوْلُ اللّٰه ގެ ބަސްފުޅަކީ (كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ) مسلم މާނައީ: ކަލޭމެންގެ ކޮންމެ ބޭފުޅަކީ ބެލެހެއްޓުންތެރިއެކެވެ. އަދި ބެލެހެއްޓުމަށް ލިބިފައިވާ ކަންތަކާމެދު ސުވާލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި بَالِغ ވުމަށް ކުރިން ކުދިންނަށް ދީނީ ތަރުބިއްޔަތު ދިނުމަކީ ބޮޑު ވާޖިބެކެވެ. عَفُوء ނުކުރެވޭނެއެވެ. آخِرَةُ ގައި ކަންތައް ހުށަހަޅާނެ ކޮށްދާނެ ހާލަތުގައި ހުރެގެން ޢަމަލުކުރާ ކަމުގައި އެ އެމީހުން خِيَانة ވެއްޖެއެވެ. އަދި މިކަމާ ބެހޭ وَعِيْدُ حَقّ ވެއްޖެއެވެ. އަދި رَسُوْلُ اللّٰه ގެ ބަސްފުޅުގައި މިފަދައިން ވެއެވެ. (مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيْهِ اللّٰهُ رَعِيَّةً يَمُوْتُ يَوْمَ يَمُوْتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِلاَّ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الجَنَّة) البخاري މާނައީ: ބެލެހެއްޓުމަށް ލިބިގެންވާ ބަޔަކަށް اللّٰه تَعَالَى ދެއްވާފައިވާ އަޅަކު އޭނާ މަރުވާ ދުވަހު އޭނާ ބެލެހެއްޓުމަށް ލިބިގެންވި ބަޔަކަށް خِيَانة ތެރިވެފައި ހުރެ މަރުވާނަމަ އެއަޅާއަށް اللّٰهُ تَعَالَى ސުވަރުގެ حَرَام ނުކުރައްވާ ނުވާނެއެވެ. އެބަހީ އެފަދަ އަޅަކަށް اللّٰه تَعَالَى ސުވަރުގެ حَرَام ކުރައްވާނެއެވެ. މިއެވެ.

✹ **زُاهِدُ ކަން:** ނަފްސު ޒާހިރުކުރުން ބޭނުންކުރާ ދުނިޔެވީ ކަންތައްތަކާއި ނަފްސުގެ إصْلاَحُ އަށް ބޭނުން ނުވާ ކަންކަން ދޫކޮށްލުމާއި އަދި آخِرَةُ އަށްޓަކައި ކަންނުވާ ކަންކަން ދޫކޮށްލުމެވެ. އެއީ އަޅުކަމުގެ زَاهِدُ ކަމެވެ. އަދި ކަލޭ އަހާލަދޭ؟ زَاهِدُ ކަމަކީ ބޭނުން ހުރިހާ ވަސީލަތެއް ނުގެނެސްދެވެ. އަދި ހަރަކާތް ސުވަރުގެ ބޭނުމުގައި ބޭނުންކުރުން ދޫކޮށް ނުބޭނުން ކަންކަން ދޫކޮށްލުމެވެ. رَسُوْلُ اللّٰهِ ގެ ބޭފުޅުން صَحَابِي ންނަށް އިރުޝާދު ދެއްވުމަށް ފެނިގެން ދެއެވެ.

ބަލާއިރު إِمْتِحَانُ ޖެހުން އެއީ اللهُ ގެ كَوْنِي قَدَرُ ގެ ދަށުން ހިނގަމުންދާ ގެންދަވާ އެއްގޮތެއްކަން اللهُ تَعَالَى ކަނޑައަޅުއްވައި ހިންގަވާ ގޮތުގައިވެ ދިމާވާ ކަމެއް ކަމުގައި ރަނގަޅަށް ދެނެގަތުމެވެ. اللهُ تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ﴾ މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން ބިރުވެރިކަމާއި ބަނޑުހައިހޫނުކަމާއި އަދި މުދާތަކާއި ނަފްސުތަކާއި މޭވާތަކުގެ އުނިކަމާއި ކޮންމެވެސް އެއްޗަކުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން إِمْتِحَانُ ކުރައްވާހުށީމެވެ. އަދި ކެތްތެރިވާ މީހުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ޚަބަރުދެއްވާށެވެ. އަދި صَالِحُ މުއުމިނުންނަށް ބަލާ މުސީބާތް ނުޖެހެނީކީ ނޫނެވެ. އެއީ ކީރިތި ނަބިއްޔުންނަށް ވެސް ޖެހިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ބަލާ އެންމެ ގިނައިން ޖެހިވަޑައިގެންނެވީ ނަބިއްޔުންނަށެވެ. ހަމައެއާއެކު ބޮޑު ބަލާ ޖެހިވަޑައިގެންނެވީ رَسُولُ الله ގެ ތެރޭގައި ސަލަވާތްލެއްވެއެވެ. حَدِيْث ގައިވެއެވެ. فقد سُئِل ﷺ: أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلاءً؟ قَالَ: «الأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُونَ ثُمَّ الأَمْثَلُ فَالأَمْثَلُ مِن النَّاسِ، يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صَلابَةٌ زِيدَ فِي بَلائِهِ، وَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ رِقَّةٌ خُفِّفَ عَنْهُ» ابن ماجه މާނައީ: ނަބިއްޔުންނެވެ. ދެން ދީނުގައި ހަރުކަށި صَالِحُ މުއުމިނުންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެ ދަރަޖައިގެ މީހުންނެވެ. ދެން އެ ދަރަޖައިގެ މީހުންނެވެ. މީހާ އޭނާގެ ދީނުގެ ސަބަބުން ބަލާ ޖެހެއެވެ. ދީނުގައި ހަރުކަށިކަން ހުރިނަމަ ބަލާ ގިނަވެއެވެ. ދީނުގައި ބަލިކަށިކަން ހުރިނަމަ ބަލާ ލުއިވެއެވެ. ބަލާ ޖެހުން އެއީ اللهُ ގެ ރަހުމަތެވެ. رَسُولُ الله ގެ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. މާތްالله ބަލާކުރެއްވުމަކީ ވެސް ހެޔޮކަމަށެވެ. އަދި إِمْتِحَانُ ކުރައްވައެވެ. އަދި މާތްالله ހެޔޮކަން އިރާދަކުރައްވާ އަޅާގެ ދުނިޔޭގައި އަދަބުދެއްވާ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (إِذَا أَرَادَاللهُ بِعَبْدِهِ الخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ العُقُوْبَةَ فِي الدُّنْيَا وَإِذَا أَرَادَ اللهُ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أَمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتَّى يُوَافِي بِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ) الترمذى. މާނައީ: اللهُ تَعَالَى އަޅާގެ ހެޔޮކަން އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ ދުނިޔޭގައި އޭނާއަށް عُقُوْبَة އަވަހަށް ދެއްވައެވެ. އަދި اللهُ تَعَالَى އަޅާގެ ނުބައިކަން އިރާދަކުރައްވައިފިނަމަ އޭނާގެ ފާފަތައް ހިފަހައްޓަވައެވެ. އެއީ قِيَامَة ދުވަހުން އޭނާ ހާޒިރުވާންދެން ބަދަލުދެއްވުމަށެވެ. عَذَابُ ދެއްވުމަށެވެ. އެއީ އެބަޔަކަށް ބޮޑު ބަލާއެއް ކަމުގައި ވާނެއެވެ. رَسُولُ الله ގެ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى شَوْكَةٌ فَمَا فَوْقَهَا إِلا كَفَّرَ اللهُ بِهَا سَيِّئَاتِهِ كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا) متفق عليه. މާނައީ: އެއްވެސް މުސްލިމަކަށް ކަށިގަނޑަކުން ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ބޮޑު އެއްވެސް އަނިޔާއެއް ޖެހޭ ކޮންމެ ފަހަރަކު اللهُ تَعَالَى އޭގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައެވެ. އެއީ ގަހުން ފަތް ވެއްޓޭ ފަދައިންނެވެ. އަދި صَالِحُ މުއުމިނުން ވެސް ފާފަކުރަމުންދާ ކަމުގެ ސަބަބުން ވެސް މުސީބާތް ޖެހެއެވެ. ފާފައިގެ ސަބަބުން ބަލާ ޖެހުމާއި މުސީބާތް ޖެހުން އެއީ އެމީހުންގެ ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން އޭގެ ބަދަލުދެއްވުމެވެ. اللهُ تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِي عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ މާނައީ: މީސްތަކުންގެ އަތްތަކުން ކުރި ކަންތައްތަކުގެ ސަބަބުން (ފާފައިގެ ސަބަބުން) ބިމާއި ކަނޑުގައި ފަސާދަ ފާޅުވެއްޖެއެވެ. އެއީ އެމީހުން ކުރި ބައެއް ކަންތައްތަކުގެ ރަހަ ދައްކަވައިދެއްވުމަށެވެ. އެމީހުން އެނބުރި ރުޖޫޢަވުމަށްޓަކައެވެ.

ބަލާ مُصِيْبَةُ ގެ ވައްތަރުތައް: މުސީބާތް ވައްތަރު ތަކެއް ހުރެއެވެ. ބިރުވެރިކަމާއި ދެރަ ކަމުގައި ވެސް ނުބައިއާ ހެޔޮކަމުގައި ވެސް: ﴿وَنَبْلُوكُم بِٱلشَّرِّ وَٱلْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ މާނައީ ނުބައިކަމާއި ހެޔޮކަމުން ފިތުނައެއްގެ ގޮތުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ إِمْتِحَانُ ކުރައްވަމެވެ. އަދި ބަލިމަޑުކަމުގައި މީހުންގެ ތެރެއިން

ބަލާލެއްސުމެވެ. އަދި سِحْرُ ފަދަކަމާއި އަސްލީގައި އެކަމުގެ ސަބަބުތަކުގައި ވާކަމެވެ. رَسُوْلُ الله ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. (أَكْثَرُ مَنْ يَمُوتُ مِنْ أُمَّتِي بَعْدَ قَضَاءِ اللهِ وَقَدَرِهِ بِالعَيْنِ) الطيالسی.. މާނައީ: الله ގެ ޤަޟާއަށްފަހު ހުރިގޮތުގައި تَقْدِيْرُ އަށްފަހު މިއުންމަތުގެ ގިނަ މީހުން މަރުވާނީ ލޯ ބެލުމުގެ ސަބަބުން އެއްވެސް ކަމަކުން. މިއީއެވެ.

އަސްލީގޮތުގައި ސިޙުރު ރައްކާތެރިވުން: ރައްކާތެރިވުމަށް ބޭނުންވާ ގޮތްތައް ރަނގަޅަށް ބަޔާންކުރަމެވެ. މީގެ ހަމަޖެހުމަށް އެކަމުގެ ފަރާތުގެ ހިފުން ހުއްޓާލެވޭ. އެގޮތަށް ފަހަރެއް ގެންނަންވާނީ:

- تَوْحِيْدُ ގެ ޢީމާން ކުޅަދާނަ ގޮތުގައި ރަނގަޅަށް ހިފުމެވެ. އެގޮތުން ހަމައެކަނި ޢިބާދާތްކުރުމަށް الله އަށް ކަމުގައި އިޚްލާޞްވުމެވެ. އަދި ހުރިހާކަމެއް ގެނެސްދޭނެވެ.
- الله އާއި މެދު ރަގަޅަށް ތަވައްކުލްވުމާއި އިތުބާރުކުރުމާއި وَكِيْل ކަމުން. ދުނިޔޭ އާޚިރަތުގައި ކަމެއް ބަރާބަރުކުރުމަށް ނަފްސާއި އެއްޗެހި ހިމާޔަތްކުރުމަށް ރަނގަޅު ޝަރުޢީ ގޮތްތައް ބޭނުންކުރުމެވެ. މިހެން ޝަރުޢީ ގޮތުގައި ބޭނުންކުރާ ގޮތުގައި ފަރުވާއަށް ބޭނުންކުރެވޭ އަދި ދުޢާކުރުމުގެ ގޮތުގައި (ކުރާނަމަ ނުވަތަ ބާރެއް ފަދަ ފަރުވާ ބޭނުންކުރުމަކީ ޖާއިޒު ކަމެކެވެ. ދީނީ ގޮތުގައި ޝަރުޢީ ފަރުވާއަށް އަރާ ބާވަތެއް ނުވާނަމަ. އަދި އަސްލުގައި ޝަރުޢީ ގޮތުން ނުހުއްދަ ފަރުވާތައް.)
- ދުޢާކުރުން އަރާއި ކުރީގައި އެއްވެސް ނުރައްކާ ފަދަ سِحْرُ ނުވަތަ ބަލިމަޑުކަމެއް ފިލުވައިދިނުމަށް ރަނގަޅު ގޮތަކަށް އެދުމެވެ. އަދި ސަބަބުގައި ހިމެނެނީ ބަލިކަމަށް ފަރުވާކުރުމެވެ.
- ލޯ ބެލުމުގެ ސަބަބުން ބަލިވެދާނެ ކަމަކަށް ބިރުގަންނަ ހާލަތުގައި الله އަށް ބަރަކާތް ދުޢާކޮށް ދިނުމެވެ. رَسُوْلُ الله ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. (إِذَا رَآ أَحَدُكُم مِنْ نَفْسِهِ أَو مَالِهِ أَوْ أَخِيْهِ مَايُحِبُّ فَلْيُبَرِّكْ فَإِنَّ العَيْنَ حَقٌّ) الحاكم މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަމިއްލަ ނަފްސުގައި ނުވަތަ މުދަލުގައި ނުވަތަ އޭނާގެ أَخ ގެ ކިބައިން އޭނާއަށް ރުއްސަވާ ކަމެއް ފެނިއްޖެނަމަ ބަރަކާތް ދުޢާކޮށްދޭށެވެ. ލޯ ބެލުމަކީ ޙައްޤު ކަމެކެވެ. بَارَكَ اللهُ فِيْكَ ނުވަތަ تَبَارَكَ الله ކިޔުމެވެ.
- سِحْرُ ނުރައްކާތެރިވުމުގެ ސަބަބުތަކުގެ ތެރޭގައި مَدِيْنَةُ النَّبِي ، ގެ عَجْوَة ކަދުރު ހަތް ކާލުމެވެ.
- الله އަށް އިތުބާރުކުރުމާއި وَكِيْل ކަމަށް ތަވައްކުލްވުމާއެކު ހެނދުނާއި ހަވީރު އަސްލީގޮތުން سِحْرُ ނުރައްކާތެރިވުމަށް ކިޔުމަށް އައިސްފައިވާ ގޮތަށް ذِكْرُ ތަކާއި دُعَاء ތައް ކިޔުމެވެ. ("أَذْكَار الصَّبَاح والمساء" ބައްލަވާ: 181 ވަނަ ޞަފްޙާ.) ހެނދުނުގެ ذِكْرُ ތަކާއި ދުޢާތައް ކިޔުމަށް ފަރުވާ ކުރުމަށް ފުދޭނެއެވެ. 1) އެއީ: ކިޔާ ލަފްޒުތަކުގެ حَقٌّ ފަދަ ގޮތަށް الله ގެ ޒާތުގައި އިތުބާރުކުރުމެވެ. 2) އެ لَفْظُ ތަކުގައި ހިތް حَاضِرُ ކޮށްގެން ކިޔުމެވެ. ހިތް غَافِلُ ވެގެން ކިޔާ دُعَاء ޤަބޫލު ނުކުރައްވައެވެ. އަދި رَسُوْلُ الله ، ގެ صَحَّ ގޮތުގައި އައިސްފައިވާ ބަސްތަކެވެ.

ذِكْرُ ކުރުމާއި ރޯޔާގެ دُعَاء ތަކަށް ފާހަގަކުރުމަށް: ރޯޔާގެ ذِكْر ތަކާ ކިޔަމުން ގެންދިއުން. އަދި ހެނދުނުގެ ذِكْرُ ތައް ކިޔުމަށް عَصْرُ ނަމާދުގެ ފަހުން. ދެން ހަވީރު އަސްލުގައި ذِكْرُ ތަކަށް ހަމަ ފަހަރު ނިންމުމަކީ ކިޔާނެ ގޮތެވެ.

އަސްލީގޮތުގައި ޖިންނީން ކުރާ ނުރައްކާތެރިކަމާ ބެހޭގޮތުން: ބަލިވުން ކަމާއި شَرِيْعَة ގެ ތެރޭގައި ހިމެނެއެވެ. قُرْآن ގެ އާޔަތްތަކުން ލިބިގެން އަދި رُوْحَانِی ފަރުވާ ކުރުމުގެ ޒަރީޢާއެވެ. އަދި ކިޔަވާ ފަރުވާ އިންސާނާ ފަރުވާގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ދީން

1) سِحْرُ ހަދައިފައިވާ ތަކެތި ފެނިއްޖެނަމަ ނައްތާލުން. އެތަކެތި ފެނިއްޖެއްޔާ فَلَقِ، نَاسِ މިދެސޫރަތް ކިޔުމަށްފަހު އެތަކެތި
ނައްތާލަންވާނެއެވެ.

2)شَرِيْعَة ހުއްދަކުރާ ރުޤްޔާ ކިޔުން: قُرْآنގެ އާޔަތް ކިޔުމެވެ. خَاصَّ ކޮށް فَلَقِ، نَاسِ މިދެސޫރަތާއި بَقَرَة
ސޫރަތާއި ދެންވެސް دُعَاء ކިޔުމެވެ.

3) سِحْرُ بَاطِلُ ކުރުން: އޭގެ ހުރި ދެގޮތެއްވެއެވެ. أ) ދީނުގައި حَرَام ކަމެވެ. އެއީ سِحْرُ ން سِحْرُ بَاطِلُ
ކުރުމެވެ. އަދި سِحْرُ ފަދަ ގޮތަކުން އެކަން ނައްތާލުމަށް ކުރުމެވެ. ب) ދީނުގައި ހުއްދަކަމެވެ.
އެއީ ދީނުގައި ހުއްދަ ކިޔުންތަކާއި ދުޢާއާއި ދެންވެސް ހުއްދަ ގޮތްތަކުން ކުރުމެވެ. އެއީ كَافِرُوْن،
إِخْلَاص، فَلَق، نَاس މިސޫރަތްތައް ކިޔުމެވެ. ނަބިއްޔާ ކިޔުއްވި ދުޢާތައް ކިޔުމެވެ. އެއީ ފެނަށް ކިޔައި ބޯން ދީ
ފެނުގައި ގިސްލުމެވެ. ދެން އެފެނުން ވުޟޫކޮށް ހިނައި ވިސްނާލުމެވެ. (مُصَنِّفُ عَبْدُ الرَّزَّاق)

4) سِحْرُ ބާޠިލުކުރުން: ބަލިމީހާ ބޭސްފަރުވާ ކުރުމަށް ޢިލާޖުބޭނުން ކުރުމެވެ. އެއްވެސް ކަހަލަ
ކަމެއްނެތް ހުއްދަތަކެވެ.[1]

ފާއިދާ: ރުޤްޔާގެ شَرْطُ ތަކަކީ، 1) قُرْآنގެ އާޔަތް ކިޔުމާއި شَرِيْعَة ހުއްދަކުރާ دُعَاء ކިޔުމަށް ކުރުން. 2)
ޢަރަބި ބަހުން ނުވަތަ ޢަރަބި ބަހުގެ މާނަ ސާފު ކިޔުމެވެ. 3) ރުޤްޔާއަކީ އެގޮތަށް ޝިފާ ދޭ ކަމެއް ކަމުގައި
އިޢުތިޤާދު ނުކުރުން. އަދި ހަމައެކަނި ރުޤްޔާއިން ނޫނެވެ. شِفَاء ދެއްވަނީ الله حَضْرَةُ ގައި ކަމަށް ޤަބޫލުކުރުން.
އަދި ޢިލާޖު އަކީ ކުރެވޭ ސަބަބެއް ކަމުގައި ޤަބޫލުކުރުމެވެ. ބޭސްފަރުވާއަކީ އެހެންސަބަބުތަކެއް ކަމުގައި ޖެހެނީ
އެބޭނުން ކުރުމުގައި އަދި އެފަދައިން قُرْآنކިޔުން.[2] ވީމާ قُرْآن ބޭނުންކުރާ ފަދައިން ގިނައިން شِفَاء ލިބެއެވެ. އަދި
އިސްލާމީ ގޮތުގެ ޢިލާޖު ދޭހަށް ކޮށްދޭ ޖިންނި ކެހިތުގެ ގެންދާ ސިއްރުތަކުގައި
ނުކުރެވޭނެއެވެ.

ރުޤްޔާ ހަދާނެ މީހާގެ شَرْطُ ތަކަކީ: 1) މުސްލިމަކަށް ވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި صَالِحُ تَقْوَى ވެރިއަކަށް ވާންޖެހޭނެއެވެ.
تَقْوَى ވެރިކަން ގެނެސްދީފައިވާ ގޮތަކުން ކުރިއަރުއްވާނެއެވެ. 2) ރުޤްޔާ ހަދާމީހާ الله އަށް
ތަވައްކަލްވުމެވެ. އަދި ހިތުން ޤަބޫލު ކުރަންޖެހޭނެއެވެ. އެހެންކަމުގައިވާ އިސްތިޢާނަތް އެދޭ އިލްތިޖާއު
ރުޤްޔާކުރުމެވެ. ވީމާ އެއިން ފިޔަވައި ކަލަކުރަ ދުރު مَشْغُول ވާގޮތަކުން އަދި ހުރިހާ ފިކުރުން
ތަކެއް ދޫކޮށްލައި ބަލިން، އިސްލާމީ ރުޤްޔާއާއި ދުޢާކުރުން ހުރިހާކަމަކީ. ގިނަކޮށް
ދުޢާކުރަނީ އިޖާބަދެއްވުމަށް الله وَعْدُ ވެވޮޑިގެންވާތީއެވެ.

ރުޤްޔާ ހަދާނެމީހާގެ شَرْطُ ތަކަކީ: 1) އެމީހަކީ صَالِحُ مُؤْمِنُ އަކަށް ވާންޖެހުން مُسْتَحَبُّ ވެގެންވެއެވެ.
ޢިލާޖުކުރާ މީހަކީ ޢަރަބިބަހުގެ މާނަ ސާފުވާނަމަ. الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ
ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۙ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّـٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴾ މާނައީ: مُؤْمِنُ ންނަށް ރަޙްމަތާއި شِفَاء
ކަމުގައިވާ قُرْآن ގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބާވައިލައްވަމެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިންނަށް (ގެއްލުން ފިޔަވައި)

---

[1] رَسُوْلُ الله ، حَدِيْث ކިޔުއްވިއެވެ.(މާނަ: ތަހުގީޤު އެއްޗެއްކަމަށް ބޭނުންކުރާތާ އަންގަވައިދޭ އެއްޗަކީ ކާފިރުކޮށް. މިއެވެ.)
އެބަޔަކު ގެންނަވާފައި ސޫރަ الله އެގައި ޚަބަރެވެ. އެސްޒިހިނދު سِحْرُ ފަދަކަންކަމުގެ ސަބަބުން ޢިލާޖުކުރުމަށް ބޭނުމެވެ.

[2] ދުރުކުރުގެ ނިޔަތް: اللهގެ ދަރަޖަވާގި އަދި ކުރެވޭނީ ހިތަށް ޝިފާދެއްވާ ހުރިހާ ބާވަތްތަކެއް قُرْآن އަދި ކޯމާ ދިނުމެވެ.
މިނިވަން ވެރިކަން ދޭހަވެއްޖެއެވެ. ޖިންނީންގެ ބިރުވެރި ޢިލާޖުގެ ބަދަލުގައި ހުރިހާ قُرْآن ން ވެރިކަންތައް
ތަކެއް ކުރާކަށް ބޭނުންވާ ގޮތުގައި ވާނެއެވެ. ވީމާ ހިނގާ ކަންކަން އެބޭނުން ކުރާ ދީނުގެ ސިފައެވެ. އޮޅުވާނުލާށެވެ.
ދަރުމަވެރިކަމުގެ ބޭނުން މިދާވަރެވެ. رَسُوْلُ الله ، حَدِيْث ކިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި الله ގެ އަމުރުން ވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން ދުޢާކުރެވެނީ ސަބަބުތަކުގެ ބޭނުންކުރަމުންނެވެ. މިއެވެ.

ގެއްލުމާއި ހަލާކުގެ ނުރައްކާ ނުވާނެއެވެ. މިއުވޭ. 2) އަސާސަކީ شِفَاء ދެއްވުމަށް ތެދުވެރިކަމާއި އެކު اللهُ ގެ حَضْرَةُ
އަށް ކަރުނަ ފޮނުވުން. 3) شِفَاء ލިބޭނެކަމަށް ޔަޤީންކުރުން. މުޅިން ފުރިހަމަ ޔަޤީންކަމާއި دُعَاء ކުރުމެވެ. އިޖާބަދެއްވާނެކަން
ހަމަ ޔަޤީނުން އަދި ކެތްތެރިކަމާއި ފަރުވާތެރިކަމާއެކު އިޖާބަ ނުދެއްވާކަމަށް ނުބުނުމެވެ. رَسُوْلُ الله ﷺ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ.
(يُسْتَجابُ لأَحَدِكُمْ مَالَمْ يَعْجَلْ يَقُوْلُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِى) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން
ކޮންމެ މީހަކު ކުރާ ދުޢާއެއް އިޖާބަ ކުރައްވާނެއެވެ. އަވަސް ނުވާހައި ހިނދަކު. އެއީ دُعَاء ކުރިނަމަވެސް
އިޖާބަ ނުލިބުނެވެ. މިއުވޭ.

ޝަރުޢީ ރުޤްޔާގެ ޝަރުތުތައް: 1) އެކިޔަވާ އެއްޗަކީ ﷲ ގެ ކަލާމު ނުވަތަ ނަންފުޅު ކަމުގައިވުން. 2) އެކިޔަވާ އެއްޗަކީ
ކިޔަންއެނގޭ ބަހުން ކަމުގައިވުން. 3) ކިޔަވާފައި އިސްތިޢާނަތް ހޯދަނީ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ކަމުގައިވުން.
4) ރުޤްޔާ އަމިއްލައަށް ފައިދާ ނުކުރާނެކަން ޔަޤީންކުރުން.

ބޭނުންކުރެވޭ ޤުރުއާން ރުޤްޔާތަކާއި ޙަދީޘް ދުޢާތައް: (سُوْرَةُ الْفَاتِحَة) (آيَةُ الْكُرْسِى) (بَقَرَة
ސޫރަތުގެ ފަހު އާޔަތްތައް) (كَافِرُوْنَ) ސޫރަތް (إِخْلاَص، فَلَقِ، نَاس) މިސޫރަތްތައް. ﴿فَسَيَكۡفِيكَهُمُ ٱللَّهُۚ
وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ﴾ ﴿يَٰقَوۡمَنَآ أَجِيبُواْ دَاعِيَ ٱللَّهِ وَءَامِنُواْ بِهِۦ يَغۡفِرۡ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُجِرۡكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾
﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٞ وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارٗا﴾ ﴿أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ
مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ﴾ ﴿وَإِذَا مَرِضۡتُ فَهُوَ يَشۡفِينِ﴾ ﴿وَيَشۡفِ صُدُورَ قَوۡمٖ مُّؤۡمِنِينَ﴾ ﴿قُلۡ
هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ هُدٗى وَشِفَآءٞۖ﴾ ﴿لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ
ٱللَّهِ﴾ ﴿فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ هَلۡ تَرَىٰ مِن فُطُورٖ﴾ ﴿وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَيُزۡلِقُونَكَ بِأَبۡصَٰرِهِمۡ لَمَّا سَمِعُواْ ٱلذِّكۡرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجۡنُونٞ﴾
﴿وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَلۡقِ عَصَاكَۖ فَإِذَا هِيَ تَلۡقَفُ مَا يَأۡفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ ٱلۡحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١١٨﴾
فَغُلِبُواْ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُواْ صَٰغِرِينَ﴾ ﴿قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلۡقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنۡ أَلۡقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلۡ أَلۡقُواْۖ فَإِذَا
حِبَالُهُمۡ وَعِصِيُّهُمۡ يُخَيَّلُ إِلَيۡهِ مِن سِحۡرِهِمۡ أَنَّهَا تَسۡعَىٰ ﴿٦٦﴾ فَأَوۡجَسَ فِي نَفۡسِهِۦ خِيفَةٗ مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلۡنَا لَا تَخَفۡ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡأَعۡلَىٰ
﴿٦٨﴾ وَأَلۡقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلۡقَفۡ مَا صَنَعُوٓاْۖ إِنَّمَا صَنَعُواْ كَيۡدُ سَٰحِرٖۖ وَلَا يُفۡلِحُ ٱلسَّاحِرُ حَيۡثُ أَتَىٰ﴾ ﴿ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ
رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ ﴿فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيۡهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٖ لَّمۡ تَرَوۡهَا﴾ ﴿فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ
عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَأَلۡزَمَهُمۡ كَلِمَةَ ٱلتَّقۡوَىٰ﴾ ﴿لَّقَدۡ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ إِذۡ يُبَايِعُونَكَ تَحۡتَ
ٱلشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمۡ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيۡهِمۡ وَأَثَٰبَهُمۡ فَتۡحٗا قَرِيبٗا﴾ ﴿هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ
لِيَزۡدَادُوٓاْ إِيمَٰنٗا مَّعَ إِيمَٰنِهِمۡ﴾

حَدِيْث ދުޢާ: (أَسْأَلُ اللهَ الْعَظِيْمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ أَنْ يَشْفِيْكَ) 7 ފަހަރު / (أُعِيْذُكَ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَةِ مِنْ
كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لاَمَّةٍ) 3 ފަހަރު / (أَللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهِبِ الْبَأْسَ اِشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لاَ شِفَاءَ
إِلاَّ شِفَاؤُكَ شِفَاءً لاَيُغَادِرُ سَقَمًا) 3 ފަހަރު / (أَللَّهُمَّ أَذْهِبْ عَنْهُ حَرَّهَا وَبَرْدَهَا وَوَصَبَهَا) އެތައް ފަހަރު / (حَسْبِيَ
اللهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ) 7 ފަހަރު / (بِسْمِ اللهِ أَرْقِيْكَ مِنْ كُلِّ دَاءٍ يُؤْذِيْكَ وَمِنْ شَرِّ
كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ، اللهُ يَشْفِيْكَ بِسْمِ اللهِ أَرْقِيْكَ) 3 ފަހަރު ބަލިމީހާ ކައިރީ އިށީނދެގެން ކިޔާށެވެ. އަދި ހާލަތުގައެވެ. (بِسْمِ
اللهِ 3 ފަހަރު أَعُوْذُ بِعِزَّةِ اللهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ 7 ފަހަރު)

ހަނދާންކުރަންވީ ކަންތައް: 1) އެސްޕިރިން ޖަހައްސަވާދޭހެން ގެރިފަތާއި خُرَافَات ތަކާއި ދުރުވުން ތަކެތި ބޭނުން ނުކުރާ
ކަންތައްތައް ތަޢުލީމުން ދުރުކުރަންވާނެއެވެ. އަދި މިފަދަ ތަކެތި ބޭނުންކުރުމަކީ ޝިރުކު ކަމެއް
ކަމުގައި ވެދާނެ ކަމަށް ޔަޤީންކުރުން. އެއީ ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމެއް ނޫނެވެ.
2) އެއްބައި މީހުން ކުރާ އެސްޕިރިން އެކިއެކި ފަރާތްތަކުން ބޭނުންކުރާ ކަންތައްތަކާ ހަމަ ހަމަޔަށް ދިޔަ
ނުވަތަ ހަމަ ގޮތުގައި ފަރުވާކުރާ ބަލިތަކުން ހައްދުކުރާށެވެ. رَسُوْلُ اللهِ ﷺ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ.(مَنْ

تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ) الترمذى. މާނައީ: އެއްޗެއް އަޅުވައިލިމީހާ އެއެއްޗަކާއި ހަވާލުކުރެވޭނެއެވެ. މިއެވެ. އަދި
އެއެއްޗަކީ قُرْآن ނަމަވެސް އެއްޗަކާއި ހަވާލުކުރެވޭނެތީއެވެ. އެހެންމީހުން خِلاَفُ ހެއްދެވެ. ތަކެތި އަޅުވައިގަތުމެވެ.

3) مَاشَاءَ اللّٰهُ تَبَارَكَ اللّٰهُ މިފަދަ އިބާރާތް ލިޔެ ޖަނަވާރުތަކާއި ގޭގޭގައި ނުވަތަ ކާރުތަކުގައި ބޭއްވުން
ނުވަތަ ފެހިއަށްތަރުކޮށްގެން ނުވަތަ قُرْآن ކަރުގައި ބައިބަލިތަށް ބޭއްވުން ނުވަތަ ބަލަބަލާއިރުގައި ދާނެ އަޅުވާލުން
މިހެން އަޅުވާލާފައިވުން އެއްޗިސް ދުރުކުރުމަށްކަމަށެވެ. އަދި ފިރުގާގައި އެއީ ބިދުޢަ ވަގުތު
ތިމާދެކޮޅުހެއްދުން ވެދާނެއެވެ.

4) ރިޤްޔާކުރުމުން ކުރާ ތަފާސްތަކުން ބަލަދުއްބާސް ނޫނެވެ: އަދި ފަލަކުން ޖަނަވާރުގެ ނަމުގައި.
ބަލިމީހާއަށްފަރުވާ ބަލައިދޭ ކަމުގައި ތަހުޒީބު ކުރުމާއި ކަރަންޓުތައް ބަލައި ބާރުތަކަށް އަރާ
ކަންބޮޑުވުން. ނަމޫނާ ފެނިގެން ހަދައި ތިރުކުރުން ފިލުވައިދީ ވަރަކަށް ބަލަދިނުމަށް ނުހުރި ކަމާބެހޭ
ނުހެދުމެވެ. އަދި ކާބޯތަކާއި ކުރާނެ ހަރަކާތް ނުހިގާ ހަމަކުރާ ބަދަލެއް ވެވިފައިވާކަމެވެ. އަދި ކަނޑު
ހަރަކާތް އެގޮ ދިރުމުގެ ބަދަލެއް. ފުރަ އިރު ގޮތުގަތުގޮތް دُعَاء ކިޔުމާއި أَسْتَغْفَارُ ކިޔުމާއި صَدَقَة ދިނުން
ގޮސްކިޔުން ހެދުމެވެ. މިހެން އަނެއްކާވެސް ބަލިފަސްވުމުގެ ސަބަބުތަކެއް ތިރީގެން ކަނޑުވަން.

5) ޤަބުރު ހެދި ޖަހައި ހުރިގޮތް ކަރުވަލާ ސُنَّة އާއި خِلاَفُ ކަމެކެވެ. އެކަމާ ގުޅުގެން ރިޤްޔާ
ބަލައި ضَعِيفُ އެވެ. ހަޤީޤަތަކީ ކިބައިން ފެނިގެން ހެދުމެއް ހޯދައިދިނުމަށް ހަދާފައިވާ ކަމެއް خِلاَفُ
ކަމެކެވެ. މިހެން އެހެނިހެން ތަމާ تَحْقِيقُ ނުކޮށްނުވާނެއެވެ. އާއި ފަރިތަވެ ހަދައިދޭ شَرْطُ އެކެވެ.
އަދި ވިޔަފާރީގައި ފައިދާއާ ހަދާޖެހުމެވެ. އަދި ބަލިފަރުވާތަކާއި ފަރިތަވި ވަރުދަރު ކަރަން
ނުދެނެވިދާނެއެވެ. ބަލިކުރާ ވަރަބަލި ނުވެނުނާއެވެ. އަނެއްކާވެސް މިދަރުވަދެނެއެވެ. އަދި
ދަނެއެވެ. دُعَاء އަހަންނާ އާދައި ވިޔަފާރިއަށް ވިޔަފާރިއަކަށް ޔަޤީން ދެއްކުމަށް އެވަނީ ދަނީ صَح
އެނގުމެވެ.

6) ފަރިތަވީ ހަދާފަދާ قُرْآن ފިލުވައި سِحْرُ ގޮވަލުވީއިރު ހަދާ ކުރާ ދަރިވަރު ނުވަތަ ބައިއަށް އަޅުވާލައެވެ.
އަދި އެނދުގެ ބައިގަނުގައި ފިލުވާލައި ކަލާ ހަދާލައި ނުވަނީ ދިރިހުރެވެ. ބަލިއަޅުވާ އެނގޭ ކަރުވާތް
قُرْآن ނަފަރާ ފިލުވައިވެއެވެ. ދިނުމާއި އަޅުވާ ބަދަލުކަމަށް ފިލުވައެވެ. އަދި އިނދިކޮޅު ވަޅުވާ ކަނޑަނޑު އަޅަގެނޑު
ވަޅުދަނޑު ވަށައިގެނދެވޭތަ ކަރުގައިވަނީއެވެ. އަދި ކަލަގެ ކަރުވަމުގައި ގޮސްގޮސްއިން اللّٰهُ އަށް ذِكْرُ
ކުރުމާއި ކަރުގައިވާ ހަވާދެއްވައެވެ. ވަޅުވަޅުގެ ކަނޑުކަރު ހަރާ ހަނދުނީވެ.

سِحْرُ ފިރިހިތާއި ދުރު ހަވާލުކުރުމާ އިލާޖުތަކުގެ ގޮތްތަކާއި: ✸ ބަލިވެރިގެ ނަފާއި އެނގޭ ވިނދުގެ ނަން އަކަށި
ސަވާރުކަރަނަވައެވެ. ނަފުވައް ނަނައިގަނޑު ނަގަދުކަން ފަރަވައިކަރު އައިވައް ބައިފައިނަންނަނައެވެ. ✸
ބަލިވެރިގެ ފަރަދުއި—ވަބައްސަކަޅު ގަނޑުފަރުސަކަޅު - އެއްޗައިހަދައި އަދިފަނައެވެ. ✸ އަދި
ބައިއަފަހަރު ކަނަވައްސަ ޤަނަސައިކަރަ ކަނޑުން ވަކައްފަޅަކަރަށް حَيْوَانُ އައިހަދައި ބަލިވެރިގެކަބައިނ
އަދިފަނައެވެ. އަދި ބައިއަފަހަރު އަގުދައި ބަލިވެރިގެ ގައިގެ ހަކައިވަ ސަފަނައެވެ. ✸ އަދި އައިވަސަވަނައި
ދަހަނަވަޤެވާގެ އައިހަކައި ކަހަވަނަ ގަހަނަ އަދިފަނައެވެ. ✸ އަދި ބައިއަފަހަރު ހަފަރަސަކަން
ގަގަޤަހަފައިވަ އަދިއައިނަ ގަފައިއަކައި އަކަރަޤަހަފައިވަ ކަރަދަސަގަޢައި ބަލިވެރި އަފަރަ ދަފައިނައެވެ.
އައިރަ އަދިހަނަ ކަހަނަ (ބަޤަބަވަ.) ✸ އަދި އަދި ކަޤަރައިއައިގައި ދަހަނަހައިވަކަނަ ވަކައިރައިވަދަނަ
އަނަނަނަ ބަލިވެރިއަރަ އަނަގައިފަނައެވެ. އައިރަ އަދިހަނަކަހަނަ (ބަޤަބަވަ) ދަހަނަނަވަ. ✸ އަދި ވަކަ
ދައިދަވަކަރަ ފަނަގައި ނަޤަހަނަ އަނަގައިފަނައެވެ. ✸ އަދި ބަލިވެރި އަވަރަ ބަދަގައި ވަގަލަނަ ކަނަދަވަސަ
އައިއަކައިދައިފަނައެވެ. ނަވަވަ ކަރަދަސަކަޢައި ދިފައި އަހައިނަ ދަނައިރަވަނަ ބަނަފަނައެވެ.

*އީމާނުން އެއްވެސް އަންނިޔާއެއް ނުވާ ބައެއް خاصّ خَبَرُ ބަލައިގަނެއް ދީފައިވާނެއެވެ. ނުވަތަ އޭނާގެ ނަމުގެ ނުވަތަ އޭނާގެ ރިޔާގެ ނަމުގެ އެނގޭގޮތް ބަޔާންވާ خَبَرُ އެއް ބަޔާކުރާ ހަދީޘް ދީފައިނުވެއެވެ. ✸ އަދި ބައެއް ފަހު ބަޔާނުކުރެވިގެން ހަމަ ދަނެއްގެ އަށް އެނގޭ ބަޔާގެ ވަރަށް ހިތްހަމަޖެހިފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް ފަންނު ނަމަވެސް ޖަހާބީން خَبَرُ ހިތްހަމަޖެހިފައެވެ.

7) أَهْلُ السُّنَّة ގެ ބާރުތަކުގެ مَذْهَبُ އަކީ ހަމަހައިރާނުވާކަން ޖިންނުން އިންސާނުންގެ ހަށި އެތެރެއަށް ވަދެ ނުހަދާނެއެވެ. އެގޮ ދަލީލަކީ ގަދަފަދަވެވޮޑިގެންވާ الله ގެ ބަސްފުޅެވެ. ﴿ٱلَّذِينَ يَأۡكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِي يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ مِنَ ٱلۡمَسِّۚ﴾ ހަމަހައިރާނުވާކަން އެއްގޮތަށް مُفَسِّرُ ން إِجْمَاع ވެފައިވާގޮތުގައި މުއްތަސިލުވީ مَسُّ ގެ މާނައަކީ ޖިންނުން އިންސާނުންނަށް ގެނެ އެހާރަވެން އިންސާނުން ހިފާ އެކުލަވާލާ ސަބަބުން އިންސާނުންނަށް ޖެހޭ شَيْطَانِى ޖެހުމެވެ.

ފައިދާއެއް: حَسَدَ އަކީ އަނެއްމީހާގެ ލިބިފައިވާ ނިޢުމަތް ފިލައިދިއުމަށް އެދުމެވެ. އެއުމަކީ އިސްލާމްގެ ސަބަބުކަ އެއް އިވެ. އެދުމެއް އެރުވާ ބޮޑު ފާފައެގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ކަކުރެވެ. އެއް އެގެ ބަރަކާތެވެ. އަދި އެއް އާސްމާނާއި ބިމުގައިވެސް الله އަށް އިބާދަތް ކުރުމަށްބަލައެވެ. އިބްލީސް އާދަމްގެފާނަށް ސަޖިދަ ނުކުރި އިސްލާމް ނުފެއަރުނުވުމަށް ސަބަބަކީ ވެސް ޙަސަދު އެވެ. حَسَدَ ވެރިވުމަށް ފަހެވެ. ހަމަ ފުރަތަމަ قَابِيْلُ އޭނާގެ أَخُ މަރަލެއް އަރުވާލީ ހަސަދައިގެ ސަބަބުންނެވެ.

އަނިޔާގެ ފާޑުވާ: ✸ އަނިޔާގެ ފާޑުގެ ހަރަކާތްތަކަށް ދަނޑިއަޅައިދީ ކަމެއް. ޙަސަދުވެރިއާ ދޮގެވެ. ޖެހެ ހަދާގެ ދެރަކުރެވޭ ހަސަދަ، ރޭގަނޑު حَسَدَ ވެރިޔާ ހަރާމްކޮށްފައި ހާލަތެއް ކާރިސާވެރިއެވެ. ✸ ކަލޭނަށް ފާއިދާ الله ދެއްވާފައިވާ ތެރަކާތްތަކުގެ ފާޑުވާއިރު ދެވަން ކަމާއި ބަލައިގެން حِكْمَة ވެސް ނިޢުމަތް ދެއްވައިދިނުމަށް ދުއާކުރައްވާ ތެރެއަށް ގޮވާލައްވާ ތަކެއްޗެވެ. ހިފުމަށް ކަނޑައެޅިގެން ދޭގޮތަށް އިޢްތިރާޒުގެ إِعْتِرَاضُ ހަރާމްކަމެވެ. އަދި قَضَاء قَدَرُ އަށް ރިޟާވުން ލާޒިމުވެގެންވެއެވެ. ✸ ކަލޭ ދެކޭ ތަކެއްޗަށް ނަމަވެސް އުއްމީދާ ޖަހާނެތެވެ (مَاشَاء الله / بَارَكَ الله لَكَ) މިފަދައިން ބުނެފައި ކަމުގެ ހިތާ ބަރަކާތް ލިބުމެވެ. ✸ އަދިހެން ދުޢާކުރެއްވުމަށް ހަރުދަނާވެ: (އަހަރި حَسَدَ ވެރިޔާނަށް ކުރާގޮތުގައި ހަރުދަނާވާ) އެއްވެސް ވަރުގަދަ حَسَدَ ވެރިޔާއަށް ނުފެނިގެންވާނެ ބައިވެރިވުމަށް ދަރުވާ ގެރޮޕާ ދުވަސް. އަދި رَسُوْلُ الله ، أَصْحَابُ ބޭކަލުންނަށް ސަލާމް ވިސްނުމަށް އެދުނުކަމަކީ ހަދިޔާ ހޯދައިދިނުމެއް އަރިހުގައި عَبْدُ الله بْنُ عَمْرُو رَضِيَ الله عَنْه ތިބިގެން ހުރި ނުވަތަ ބޭކަލުން އެދުރު ތިބިޔާ އިޝްރާރުވިއެވެ. އަބުބަކުރު ހާމަކޮށް ޖާގަ ދެވުނު އޮތީ އަޅުގަނޑު (އަހަރި حَسَدَ ވެރިޔާ ނަމާޒުގެ) ސަބަބުން ހަރުގަނޑު އެގޮތަށް ހިތްހެޔޮވެގެންނެވެ.

دُعَاء ކުރުން

އިންސާނާއި خَلْقُ ކުރެއްވި ވެރި الله އަށް ފުދިގެންވެއެވެ. އެކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި ނިކަމެތިކަން ބޭނުންވެއެވެ. އެކަލާނގެ ވެރި މުސްކުޅިކަމުގެ ބޭރުން ދިރުމެއް ފުދިގެންނެވެ. އެކަލާނގެ މުސްކުޅިކަން ބޭނުންވާ ނަމަވެސް ވެރިކަމުގެ ކަލޭގެފާނު ޙަޤީޤަތުގައި الله ވެރި އެކަލާނގެ އަށް دُعَاء ކުރުމުން އެކަލާނގެ އެދުމާއެކު މުޅިކަން ފެންވަރު ކުރައްވައިދެއެވެ. އެކަލާނގެ وَحِي ކުރައްވައެވެ.

﴿ اُدْعُونِيٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴾ މާނައީ: ކަލޭމެން ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް دُعَاء ކުރާށެވެ. ކަލޭމެންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އިޖާބަދެއްވާނެއެވެ. ބަލާދُعَاء ކުރުމަށް ބޮޑާވާ މީހުން ދަށުވެ ނިކަމެތިވެގެން ނަރަކައަށް ވަންނާނެއެވެ. ޖަހަންނަމުގައި ދިރިއުޅޭނެއެވެ.

ބުނެއެވެ. އަދި رَسُوْلُ الله ، حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ﴾ މާނައީ: الله އަށް دُعَاء ކުރާ ކަލޭގެފާނު ނަފުސު އެކަލާނގެ ކައިރީގައި ހުންނެވީއެވެ. ބުނެވެ. އަދި އިޖާބަދެއްވާ އެކަލާނގެ ރަޙްމަތް ފުރިހަމަ ވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ކައިރި ބޮޑުވެގެންނެވެ. އަދި އިޖާބަ އެކަލާނގެއާއި ގާތްކުރައްވައެވެ.

އަދި ހަމަކަށަވަރުން رَسُوْلُ الله ގެ أَصْحَابُ ބޭކަލުންނަށް އެކަން އެގެވޭނީ ދުޢާއިން ހިފާފައި ކަމުގައި ފެންނަނީ ދުޢާގެ ރަޙްމަތުން ނިކަމެތިކަމާ ގުޅިގެންނެވެ.

އަދި ބޭކަލުން އިޙްސާނުގައި خَلْقُ ކުރެއްވި އެކަލާނގެ ހަރުދަނާކަން ވަރަށް ބޮޑު ކަމެކެވެ. އަދި އެކަލުން ބޭކަލުން رَبُّ އެވާ ބޭކަލުން ހަރުގެފުޅު އަދި ހަމަކަމުގައި ދެކިވަޑައިގެންނެވެ. އަދި ބޭކަލުން رَبُّ ބޭކަލުންނަށް ހަރުގެފުޅު ގޮވާލުމަށް ކުރައްވަން ނެތެވެ. އެއީ الله ގެ ބޮޑު ގާތްކަމަށް ކުރަނީ ދުޢާގެ ގޮތުގައިވެއެވެ. ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ﴾ މާނައީ: ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ގާތް ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އަޅުން ކަލޭގެފާނާ (ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއެވެ.) ފަދަ ހަރުދަނާކަމުން ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ދަންނަވާލައްވާ ވިސްނުމެވެ. ބުނެވެ. ދަންނައެވެ. دُعَاء ކުރުމަކީ الله ގެ حَضْرَةُ ގައި ވަރަށް ކުރީގެ ދަރަޖައެކެވެ. ކަމުގެ. އަދި الله ގެ حَضْرَةُ ގައި އެއްވެސް ކަމެއް قَضَاء قَدَرُ ވެސް ބަދަލުވާ ކަމެއް ނުވާނެއެވެ.

އަދި الله އަށް دُعَاء އެދިވަޑައިގަތުމަށް އަދި އެގޮތުގެ ކުރެވޭ ދުޢާތަކުން ހުރިހާ އެކަލާނގެ އަމުރުގައި އަދި دُعَاء އެއް ދީގެ ކުރައްވައެވެ. އަދި النَّبِيُّ ، ވިދާޅުވެއެވެ ކަންތައްތަކެއް ބަޔާނުކުރައްވާ دُعَاء ކުރުމުގެ ދުޢާއެއެވެ. އެކަމާބެހޭ حَدِيْث ކުރައްވައެވެ. (مَامِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُوْ بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيْهَا إِثْمٌ وَلاَ قَطِيْعَةُ رَحِمٍ إِلاَّ أَعْطَاهُ اللهُ بِهَا إِحْدَى ثَلاَثٍ : إِمَّا أَنْ تُعَجَّلَ لَهُ دَعْوَتَهُ وَ إِمَّا أَنْ يَدَّخِرَهَا لَهُ فِي الآخِرَةِ وَ إِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ السُّوْءِ مِثْلَهَا ، قَالُوْا إِذًا نُكْثِرُ ؟ قَالَ اللهُ أَكْثَرُ) أحمد މާނައީ: އެއްވެސް މުސްލިމަކު دُعَاء ކުރާއިރު، އަދި ފާފައެއް دُعَاء ގައި ނުވާނަމަ، ގާތްތިމާގެ ގުޅުމެއް رَحِمُ ކަނޑާލުމެއް ނުވާނަމަ، الله تَعَالَى މިންވަރު ކުރައްވައިފައިވާ ތިން ކަމެއްގެ ތެރެއިން ކަމެއް ދެއްވައެވެ. އެއީ އެ دُعَاء އަވަހަށް ދީގެން ކަމުގައި ދެއްވުމެވެ. ނުވަތަ آخِرَة ދުވަހުން ދެކުނައިގެ ބަދަލުގައި ބާއްވައިދެއްވުމެވެ. ނުވަތަ އެ دُعَاء އާއި އެއް ވަރަކަށް ނުބައިކަމެއް ދުރުކުރައްވައިދެއްވުމެވެ. أَصْحَابُ ބޭކަލުން ދަންނަވައެވެ. އެހެންވީއިރު އަހަރެމެން ގިނައިން دُعَاء ކުރާނަމެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. الله އެއަށްވުރެ ގިނައިން ދެއްވައެވެ. ބުނެވެ.

دُعَاء ގެ ބާވަތްތައް: އެއީ ދެބާވަތެކެވެ. 1) އަޅުކަމުގެ دُعَاء. އެއީ ނަމާދު ފަދަ ޢިބާދަތް. ކަންކަމެވެ.

2) ކަންކަމަށް އެދި ސުވާލުކުރުމުގެ دُعَاء އެވެ.

عَمَلُ ކުރާނެ ގޮތްތައް: ގެތެރޭގައި قُرْآن ކިޔެވުމާ ނަމާދާ ذِكْرُ ކުރުމާ ނަމާދު دُعَاء ކޮށް ދެނެގަނެވެ؟ قُرْآن ކިޔުމަށް ފަދައިން އެއީވެސް ކުރެވޭ. ދެން ذِكْرُ ކޮށް ސުވާލުކުރެވޭ. ދެން دُعَاء ކޮށް ދެނެގަނެވޭ. މިއީ އިޙްސާނުގެ ފަދަ ދެވަނަ ގޮތެވެ. ނަމާދުގެ ބައިއެއްގެ އެއްބަ ގެންދިޔުމަށް

އެހާ ދިގުނުވާ ދުވަސްކޮޅަކަށް އިސްލާމްދީން ޤަބޫލުކުރި އަހަރެމެންނަށެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް عَرَفَة ދުވަހުގެ دُعَاء ކުރުން
قُرْآن ކިޔެވުމަށްވުރެ ރަނގަޅެވެ. އަދި فَرْضُ ނަމާދުގެ ފަހުގައި ކިޔުމަށް ވާރިދުވެފައިވާ ذِكْرُ ތަކުރާރުކުރުން قُرْآن
ކިޔެވުމަށްވުރެ ރަނގަޅެވެ.

دُعَاءِ ޤަބޫލުކުރެއްވުމުގެ ސަބަބުތައް: ތިރީގައިމިވަނީ ސަބަބުތަކެވެ. އޭގެތެރެއިން ބައެއް ސަބަބުތަކެވެ.

1) *ފާހަގަކުރެވޭ ސަބަބުތަކެވެ.* އެއީ ހެޔޮ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ. މިސާލަކަށް صَدَقَة ކުރުން وُضُوء ކުރުން ނަމާދުކުރުން
قِبْلَة އަށް ކުރިމަތިލުން – ދުޢާ އިޚްލާޞް – اللهُ އަށް ޝަރީކުނުކުރުން އެކަލާނގެއަށް ފުރިހަމަ ކުރުން – އެކަމާ
دُعَاء އެކަމަށް ހިތްޖެހުމާއި، ތަޤުވާވެރިކަމާއި އިސްލާމްދީނާއި ރަސޫލުﷲ ގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުން – ސަލާމް ފެތުރުން دُعَاء
ކުރުމަށް اللهُ ގެ فَضْلُ ތަކުގެ ތެރެއިން رَحْمَة ދެއްވުމަށް ދެންނެވުން – އަދި މިސާލަކަށް
އަންނަބިއްޔާގެ މަގުން އަންނަ ޢަމަލުތަކުން دُعَاء ކުރުމަށް رَحْمَة ލިބޭ އެވެ. އެއްބަސްވާ ސުންނަތް
ބަހުން ސަލާމް– އަދި ކިޔަވައިދެއްވާ؟ الجَبَّارُ ފަދަ القَهَّارُ ފަދަ ނަންނަމުން ބޭނުންކުރުން– دُعَاء ކުރުން
ފެށުމުގެ ކުރިން މާތްﷲ ގެ ޙަމްދު ކުރުމަށްފަހު النَّبِيُّ ، ގެ މައްޗަށް صَلَوَات ކިޔުން– އަދި
ފާފަތަކަށް އިޢުތިރާފުވެ إِقْرَارُ ވުން– اللهُ ގެ نِعْمَة ތަކަށް شُكْرُ ކުރުން – އަދި دُعَاء ޤަބޫލުކުރެއްވުން
އެދުމާއި ހިތްވަރުގައި ވަރުގަދަކަމާއި ޔަޤީން ކަމާއި ވެސް ކުރުން دُعَاء ކުރުން– އަދި
ގަދަކަމާއި ހިތްވަރު. ✸ އެއީ ބާރުބޮޑު ވަގުތެއް: ބުނެވޭ ފަދައިން ހުރިހާ ވަގުތެއްގައި ވާހަކަފުޅަކީ اللهُ
ދަންނަވާ އެކަނި ވަގުތަކީ– ބޭނުމެއް ހުރިކަމުގައި دُعَاء ކުރުން– وُضُوء ކުރުމުގެ–
ސުޖޫދުގެ އިތުރަށް– ނަމާދުން ސަލާމް ދެއްވުމަށް ކުރިން– ނަމާދުގެ ފަހުން– قُرْآن خَتِمُ ކުރުމުގެ–
ހަފުތާ– ދުވަހުގެ އެއްބައި– އަޅުގަނޑުމެން ދުވާލު دُعَاء– ގަޑިއަކީ ކުރުމުގެ ފަހުން ކުރަ ދުވަސް– ބާރު
ދުވަހުގެ ކުރަ دُعَاء– މުސާފިރު އެކަކު ބަލިމީހާ ދުވަހުގެ دُعَاء– މަޒްލޫމާގެ عَدُوُّ
ނުކުތުމަށްފަހު. ✸ ދުނިޔޭގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން ބޮޑުދުވަސް ،خَاصَّ ކޮށް އިސްލާމީ އަހަރު
ދުވަސްތަކެވެ ✸ މުސްލިމުންނަށް ތިބޭ ހަދިޔާ ދުވަސްތަކާއި، ރަމަޟާން މަހުގެ ، لَيْلَةُ القَدْرِ މިފަދަ ،
عَرَفَة ދުވަސް ✸ މާތްވެގެންވާ ތަންތަނެވެ. ދެފަދައިން ވިސްނައިދީފައި ވާ ގޮތަށް ކަޢުބާގެ ތެރޭ،އަދި خَاصَّ
ކޮށް مُلْتَزَمُ ކައިރީގައި مَقَامُ إِبْرَاهِيْم ގެ ކައިރީގައި ، صَفَاء އާއި مَرْوَة ގެ މަތީގައި عَرَفَة ގައި އާ مُزْدَلِفَة ގައި ،
حَجّ ގެ ދުވަސްތަކުގައި مِنَى ގައި ، زَمْزَم ފެންބުއިމަށްފަހު އަދި މިނޫނަސް ބައެއް ތަންތަނެވެ.

2) *އަމަލު ފުރުގެ ސަބަބުތައް:* دُعَاء ކުރުމުގެ ކުރިން: ވަދަވެރި تَوْبَة އަކާއި تَوْبَة ވުން– އަނިޔާވެރިކަމުގެ ތެރެއިން
ހިފާފައިވާ އެއްޗެހި އަދާކުރުން – ހައްޤުތަކުގެ ތެރެއިން އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި އެކު ރުޖޫޢަވުން
އަދާކުރުން– ކާނާ ބުއިމާއި ފަދަ އެއްޗެހިން حَلَال ވަޒީފާއިން ހޯދުން–
ހަރާމްގެން ދުރުވުން– حَرَام ކަންކަމުގައި ދެމިހުރުން– ޝައްކު ކަންކަމުގައި ޝަރުޢީގޮތުން
ދުރުވެގެންވުން – އަދި **دُعَاء ކުރާފަރާތް**: ހިތް حَاضِرُ ކޮށްގެން ހުރުން– اللهُ އަށް ހިތްވަރު ދިނުން– އަމިއްލަ
ގަދަކަން ދޫކުރުން– އަމިއްލަ އެދުންތައް އަނިޔާވެރިކަމުން– އަމިއްލަ ނަފްސާއި ކަންތައް
ހިފެހެއްޓުން–އަމިއްލަގެ ފުރަތަމަ ރައްކާ ކުރުމަށް ހުރިހާ ކަމެއް ދޫކުރުން– ދުޢާ ޤަބޫލުކުރެއްވުމުގެ
ޔަޤީންކަން ލިބުން.

دُعَاء ޤަބޫލުވުން ލަސްވާ ކަންތައްތައް: ބައެއް ފަހަރު އިންސާނާ دُعَاء ކުރެއެވެ. ނަމަވެސް ޤަބޫލު ނުވެއެވެ.
ނަމަވެސް ޤަބޫލުވާން ލަސްވެއެވެ. އެގޮތަށް ފެންނަ ބައިގަނޑަކީ އެއްސަބަބުގެ ސަބަބުތަކެއް ވާނެ. ✸ اللهُ
އަޅުގެ އިސްލާހަށްޓަކައި އޭނާ دُعَاء ކުރުން. ✸ *دُعَاء ކުރުމުގައި تَفْصِيْلُ ކުރުން.* އެއީ މިސާލަކަށް ނަފްސާއި
ހެޔޮ ނަމަވެސް އެބައި ދުނިޔާގެ ނަމަވެސް ސަލާމަތާއި އަދި اللهُ ގެ حَضْرَةُ ގައި އެދުމަ

ހާލަތާއި ރައްކާތެރިކަން އެދުމަށެވެ. ނަމާދުގެ ހަރަކާތްތަކަށް ސަލާމަތް ވުމަށް އެދުއްދުމުން ފުދިއްޖެއެވެ. ✱ ތިމާގެ އަމިއްލަ ޙާލަތާ ނިސްބަތުން އިންސާނުންގެ ނަފްސާނީ ހަމަޖެހުމަށް ދުޢާ ކުރުން. ✱ ފުރިހަމަކުރުން ނޫޅުމަ رَحِمُ ކަޑަށް ދުޢާ ކުރުން. ✱ اللهُ ގެ އިރާދަތަކުގެ ދުޢާ ކުރުމުގައި ގޯސް. މިސާލަކަށް: އަލްމަރުޙަ اللهُ އޭ. އިބްރާހީމްގެ އިރާދައިގެ ސަބަބުން ތިމާ ފަރާވުމަށް އިސްލާހު ދޭތެރޭ. ✱ ހިތްޖެހޭ ހާލަތު ނޫނިސްގަ ދަންނަވާ ކުރުން. މިސާލަކަށް: އަހަރެން ދުޢާ ކުރަމުން މިހާރަކު ދޭށެވެ. ✱ ވަރަށް ކުޑަ ބަސްތަކާ ނުގުޅޭ ފަދަ ދުޢާ ކުރުން. ✱ ހިތް ދެމެހެއްޓުމުގެ غَافِلُ ވެގެން ހިތާ ނުލާ دُعَاء ކުރުން. ✱ اللهُ އަރިހު ފިޔަވައި ނުވަތަ އެހެން އެއްޗަކަށް ދުޢާ ކުރުން. ✱ ހިތްހަމަޖެހުމަށް ދުޢާ ކުރުމާއި ކުރިން ސަލަވާތް ކިޔުމާއި ނަބިއްޔާ دُعَاء ކުރުމުގެ النَّبِيُّ ﷺ އަށް ސަލަވާތް ކިޔުމެވެ. އަދި އިބްނު النَّبِيُّ ﷺ ގެ ޙައްޤުގައި صَلَوَاة ކިޔުމެވެ. މި އާދަޔާ ޚިލާފު حَدِيْث ކުރުމުގައި "ކުރިން އަރިހު ސިފަކުރިއެވެ." ދެން އިލާހުގެ ނަމުގައި ހިތުގެ ދުޢާގައި ދެކޭން ދުޢާ ކުރާނަމަ ހަމަ ފުރިހަމަކުރުމެވެ. اللهُ ގެ حَمْدُ ކުރި ثَنَاء ކިޔުމެވެ. ދެން النَّبِيُّ ﷺ ގެ ޙައްޤުގައި صَلَوَاة ކިޔުމެވެ. ދެން އެ ވާހަކަ ބުނުމުގެ ފަހުން دُعَاء އާއި ގުޅިގެން ކިޔުމެވެ. (الترمذي)

✱ ތަކުރާރުކޮށް ޝައްކުވެރިކަން ދުޢާ ކުރުން. މިސާލަކަށް: ދުނިޔޭގައި އަބަދުވެސް ޙަޔާތުން އަދި دُعَاء ކުރުން.

✱ ބަލަނީފާކަން އެއްކޮށް ލާނެ ދުޢާ ކުރިހާ عِبَارَةَ ސިފަކޮށްގެން މަސްއޫލުވާ ގޮތަށް ކުރުން. اللهُ تَعَالَى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. ﴿ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ﴾ މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ނިކަމެތިކަމާއެކު ސިއްރުން ދުޢާ ކުރާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ހައްދުފަހަނައަޅާ މީހުންނަށް ވެރިރަސްކަލާނގެ ލޯބި ނުވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. رَبّ އަށް دُعَاء ކުރާށެވެ. ހިތުގެ. އަދި ابْنُ عَبَّاس ވިދާޅުވިއެވެ. دُعَاء ކުރުމުގައި ހަދަންޖެހޭ އިސްކަމަކީ دُعَاءގެ عِبَارَة ހުސްކުރުމަށް ކުރިމަތިވުމުން ދުރުވުމެވެ. އެކަމުން ދުރުވެ ގެންނަވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެން رَسُوْلُ الله ﷺ އާއި އެކަން ކުރިއިރު أَصْحَابُ ބައްޔަކުން ދުރުވީއެވެ. އެބައްޔަށް އެހެން ސަބަބެއް ދަނީއެވެ. ބުނެވެ. (البخاري) ✱ دُعَاء ކުރުމުގައި މާޚާއްސަ އާދައިގެ ގޮތުން. اللهُ تَعَالَى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. ﴿وَلَا تَجۡهَرۡ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتۡ بِهَا وَٱبۡتَغِ بَيۡنَ ذَٰلِكَ سَبِيلٗا﴾ މާނައީ: އަދި ކަލޭގެފާނު ނަމާދުގައި މާބޮޑަށް އަޑުގަދަކޮށް ނުކިޔާށެވެ. އަދި އަޑުމަޑުކޮށްވެސް ނުކިޔާށެވެ. އެދެމެދުގެ މަގެއް ހޯއްދަވާށެވެ. ބުނެވެ. عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ވިދާޅުވިއެވެ. މި دُعَاء ކުރުމުގައި މިއާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ބުނެވެ.

އަދި دُعَاء ކުރުމުގެ އާދާބުގެ دُعَاء މަގުބޫލުވާ މަޤާމުތަކުން مُسْتَحَبُّ ވެގެންވެއެވެ. ފުރަތަމަ: حَمْدُ ثَنَاء ކިޔުން. ދެވަނައަށް: النَّبِيُّ ﷺ ގެ ޙައްޤުގައި صَلَوَاة ކިޔުން. ތިންވަނައަށް: ތިމާގެ ފާފަތަކަށް إِقْرَارُ ވުން. ހަތަރުވަނައަށް: اللهُ ދެއްވި نِعْمَةُ ގެ ޙައްޤުގައި شُكْرُ ކުރުން. ފަސްވަނަ: دُعَاء ކުރުމުގައި ފަރުވާތެރިވުން. އަދި النَّبِيُّ ﷺ ގެ ހަދީޘް ފަދަ ފުރިހަމަ دُعَاء އަކީ جَوَامِعُ الْكَلِم ގެ ބަސްކޮޅުތައް ބޭނުންކުރުމެވެ. އަދި سَلَفُ ގެ ބޭކަލުންގެ ފިޔަވަޅުތަކަށް ތަބާވާ ބަސްކޮޅުތައް ބޭނުންކުރުން. ހަވަނައަށް: النَّبِيُّ ﷺ ގެ ޙައްޤުގައި صَلَوَاة ކިޔުން. دُعَاء ނިންމުން.

ދަންވަރުން އެކަށީގެންވާ ވިރުދު دُعَاء ތަކެއް:

دُعَاء ގެ މުނާސަބަތު	رَسُوْل الله ﷺ ގެ حَدِيْث ކޮށްދެއްވި دُعَاء.
ނިދުމުގެ ކުރިން ނިދާއިރު	باسْمِكَ اللّهُمَّ أَمُوْتُ وَأَحْيَا" ހޭލުމުގައި " الحَمْدُ لِلّهِ الّذِى أحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُوْرث"
ނިދިއަށް ބިރުގަތުމުގައި	أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَمِنْ شَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ وَأَنْ يَحْضُرُوْنَ"
ނިދިގައި ނުރަނގަޅު ހުވަފެން ދެކުމުން	މާނަ: ކަލާނގެ ތާއްމު ކަލިމަތްތަކުން އޭނާގެ ކޯފާއާއި އަދަބުން އަދި އޭނާގެ އަޅުންގެ ނުބައިކަމުން އަދި ޝައިޠާނުންގެ ވަސްވާސް ލުމުންނާއި އަދި އެއުރެން اللهُ حَضْرَةَ ނުކުތުމުން. ދެން اللهُ އަށް حَمْدُ ކުރާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ހުވަފެނުގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަން އެދުމެވެ. އަދި شَيْطَانُ ގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަން އެދުމެވެ. ޖެހިލުމުގެ ސަބަބުން ހުވަފެނުގެ ވާހަކަ އެހެން މީހަކަށް ނުކިޔުމެވެ. އަދި އަނބުރާ ފަޅި ބަދަލުކުރުމެވެ. ފުރަޅުވާކަށް ނުބެލުމެވެ.
ގެއިން ނުކުންނަ ހިނދު.	اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ" بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ "

ކަނޑުދަތުރުކުރާއިރު	ވިސްބުނާތެވެ.
ވާރޭވެހޭއިރު.	«اللّهمّ صَيِّبًا نَافِعًا» ދެންނެވުމަށްފަހު ނިކަމެ ދުވަހަކު ކިޔާށެވެ. «مُطِرْنا بفَضْلِ الله وَرَحْمَتِهِ» ދެންނެވުމަށް ކިޔާށެވެ. އަދި ބޮނޑުވެއްޖެނަމަ ކިޔާށެވެ.
ވައިގަދަވެއްޖެއިރު.	« اللهمَّ إني أسألك خَيْرَهَا وخير مَا فيْها وخير ما أرسلت به، وأعوذَ بكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فيها وشَرِّ ما أُرسلت به »
އައު ހަނދުފެނިއްޖެއިރު.	« اللهمَّ أهلّه عَلَيْنا باليمن والإيمَانِ والسَّلامَةِ وَالإسْلام، هِلالَ خيْرٍ ورُشدٍ، رَبِي وَرَبُّكَ اللّٰهُ »
ދަތުރު ފުރައިގަތުމަށް وَدَاعُ ކިޔާނެވަ.	« أسْتَوْدِعُ اللّهَ دِينَكَ وَأَمانَتَكَ وَخواتيمَ عَمَلِكَ »، ދެންނެވުމެވެ. އަދި ދަތުރުވެރިޔާ: « أسْتَوْدِعُكَمُ اللهَ الَّذيْ لا تَضيْعُ وَدَائِعُهُ » ދެންނެވުމެވެ.
ދަތުރުގެ دُعاء	اللّٰهُ أَكْبَر، اللّٰهُ أَكْبَر، اللّٰهُ أَكْبَر (سُبْحانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرنينَ * وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ) اللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفرنَا هَذَا الْبرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالأَهْلِ. އަދި އެނބުރި އަންނަންޏާ އެވެނިކަމެއް އަދި: آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ» މިވެނިކަމެވެ.
ނިދަން އޮށޯތުމުގެ دُعاء.	« اللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ لا مَلْجَأَ وَلا مَنْجَا مِنْكَ إِلا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ » « الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لا كَافِيَ لَهُ وَلا مُؤْوِيَ » « اللَّهُمَّ قِنِيْ عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ » « سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّي بِكَ وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَاغْفِرْ لَهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ » މި دُعاء ކިޔާށެވެ. ދެން ދެއަތްތިލަ ހުޅުވާ ދެއަތްތިލައަށް ފުމެލުމަށް فَلَق ، نَاس މިދެސޫރަތް ކިޔާލައި ފުރިހަމައަށް ހުރިހާ ގަނޑަކަށް އަތްފިރުމާށެވެ. އަދި ކިޔަވައިދިނުމުގެ (آلم) السجدة، މިސޫރަތާއި تبارك الملك »މިސޫރަތް ކިޔާށެވެ.
ނަމާދަށް ނުކުންނަމުން ކިޔާ دُعاء.	« اللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَمِن فَوْقِي نُورًا، وَمِن تَحْتِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ شِمَالِي نُورًا، وَمِن أَمَامِي نُورًا، وَمِن خَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي نَفسِيْ نُورًا، وَأَعْظِمْ لِيْ نورًا، وَعَظِّمِ لِي نُوْرًا، وَاجْعَلْ لِي نورًا، وَاجْعَلْنِيْ نُوْرًا، اللَّهُمَّ أَعْطِنِيْ نُوْرًا، وَاجْعَلْ فِي عَصَبِي نُورًا، وَفِي لَحْمِي نُوْرًا، وَفِي دَمِي نُورًا، وَفِي شَعَرِي نُوْرًا، وَفِي بَشَرِي نُورًا »
إسْتِخارَة ގެ دُعاء.	ކަމަކަށް ބޭނުންވާއިރު އިސްތިޚާރާގެ ނަމާދުކުރާށެވެ. فَرْض ނޫން ދެ رَكْعَة ނަމާދުކުރުމަށްފަހު ދަންނަވާށެވެ.: اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ هَذَا الأَمْرَ (އެކަމަކީ ކޮންކަމެއްކަން މިތާ ކިޔާށެވެ) خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي ــ أو قال: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ ــ فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأمر شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي ــ أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ ــ فَاصْرِفْهُ عني واصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ »
النَّبيُّ ﷺ ވިދާޅުވެދެއްވި جَامِعُ دُعاء ތަކެއް.	« اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ سُوءِ الْقَضَاءِ وَمِنْ دَرَكِ الشَّقَاءِ وَمِنْ شَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ وَمِنْ جَهْدِ الْبَلاءِ » « اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي وَخَطَئِي وَعَمْدِي وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » « اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي وَاجْعَلْ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ وَاجْعَلْ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ » « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى » « اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلاهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لا يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لا يَخْشَعُ وَمِنْ نَفْسٍ لا تَشْبَعُ وَمِنْ دَعْوَةٍ لا يُسْتَجَابُ لَهَا » « اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ وَجَمِيعِ سَخَطِكَ »

ނަފުލު ޢިބާދަތް

ހަމަކަށަވަރުން اللهُ تَعَالَى އެބަޔަކު ހުރިހާ مَخْلُوقُ އެއްގޮތަކަށް އިންސާނާ މާތްކުރައްވައެވެ. އަދި ވަކިކަހަލަ ފަޟީލަތްތަކެއް ދެއްވައިގެން خَاصَّ ކުރައްވައެވެ. އަދި ވަކިކަހަލަ ޢަމަލުތަކަކީ ދީނުގައި ވަރަށް ބޮޑު ފަޟީލަތެއް ހުރި ކަންކަމެވެ. އަދި ހަމަ ވަކިކަހަލަ ދުވަސްތަކެއް ފަޟީލަތްތަކުން ފުރިފައިވެއެވެ. އަދި ބައެއް ވަގުތުތަކަކީ ދުޢާ ޤަބޫލުކުރެވޭ ވަގުތުތަކެވެ. އަދި ސުންނަތްތައް ރަނގަޅަށް ފުރިހަމަކުރުމަކީ ވާޖިބެއް ނޫނެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންގެ ޢިބާދަތްތަކުގައި ދަނޑިވަޅުތަކެއް ކުރިމަތިވެއެވެ. ވީމާ مَشْغُولُ ކުރަމުން ގެންދަންޖެހޭނީ قُرْآن ކިޔެވުމާއި ދުޢާއާއި اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރުމެވެ.

الله އަށް ذكرُ ކުރުމުގެ މާތްކަން: ދެކޮޅަކަށް ނުވާ ގޮތަށް ޙَدِيْث ތަކުގައި އެބަ ވެއެވެ. ރަސޫލާގެ ބަސްފުޅު، « ألاَ أنبئُكُمْ بخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ، وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيْكِكُمْ وَأَرْفَعِهَا فِيْ دَرَجَاتِكُمْ، وَخَيْرٍ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، وَخَيْرٍ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوْا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوْا أَعْنَاقَكُمْ؟ قَالُوْا: بَلَى. قَالَ: ذِكْرُ اللهِ » الترمذي މާނައީ: ކަލޭމެންގެ ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮ ޢަމަލާއި، އަދި ކަލޭމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ حَضْرَةُ ގައި طَاهِرُ ވެގެންވާ، ކަލޭމެންގެ ދަރަޖަތައް އެންމެ މަތިވެގެންވާ ޢަމަލާއި، އަދި ރަނާއި ރިހި ހޭދަކުރުމަށްވުރެ ކަލޭމެންނަށް ހެޔޮވާ، އަދި ކަލޭމެންގެ عَدُوُّ ންނާ ދިމާވެގެން ކަލޭމެން އެމީހުންގެ ބޮލުގައި ތަޅައި އެމީހުން ކަލޭމެންގެ ބޮލުގައި ތަޅުމަށްވުރެ ކަލޭމެންނަށް ހެޔޮވާ ޢަމަލެއް ކަލޭމެންނަށް ދަންނަވައިދޭންތޯ؟ އެބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. ދަންނަވާށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރުމެވެ. ހަމައެހެންމެ حَدِيْث ގައި އެބަ ވެއެވެ. « مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لا يَذْكُرُ رَبَّهُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ » متفق عليه މާނައީ: رَبُّ އަށް ذِكْرُ ކުރާ މީހާއާއި ذِكْرُ ނުކުރާ މީހާގެ މިސާލަކީ ދިރިހުރި މީހަކާއި މަރުވެފައިވާ މީހެކެވެ. އަދި قدسي حَدِيْث ގައިވެއެވެ. اللهُ ވިދާޅުވެއެވެ: « أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلأٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا» البخاري މާނައީ: މާތް ﷲ ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ. އަޅަކު ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ހިތުގައި ذِكْرُ ކުރާނަމަ ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވެސް އެމީހާ ذِكْرُ ކުރައްވާނަމެވެ. އަދި ޖަމާޢަތެއްގެ ތެރޭގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ذِكْرُ ކުރާނަމަ އެއަށްވުރެ ހެޔޮ ޖަމާޢަތެއްގައި އެމީހާ ذِكْرُ ކުރައްވާނަމެވެ. އަދި އެމީހާ ތިމަންރަސްކަލާނގެއާ ކައިރިވާނަމަ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހާއާ ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ވިދާޅުވިއެވެ. « سَبَقَ الْمُفَرِّدُونَ، قَالُوا: وَمَا الْمُفَرِّدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتُ » مسلم މާނައީ: مُفَرِّدُ ން ކުރިއަރައިފިއެވެ. أصحاب ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. مُفَرِّدُ ންނަކީ ކޮން ބައެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ގިނަގިނައިން اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރާ ފިރިހެނުންނާއި ގިނަގިނައިން اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރާ އަންހެނުންނެވެ. އަދި ރަސޫލާ أصحاب ބޭކަލަކަށް وَصِيَّة ކުރެއްވި حَدِيْث ގައިވެއެވެ. « لا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ » الترمذي މާނައީ: اللهُ އަށް ذِكْرُ ކުރުމުގައި ކަލޭގެ ދުލު މެދުނުކެނޑި ތެތްވެގެން ހުރެވޭށެވެ.

ދަރުމަ ލިބޭ ގޮތްތައް: قُرْآن ކިޔެވުމާއި ދުޢާ ދުޢާކުރުމާއި صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމުގެ ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ. އެއީ ދެ ޝަރުޠެއް: 1) އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި إِخْلاَص ތެރިވުން. اللهُ އަށް ޚާއްޞަކޮށް އަދާކުރުމާއި ރަސޫލާގެ ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް ކުރުން. 2) ذِكْرُ ކުރުމުގައި ހިތް مَشْغُولُ ވެފައި ހުރުން. اللهُ އަށް ޒިކުރުކުރާ ހިނދު ދުލާއި ހިތް ދެކޮޅަކަށް ނުވުމާއި ހިތުން ޒިކުރުގެ މާނަ ވިސްނުމެވެ.

ذِكْر ކުރުމުގެ ފައިދާ: شَيْخُ الإسْلاَم ވިދާޅުވެއެވެ. މަހަށް ފެންފަދައިން ހިތަށް ذِكْر ކުރުން ވެއެވެ. މަސް ފެނާއި ވަކިވެއްޖައިމާ ދެން މަހުގެ ހާލު ވާނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟

- الله އަށް ތަބާވުމުގައި، އަޅުކަންކުރުމުގައި، ކާމިޔާބުވުމުގައި، އަޅުކަމުގެ ޙަރަކާތުގައި، އަޅުކަމުގެ ދަރަޖައިން ބޮޑުބޮޑު ހަރުގައި، އަދި އަޅުކަމުގެ ހައްޤު ހިތްހަމަޖެހުމުގައި އަޅުކަމުގެ މައްޗަށް رُجُوْع ވުމުގައި އަދި އަޅުކަމުގެ އަށް ކާމިޔާބުވުމުގައި މީސްތަކުން ވަރުގަދަކުރެއެވެ.
- ހިތުގެ ޤަސްވަތްކަން ހިތުގެ ތެރެއިން ފިލުވައިދެނީ ޒިކުރުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި ހިތަށް ހަމަޖެހުމުގެ ބަދަލުގައި ބޭރުގެ ޝަކުވާތައް ފިލުވައިދެއެވެ.
- ހިތުގެ ބަލި ހަލާކުވުމުން ޝިފާވެއެވެ. الله އަށް ذِكْر ކުރުމަކީ ބޭހެކެވެ. އެއްވެސް ފާރަބަދުނެވެ. އަދި ހިތުގައި ހިތުގެދަރަހަން الله އަށް ذِكْر ކުރުމުގެ ބޭސް ނުވެއެވެ. އަދި الله އަށް ذِكْر ކުރުމަކީ ޝިފާ އެކަމަކު ހަރަކާތްތަކުން މުޅިހިތްވެއެވެ.
- އަދި އެއީ ހިތުގެ ފަރުވާއެއްބެހެވެ. އަދިއެއީ އަޙްލާޤުތަކުގެ އެހެން ބާރާއި لَذَّةُ އެއް ނުވާ ބާރައި لَذَّةُ އެވެ. غَافِلُ ވާމީހާ އެގެބައެއްތޯ.
- އަންނަމުދުވަހައި އޭރަ(الله އަށް ذِكْر ކުރުންމަތިދުވަސް) އެއި މުސްލިމުންގެ ދަރަޖަވެ. އަދި އެކަން ގިނަވެސް އެއީ އިމާންކަމުގެ ބާރައި الله އަށްވާ ލޯބި ވަދުކަމުގެ ދަރަޖަވެ. މިހެން މިހާރު އެއްރޮނގަށް ލޯބިވެނީ އެއްރޮނގަށް ހެދުން ހުރެނީއެވެ.
- ވަނީވަސީލަތްމަތި ފާސޫރުއަތް الله އަށް ذِكْرކުރު އަޅުކަމުގެ ހަދުންކުރާއަކަށް ދަރަޖަތަކުގައި އަދިގެވެގެ الله އާނދަރުކުރެއްވުމަށް ވަޔާގެނުވެއެވެ. خَاصّ ކުރު މަރުވޮދަދިދަހުދި އަގު ސާކުރެވިގެއެވެ.
- އެއީ الله ގެ ޤިބަލުން ސަލާމަތްވުމުގެ ސަބަބެކެވެ. އަދި ހަމަޖެހުމުގައި އަޅުކަމުގެ رَحْمَة ބޮޑުވެގެންދިއުމުގައި މަލާއިކަތުންގެ ފުރިފުރި ސަލާމަތްދީ ދަރުނުވެއިދެއްވުމުގެ ސަބަބެވެ.
- އަދިއެއީ ބަރަކާތުގައްނުނާއި غَيْبَ ބަލުމުގައި ދަބައްޖެވުމުގައި ދުޢާހަދުމުގައި އަދިމުނުވެސް މިބަވަތްގެ ނުދާވެ އަދި ޙަރަމު އެހެއްކަމުން ދުސްލާމުވެމުކަވެ.
- އެއީ އެއްމީޒާނުގެ އަޅުކަމެވެ. އަދިއެއީ އެއްމު ޖަރިމަ އެއްމުމުތިއައްޅުކަމެވެ. އަދިއެއީ ސަވާބުގެގައި އިޙްދާސްގެއެވެ.
- ذِكْرކުރުމީހާއަށް ހައްބޮޑުކަމުގެ ފަރުނުމަރުވެއެވެ. އަދިމުޅިއަށްލިބުމުގައި ވާޖިބަން އިނާއަތްވެއެވެ. އަދި އެއީ ދުނިޔޭގައިތިރި ކައިވެލިއަތުރި އަދި آخِرَة ދުވަހުވެސް ނަރަކަވެ.
- އެއީ ذِكْرކުރުމީހާއަށް الله ގެ رَحْمَة ލާއި އަދި މަލާއިކަތުން ބަރަކާތް އަށުގެ ފަދަ ފުއްސަވުމަށް ދުޢާކުރެއްވުމުގެ ވިދުބާރާކަމެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންބަރަކާތުގެ އަރިހުގައި ގަދަރުވެރިވުމާއި ފަދަ الله ذِكْرކުރުމީހުންގެ ފަޚުރު ވެރިވެގެންނުވެއެވެ.
- ހުރި عَمَلُ ގެ އަޅުކަމެއްގެ އެއްމުއްޤައްދަސް އަމިއްލަކުރު އަސްލުގައިވެސް الله އަށް ذِكْرކުރުމުގެވެ. ރޯދައާއި ޙައްޖުކުރުމާ ވާޖިބު ސަލާތަކީ އަދިއެކަށް އަސްލުގައިވެސް الله އަށް ذِكْرކުރުމުގެވެ.
- އަދިވެސް އަދިގެހެތް ދުޢާކުރު ދުޢާކުރެއް ވީހަތްރަކު ބަރަކާތްތަކެއް މާތްވެރިކަމެދި ދަރަޖަތައް ހަދުގެ ގުރުބާނީ ވާދުވެ.
- شَيْطَانُ އާ ވިދެހެއް އޭރަ ދިރުޤުވެހި ދާދިރުވުރަ ނިކަމެތިކުރާތޯވެ.

ކޮންމެ ދުވަހަކު ހެނދުނާ ހަވީރު ކިޔުމަށް ހުރި ވިރުދު

	ކޮންމެދުވަހަކު ކިޔާވިރުދު	އިރުތައް ވަގުތު	އޭގެ އަސަރާއި މަންފާ
١	آية الكرسي.[1]	ހެނދުނާހަވީރު/ނިދުމުގެކުރިން / فَرْضُ ނަމާދުތަކުގެ ފަހުން	شيطانގެނުބައިން/ސަލާމަތްވުމަށާއި ސުވަރުގެ ވަނުމަށް
٢	بقرة. ސޫރަތުގެ ފަހުދެއާޔަތް[2]	ރޭގެ އެއްވަނަބައި/ގަވާއި/ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި.	ކޮންމެ އެއްޗަކާ ދެކޮޅަށް ރައްކާތެރިވުމަށް ފުދޭ.
٣	(الإخلاص) (الفلق) (الناس) ސޫރަތް ކިޔުން	ހެނދުނާ ހަވީރު 3 ފަހަރު	ކޮންމެ ކަމަކަށް ފުދޭނެ.
٤	بسم الله الذي لا يضر مع اسمه شيء في الأرض ولا في السماء وهو السميع العليم	ހެނދުނާހަވީރު 3 ފަހަރު	ކަމެއް ނުވުމަށާއި ކުއްލިއަކަށް/ އަދި މުސީބާތް ކުރިމަތިނުވުމަށް
٥	أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق.	ހެނދުނާ ހަވީރު 3 ފަހަރު އަދި މަންޒިލެއްގައި ތިބެގެން	އެއްވެސް ގޮތަކުން ގެއްލުމެއް ނުވާނެ ކަމަށް ވަނީ
٦	حسبي الله لا إله إلا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم.	ހެނދުނު 7 ހަވީރު 7 ފަހަރު	ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ ކަންކަމަށް الله ފުދިވޮޑިގަންނަވާނެ
٧	رضيت بالله ربًا، وبالاسلام دينًا، وبمحمد ﷺ نبيًا.	ހެނދުނު 3 ހަވީރު 3 ފަހަރު	ޤިޔާމަތްދުވަހު الله ރުހިވޮޑިގަތުން ލިބިގެންދާނެ.
٨	ހެނދުނު: اللّٰهُمَّ بك أصبحنا وبك أمسينا وبك نحيا وبك نموت وإليك النشور. ހަވީރު: اللّٰهُمَّ بك أمسينا وبك أصبحنا وبك نحيا وبك نموت وإليك المصير.	ހެނދުނާހަވީރު	އަބަދުވެސް ހިތުގައި ތަވައްކުލް ވާޖިބުވާގޮތެވެ.
٩	أصبحنا على فطرة الإسلام، وكلمة الإخلاص، ودين نبينا محمد ﷺ وملة أبينا إبراهيم عليه السلام حنيفًا مسلمًا وما كان من المشركين.	ހެނދުނު	އަދި ނަބަވީ ސުންނަތެވެ. النَّبِيُّ
١٠	اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أو بأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لا شَرِيكَ لَكَ فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ. އަދި أَصْبَحَ ގެ ބަދަލުގައި ހަވީރު أمسى ކިޔާ.	ހެނދުނާ ހަވީރު	ހެނދުނާހަވީރު އެދުވަހާއި އެރޭގެ ޝުކުރު އަދާކުރެވިއްޖެއެވެ.
١١	اللهُمّ إنّيْ أَصْبَحْتُ أَشْهِدُكَ وَأُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلاَئِكَتِكَ وَأَنْبِيَائَكَ وَجَمِيْعِ خَلْقِكَ بِأنّكَ أنتَ اللّٰهُ لاَ إلٰهَ إلاّ أنتَ وَأنّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ. ދެން ހަވީރު ކިޔާއިރު أَصْبَحْتُ ގެ ބަދަލުގައި أَمْسَيْتُ އެވެ.	ހެނދުނު 4 ހަވީރު 4	4 ފަހަރު ކިޔާމީހާ الله ނަރަކައިން މިނިވަންކުރައްވާނެއެވެ.

---

[1] ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ لَا تَأۡخُذُهُۥ سِنَةٞ وَلَا نَوۡمٞۚ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ مَن ذَا ٱلَّذِي يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴾

[2] ﴿ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّن رُّسُلِهِۦۚ وَقَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ٢٨٥ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا ٱكۡتَسَبَتۡۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَآ إِن نَّسِينَآ أَوۡ أَخۡطَأۡنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تَحۡمِلۡ عَلَيۡنَآ إِصۡرٗا كَمَا حَمَلۡتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلۡنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦۖ وَٱعۡفُ عَنَّا وَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَآۚ أَنتَ مَوۡلَىٰنَا فَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴾

شيطانއާއި ޝިރުކުން ރައްކާތެރިވުން	ހެނދުނާ ހަވީރާ ނިދާއިރު	اللّٰهُمَّ فاطر السموات والأرض عالم الغيب والشهادة رب كل شيء ومليكه أشهد أن لا إله إلا أنت، أعوذ بك من شر نفسي ومن شر الشيطان وشركه وأن أقترف على نفسي سوءًا أو أجرَّه إلى مسلم.	١٢
ހާލު ފުދިހާލާއި ހިތާމަފުޅާއި ދަރަނި އަދާވުން	ހެނދުނު 1 ހަވީރު 1	اللّٰهُمَّ إني أعوذ بك من الهم والحزن وأعوذ بك من العجز والكسل وأعوذ بك من الجبن والبخل وأعوذ بك من غلبة الدين وقهر الرجال.	١٣
ޔަޤީންކަމާއިއެކު ދުވާލު ކިޔައިގެން ހަވީރުވުމުގެ ކުރިން މަރުވެއްޖެ ނުވަތަ ރޭގަނޑު ކިޔައިގެން ހެނދުނުވުމުގެ ކުރިން މަރުވެއްޖެ ސުވަރުގެވެރިއެއް އެވެ.	سيد الاستغفار ހެނދުނާހަވީރު	اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لا إِلَهَ إِلا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلا أَنْتَ.	١٤
النَّبی ﷺ ފާތިމާގެފުޅަށް ކިޔުމަށް އިރުޝާދުދެއްވި ދުޢާއެވެ	ހެނދުނާހަވީރު	يا حي يا قيوم برحمتك أستغيث أصلح لي شأني كله ولا تكلني إلى نفسي طرفة عين.	١٥
އަބަދުވެސް ދުޢާ ކުރައްވާ ދުޢާއެއް النَّبی ﷺ ގިނައިން ކިޔުއްވި ދުޢާއެވެ.	ހެނދުނު 3 ހަވީރު 3	اللّٰهُمَّ عافني في بدني، اللّٰهُمَّ عافني في سمعي، اللّٰهُمَّ عافني في بصري، اللّٰهُمَّ إني أعوذ بك من الكفر والفقر، اللّٰهُمَّ إني أعوذ بك من عذاب القبر لا إله إلا أنت.	١٦
ހަވީރާއި ހެނދުނު، رسول ﷺ ދޫކޮށްނުލައްވާ ކިޔުއްވި ދުޢާއެވެ.	ހެނދުނާހަވީރު	اللهُمَّ إني أسألكَ العَافيةَ في ديني ودنيايَ وأهْلي ومالي، اللّٰهُمَّ اسْترْ عوْراتي وآمِنْ رَوْعاتي، اللهُمَّ احْفظني منْ بين يديَّ ومن خَلْفي وعن يميني وعن شمالي ومنْ فوْقي وَأَعوذُ بعظمتك أن أُغتالَ منْ تَحْتي.	١٧
ފަޖުރުން ހަވީރަށް ذكر ކުރުމާއި އެއްވަރު ބަރާބަރެވެ.	ހެނދުނު 3	سبحان الله وبحمده عدد خلقه، ورضا نفسه، وزنة عرشه، ومداد كلماته	١٨

ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމަ ލިބިގެންވާ ބަސްތަކާއި ކަލިމަތައް

ނަ	ޒިކުރާއި ބަސް / ކަލިމައް.	ސުންނަތުން ސާބިތުވާ ދަރުމަ / ثوابُ: النَّبِيُّ ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ.
1	لا إلٰه إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير	لا إلٰه إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير މިބަސް ދުވާލަކު ސަތޭކަ ފަހަރު ކިޔާމީހާއަށް ދިހަ އަޅުން މިނިވަންކުރުމުގެ ދަރުމަ ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެމީހާއަށް ސަތޭކަ ހެޔޮކަންތައް ލިޔެވޭނެއެވެ. އަދި ސަތޭކަ ނުބައިކަން ފޮހެވޭނެއެވެ. އަދި އެދުވަހު ހަވީރުވަންދެން شيطان ގެ ނުބައިން ރައްކާތެރިވާނެއެވެ. އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެއްވެސް މީހަކު އެމީހަކަށްވުރެ ރަނގަޅު ޢަމަލެއް ގެނެސްފައި ނުވާނެއެވެ. އެއަށްވުރެ އިތުރަށް ކިޔާ މީހަކު ނޫނީ ނުވާނެއެވެ.
2	سبحان الله، والحمد لله ولا إلٰه إلا الله ، والله أكبر	އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަބިއްޔާ ކަލޭގެފާނު إسْرَاء ކުރެއްވި ރޭ إبراهيم عليه السلام އާއި އަރުވައި ބައްދަލުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ محمّد އެ. ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް މިސަލާމް ކަލޭގެފާނު ގޮވާލައްވާށެވެ. ސުވަރުގެއަކީ ރަނގަޅު ބިމެކެވެ. ފެންވެސް މީރުވެއެވެ. އަދި އެއީ ހުސް ބިމެކެވެ. ސުވަރުގޭގެ ގަސްތަކަކީ سبحان الله، والحمد لله ولا إلٰه إلا الله، والله أكبر މިއެވެ.
3	(سبحان الله وبحمده)سبحان الله بحمده،سبحان الله العظيم	(سبحان الله وبحمده)މިބަސް ސަތޭކަ ފަހަރު ކިޔާ މީހާގެ ފާފަތައް ފޮހެވޭނެއެވެ. އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުން އެމީހާ ފަދަ ދަރުމައެއް ގެނެސް އެއްވެސް މީހަކު ނުވާނެއެވެ. އަދި ދެ ކަލިމައެއް رَحْمٰنُ ވަންތަ ކަލާނގެއަށް ލޯބިވާ ކަލިމަތަކެވެ. އެއީ سبحان الله وبحمده، سبحان الله العظيم އެވެ.
4	سبحان الله العظيم وبحمده	سبحان الله العظيم وبحمده، މިބަސް ކިޔާ މީހާއަށް ސުވަރުގޭގައި ކަދުރު ގަހެއް އިންދެއެވެ.
5	لا حول ولا قوة إلا بالله	ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ސުވަރުގޭގެ ޚަޒާނާތަކުން ޚަޒާނާއެއް ދަންނަވައިދޭން ނުވިސްނަވައެވެ؟ އަޅުގަނޑުމެން ދެންނެވީމެވެ. ހަމަ ވިސްނަވައިދެއްވާށެވެ. حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ لا حول ولا قوة إلا بالله އެވެ.
6	މަޖިލީހުގެ ކައްފާރާ.	މަޖިލީހުގައި ތިބެ ބޭކާރު ވާހަކަ ދެއްކުމުން އެ މަޖިލީހުން ތެދުވުމުގެ ކުރިން: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ މިބަސް ކިޔާ މީހާއަށް އެ މަޖިލީހުގައި ވެފައިވާ ކަންތައް ފުއްސަވައި ދެއްވާނެއެވެ.
7	النبي ، ގެ މައްޗަށް صَلَوَاة	ތިޔަބޭފުޅުން ނަބިއްޔާގެ މައްޗަށް صَلَوَاة ދަންނަވާށެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ދަންނަވާ صَلَوَاة އަކަށް الله ދިހަ ރަޙްމަތެއް ލައްވާނެއެވެ. އަދި ދިހަ ދަރަޖަ އުފުއްލަވާނެއެވެ. އަދި ދިހަ ދަރުމަ އިތުރުކުރައްވާނެއެވެ.
8	القرآن الكريم ކިޔެވުމާއި ކިޔަވައިދިނުން.	قرآن ކިޔަވާ މީހުންނާއި ދަސްކުރާ މީހުންނަކީ ގާފިލު غَافِل ނުވެވޭ މީސްތަކުންނެވެ. އަދި ކިޔެވުމާއި ކިޔަވައިދިނުމަކީ ކިޔަވައިދިނުން ދަސްކުރުމުގެ ބޮޑު ޢިބާދަތެކެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ ކިޔަވައިދިނުމަކީ ދަރުމަވެރިކަމެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުން القرآن އެމީހަކަށް حُجَّة قَائِمُ ކުރާނެއެވެ. އަދި ހަމަ ކިޔަވައިދިނުމަކީ ބޮޑު ދަރުމައިން ފުރިގެންވާ ދީނުގެ ޚިދުމަތެކެވެ،
9	إخلاص ސޫރަތް ކިޔެވުން.	ދަރުމައަކީ قُل هُوَ الله أَحَد ސޫރަތް ކިޔަވައިދިނުން ސުބުޙާނަހޫ الله ގެ ޤުރްއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ކިޔެވުމާ ދެކޮޅު ހަމައެވެ.قُل هُوَ الله أَحَد ސޫރަތަކީ قرآن ގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބަޔާ ހަމަހަމަ ސޫރައެކެވެ.
10	الكهف ސޫރަތް ކިޔެވުމާއި ހިފުޒުކުރުން	الكهف ސޫރަތުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ އާޔަތް ހިފުޒުކުރާ މީހާއަށް ދައްޖާލުގެ ފިތުނައިން ސަލާމަތް ވާނެއެވެ.
11	ބަންގި ގޮވާލާ އަޑު އެހުން.	އަންގާ އިރު އަޑުއަހާ އެއްޗެއް އާއި އެއްގޮތަށް ކިޔުމުން ޤިޔާމަތްދުވަހުން ޝަފާޢަތް ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެއާއެކު ސަލަވާތާއި އެ ދުޢާ ކިޔާ މީހާއަށް قِيَامَة ދުވަހުން އަހުރެން ޝަފާޢަތް ކުރާނަމެވެ.
12	ބަންގިގޮވުމުން އަސަރާއި	ބަންގިގޮވާ އަޑުއިވުމުން اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلاةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ

	މަޤާމާއި އަގުހުރިކަމާއި ދަރަޖާ	وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ މިތަންކަމުގައިވާ އެއް قِيَامَة ދުވަހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ شَفَاعَة حَقٌّ ވުމެވެ.
13	وضوء ފުރިހަމަކުރުން.	وضوء ކުރާ وضوء ރަގަޅަށް ފުރިހަމަކޮށް ކުރުން. އެއީ ކުރަން ޖެހޭ ސުންނަތްތަކާއި ފަރުޟުތައް ފުރިހަމަކޮށް ކަމާ ބެހޭ ގޮތުގެ މަތިން ކުރުމެވެ.
14	وضوء އަށްފަހު ކިޔާ ދުޢާ	وضوء ކުރުމަށްފަހު ކިޔާ ދުޢާ وضوء ކުރުމަށްފަހު أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ މިހެން ކިޔުމަށް އިރުޝާދު ދެއްވާފައިވެއެވެ. އެއީ ސުވަރުގޭގެ ދޮރުތައް ހުޅުވިގެންދާ ކަމެކެވެ.
15	وضوء އަށްފަހު ދެ رَكْعَة ނަމާދު ކުރުން.	وضوء ކުރުމަށްފަހު وضوء ގެ ސުންނަތުގެ ގޮތުން ކުރާ ދެ رَكْعَة ނަމާދު. އެއީ ސުވަރުގެ ވާޖިބު ކުރުވާ ކަމެކެވެ.
16	މިސްކިތަށް ދިއުމުގެ ފަޟީލަތް	މިސްކިތަށް ގޮސް ނަމާދު ކުރުމަކީ ވަރަށް ބޮޑު ފަޟީލަތެއް ލިބޭ ކަމެކެވެ. މިސްކިތަށް ދާ ކޮންމެ ފިޔަވަޅަކުން ހެޔޮ ޢަމަލެއް ލިޔެވެއެވެ.
17	މިސްކިތް ބިނާ ކުރުން.	މިސްކިތް ބިނާކުރުމަކީ اللہ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ރިޔާއަށް ޓަކައި ކުރެވޭ ހެޔޮ ޢަމަލެކެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ގެއެވެ.
18	ނަމާދަށް ދާއިރު ކިޔާ ދުޢާ	ނަމާދަށް ދާއިރު ކިޔާ ދުޢާ ... طَاهِرُ ވެ ... [illegible]
19	حَرَمُ ބަންދު تَكْبِيرُ ކިޔުން.	ނަމާދަށް ވަދެވަޑައިގަތުމަށް ކިޔާ تَكْبِيرُ حَرَمُ ބަންދު ... [illegible]
20	فَرْضُ ނަމާދު جَمَاعَةَ ގައި.	... جَمَاعَة ގައި ... [illegible]
21	عِشَاء އާއި ފަތިސް ނަމާދު جَمَاعَة ގައި ކުރުން.	عِشَاء ނަމާދު جَمَاعَة ގައި ކުރުމަކީ ... ފަތިސް ނަމާދު جَمَاعَة ގައި ކުރުމަކީ ... [illegible]
22	ނަމާދު ފުރަތަމަ ސަފުގައި	... [illegible]
23	ރަވާތިބު ސުންނަތް ނަމާދު ކުރުން.	... رَكْعَة ... رَكْعَة ... رَكْعَة ... مَغْرِبُ ... رَكْعَة ... عِشَاء ... رَكْعَة ... رَكْعَة ... [illegible]
24	[illegible]	... النَّبِيُّ ... رَسُولَ الله ... حَدِيْث ... [illegible]
25	ސުބްޙާނަ	الله ... [illegible]

	ނަމާދުގެ ނިޔަތް	ކަޑައިން ދުރުޖެހިއްޖެނަމަވެސް އަދި ކަލޭގެ ހިތުއްލި ކަނޑައެޅިގެން ނިޔަތް އެއްވެސް ސުންނަތެއްނުވެއެވެ.
26	ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރީގެ ސުންނަތް ނަމާދަކީ فَرْضُ ފަތިސް ނަމާދު.	ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރިން ކުރާ ސުންނަތްގެ ދެ رَكْعَة ދުނިޔެއާއި ދުނިޔޭގައިވާ އެއްޗެހިތަކަށްވުރެ ހެޔޮނަމާދުގެ ތެރޭގައި ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. އަދި ފަތިސް ނަމާދު ކުރުމުގެ ކުރިން الله ގެ ޙަޟްރަތަށް ދެކޮޅުޖަހާށެވެ.
27	ضُحَى ނަމާދު	ކޮންމެ ސަހަރާއަކަށް ކޮންމެ ދުވަހަކު ކޮންމެ ހަށިގަނޑަކުން صَدَقَة ވެއެވެ. ކޮންމެ تَسْبِيْح އަކީ صَدَقَة އެކެވެ. ކޮންމެ حَمْدُ ކިޔުމަކީ صَدَقَة އެކެވެ. ކޮންމެ تَهْلِيْلُ ކިޔުމަކީ صَدَقَة އެކެވެ. ކޮންމެ تَكْبِيْرُ އަކީ صَدَقَة އެކެވެ. ހެޔޮކަމަށް އަމުރުކުރުމަކީ صَدَقَة އެކެވެ. ނުބައިކަމުން މަނާކުރުމަކީ صَدَقَة އެކެވެ. މިހުރިހާކަމަކަށް ضُحَى ވަގުތުގައި ދެ رَكْعَة ފުދެއެވެ.
28	الله އަށް ޝުކުރު ކުރުމުގެ ނަމާދު ނުވަތަ އިސްތިޚާރާ	حَدَث ވެއްޖެނަމަ ނަމާދުކުރުމާ އިންނާ ހަމައަށް މުޙައްމަދުބާރަށް ކުރުވުންނަން ކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި ސުންނަތް ނަމާދެއްކުރުން ފުދެއެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ފަހުން ފަހުބާރުދުވަސްނުވެއެވެ. އަޅުގަނޑު الله އަށް ހާމަކުރަން ފެއްސެވީ. އަޅުގަނޑު الله އަށް ޝުކުރު ކުރަމެވެ.
29	ފަތިސް ނަމާދު ނުކުރެވި ދިޔަނަމަ ޤަޟާކުރުމަށް الله އަށް ޝުކުރު ކުރުމުގެ ދެ رَكْعَة ނަމާދު.	ޤަޟާކުރާނަމަ ފަތިސް ނަމާދު ކުރުމުގެ ދުވަހު އިސްރާއީލަށް الله އަށް ޝުކުރު ކުރުމުގެ ދެ رَكْعَة ކުރާނީއެވެ. ހަމަ ދެ رَكْعَةކުރުމަށް އަހަރުކުރާނެ حَجُّ عُمْرَة އެއްގެ ދަރުމަވެއެވެ.
30	ޙާޖަތް ކުރުމުގެ ނަމާދު އަދި އިސްތިޚާރާ ނަމާދު	ޙާޖަތް ކުރާނަމަ އަދާކުރުމާއި އިސްތިޚާރާ ނަމާދުގައި ދުވަސްތަކުގައި ދެ رَكْعَةކުރުމަށްފަހު، ގަސްދުކުރާ الله އަށް ޝުކުރު ކުރާ ކަމަކަށް ދުޢާކުރުމާ ގަބޫލުކުރުން الله އަށް ޝުކުރު ކުރާ އަދާކުރާ ކަމެއް ޤަބޫލުކުރެއްވުމެވެ.
31	ޙާޖަތް ނަމާދު ކުރުމަށް ނިޔަތްގެންނަ ގޮތް ނިޔަތްގެނެސް ސަލާމްދިނުން.	އެއްވެސް ހާލަތެއް ޙާޖަތް ނަމާދު ކުރުމުގައި ދެން އެއްވެ އަދާކުރާނީ ނިޔަތްގެނެސް ސަލާމްދިނުމަށްފަހު الله ގެ ހަޟްރަތުގައި ދުޢާކުރުމެވެ. އަދި އެއާގެ އަދާކުރުމަށް صَدَقَة ދިނުމުގައެވެ.
32	ޙާޖަތް ނިޔަތްގެނެސް ސަލާމްދިނުމުން ކުރާ ދުޢާ	ޙާޖަތް ނިޔަތްގެނެސް ކިޔުމަށްފަހު : لا إِلَهَ إِلا اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسُبْحَانَ اللهِ وَلا إِلَهَ إِلا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إِلا بِاللهِ ، ދުޢާކުރުމަށްފަހު ދެން اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، ދުޢާކުރުމާއި ސަލާމް ދިނުމަށްފަހު ޤަބޫލުކުރެއްވޭނެއެވެ. އަދި وضوء ކޮށް ނަމާދުކުރުމުގައި ނަމާދު ދޮގުކުރުމުގެ ހާލަތެވެ.
33	فَرْضُ ނަމާދު ކޮށްފައި ނަމާދުގެ ފަހުގައި سبحان الله، الحمد لله، الله أكبر ކިޔުން ކޮންމެ ކަލިމައެއް 33 ފަހަރު ކިޔުމަށްފަހު އަދި ސަތޭކަ ފުރުން لا إله إلا الله...	ކޮންމެ ނަމާދަކަށްފަހު سبحان الله، ތެތްތިރީސް ފަހަރު الحمد لله، ތެތްތިރީސް ފަހަރު الله أكبر ތެތްތިރީސް ފަހަރު ކިޔާ އެއާއި ސަތޭކަ ފުރުމަށް ދެން ސަތޭކަ ފަހަރު لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ކިޔުމަށްފަހު ކުރި ގުނަހަތައް ގަދަފަޅުގެ ފޮނުފަދަ ވިޔަސް ފުއްސަވައިދެއްވައެވެ.
34	ކޮންމެ فَرْضُ ނަމާދަކަށްފަހު آية الكرسي ކިޔުން	ކޮންމެ فَرْضُ ނަމާދަކަށްފަހު آيةالكرسي ކިޔާމީހާއާ ސުވަރުގެ ދެމެދުގައި ހުރަސްއަޅަނީ މަރުވުން ކަމުގައި ވެއެވެ.
35	ތަރާވީޙް ނަމާދު ގިނަކޮށް ކުރުން.	ރަމަޟާން މަހުގެ ރޭރޭގައި ކުރާ ސުންނަތް ނަމާދަކީ ތަރާވީޙް ނަމާދެވެ. ތަރާވީޙް ނަމާދު ޖަމާޢަތުގައި ކުރުން ރަނގަޅެވެ. އަދި ތަރާވީޙް ނަމާދު ރަމަޟާނުގެ ރޭރޭގައި ކުރުން ސުންނަތެވެ. ގިނައިން ގިނަ ދެ ރަކުޢަތް ކޮށް ސަލާމް ދީގެން ކުރާ ސުންނަތް ނަމާދެވެ. ފަތިސް ނަމާދު ކުރުމުގެ ކުރިން ރޭގަނޑުގެ ބައިތަކުގައި ކުރުން ފުދެއެވެ. އަދި އެންމެ ފަހުގެ ރަކުޢަތަކީ ވިތުރު ނަމާދެވެ.
36	تَوْحِيْدُ ގެ ކަލިމަ ކިޔުމުގެ އަގު ބޮޑުކަން.	އެއްވެސް މީހަކު لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ކިޔައި އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު މަރުވެއްޖެނަމަ ސުވަރުގެއަށް ވަންނާނެއެވެ.
37	މިސްވާކު	މިސްވާކުކުރުމަކީ ސުންނަތްތަކުގެ ތެރެއިން ބޮޑު ސުންނަތެކެވެ. މިސްވާކުކުރުން ސުންނަތް ކަމުގައި އަންނަބިއްޔާ

#	ބަސް	މާނަ
	[illegible] ބައިވެރިވުން	ދުރުހުރުމެވެ. އެއިވެސް ތުއްމުސުނާކުން މުސީބާތެއް ޖެހިއްޖެނަމަ އަނގައިން ކިޔާ ބަސް. ބައިވެރިވެއްޖެ ކަމާމެދު ހިތުހަމަޖެހިގެން اللّٰهُ ކަށަވަރުކުރައްވާ ކަމާ ތަކެއް ކިޔުމެވެ.
38	މުއުތިބާ ހިނގުމާއި އަދިއަނގާ އެއްބަސްވާނުވުމާބެހޭ.	މުއުތިބާ ހިނގުމާއި އަދިއަނގާ އެއްބަސްވާނުވުމާބެހޭ ކަންތައްތަކަށް اللّٰهُ އަންގަވާފައިވާ ކަންތައް ސާފުވުމެވެ.
39	މުއުތިބާގެ މައްޗަށް ނިމުނު ކަން ދެކެވިދާނެ ޤީރާޠު ގިނަ ދުވަސްވަރު ކޮށްވިދާ	މުއުތިބާގެ ޖަނާޒާއަށް ގޮސް ނަމާދުކޮށްދިނުން ހަމައެކަނި ވާއިރު قِيْرَاطُ އެއްވެ. އަދި އެއުރަނގަޔަށް ވަޅުލުމަށް ހާޒިރުވުން ދެ قِيْرَاطُ ވެއެވެ. އަދި ދެ قِيْرَاطُ އަކީ ބޮޑު ދެފަރުބަދެއްހާ ބޮޑުއެވެ. حَدِيْث ގައިވެއެވެ. އެއީ ބޮޑު ދަރުމައެއް ލިބޭނެ ކަމެކެވެ.
40	اللّٰهُ އަށް ޝުކުރުކުރުން މީސްކިތެއް ބޭނުންކުރުން	قَطَاة ކަންތައްތަކުގައި ހުރިހާ މަސައްކަތެއް اللّٰهُ އަށް ޝުކުރުކުރުމަށް މީސްކިތެއް ބޭނުންކުރުމަށް ސަބަބުވާ اللّٰهُ ގެ އެއް ބޭނުންތަކެއް ވެއެވެ.
41	ހަދިޔާކުރުން.	އަދިވެސް ދުވަހެއްގައި ހަދިޔާ ދިނުމުން ލިބޭ ފަރާތުގެ ހިތް އުފާވެ ނިކަންމަތިވުމާއި، އެކަމުގެ ފައިދާ ހާސިލުވާނެއެވެ. اللّٰهُ އަށް ކުރާ ހަދިޔާއަކީ ހެޔޮ ދަރުމައެކެވެ. ހަދިޔާދިނުމަކީ ދެމީހުންގެ މެދުގައި ރުޅި ކެނޑި ލޯބި އިތުރުވާ ކަމެކެވެ.
42	صَدَقَة ދިނުން.	صَدَقَة ކުރުމަކީ މުދަލަށް ބަރަކާތް ލިބޭ ކަމެކެވެ. އަދި عَفُو ކުރުމަކީ އިތުރު عِزَّة ލިބިގެންވާ ކަމެކެވެ. اللّٰهُ އަށްޓަކައި تَوَاضُعُ ވުމަކީ އުފުލިގެންދިއުމުގެ ސަބަބެކެވެ. "ޞަދަޤާތުގެ ސަބަބުން މުދަލުން އެއްވެސް ކަމެއް ކުޑައެއް ނުވެއެވެ." މި ބަސް رَسُولُ اللّٰه ގެ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން صَدَقَة ކުރުމަށް ހުރިހާ މީހުން ބާރުއަޅައިދޭން ޖެހެއެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގައި صَدَقَة ކުރެވެއެވެ،
43	ފައިދާ އަންނަނިވި ކަންކަމުގައި ދެކެވުން.	އެއްވެސް ކަމަކާ ނުލައި ބޭނުމަށް ދޫކޮށްލުމަކީ ވެސް ކުރިމަތިވާ ކަމެއްގައި صَدَقَة އެއްގެ ގޮތުގައި ލިބޭ ދަރުމަ ލިބެއެވެ.
44	އެކުވެރި މީހާއާ ގުޅުން ބަދަހިކުރުން.	މީހުން ދެމެދު ގުޅުން ބަދަހިކޮށް ގާތްވުމަށް ފަހަރުގައި ކަމެއް ކުރެވުމަކީ ހެޔޮ ކަމެކެވެ. އެގޮތުން މީސްމީހުން ދެމެދު އުފެދޭ ގުޅުމަކީ اللّٰهُ ގަބޫލުކުރައްވާ ކަމެކެވެ. ދަރުމަ ލިބޭ ކަމެކެވެ. ދެމީހުން ދެމެދު ގުޅުން ބަދަހި ކުރުމަކީ اللّٰهُ ރުއްސެވުމަށް ކުރެވޭ ކަމެކެވެ.
45	اللّٰهُ ގެ މަގުގައި އަވަސްއަރާ ދުވުން	اللّٰهُ ގެ މަގުގައި އަވަސްއަރާ ދުވުމުގެ ހެޔޮ ދަރުމަ ލިބޭނެ ގޮތް خَرِيْفُ ހެން اللّٰهُ އަށް ގާތްވެވޭނެއެވެ.
46	ކަނޑައެޅިފައިވާ ދުވަސްތަކުގައި عَرَفَة ދުވަހާއި عَاشُورَاء ދުވަހާއި ހިފާ ރޯދަ.	ކަނޑައެޅިފައިވާ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަހިފުމުގެ ހެޔޮ ދަރުމަ ލިބެއެވެ. އަދި عَرَفَة ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމަކީ ދެއަހަރުގެ ފާފަ ފުއްސެވޭ ކަމެކެވެ. حَدِيْث ގައިވެއެވެ. އަދި عَاشُورَاء ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމަކީ ފާއިތުވި އަހަރުގެ ފާފަ ފުއްސެވޭ ކަމެކެވެ. حَدِيْث ގައިވެއެވެ.
47	شَوَّالُ މަހުގެ ހަދުވަސް.	رَمَضَان މަހަށް ފަހު شَوَّال މަހުގެ ހަދުވަހު ރޯދަ ހިފުމަކީ ހެޔޮ ދަރުމަ ލިބޭ ކަމެކެވެ.
48	އިމާމާއެކު تَرَاوِيْحُ ނަމާދު ނިމެންދެން ކުރުން	އިމާމާއެކު تَرَاوِيْحُ ނަމާދު ނިމެންދެން ކުރުމަކީ ރޭގަނޑު ޤިޔާމުކުރިކަމަށް ލިބޭ ދަރުމަ ލިބޭ ކަމެކެވެ.
49	حَجُّ مَبْرُورُ	އެންމެ ރަނގަޅަށް ކަމާ ބެހޭ حَجُّ ވިދާޅުވެ އެކަމާ ގުޅޭ ގޮތް ކުރުމެވެ. مَبْرُورُ حَجُّ ގެ ދަރުމައަކީ ސުވަރުގެ ވަދެވުމެވެ.
50	رَمَضَان މަހުގެ عُمْرَة	رَمَضَان މަހު عُمْرَة ކުރުމަކީ حَجُّ ކުރުން ފަދައެވެ. ނަމަވެސް ފަރުޟު حَجُّ ނުވާނެއެވެ.
51	حَجُّ މަހުގެ ދިހަ ދުވަހުގައި	صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމަށް اللّٰه ގެ حَضْرَة ގައި އެންމެ ލޮބުވެތި ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ حَجُّ މަހުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ. އެދުވަސްތަކުގައި اللّٰه ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްވުރެ ރަނގަޅުތޯއެވެ؟ رَسُولُ اللّٰه ﷺ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. اللّٰه ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމަށްވުރެ ރަނގަޅެވެ.

	صَالِحُ عَمَلُ ކުރުން.	ހެޔޮކަންތައްތަކެވެ. ހަމައެކަނި އަޅުކަމާއި ޢިބާދަތްތަކެއް ނޫން. الله ގެ ރުހިވޮޑިގެންނެވި ހުރިހާ ހެޔޮކަމެއް ހިމެނެއެވެ.
52	أُضْحِيَة ކޮށުން.	رَسُوْلَ الله ﷺ ގެ أَصْحَابُ ން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ رَسُوْلَ الله ﷺ އެވެ. މިއީ ކޮން أضْحِيَة އެއްތޯއެވެ؟ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. މިއީ ކަލޭމެންގެ ބައްޕާ إِبْرَاهِيمَ ގެ ސުންނަތެކެވެ. އަޞްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. رَسُوْلُ الله އަށް އަޅުގަނޑުމެންނަށް އޭގައި ކޮން ހެޔޮކަމެއްތޯއެވެ؟ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. ކޮންމެ އިސްތަށިގަނޑަކަށް ހެޔޮކަމެކެވެ. އަޞްޙާބުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ކަރުގެ ސުފުގެ ބޭބޭކަމެވެ. حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. ކޮންމެ ކަރުގެ ސުފުތަކަކަށް ހެޔޮކަމެކެވެ.
53	ޢިލްމުއުގެނެވުމަށް ކުރިއަރައިދާ ހަމަޔަކީ ކުރުމާއި صَالِحُ ނަމާދު ކުރުމާތްތަރިކާ ސުވާލުކުރުމަށް ދަރުމަވެރިކަމަށް ކުޑަކޮށްދެއްވާނެއެވެ.	މުއައްމިނުގެ މިސްރާބު ހޯދައިފައިވާ ކަމުގެ ސަބަބުން. ވިޔަސް الله މިކަމާ އިޚްލާޞްތެރިވާނެއެވެ. އެންމެންގެ ދަރަޖަތަކުގައި އެންމެ ހެދުންތެރި حَقّ ހާމަކުރައްވައެވެ. އެންމެ ފުރިހަމަ الله ގެ އަޅާއެއް عِلْم ދެއްވާ ޖާހިލުކަމެވެ. އެއްގޮތަކުން ދަރިވަރުގެއެވެ. އެންމެ ބޮޑު ގުނަވަނެއްގެ ކޮންމެ ކުރުމާއި ވަރަށް ދުރުގައި އެޅުވިފައިވާ ކަންތައް ކުޑަކުރެވި ވޭތުވެ. رَسُوْلُ الله ﷺ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. އެއްބާރުލުމެއް ދެވޭނެ. ދުވަހު މީހަކު ކުރިއަށް ގެންދެވޭނެ. ޢިލްމު ލިބިގަނެއެވެ. އެއީ ޢިލްމު ލިބިގަތުމަށް އެއީ އަޅުކަމާ ހަމައެކަނި حَقّ ހަމަ ދިރުމެވެ. އެއީ الله އަށް ޢިލްމުވެސް ދީފައިވާ ވިސްނުމެވެ. ދުލުން ވިސްނުމުގެ ތެރެއިން ވަރަށް ފަހަރު ކުރިއަށް ދެވޭނެ. އޭގެ ބުރަވެ ފައިވާ ކަމެއް ކަމަކަށް ނުވެދާނެއެވެ. رَسُوْلُ الله ﷺ حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިކަން ފެނިގެން ހިއްވަރެވެ.
54	عِلْمُ ވެރިންގެ ދަރަޖައިގެ އަދި ދަރަޖަ.	އަޅުވެރިއާއި ނުވެރި عِلْم ވެރިޔާގެ މެދުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ދަރަޖައިގެ ފަރަގެވެ. ޢިލްމުވެރިޔާ ދަރަޖައިގެ ކުރި ލިބިފައިވެއެވެ. އެކަން حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. ހަމަގައިމު الله އާއި ބައިވެރިވެގެން ކޮށްފައިވާ މީހުންނަށް އެއީ ކުރިއަށް އަރާފައިވާ ހިސާބެއް ނެތްކަމެވެ. އަދި ވަރަށް ދުވަސްވެ ފޮނުވުމަށް ވެސް ކުރެވޭނެ ކަމެއް ނުދެކެވޭނެ ޢިބާދާތްތަކަށް ވުރެ ބޮޑުކަމެއް ނެތް. ޢިލްމުވެރިޔާ ދަރަޖަ ކުރިއަށް.
55	شَهِيْدُ ވުމުގެ ދަރަޖަ.	شَهِيْدُ ވުމަކީ އެއް ހަމަޔަކީ ކުރިއަށް ދިޔުމާއި އަޅުވެރިކަމާއި ފުރަތަމަ ކުރިޔަށް ދާނެ ދުވަހެވެ.- ސުވަރުގެއިން އިނގޭ ވެސް ދަރަޖަތަކެވެ.-ހަމައެކަނި عَذَابُ ން ސަލާމަތްވެއެވެ.- އަދި ދާއިމީ ހެވިލާބަށް ނިޔަލަށް ފަހިވާނެއެވެ. އިރުށް ބައިގެ ހަނދާންތަކުގެ އިޚްލާޞް ކުރާހަމަ ޤަބޫލުކުރެވެއެވެ. އެއީ މަތިމައިގެ ދަރަޖަތަކުގެ ފަރުދާ ހިމެނިގެންދާ ހަމަ ތަންތަނާއި ހޮވާގޮތަށް. އަދި حُوْرَ العِيْنُ ނެގުމާއި ހަމައެކަނި ދަރަޖަ މަތިވާނެއެވެ. އަދި އެންގޭ ގުނަވަންތައް ހަމަ ދުރުކުރުމެއް شَفَاعَة ތިބޭނެ ވާނެއެވެ.
56	الله ގެމަގުގައި زَخَمُ ވުން.	الله ގެމަގުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ހަމަ زَخَمُ ވުމެވެ.- އަދި الله ގެމަގުގައި زَخَم ވުމަކީ އަބަދުވެސް ހިތުގައި ހުންނަ ކަމެކެވެ.- އެ زَخَم ވުމުގެ ދުވަހުން ރަމަޟާނު ދުވަހަށް قِيَامَة ދުވަހު އެންމެ ރީތި ކުލަ ލިބޭނެއެވެ. ކަސްތޫރީގެ ވަސް ލިބޭނެއެވެ.
57	الله ގެމަގުގައި رِبَاطُ ގައި ހުރުން.	الله ގެމަގުގައި އަދުއްވުން رِبَاطَ ގައި ހުރުމަށް ފަހު ދުޝްމަނުން ގެ މުސްލިމުން ރައްކާތެރިކުރުމެވެ. (رِبَاطُ އަކީ ހަމަޖެހިގެން ތިބެގެން ކުރާ އަޅުކަމެކެވެ) އަދި ކުރިމަތިލުމުގެ ނިޔަތުގައި ތިބުމެވެ. ފިޔަވަޅު އެޅުމަށް ދުރަށް ދިއުމެވެ.
58	الله ގެމަގުގައި ހަރަކާތްތެރިވާ މީހުންގެ ދަރަޖަ.	الله ގެމަގުގައި ހަރަކާތްތެރިވާ މީހުންގެ ދަރަޖަ ހަމަ ދުނިޔޭގައި ހަރަކާތްތެރިވާ ހިތްވަރެވެ. އަދި އޭގެތެރޭގައި ސުލޫކު ރަނގަޅުކުރުމަކީ ހަރަކާތްތެރިވާ މީހުންނަށް ލިބޭ އަޖުރެވެ. ހަރަކާތްތެރިވާ ފަދައިންނެވެ.
59	شَهِيْدُ ވުމުގެ ނިޔަތްކުރުމާއި الله އަށް އިހުލާސްތެރިވުން.	شَهِيْدُ ވުމުގެ ނިޔަތް ކުރުމާއި الله އަށް އިޚްލާޞްތެރިވާ ހިތާއެކު ދުޢާކުރުމެވެ. ޔަޤީނުން شَهِيْدُ ންގެ ދަރަޖަ ލިބޭ الله އަށް ޙައްޤުވެއެވެ.

60	اللہ އަށް ބިރުން ރުއިމާއި އަޅުކަންތަކުގައި ފަރުވާތެރިވުން.	ދެރަދެރަވުމެވެ. އަދި ދެރަވުމަކީ އެ ވިސްނުންތެރިކަމެވެ. އައްޙައްޤު اللہ އަށް ބިރުން ރޮއި ދެރަވުމެވެ. އަންނައްޙައްޤު اللہ މަގުމަތީ ފަރުއިރުޝާދުދެއްވި.
61	ބަލިޢައްސުވުން. (އިހުމާލުކުރުން)	މަސައްކަތްކުރުން ދުވަސް މަސައްކަތުގައި އަދިވެސް ބަލިވެފައިވާ މީހަކު އަދި ހުތުރުއުފައްދާ ކަންތައްތައްކޮށް ... ކަމަކުން ހުށަހަޅާ އިހުމާލުކަން ދެކެ ނުކުރުމެވެ.
62	ސުވަރުގެ ނަރަކަ ބެލެއްވުމާއި ފުރާނަޖެހުމާއި ވާޖިބުދަތިތަކާ اللہ އަށް ވަޙީ ކުރައްވާނެ	النَّبيُّ ، އަށް (مِعْرَاجُ ގެރުގައި ނަމާދު ހަވާސްފަހުގައި) އެއްމެ ބޮޑު ދަރުމަވެރިވެ. ހަމަޖެހުމުގެ ހާލަތާ ސުވަރުގޭ ނަރަކައިގެ ހާލަތު ބެލެއްވި، عَذَابُ ޢާލަމު ނުބައި ސުވަރުގެ ވަރަށްހެޔޮ. އަދި ފުރާނަ ނަގަނީ ވާހަކައާއި، ފުރާނަވަޅުގައި ... ސުވަރުގެ ރިޒުޤު ... ރަސްކަލާނގެ رَبُّ އަށް ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ.
63	بَالِغَ ނުވާ ކުދިންނަށް ފަރުދުނުވާ ތިމާއާއި ކަލޭމެން	بَالِغَ ނުވާ ކުދިންނަށް މިފަދައިން ކަލާނގެ އެއްވެސް ސުވާލެއް ނުކުރެއްވޭނެ اللہ ގެ رَحْمَةُ އާއި ކަލޭގެ فَضْلُ ވަނީ ކުދިން އަދި ސުވަރުގެ ވަރަށް އަދި ބޮޑެވެ.
64	ޙަޖްގެ އަހަރެންނާމެދުން އެކުވެރިވުން	ޙަޖުވެރިاللہ وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. މިކަން ސަލާމްގެ އަހަރު ދަރުމަވެރިން ގެންދެވި. އިއްޔެ ކުރައްވައި ފަހަރު ދެން އަސްލަކުން ކަލޭމެންގެ ރަސްކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ... ސުވަރުގެ ދަރުމަ. (ދަރުމަވެރިއަކު ދަރުމަ.)
65	اللہ އަށް تَقْوَى ވެރިވުމާއި ބަލާ ކަމުގަތުން	ގަދަކަލާނގެ اللہ އަށް تَقْوَى ވެރިވުމަކީ ކަލާނގެ ކަމުގަތް ތަކުރާރުކުރެއްވި اللہ ކަލޭގެ އައްސަލާމު ހަތްދުވަސް ދިއުމެވެ.
66	فَرْجُ އާއި ދުލުގެ ހިމާޔަތް ހަދާކަމުގައި.	އިއްޔައިގެ فَرْجُ އާއި ދުލުގެ ހިމާޔަތް ހަދައިކަމުގައި ކަލޭގޮތުގައި ކާކުތޯއެވެ؟ މިކަން ބަލާކަމުގެ އިއްޔަތު ސުވަރުގެދަރުމަ ޖެހުނުކުރު.
67	ގައިކުޅުނިކަން ދުރުވުމާއި ކާއި ކަންފުޅުގައި بِسْمِ ކިޔުން.	މީރު އަންގަ ގޮއްސާ ވަރިހަ ގޭގައި ކަލޭފުޅުނުއިޔާ (بِسْمِ ކިޔާއި ފުޅާ) ހަދިޔާކުރާލުމެވިاللہ ކިޔުމަށް ... شَيْطَانُ އަރައިގަނެވޭ. ކަލޭ ކަލޭމެން ހަދިޔާކުރާ ... އަދި ... ކާއި ކަންކަމުގައި ... بِسْمِ ... اللہ ... (بِسْمِ ކިޔާއިފުޅު) شَيْطَانُ އަރައިގަނެވޭ. ކާކުރުމުގައި ... ނުޖެހޭ. ދުލަކުން ... اللہ ... (بِسْمِ ...) شَيْطَانُ އަރައިގަނެވޭ ...
68	ކާއިރާއި ނިމުމުގައި اللہ އަށް حَمْدُ ކިޔުން.	ކާއެއްޗެއް ކާފަހުން « الْحَمْدُ لِلّٰهِ الّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلا قُوَّةٍ » ކިޔުމާއި ... ހެދުން ... އަދި ... ހެދުން ލައިފިނަމަ: « الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا..» ކިޔުން ...
69	އިލްމުގެ މަސައްކަތާ ވިސްނުން އަދިވެސް.	فاطمة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا النَّبِيُّ ، ގެ ދަރިކަނބަލުން ... އަދި عَلِي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ އަށް حَدِيْث ... ކުރެއްވިއެވެ؟ ... 34 ފަހަރު اللّٰهُ أَكْبَرُ 33 ފަހަރު سُبْحَانَ اللّٰهِ 33 ފަހަރު الحَمْدُ لِلّٰهِ ކިޔުމެވެ. ...
70	جمَاعُ ވުމުގެ ކުރިން دُعَاء	ކަލޭމެން ... جمَاعُ ވުމުގެ ކުރިން جمَاعُ ވާން ... بِسْمِ اللّٰهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا ކިޔުމެވެ. ... شَيْطَانُ ... ނުކުރެވޭނެ..
71	އަނބިދަރިން އެނގޭ ކަމުގައި ހިފުން.	...
72	ހަމަދުވަސް ފަހުމާ ...	... فَرْضُ ... رَمَضَان ... فَرْجُ ...

		ރަޙްމަތްލެއްވުމުގެ އެއްނަގާނީ ސިފައެއްގެ ވަޑައިގަތުމެވެ.
73	رَحِمُ ގުޅުވުން	އެމީހެއްގެ ރަޙިމްގެ ތިމާގެ ތިމާގެ ފަރާތުން އަހުލުވެރިން އެކަމެއްގައިވާ ހުރިހާ ދަރިން ކުރުމެވެ. އެމީހަކާ رَحِمُ ގުޅުވުން ހިފާށެވެ.
74	ތަރުތީބު ކުރައްވާފައި ބޭވިފައިވާ ބުރުޖުތައް.	ތަރުތީބު ކުރައްވާފައި ބޭވިފައިވާ ތަރިތަކާއި ބުރުޖުތަކުގެ ބާވަތްތަކެއް ވަޑައިގަތުމެވެ. ތަރިތަކުގެ ގަދަކަމާއި ބާރުގައި އޮތް ކުދިކުދި ތަރިތަކެއް ހިމެނޭ ބުރުޖުތަކަށް ބުނެވެއެވެ.
75	ހުވާ ކުރުމާއި ނަޒުރުވުމާއި ވަސީލަތްތެރިކަން ދެއްކުން.	ހުވާ ކުރުމާއި ނަޒުރުވުމާއި ވަސީލަތްތެރިވުމަށް އެކުވެރިވުން الله ގެ ގާތުގައި ބާރުލުންތެރިކަން ދެއްކުމެވެ. ނުވަތަ ކަމެއް ކުރުމަށް ދެވޭ އިޙްތިރާމު ލިބިގެން ދެއްކުމެވެ.
76	ރޫޙާނީ(ރޫޙީ) خُلُقُ .	ހަމަހަމަކަމުގެ ބާރުލުން ދީގެން ރޫޙާނީ(ރޫޙީ) خُلُقُ ލިބިގަތުމަށް ސިފަތަކެއް ގެންދިޔުން ޚާއްޞަ ކުރުމެވެ. އަދި ރޫޙާނީ(ރޫޙީ) خُلْقُ ލިބިގަތުން ދީނީ ބަޔަކަށް އަމަލުކުރުމުގެ ތެރެއިން ސިފަކުރެވޭ ގޮތުގެ ކުރިން ރައްކާތެރިވެ ހުރުމެވެ.
77	خَلْقُ ތަކުންނަށް رَحْمَة ލެއްވުމާއި އެހީތެރިވުން ބޮޑުކުރެއްވުން	الله ގެ ބޮޑު ރަޙްމަތެއްގެ ތެރެއިން رَحْمَة ލެއްވުން رَحْمُ ހިތްހެޔޮކަމާއި އޯގާތެރިކަމެވެ. ކަލޭގެ ބަލަހައްޓަވާ رَحْمُ ލެއްވުމެވެ. އެކަން ދަސްކޮށްދިނުމަށް ހުސްވަރުން رَحْمَة ލެއްވުމެވެ.
78	މުސްލިމުންނާ ދެމެހެއްޓުން	މީހާގެ ބޭނުންތަކަށް ފުރިހަމަ ކަމެއް ހުރި މީހާގެ أَخُ ގެ ކަމުގައި ވާކަމެވެ. ހަމަހަމަކަމާއި ރަޙުމާއި އެކުވެރިކަމުން ދެމެހެއްޓުމެވެ.
79	ދަރުސްވުން.	ދަރުސްވުން ހަރުކަށި ނުވާގޮތަށް ދެއްކުން.—ދަރުސްވުމަށް އިސްލާމީ ދީނުގެ ހުކުމްތަކެއްކުރުމެވެ. ނަސޭހަތްތެރިކަމާއި ދަރުސްވުމަށް ކިޔަވައިދީ، ކިޔަވައިދިނުމުގައި ހުރި ކިތަބުތަކުގެ ދަރުސް، ކިޔަވައިދިނުމެވެ.
80	ސަލާމް ދެއްވުން.	« النَّبِيِّ ގެ ސުންނަތެއް ކަމުގައިވާ السَّلامُ عَلَيْكُمْ ދެއްވުމެވެ. حَدِيْث ގައިވެއެވެ. ދިނުމެއް. ނަޒަރު ކޮށްލުމަށްފަހު السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ الله ، ގެ ބަދަލުގައި ދެއްކުމެވެ.النَّبِيُّ حَدِيْث ގައިވެއެވެ. ވަކިން. ނަޒަރުކޮށްލުމަށްފަހު ސަލާމް ދެއްވުމެވެ. السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ الله وَبَرَكَاتُهُ، النَّبِيُّ حَدِيْثގައިވެއެވެ. ވަކިން. އެހެން ހަރަކާތެއް ކުރުމެވެ.
81	ބައިތުލްމާލުގެ އާމްދަނީ ސަރުކާރަށް	ދައުލަތުގެ ބައިތުލްމާލު އާމްދަނީގެ މުދަލުން ސަރުކާރަށް ފައިދާ ކުރުމަށް ލާޒިމުކުރެވޭ ބޭނުންތައް ޚަރަދުކުރުމެވެ.
82	މުސްލިމުންގެ އަޑުގަދަ دِفَاعُ ކުރުން.	އެމީހެއްގެ أَخُ ގެ އަޑުގަދަ دِفَاعُ ކުރަން ބަދަލުކުރުމަށް މުސްލިމުންގެ ދީން الله تَعَالَى އަރިހުން ފަރާތްތަކެއް ބަދަލުކުރުމެވެ.
83	صَالِحُ މީހުންނާ ގުޅިފައިވާ އެހީތެރިކަމާއި މަދަދުލިބުން.	"ކަލޭގެ ކަލޭގެފާނު ހިތުގައި އެކުވެއެވެ." أَنَس ގެ ބަސް މިފަދައެވެ. ދެން أَصْحَابُ ބޭކަލުން މި حَدِيْث އެއްގެ ގޮތުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަށްވާނީ ގުޅުވާލުމެވެ.
84	مُتَحَابُّ ވުމަށް الله تَعَالَى ގެ جَلاَلُ ގެއްގެ.	الله تَعَالَى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. مُتَحَابُّ ވުމަށް(الله އަށްޓަކައި އެކަކު އަނެކަކާ ލޯބިވެވުން) ހިތްތަކާއި ސިފައިގެ جَلاَلُ ގެ ބަރަކާތެވެ. އެމީހުންނަށް ނިޢުމަތް ދެއްވާ ބަރަކާތެވެ. ނަބީބޭކަލުން ޝަހީދުންގެ އުނގަތުގައި ނުރުކުރައްވާނެއެވެ.
85	މީހާގެ މުސްލިމު أَخُ އަށް دُعَاء ކުރުން.	މީހާގެ މުސްލިމު أَخُ އާ ފެންނުހުންނަ ހާލަތުގައި ހެޔޮ دُعَاء ކުރުމެވެ. އެމީހަކަށް ބުރަދާރުވާ ގޮތުގެ މަދުއަޅުވާ ފަރިޝްތާ ކުރައްވައެވެ. ކަލޭގެފާނު އިސްލާމީ ސުންނަތެކެވެ.
86	މުއުމިނު ފިރިހެނުނާއި މުއުމިނު އަންހެނުންގެ ފާފަ ފުއްސެވުމަށް އެދި دُعَاء ކުރުން.	މުއުމިނު ފިރިހެނުނާއި މުއުމިނު އަންހެނުންގެ ފާފަ ފުއްސެވުމަށް އެދި دُعَاء ކުރާ ފަރާތަކަށް ކޮންމެ މުއުމިނު ފިރިހެނަކާއި ކޮންމެ މުއުމިނު އަންހެނަކު ބަދަލުގައި الله ޙަސަނާތް ދެއްވައެވެ.
87	ހަރާމްކަމުން މަގުދައްކާދިނުން.	ހަރާމްކަމުން މަގުދައްކާދިނުން އަކީ ހަރާމް ކަމަކުން ދުރުކުރުވުމެވެ.
88	މަގުމަތީ އަދަބު	ހަމަހަމަކަމާއި މަގުމަތީގައި ހަރަކާތް މުސްލިމުންނާ އަދަބުވެރި ކަމާއި ދުޢާކުރުމާއި ގުޅިގެން ދިޔުމެވެ

އެކަންކަމުގައި އަދިއެކަނިކަމުން ކަރުން ނަހީވެފައިވާ ކަންތައްތަކެއް

ނަ	ނަހީވެފައިވާ ކަންތައް	رَسُوْلُ اللهِ ‘ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ.
1	ބަޢުޟަން	"ބަޢުޟުކުރުމަކީ ދީނުގެ މިސްކީނުކަމެއްގެ ހަދިޔާއަކީ ... ސަލާމަތް ނުވާނެއެވެ." ބަޢުޟުކުރުމަކީ حَقُّ ވަތްސާނަކީ މީސްތަކުން ނިކަމެތިކުރުމެވެ.
2	ދެއަކަމުދީ އިހުސާން	މީހުންނަށް އައިބުވެރިވާ قِيَامَة ދުވަހުން اللهُ އަދި ކަލާ فَضِيحَة ކުރައްވާނެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައިވެސް ކަލާނގެ اللهُ އޭނާގެ ސިއްރު ބޭރުކޮށްދެއްވާނެއެވެ.
3	فَاحِشُ ކަންތައް ކުރުން	قِيَامَة ދުވަހުން اللهُ ގެ حَضْرَة ގައި މީސްތަކުންކުރެ ދަރަޖަ އެންމެ ދަށްވާނީ އޭނާގެ فَاحِشُ ކަމުން ސަލާމަތުވުމަށް މީސްތަކުން އެކަނިކުރައިފިމީހާއެވެ.
4	ދޮގުހެދުން	މީސްތަކުން ހެއްވުމަށް ވާހަކަދައްކައި ދޮގުހަދާމީހާއަށް ނަރަކައިގެ ގަދަ عَذَابُ ހައްޤެވެ. ގަދަ عَذَاب ހައްޤެވެ. ގަދަ عَذَابُ ހައްޤެވެ.
5	ވާހަކަ ދެކުން	ކަންތައްތައް ހަމަ ވާހަކަ އެހުމުން ދެކޭ މީހަކީ ވާހަކަ ދެކެވޭގޮތަށް ހުރިހާ ކަމެއް ކިޔާ މީހެކެވެ. އެއީ ވާހަކަ ހަދާމީހެކެވެ.
6	ޖާހިލުކަން ކުރުން	ބުނާ ބަސްތަކާމެދު ވިސްނާނުލައި އެއްބަސް އަދި ހަރުކަށި ބަސްތައް ބުނެފިނަމަ ނަރަކައިގެ قِيَامَة ދުވަހުން ވިހަ ތަކުލީފު ލިބޭނެއެވެ.
7	ސަލާމްގެ ރަނގަޅުން	قِيَامَة ދުވަހުން عَذَابُ ގެއްލުން އެންމެ ގަދަވާނީ ބަޔަކު ސަލާމްގެ ރަނގަޅުން ނުކުރާ މީހުންނެވެ. ކަލާނގެ ސަލާމް ގެއްލުވައި ... ނަސީހަތް ނުދޭނެއެވެ.
8	ދޮގުހެދުން	ދޮގުހެދުމަކީ ސަލާމަތް ނުވާނެއެވެ. / ދޮގުހެދުމަކީ ދުނިޔެއާއި ނަފްސާ ދޮގުހެދުމެވެ. އަދި ދޮގުހަދާ މީހާ ... ދޮގުހަދަން ފެށުމަށް ...
9	غِيبَة ބުނުން	ކަލާނގެ غِيبَة އަކީ ކޮބައިތޯ؟ އެކަލާނގެ ދަންނަވައިފިއެވެ. اللهُ އާއި އެކަލާނގެ رَسُوْل އެންމެ ރަނގަޅަށް ދަންނަވައެވެ. އޭރު ކަލާނގެ حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. އަޚް ނުބައި ގޮތަކަށް އެހެންމީހަކު ދެކިގެން ބުނުމެވެ. ކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. އެހެންމީހުން ބުނާ ގޮތަކީ ... أَخُ ގެ ... ހުރި ކަމެއް ... حَدِيث ކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމެއްގެ ... غِيبَة އެވެ. އަދި ... ނުހުރި ކަމެއް ބުނެފިނަމަ ... ބުހުތާނެވެ.
10	لَعْنَة ދިނުން	ލަޢުނަތް ދޭ لَعْنَة ދިނުމަކީ އެއްވެސް ކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ. لَعْنَة ދޭމީހުން قِيَامَة ދުވަހުން شَفَاعَة ކުރާނެ މީހުން ނުވާނެއެވެ. އަދި ހެކިވެރިންގެ ތެރޭގައި ވެސް ނުވާނެއެވެ.
11	ސިއްރު ފާޅުކުރުން	قِيَامَة ދުވަހުން اللهُ ގެ حَضْرَة ގައި ދަރަޖައިގެ ގޮތުން އެއްވެސް ދެރަތަކެއް ... އަނބިކަނބަލުން އެކުވެރިވެ އަނބިކަނބަލުންގެ ސިއްރު މީސްތަކުންނަށް ފާޅުކުރާމީހާއެވެ.
12	އެނގިހުރެ ޝަހާދަތް ނުދިނުން	ކަންތައްތަކަށް ޝަހާދަތް ދޭން ... މީސްތަކުންގެ ... އެނގިހުރެ ... ހެކިވެރިކަމުގެ ... ވާނެއެވެ. އަދި ... ޝަހާދަތް ދިނުން ...
13	މުސްލިމުންނާ ދެކޮޅު ހަދާ ބަސްތައް	އެއްމުސްލިމަކު އަނެއް أَخُ ގެ ... ބަހާމެދު ... ކަލާމް ... ކޮށްފިއެވެ. ... ނުޖެހޭނެއެވެ.
14	ބަޔަކު ނިސްބަތްކުރުން	ބަޔަކު ނިސްބަތްކުރުމަކީ ... دَعْوَى ކުރުމަކީ ... حَرَامُ ކަމެކެވެ. ...
15	މުސްލިމުން ބަދުނާމުކުރުން	އެއްމުސްލިމަކު އަނެއް މުސްލިމަކަށް ބަދުނާމުކުރުމަކީ ... أَخُ އާއި ... لَعْنَة ދިނުމެވެ.

16	ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތް ނުވަތަ ދުނިޔަވީ ޙަޔާތް ނިމުނުއިރު	ކަލަކުން މުސްތަޤްބަލަށް ހަޔާތް ނިމުނީމާ. އަލްނިޢުމަތް ކަލަކުން ކަލަކުންގެ رَبُّ ކަލޭގެފާނެވެ.
17	އަންހެނުން ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރުން	ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތްކުރާ އަންހެނުންނަށް الله لَعْنَة ލައްވައެވެ. أُمّ عَطِيَّة رَضِيَ الله عَنْهَا ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަނާޒާއާއި ތަބާވެގެންދިއުން އަހަރެމެންނަށް ނަހީކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަކު ކަށަވަރުކޮށް ނުހުއްޓުއްވެ.
18	އަންހެނުން ފިރިހެނުންނާއި ވައްތަރުވުމާއި ފިރިހެނުން އަންހެނުން	ފިރިހެނުން އަންހެނުންނާ އަދި އަންހެނުން ފިރިހެނުންނާ ވައްތަރުވުމަކީ ނުރައްކާތެރި ފާފައެކެވެ. ވައްތަރުވާ ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުންނަށް لَعْنَة ލައްވައެވެ.
19	ރަޙްމަތްތެރިން މަޙްރަމުން ނޫންމީހުން	އެއްވެސް ސަބަބަކާ ނުލައި ކުދިބޮޑު ވިޔަސް އެއް މަޙްރަމު ނޫން މީހަކާ ހަމައެކަނި ވުމަކީ ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ حَرَام ކުރައްވާފައިވާ ކަމެކެވެ.
20	އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި	އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ހުއްދަ ކަމެއް އަދި މަނާކޮށްފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ.
21	އަންހެނުންނަށް ނުހުއްދަ ކަން	އެއްވެސް އަންހެނަކު ފިރިހެނުން ބަލަހައްޓާ ގޮތަށް ހެދުން އަޅައިގެން ބޭރަށް ނިކުތުމަކީ ސަލާމަތްތެރި ކަމެއް ނޫނެވެ. އެއީ ސަޢީދީ ސުވަރުގެ ލިބުމަށް ހުރަސްއަޅާ حَرَام ކަމެކެވެ.
22	بَهَائِمُ ސުވަރުގެ ނުލިބޭނެ އަޅުން	ޖަނަވާރަށް ކާންދިނުމާއި ބޭނުންތައް ފުއްދައިދިނުމަކީ ރަޙްމަތްތެރިކަމުގެ ޢަމަލެކެވެ. ސަބަބަކާނުލައި ޖަނަވާރަށް އަނިޔާކުރުމަކީ شَيْطَانُ ގެ ޢަމަލެކެވެ.
23	ފުރަތަމަ ޖިހާދު ކުރެއްވި ސުލްޠާން	ހިޖުރަ ތިން ވަނަ އަހަރު ވެރިކަމަށް ފުރަތަމަ ކުރެއްވި ޖިހާދުގައި ކުރެއްވިއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ ސަލަވާތާއި ސަލާމް ލިބިވަޑައިގަތުމެވެ.
24	ބޮޑު ފާފަ	އަހަރެމެން ކުރާ ބޮޑު ފާފައަކީ ޝިރުކު ކުރުމެވެ. ދެން ބޭނުން ވާނީ قِيَامَة ދުވަހުން الله ގެ ޙަޟްރަތަށް ޙާޟިރުވުމަށްޓަކައެވެ.
25	الله ޤަބޫލުކުރެއްވޭނެ ޢަމަލުތަކާއި ސަދަޤާތް	އެއްވެސް ފަރުދަކު ޚާއްޞަކޮށް ހުރެ الله ޤަބޫލުކުރައްވާ ގޮތަށް ޢަމަލުކުރާ ނަމަ. އެ ޢަމަލަކީ ކުރާ ރަނގަޅު خَرِيفُ ގެ ނަތީޖާއެވެ.
26	الله ގެ ذِكْرُ ކުރުމުގެ ފަޟީލަތް ބޮޑުކަން.	الله ގެ ذِكْرُ ކުރުމަކީ ދީނުގައި ވަރަށް މުހިއްމު ކަމެކެވެ. ދާއިމަކަށް الله ގެ ذِكْرُ ކުރުމަކީ ދީނުގައި ފަޟީލަތްބޮޑު ކަމެކެވެ.
27	އިސްލާމީ ދީނަށް ތަބާވުން މުއުމިނުން ދެކޮޅުހެދުން.	އިސްލާމީ ދީނަށް ތަބާވާ މުސްލިމުން ދެކޮޅަށް ހަދާ މީހުންނާ ދެކޮޅަށް ހަރަކާތްތެރިވާ މީހުނަށް މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އަނިޔާ ނުކުރުމަކީ މުސްލިމުންގެ އެއްބަސްވުމާ ދެކޮޅު ކަމެއް. الله لَعْنَة ލައްވައެވެ.
28	މުސްލިމުންނާއި ގުޅުން ބަދަލުވުން.	އެއްވެސް މުސްލިމަކު ތިމާގެ އަޚަކާ ދެކޮޅަށް ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން ބައިކޮޅުވުމަކީ حَلَال ނޫނެވެ. އެއީ ގުޅުން ކަނޑާލުމެވެ. ތިމާގެ أَخُ އާއި ގުޅުން ބަދަލުކޮށްގެން ނުހުރުމަށް އަންގަވައެވެ.
29	ތިމާގެ ޖިންސު ނޫން އަނެއް ޖިންސާއި ވައްތަރުވުން ފިރިހެނުން	އަންހެނުންނާ ވައްތަރުވާ ފިރިހެނުންނާއި ފިރިހެނުންނާ ވައްތަރުވާ އަންހެނުންނަށް ޚާއްޞަކޮށް ފިރިހެނުން ލަނޑު ވެރިވާނެއެވެ. އަންހެނުންނާ ވައްތަރުވާ ފިރިހެނުންނަށް رَسُوْلُ اللهِ ، لَعْنَة ލެއްވިއެވެ.
30	ތިމާގެ هِبَة އަނބުރާ ގަތުން	ތިމާގެ هِبَة އަނބުރާ ގަތުމަކީ ހަރާމް ކަމެކެވެ. ތިމާގެ ހަދިޔާ ނުވަތަ هِبَة އަދި އެހެން ގޮތަކުން ދޭ ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް حَلَال ނުވާނެއެވެ.
31	ދީނީ ޢިލްމު ސިއްރު ކުރުން عِلْمُ އެހުން	الله ގެ وَجْهُ ފިޔަވައި އެހެން ސަބަބަކަށް عِلْمُ ދަސްކުރާ ބައެއް ނުވަތަ ދީނީ ޢިލްމު އޮޅުވައިލާ މީހުން قِيَامَة ދުވަހުން ސުވަރުގޭގެ ވަސް ވެސް ނުލިބޭނެއެވެ.
32	حَرَامُ ތިމާއަށް ކަނޑައެޅުން	އަދިވެސް ދީނީގޮތުން ޙަރާމް ނުވާ ކަމެއް ޙަރާމް ކުރުމަކީ ވެސް ނުރަނގަޅު ކަމެކެވެ. ދީނުގައި ހުއްދަ ކަމެއް ތިމާއަށް ހަރާމްކުރުން ހުއްދަނުވާނެއެވެ. ދީނުގައި ހުއްދަ ކަމެއް ހުއްދަކުރާހެން، ފުރައިގެން ނުހުއްދަ ކަމެއް ނުހުއްދަ ކުރުމަކީ ލާޒިމު ކަމެކެވެ. އަދި ބޭނުންނުވާ ކަމެއް فَرْضُ އެވެ.
33	ހިތް އަނބުރާލާ އެއްބަސްވުން	ކަލަކުން ނުރައްކާތެރިކަމުގެ ފަރާތުން ހިތް އަނބުރާލާ ބަސްބުނުމެވެ. ޖިންނިންނަކީ شَيْطَانُ ގެ ބައެކެވެ.
34	ވެރިކަން އެދުމާއި އަންހެނުން ތަބާވުން	އެއްވެސް އަންހެނަކު އެއްގޮތަކަށް ތިމާގެ ފިރިމީހާގެ ހުއްދައާނުލައި ބޭރަށް ނުކުމެވޭ ބާވަތުގެ ކަމަކީ بَاطِل އެވެ. އެކަމަކީ بَاطِل އެވެ. އެކަމަކީ بَاطِل އެވެ.

#	ބަސް	މާނަ
35	شِغَارُ ކާވެނި	شِغَارُ ކާވެނިކުރުން رَسُوْلُ الله ؑ ވަނީ ނަހީކުރައްވާފައެވެ. އެއީ ފިރިހެނާ އޭނާގެ ދަރިފުޅު ފިރިހެނަކާ ކާވެނިކޮށްދިނުމެވެ. އެފިރިހެނާގެ ދަރިފުޅު މީހާއާ ކާވެނިކުރުވައިދިނުމެވެ. އެދެމެދުގައި ކާވެނި ރަނެއް ނެތެވެ.
36	މުސްނަދުއަޙްމަދުގެ ގަސްދުގައި ކަށްވެއްކުރުން	الله تَعَالَى وَحِي ކުރެއްވުމެވެ. މިމިނިވަންކަމުގައި އެއްވެސް ބައިވެރިއަކާނުލާ ފުރިހަމަގޮތް ކަމާއެކެވެ. އަދި މިމިނިވަންކަމުގައި އަނެއްކާވެސް ބައިވެރިކުރުމަކީ ކުފުރެވެ. އެކަށީގެން މިމިނިވަންކަމުގެ ދަރަޖަ ހުރިގޮތެވެ.
37	مَحْرَمُ އަކާއިނުލައި އަތުރުނުދެވޭ ކުރުން.	الله އަށާއި آخِرَة ދުވަހަށް އީމާންވާމީހެއްގެ އަނބިން އަހަރެމެންގެ ދަރިމިނުވަނީ مَحْرَمُ އަކާއިނުލައި ދަތުރުނުކުރާނެކަމުގައެވެ.
38	النِّيَاحَة (މަރުވާމީހާގެ ހިތާމަޔަށް ރޮއިގަނެގެން ގޮވުން.)	އަޑުގަދަކޮށް ހިތާމަކުރުމާއި ރޮއިގަނެގެން ގޮވުމުގެ ސަބަބުން މަރުވާމީހާއަށް ދެވޭ عَذَابُ ދަރުވާލެއްވެ. މައްޗަށް ބަޔާނުވި نياحَة ކުރުމުގެ އަސަރުގަ عَذَابُ ދަރުވާލެވެ.
39	ނަމާދުކުރުމުގެ ނަސީބު އުދަގޫކުރުން	ފިތުނަ ނުވާތީ ވަގުތުތަކާއި ކަރާހަ كَرَاهَة ކުރެވިފައިވާ ވަގުތުތަކުގައި ސުންނަތް ނަމާދު ކުރުމެވެ. މިނޫނީ ކުރުގެދިނުމާއި އަދާކޮށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ނަމާދުތައް އަދާކުރުމަށް ދެވޭ ހުއްދައެވެ.
40	الله ނޫން އިލާހަކު ނެތް ކަމަށް ހެކިވުން	الله ނޫން އިލާހަކު ނެތްކަމަށާއި، ކަލޭގެފާނު ރަސޫލުބޭކަލުންކަމަށް ހެކިދޭކަމެވެ. ހެކިވުމަކީ ދީނުގެ ހެކިބަހެވެ. الله ގެ ދީނުގައި ކަށަވަރުވާ ހަދަހަދާ ހެކިކުރުމެވެ.
41	ދީނުގެ ހުކުމްތައް ނިކުތުން	ނަފްސާ ހިތްވަރުގަދަ ބަރު މަސައްކަތްތަކެވެ ދުނިޔޭގެ ތެދުބަސް ފުރި ދީނުގެ ދިރުމާއި ކުރިއެރުމަށް الله ގެ އަމުރުފުޅު ދޫކޮށް ދެކޮޅަށް ހަރުކަށިކުރުމެވެ.
42	ވައްކަމުގެ ދަޑު ހުކުމްކުރުން	ގޮތެއްގެ މަތިން ކަނޑައެޅިފައިވާ ޙައްދަކަށް ފޯރާ ވައްކަމުގެ ހުކުމެވެ. މިއީ އިސްލާމް ދީނުގެ ހުކުމެވެ. އަތް ކަނޑާ ހުކުމެވެ. ހުކުމްކުރުމުގެ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަވާންވެއެވެ.
43	ކާފިރުންނާއި ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަކުރުން	ބަޔަކު ކާފިރުންނާއި ހަނގުރާމަކުރުމަށް ދަނޑިވަޅު އެޅުމެވެ. ހަނގުރާމައިގައި ޝަރީޢަތް ބަޔާން ކޮށްފައިވާ ގޮތެއްގެ މަތިން ހަނގުރާމަކުރުމެވެ.
44	ބަދަލުހިފުމާއި ކުޑަކުރުން	ޖަރީމާ ކުރި މީހާ ހޯދައި ޖަޒާ ދިނުމަށް ތަޙުޤީޤު ކުރެވޭނީ. މިއީ އެ ފަދައިން ހުކުމްކުރާ ހަމަޖެހުމުގެ ގޮތަކަށެވެ. ހަމަ ބަދަލު ހިފުމެވެ.
45	ޤަބުރުތަކަށް ބޯލަނބާ ޢިބާދަތްކުރުން	ޤަބުރުތަކަށް ސަޖިދަކުރުމާއި އެތަނެއް ޢިބާދަތް ކުރާ ތަނަކަށް ހެދުމަކީ ބޯލަނބާ ކުރުމެއް ކަމަށް رَسُوْلُ الله ؑ ވަނީ ނަހީކުރައްވާފައެވެ.
46	މުނާފިޤުކަމުގެ خِيَانَة ކުރުން	އަމާނާތްތެރިކަން ގެއްލުވާލައި قِيَامَة ދުވަހު ދެރަވާނެ ކަމުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ޚިޔާނާތަށް ފާޅުވާ ދޮގުހެދުމާއި ވަޢުދު ފުއްދުމެވެ. މިއީ މުނާފިޤުންގެ ސިފައެވެ.
47	ޤަބުރުތަކަށް އިހުތިރާމް ކުރުން	ކާފިރުންނާއި އެއްގޮތްވާ ގޮތަށް ޤަބުރުތައް ފަސްގަނޑުން އުފުލައި ހަދައި ބިނާކުރުމާއި ލިޔުމާއި ބޮޑުކޮށް ހެދުމާއި ޤަބުރުތަކަށް އިޙްތިރާމްކުރުމެވެ.
48	މުއުމިނެއްގެ އަބުރު ހިމާޔަތްކުރުން	الله އަށާއި آخِرَة ދުވަހަށް އީމާންވާމީހަކަށް މުސްލިމެއްގެ ލޭއާއި މުދަލާއި އަބުރު حَلَال ވެގެންނުވާނެއެވެ.
49	އެއްވެސް ބަސްކުރުމުގައި ނުބައި ބަސްބުނުން	ބަސްބުނުމުގައި އެހެން މީހާ ދެރަވާނެ ބަސް حَدِيْث ގައި ނަހީކޮށްފައިވެއެވެ. ދެބަސްވުމުގައި ގޯސް ބަސް ބުނުމަކީ الله ގެ ނަހީއެވެ.
50	ވިޔަފާރިއާއި نَجُشُ ނުކުރުން	حَاضِرُ ވިޔަފާރިއެއްގައި ބޭނުމެއްނެތި އަގު ބޮޑުކޮށް ކިޔުމެވެ. نَجُشُ ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ ވިޔަފާރިއެއްގައި ގަންނަ މީހާއަށް ގެއްލުންވާގޮތަށް އަގު ބޮޑުކުރުމެވެ. = نَجُشُ ކުރުމަކީ ވިޔަފާރީގެ ޤަވާޢިދުތަކާއި ޚިލާފް ކަމެކެވެ.
51	ގައިގެ ފުރާޅުގައި އިސްލާމީ ގަ إِعْلَان ކުރުން	ގައިގެ ފުރާޅުގައި އިސްލާމީ ގަ إِعْلَان ކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. الله ކުރައްވާ ނިޢުމަތް ބަޔާންކުރުމެވެ. މިއީ އިސްލާމީ އަޚްލާޤުގެ ބައެކެވެ.
52	ނަމާދުކުރުމުގެ ކުރިން	ނަމާދުކުރުމުގެ ކުރިން ފެނުން ތާހިރުވުމާއި ނަމާދަށް އިސްތިޢުދާދުވުމެވެ.

	ވިސް ދުއްސުން	އަނގަކަރު މިސްދުއްސުމުން ވަރުގަދަ ގޮތަކަށް ގޮސްފައިވުމެވެ.
53	عَصْرُ ނަމާދު ދޫކުރާކަން	عَصْرُ ނަމާދު އަދާނުކުރާ މީހާގެ عَمَلُ ތައް بَاطِلُ ވެއެވެ.
54	ހުވާދުނަމަ ފުރުވާ ވަޢުދު ކަނޑާލުން	އަހަރުމެންނަށް އަޅުގަނޑުމެން ދުވުލުއްޔަ(عَهْدُ)އަކީ ފުރަގަސް ނުދޭށެވެ. ފަހަރުދުއްވައިފިނަމަ ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނު ކުރިމަތީގައި ޝަރީޢަތުގެ އަދަބު ދުވުލުދިނުމަކީ ހީވާގިކަމެކެވެ.
55	ހުކުރުދުވަހުގެ ޚުތުބާ	ހުކުރުދުވަހު ހުކުރުނަމާދުގެ ކުރިން ބުނާ ޚުތުބާއެވެ ބަޔާންކުރަނީ ފަހަރެއްގައި ފުރަސްނާނާއެވެ. އަދި އިސްލާމީ ނަސޭހަތްތަކާއި ނުހުއްޓާ.
56	ބައިމީހުން ނަފްސާނީ ގޮތުގެ ހަމަކޮށް	ފުރަހާނެއް އަގުހުރި ދުނިޔާއިން ފުރަބަރުން رَسُولُ اللهُ ވެސް ނަހަކާތްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ކާފިރުންނަށް ބައިވެރިވާ ގޮތެއްގެ ބޮޑުކަން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބައިތިލައިގެ ޙައްޤުގައި ފުރުޞަތު އަދާކުރާ ފުރުސަތު ނަހަކާތްކުރެއްވިއެވެ.
57	ރޭޝަމާއި ދިބާޖު ކަންތައްތަކުގައި	ރޭޝަމުގެ ހެދުމާއި ކަނޑުމެންގެ ކަނޑުމޭވާ ގަޑިންގަނޑު. އަދި ފިރިހެނުން دِيْبَاجُ ފޮތިގަނޑު ނުލާމެއެވެ. އެހެން ކަނޑުއަރާފަހުން އަދި ދުނިޔެގައި އަމިއްލަ ގޮތެއް. އަދި ކަނޑުމޭ آخِرَة ދުވަހުގެ ނުލިބޭނެކަމެވެ.
58	ވަޢިޒުން ބައިސް	ކަނޑުނަކަށް އަކަމަށް ވަޢިޒުން ނުކަހަލަކަމެވެ. އަދި ވަޢިޒުން ނުބައިވާކަމެވެ. ހުރިހާ ހަރާމުކުރެއްވުން شَيْطَانُ ކުރުވާ ބަޔާނެއް ވަޢިޒުވެވެ.
59	رَحِمُ ކަޓުން.	رَحِمُ ކަޓުވާ މީހުންގެ ނުލިބޭނެއެވެ.
60	النَّبِيِّ ގެ މައްޗަށް صَلَوَاة ކިޔުން ދޫކުރުން	ހުރި ކަލޭގެ ނަބިއްޔާގެ ނަމެއް އަޑުއިވޭ މީހަކީ ކަލޭގެފާނުގެ މަތިން ދުޢާކުރުން ކުރިއަށް ނުކިޔާ صَلَوَاة ނުކިޔާމީހާ بَخِيْلُ އެކެވެ.
61	ބާރަދުރުވެގެން ބަޔާން ކުރިމަތިވުން	ކަމެއްގެ ކުރިން ނަމާދުވެރިންގެ އަހުލުވެރިޔާ ބޮޑުކުރަނީ (ދުވަހުގެ ކަންތައް ކުރުން) ބަދަހިކޮށް ކުރުމެވެ. އަދި ކަންތައް ފުރިހަމަކުރަން ބަޔާނާއެކު ވަރަށް ބޮޑަށް.
62	ކަށިގަނޑު ދަމުން	ހަމަ ޖުމުލަ ކަމެއްގެ ފަހަރު ބަލައިގަތުމުން ހަމަޖެހިއްޖެ ކަމާއި ކަށިގަނޑަކާމެދު ނުދާ ކަށިގަނޑުގެ ގޮތެވެ. ދުވަހުން قِيْرَاطُ ދުވަހެއްގެ ކަންތައް.
63	بَهَائِمُ ނަފުސް عَذَابُ ދިނުން	"ބައެއް ކޮންމެ ފަހަރެއްގައިވެސް ސުވާލު عَذَابُ ދިނުމެވެ. އަދި ޖަނަވާރަކަށް ކާނާ ނުދިނުމެވެ. ބަޔާން ކުރާ ފަހުން ނަރަކައަށް ހުރިހާ ފުރަތަމަ "ހުރިހާ ނަފްސެއް ބައިވެރިވާނޭ" ކަމެވެ.
64	ރިބާ	"ރިބާކާމީހާއާއި ކާންދިން މީހާއަށް رَسُولُ اللهُ ވެސް لَعْنَة ކުރެއްވިއެވެ." އަދި ރިބާއިން ހިންގާ ބާރާތުގެ މުޢާމަލާތުގެ ދަރަނިވެރިއަކަށް ނަފްސާނީ ކަމުގައި ބޭނުންކުރާ ދަރަނިވެރިޔާއަށް ރިބާގެ މުޢާމަލާތެއް ދެއްވާ رَسُولُ اللهُ ވެސް لَعْنَة ކުރެއްވިއެވެ.
65	ރަޙްމަތުގެ ވާސިލުކުރުން	"ރިބާއިން ބައިވެރިވާ އަދި رَحِمُ ކަޓާމީހާ"ގެ ދުވަހަށް ބަލާލާ ހުރިހާ ބޮޑު "މުސްލިމުން ކުރާ ކަމަށް" ނުވާނެއެވެ.
66	اللهُ ގެ وَلِيُّ ންނާ عَدَاوَة ވެރިވުން	اللهُ تَعَالى وَحِي ކުރެއްވިއެވެ. މުއުމިނުންގެ وَلِيُّ އަކާ عَدَاوَة ވެރިވާ މީހާއާ ހަނގުރާމަ إِعْلاَنُ ކުރައްވަމެވެ.
67	އަމާނާތުގެ ޙައްޤު ފުރިހަމަ ނުކުރުން	حَقُّ އަދާނުކުރުން عَهْدُ ދޭ ކަންތައް ފުރިހަމަ ނުކުރުމެވެ. ނުކުރާނެ ކަންތައް ނުކުރުމެވެ. އަދި ކަމެއް ކަމެއް ފުރިހަމައަށް ނުކުރާ ބަޔަކު ތަނެއްގެ ކަންކަމާމެދު ނުކުރުމެވެ.
68	މީރާތު ވަރަށް ދުރުކޮށް مَحْرُوْمُ ކުރުން	ވާރުތަވެރިއެއްގެ މީރާތު ނުދިނުމެވެ. قِيَامَة ދުވަހުން ދުވަހަށް اللهُ ގެ ރަޙްމަތުން މަޙްރޫމްވާނެއެވެ.
69	ދުނިޔެއަށް ނަފުސް ކަމެއް	އެއީ ކޮށްބޮޑު ދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގައި ފުރިހަމަ ފުރުސަތު ބޭނުންކުރާ اللهُ ފައިސާއަކަށް. އަދި އެކަމާ ހިތްވަރުދީ ބައިވެރިވުމެވެ. އަދި އެކަމަކީ މުސްލިމުންގެ އެދުމާއި ނުރުހުމެވެ.

ދިރުމުން ނިކުމު ދަތުރު

ކަލޭގެފާނު ދެވޭ ސުވަރުގެއަށް ނުވަތަ ނަރަކައަށެވެ.

ކަބުރު: މީއި آخِرَة ގެ ފުރަތަމަ މަންޒިލެވެ. ކާފިރުންނާއި މުނާފިޤުންނާއި އަދި ފާސިޤުންގެ ވެރިކަމެވެ. މުއުމިނުންނަށް ބަރަކާތެވެ. އަކާއަކީ އަރުވާލެވޭ عَذَاب ދެއްވުމަށްޓަކައި ވަރުގަދަ ތަނެކެވެ. އަދި ގޮތްގޮތުން ކާފިރުންގެ ހިތްހަމަޖެހިލެވޭ ކަންތައްތަކުގައި، غَنْمَة މުދަލުން ވައްކަންކުރުމާއި، ދޮގު ހެދުމާއި، ހަމަޖެހުމާއި، ނަމާދު ހެދުމާއި، قُرْآن އާއި ދުރުވުމާއި، ޒިނާ ކުރުމާއި، لِوَاطُ ކުރުމާއި، ރިބާ ކެއުމާއި، ދަރިން އަނބުރާ ކުރުމާއި، އަދި މިންނުވަނުކޮށް ސިފަކުރެވެ. އެންމެ ސަލާމަތްވާނީ: الله އަށް إخْلَاص ވެ صَالِحُ عَمَلُ ކުރުމާއި، އެއްގޮތް عَذَابُ ނުލިބޭނެ ކަމުގެ دُعَاء ކުރުމާއި، مُلْكُ ސޫރަތް ކިޔުމާއި، އަދި ޖަނާޒާ ކަމެކެވެ. އަދި އެއީ عَذَابُ ނުލިބޭނެ ސަބަބުތަކެކެވެ. އަދި ޝަހީދުންނާއި، ހަމަގައިމުވެސް ހިތްވަރުގެ ވަގުތަށް ދިމާވެ ނުލިބިގެން މަރުވުމާއި، ހަނދުވަރު ކުރުމާއި، ބަނޑުގެ ބަލިން މަރުވުމާއި، ރަމަޟާނުގައި މަރުވުމުން އެއީ ބަލިމަރުވުމެވެ.

ނަފުޚުގެ ފުކުމުގެން: އެއީ ބޮޑު ދުއްޕުމެއް ހުރިހާ ކަމަކަށް ފެނޭނޭ. إِسْرَافِيلُ ﷺ އަށް އަމުރުކުރެވޭ އަވަހަށް إِنْتِظَارُ ކުރައްވައެވެ. ފުރަތަމަ ފުނޑުފުނޑުވާނޭ ކަމުގައި خَلْقُ ކުރެއްވި ބިމާއި ސުވަރުގެ މަހާޖަނާބު ފެނިއްވާނެއެވެ. (وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ) ދެވަނަ ފުމަކުން ދިރުވާލުމަށް ހުރިހާ އެއްޗެއް ސަލާމަތްވެ ދެން ދިރިއުޅުމަށް مَحْشَرُ އަށް ނިކުމެވޭނީ ކުރިމަތިލާ އިސްތިޢާލް ވަޑައިގެން ފުރަތަމަ ދަނީއެވެ. (ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ)

مَحْشَرْ އަށް ފުރަތަމަ: ދެން الله تَعَالَى ވަޑައިގެންނެވުމަށް ނުކުމެވޭނެއެވެ. ދެން މާތް ބޮޑުމީހުގެ ކަމަށްވި އިންސާނުންނަކީ ގާތްކަން އަހަރެމެން މީސްތަކުން އެނބުރެގެން ނުކުތުމަށް ނިކުމެވޭނެއެވެ. އެއީ އަބަދުވެސް ދުނިޔެއަކީ. ދުނިޔޭގެ ސަހަރާ އެކުވެ ބިންގަނޑުން ހުރިހާ ބަލިމީހުންގެ ޝުކުރުވެސް ދަނީއެވެ. مَحْشَرْ ކުރީގެ ހުރިހާ ކަމުގެ ގޮތެވެ.

مَحْشَرْ ކުރިމަތިން: ހިސާބުގެ ގޮތުގައި އެއްވެސް خَلْقُ ތަކުން الله تَعَالَى ޖަމާކުރައްވާނެއެވެ. މީސްތަކުން ތިބޭނީ ބޮޑު ހާސްކަމުގައި މީސްތަކުގެ ބޮލުގައި ފުރިހަމަވެ ހިރަސްކަމުގައި ބޮޑު ދަތުރެއް. މީސްތަކުން ފުރާނަ ހާސްވާނެ ބޮޑު ކަމެކެވެ. އެމީހުންގެ ދުނިޔެ އިސްކަން ހުރި ހިސާބު ފެންނާނެއެވެ. މަސައްކަތް އިސްކަންދިނުން މީސްތަކުން ތިބޭނީ ހިތާމަ ގިނަވެ ބަނޑުބޭނުމަށް ވަގުތު ނިމުމުގެ ވަގުތާއި ބަލަން ނުކެރޭނެ ފެންގަނޑު ނިކުމެ غَرَقُ ވެގެންދެއެވެ. އޭގެ ދަރަޖައަށް ކަމާއި ނިސްބަތުން ބަލަންޖެހޭ ކަންކަން ފުރިހަމަވާނެއެވެ. ކަރުގެ ތަކުގެ މުހިއްމު ކަމެއް، شَيْطَانُ ކަމެއް، މަރުގެ ބޮޑު ހިއްސާއެއް ލިބޭނީ ރަނގަޅު ކަމެއް ހޯދުމަށެވެ. އެއީ އިސްލާމް ދީނުގެ ބޮޑު ކަމެކެވެ.

އަނގައިން (މުޙައްމަދު) ކަމަށް ދުވަހުގެ ތަރުތީބް ހެދުމަށް ބައެއް ގޮތް ތިލަ ވެވޭނެއެވެ. ދުނިޔެ ގައިމު ބިނާވެ ހިނދެއް ގޮތަށް ހުރި ދުވަހެއް ފުރިހަމަކޮށް ނިމިގެން މުޙައްމަދުގެ ކަމަށް ހުކުމް ހިނގާނެއެވެ. އެދުވަހު މީސްތަކުން ބޭނުންވާނީ ނަމާދު ވައްތަރު ހިސާބުކުރުމެވެ. އަދި ކަމަކީ ހުރިހާ ކަމެއް ހަނދާންކުރުމެވެ:

ދުނިޔޭގެ ކަންތައް ޙިސާބު ކުރެވޭނެ ހުރިހާ ހެޔޮ އަމަލެއް ނަމާދާ ހެޔޮ ޙުކުމްތަކާއި އެއްގޮތް ނިމޭނީ ކަމުގެ ދުވަހެވެ. މުހިއްމު ދުވަހުގެ ކަންކަން ހިނގައިގެން مَحْشَرْ ކުރެވޭނެއެވެ. وَعْدُ ކުރެއްވި غَنِيمَة މުދަލުން ވައްކަން ކުރުމާއި ކަމާއި ހަމަ فَضِيحَة ކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ވައްކަން ކުރުމުގެ ނަސޭހަތް ގެނެސް އެކަން ދިން ހުކުމް ކުރެވޭނެއެވެ. ނަމާދުގެ تَقْوَى ވެރިކަމުގެ ހިސާބު ނިމޭނެއެވެ. އަދި ވިސްނުން ދިރިއުޅުމުގެ ހުރިހާ ކަމެއް ބަލާނެއެވެ. މިކަން ކުރިމަތިވާނީ ހަމަ ޙައްޤުގެ އިންސާފުގައެވެ.

މުއުމިނުންގެ ގާތަށް الله تَعَالى ވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި وَحِي ކުރައްވާނެއެވެ. ކަލޭމެން إِنْتِظَارُ ކުރަނީ ކާކަށް ހުއްޓީތޯ؟ މުއުމިނުން ދަންނަވާނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން إِنْتِظَارُ ކުރަނީ އަޅުގަނޑުމެންގެ رَبُّ އަށެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެ މުއުމިނުންނަށް އެނގޭނީ އެކަލާނގެ ކަކުލުފުޅު ހާމަކުރައްވާ ހިނދުންނެވެ. ދުނިޔޭގައި ޚާލިޞްކޮށް ސަޖިދަކުރި މުއުމިނުން އެކަލާނގެއަށް ސަޖިދަކުރާނެއެވެ. الله تَعَالى وَحِي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. (يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاق وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ) މާނައީ: ކަކުލުފުޅު ހާމަކުރައްވާ ދުވަހުން ސަޖިދަކުރުމަށް އެމީހުންނަށް ގޮވާނެއެވެ. ފަހެ އެމީހުންނަށް އެކަމަށް ކުޅަދާނަނުވާނެއެވެ. މިއެވެ. ދެން މުއުމިނުން އެކަލާނގެއާއި ދިމާވާނެއެވެ. އަދި صِرَاطُ މަގު ދަމާލެވޭނެއެވެ. އަދި މުއުމިނުން ހުރަސްކުރާނެއެވެ. އަދި މުނާފިޤުން ހުރަސްނުކުރެވި ވެއްޓޭނެއެވެ.

صِرَاطُ މަގު: އެއީ ޤިޔާމަތުގެ ދުވަހުން ޖަހަންނަމުގެ މަތީގައި ބަހައްޓަވާ މަގެކެވެ. ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم އެމަގު ސިފަކުރައްވާފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ. (مدحضة مزلّة ، عليه خطاطيف وكلاليب كشوك السعدان،... أدق من الشعرة وأحد من السيف) އެއީ ކަކުލު ފިއްސާލާ ތަނެއް، ކަށިގަނޑުތަކާއި ހަރުވާތަކެއް އޮންނަ السَّعْدَانُ ގަހުގެ ކަށިތަކެއް ފަދައިންނެވެ. އިސްތަށިގަނޑަށްވުރެ ހިމަނުއަދި ކަނޑިއަށްވުރެ ތޫނުމަގެކެވެ. މިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ عَمَلُ ތަކާއި މިންވަރަށް ހުރަސްކުރާނެއެވެ. އެގޮތުން ބައެއް ވިދުލިފަދައިން، ބައެއް ވައިފަދައިން ... ބައެއް ކުރިއަށް ދާނެއެވެ. އެއީ އެމީހުންގެ عَمَلُ ތަކުގެ މިންވަރަށް ފެތިގެން ދާނެއެވެ. ފަހެ މުނާފިޤުން ... ނާރުތަކުން ... ޖަހަންނަމަށް ވެއްޓޭނެއެވެ. ފަހެ ކާފިރުން ... އެތަނުން ... ހުރަސްނުކުރެވިގެން ... މުއުމިނުން ހުރަސްކުރެވޭނެއެވެ. މުއުމިނުން ... ބައެއް މުއުމިނުން ... ދެން صِرَاطُ މަގު ހުރަސްކުރާއިރު ... ވަރަށް ބޮޑު ... ވޭނެއެވެ.

ނަރަކަ: ކާފިރުންގެ އަބަދީ ވަންނަތަނެވެ. އަދި މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން ފާފަވެރިން ... ބައެއް ... އަދި ... الله ގެ عَذَابُ ގެ ... އަދި ... ގެ أُحُدُ ފަރުބަދަށްވުރެ ... އަދި عَذَابُ ... ނަރަކައިގެ ... ބޮޑެތި ... ހުރިގޮތް ... ކާފިރުން ... عَذَابُ ... ދިނުމަށް ... އަދި ... ނަރަކައިގެ ... މީހުންގެ ... ކަމެވެ.

ސުވަރުގެ: އަދި މުއުމިނުންގެ ސަލާމަތުގެ ... ތަނެވެ. ... ތަފާތު ... އިނާމް ... މުއުމިނުންނަށް ... مُحَمَّد ... ކީރިތި ... ނަބިއްޔާ ...

އަކަލާނގެ އިތުރުގެއިވާ ކަލާނގެ ގެންދިޔުމުގެ ތެރެއިން. ކަލާނގެ ކަމުގައިވާ ހުރިހާ ކަންތައްތަކެއް ދައްކަވާށެވެ.
ގެދޮރުދޮރުން އެގެވެރިވެރި ބައިނު ސުވަރުގެގެއިވާ އަހަރެ ގެދޮރުދޮރުން އިލިހުނު އަގުނައެވެ.

ސުވަރުގެ: އެއީ މުއުމިނުންނަށް އަރުވާލައްވާނެ ތަނެވެ. އެތަން ބޮޑުކަމުގައިވާ ހިތްގައިމު ތަނެކެވެ. ބޮޑުގެތެރި ގުޅުވާލައިދެނެވެ. އެތަނުގެ ކަންތައް އެއް ތަނުގައިވާ ހިތްގައިމު ތަކެތި ވެސް ހުރެއެވެ. އެތަނުގެ ތަނުތަނުގައި ކޮންމެ އެއްޗެއްވެސް އެވެ.
އެއީ ދިރިއުޅުއްވުމަށް ކަމުގޮތުގެ ތަނުތަކުގައި ރަސްމީ ގެދޮރު ޖެހިފައިވާ ތަނެވެ. އެތަން ހިތްގައިމު ކަމެކެވެ. އެއިން ސަފާވެރި ބައެއް ތަނެކެވެ، ކަނޑުތަކުން ޖެހިގެން ދިޔައިރު އެވެ. فِرْدَوس އެއީ އެންމެ މަތީ ދަރަޖައެވެ.
ސުވަރުގެގެ އަރިމަތީގައި އެންމެ ބޮޑު ތަނެވެ. އެތަން ވަރަށް ފުރިހަމަ رَحْمنُ ވަނީ ރަސްކަލާނގެ عَرْش މަތީގައެވެ.
އެތަން އަރިމަތީގަ މުއުމިނުން، ކީރިތި، ނަބީ، އަދި ރަސޫލުން ހުންނެވި ތަނެވެ.
އެތަނުގެ ގޮތުގައި ހިތްގައިމު އެއްޗެހި ހުރި ތަނެކެވެ. އެތަން ކަމާއި ދުރުގައި އަދި ކާއެއްގެ ހިތްގައިމު ތަނެކެވެ.
އެތަނުގައި ރަސްމީ ކަންތައްތަކާއި ފުރިހަމަ ހިތްގައިމު ކަމެކެވެ. އެކަމަކު ހިތްވަރު ދިނުމަށް.
އެރޭ ރޭގަނޑު ހިތްގައިމު ގޮތުގައި ދިރިއުޅޭނެ ތަނުގައި ޖެހިފައިވާ ހިތްގައިމު ތަނެވެ. އެކުއްޖާގެ ޖަވާބު ނޫނެވެ.
ނުދޭނެއެވެ. ކަލާމް ބޭކާރު ދުލުން ކަމާއި އަދި ރަށުގައި ވެރިކަމުން ދެކެވޭ ގޮތެވެ. އެކުއްޖާގެ ފިކުރުގައި ހުރިހާ ރޭގަނޑެވެ.
އަދި އެކުއްޖާއަށް ހަމަޖެހުމެއް ގެންގުޅެވުން ގުޅުމެވެ. އެކުއްޖާގެ އަހަރެމެންނާ ރަނގަޅު ބަހާއި އަޚްލާގު
ރަނގަޅު އަދި ޚުލްގުގައި އަޚްލާގުގެ ޖެހިގެން ދިޔައެވެ. އެންމެ ފުރިހަމަ އަހުލާގުގެ ނަބިއްޔާ مُحَمَّدٌ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم
އެވެ. އަދި ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތެވެ. އެކުއްޖާގެ އަޚްލާގު ރަނގަޅު ކަމެވެ. އަޚްލާގު ރަނގަޅުކަމެވެ.
ދުނިޔޭގެ ހަޔާތުގައި ހުރިހާ ކަމެއް ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ތަނާއި ކަނޑައެޅުމެވެ. އެކަމުގެ އެންމެ ބޮޑު نِعْمَةُ އަދި
الله ފަރާތުން. އަދި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތުގެ ތެރެއިން. އަދި އެއީ ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތެވެ.

ނޯޓް: މުއުމިނުންގެ އަޚްލާގު ހިތްވަރުކުރުމާއި އަދި ކަމާބެހޭ ގޮތްތަކާއި ގުޅޭ ކަންތައްތައް އަދި އެކުއްޖާގެ
އަޚްލާގު ރަނގަޅު ކުރުމަށް ދަސްކޮށްދޭން ޖެހެއެވެ.

ފޮތް އެކުލެވިގެންވާ ބައިތައް. (ފިހުރިސްތު)

وُضُوْء ކުރުމުގެ ސިފަ

طهُورُ ފެނުން ނޫނީ وُضُوْء ކުރުން ހުއްދައެއް ނުވާނެއެވެ. އެއީ ހެއްދެވުނުގޮތަށް ހުރި ފެނެވެ. ނުވަތަ طاهِرُ އެއްޗަކާއި އެކުލެވިގެން ނަމަވެސް ކުލަ، ރަހަ تَغَيَّرُ ނުވާ ފެނެވެ. ނުވަތަ ނަޖިހެއް ވެއްޓުނު ނަމަވެސް تَغَيَّرُ ނުވާ ގިނަފެނެވެ.

وُضُوْء ކުރަންފަށާއިރު ބިސްމި ކިޔައިފައެވެ. އަދި ކަނާތުން وُضُوْء އަޅާނެ ދަތްއެޅޭ ތިން ފަހަރު مُسْتَحَبُّ ވާނެއެވެ. އަދި ތަށިގެ ނިޔަފަތިތަކުގެ ތެރެއިން ފެންތަށްޓަށް ފެން ނުލައި ދޮވެލުމެވެ.

ދެން އަތުގައި ފެން ނަގައިގެން ތިން ފަހަރު ހޭކޮށް އަނގަ ދޮވުމެވެ. އަދި ދަތް އުނގުޅައިގެން ކުރުން ސުންނަތެކެވެ. ތިން ފަހަރު ދޮވުން مُسْتَحَبُّ ވާނެއެވެ.

ދެން އަތުގައި ނޭފަތަށް ފެން ލުމެވެ. ނޭފަތުގެ އެތެރެއަށް ފެން ދަމައިގެން އަތުން ދޮވުމެވެ. ތިން ފަހަރު ފެން ދޮވުން مُسْتَحَبُّ ވެއެވެ.

ދެން މޫނު ދޮވުމެވެ. އެއީ އިސްތަށިގަނޑު ހުރިހާ ކަންފަތުން ދޮވެލުމެވެ. އަދި ހުރިހާ ތަނެއް ދޮވުމެވެ. ދެން ބޮޑުގަނޑު ފުރޮޅުމެވެ. އެއީ ފިޔަވަޅެކެވެ.

ދެން އިނގިލީގެ ކޮޅުން ފެށިގެން ކަނާތާއި ވާތް އަތް ދޮވުމެވެ.

ދެން މުޅިބޮލުގެ ބޮލަށް ފެން ފޮޅުމެވެ. ބޮލުގެ ކުރިމަތީ ބައިން ފެށިގެން ފަހަތަށް ގެންދިއުމެވެ. އަޅާ ފެނުގެ ބައިން ފެށިގެން ފަހަތަށް ގެންދިއުމެވެ. ދެން ދެކަންފަތުގެ ބޭރުފުށާއި ދެ ކަންފަތުގެ ބޮޑުއިނގިލިން ފެށިގެން ފޮހެލުމެވެ. ކަނފަތުގެ ފުރަގަހުން ފޮހެލުމެވެ.

ދެން ފައިތިލަ ބޮޑުއިނގިލިން ދޮވުމެވެ.

وُضُوْء ގެ ގޮތުގައި ކަންކަމުގެ ތެރެއިން ކުރުން شَرْطُ ވާނެއެވެ. ފެން — ކަނދުން — ނޭފަތަށް ފެން — މޫނުދޮވުން — ދެއަތް ދޮވުން — ބޮލުގެ ފޮހުން — ދެފައި ދޮވުން. އަދި ތަރުތީބުކުރުން شَرْطُ ވާނެއެވެ. އަދި އަތުގެ ނިޔަފަތިތަކުގެ ދަށުގައި ހުންނަ ނަޖިސް ތަކެތި ނައްތައިލުން ފެނަށް ހުރަސްކުރާ ކަންތައް ނައްތާލުމެވެ. **1-** وُضُوْء ކުރަމުންދާއިރު ގޮތެއްގައި ފެން ހިކެން ނުދިނުމެވެ. **2-** ހަށިގަނޑުގައި ތެޔޮކޮޅެއް ނުވަތަ ފެން ހުއްޓޭ ކަހަލަ ކަމެއް ނެތުމެވެ. ގަނޑުގައި ވިޔަސް ކިރުގެ ފަދަ ކަމެއް ނުވާ ކަމެވެ. އަދި وُضُوْء ގެ ސުންނަތްތަކާއި ފަރުތަކާއި ވުޟޫ ގެ ގޮތުގައި ކަން ކުރުމެއް ނެތްނަމަ وُضُوْء صَحَّ ނުވާނެއެވެ.

3- وُضُوْء ކޮށްނިމުމުން أَشْهَدُ أَنْ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ މިދުޢާއިން ކިޔުން ސުންނަތްވާނެއެވެ. އަދި އޭގެފަހުގައި ދެ رَكْعَة ކުރުމަކީ ސުންނަތެވެ.

ނަމާދުކުރުމުގެ ސިފަ

ނަމާދުކުރުމަށް ގަސްދުކުރާ ނަމާދު ހިތުގައި ނިޔަތްކޮށް ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލާ الله أكبر ކިޔާށެވެ. އިހުރުމުގައި ބުނެވޭ ނިޔަތެއް ކިޔާކަށް ނުޖެހެއެވެ. ދުލުން ނިޔަތް ބުނުމަކީ ސުންނަތެއް ނޫނެވެ. އަދި ފަހުގައި ބުނާ ނިޔަތެއް ނެތެވެ. ދެން ދެއަތް ކަންފަތާ ހަމައަށް އުފުލާށެވެ. حَرَم ބަސް تَكْبِير ކިޔަމުން ދެއަތުގެ އިނގިލިތައް ފުޅާކޮށް ދެއަތް އުފުލުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. މިއުފުލުން تَكْبِير ކިޔުމާ އެކުގައި تَكْبِير ކިޔައި ނިމުމާއެކުއެވެ.

✸ ނަމާދުކުރާމީހާ حَرَمبަސް تَكْبِيْر ކިޔުމުގެ ފުރަތަމަ ކުރަންޖެހޭ ކަންތައް ވިސްނާށެވެ. ކޮންނަމާދެއްކަން ހިތުގައި ނިޔަތްކުރުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ. ✸ ނިޔަތުގެ މާނައަކީ ހިތާއި. ދުލުން ބުނުން ނިޔަތެއް ނޫނެވެ. ✸ އަދި ސުންނަތް ނަމާދުތަކުގައި ދުލުން ކިޔަން ބުނާ ނިޔަތްތަކަކީ ބިދުޢައެއް ކަމުގައި ވިއްޔާ ދުލުން ނިޔަތް ބުނުމަކީ ބިދުޢައެކެވެ.

ކަނާތްއަތް ވާތްއަތުގެ އަތްތިލަފަތުގެ މަތީގައި ހިތުގެ ކައިރީގައި ބާއްވާ ދެލޮލުގެ ނަޒަރު ސަޖިދަކުރާ ތަނަށް ބަލާށެވެ. ދެން ސުޖޫދު ކުރާތަނަށް ބަލާށެވެ. ދެން ސުބްޙާނަކަ ކިޔުމަށްފަހު ދެން ކިޔަންޖެހޭ ދުޢާތަކުން އެއްދުޢާ ކިޔާށެވެ. ދެން أَعُوذُ އާއި بِسْمِ ކިޔާށެވެ. އަދި މިތަން ކިޔާނީ ސިއްރުން. ދެން الحَمْدُ ކިޔާށެވެ. ދެން قُرْآنُ ގެ ސޫރަތެއް ކިޔާށެވެ. އަދި ފަތިސް ނަމާދާއި مَغْرِبُ ނަމާދާއި عِشَاء ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ދެ رَكْعَة ގައި އަޑުއުފުލައިގެން ކިޔާށެވެ. ✸ އެހެން ނަމާދުތަކުގައި ސިއްރުން ކިޔާށެވެ. އެއް رَكْعَة ގައި الحَمْدُ ކިޔުމަކީ ނަމާދުގެ ރުކުނެކެވެ. އަދި ފުރަތަމަ ދެ رَكْعَة ގައި الحَمْدُ ގެ ފަހުން އިތުރު ސޫރަތެއް ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.

✸ އިމާމު ކިޔާ ކިޔުން ނަމާދުގައި މަޢުމޫމުން އަޑުއަހަން ޖެހެއެވެ. އެއީ ސިއްރު ނަމާދުތަކުގައި ނޫނެވެ. އިމާމު ކިޔުމުގެ ވަގުތު މަޢުމޫމުން الحَمْدُ ކިޔުން ސުންނަތް ނަމަވެސް. ދެ رَكْعَة ގައި އެއް ސުޓަހުގެ ކިޔުމުގެ ބަދަލުގައި ތިން ރަކްޢަތް ހަތަރު رَكْعَة ގައި ބޮޑުކަން ހުރުމާއެކު އަތުގައި رَكْعَة ގައި އެއް ސޫރަތް ކިޔައި ގޮތް ޖާއިޒުވެއެވެ. އަދި އަހަރެން ސޫރަތް ކިޔާ ގޮތަށް ކިޔުމަކީ ނަމަވެސް إِعْتِقَادُ ކުރުމުގެ ބަދަލުގައި އަދި ސޫރަތްތަކާއި ކިޔާނެ ގޮތެއް ނެތެވެ. ހަމައެވެ.

ދެން تَكْبِيْر ކިޔައި ދެއަތް އުފުލައިގެން رُكُوْعُ ކުރާށެވެ. ދެން ދެއަތުގެ ދެއަތްތިލަ ދެކަކޫގެ މަތީގައި ބާއްވާށެވެ. ދެން ބޮލާއި ބުރިކަށި ހަމައަށް ފުޅާކޮށް ބާއްވާށެވެ. ދެން سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْمِ ތިންފަހަރު ކިޔާށެވެ. ހަމަޖެހިގެން ކިޔުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. ދެން މިކަމަކީ ކޮށްގެން ރުކޫޢު ނިމޭނެއެވެ.

✸ ތިބޭނެގޮތް ދެއަތުގެ ފަހުން تَكْبِيْر ކިޔައި سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ކިޔާށެވެ. އަދި ހަމަޖެހިގެން ތިބުމަކީ ސުންނަތެއް صَحَّ ނުވާނެއެވެ. ✸ رُكُوْعُ ކުރުމުގެ ހަމަޖެހިގެން ތިބުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. ދެއަތުގެ ދެއަތްތިލަ ކަކޫ މަތީގައި ބާއްވާ، ބުރިކަށި ފުޅާކޮށް ބޮލާއި ހަމައަށް ބާއްވާށެވެ. رَكْعَة ލިބޭނީ رُكُوْعُ ލިބުމުންނެވެ. އިމާމާއެކު رُكُوْعُ ލިބުނީމަ رَكْعَة ލިބޭނެއެވެ. އެހެނަސް صَحَّ ވާނީ ކިޔައިގެންނެވެ.

ދެން سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ކިޔައިގެން ތެދުވާށެވެ. އަދި ދެއަތް އުފުލާށެވެ. ތެދުވެ ހަމަޖެހުމުން (رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ حَمْدًا كَثِيْرًا طَيِّبًا مبارَكًا فِيْهِ مِلء السموات وَمِلء الأرض وملء مَاشِئت مِنْ شَيْئٍ بَعْد. ކިޔާށެވެ.

✸ ނަމާދުކުރާމީހާ رُكُوْعُ ން ތެދުވެގެން (رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ) ކިޔާށެވެ. ✸ حَمْدُ ކިޔުމުގެ عِبَارَة ހަތަރު ގޮތަކަށް ވެއެވެ. ١- رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ. ٢-رَبَّنَا لَكَ الحَمْدُ. ٣- اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ. ٤- اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الحَمْدُ މިއެވެ. ސުންނަތުގައި ވާގޮތަށް އެއިން ކޮންމެ ގޮތެއް ކިޔުން ރަނގަޅެވެ.

ދެން تَكْبِيْر ކިޔާށެވެ. ސަޖިދަކުރުމަށް ދާށެވެ. އަދި ދެއަތުގެ ކުރިން ދެކަކޫ ބިމުގައި ޖައްސާށެވެ. އަދި ބިމަށް ޖެއްސުމުގެ ކުރިން ދެކަކޫ ބިމަށް ޖައްސާށެވެ. އަދި ދެއަތް ދެކަކޫ، ދެފައިގެ އިނގިލިތައް، ނިތްކުރި ނޭފަތާއި ބިމުގައި ޖައްސާށެވެ. ދެން سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى ތިންފަހަރު ކިޔާށެވެ. ދެން ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި އެއްގޮތަށް ކިޔާށެވެ. އަދި ދުޢާކުރުމަށް ބޮޑަށް ދުޢާކުރާށެވެ.

✸ އަދި ބޮޑުގުނަކަމުގައި ސަޖިދަކުރާނީ ހަތް ތަނަކުންނެވެ. އެއީ ދެއަތްތިލަ – ދެކަކޫ – ދެފައިގެ އިނގިލިތައް – ނިތްކުރި ނޭފަތާއެކު. އަދި މިގޮތަށް ނުކޮށްފިނަމަ ސަޖިދަ ނުވާނެއެވެ. އެއީ ނަމާދު باطِلُ ވާނެއެވެ.

عِلْمُ ން عَمَلُ ކުރުމުގެ ވާޖިބުކަން

އަޅުގަނޑުމެން ޢިލްމުލިބުމަކީ اللهގެ حَضرة ގައިގާ رَسُول الله ﷺ ގެ އަރިހުގައިވާ އަދި މުއުމިނުންގެ ކައިރީގައި ވަރަށް ބޮޑު ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް ކަމަކީ. اللهُ تَعَالَى ވަޙީ ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لاَ تَفْعَلُونَ) މާނައީ: އޭ އީމާންވެވެރިންނޭ. ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ކަންތައް ބުނަނީ ކީއްވެގެންތޯ؟ ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާކަންތައް ބުނުމަކީ اللهގެ حَضرة ގައި ވަރަށް ބޮޑު ނުރުހުންތެރިކަމެކެވެ. أبوهريرة ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘެއްގައި ޤިޔާމަތްދުވަހު އިޚްލާޞްތެރިކަމާ ނުލައި ޢިލްމު ދަސްކުރި މީހާއަށް ވާނީ ދަރަނިވެރިކަމެވެ. الفضيل ވިދާޅުވިއެވެ. ޢިލްމުވެރިޔާ އަމަލުކުރާނަމަ އެއީ ޢާލިމެކެވެ. ނޫނީ ޖާހިލެކެވެ. مَالك بن دينار ވިދާޅުވިއެވެ. ޢިލްމު ދަސްކޮށް ޢަމަލުނުކުރާ މީހާގެ ނަޞޭޙަތް ހިތްތަކުން ފިލައިގެން ދެއެވެ.

ދީނީ ޢިލްމުގެ އެންމެ މަތީ މަޤާމަކީ: އަދި ދީނީ ޢިލްމުގެ ހަޤީޤަތަކީ:

ފައިދާކުރާ ޢިލްމު ލިބުމުގެ ފަސޭހަކަން الله ކަލޭގެފާނު ދެއްވާނީ ތިމާގެ ޢިލްމާއި އެއްބަރާބަރަށް ޢަމަލުކުރުމުންނެވެ. އަދި އޭގައިވާ އެއްގޮތުން عَمَل ކުރުމެވެ.

- ކީރިތި قُرْآن ނާޒިލުވި ދުވަސްވަރު ޞަޙާބީން ކީރިތި قرآن ކިޔަވައިދިނީ ޢަމަލު ކުރުމަށްޓަކައެވެ.
عَمَلُކުރުމެވެ. މިހެން النَّبِيُّ ﷺ ގެ أَصْحَابُ ނިޔާވުމާއި ހިނގައިދިޔުމުން ކީރިތި قُرْآن ގެ ދަރުސްތަކުގައި އެކަމާ ދިމާވާ ކިބައިން ޢަމަލު ކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވައިގެން ޢިލްމުގެ ފަރާތުން އަދި ޢަމަލުގެ ފަރާތުން ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. ހިތުގެ ޢިލްމު އާއި عَمَلُ ހާއްސަކަމެވެ. އަދި شَرِيْعَة އޮޅުމަކަށް ނުވާނެ ކަމަށްވެއެވެ. اللهُ تَعَالَى ގެ (يَتْلُوْنَهُ حَقَّ تِلاَوَتِهِ) މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ ابْنُ عَبَّاس رضي الله عنهما ވިދާޅުވެފައިވާ ގޮތުގައި حَقُّ ގޮތުގައި އެއަށް ތަބާވުމެވެ. މިއީ.
އަދި الفُضَيْلُ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމައެކަނި ވިސްނުން قُرْآن ބާވައިލެއްވީ އޭގައިވާ ގޮތަށް عَمَلُ ކުރުމަށެވެ. އެކަމަކު މީސްތަކުން ކިޔެވުން ޢަމަލެއް ކަމަށް ހަދައިގެން ކިޔަވަނީއެވެ.
- އަދި ޢަމަލުކުރުމުން النَّبِيُّ ﷺ ގެ ސުންނަތް ޞައްޙަ ކަމަށް ބާރުލައްވާފައިވެއެވެ. މިގޮތުން އެކަމަށް ދަލީލުވާ ސަބަބެއް ކަމަށް عَمَلُ ކުރުން ވަޙީގެ ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ. ދެން صَالِحُ ޢަމަލުތަކާއި ޢިބާދާތަކުގައި ހިނގަމުންދާއިރު ކަލޭގެފާނު ޢަމަލީ ގޮތުން تَطْبِيقُ ކޮށް ދައްކަވައެވެ. އަދި النَّبِيُّ ﷺ ވަޙީގެ ވިދާޅުވެ (إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوْا مِنْهُ مَااسْتَطَعْتُمْ وَمَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوْهُ) متفق عليه: މާނައީ، ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމަކަށް އަމުރުކޮށްފިނަމަ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވާ ވަރަކަށް އެކަމެއް ކުރާށެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުން މަނާކުރާ ކަމަކުން ދުރުހެލިވާށެވެ. އަދި اللهُ تَعَالَى ގެ ވަޙީގެ ތެރޭގައި ބުނެދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި (فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) ވަޙީގެ. މާނައީ: އެކަލޭގެފާނުގެ އަމުރާއި خِلاَفُ ވެރިވާ މީހުން، ފިތުނައެއް ނުވަތަ ވޭންދެނިވި عَذَاب އެއުރެންނަށް ޖެހިދާނެތީ ބިރުވެތިވާތޯ ބަލާށެވެ.

- މިސާލަކަށް ބުނާނަމަ أُمُّ حبيبة رضي الله عنها حَدِيْث ރިވާކުރައްވައެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رَسُول الله ﷺ حَدِيْث ކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއައްސަވައިފީމެވެ. (مَنْ صَلَّى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ بُنِيَ لَهُ بِهِنَّ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ) مسلم މާނައީ: ދުވާލަކާއި ރޭގަނޑަކު ބާރަ رَكْعَة ނަމާދުކުރާ މީހަކަށް އެ ނަމާދުތަކުގެ ސަބަބުން ސުވަރުގޭގައި ގެއެއް ބިނާކުރެވޭނެއެވެ. މިއީ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رَسُولَ الله ﷺ ގެ އަރިހުން އެހީއްސުރެ އަހަރެން އެނާމާދު ދޫކޮށްފައެއް ނުވަމެވެ. މިއީ.
- ابْنُ عُمر رضي الله عنهما حَدِيْث ރިވާކުރައްވައެވެ. (أَنَّ رَسُولَ الله ﷺ قَالَ مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إِلا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ) مسلم މާނައީ: ހަމަހަމަކޮށްދެން رَسُول الله ﷺ حَدِيْث ކުރައްވައިފީމެވެ.

އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ وصِيَّة އެއް ކުރުން حَقُّ ވާފަދަ އެއްޗެއް އޮތިއްޔާ، ދެރޭ ދުވަހު ނިދައިފިއްޔާ އެ وصِيَّة އެއް ލިޔެވިގެންވާ ގޮތުން ނޫނީ ނުވާނެއެވެ. ބުނެއެވެ. ابْنُ عُمر رضي الله عنهما ވިދާޅުވިއެވެ. رَسُول الله ﷺ ގެ އަރިހުން އެބަސްފުޅު އަޑުއެހުމަށްފަހު އަހަރެންގެ وصِيَّة އަހަރެންގެ ގާތުގައި ލިޔެވިގެންނުހުންނަ އެއްރޭވެސް ނުވެއެވެ.

- الإمَام أحمد رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ. އެއްވެސް حَدِيث އެއް އަހަރެން ލިޔުއްވިއިރު އޭގެ މަތިން عَمَل ކުރެއްވުމަކާ ނުލައި ނުވެއެވެ. އެހެންވީމާ النَّبيُّ ﷺ ކަންނެއްޓުމުގެ ފައިސާ أَبُو طيْبة އަށް ދެއްވިކަމުގެ حَدِيث ލިޔުއްވިއިރު އަހަރެން ކަންނެއްޓިން އަދި ފައިސާ ދެއްވީމެވެ.
- الإمَام البُخَارِي رحمه الله ވިދާޅުވެއެވެ. غِيبَة ބުނުން حَرَامُ ކަމަށް އަހަރެން ދަނެގަތީއްސުރެ އަހަރެން غِيبَة ނުބުނަމެވެ. އަހަރެން ދަނީ الله އާ ބައްދަލުވާނީ އެއްވެސް غِيبَة ބުނުމުގެ ސަބަބުން އަހަރެން ޙިސާބު ނުކުރެވޭގޮތަށެވެ.
- حَدِيثގައި އައިސްފައިވެއެވެ. ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ފަހުގައި آيَةُ الكُرْسِيِّ ކިޔަވައިފިމީހާ ސުވަރުގެއަށް ވަނުމަށް މަރު ނޫން ހުރަހެއް ނުވެއެވެ. ابْنُ القَيِّم شَيْخُ الإسْلاَم ގެފާނު ނަމާދަކަށްފަހު ދޫކޮށްލެއްވި ނުވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
"މިކަން ނުކުރާނަމަ ދިރިއުޅުމުގެ އެހީތެރިކަމެއް ލިބުނު ކަމަށް ނުބެލެވޭނެއެވެ."

★ އަދި عِلْمُ އާއި عَمَلُ އަށްފަހު ހުރިހާކަމަކަށް دَعْوَةُ ދިނުން އެންމެން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި الله ކަލާނގެ ނިޢްމަތުގެ ބޮޑުކަމެކެވެ. އަދި އެހެން ކަލާނގެ ނިޢްމަތުން މަހުރޫމް ނުކުރައްވާށެވެ. فَقَالَ رَسُولُ الله ﷺ: مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ) مسلم މާނައީ: ހެޔޮކަމަކަށް މަގުދައްކައިދޭމީހާ ދެކެއެވެ. އެއީ އެކަން ކުރާ މީހާއަށް ލިބޭ ދަރުމަ ލިބޭހެނެވެ. އަދި ވަކި މީހެއްގެ حَدِيث ކުރައްވައިފައެވެ. (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ) ބުޚާރީ: މާނައީ ކިޔަވައިދޭމީހާ އެންމެ ހެޔޮމީހާއީ قُرْآن ދަސްކުރާ އަދި އެހެންމީހުންނަށް ދަސްކޮށްދޭމީހާއެވެ. އަދި ވަކި މީހުން ދަސްކުރާގޮތް حَدِيث ކުރައްވައިފައެވެ. (بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً) متفق عليه : މާނައީ ތިޔަބައިމީހުން ދަސްކޮށް ކަމެއް އެއް آيَة އަށް ވިޔަސް ހަތަރުދިމާލަށް ފެތުރުން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި ކަމަކަށް ދަނޑިވަޅުގައި ދީނުގެ ފިލާވަޅު شَائِعُ ކުރުމަކީ ދަޢުވަތުގެ ބޮޑު މަސައްކަތެކެވެ. އަދި ކަމެއް ހުރިހާމީހުންނަށް ދަސްކޮށްދިނުމުގެ ފުރުޞަތު ދެއްވުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެކެވެ.
އަދިވެސް އެކަމުގައި حَدِيث ކުރައްވައިފައެވެ. (إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلا مِنْ ثَلاثَةٍ إِلا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ) މާނައީ: އިންސާނާ މަރުވެއްޖެނަމަ ތިން ކަމެއް ފިޔަވައި އޭނާގެ عَمَل ތަކުގެ ދަރުމަ ހުއްޓިގެންދެއެވެ. އެއީ ހިނގަމުންދާ صَدَقَة އެއް ނުވަތަ އެއިން މަންފާ ލިބޭ عِلْمُ އެއް ނުވަތަ އޭނާއަށް ދުޢާކުރާ صَالِح ދަރިއެއް މެއެވެ.

އަވަސްކުރުން: އަހަރެމެން ކަންތައް ދެކޭނީ ސުވަރުގެއާ ގާތުވެ الحَمْدُ ކުރުމެވެ. (ކަލާނގެއަށް ޝުކުރުކުރުމެވެ) އަދި (ތަސްބީހާއި ތަކްބީރު) ހާސިލްކުރުމުގެ ސަބަބުތަކަށް دُعَاء ކުރުމެވެ. ދުނިޔޭގެ ސާމާނަށް عَمَلُ ގެއްލުމެއް ވާނެ ފަދަ ކަމެއް ކޮށް ކުރާ ޢަމަލާ عَمَلُ ކުރުމެވެ. އަދި އަހަރެމެން ޔަހޫދީން ނަޞާރާ ނުކުރެވޭ ކަމެއް ކުރުމަށް ފަރުވާވެއެވެ. ނަމަވެސް އަހަރެމެން އަދި އެހެން ހިސާބުތަކުގައި عَمَلُ ނުކުރުމެވެ. އެހެންނަމަ އަހަރެމެން ކަލާނގެ ރިޟާއަށް ތަބާވާ އެއްކަމެވެ. އެމަގުގައި عَمَلُ ކުރާށެވެ.
އަހަރެން الله އަށް ދަންނަވަމެވެ. دُعَاء ކުރަނީ އަހަރެމެންނަށް މަންފާއާ عِلْمُ އާއި صَالِح عَمَلُ ދެއްވުމެވެ.
މިޔަދަނޑިތަކުގެ ބަރަކާތް الله އާއި އެކަލާނގެ رَسُولُ އާއެވެ.
وصلّى الله وسلم على سيدنا وحبيبنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين